

**The Academy of Management and Administration
in Opole (Poland)
Berdyansk State Pedagogical University (Ukraine)
Donbass State Pedagogical University (Ukraine)
NGO «Youth of East Ukraine» (Ukraine)**

**MODERN PROBLEMS
OF IMPROVE LIVING
STANDARDS
IN A GLOBALIZED
WORLD**

**International Scientific and Practical
Internet – Conference**

Opole – Berdyansk – Slavyansk

December 8, 2016

ISBN 978-83-62683-871

Conference Proceedings of the International Scientific Internet-Conference *Modern Problems of Improve Living Standards in a Globalized World* (December 8, 2016, Opole – Berdyansk – Slavyansk), 2016; ISBN 978-83-62683-871 (Electronic edition); pp.534, illus., tabs., bibls.

Reviewers:

Marian Ciepaj – Doctor of Science, Professor, the Academy of Management and Administration in Opole, Poland

Oleksandr Nestorenko – PhD, Associate Professor, Researcher of the University of Economics in Bratislava, Slovakia

Olena Raevneva – DcSc, Professor, Head of Department of Statistics and Economic Forecasting, Kharkiv National University of Economics, Ukraine.

Editorial Office:

Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu

45-085 Polska, Opole, ul. Niedziałkowskiego 18

tel. 77 402-19-00/01

E-mail: info@poczta.wszia.opole.pl

Publishing House:

© Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu

45-085 Polska, Opole, ul. Niedziałkowskiego 18

tel. 77 402-19-00/01

Cover design

Oleksandr Tkachuk

Authors are responsible for content of their materials.

© Authors of articles, 2016

© Publishing House WSZiA, 2016.

ISBN 978-83-62683-871

PROGRAM COMMITTEE

Igor Bogdanov – DcSc, Professor, Rector of Berdyansk State Pedagogical University, Berdyansk, Ukraine

Marian Duczmal – DcSc, Professor, Rector of the Academy of Management and Administration in Opole, Poland

Svitlana Omelchenko – Dr.Sc, Professor, Rector of Donbass State Pedagogical University, Ukraine

ORGANIZING COMMITTEE

Olga Belichenko – Dr. of Social Communications, Professor, Department of Ukrainian Language and the Literature, Donbass State Pedagogical University, Slavyansk, Ukraine

Wojciech Duczmal – PhD, Vice-Rector, the Academy of Management and Administration in Opole, Poland

Igor Lyman – DcSc, Professor, Vice-Rector for International Relations, Berdyansk State Pedagogical University, Berdyansk, Ukraine

Tamara Makarenko – PhD, Associate Professor, Dean of Humanitarian and Economic Faculty, Berdyansk State Pedagogical University, Berdyansk, Ukraine

Tetyana Nestorenko – PhD, Associate Professor, Department of Economics of Enterprises and Economic Theory, Berdyansk State Pedagogical University, Berdyansk, Ukraine

Iryna Ostopolets – PhD, Associate Professor, Donbass State Pedagogical University, Slavyansk, Ukraine

Tadeusz Pokusa – Dr, Vice-Rector of the Academy of Management and Administration in Opole, Poland

Natalia Shaida – PhD, Associate Professor, Department of General Psychology, Donbass State Pedagogical University, Slavyansk, Ukraine

Larysa Stepanenko – PhD, Associate Professor, Department of Psychology, Donbass State Pedagogical University, Slavyansk, Ukraine

Slawomir Śliwa – Dr, Deputy Dean of the Economic and Pedagogical Faculty of the Academy of Management and Administration in Opole, Poland

Olena Tokarenko – PhD, Associate Professor, Department of Management, Berdyansk State Pedagogical University, Berdyansk, Ukraine.

CONTENT

PLENARY SESSION

Абизова Л.В., Рудика М.С. Концепт філософії освіти в контексті зміни якості сучасного освітнього простору.....	12
Бойко И.В., Остоплец И.Ю. Проблема качества жизни в современных научных исследованиях.....	17
Wornalkiewicz W. Rozwiązanie problemu transportowego metodą VAM....	22
Mstowska I. Konkurencyjność województwa opolskiego – wybrane aspekty.	29
Літус Р.І. Характеристика засобів та методів розвитку силових здібностей у юнаків старшого шкільного віку.....	34
Несторенко Т.П., Остенда А. Вплив переміщених університетів на якість життя населення.....	39
Сергеева И.В., Фатальчук С.Д. Жизнеспособность личности как социально-психологический феномен.....	43
Śliwa S. Kompetencje profilaktyczne nauczycieli – wychowawców a kształtowanie postaw prozdrowotnych dzieci.....	49
Токаренко О.І., Леміш К.М. Санаторно-курортне лікування як чинник забезпечення якості життя населення.....	51

SECTION 1

METHODOLOGICAL AND METHODOLOGICAL BASES OF STUDYING THE PHENOMENON OF "QUALITY OF LIFE": THE PHILOSOPHICAL AND PSYCHOLOGICAL ASPECTS

Бондаренко Г.І., Білашенко О.В. Діяльність корекційного педагога під час невербального спілкування з учнями санаторної школи.....	57
Воронова Н.С., Бондаренко А.В. Ідентифікація духовності в особистісному просторі.....	62

Гіренко Н.А., Жукова А.О. Актуальні проблеми підвищення якості соціальної адаптації учнів спеціальної школи.....	66
Горецька О.В. Якість життя людей похилого віку: психологічний аспект.....	71
Грищенко Н.В., Шайда Н.П. Формування ціннісних орієнтацій студентів в умовах інтерактивної взаємодії.....	76
Дейниченко Л.М., Качило А.Е. Особливості уявлень студентської молоді про шлюб.....	81
Длугопольский А.В., Длугопольская Т.И. Ценность доверия в современной экономике.....	86
Зубцов Д. Е. Депресія: визначення поняття та сутності депресивних станів.....	89
Ильина Ю.Ю. Свойства личности как фактор, влияющий на социальное здоровье и успешность адаптации.....	94
Кіян А. П., Горлач О. С. Аналіз складових психологічної готовності до педагогічної діяльності.....	99
Колган Т.В. Підвищення професійної компетентності педагогів через складові неформальної та інформальної освіти.....	103
Куліков В.В., Абизова Л.В. Гендерна рівність і поліпшення якості життя в суспільстві.....	106
Ляхор Т. В. Роль академічної групи у соціалізації першокурсників.....	111
Малихіна Т.П. Емоційне вигорання студентів як фактор впливу на якість їх життя.....	116
Мусхаріна Ю.Ю., Мусхарін Є.І., Пономарьова А.Н. Особливості культурологічного підходу до оздоровлення підростаючого покоління...	120
Прокопенко О.В. Нова освітня парадигма та інформаційне суспільство.	125
Reshetova I. A. Shepilov I.M. Formation of the concept “the quality of preschool education” in the different historic periods of the development of the system of preschool education.....	130

Смольська Л.М. Процвітання в шкільному середовищі – умова високої якості життя.....	134
Солодухова О.Г., Солодухов В.Л. Емпатія професійно важлива здібність педагога.....	139
Степаненко Л.В., Луняка О.А. Емоційна стійкість як чинник особистісного ресурсу.....	144
Твердохліб М. Ю. Психологізація навчально-виховного процесу як складова гуманізації сучасної освіти.....	149
Тороній Л.І. Параметри та показники феномену якості життя в психологічному аспекті.....	153
Чернякова О.В., Козаченко Ю. Психологічні особливості активізації захисних механізмів психічного здоров'я.....	158
Шайда О.Г. Розвиток професійного мислення майбутніх педагогів як аспект підвищення якості сучасного життєвого простору.....	162

SECTION 2

FEATURES OF THE FINANCIAL AND ECONOMIC INSTRUMENTS' USING TO IMPROVE THE QUALITY OF LIFE

Бабенко О.А. Управління персоналом навчального закладу з позицій здорового способу життя.....	168
Дубовик Т.В., Бучацька І.О. Споживчі тренди в роздрібній торгівлі та якість життя в контексті теорії поколінь.....	173
Казачковська Г.В., Черемісіна Т.В. Управління туристичним іміджем курортної території.....	178
Карпенко А.В., Мирошниченко В.Г. Комерціалізація інтелектуальної власності в Україні: проблеми і перспективи.....	183
Піскунова Н.О. Аналіз мінливості грошових потоків підприємств.....	189
Pokusa T., Pokusa F. Marketing sportowy na przykładzie drużyny siatkarskiej ZAKSA Kędzierzyn – Koźle.....	191

Полях М.В., Артеменко Л.П. Інноваційний розвиток конкурентоспроможності України.....	196
Попова Г.В. Дослідно-експериментальна робота з формування культури управління персоналом у майбутніх менеджерів.....	199
Проскунін В.М. Проскуніна У.В. Деякі методичні рекомендації для керівників навчальних закладів щодо організації освітньої діяльності....	204
Сабадош Г.О. Порядок впровадження інновацій у виробничий процес закладу ресторанного господарства.....	207

SECTION 3

THE ROLE AND PLACE OF PHYSICAL CULTURE AND SPORTS IN THE FORMATION OF A HEALTHY LIFESTYLE AS THE BASIS FOR IMPROVING ITS QUALITY

Борщев С.Н., Савченко Н.М. Роль физической культуры и спорта в формировании здорового образа жизни студентов.....	213
Брежнєва О.Г. Трансдисциплінарна інтегрована модель математичного розвитку дітей дошкільного віку.....	217
Венков Д.Ю., Шелудешева М.В. Психологическая подготовка футболистов как фактор улучшения качества их жизни.....	225
Віцько С.М., Базака В.В. Здоров'я як суспільна та індивідуальна цінність.....	230
Віцько С.М., Кацюба В.В. Здоров'язбережувальні знання як інструмент підвищення якості життя школярів у сучасних умовах.....	235
Єрмоленко К.В., Пономарьова А.М. Особливості поведінки девіантних підлітків та її корекція засобами фізичної культури та спорту	240
Зинов'єв О.М. Мілевський В.А. Реабілітація інвалідів як спосіб підвищення якості їхнього життя.....	245

Іванченко Л.П., Іванченко С.Г., Бурцев С.В. Формування позитивної мотивації до фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності у студентів вузу як фактор покращення якості їхнього життя.....	250
Лисенко Л.Л., Мартишина М. І. Роль і місце фізичної культури та спорту в підвищенні якості життя в Україні.....	255
Макогоненко І.М., Остополець І.Ю. Вплив духовних і гуманістичних аспектів айкідо на якість життя людини.....	260
Маркова О.В. Характеристика рівня знань учнів середнього шкільного віку з основ здорового способу життя.....	265
Нєворова О.В., Черній В.П., Нєворова Л.В. Аспекти спрямованості фізкультурно-оздоровчої роботи з урахуванням індивідуальних психофізіологічних показників молодших школярів.....	270
Одинченко Л.К., Одинченко І.В. Корекційно-розвивальна спрямованість спортивної секції з голболу в системи фізичного виховання дітей з вадами зору.....	275
Орловская В.В. Калланетика как оздоровительная система современной здоровьесберегающей технологии.....	280
Павленко Р.В. Залучення студентів педагогічних вузів до здорового способу життя засобами хореографії.....	287
Смоляр Е.В., Дубова О.В. Формирование здорового образа жизни у детей дошкольного возраста.....	291
Стасенко О.А. Застосування здоров'язберігаючих педагогічних технологій в освітньому середовищі.....	296
Сундукова І.В. Поведінка особистості як чинник формування позитивного ставлення до здоров'я та здорового способу життя.....	302
Чернобай С.О., Черенок Є.О. Гармонізація міжособистісних стосунків у спортивній команді як фактор покращення якості життя спортсменок-волейболісток.....	305

Шевченко О.В., Щербатюк Н.І. Виховання морально-вольових якостей студентів на заняттях спортивно-педагогічного вдосконалення.....	310
Щелкунов Д.А., Вашурін С.А. Ефективність профілактики вживання алкогольних напоїв студенток у процесі фізичного виховання з метою формування здорового способу життя.....	313
Щелкунов Д.А., Щелкунова А.С. Вплив структури організації фізичного виховання дітей дошкільного віку з використанням засобів туризму на формування здорового способу життя.....	318

SECTION 4

SPIRITUALITY AND HUMANISM AS THE FACTORS OF STRENGTHENING OF PERSONAL RESOURCES AND QUALITY OF LIFE

Березіна О.О. Організація життєдіяльності дитини в дошкільному навчальному закладі нового типу як фактор забезпечення її розвитку.....	322
Біличенко О.Л. Гуманістичне ядро творів художньої літератури як основа розвитку творчого потенціалу особистості в комунікативному просторі сучасності.....	326
Бондаренко Г.І., Бурлака А.Е. Етична концепція кохання, моралі й духовності в поезіях В.Сосюри.....	331
Holubchak K. Spiritual retreat centers as a new type of recreational structure and its influence on the spiritual growth of the nation.....	336
Егорова Е.Б., Кизим А.С., Сухомлин А.С. Духовность как показатель эмоционального благополучия старшеклассников.....	340
Kania S. Model profilaktyki pozytywnej – kształt i uzasadnienie zmian.....	347
Кондратенко Л.О., Манилова Л.М. Роль учителя в побудові дружніх стосунків дитини з особливими потребами з однокласниками в умовах інклюзивної освіти.....	349
Кочукова Н.І. Науково-популярний текст українських інтернет-видань: мовностилістичний аспект.....	354

Крутогорська Н.Ю., Пархоменко Г.О. Роль батька і матері у формуванні особистості дитини.....	357
Куцак Г.М. Традиції створення номінацій у мові та мовленні (ономасіологічний аспект).....	361
Лапушкіна Н.П., Тютюнник К. Художня інтерпретація образу радянської жінки в сучасному романі з автобіографічними рисами.....	365
Луковенко Т.О., Артёмова Г.О. Функціонування термінів-епонімів у медичній термінології.....	369
Малихіна О.А. Внутрішні чинники формування самоповаги в студентському віці.....	373
Мелоян А.Е., Шпортюк І.С. Взаємозв'язок невротичних потреб та нарцисизму у жінок.....	378
Нестелєв М.А. Літературна травма як художній мотив.....	381
Падалка Р.М., Прядко А. Вияви та функціонування категорії <i>Sacrum</i> у прозі сучасного українського письменника Анатолія Федя.....	385
Полякова Т.В., Лобовік Н. Культура мовлення як загальний показник рівня освіченості комуніканта.....	388
Резнікова О.А. Теоретико-методологічні засади дослідження адаптаційної трансформації психологічного захисту особистості.....	393
Решетняк О.А., Крюкова Д. До питання особливостей процесу мотивації біблійних символем з антропонімним компонентом.....	398
Свіденська Г.М., Циплакова Я.Д. Проблеми становлення етнічної ідентичності.....	401
Тищенко Л. М. Розвиток особистісного потенціалу здобувача вищої освіти під час вивчення української діалектології.....	406
Тищенко О.О., Калмикова А.С. Осмислення міфоцентризму в сучасному українському літературознавстві (на прикладі творчої спадщини Емми Андієвської).....	411

Тупченко В.В. Виховання художнього інтересу як елементу духовності і гуманізму особистості студента.....	416
Щербатюк В.С., Гарна С.Ю. Творчі роботи різних жанрів і форм на практичних заняттях із літературознавчих дисциплін.....	419

SECTION 5

THE INTERDISCIPLINARY APPROACH TO SOLVING THE PROBLEM OF INCREASING THE QUALITY OF LIFE IN THE MODERN WORLD

Avrunin O.G., Shushlyapina N.O., Nosova Y.V. Features of nasal breathing testing in the forced mode.....	425
Апатенко Т.М., Жидкова Т.В. Життєздатна архітектура як ідея сталого розвитку міст, або екологічного проектування.....	428
Артюхіна М.В., Ченська К.Е. Формування соціального капіталу людини інструментами соціальних медіа.....	433
Артюхов А.О., Холодний О.І. Фасилітація вчителя як фактор підвищення якості навчально-виховного процесу учнів.....	438
Богдан М.С. Неудовлетворенность качеством жизни как фактор формирования зависимости от социальных сетей.....	442
Гохберг О.С., Стрилец М.В. К проблеме изучения функциональных стилей в современном языкознании.....	447
Дронова О.О. Розвиток емоційної сфери дітей дошкільного віку засобами арт-терапії.....	451
Дьяченко И.Д., Холодный А.И. Профессиональная подготовка учителя физической культуры в Украине.....	457
Єщенко М.Г., Сипченко О.М. Формування пізнавальної активності здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра як умова підготовки до вступу у магістратуру.....	462
Карапетрова О.В. Комунікативна толерантність як психологічний аспект якості життя особистості.....	467

Касцmarek J. Wykorzystanie czasu wolnego, jako istotny czynnik polepszania jakości życia.....	472
Кашкар'ова Л.Р. Визначення соціометричного статусу учня як індикатора його психологічного здоров'я.....	476
Колган О.В., Артьомова Г.О. Щодо деривації української гірничої термінології (нульсуфіксальний та постфіксальний способи).....	481
Матюшина Л.В. Виховна система «школа-родина» як засіб духовного розвитку особистості учня (на прикладі діяльності Слов'янського педагогічного ліцею).....	483
Панасенко Е.А., Савон В.В. Психокорекційний потенціал казкотерапії у підвищенні якості життя дітей дошкільного віку.....	487
Пашко Л.В. Міждисциплінарний підхід в організації самостійної роботи студентів на заняттях з каліграфії в букварний період навчання грамоти.....	493
Саврасов М.В., Фомічова Ю.Д. Теоретико-методичні особливості становлення креативності майбутнього педагога.....	498
Сергєєва І.В., Бережна Л.А. Алкоголізм як соціально-психологічна проблема суспільства.....	502
Суровцева Р.Ф. Підвищення якості педагогічної освіти у ВНЗ відповідно до реалізації болонської конвенції в контексті організації самостійної роботи студентів.....	506
Чередник О.В., Щербакова Л.В., Лебедь О.В. Інноваційні форми і методи роботи педагогічного колективу з батьками учнів та особливості підготовки студентів до цієї діяльності.....	510
Черезова І.О. Копінг-поведінка як соціальна адаптація особистості.....	518
Шиман О.І. Оптимізація впливу комп'ютерно-орієнтованого навчального середовища на якість життя молодших школярів.....	523
Mukhiyayeva D.M. Features and the current state of the national innovation system of the Republic of Kazakhstan.....	529

PLENARY SESSION

КОНЦЕПТ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ЗМІНИ ЯКОСТІ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Абизова Л.В.¹, Рудика М.С.²

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

¹abyzovalarisa@rambler.ru, ²rudyka.rita@mail.ru

Якість життя визначається різними параметрами, серед них – показники споживання благ і способу життя. Показниками споживання життєвих благ є район проживання людини, розмір і тип її житла, місця відпочинку, якість медичного обслуговування, форми рекреації, тощо.

Серед низки показників споживання культурних благ перше місце посідає об'єм і характер освіти. Освіта постає стратегічним ресурсом зміни якості життя людини і суспільства. «Система освіти, реагуючи на суспільні й цивілізаційні проблеми, будучи чуттєвою до них спроможна і зобов'язана справляти суттєвий вплив на розвиток тих чи інших тенденцій у суспільстві, підтримувати чи, навпаки, гальмувати їх, знаходити свої специфічні можливості вирішення глобальних чи локальних соціальних проблем, попереджати небажаний розвиток подій» [2; с.256].

Людині XXI століття необхідна особлива мобільність і здатність швидко адаптуватися до нових умов життя. Модернізація системи вищої освіти має відбуватися в контексті побудови європейського простору вищої освіти як передумови розвитку мобільності громадян з можливістю їх працевлаштування. «Спеціалісти Організації Економічного Співробітництва та Розвитку, які регулярно публікують доповіді про тенденції у сфері освіти в індустріально розвинених державах, прийшли до висновку, що чим вищий рівень освіти в країні, тим більші показники ВВП та економічного розвитку, довша тривалість

життя, краще здоров'я населення, чим вища доля освічених людей в чисельності населення, тим вищі темпи економічного зростання, чим краща освіта, тим вища продуктивність праці, тим більш складні завдання можуть вирішувати суб'єкти взаємодій»[1; с.7]. Отже, в контексті покращення якості життя освіта потребує розробки і впровадження модернізаційних стратегій.

Ще у ХІХ столітті в колі англійських науковців відбулася дискусія, започаткована видатним фізиком Фарадеєм про соціальні потреби у спеціалізованому навчанні і розвитку природничої освіти. Саме з неї розпочалося протистояння двох підходів у визначенні домінант освітнього процесу, які відображали протилежні підходи до розуміння людини як суб'єкта освіти: емпірико-аналітичного, орієнтованого на потрактування людини як типологічної істоти, підпорядкованої системно-функціональному принципу і детермінізму, та антропологічного, що інтерпретує людину як вільну особистість, унікальну індивідуальність, яка розкривається насамперед в культурологічному просторі.

На яких засадах має базуватися сучасна освіта, яким має бути «продукт» освіти як особливого виду духовного виробництва, інакше кажучи, чому треба навчати і як навчати? Це фундаментальні проблеми, які ставить за мету осмислити філософія освіти. «Філософія», «освіта», «філософія освіти» – ключові поняття, які окреслюють проблематику, пов'язану зі змінами в сучасному освітньому просторі і потребою формування нового типу особистості, здатної адаптуватися до мінливих умов соціального середовища.

Філософія освіти – відносно нова галузь філософії. Як стверджує сучасне наукознавство, наука досягає зрілості, тобто стає самодостатньою, коли переходить в парадигмальний статус. Концепт філософії освіти лише набуває статусу раціонально оформленого парадигмального дискурсу, що породжує низку проблем, пов'язаних з інституціалізацією філософії освіти, а саме: недостатність джерелознавчої бази, що значно ускладнює процес становлення галузі знань та вивчення дисципліни(зараз відбувається кількісне накопичення дослідного матеріалу, яке має забезпечити якісні здобутки); відсутність

необхідної дисциплінарної строгості і системності обумовлює відсутність чіткого окреслення дослідницької проблематики та визначеності категоріального апарату. Базовий категоріальний апарат філософії освіти складають поняття «освіта», «виховання», «особистість», «система освіти», «культура», «соціалізація», «творчість», «інновації», та ін.

Обґрунтуванням наукового статусу філософії освіти, як і будь-якої іншої науки, є розмежування її об'єкта і предмета. Об'єктом філософії освіти є освіта у всіх її проявах. З предметом філософії освіти, оскільки він постає результатом новітніх творчих розробок науковців, не все так однозначно. Представники різних наукових шкіл формулюють різне розуміння предмета філософії освіти. Як правило під предметом філософії освіти розуміють: філософські засади освітньої діяльності; перспективи та можливості освіти; динаміку освіти та освітніх систем; аксіологію освіти; місце освіти в системі соціальних інститутів суспільства.

Узагальнюючи окреслення проблемного поля концепту філософії освіти, з академічною метою доцільно також виділити наступні основні його аспекти: соціально-онтологічний (аналіз конституювання освіти як механізму розвитку людства, статусу освіти в рамках культури, взаємообумовленості парадигм розвитку суспільства та освіти, взаємозв'язку освіти з іншими соціальними системами); аксіологічний (визначення сутності людини та ціннісних основ її розвитку і саморозвитку, осмислення людського виміру освітньої системи та освітньої практики, ідеалу освіченості, розколу культури на технічну та гуманітарну); гносеологічний (окреслення предмета дослідження, розробка категоріального апарату, визначення природи взаємовідносин із суміжними дисциплінами, наукового статусу філософії освіти); праксеологічний (практичне проектування освітніх систем, технологізація освітнього процесу).

Доцільно зазначити конвенціональний характер визначення сутності філософії освіти, оскільки теоретики не мають однастайності у цьому питанні, пропонуючи розуміти філософію освіти як: різновид прикладної філософії, який досліджує сутність освітнього процесу і з'ясовує смислові значення освіти

в їх соціальному та гуманістичному аспектах; прикладне знання у рефлексивному полі теоретичної педагогіки, метатеорію в структурі педагогічного знання; сферу філософського знання, що використовує загальнофілософські підходи та ідеї для аналізу ролі й основних закономірностей розвитку освіти; філософський аналіз освіти як матриці відтворення суспільства; філософську метафізику, більш широку галузь знання у порівнянні з соціальною філософією та філософською антропологією; знання про пріоритети та сутність освіти як інституту розвитку культури; науку про існування і формування людини в духовному та освітньому просторі; автономну науку і спосіб мислення про освіту. Формування філософії освіти відбувалося не з «чистого аркуша», її появу обумовили надбання філософської і педагогічної думки, потреби суспільної практики. Таким чином, джерелами філософії освіти є філософія, досвід педагогічної практики, його філософсько-світоглядне осмислення і узагальнення та спеціальні науки, які вивчають освіту та пов'язані з нею філософські проблеми (педагогіка, культурологія, соціологія, психологія та ін.) Це дозволяє характеризувати філософію освіти як про синтетичну, інтегративну і комплексну міждисциплінарну галузь, яка має власну нішу в системі гуманітарного знання. В даний час актуальною є проблема більш чіткого визначення кола проблем власне філософії освіти у відмінності від загальної філософії та від більш конкретної проблематики спеціалізованих наук про освіту.

Філософія освіти, інтегруючи та конкретизуючи теоретико-методологічний апарат загальної філософії, асимілюючи та використовуючи знання, накопичені спеціалізованими науками, виробляє відношення до педагогічної дійсності з її проблемами і протиріччями, висуваючи можливі концептуальні варіанти її удосконалення. Філософська рефлексія спрямована на осмислення процесів освіти, доповнюється теоретичним та емпіричним досвідом педагогіки, а педагогічні дослідження починають охоплювати не лише конкретні проблеми освітньої практики, але й найважливіші соціокультурні виклики часу. При цьому філософія і освіта постають фундаментальними складовими духовної

культури людства. Філософії філософія освіти має могутній прогностичний та соціотворчий потенціал, вона не може не висувати проекти освіти майбутнього, які безперечно повинні співвідноситися з соціокультурними ресурсами, але можуть випереджати свій час, задаючи перспективу розвитку освітньої системи, педагогічної думки і соціокультурної дійсності.

Упродовж останніх двох десятиріч років в нашій державі були створені наукові координаційні та організаційні центри розробки проблем філософії освіти, активно захищаються дисертації з означеної проблематики, з'явилися монографії та статті, стали проводитися міжнародні та всеукраїнські конференції, присвячені проблемам філософії освіти, почали викладатися курси з філософії освіти у вищих навчальних закладах, створюються асоціації філософів, які спеціалізуються на дослідженні проблем освіти.

Нова соціокультурна реальність вимагає нового рівня філософського осмислення змісту та форм освіти і освітніх взаємодій, відходу від парадигми «абстрактної людини» та «індустрії» в освіті до парадигми особистісно орієнтованого навчання, спрямованого на формування особистості, здатної до вільного дискурсу, до саморефлексії та саморозвитку. Дискусії про кризу освіти і педагогічного мислення є відображенням духовної ситуації часу – кризи сенсу, труднощів у визначенні ідеалів та цінностей особистості і суспільства в умовах трансформації соціальних структур і глобалізаційних процесів. Вони сприяють зміні якості освіти і, як наслідок, зміні якості життя.

Література

1. Абизова Л.В. Освітня парадигма в Україні: філософські основи реформування педагогічної теорії та освітньої практики / Л.В. Абизова, Г.О.Дьяковська. – Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В.М. Вашкевич. – К.: «Видавництво «Гілея», 2015. – Вип. 100 (Спецвипуск). – 7- 1 с.
2. Кляшторний О. Вища освіта в контексті формування громадянського суспільства. / Українознавчий альманах. Випуск 11. – К., 2013. – С. 254 – 258.

ПРОБЛЕМА КАЧЕСТВА ЖИЗНИ В СОВРЕМЕННЫХ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЯХ

Бойко И.В.¹, Остоплец И.Ю.²

*ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет», г.Славянск,
Украина*

¹b.irina.78@mail.ru, ²irinaostoplets@mail.ru

На сегодняшний день феномен «качество жизни» – это исследуемая парадигма многими представителями различных научных отраслей знания: философии, психологии, медицины, экономики, социологии, педагогики, политологии и т.д. При этом следует отметить, что до настоящего времени не существует ни общепринятой дефиниции в отношении данного феномена, ни критериев и методов его оценки. По активности научного сообщества в изучении проблемы качества жизни населения можно сделать вывод о том, что тема далеко не утратила своей актуальности и привлекает все новых и новых исследователей, а область практического использования ее только растет. Исследование «качества жизни» в настоящее время признается одной из самых динамично развивающихся отраслей научного знания [3]. В настоящее время существуют множество научных направлений, дающих свои толкования понятия «качества жизни». Приведем несколько характерных определений.

Западные исследователи в своем большинстве дают следующую трактовку этого понятия: Качество жизни – комплексная характеристика социально-экономических, политических, культурно-идеологических, экологических факторов и условий существования личности, положения человека в обществе [4].

Известный российский ученый И.В. Бестужев-Лада предлагает определять качество жизни как социологическую категорию, выражающую качество удовлетворения материальных и культурных потребностей людей (качество питания, качество и модность одежды, комфорт жилища, качество

здравоохранения, образования, сферы обслуживания, окружающей среды, структуру досуга, степень удовлетворения потребностей в содержательном общении, знаниях, творческом труде, уровень стрессовых ситуаций, структуру расселения и др.) [2]. С.А. Айвазян определяет качество жизни как «сложную синтетическую категорию, аккумулирующую в себе все важные и значимые для личности условия существования и развития» [1]. В работе Гомана Е.Ю. дается следующая классификация концепций определения качества жизни:

- субъективистский (качество жизни определяется как степень комфортности человека, как внутриличностной, так и размах макро- и микро социума);

- объективистско-потребительский (качество жизни предполагает наличие возможностей реализации потребностей субъектов в рамках того или иного социального пространства);

- количественно-потребительский (качество жизни - это комплексная характеристика удовлетворения материальных и культурных потребностей людей, сложившихся условий жизнедеятельности и свободного развития отдельного человека и общества в целом);

- аксиологический (качество жизни рассматривается как совокупность жизненных ценностей, характеризующих структуру потребностей и условий существования человека, удовлетворенность людей жизнью, социальными отношениями и окружающей средой);

- количественно-объективистский (качество жизни понимается как комплекс характеристик жизнедеятельности индивида, обуславливающих ее оптимальное протекание в конкретном времени, в определенных условиях и обеспечивающих адекватность параметров жизни видам деятельности и потребностей человека);

- синтетический (качество жизни связывается со степенью комфортности общественной и природной среды, жизнедеятельности человека и уровня благосостояния, социально-духовного и физического здоровья);

- субъективно-социодинамический (качество жизни определяется удовлетворенностью населения благоприятной динамикой социально-экономических изменений);

- реляционистский (понимание качества жизни, как индивидуального соотношения своего положения в жизни общества, в контексте культуры и системы ценностей этого общества, с целями данного индивидуума, его планами, возможностями и степенью общего неустройства) [4].

Использование различных подходов к качеству жизни показывает, что их эволюция происходила от уровня общества к индивиду и от объективных условий существования к субъективным оценкам условий существования.

Проблема удовлетворенности качеством жизни значима не только для отдельно взятого индивида, но и общества в целом. Так, отмечается влияние данного показателя в политической, экономической, социальной сферах. Результаты исследований в данной области позволяют добиваться оптимальных результатов при социальном планировании, управлении и вести научно обоснованную, психолого-философскую грамотную социальную политику.

При изучении «качества жизни» оцениваются три основные компонента: функциональные способности, т.е. возможность осуществлять повседневную бытовую деятельность, социальную, интеллектуальную, эмоциональную функции достигать экономической обеспеченности; восприятие, т.е. взгляды и суждения человека, восприятие общего состояния здоровья, уровня благополучия, удовлетворенности жизнью; симптомы и их последствия, которые являются следствием заболеваний и могут снижаться в результате вмешательства.

Большинством исследователей, занимающихся изучением этого феномена, подчеркивали значимость удовлетворенности работой, влияющей на уровень удовлетворенности жизнью в целом [6]. Так, в результате психологических исследований, проведенных под руководством J. Harter и T. Rath в 2014 была выявлена прямая корреляционная зависимость между удовлетворенностью

работой и положительным эмоциональным состоянием: чувство радости в труде испытывают 52% удовлетворенных сложившейся рабочей ситуацией и только 8% сотрудников, недовольных своей работой. Однако авторами было установлено, что лишь 20% людей нравится то, чем они занимаются каждый день, лишь 38% опрошенных чувствуют себя счастливыми на работе.

Таким образом, качество жизни определяется тем, в какой мере удовлетворены наши потребности; насколько мы этим довольны; как результаты этой реализации соотносятся с социальными стандартами и ресурсами общества. Улучшение качества жизни в данном контексте означает увеличение возможностей человека реализовать свои потребности и жизненные планы, достичь личного успеха, самоактуализации.

По мнению Виктора Франкла, австрийского философа, психолога и психотерапевта, у каждого из нас своя «миссия» по отношению к обществу [7]. Принося пользу обществу, каждый чувствует свою уникальность и незаменимость. При отсутствии работы возникает так называемый невроз безработицы, проявляющийся в следующих симптомах: апатия, чувство пустоты и бесполезности. Это подтверждается результатами исследования, проведенного Л.В.Куликовым и Н.М.Стрельцовым, которые изучали особенности психических состояний безработных. При сравнении сходных по социально-демографическим показателям (уровень образования, возраст, семейное положение) группы безработных и группы, имеющих постоянную работу, у первых был выявлен более высокий уровень стрессовых изменений психики, внутриличностного конфликта, тревоги, затруднений в раскрытии личностного потенциала и самореализации [6]. Часто невротические личности считают отсутствие работы причиной всех неудач и таким образом снимают с себя ответственность. Но на самом деле именно невроз является причиной безработицы, а не наоборот. Безработные вполне могут найти виды деятельности, наполняющие их жизнь смыслом, а значит и улучшать уровень и «качество жизни». Только от самого человека зависит, каким будет его

отношение к потере работы: апатичным или позитивным, не теряющим надежды.

J. Harter и T. Rath считают, что для достижения высокого уровня профессионального благополучия и улучшения качества жизни непременно нужно найти дело по душе. Таким образом, удовлетворенность работой, а значит и удовлетворенность качеством жизни, профессиональное благополучие выполняет смыслообразующую функцию. Эта мысль была сформулирована философом, психологом, одним из основателей и ведущим представителем прагматизма и функционализма Уильямом Джеймсом: «Величайшая польза, которую можно извлечь из жизни, – потратить жизнь на дело, которое переживет Вас» [5].

Среди основных подходов к исследованию качества жизни в психологии принято выделять: объективный, субъективный и интегральный. В этой связи особый исследовательский интерес представляет субъективный подход к изучению качества жизни, как феномену, который связан с тем, что изучаются потребности и интересы конкретных личностей, которые всегда индивидуальны и отражаются в субъективных представлениях индивидов, их личных мнениях и оценках. Эта концепция качества жизни базируется на том, что истинное значение этого понятия отражено в субъективных ощущениях индивидов и особое внимание уделяется изучению общей удовлетворенности жизнью, ощущения счастья.

Таким образом, многокомпонентность современного понимания качества жизни, его ведущая роль в формировании устойчивости и адаптации индивида к изменяющимся условиям жизнеобеспечения, а также высокая социальная и личная значимость позволяют сделать вывод о целесообразности и эффективности исследований в данном направлении с привлечением специалистов разного профиля, использованием соответствующего методологического аппарата и технологического обеспечения, что откроет широкие возможности для повышения качества жизни, как на индивидуальном, так и на общественном уровне.

Литература

1. Айвазян С.А. Анализ синтетических категорий качества жизни населения субъектов Российской Федерации: их измерение, динамика, основные тенденции // Уровень жизни населения регионов России. – 2012. – № 11. – С. 5 – 40.
2. Бестужев-Лада И. В. Социальное прогнозирование. Курс лекций / И.В.Бестужев-Лада, Г. А. Наместникова. – Москва, Педагогическое общество России, 2002.
3. Гаврилова Т.В. Принципы и методы исследования качества жизни населения // Технологии качества жизни. – 2004. – Т. 4, № 2. – С. 1–11.
4. Гоман Е.Ю. Краткий обзор концепций качества жизни // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. – 2012. – № 3 –70-74.
5. Джеймс У. Введение в философию; Рассел Б. Проблемы философии. Пер. с англ. / под общ. ред. А.Ф. Грязнова. М.: Республика. 2000. – 315 с.
6. Куликов Л. В. Детерминанты удовлетворенности жизнью // Общество и политика. – СПб: Изд-во С.-Петербургского ун-та. 2000. – С. 476–510.
7. Франкл В. Человек в поисках смысла. М.: Прогресс. 1990. – 372 с.

ROZWIĄZANIE PROBLEMU TRANSPORTOWEGO METODĄ VAM

Władysław Wornalkiewicz

Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu, Polska

wlodek2004@op.pl

Występuje wiele metod rozwiązywania optymalizacyjnego zagadnienia transportowego. Jedną z nich jest VAM (*Vogel's approximation Method*). Gdy sięgniemy do wyszukiwarki Google to dla frazy „*Metoda VAM*” pojawia się aż

14 600 opublikowanych internetowo pozycji w czasie 0,43 sekundy¹. Przykład liczbowy tablic kosztów jednostkowych i przewozów wyrobów między dostawcami a odbiorcami spotykamy w publikacji w formacie PDF pt. „Metoda VAM”². Z tego przykładu macierz liczbowa kosztów jednostkowych transportu, ilości podaży i popytu oraz kolejne iteracje były inspiracją do opracowania w ramach niniejszego materiału odpowiednich formuł Excela. Zaprezentowano również sprawdzenie uzyskanego w Excelu rozwiązania dwoma sposobami z zastosowaniem: dodatku programowego Solver do arkusza kalkulacyjnego Excel, modułu „Programowanie liniowe i całkowitoliczbowe” (*Linear and Integer Programming*) pakietu WinQSB.

Powróćmy jednak do wspomnianego przykładu dotyczącego zagadnienia transportowego zamkniętego, w którym suma podaży dostawców równa się sumie popytu odbiorców danego produktu. W tym celu wprowadzamy dane liczbowe do arkusza kalkulacyjnego Microsoft Excel³ jako plik będący skoroszytem zawierającym kilka arkuszy (zob. rycina 1). Jak już nadmieniałem umowne dane liczbowe w zamieszczonych tablicach kosztów oraz przewozów zaczerpnięto z przykładu publikacji internetowej „Metoda VAM”⁴.

	A	B	C	D	E
1	Dostawcy/odbiorcy	a	b	c	d
2	Tablica kosztów: A	5	3	8	2
3	B	4	6	4	2
4	C	9	2	3	11

Źródło: Opracowanie własne w Excelu.

Ryc. 1. Tablica kosztów jednostkowych przewozów zadania decyzyjnego

Trzech dostawców określono literami dużymi A, B, C, a czterech odbiorców małymi a, b, c, d. Chcąc skorzystać z metody VAM musimy sporządzić dwie dalsze macierze posortowane narastająco. Pierwszą wierszami po jej wcześniejszej transpozycji, tj. zamianie wierszy na kolumny. W tym względzie korzystamy w Excelu najpierw z opcji *Kopiuj* a później *Wklej* z transpozycją. Skorzystano z

¹ <https://www.google.pl/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q=%22Metoda+VAM%22>, dostęp: 17.11.2016.

² http://dydaktyka.polsl.pl/kwmimkm/wyklad_05_dzienne.pdf, dostęp: 17.11.2016.

³ Opracowanie wykonano programem wersji Microsoft Excel 2010.

⁴ Ibidem.

komputera, gdyż w praktyce zadana transportowe cechuje duża macierz kosztów. Następnie dokonujemy posortowania komputerowo w Excelu danej kolumny, będącej wierszem po transpozycji z pominięciem kolumn sąsiednich.

Dla tak przygotowanej tablicy kosztów dokonujemy komputerowo obliczenia wartości bezwzględnej, czyli modułu dla dwóch elementów o najmniejszym koszcie jednostkowym w danej kolumnie korzystając z formuły: =MODUŁ.LICZBY(H2-H3). Kolejną czynnością przygotowawczą do korzystania z metody VAM jest posortowanie tablicy kosztów narastająco w czterech kolumnach a-d i też obliczenie modułów różnic między dwoma najmniejszymi wartościami w danych kolumnach. Przyglądnijmy się obliczonym wartościom modułów posortowanych po wierszach i kolumnach. Korzystamy z formuły wyboru największej wartości w tych wierszach, a mianowicie: =MAX(G6:I6;B10:E10). Odpowiedzią komputera jest drugi wiersz po transpozycji, a więc dostawca B. Spośród węzłów (w, k) w tym wierszu wybieramy ten dla którego koszt jednostkowy przewozu jest najmniejszy. Występuje to dla odbiorcy czwartego, czyli „d”. Rozpoczynamy teraz wypełnianie tablicy przewozów mając podaną podaż dostawców i popyt odbiorców (zob. rycina 2).

	B	C	D	E	F	G	H
25	a	b	c	d			
26					120		
27	0	0	0	20	20	0	=F27-E27
28					60		
29	80	30	40	50			
30				30	=E29-E27		

Źródło: Opracowanie własne w Excelu.

Ryc. 2. Rozpoczęcie wypełniania tablicy przewozów

Widzimy, że podaż zbilansowana jest popytem i wynosi 200, tak więc jest to, jak już wspomniałem, zadanie transportowe zamknięte. Dalsze nasze rozwiązywanie tego zadania sprowadza się do pięciu analogicznych kroków procedury i dlatego w tym streszczeniu odniosę się tylko do pierwszego z nich. Korzystamy z formuły (=MIN(F27; E29) tj. wyznaczamy minimum z wartości 20 i 50. W węźle (B-d) lokujemy podaż równą 20. Następnie dokonujemy korekty liczb podaży i popytu o wartość 20, stosując formułę różnicy (=F27-E27) oraz (=E29-E27). W wierszu drugim dostawcy B wyczerpaliśmy już całą podaż, stąd inne węzły w tym wierszu są

równe zero. Jak już nadmieniałem dalsze 2-4 kroki postępowania mają podobne czynności, zaprezentuję więc ostatni, czyli piąty. Jeśli doprowadzimy rozwiązanie do kroku piątego to jako puste, nie obsadzone przewozami, pozostały nam węzły (A, a) i (A, b). Według ryciny pierwszej (tablica kosztów) w wierszu A są węzły o kosztach jednostkowych przewozów $(A, a) = 5$, $(A, b) = 3$, $(A, c) = 8$, $(A, c) = 2$. Nas interesuje obliczenie modułów z posortowanego narastająco wiersza dostawcy A. Według zamieszczonej ryciny 3 moduł ten równa się dwa.

	J	K	L	M	N	O	P	Q
140	A	B	C					
141								
142		3						
143		5						
144								
145		2		=MODUŁ.LICZBY(G142-G143)				

Źródło: Opracowanie własne w Excelu.

Ryc. 3. Określenie wartości modułu w wierszach z pominięciem elementów obsadzonych przewozami

Po posortowaniu po kolumnach z zacienieniem pominiętych pozostają nam tylko pojedyncze elementy nie biorące udziału w rozwiązywaniu metodą VAM. Jednak w węźle (A, b) jest niższy koszt jednostkowy bo trzy i tam lokujemy nasz przewóz 10. Teraz pozostaje nam tylko wpisać 80 w węźle (A, a) i rozwiązanie zadania decyzyjnego transportowego metodą VAM uważa się za zakończone (zob. rycina 4).

	B	C	D	E	F	G	H	I
162	80	10	0	30	120	90	80	0
163	0	0	0	20	20	0		
164	0	20	40	0	60	20	0	
165	80	30	40	50				
166	0	10	0	30				
167		0		0				

Źródło: Opracowanie własne w Excelu.

Ryc. 4. Końcowa tablica ilości przewozów optymalnych ustalona metodą VAM

Mając teraz do dyspozycji tablice kosztów (rycina 1) oraz końcową tablicę przewozów (rycina 4) obliczamy minimalny ogólny koszt transportu towarów od dostawców (A, B, C) do odbiorców (a, b, c, d), który wynosi 690 obliczony formułą:

$$=B162*B2+C162*C2+E162*E2+E163*E3+C164*C4=D164*D4.$$

W Microsoft Excel 2010 w ramach menu głównego *Dane* istnieje opcja programowania liniowego metodą simpleks o nazwie *Solver*. Umożliwia ona sformułowanie zadania decyzyjnego w komórkach arkusza decyzyjnego. Bazując na danych liczbowych z wcześniejszego przykładu rozpatrzmy przykład dostaw z trzech hurtowni (H_1, H_2, H_3) do czterech sklepów (S_1, S_2, S_3, S_4). Rozplanowanie zadania decyzyjnego w komórkach arkusza kalkulacyjnego pokazano na rycinie 5. W naszym zadaniu suma podaży hurtowni równa się sumie popytu sklepów i jak już wiemy wynosi 200. Zadanie decyzyjne inicjujemy przyjmując wartości początkowe w tabeli przewozów równe jeden. W komórkach *Razem* dla sklepów występuje formuła sumy np. [=SUMA(C18:C20)]. W komórkach B24:B26 zapisana jest podaż hurtowni o symbolach akceptowanych przez Excela, a w komórkach C28:F28 obliczane są komputerowo sumy iloczynów przewozów i kosztów jednostkowych i tak w komórce C28 występuje formuła: =SUMA(C24*C18+C25*C19+C26*C20).

	A	B	C	D	E	F
17	Dostawy z:	Razem/Sklepy	S1	S2	S3	S4
18	H1	4	1	1	1	1
19	H2	4	1	1	1	1
20	H3	4	1	1	1	1
21	Razem		3	3	3	3
22		Popyt	80	30	40	50
23	Hurtownie	Podaż	Koszty jednostkowe przewozu (c_{ij})			
24	H1	120	5	3	8	2
25	H2	20	4	6	4	2
26	H3	60	9	2	3	11
27	Razem	59	18	11	15	15
28	Koszt:	59	18	11	15	15

Źródło: Opracowanie własne w Dodatku Solver Excela.

Ryc. 5. Sformatowanie danych do optymalizacji całkowitego kosztu przewozu

W komórce o adresowaniu bezwzględny \$B\$28 traktowanej jako funkcja celu jest koszt przewozu jako suma sum z wiersza C28:F28. Ustawiamy się w niej przed rozpoczęciem procesu optymalizacji danego zadania decyzyjnego. Komórkami zmienianymi w trakcie rozwiązywania zadania transportowego jest obszar \$B\$18:\$B\$26 stanowiący formuły sum z wierszy dla hurtowni H1-H3. Mając te wytyczne pozostaje nam teraz sformułowanie ograniczeń zasobów w oknie dialogowym. W rozpatrywanym zadaniu decyzyjnym transportowym zastosowano następujące formuły ograniczeń:

o liczba wysłanych towarów do sklepów \leq podaży hurtowni:
 $x_{18} + x_{20} \leq x_{24} + x_{26}$,

o liczba dostarczonych towarów do sklepów powinna zaspakajać ich popyt:

$$x_{21} + x_{22} \geq x_{23} + x_{24}$$

o rozwiązanie zadania, a więc zmienne naszej macierzy przewozów muszą być liczbami całkowitymi, co wyraża opcja „Integer” (*Int*), a formuła końcowa po akceptacji okna dialogowego „Parametry dodatku Solver” ma postać:
 $x_{18} + x_{20} = \text{całkowita}$.

Jak już podałem, ustawiamy się w komórce kosztu (x_{28}) i określamy kierunek funkcji celu jako „Min”, czyli minimum. Wybieramy jeszcze metodę rozwiązywania optymalizacyjnego zadania transportowego jako LP *simpleks*. Uzyskujemy rozplanowanie tablicy przewozów i obliczony minimalny koszt całkowity dostaw wynoszący $K = 670$. Tak więc wynik zadania metodą simpleks jest nieco lepszy niż uzyskany wcześniej metodą VAM, gdzie $K = 690$. Ponadto Solver poinformował nas w formie dodatkowego tekstu, że czas rozwiązania zadania wynosi 0,015 sekundy i praca wykonana została w dziewięciu iteracjach (krokach).

Zastosujemy teraz do rozwiązania naszego problemu transportowego moduł *Programowanie liniowe i całkowitoliczbowe* wchodzący w skład pakietu programowego WinQSB. Sposób sformatowania tego zadania decyzyjnego w tym module pokazano na rycinie 6. W zapisie matematycznym, uwzględniając koszty jednostkowe przewozów funkcja celu ma postać:

$$FC: 5x_{11} + 3x_{12} + 8x_{13} + 2x_{14} + 4x_{21} + 6x_{22} + 4x_{23} + 2x_{24} + 9x_{31} + 2x_{32} + 3x_{33} + 11x_{34} \rightarrow \min$$

Natomiast ograniczenia podaży i popytu zapisujemy jako:

$$C_1: x_{11} + x_{12} + x_{13} + x_{14} = 120$$

$$C_2: x_{21} + x_{22} + x_{23} + x_{24} = 20$$

$$C_3: x_{31} + x_{32} + x_{33} + x_{34} = 60$$

$$C_4: x_{11} + x_{21} + x_{31} = 80$$

$$C_5: x_{12} + x_{22} + x_{32} = 30$$

$$C_6: x_{13} + x_{23} + x_{33} = 40$$

$$C_7: x_{14} + x_{24} + x_{34} = 50$$

Variable →	X11	X12	X13	X14	X21	X22	X23	X24	X31	X32	X33	X35	Direction	R. H. S.
Minimize	5	3	8	2	4	6	4	2	9	2	3	11	=	120
C1	1	1	1	1				1					=	20
C2					1	1	1	1					=	60
C3									1	1	1	1	=	80
C4	1				1				1				=	30
C5		1				1				1			=	40
C6			1				1				1		=	40
C7				1				1				1	=	50
LowerBound	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
UpperBound	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M		
Variable Type	Integer	Integer	Integer	Integer	Integer	Integer	Integer	Integer	Integer	Integer	Integer	Integer		

Źródło: Opracowanie własne w module Programowanie liniowe i całkowitoliczbowe (LPILP).

Ryc. 6. Definiowanie zadania transportowego zamkniętego w module LPILP

Jako warunki brzegowe zmienne $x_{ij} \geq 0$, gdzie: $i = (1, 2, 3)$; $j = (1, 2, 3, 4)$, co odpowiada (*LowerBound*) na rycinie 22. Granica górna (*UpperBound*) nie jest określona, program oznaczył to symbolem *M*, czyli nieskończoność). Całkowitoliczbowość zmiennych podajemy w wierszu *Variable Type* jako *Integer*.

Program generuje raport wyników jako tzw. rozwiązanie mieszane (zob. rycina 7). Wyszczególnia się w nim poszczególne zmienne tablicy przewozów i obliczone ich wartości optymalne. Ponadto podawany jest efekt analizy wrażliwości, czyli w jakim zakresie mogą się zmieniać liczby poszczególnych zmiennych, aby wynik rozwiązania optymalizacyjnego, czyli 670 – taki sam jak w Solverze, nie uległ zmianie.

	18:50:09		Monday	November	14	2016		
	Decision Variable	Solution Value	Unit Cost or Profit c(j)	Total Contribution	Reduced Cost	Basis Status	Allowable Min. c(j)	Allowable Max. c(j)
1	X11	60	5	300	0	basic	4	10
2	X12	10	3	30	0	basic	2	4
3	X13	0	8	0	4	at bound	4	M
4	X14	50	2	100	0	basic	-M	3
5	X21	20	4	80	0	basic	-M	5
6	X22	0	6	0	4	at bound	2	M
7	X23	0	4	0	1	at bound	3	M
8	X24	0	2	0	1	at bound	1	M
9	X31	0	9	0	5	at bound	4	M
10	X32	20	2	40	0	basic	1	3
11	X33	40	3	120	0	basic	-M	4
12	X35	0	11	0	10	at bound	1	M
	Objective	Function	(Min.) =	670				
	Constraint	Left Hand Side	Direction	Right Hand Side	Slack or Surplus	Shadow Price	Allowable Min. RHS	Allowable Max. RHS
1	C1	120	=	120	0	0	120	M
2	C2	20	=	20	0	-1	20	80
3	C3	60	=	60	0	-1	60	70
4	C4	80	=	80	0	5	20	80
5	C5	30	=	30	0	3	20	30
6	C6	40	=	40	0	4	30	40
7	C7	50	=	50	0	2	0	50

Źródło: Opracowanie własne w module LPILP.

Ryc. 7. Rozwiązanie mieszane zadania transportowego zamkniętego

KONKURENCYJNOŚĆ WOJEWÓDZTWA OPOLSKIEGO – WYBRANE ASPEKTY

Iwona Mstowska

Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu, Polska

i.mstowska@gmail.com

Konkurencyjność należy do kategorii ekonomicznych, które w literaturze przedmiotu nie posiadają jednoznacznej i precyzyjnej definicji. Sposób interpretacji pojęcia konkurencyjności zależy od przyjętego problemu badawczego.

Współcześnie konkurencję wiąże się nie tylko z tradycyjnie pojmowaną rywalizacją podmiotów gospodarczych (przedsiębiorstwami), ale także z relacjami zachodzącymi między jednostkami terytorialnymi (krajami, regionami). Przegląd wybranych koncepcji konkurencyjności regionów wskazuje na różne interpretacje tego pojęcia. Najczęściej konkurencyjność regionu określana jest jako umiejętność adoptowania przez regiony pozytywnych trendów pojawiających się w otoczeniu, pozwalających osiągnąć wewnętrzne i zewnętrzne korzyści⁵. Konkurencyjność postrzega się jako cechę regionu odzwierciedlającą zdolność przystosowywania się regionu do zmieniających się warunków rozwoju i osiągnięcia wysokiego poziomu rozwoju społeczno- gospodarczego.

Rozwój społeczno-gospodarczy, zarówno kraju jak i regionu, jest wypadkową wielu różnorodnych czynników, które w różny sposób oddziałują na ten proces. Siła i kierunki ich działania są zmienne zarówno w czasie jak i przestrzeni. We współczesnych poglądach na temat rozwoju gospodarczego mocno akcentuje się znaczenie innowacji, jako czynnika determinującego rozwój zarówno w skali makroekonomicznej, jak i regionalnej. Innowacyjność najczęściej postrzega się jako zdolność do kreowania nowych rozwiązań i przystosowywania ich do konkretnych warunków, wdrażania w praktyce i upowszechniania.

⁵ E. Szafranek, Determinanty konkurencyjności regionów. Ujęcie teoretyczne i empiryczne, Studia i monografie nr 443, UO, Opole 2010, s.69

Innowacja zgodnie z tzw. podręcznikiem z Oslo to wprowadzenie do praktyki w przedsiębiorstwie nowego lub znacznie ulepszonego rozwiązania w odniesieniu do produktu, towaru lub usługi, procesu, marketingu, czy organizacji⁶.

Istotną rolę we wspieraniu innowacyjności w Polsce odgrywają środki finansowe Unii Europejskiej przeznaczone na rozwój nowych technologii, wyspecjalizowanych usług, jak i budowę gospodarki opartej na wiedzy.

W okresie programowania 2007 - 2013 wspieranie innowacyjności przez Unię Europejską odbywało się poprzez wdrażanie programów wsparcia na dwóch poziomach. Na jednym z nich oferowano programy wsparcia adresowane do wszystkich potencjalnych beneficjentów z krajów członkowskich UE – tzw. Programy Ramowe, natomiast na drugim programy realizowane na poziomie krajów członkowskich UE, skierowane do potencjalnych beneficjentów mieszkających na terytorium danego kraju⁷. Programy te stanowiły cenne źródło finansowania innowacji, badań i transferu technologii. Wsparcie działań innowacyjnych w okresie programowania 2007-2013 odbywało się przy wykorzystaniu instrumentów zwrotnych i bezzwrotnych dostępnych zarówno na szczeblu krajowym jak i międzynarodowym. Instrumenty te udostępniane były za pośrednictwem realizowanych programów. W latach 2007-2013 w Polsce większość funduszy unijnych dystrybuowana była za pośrednictwem instrumentów bezzwrotnych w postaci dotacji. Instrumenty zwrotne (m.in. kredyty, pożyczki, poręczenia) były jedynie uzupełnieniem systemu dystrybucji i stanowiły niecałe 2% alokacji⁸.

Działania ukierunkowane na podnoszenie innowacyjności, a tym samym wzrost konkurencyjności regionów w Polsce umożliwił wdrażany z poziomu Unii Europejskiej tzw. 7 Program ramowy oraz realizowane na poziomie kraju programy, do których należały m.in. Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka 2007- 2013 (PO IG), Program Operacyjny Kapitał Ludzki 2007-2013 (PO KL) oraz komponenty Regionalnych Programów Operacyjnych. Każdy z tych programów odpowiadał za

⁶ Oslo Manual, Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data, third edition, a joint publication of OECD and Eurostat, OECD 2005, s.46

⁷ T.Pilewicz, Ewolucja wspierania innowacyjności przedsiębiorstw prywatnych Unii Europejskiej, Przegląd Prawniczy Ekonomiczny i Społeczny, 2014, nr 3

⁸ W. Pelka, Rola instrumentów inżynierii finansowej w alokacji funduszy Unii Europejskiej, Studia BAS, 2012, nr 3

realizację innej sfery rozwoju implikującej konkurencyjność Polski i jej regionów. Zadaniem Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka było wspieranie szeroko rozumianej innowacyjności oraz działań, które wspomagają innowacyjność. Głównym celem PO IG był rozwój polskiej gospodarki w oparciu o innowacyjne przedsiębiorstwa.

Inny charakter miał Program Operacyjny Kapitał Ludzki, który zgodnie z założeniami Strategia Lizbońskiej odpowiadał za rozwój kapitału ludzkiego i społecznego. Program Operacyjny Kapitał ludzki składał się z 10 Priorytetów, które zrealizowano równolegle na poziomie centralnym i regionalnym. W założeniu, przewidziane w programie działania miały przyczynić się do efektywniejszego wykorzystania zasobów ludzkich, przyspieszenia rozwoju społeczno-gospodarczego oraz wzrostu konkurencyjności gospodarki.

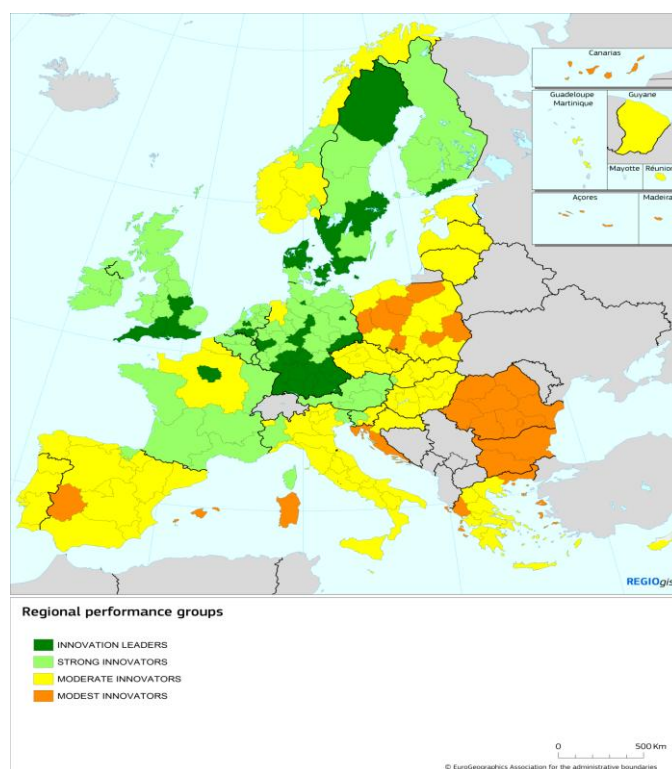
Istotną rolę w realizacji i finansowaniu przedsięwzięć mających na celu wzrost konkurencyjności i innowacyjności województwa opolskiego odegrał Regionalny Program Operacyjny Województwa Opolskiego. Zgodnie z zapisami Szczegółowego opisu osi priorytetowych RPO WO 2007-2013⁹, w ramach Osi priorytetowej 1 - Wzmocnienie atrakcyjności gospodarczej regionu, możliwa była realizacja działań ukierunkowanych na wzmocnienie potencjału innowacyjnego województwa opolskiego poprzez wsparcie przedsiębiorstw (w szczególności mikro, małych i średnich), sektora B+R oraz instytucji otoczenia biznesu. Istotnym elementem wsparcia udzielanego w ramach osi było wspomaganie podmiotów w zakresie pozyskiwania zewnętrznych źródeł finansowania. Realizację wymienionych przedsięwzięć umożliwiły zaplanowane w ramach osi działania:

- Działanie 1.1 Rozwój przedsiębiorczości,
- Działanie 1.2 Zapewnienie dostępu do finansowania przedsiębiorczości,
- Działania 1.3 Innowacje, badania, rozwój technologiczny.

W ramach RPO WO 2007 - 2013 na realizację tych działań przewidziano 182 343 581 euro, co stanowiło 37% środków na realizację programu. Dofinansowanie

⁹ Szczegółowy opis osi priorytetowych RPO WO 2007-2013, wersja nr 17, marzec 2016 r.

otrzymało 169 przedsiębiorców, 4 jednostki B+R oraz 25 instytucji otoczenia biznesu¹⁰. Kontrola przeprowadzona przez NIK mająca na celu ocenę skuteczności i efektywności działań współfinansowanych w ramach RPO WO 2007-2013 na rzecz atrakcyjności gospodarczej regionu wykazała, że realizacja projektów wspierających działalność innowacyjną przyczyniła się do osiągnięcia zakładanych celów. Jednocześnie stwierdzono, że podejmowane dotychczas działania skierowane na rzecz zwiększenia potencjału innowacyjnego regionu nie znalazły odzwierciedlenia we wzroście potencjału innowacyjnego regionu ocenianego z wykorzystaniem metodologii *Regional Innovation Scoreboard*. W ocenach innowacyjności państw członkowskich dokonywanych przez Komisję Europejską z wykorzystaniem wskazanej metodologii Województwo Opolskie klasyfikowane było na najniższym poziomie¹¹.

Rys.1. Innowacyjność regionów europejskich na poziomie NUTS2 mierzona metodologią RIS 2016
Źródło: Regional Innovation Scoreboard 2016¹²

¹⁰ Raport NIK pt. Wpływ projektów współfinansowanych w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego 2007 -2013 na wzrost atrakcyjności gospodarczej województwa opolskiego., Delegatura w Opolu, Opole 2015, www.nik.gov.pl

¹¹ W ocenie innowacyjności państw członkowskich UE sporządzonej z wykorzystaniem metodologii Innovation Union Scoreboard 2016 Polska ujęta została w grupie krajów o umiarkowanej innowacyjności (moderate inovators), natomiast województwo opolskie w grupie regionalnych innowatorów o skromnych wynikach (modest innovators),

¹² Tablica Wyników Innowacyjności Regionów 2016, Streszczenie Wersja PL, <http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/policy/regional-innovation/>.

Z drugiej strony dane charakteryzujące innowacyjność polskiej gospodarki w okresie wdrażania funduszy unijnych (2004-2014) wskazują, że ocena poziomu innowacyjności polskiej gospodarki nie jest jednoznaczna i wymaga pogłębionej analizy. Przedstawione rozważania należy traktować jako punkt wyjścia do dalszych pogłębionych badań potencjału rozwojowego, poziomu konkurencyjności i innowacyjności województwa opolskiego.

Bibliografia

Oslo Manual, Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data, third edition, a joint publication of OECD and Eurostat, OECD 2005,

W. Pełka, Rola instrumentów inżynierii finansowej w alokacji funduszy Unii Europejskiej, Studia BAS, 2012, nr 3

T.Pilewicz, Ewolucja wspierania innowacyjności przedsiębiorstw prywatnych Unii Europejskiej, Przegląd Prawniczy Ekonomiczny i Społeczny , 2014, nr 3

Raport NIK pt. Wpływ projektów współfinansowanych w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego 2007 -2013 na wzrost atrakcyjności gospodarczej województwa opolskiego., Delegatura w Opolu, Opole 2015, www.nik.gov.pl

E. Szafranek, Determinanty konkurencyjności regionów. Ujęcie teoretyczne i empiryczne, Studia i monografie nr 443, UO, Opole 2010,

Szczegółowy opis osi priorytetowych RPO WO 2007-2013, wersja nr 17, marzec 2016 r.

Tablica Wyników Innowacyjności Regionów 2016, Streszczenie Wersja PL, <http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/policy/regional-innovation/>.

ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАСОБІВ ТА МЕТОДІВ РОЗВИТКУ СИЛОВИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ЮНАКІВ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Літус Р.І.

Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

coachpower@online.ua

У зв'язку з необхідною умовою досягнення нової, сучасної якості освіти є оптимізація учбового, психічного і фізичного навантаження, створення в школах умов для збереження і зміцнення здоров'я учнів, що навчаються за рахунок підвищення питомої ваги інновацій на заняттях фізичною культурою, організації моніторингу стану здоров'я юнаків і молоді, введення профільного навчання в старшій школі, розвиток варіативних освітніх програм, що забезпечують диференціацію і індивідуалізацію навчання, впровадження сучасних здоров'язберегаючих технологій (Л.І.Лубишева, 2000; М.М.Безруких, 2001; Бальсевич В. К., Корунець А. І., Прогонюк Л. Н. та ін., 2001).

Використання атлетичної гімнастики з професійно-прикладною і оздоровчо-коригуючої спрямованості в блочно-модульному варіанті роботи школи, сприятиме підготовці підлітків 15-17 років до самостійного життя і служби в армії, що є актуальним в сучасному суспільстві [1].

Одним з принципів фізичного виховання є принцип доступності та індивідуалізації. Його призначення полягає в забезпеченні оптимальних умов для формування рухових умінь і навичок, розвитку фізичних якостей, вдосконалення фізичної працездатності, а також виключення негативних наслідків для організму від непосильних тренувальних навантажень, вимог, завдань.

За визначенням І.Є.Унт, в процесі навчання облік індивідуальних особливостей учнів у всіх його формах і методах, незалежно від того, які особливості і в якій мірі враховуються, є індивідуалізацією. Індивідуалізація здійснюється в умовах колективної навчальної роботи в рамках спільних завдань і змісту навчання. Засобами індивідуалізації навчання можуть виступати

індивідуальні та групові завдання. Виходячи із зазначених визначень, індивідуалізація освітнього процесу це один із способів його гуманізації.

Вчителі фізичної культури приділяють велику увагу руховій підготовці, вивчаючи можливості її індивідуалізації в умовах уроку фізичної культури в школі [2].

Основними засобами розвитку сили юнаків шкільного віку є фізичні вправи, які поділяються на вправи з зовнішніми опорами і вправи з обтяженням вагою власного тіла. Окремі дослідники рекомендують виділяти також вправи, в яких вага власного тіла доповнюється вагою різних обтяжень (Піскова Д. І., 1996; Скворцов Г. І. 1997; Черкесов Ю. Т. 1995 та ін.).

З урахуванням специфіки локалізації впливу вправ на розвиток сили різних м'язів, виділяють три основні групи вправ: загального, часткового і локального характеру впливу (Баришева Н. В. 1995; Лях В. І. 2001). До вправ загального впливу відноситься такі, при виконанні яких в роботі бере участь більше $\frac{2}{3}$ загального числа м'язів, часткового – від $\frac{1}{3}$ до $\frac{2}{3}$ і локального – до $\frac{1}{3}$ всіх м'язів (Баришева Н. В. 1995; Кузнецов В. С. 2002). На думку ряду авторів, диференціювання вправ за ознаками участі м'язів у роботі дозволяє вибірково і цілеспрямовано активізувати їх функціональну діяльність і визначати специфічну роль вправ в процесі силові підготовки. Так, виходячи з цього положення, при вирішенні завдань розвитку «слабких» м'язових груп інші фахівці (Р.А. Абзалов та ін. 1999; Столяров В.І. 1993), використовуючи локальні за впливом силові вправи, досягали значного ефекту в нарощуванні м'язової маси, поліпшення скорочувальних властивостей м'язів і, як результат, високі прирости показовою сили.

На думку В. К. Велітченко, на уроках фізичної культури переважаючими в розвитку сили повинні бути спеціально підібрані вправи з великим фізіологічним навантаженням, здатним викликати певні зрушення в організмі підлітків 15-17 років та забезпечувати тренувальну спрямованість в системі тренувальних занять. Разом з тим, автор підкреслює, що для розвитку силових здібностей юнаків старших класів доцільно включати в уроки рухливі ігри, в

яких переміщення вимагають значного напруження м'язів. На думку дослідника, в окремих випадках такі ігри надають більший вплив, ніж звичайні вправи силової спрямованості. Створюваний ігровим методом сприятливий емоційний фон на уроках обумовлює зниження психологічних напружень, що виникають в ході прояву силових зусиль.

На уроках фізичної культури в старшій школі рекомендують використовувати вправи, виконання яких не потребує складного інвентарю та обладнання: бігові вправи з додатковими обтяженнями, різноманітні стрибки, лазіння і перелезання, гімнастичні вправи з додатковими обтяженнями, метання набивних м'ячів, вправи з партнером тощо (Бєлкін А. С. 1999; Бухреєва Д. П. 2000; Дворкін Л. С. 1997; Кузнецов В. С. 2002; Курдіков Б. Ф. 1996; Лубишева Л. І. 1997 та ін.). Разом з тим, використання цих вправ має співвідноситися з віковими та індивідуальними можливостями юнаків старших класів, поєднуватись з рішенням оздоровчих завдань уроку.

Розробки і обґрунтування методичних підходів щодо розвитку силових здібностей школярів старшого шкільного віку присвячено значну кількість науково-дослідних робіт (Богатирьов В. С. 1993; Короткова Е. А. 2000; Лях В. І. 1996; Матвєєв А. П. 1995; А. А. Хабаров, Л. С. Дворкін 1997). Аналіз цих робіт дозволяє прийти до висновку, що вибір методів визначається багатьма факторами. Серед них можна виділити такі, як специфічність вирішуваних педагогічних завдань, обмеженість рухового досвіду тих хто займається, лімітує вибір складу засобів впливу, вікові особливості зростаючого організму і рівень фізичної підготовленості учнів, характер і зміст нового навчального матеріалу, і багато інших. Тому ряд дослідників підкреслює, що не всі методи виховання силових здібностей прийнятні в процесі фізичного виховання школярів. Правильність їх вибору і практичного використання визначається наявністю поступального тренувального ефекту в розвитку силових здібностей (В. В. Кузіна, Н. Д. Нікандрова 2000 та ін.).

У старшому шкільному віці в основному завершується формування основних функціональних систем організму, що забезпечують високу фізичну

працездатність і обумовлює можливість витримувати значні фізичні навантаження. В силу цього використання рекомендацій щодо застосування щадних режимів вправ можуть викликати ослаблення сили окремих м'язових груп, привести до неузгодженості функцій окремих органів і структур, негативно позначитися на працездатності старшокласників (В. А. Кузьмін, Л.І.Рабушна 1990; Лях В. І. 2001).

Розглядаючи питання ефективності використання методів розвитку сили юнаків 15-17 років, багато дослідників віддають перевагу методу невизначених обтяжень (Л. С. Дворкін, С. В. Воробйов, А. А. Хабаров 1997; Пеганов Ю. В. 1997; Сухоцький І. В. 1990). При цьому методі використовуються вправи силової спрямованості зі середніми обтяженнями, що виконуються «до відмови». В процесі уроку вправи чергуються за локалізацією впливу, характеризуються спрямованістю на різні групи м'язів. При цьому рекомендується природний, зручний для виконання темп рухів. На думку авторів, на початкових етапах ефективність розвитку сили мало узгоджується з величиною обтяжень, тому рекомендують використовувати обтяження, рівні 40% від максимальної сили.

На думку ряду авторів, при розвитку швидко-силових здібностей школярів на уроках фізичної культури основним методом має бути комплексний метод, суть якого полягає в різнобічному впливі на різні м'язові групи. Різнобічність впливу досягається за допомогою широкого використання рухливих і спортивних ігор, різноманітних вправ швидко-силового характеру. З метою розвитку так званої «вибухової» сили м'язів в шкільному віці на заняттях зі старшокласниками доцільно використовувати «ударний» метод (Верхошанский Ю. В. 1988; Нікітушкін В. Г. 1993; Рекла Х. 1993). Його ефективність, зокрема, доведена при розвитку стрибучості у школярів 15-17 років і в досягненні позитивного результату в стрибках у висоту (В.Б.Коренберг, 1997; Черкесов Ю. Т., 1993 та ін.).

Таким чином, дані аналізу складу засобів і методів розвитку силових здібностей юнаків шкільного віку дозволяють констатувати їх різноманіття і

специфічність, різнобічність і конкретність. Використання їх в навчальному процесі підпорядковане як завданням, так і змісту навчального матеріалу, віковим особливостям розвитку організму школярів та їх фізичної підготовленості. Звідси можна зробити припущення, що адекватність використання специфічних засобів і методів в процесі фізичної підготовки школярів 15-17 років визначається ефективністю вирішення педагогічних завдань, досягненням високого тренувального ефекту в кожному конкретному випадку при збереженні загальних положень теорії та методики фізичного виховання [3,4].

Література

1. Літус Р.І. Проведення уроків фізичної культури в старших класах засобами силової спрямованості / Р.І. Літус // Проблеми активації рекреаційно-оздоровчої діяльності населення : матеріали Х Всеукр.наук.-практ. конф. з міжнар. участю. – Львів, 2016. – С. 98-101.

2. Литус Р.И. Индивидуальный и дифференцированный подход к планированию нагрузки учащихся старших классов на уроках физической культуры / Р.И. Литус // Управление в социальных и экономических системах : м-лы XXV международной научно-практической конференции, г. Минск, 12 мая 2016 г. / редкол.: Н.В. Суша (предс.) и др. ; Минский инновационный ун-т. – Минск : Минский инновационный университет, 2016. – С. 110–111.

3. Гусев А. А. Развитие силовых способностей юношей в общеобразовательной школе : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры» / А. А. Гусев. – Сургут, 2008. – С. 16-22.

4. Теорія і методика атлетизму : Навчальний посібник / А. І. Стеценко, П.М.Гунько. – Черкаси : Видавничий відділ Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького, 2011. – С. 15-18.

ВПЛИВ ПЕРЕМІЩЕНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ НА ЯКІСТЬ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

Несторенко Т.П.¹, Остенда А.²

¹*Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна*

²*Вища технічна школа, м. Катовіце, Польща*

¹*tetyana.nestorenko@gmail.com, ²aleksander.ostenda@wst.com.pl*

В сучасній економічній теорії діяльність університетів все більше розглядається як діяльність економічних агентів. Університет залучає студентів і забезпечує робочі місця для вчених, дослідників, висококваліфікованих фахівців, замовляє роботи, купує товари і послуги у місцевих виробників. Тим самим університет сприяє економічному зростанню як територіального утворення – місця своєї дислокації (міста, регіону), в цілому, так і розвитку місцевого бізнесу, зокрема. Чим більше за своїм масштабом університет, чим більше студентів навчаються в ньому як на денній, так і на заочній формі навчання, тим більшу кількість робочих місць для місцевих мешканців забезпечує університет та тим більше його вплив на економічну ситуацію та перспективи розвитку міста свого розташування.

Скорочення кількості студентів, яке характерне для більшості українських вишів з 2007/2008 навчального року [1], та, як наслідок, скорочення кількості викладачів та персоналу цих навчальних закладів, негативно впливає на економічну ситуацію в містах, де ці виші знаходяться. Ще більший негативний ефект на економіку міста та регіону має закриття вишу або його переміщення до іншого міста (регіону).

В 2014-2016 рр. у зв'язку з анексією Криму та проведенням антитерористичної операції в Донецькій та Луганській областях багато вищих навчальних закладів були змушені змінити місце свого розташування. За даними міністерства освіти і науки України (яка, на жаль, не є повною та оперативною), загалом за межі окупованих територій переїхали 16 вишів та 10

наукових установ. Восени 2016 р. також був переміщений Таврійський національний університет (табл.1).

Таблиця 1. Місця розташування переміщених вишів

№	Назва переміщеного ВНЗ	Місце переїзду	Кількість студентів та викладачів / сайт вишу
1.	Донбаський державний технічний університет	з м. Алчевськ до м. Лисичанськ	Студентів – 16000 викладачі – 536 http://dondtu.edu.ua/
2.	Донбаська національна академія будівництва і архітектури	м. Краматорськ	http://donnaba.edu.ua/
3.	Донецький державний університет управління	м. Маріуполь	www.dsum.edu.ua
4.	Донецький національний медичний університет ім. М.Горького	до м. Лиман (юридична адреса) м. Краматорськ (адреса адміністрації)	dsmu.edu.ua
5.	Донецький національний технічний університет	до м. Покровськ, Донецька обл.	www.donntu.edu.ua
6.	Донецький національний університет	м. Вінниця	www.donnu.edu.ua
7.	Донецький національний університет економіки і торгівлі ім. М.Туган-Барановського	м. Кривий Ріг	Студентів – 2674 викладачів – 124 www.donnuet.edu.ua
8.	Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти	м. Слов'янськ	
9.	Донецький юридичний інститут МВС України	м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область	Студентів – 2000 викладачів – 74 www.dli.donetsk.ua
10.	Луганська державна академія культури і мистецтв,	м. Київ	http://www.lgiki.com.ua
11.	Луганський національний аграрний університет	м. Харків	http://lnau.in.ua
12.	Луганський державний медичний університет	Луганська область, м. Рубіжне	http://www.lsmu.edu.ua
13.	Луганський державний університет внутрішніх справ ім. Е.О.Дідоренка	м. Суми	http://www.lduvs.edu.ua
14.	Горлівський інститут іноземних мов ДВНЗ Донбаський державний педагогічний університет	Донецька обл., м. Бахмут	forlan.org.ua
15.	Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля	з м. Луганськ до м.Севєродонецьк	Студентів – 3412 (денна) та 2864 (заочна) викладачів – 1500 http://snu.edu.ua
16.	Луганський національний університет ім. Т.Г.Шевченка	Луганська область, м. Старобільськ	www.luguniv.edu.ua
17.	Луганський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти		
18.	Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського	м. Київ	www.tnu.edu.ua

Разом з університетами переїхало близько 36 тис. студентів та біля 3 тис. викладачів. 80% вишів переїхали до філій, 20% – до взагалі не облаштованих приміщень. Тільки 9 вишів забезпечені технікою хоча б на 30%, у інших її взагалі немає [2].

Проблема переміщених університетів не є типовою для сучасної цивілізації. Вона є новою для сучасної Європи. Тому при рішенні проблеми існування та розвитку переміщених вишів неможливо було опиратися на сучасний досвід. В Україні тільки недавно був визначений правовий статус таких вишів. 3 листопада 2016 р. вступив в силу Закон про надання таким університетам статусу тимчасово переміщених вищих навчальних закладів. Згідно з законодавством, до тимчасово переміщеного вищого навчального закладу, тимчасово переміщеної наукової установи відносяться державний, комунальний чи приватний вищий навчальний заклад або наукова установа, які в період тимчасової окупації або проведення антитерористичної операції, але до моменту повернення тимчасово окупованої території під загальну юрисдикцію України або до дати набрання чинності Указом Президента України про завершення проведення антитерористичної операції або військових дій на території України за рішенням засновника (засновників) змінили своє місцезнаходження (перемістилися) з тимчасово окупованої території або з населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, до населених пунктів на підконтрольній українській владі території» [3].

Проте незважаючи на складну ситуацію, в якій опинилися переміщені виші, завдяки самим фактом своєї діяльності на новому місці вони створюють позитивний ефект для економіки міста, в яке ці виші переїхали.

Економічний вплив студентів та викладачів переміщених вишів на місто та регіон свого розміщення здійснюється по-різному. Перш за все, частина студентів напряму сплачує університету за своє навчання. Студенти з інших міст та регіонів оплачують проживання в гуртожитку. Також вони оплачують додаткові послуги, які надає їм університет (наприклад, додаткові курси). Крім

того, студенти купують різноманітні товари і послуги місцевих виробників. Наприклад, студенти, якщо вони не можуть або не хочуть жити в гуртожитку, орендують житло у місцевих жителів. Студенти купують продукти харчування в місцевих супермаркетах, відвідують місцеві кафе, клуби. Важливо відзначити, що студентів відвідують їхні друзі та родичі з інших міст та регіонів, чії витрати також позитивно впливають на місцевий бізнес і сприяють зростанню сукупного попиту на місцеві товари і послуги. Переміщені виші одержують бюджетне фінансування своєї діяльності і більша частина коштів, що поступають їм з Державного бюджету, залишаються в місті їх нового розташування та йдуть на оплату послуг, які надають університетам місцеві фірми (наприклад, на оплату комунальних послуг).

Різні види витрат співробітників та студентів переміщених вишів викликають різні ефекти впливу на економіку міста та регіону свого нового місця розташування: прямий (direct), непрямий (indirect) та індукований (induced) ефект. Прямий ефект – це виручка, додана вартість, прибуток, зайнятість та інші показники, пов'язані безпосередньо з витратами студентів та співробітників переміщених вишів. Непрямий ефект – це виручка, додана вартість, прибуток, зайнятість та інші показники, пов'язані з фірмами-продавцями товарів і послуг співробітникам та студентам переміщених вишів. Індукований ефект – ефект, пов'язаний з витратами приватних осіб, чий дохід прямо чи опосередковано залежить від витрат співробітників та студентів переміщених вишів, а також їх друзів і родичів, що їх відвідують. Тобто кожна гривня, яку витратив переміщений університет, його співробітники або студенти, завдяки мультиплікаційному ефекту стимулює зростання доходів місцевих фірм більше, ніж на 1 грн.

Розуміння та визначення позитивного впливу переміщеного університету на мешканців міста, до якого він переїхав, та, тим самим, на якість життя місцевого населення дозволить знизити та позбавитися напруги у відношеннях між «місцевими» та «новоприбулими» мешканцями та сприятиме адаптації та розвитку переміщеного вишу на новому місці.

Література

1. Вищі навчальні заклади. Державна служба статистики України. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>
2. Переміщені університети Донбасу: час готуватися до повернення. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://hromadskeradio.org/ru/programs/hromadska-hvylya/peremishcheni-universytety-donbasu-chas-gotuvatysya-do-povernennya>
3. Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності вищих навчальних закладів, наукових установ, переміщених з тимчасово окупованої території та з населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження. Закон України. Верховна Рада України; Закон від 03.11.2016 № 1731-VIII. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1731-19>

ЖИЗНЕСПОСОБНОСТЬ ЛИЧНОСТИ КАК СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ФЕНОМЕН

Сергеева И.В.¹, Фатальчук С.Д.²

*Донбасский государственный педагогический университет, г.Славянск,
Украина*

¹inessa_nauka@mail.ru, ²fatalchuk@mail.ru

Условия функционирования современного общества характеризуются большой степенью неопределенности, усложнением бытия, ростом жизненно опасных трудностей, нарастанием социальной напряженности во всех сферах жизни.

В этой связи актуализируются потребности приспособления, адаптации к новым реалиям жизни в изменяющемся неустойчивом мире, противостояния личности деструктивным влияниям. Поэтому закономерно, что ценность

устойчивого стабильного развития человека и общества провозглашается главной ценностью новой культуры. В декларации ЮНЕСКО «Образование XXI века» открыто говорится о том, что главной целью образования должно стать формирование жизнеспособной личности. А формирование жизнеспособного поколения – национальным приоритетом в общегосударственной, социальной, семейной, молодежной политике [2].

Таким образом, необходимость специального изучения условий сохранения «устойчивости человека в неустойчивом обществе» (Д.И. Фельдштейн), оказания психологической поддержки и помощи людям сделали жизнеспособность человека объектом научных исследований.

Категория «жизнеспособность» является для психологической науки достаточно новой. В психологический обиход она была введена Б.Г. Ананьевым, который считал, что продуктивность поведения человека как субъекта в условиях экстремальной ситуации и результативность его деятельности, направленные на поиск выхода из нее, зависят от силы энергетического потенциала, сущностью которого является собственно жизнеспособность [1].

Что касается собственно термина «жизнеспособность», то в современной психологии он получил наибольшую известность, закрепившись в англоязычном варианте «resilience» (гибкость, упругость). Одно из известных за рубежом определений этого понятия предложил М. Унгар как «способность человека управлять ресурсами собственного здоровья и социально приемлемым способом использовать для этого семью, общество, культуру» [6].

А.В. Махнач, А.И. Лактионова дополнили данное определение и под жизнеспособностью понимают индивидуальную способность человека к социальной адаптации и саморегуляции, являющуюся механизмом управления собственными ресурсами: здоровьем, эмоциональной, мотивационно-волевой, когнитивной сферами в контексте социальных, культурных норм и условий среды [4].

А.А. Нестерова представляет жизнеспособность как системное качество личности, характеризующее органическое единство индивидуальных и социально-психологических способностей человека к реализации ресурсного потенциала, использованию конструктивных стратегий поведения в трудных жизненных ситуациях и в условиях социально-экономической депривации, что обеспечивает возвращение личности на докризисный уровень функционирования и определяет посткризисный личностный рост [5].

И.М. Ильинский и М.П. Гурьянова определяют жизнеспособность как «стремление человека выжить, не деградируя, в ухудшающихся условиях социальной и культурной среды, воспроизвести и воспитать жизнестойкое потомство в биологическом и социальном плане, т.е. стать индивидуальностью, сформировать смысложизненные установки, самоутвердиться, найти себя, реализовать свои задатки и творческие возможности, преобразуя при этом среду обитания, делая ее более благоприятной для жизни, не разрушая и не уничтожая ее» [2].

Важным научным достижением Е.А.Рыльской является разработка общепсихологической концепции жизнеспособности человека. Автор приводит собственное определение понятия. Жизнеспособность – это «интегральная способность сохранения человеком своей целостности, актуализируемая в связи с необходимостью решения жизненных задач и обеспечивающая динамическое удержание жизни в постоянном сопряжении с требованиями социального бытия и человеческого предназначения, что субъективно воспринимается как удовлетворенность собственной жизнью» [6, с.6-7].

В исследовании Е.А.Рыльской показано, что жизнеспособность человека как потенциал сохранения им собственной целостности является синергетическим единством четырех компонентов: способностей адаптации, способностей саморегуляции, способностей саморазвития и осмысленности жизни.

Снижение жизнеспособности проявляется в нарушении системной целостности человека, т.е. утрате внутренней согласованности, гармоничности

и единства его разноуровневых свойств (как индивида, субъекта, личности). Возникает личностная беспомощность как следствие недостаточной субъектности.

Человек как открытая, самоорганизующаяся система (с постоянным информационным обменом с окружающей средой) реализует жизнеспособность посредством коммуникации и транскомуникации, которые обеспечивают процессы постоянного смыслоогласования и смыслообразования.

Е.А.Рыльская выделяет предикторы жизнеспособности – свойства, позитивно или негативно влияющие на нее, т.е. способствующие сохранению или разрушению системной целостности человека.

Конструктивные предикторы жизнеспособности:

1. Позитивные представления о природе человека.
2. Познавательные потребности.

Они составляют духовность в ее нерелигиозном, «светском» представлении (идеальная потребность познания и желание жить для других). Духовность является фундаментальным сущностным свойством человека, одним из «носителей» человеческой целостности.

Деструктивные предикторы жизнеспособности:

1. Ригидность. Она формирует «опасливое» отношение к жизни как к динамичному, постоянно изменяющемуся процессу, характеризующемуся извечной новизной. Она затрудняет избирательную, имеющую жизненный смысл коммуникацию. Тем самым создается угроза системной целостности человека как открытой, самоорганизующейся системы, способом существования которой является постоянный информационный обмен с окружающей средой.

2. Субъективное восприятие неудовлетворительного состояния здоровья препятствует реализации единства (целостности) биологических, духовных и социальных жизненных императивов, необходимых для поддержания динамики жизни в соответствии с задачами бытия, функциями человеческого предназначения и собственными стремлениями.

3. Субъективное ощущение одиночества и установки открытой жестокости в общении мешают решению человеком его жизненных задач в силу отсутствия социальной поддержки и взаимопонимания, а также агрессивного восприятия внешнего окружения. Тем самым нарушается целостность присущего человеку жизненного мира, понимаемого как единство человека и окружающей социальной среды [6].

В современных исследованиях можно встретить сопоставление феноменов жизнеспособности, жизнестойкости и совладающего поведения. Анализ концептуальных основ этих понятий, их функций показал следующее [3].

Совладающее поведение рассматривается как арсенал осознанных действий и решений личности, благодаря которым она справляется с трудностями повседневного и экстремального стресса, и выполняет как бы реализующую функцию, т.е. способствует обеспечению адаптации личности на основе потенциальных ресурсов, имеющих более широкую природу.

Жизнестойкость как основа самоорганизации личности, как ее способность к трансформации своей смысловой сферы в кризисных ситуациях, выполняет потенцирующую функцию.

Жизнеспособность обеспечивает *жизнеобеспечивающую* функцию. Это связано с тем, что жизнеспособность рассматривается в контексте жизненных трудностей и жизни в целом. Жизнеспособность направлена не только на преодоление стресса, но и составляет систему жизненных смыслов, отношений личности, которые определяют специфику ее ответа на стресс. Жизнеспособность, составляя систему объяснительных принципов личности, влияет на качество жизни личности в относительно стабильные и в трудные периоды. Даже сильно травмирующие события, воспринимаются жизнеспособной личностью как естественные, не нарушающие обычный ритм жизни надолго, но, усиливающие, обогащающие жизненный опыт, делающие личность гибкой, спокойно воспринимающей трудности, мудрой [3].

Таким образом, злободневность и глобальность социального запроса объясняет теоретическую и практическую актуальность проблемы жизнеспособности человека как условия его полноценной жизнедеятельности.

Литература

1. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания / Б.Г. Ананьев. – СПб.: Питер, 2001. – 288 с.

2. Гурьянова М.П. Воспитание жизнеспособной личности в условиях дисгармоничного социума / М.П. Гурьянова // Педагогика. – 2004. – № 1. – С. 13-18.

3. Лапкина Е.В. Совладающее поведение, жизнестойкость и жизнеспособность личности: связь понятий, функции / Е.В.Лапкина // Вестник КГУ им. Н.А. Некрасова 2015. – Том 21. – С.130-133.

4. Махнач А.В. Жизнеспособность подростка: понятие и концепция / А.В. Махнач, А.И. Лактионова // Психология адаптации и социальная среда: современные подходы, проблемы, перспективы / Отв. ред. Л.Г. Дикая, А.Л. Журавлев. – М.: Изд-во ИП РАН, 2007. – 624 с.

5. Нестерова А.А. Социально-психологическая концепция жизнеспособности молодежи в ситуации потери работы: автореф. дис. на соискание учен. степени д-ра психол. наук : спец. 19.00.05 «Социальная психология» / А.А.Нестерова.– Москва. – 2011. – 50 с.

6. Рыльская Е. А. Психология жизнеспособности человека : автореф. дис. на соискание учен. степени д-ра психол. наук : спец. 19.00.01 «Общая психология, психология личности, история психологии» / Е. А. Рыльская. – Ярославль, 2014. – 34 с.

KOMPETENCJE PROFILAKTYCZNE NAUCZYCIELI-WYCHOWAWCÓW A KSZTAŁTOWANIE POSTAW PROZDROWOTNYCH DZIECI

Śliwa S.

Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu, Polska

s.sliwa@poczta.wszia.opole.pl

Współczesny nauczyciel powinien być mądry, wszechstronny, utalentowany, służyć wiedzą i doświadczeniem, być kompetentny i stale doskonalić swoje umiejętności zawodowe (Malec 2013, s. 20).

Omawiając kompetencje nauczycieli wyróżnia się najczęściej trzy grupy (Taraszkiewicz 2001, s. 175):

- kompetencje merytoryczne, które dotyczą zagadnień nauczanego przedmiotu – nauczyciel jest ekspertem i doradcą przedmiotowym,
- kompetencje dydaktyczno-metodyczne, które dotyczą warsztatu nauczyciela i ucznia, a więc metod i technik nauczania i uczenia się, zwłaszcza aktywizujących, projektowych i pracy grupowej – nauczyciel jest doradcą dydaktycznym,
- kompetencje wychowawcze, które dotyczą różnych sposobów oddziaływania na uczniów, a należą do nich umiejętności komunikacyjne, nawiązywania kontaktów, rozwiązywania problemów danego wieku rozwojowego itp.

Z kolei na kwalifikacje zawodowe nauczyciela-wychowawcy będą składały się (Kosyrz 1995, s. 74):

- postawy moralne związane z wychowaniem oraz głębokim przeświadczeniem o potrzebie utrwalania postaw prospołecznych młodzieży;
- zdrowie fizyczne i psychiczne, jako potencjalny i niezbędny poziom wytrwałości psychicznej i ogólnej sprawności umysłowej;
- specjalistyczna wiedza teoretyczna i praktyczna.

Jednak w wiele mniej pisze się o kompetencjach profilaktycznych. Pomimo tego, że każda placówka oświatowa ma za zadanie realizować program profilaktyki, to w rzeczywistości brak jakichkolwiek standardów kształcenia nauczycieli-wychowawców w tym zakresie. Zdarza się tak, że za szkolny program profilaktyki odpowiedzialna jest osoba wybrana losowo, a nie tak, która ma kwalifikacje, czy też pewien zasób umiejętności, który może predysponować ją do objęcia tej funkcji.

I jak widać profilaktyka ma kolejny wspólny obszar z wychowaniem. Zarówno wychowawca, jak i profilaktyk może wypełniać swe role bez odpowiedniego przygotowania.

Dlatego ważną rzeczą jest, aby nauczyciele-wychowawcy zdobywali odpowiednią wiedzę, umiejętności i kompetencje do pracy z dziećmi i młodzieżą na gruncie profilaktyki. Kompetentny nauczyciel-profilaktyk powinien posiadać m.in. wiedzę dotyczącą podstaw profesjonalnej profilaktyki, podstaw wiedzy dotyczącej zachowań ryzykownych dzieci i młodzieży, podstaw wiedzy dotyczącej prawidłowości rozwojowych dzieci, młodzieży oraz dorosłych, a także relacji interpersonalnych, podstaw wiedzy dotyczącej pracy z dziećmi, młodzieżą i ich rodzicami.

Kompetentny nauczyciel-profilaktyk powinien posiadać również umiejętności z zakresu pracy z uczniami i ich rodzicami, projektowania programów profilaktycznych, realizowania programów profilaktycznych, czy też umiejętności psychospołecznych.

W szczególności ważna jest wiedza dotycząca kształtowania postaw prozdrowotnych dzieci i młodzieży. Współczesny model oddziaływań profilaktycznych zakłada, że celem profilaktyki jest promocja zdrowia, a nie zwalczanie patologii. Dlatego też nauczyciel-wychowawca odpowiedzialny za szkolny program profilaktyki powinien wiedzieć jak skutecznie kształtować postawy prozdrowotne wśród swoich uczniów. A jest to możliwe wtedy kiedy zdobędzie odpowiednie kompetencje.

Ważne jest, aby w swych oddziaływaniach korzystał ze sprawdzonych i skutecznych strategii do których należą strategia edukacji normatywnej, strategia

kształtowania umiejętności życiowych, strategia alternatyw, czy też strategii rozwoju umiejętności wychowawczych.

Ważne jest również to, aby oddziaływania profilaktyczne objęły nie tylko dzieci i młodzież, ale również rodziców i nauczycieli. Wtedy profilaktyka może być bardziej skuteczna.

Bibliografia

KOSYRZ Z., 1995. *Osobowość wychowawcy*. Warszawa: Poligrafia Urzędu Wojewódzkiego w Skierniewicach.

MALEC, A., *O przestrzeni profesjonalnych kompetencji współczesnego nauczyciela*. W: Załona, Z., *Kompetencje zawodowe nauczycieli w teorii i praktyce*. Nowy Sącz: Wydawnictwo Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Nowym Sączu, s. 14-21. ISBN 978-83-63196-51-6.

ŚLIWA, S., 2015. *Profilaktyka pedagogiczna*. Opole: Wydawnictwo Instytut Śląski. ISBN 978-83-62683-61-1.

TARASZKIWEICZ, M., 2001. *Jak uczyć się lepiej!: szkoła pełna ludzi*. Poznań: „Arka”. ISBN 8388860127.

САНАТОРНО-КУРОРТНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

Токаренко О.І., Леміш К.М.

Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

lena1979-1@ukr.net

Якість життя населення – багатогранне та багатовимірне комплексне поняття, яке сьогодні прийнято розглядати у взаємозв'язку з поняттям «людський розвиток». Актуальність досліджень чинників якості життя населення посилюється ще й тим, що індикатори якості життя слугують

основою для прийняття управлінських рішень на рівні державного, регіонального управління, а також самими суб'єктами господарювання та індивідами.

Відповідно до методології ПРООН, яка є найбільш поширеною серед країн світу, порівняно з іншими методиками, що застосовуються для оцінювання якості життя населення, центральним елементом концепції людського розвитку є людський потенціал, який визначається сукупністю таких характеристик, як соціально-демографічний, соціально-економічний, діяльнісний та соціокультурний потенціали.

Вимірювання якості життя населення в Україні спирається на ідеї та принципи концепції людського розвитку, сформульовані Програмою Розвитку ООН. Діюча в Україні система оцінювання якості життя розроблена науковцями Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, за участі Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. Вона включає індикатори оцінювання природного середовища, системи охорони здоров'я, системи освіти, криміногенного середовища, сфери культури, мистецтва, туризму, ринку житла, транспортної інфраструктури, економіки, ринку праці, розвитку громадянського суспільства, стану суспільного середовища.

Зазначені індикатори відбивають дію об'єктивних та суб'єктивних чинників якості життя населення.

На наш погляд, цікавим та доцільним є дослідження чинників якості життя на основі об'єктивного підходу, який є найбільш поширеним; він визначає якість життя через параметри об'єктивних умов і процесів життєдіяльності.

Відповідно до доповіді про людський розвиток за 2015 рік «Робота задля людського розвитку» значення Індексу людського розвитку (ІЛР) України за 2014 рік дорівнює 0,747 – цей показник належить до категорії високого рівня людського розвитку – що ставить країну на 81 позицію з 188 країн і територій. За період з 1990 до 2014 року значення ІЛР України зросло з 0,705 до 0,747, або на 6,0 відсотків, тобто у середньому приблизно на 0,24 відсотка за рік[3].

Однак зростання даного показника в Україні стримує цілий комплекс соціально-економічних проблем, вивчення яких, є важливим, на нашу думку, в галузевих проєкціях.

Україна володіє міцним курортним потенціалом, ефективно та раціональне використання якого сприятиме вирішенню таких важливих завдань на шляху до підвищення якості життя, як оздоровлення та лікування українських громадян, покращення демографічної ситуації, соціально-економічне зростання територій, залучення інвестицій у розвиток курортів, збереження природних лікувальних ресурсів для нащадків.

Розвиток рекреаційних зон може та повинний стати одним з напрямків на шляху до досягнення цілей людського розвитку. Досить нечисленні публікації вітчизняних вчених присвячені дослідженню санаторно-курортної діяльності в контексті забезпечення якості життя населення.

Специфіка санаторно-курортного продукту в Україні полягає в тому, що він являє собою комплекс послуг:

- 1) лікувально-терапевтичних, оздоровчо-профілактичних, фізично-реабілітаційних та інших видів послуг, що містять потенціал відновлення людського здоров'я, збільшення тривалості, покращення якості життя;
- 2) послуг, спрямованих на відновлення життєвих сил людини завдяки дієтичному, раціональному й збалансованому харчуванню;
- 3) послуг безпечного й комфортного проживання споживачів послуг;
- 4) послуги з організації дозвілля споживачів: залучення до фізично-активного й культурного розвитку, ведення здорового способу життя тощо [1].

Надзвичайно важливе значення має узгодженість у розвитку всіх компонентів людського потенціалу, їх взаємного впливу та зв'язків з економічною динамікою.

В Україні кількість підприємств лікувально-оздоровчого комплексу зменшилась з 3841 одиниці у 1990 році до 1863 одиниці - у 2015 році, тобто майже вдвічі (рис. 1) [2].

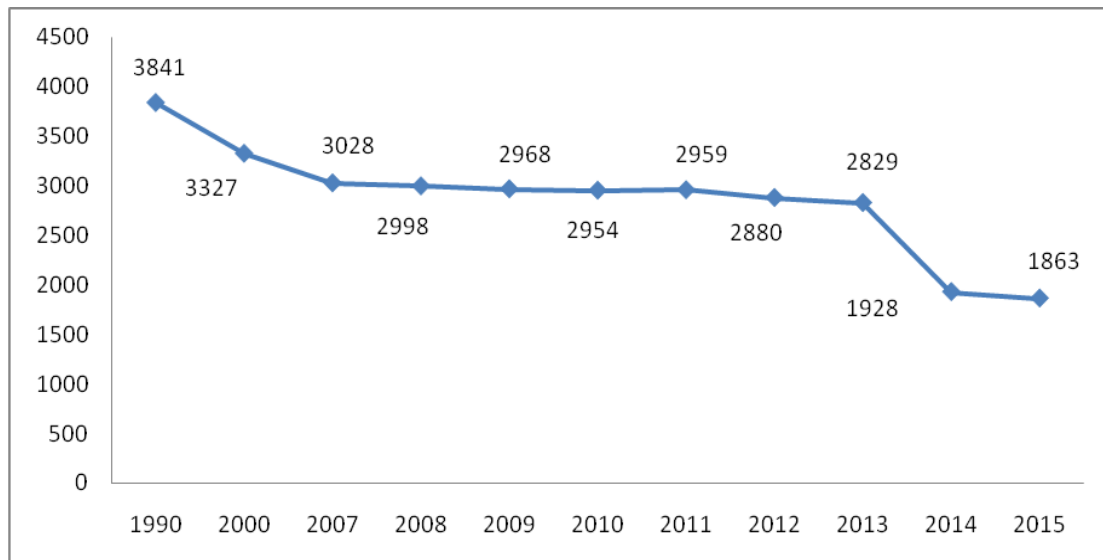

Рис. 1. Динаміка кількості санаторно-курортних закладів України за 1990-2015 рр.

Тільки за останні два роки (2014-2015 рр.) обсяг доходів підприємств лікувально-оздоровчого комплексу скоротився на 7%, при зменшенні витрат операційної діяльності лише на 1,5%; значно зменшилась кількість працівників – на 13%. 16% закладів не працювали взагалі протягом року [6,7].

Таблиця 1. Основні показники діяльності підприємств лікувально-оздоровчого комплексу України за 2014-2015 рр.

Роки / Показники	Доходи від наданих послуг, тис. грн.	Витрати, тис. грн.	Кількість закладів, які не працювали протягом року, од.	Середньо-облікова кількість штатних працівників, осіб	Кількість розміщених, осіб
2014	3174075,6	2924379,2	308	51774	1609719
2015	2947930,8	2970048,5	305	45070	1482668
Темпи приросту 2015 р. до 2014 р.	-7,1	1,6	-1,0	-12,9	-7,9

Негативні тенденції у зміні показників діяльності санаторно-курортних закладів відбуваються за відсутності актуалізованих з урахуванням сьогодення напрямів державної політики у сфері розвитку курортів. Це при тому, що регулювання діяльності санаторно-курортних закладів покладене на новостворений Департамент туризму та курортів – самостійний підрозділ

апарату Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, створений наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 22.07.2016 р. №1202. Організація санаторно-курортного лікування також регламентується Міністерством охорони здоров'я України, до складу якого входить Управління медико-соціальної допомоги населенню з сектором санаторно-курортного лікування.

Відсутні стандарти санаторно-курортні обслуговування, які урахували б комплексність санаторно-курортного продукту та забезпечували надання санаторно-курортних послуг європейського рівня.

Ще однією проблемою, що сьогодні стримує стійкий розвиток санаторно-курортної сфери в Україні, є спірні питання, що виникли з приводу права власності на майнові комплекси лікувально-оздоровчих закладів та вирішуються у судовому порядку, маючи довготривалий характер. Міністерство охорони здоров'я веде позовну роботу, спрямовану на повернення відчужених об'єктів санаторно-курортних закладів, а також земель оздоровчого та рекреаційного призначення, на яких вони розташовані [5]. Сьогодні в судах – більше 100 позовів. В основному вони стосуються санаторно-курортних закладів, які знаходяться у віданні Федерації профспілок України.

Наступна проблема – це значне скорочення державних закупівель санаторно-курортних послуг. Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» передбачена оплата лікування в реабілітаційних відділеннях санаторно-курортного закладу після перенесених захворювань і травм [4], раніше всі види санаторно-курортного лікування могли бути компенсовані за рахунок соціальних фондів. Внаслідок цього сегмент споживачів, які придбавали путівки за пільговими цінами, становив до 70-80%. Сьогодні він скоротився вдвічі та більше.

Вирішення названих проблем та деяких інших: відсутність ефективного державного механізму економічного розвитку лікувально-оздоровчих підприємств в Україні; зношеність основних фондів, низька якість послуг; відсутність належного рівня маркетингового забезпечення лікувально-

оздоровчої сфери, - є необхідною передумовою забезпечення стійкого розвитку санаторно-курортних підприємств на шляху до підвищення якості життя населення України.

Література

1. Гуменюк В. Кон'юнктура ринку санаторно-курортних послуг у системі координат державного регулювання економіки / В. Гуменюк // Схід. - 2014. - № 4. – С. 6-11 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://skhid.com.ua/article/view/26685>

2. Державна служба статистики України: офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

3. Лібанова Е.М. Вимірювання якості життя в Україні. Аналітична доповідь / Е.М. Лібанова, О.М. Гладун, Л.С. Лісогор та ін. – К.: Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, Програма Розвитку ООН, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2013 [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.idss.org.ua/monografii/UNDP_QoL_2013_ukr.pdf

4. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Закон України [Електронний ресурс] : [закон : прийнятий Верховною Радою України 23.09.1999 №1105-VI : в редакції від 01.08.2016 р.] . – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1105-14>

5. Роз'яснення інформації щодо збереження об'єктів санаторно-курортних закладів, які належать до сфери управління Міністерства охорони здоров'я України // Офіційний сайт Міністерства охорони здоров'я України [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.moz.gov.ua/ua/portal/pre_20131017_0_rk.html

6. Статистичний бюлетень «Колективні засоби розміщування в Україні у 2014 році». – К. : Державна служба статистики України, 2015. – 200 с.

7. Статистичний бюлетень «Колективні засоби розміщування в Україні у 2015 році». – К. : Державна служба статистики України, 2016. – 200 с.

SECTION 1

METHODOLOGICAL AND METHODOICAL BASES OF STUDYING THE PHENOMENON OF "QUALITY OF LIFE": THE PHILOSOPHICAL AND PSYCHOLOGICAL ASPECTS

ДІЯЛЬНІСТЬ КОРЕКЦІЙНОГО ПЕДАГОГА ПІД ЧАС НЕВЕРБАЛЬНОГО СПІЛКУВАННЯ З УЧНЯМИ САНАТОРНОЇ ШКОЛИ

Бондаренко Г.І.¹, Білашенко О.В.²

¹Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ,

²Олексієво-Дружківська загальноосвітня санаторна школа-інтернат №13,

смт. Олексієво-Дружківка, Україна

¹bonikol2010@gmail.com, ²ksuha-sa@ukr.net

На сучасному етапі розвитку освіти приділяється особлива увага проблемі спілкування в професійній педагогічній діяльності. Одним з аспектів даної проблеми є вивчення невербального компонента.

Невербальний компонент спілкування відіграє істотну роль у процесі взаємодії вчителя з дітьми, оскільки відомо, що різні засоби невербального спілкування (жести, міміка, поза, погляд, дистанція) виявляються в деяких випадках більш виразними і дієвими, ніж слова.

Особливо важливого значення невербальний компонент спілкування набуває в роботі корекційного педагога у зв'язку з закономірностями психічного розвитку аномальних дітей та дітей з фізичними вадами.

Процес спілкування не вичерпується усними та письмовими повідомленнями. У цьому процесі важливу роль відіграють невербальні форми

інформування. Складниками невербальної комунікації виступають жести, поза, міміка, зокрема вираз обличчя, та контакт очей. У поєднанні зі словами жести стають надзвичайно промовистими, у свою чергу посиляючи емоційне звучання сказаного. Розуміння узгодженості жестів зі словами дає можливість точніше побачити позицію партнера, його реакцію на ваше повідомлення – схвалення чи ворожості, уважне сприймання чи нудьгу.

Отже, існує проблема, суть якої полягає в тому, що незважаючи на зростання інтересу і досліджень в галузі невербального спілкування в цілому, з одного боку, і роботи корекційного педагога – з іншого, спостерігається недостатній рівень вивченості невербального аспекту спілкування в діяльності корекційного педагога.

Питання невербального спілкування були предметом дослідження в працях таких учених, як І.Беха, М.Гайдукевича, І.Горєлова, М.Крічлі, В. Лабунської, О.Леонтьєва, Ч.Моріссі, А.Піза, Дж.Фаста та ін. На жаль, ця проблема до цих пір залишається практично невивченою.

Метою статті є з'ясування основних аспектів невербального спілкування і діяльності корекційного педагога.

Спілкування включає в себе все різноманіття духовних і матеріальних форм життєдіяльності людини і є його нагальною потребою. Спілкування розглядається як один з видів людської діяльності. Американський дослідник Поль Л.Сопер у книжці «Основи публічного виступу» рекомендує додержуватися таких правил, коли ви вдаєтесь до жестів під час спілкування:

1. Жести мають бути мимовільними. Застосовуйте жест при відчутті потреби в ньому. Не стримуйте імпульсу наполовину.

2. Жестикуляція не повинна бути безперервною. Не жестикулюйте руками протягом усієї розмови. Не кожна фраза потребує підкреслення жестом.

3. Керуйте жестами. Не намагайтесь уподібнитись вітрякові, зберігайте сили про запас; пам'ятайте, що жестикуляція – елемент рівноваги всієї пози. Жест не повинен відставати від слова.

4. Урізноманітніуйте жестикуляцію. Не користуйтеся одним і тим самим жестом у всіх випадках, коли треба надати словам виразності.

5. Жести мають відповідати своєму призначенню. Кількість та інтенсивність їх повинні узгоджуватися з характером повідомлення і співрозмовників. Приміром, дорослі на відміну од дітей віддають перевагу помірній жестикуляції.

Характер спілкування з самого початку частково задається просторовими і деякими іншими візуальними «ключами», причому в цій ланці абсолютно несуттєво, яке місце невербальні компоненти будуть займати в самому спілкуванні. Сюди належать жести відкритості й ширості. Розкриті руки – цей жест більшість пов'язує зі щирістю й відкритістю. Коли діти хочуть чимось похвалитись, вони відкрито показують руки, а якщо почуваються винними, то ховають руки в кишені чи за спину.

Звертаючись до питання про специфіку педагогічного спілкування порівняно з іншими видами і формами спілкування людей, відзначимо, що особливість спілкування і співпраці (взаємодії) вчителя допоміжної школи та учнів полягає в провідній ролі співробітника-вчителя, особливо в тих галузях діяльності, які для учня становлять зону найближчого розвитку.

Принагідно зазначимо, що в сучасній науковій літературі під професійним спілкуванням у цілому розуміється система взаємодії корекційного педагога і вихованців, змістом якого є обмін інформацією, оптимізація процесів навчання і виховання, організація спільної роботи окремого учня, класного колективу та вчителів, надання процесу спілкування виховного впливу, пізнання особистості учня і самого себе, створення умов для розвитку особистості аномальної дитини та дитини з фізичними вадами.

Змістом праці корекційного педагога є сприяння психічному розвитку учня з фізичними вадами, а головним «інструментом» виступає його психічна взаємодія з дитиною, педагогічне спілкування.

Підкреслюючи значимість дидактичних функцій педагогічного спілкування, наголосимо, що педагогічне спілкування, а саме корекційного

педагога зі школярами з фізичними вадами в процесі навчання створює найкращі умови для розвитку мотивації учнів і творчого характеру навчальної діяльності, для правильного формування особистості дитини, забезпечує сприятливий емоційний клімат навчання, зокрема перешкоджає виникненню «психологічного бар'єру», забезпечує управління соціально-психологічними процесами в дитячому колективі й дозволяє максимально використовувати в навчальному процесі особистісні особливості корекційного педагога.

У свою чергу, діти постійно «зчитують» поведінку, настрій, ставлення вчителя. З цієї причини вчитель санаторної школи повинен уміти грамотно проявляти свої почуття, знаходити у відповідній обстановці вербальні та невербальні форми поведінки, бути зрозумілим учням, відкритим і щирим.

Варто зазначити, що спілкуючись з учнями, корекційний педагог значну частину інформації щодо їх емоційного стану, намірів, ставлення до будь-чого, отримує не зі слів учнів, а з жестів, міміки, інтонації, пози, погляду, манери слухати. Жести, міміка, погляд, поза часом виявляються більш виразними і дієвими, ніж слова.

Особливе місце в системі невербального спілкування вчителя займає погляд, яким він може висловити своє ставлення до учня, його поведінки. Вплив погляду вчителя залежить від дистанції спілкування. Погляд здалеку, зверху вниз дозволяє вчителю побачити відразу всіх учнів, але не дає можливості вдивлятися в кожного з них окремо. Вплив погляду тим сильніше, чим ближче до вчителя знаходиться дитина. Якщо дитина намагається зовсім на вас не дивитися, вона, напевне, щось приховує. Погляд у бік сприймається як вираз підозри й сумніву. Австралійський дослідник Аллан Піз вважає, що за жестами можна читати навіть думки людей.

Отже, передача інформації від педагога до учня здійснюється як вербальним шляхом, так і за допомогою різних засобів невербальної комунікації, і саме невербальні засоби спілкування відіграють важливу роль і в регулюванні взаємовідносин, встановленні контактів, визначають емоційний фон як вчителя, так і учнів з фізичними вадами, що істотно полегшує

корекційну роботу. Невербальна комунікація є комплексним процесом – отже, вона може супроводжуватися словами з певною інтонацією, тоном. І щоб не виникало непорозумінь під час спілкування, варто узгоджувати несловесні засоби із словесними. Адже дослідження показали, що невербальні сигнали справляють вплив утричі більший, ніж слова. І тому, коли співрозмовник каже одне, а його міміка чи жестикуляція свідчать про інше, його партнер не зважатиме на слова – тут він довірятиме своїм очам, а не вухам. Ці сигнали можна правильно розшифрувати, якщо учасник розмови спокійно спостерігає за своїм партнером, поводяться чомно, без зайвої метушні, й усвідомлює потребу брати до уваги всі моменти спілкування, зокрема і гречність поводження, щоб успішно завершити його.

Отже, мовний етикет справедливо вважають культурним обличчям нації. Він втілює найтипівіші риси мовної поведінки людини в найрізноманітніших життєвих ситуаціях. Увібравши давні традиції, звичаєві приписи, мовний етикет українців є унікальною універсальною моделлю їх мовної діяльності. Тому знання системи стійких мовних виразів, повсякденна їх реалізація, гармонія знань і внутрішнього світу людини є своєрідним барометром духовної зрілості нації. А невербальне спілкування в процесі професійної діяльності вчителя санаторної школи відіграє значну роль у регулюванні взаємин, встановленні взаєморозуміння, багато в чому визначає емоційну атмосферу в класі, що істотно полегшує роботу педагога.

Література

1.Бех І. Психологічні джерела виховної майстерності: навч. посібник / І.Д.Бех. – К.: «Академвидав», 2009. – С.244-246.

2.Гайдукевич М.А. Символічна форма комунікації у дітей з порушенням інтелекту / М.А.Гайдукевич // Зб. наук. праць КПНУ імені Івана Огієнка: серія соц.-педагогічна / за ред. О.В.Гаврилова, В.І.Співака. – Вип.20 в двох част., част.2 – Кам'янець-Подільський: Медобори. – 2006, 2012. – С.34-42.

3.Корніяка О. Мистецтво гречності / О.М.Корніяка. – К.: Либідь, 1995. – 95 с.

4.Лабунская В.А. Невербальное поведение: структура и функции / В.А.Лабунская // Социальная психология: хрестоматия / сост. Е.П.Белинская, О.А.Тихомандрицкая. – М.: Аспект Пресс, 2000. – С.84-111.

5.Мамічева О.В., Чернякова О.В. Діагностика психічного розвитку дитини від народження до вступу в заклади освіти: Навч.-метод. посіб. зі спец. психології / О.В.Мамічева, О.В.Чернякова. – Ч.1. – Слов'янськ: Вид-во Б.І.Маторіна, 2013. – 174 с.

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ДУХОВНОСТІ В ОСОБИСТІСНОМУ ПРОСТОРИ

Воронова Н.С., Бондаренко А.В.

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

voronova.ns@yandex.ua

Духовна ситуація ХХІ століття поставила людину в особливі умови. Як ніколи раніше, вона повинна замислюватися над втратою змісту свого буття. Але цей процес неможливий без «конструювання» (Шеллінг) себе, створення власної форми буття. Так виникає питання про долю людського духу, адже дух є воля, творча активність, інтелект, цінність, незалежність від зовнішнього світу, природного й соціального. Ми представляємо дух як осередок, концентрацію, спрямованість до «центру» себе, що дорівнює змісту значеннєвих інтенцій людини. Якщо в людині одночасно сполучається дуальне відчуття самотності й стан партисипації, позаситуаційного екзистенціального єднання з Іншим, то можна заявити про цілковите самовладання, про певний ступінь знаходження індивідуального Всесвіту. Дух не є очевидністю, він невловимий і тому не може бути пояснений логікою, переконаннями, релігією.

Чи могли ми подумати, що прийде час у розвитку людської цивілізації, коли великі ідеї Розуму, Гуманізму, Солідарності поступляться місцем ідеям іншої «напруженості й святості» - збереження індивідом змісту свого буття й

своєї духовності, завоювання особистістю власної незалежності, насамперед від зовнішнього світу? В цьому позначається не тільки й не стільки духовна зрілість суб'єкта, а й інші обставини та перспективи життєдіяльності людської спільноти.

Відмова від античних раціоналістичних традицій почалася ще в середині XIX століття, хоча певний час прихильність учених і суспільної думки була на боці тих, хто вірив у розум і його можливості, що гарантують універсальний порядок у світі на основі зазначених істин. Поступово ідеї критиків розуму привертають увагу Г.-Х. Гадамера, М. Гайдеггера, Л. Шестова, З. Фрейда. Виникають інші перспективи й цінності буття людини, інші шляхи розкриття його духовних потенцій. Нові мислителі виступали проти класичних цінностей розуму й намагалися обґрунтувати наростаюче в суспільстві усвідомлення безглуздості існування людини. На їхню думку, світ усе більше й більше стає ворожим людині. В цих умовах центральним завданням світосприймання стає пошук власних сил, опора на себе й власне духовне самовизначення. У різній формі ці ідеї знаходять відображення в роботах М. Бердяєва, Ж.-П. Сартра, А. Камю. І не випадково глибинні світоглядні зрушення знайшли свої джерела в реальному бутті сучасного світу, не випадково вони концентруються, хоча й у різних якісних станах, навколо духовного початку в людині.

Будь-які соціальні потрясіння, тим більше потрясіння глобальні, що характерні для сучасної України, проходять через душу людини, причому залишають у ній слід, утворюють новий початок в об'єктивно даних джерелах духовної організації. Тому цілком виправданий інтерес філософських наук до особливого полюса людської реальності – до форм людського духовного буття. Звичайно, лише в одному інтервалі (тілесне існування – духовне буття) неможливо виявити як саму природу, так й онтологічний статус духовного. Духовна іпостась конкретної людини не вписується в будь-які полярності, все набагато складніше. Духовна реальність як особлива реальність людського буття припускає залученість до історії людського духу.

У філософській літературі духовний початок людини найчастіше пов'язують із суспільним і творчим характером його життєдіяльності, із залученням людини

в світ культури і природи. Український вчений О.М. Костенко сформулював так звану натуралістичну концепцію «культури людини». «Культура людини – це міра узгодженості волі і свідомості людини із законами Матері-Природи» [1, 248]. Можливо, саме тому є обмеженим погляд на людину, де вона з'являється, насамперед, як індивід, на основі особистих індивідуально-своєрідних властивостей і якостей. Особистість є онтологічна реальність, вона входить в ієрархію онтологічних реальностей, вона передбачає реальність інших особистостей і реальність того, що вище й глибше неї. Залученість людини до світу культури – складний процес, що обумовлює наявність у культурі словосполучень як оптимістичного ряду («духовна субстанція, духовна близькість, духовна потенція, духовний генофонд, духовні підвалини, духовний початок, духовне виробництво, духовна опора, духовне дзеркало, духовна ситуація, духовний вигляд, духовне здоров'я, духовна рівновага, духовний вимір, духовна краса, духовне світло, духовне зростання, духовне буття, духовна аскеза, духовне життя»), так і песимістичного («духовний аристократизм, духовна слабкість, духовна спокуса, нечистий дух, злий дух, духовний ідол, духовне насильство, духовний геноцид, духовна криза, духовна капітуляція, духовне рабство, убогість духу, духовна невизначеність, духовний маразм, духовне самооголення, духовне зубожіння, духовне пекло, духовне небуття, духовна смерть»). За цим стоїть не стільки феноменологія, скільки онтологія (анатомія, фізіологія, інструменти й функції) духу, зафіксована в мові, мистецтві, релігії, народній пам'яті, поводженні.

Духовне життя завжди звернене до іншого, до суспільства. Людина є духовною істотою тією мірою, якою вона діє відповідно вищих моральних цінностей. На думку Д.А. Керимова, соціальна природа людини детермінована всією сукупністю суспільних відносин. Тому всі соціальні фактори впливають на формування і розвиток людської особи не ізольовано один від одного, а в органічно єдиній системі цілісності. Звідси випливає, що «механізм регулювання поведінки людей може бути зрозумілий і виокремлений для спеціального аналізу лише за попереднього вивчення всіх тих регулятивних

факторів, впливів, які мають місце в реальному житті кожної особи» [2, 547]. У процесі розвитку людина стає частиною соціуму і усвідомлює необхідність задоволення соціальних потреб та інтересів, керуючись певними цінностями та правилами поведінки. Відбувається соціалізація людини, тобто процес, завдяки якому людиною засвоюються норми таким чином, що через формування власного «Я», проявляється унікальність конкретного індивіда як особи.

Сама присутність Духа, трансцендентної сутності людини, виявляє себе в процесі духовно-практичної діяльності та ознаменовується як духовність. Духовність – це така властивість людської природи, яка виявляє її належність до божественного, трансцендентного початку через перебування в ній Духа. Сам Дух, перебуваючи в людині, відкриває їй відчуття первинного буття. Духовність є і такий модус свідомості, в якому ми відчуваємо зв'язок із Космосом, із самим Всесвітом. Виявляючись властивістю самої людської природи, духовність виступає тим унікальним, що становить її особливість і виділяє людину від всіх інших істот. Людина, наділена духовністю, стверджує в собі початок буття. Духовність – це і є здатність переводити універсум зовнішнього буття у внутрішній всесвіт особистості на етичній основі, здатність створювати той зовнішній світ, завдяки якому реалізується собітотожність людини. Духовність є практично взаємодія зовнішнього та внутрішнього буття людини, засобом якої реалізуються духовні потреби людини та творчі перетворення навколишнього середовища.

Особливо серйозні й глибокі протиріччя, у які впадає ідеалістичний тип свідомості. Верхній кордон ціннісної системи для такої свідомості – ідеали, потім – норми й правила середнього радіусу дії, і, нарешті – повсякденні цілі. Проте, повсякденне життя втратило орієнтацію на високі ідеали, і вершиною системи виявилася незбагненна реальність. Людина не може прийти до формально-нормативного або до ідеально-ціннісної угоди ні з життям, ні з собою. Усе складніше стає охопити фрагменти життя й оцінити їх з погляду загальнолюдських цінностей. Виникає новий страх, страх перед протиріччями: окрема людина сьогодні демонструє не тільки величезне бажання волі й

незалежності, але й потребу знайти тихе місце, щоб укритися від соціальних метаморфоз.

На наш погляд, у цьому й полягає власне істотна сторона духовної кризи – актуалізується погроза падіння людини, втрата її індивідуальності й неповторності. Саме тому людина як зосередження внутрішнього стану й переживання, мислення й поведіння, як можлива мета перетворюється у величезну реальну проблему. Отже, для відбиття й осмислення всіх вищезгаданих проблем необхідні не тільки раціональні форми мислення, але й екзистенціальне філософствування як доповнення до раціонального, як його оформлення. Такий підхід представляється цілком доречним при ідентифікації духовності в особистісному просторі.

Література

1. Костенко О.М. Культура і закон – у протидії злу / О. М. Костенко. – К. : Атіка. – 2008. – 352 с.
2. Керимов Д.А. Методологія права / Д. А. Керимов. – М. : Аванта+, 2000. – 560 с.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ УЧНІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ ШКОЛИ

Гіренко Н.А.¹, Жукова А.О.²

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

¹girenko_n_a_Trevi-11@yandex.ua, ²nastyazhukova94@mail.ru

Реформування освіти в Україні та вихід її на рівень розвинених країн світу тісно пов'язані з покращенням та зміцненням якості життя підростаючого покоління. Важливою ланкою у вирішенні даного питання постає вдосконалення спеціальної освіти, що пов'язане з новим розумінням

особистісного становлення до дітей з особливими потребами, до їхньої соціалізації та інтеграції в суспільство. Розуміння компенсації, корекції та соціальної адаптації розглядається як розвиток збереженого чуттєвого сприймання, формування нових механізмів пізнання та опанування учнями з психофізичними вадами знаннями, вміннями взаємодії з дорослими, мовленнєвою та комунікативною діяльністю, руховою активністю, стимулюванням позитивних емоцій.

Соціально-побутове орієнтування – це визначення мети та шляхів якими треба йти у повсякденному житті та будувати відношення у суспільстві. Проте, нажаль, соціальне середовище, його еталони та пріоритети з часом можуть змінюватися. Це вимагає від людини необхідності змінювати свої стереотипи поведінки, мислення, сприйняття, ціннісні орієнтири. Особистість повинна оволодіти вмінням адекватно реагувати на зміни в соціальному просторі, виробляти нові, доцільні для відповідної ситуації форми поведінки.

Включення дітей та підлітків з вадами розумового розвитку в соціальне середовище, успішне функціонування їх в умовах іншого оточення неможливе без попереднього спеціального корекційно-виховного впливу. Це завдання в спеціальній школі вирішується на уроках соціально-побутового орієнтування з першого по десятій класи.

Соціально-побутове орієнтування, як предмет навчання, спрямований на практичну підготовку учнів спеціальної школи до самостійного життя і праці, на формування в них знань і умінь, які сприяють соціальній адаптації і підвищенню рівня загального розвитку учнів.

Завданнями соціально-побутового орієнтування є формування навичок життєвої та соціальної компетентності. Це виконання норм і правил культурної поведінки в суспільстві, родині, дружніх стосунках. Вирішення життєво необхідних побутових питань: догляд за житлом, одягом, харчування, лікування. Формування навичок соціальної компетентності здійснюється в процесі оволодіння елементами правової культури. Моделювання особистісних компетентностей закладені у формуванні здорового способу життя, організації

та проведенні змістовного дозвілля. На заняттях СПО у дітей систематично формуються і вдосконалюються необхідні навички самообслуговування, ведення домашнього господарства, орієнтування в навколишній дійсності. Учні знайомлять з тими підприємствами й установами, куди вони звернуться для вирішення різних життєво необхідних питань. Велике значення має вивчення розділу з формування вмінь користуватися послугами підприємств служби побуту, торгівлі, транспорту, медичної допомоги. Окрім вирішення побутових питань заняття із соціально-побутового орієнтування сприяють виробленню навичок спілкування з людьми, засвоєнню морально-етичних норм поведінки.

Саме вивчення курсу соціально-побутового орієнтування забезпечує підготовку школярів до свідомого і самостійного розв'язання різноманітних життєвих ситуацій. Певним аспектам приділяється значно більше уваги. Це економічна освіта школярів, правове виховання, і в першу чергу ті питання, що пов'язані з трудовим законодавством, законами про шлюб та сім'ю, підготовкою до сімейного життя, виховання позитивних якостей особистості.

На недостатню сформованість соціально-побутової орієнтації дітей з психофізичними вадами вказували Ю.Галецька, Л.Дробот, С.Конопляста, М. Кузьмицька, О.Маллер, Г.Мерсіянова, Н.Павлова, А.Раку, К.Рейда, Г.Савицька, В.Старцева, С.Федоренко, Г.Цикото та ін. Дослідники зазначали, що рівень соціальної і трудової адаптації розумово відсталих підлітків більш низький, елементарний порівняно з випускниками масової школи. Дослідження вчених свідчать про недостатню підготовленість розумово відсталих підлітків до самостійного життя в побуті. Вони відмічали труднощі, що виникають у учнів внаслідок невміння розпорядитися заробітною платнею, сімейним бюджетом, раціонально вести домашнє господарство тощо. Наявні в таких дітей знання відповідають здебільшого показникам низького рівня і характеризуються неточністю, що не дозволяє учням успішно виконувати багато видів господарсько-побутової діяльності.

Дослідження С.Ю.Коноплястої показали, що практичні навички догляду за житлом, одягом і взуттям, організація побуту і придбання товарів у старшокласників спеціальної школи також недостатньо сформовані. Причиною цього є нерозуміння послідовності трудових операцій, невміння «бачити» загальний обсяг роботи, спланувати і проконтролювати свою діяльність, визначити й оцінити якість своєї роботи. Характерним для більшості учнів є порушення орієнтування в часі. Крім того у них недостатньо сформовані уявлення і поняття про темп роботи, терміни її виконання.

Значну увагу питанням соціальної адаптації та вихованню розумово відсталих учнів приділяли І.Бех, В.Бондар, А.Висоцька, В.Засенко, В.Липа, О.Мамічева, В.Синьов, О.Хохліна, які відмічали, що разом з вадами у дитини виникають і компенсаторні можливості для їх подолання.

Курс соціально-побутового орієнтування в спеціальній школі спрямований, як на досягнення освітньої мети (засвоєння знань, умінь та навичок), так і корекційно-розвивальної (виправлення порушень інтелектуального розвитку).

Спеціальні корекційні заняття з соціально-побутового орієнтування спрямовані на практичну підготовку учнів спеціальної школи до самостійного життя та праці, на формування у них знань та умінь, які сприяють підвищенню рівня загального розвитку учнів та забезпечують їх адаптацію у сучасному суспільстві.

Даний курс вивчається в спеціальній загальноосвітній школі, починаючи з першого класу. В кожному класі матеріал розподіляється на розділи: «Догляд за житлом», «Засоби зв'язку», «Культура харчування», «Медична допомога», «Родина» та ін. У кожному розділі визначені теми, зміст заняття, практичні роботи, екскурсії, а також перелічені вимоги до знань і вмінь учнів. Програма складена з урахуванням вікових та психофізичних особливостей розвитку учнів і базується на принципах систематичності, послідовності, логічного викладення матеріалу з прогнозованим результатом.

Основними формами і методами навчання є практичні вправи, екскурсії, моделювання реальної ситуації, бесіди. На заняттях широко практикується демонстрація навчальних кінофільмів, діафільмів і різноманітних наочних засобів.

Дослідження показують, що найбільш раціональним шляхом засвоєння учнями знань та досвіду господарчо-побутового характеру є виконання ними практичних робіт. На заняттях із СПО у дітей систематично формуються та удосконалюються необхідні навички самообслуговування, ведення домашнього господарства, орієнтування в навколишній дійсності. Кожен учень повинен оволодіти основними способами догляду за одягом, приготування їжі, навчитися складати ділові папери, надавати першу медичну допомогу, прибирати житло.

На початку виконання роботи учні повинні з'ясувати мету, зміст та засоби одержання результату. Тому щоб навчити учнів виконувати практичне завдання, необхідно формувати у них вміння орієнтуватися в трудовій діяльності, вміти планувати хід завдання, здійснювати в процесі роботи самоконтроль, застосовувати набуті теоретичні знання на практиці.

Орієнтування в завданні передбачає аналіз об'єкта роботи. Планування, на початку навчання, здійснюється вчителем, потім план учні складають в колективній бесіді. Наступним етапом є складання плану с частковою допомогою вчителя і, нарешті, самостійне планування наступної роботи. Виконується практична робота індивідуально або по бригадам з 4-5 учнів. Бригадиром однієї з бригад виступає вчитель, який інструктує інших бригадирів і координує роботу всього класу. Значна увага в процесі виконання практичної роботи приділяється виконанню санітарно-гігієнічних норм та правил техніки безпеки. Важлива роль повинна надаватися розвитку усного і письмового мовлення, практичному застосуванню знань та навичок, набутих на уроках рідної мови. На всіх етапах заняття необхідно слідкувати за повнотою усних відповідей, послідовністю викладу, умінням дітей правильно побудувати фразу, обґрунтувати висновки.

Перспективи розвитку, отримання подальшої освіти, можливості соціально-побутової адаптації випускників спеціальних шкіл дуже різні. Вони залежать від багатьох чинників. До їх числа відносяться характер та важкість дефекту, наявність додаткових відхилень, а також індивідуальні особливості та здатності дитини, організація її навчання та виховання, вплив найближчого соціального оточення (перш за все сім'ї та родичів). Проблема ранньої корекції аномальних дітей надзвичайно важлива. Її вирішення в сучасній спеціальній школі в значній мірі впливає на спрощення дефекту аномальної дитини та підвищення якості життя підростаючого покоління.

Література

1. Бондар В. І. Підготовка учнів допоміжної школи до самостійної трудової діяльності / В.І.Бондар. – К.: Радянська школа, 1998. – 128 с.
2. Коноплястая С. Ю. Воспитание готовности к хозяйственно-бытовому труду учащихся вспомогательной школы : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.03 «Корекційна педагогіка» / С.Ю.Конопляста. – М., 1991 – 17 с.
3. Мерсиянова Г.Н. Выполнение практических заданий учащимися вспомогательной школы / Г.Н.Мерсиянова. – К.: Рад. Школа, 1985. – 81 с.

ЯКІСТЬ ЖИТТЯ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Горецька О.В.

Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

goreckaya-elena@mail.ru

Однією з соціально-демографічних тенденцій більшості розвинених країн є постійне зростання кількості людей похилого віку. Проблеми зі здоров'ям, почуття самотності, психологічна й соціальна невлаштованість людей

«третього віку» знижують якість їх життя. І проблема не стільки у відсутності матеріальних благ, скільки в наявності проблем психологічного характеру: адаптації до старіння, зміни соціального статусу, виходу на пенсію, втрати близьких і друзів, відсутності життєвої перспективи. Хвороби, звуження кола спілкування і сфер діяльності – усе це призводить до зубожіння життя, втрати позитивних емоцій, усвідомлення самотності й непотрібності. Літні люди опиняються на узбіччі життя, вони живуть виключно спогадами й сьогоднішнім, добре усвідомлюючи, що їх майбутнє невпинно зменшується, і вже необхідно прийняти факт скінченності власного життя.

Якість життя особистості є індивідуальним та суб'єктивним поняттям, що об'єднує найважливіші у своїй суті сфери життя людини, задоволення яких свідчить про позитивну якість життя, а негативне його сприйняття – про негативну якість життя [1].

Визначення самого поняття «якість життя» неоднозначні і, незважаючи на великий інтерес до цієї проблематики, залишаються дискусійними. Проблема якості життя активно досліджується в багатьох наукових дисциплінах: соціології, економіці, медицині й психології, яка розглядає якість життя через призму самооцінки людиною власних об'єктивних та суб'єктивних аспектів існування та сфер життя й аналізує з точки зору вікових періодів, гендерних особливостей і соціальних взаємин.

Сутність терміну «якість життя» найбільш чітко сформульоване Всесвітньою організацією охорони здоров'я, яка трактується як сприйняття людиною власної позиції в житті, у тому числі фізичного, психічного та соціального благополуччя залежно від якості середовища, у якому вона живе, а також ступеня задоволення конкретним рівнем життя та іншими складовими психологічного комфорту. ВООЗ пропонує оцінювати якість життя за такими параметрами: фізичними – самопочуттям, енергійністю, втомою, працездатністю, сном і відпочинком; психологічними – самооцінкою, пізнавальними процесами, позитивними емоціями, негативними переживаннями, мисленням, саморегуляцією; ступенем незалежності –

повсякденною активністю, працездатністю, залежністю від ліків і лікування; життям у суспільстві – повсякденною активністю, соціальними зв'язками, суспільною значимістю, професіоналізмом; навколишнім середовищем – житлом та побутом, безпекою, дозвіллям, доступністю інформації, екологією; духовністю й особистими переконаннями [2]. Тобто сутність якості життя полягає в її соціально-психологічній природі, яка виявляється у сприйнятті людиною власного задоволення різними сферами свого життя.

Деякі вчені, зокрема А. Алексінська, розрізняють поняття «якість життя» і «відчуття якості життя». Останнє належить до суб'єктивного виміру. Авторка підкреслює, що питання якості життя обумовлене зовнішніми умовами й об'єктивною реальністю конкретної людини, які стають джерелом подразників і життєвого досвіду. Натомість відчуття якості життя визначається на рівні суб'єктивного ставлення до навколишньої реальності як таке, що формується через емоції і відчуття [2].

Поняття якісного життя передусім пов'язане з вимірами благополуччя людини – категорією, що відображає якість умов життя людини, ступінь задоволення її потреб, ступінь комфортності людини як у своєму внутрішньому світі, так і в рамках суспільства.

Американські вчені Е. Десі та Р. Раян сформулювали та описали три фактори, необхідні для того, щоб людина могла відчувати себе включеною в осмислене повноцінне творче та щасливе життя: відчуття компетентності, яке пов'язане із упевненістю у власних здібностях і можливостях, це відчуття «Я знаю. Я можу»; відчуття самодетермінації як усвідомлення виключно себе причиною власних дій. Якщо людині це вдається, то з'являється задоволення від діяльності, виникає почуття самостійності, упевненості в майбутньому; включення до системи значимих відносин, яке забезпечує людину відчуттям потрібності, власної значимості, що може виявлятися в процесі спільної діяльності. Людина, що повною мірою володіє всіма трьома компонентами, може назвати своє життя якісним і тому здатна сприймати всю повноту буття [3].

Психологічна сторона якості життя людини проявляється передусім у тому, як сама людина визначила для себе межі та рамки власного благополуччя, пріоритети життя, як вона оцінює можливості для задоволення потреб, і чи вона детермінує наявний потенціал для досягнення індивідуального рівня якості життя [1].

Старість – заключна епоха в житті людини, що пов'язана з обмеженням життєдіяльності організму, зниженням адаптаційних можливостей, припиненням або обмеженням трудової діяльності, трансформацією ціннісних орієнтирів, способу життя та спілкування, а також виникненням різних ускладнень як у соціально-побутовій, так і в психологічній адаптації до нових умов життя. Такі зміни диктують необхідність вивчення суб'єктивних показників якості життя людей похилого віку.

Наше дослідження проводилось на базі Бердянського геронтологічного пансіонату, у ньому брало участь 12 мешканців у віці 67–82 років.

Основними стресорами мешканців пансіонату є звуження сфери спілкування, відхід від активної трудової діяльності, заглиблення в себе, дискомфорт від замкненого простору й багато інших життєвих подій і ситуацій. Впливовими виявляються й такі психологічні аспекти: ізоляція й самоізоляція, що відображають усвідомлення самотності як нерозуміння та байдужості з боку оточуючих. Крім психологічного дискомфорту, життя на самоті ускладнює вирішення різноманітних життєвих проблем, і без того важких через зниження психофізичних можливостей людини і погіршення його матеріального благополуччя.

Безумовно, така картина заздалегідь би визначила оцінку якості власного життя мешканцями пансіонату як низьку. Проте ми отримали неоднозначні результати.

До критеріїв якості життя ми віднесли: фізичну активність, стан здоров'я, життєздатність, соціальну активність, психічне здоров'я, задоволеність життям, відчуття благополуччя та щастя. Їх аналіз надав нам можливість виокремити дві групи літніх людей, які різняться за суб'єктивними показниками.

До першої групи літніх людей (7 пенсіонерів – 58%) ми віднесли тих, хто немає показників знервованих станів, тривоги, депресії; вони позитивно налаштовані, жваві, зберігають здатність радіти життю й вибудовувати теплі відносини з іншими, відчувають щастя, спокій, реалістично оцінюють себе, власні досягнення й помилки, а також власне майбутнє. Ці люди долають свої проблеми самостійно в рамках певного стану здоров'я та умов, у яких живуть. Також вони виявляють сексуальну активність, принаймні здатні радіти присутності представників протилежної статі. Їх задовольняють власні досягнення; вони впевнені в собі, мають конструктивну та спрямовану в майбутнє життєву установку. Протягом багатьох років розвивають свої захоплення, тобто, на їх думку, живуть повноцінним життям, бо ще цікавляться політикою та суспільними проблемами, соціально активні. Мають друзів, не відчувають агресії та ворожості до людей. Власне життя оцінюють за середній або вище середнього рівнем.

До другої групи (5 пенсіонерів – 42%) були віднесені люди похилого віку, які мають прояви тривоги, зниженого настрою; докладають значних зусиль для пристосування до умов життя; стримані у прояві емоцій, бачать власне майбутнє песимістичним. Вони часто почуваються знесиленими, спустошеними, після прояву активності потребують більше часу для відновлення життєвого тону. При цьому вони досить самостійні й нерідко відмовляються від допомоги інших. Уникають самоаналізу. Такі люди більше зайняті «зовнішнім життям», ніж роздумами про власні почуття, мотиви поведінки. Нерідко виявляють агресію, підозрілість, недовіру; демонструють незадоволеність від спілкування з іншими, обмежують соціальні контакти. Відносини з оточуючими ускладнені, а якщо доводиться спілкуватися з людьми, то ставляться до них з сумішшю пасивної толерантності й підозрілості. Схильні до стереотипності думок, в установках і цінностях керуються загальноприйнятими стандартами. Малореалістичні у сприйнятті навколишнього світу і власних можливостей. Перспективу старіння пов'язують виключно з погіршенням фізичних і розумових сил. Нинішню ситуацію

сприймають негативно, переживають різкі стани страху, песимізму, нещастя. Не хочуть ризикувати, бояться зробити помилку, тому уникають ситуацій, які вимагають перевірки своїх можливостей. Оцінюють якість власного життя за рівнем як нижчий за середній або низький.

Отже, якість життя – це суб'єктивне відчуття щастя й особистого благополуччя. Всебічне вивчення показників якості життя дає змогу визначити рівень якості життя, встановити умови його покращення.

Література

1. Віговська О. Якість життя особистості: теоретико-емпіричні доробки сучасної психології / О. Віговська // Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації. – №2. – 2013. – С. 161–166.

2. Плахова О.М. Якість життя населення України в умовах трансформації (соціологічний аналіз) : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. соціол. наук : спец. 22.00.04 «Социальная структура, социальные институты и процессы» / О.М. Плахова. – Харків, 2005. – 20 с.

3. Райан Р.М. Теория самодетерминации / Р.М. Райан, Э.Л. Деси // Психология мотивации и эмоций / Под ред. Гиппенрейтер Ю.Б., Фаликман М.В. – М: Астрель, 2009. – С. 232–244.

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ІНТЕРАКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Грищенко Н.В.¹, Шайда Н.П.²

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

¹ Natasha_slav@rambler.ru, ² natalya_shayda@mail.ru

Якість життя людини у сучасному глобалізованому світі безпосередньо залежить від її ціннісних орієнтацій та життєвих намірів. Тому так важливо формування доцільних ціннісних орієнтацій на ранньому етапі становлення

особистості, власне орієнтацій, які б стали у нагоді молодій людині на її життєвому шляху, сприяли б її цілеспрямованості та впевненості під час вибору своєї професії та подальших життєвих орієнтирів, прагнень.

На сучасному етапі метою розвитку педагогічної науки і практики є модернізація освітянського процесу і методів навчання. Завдання викладача полягає в тому, щоб використовувати такі форми навчального процесу, які б спонукали студентів до самостійного мислення і усвідомлення реальних життєвих ситуацій. Це має відобразитися у формуванні власного бачення себе у соціумі, у професії, має сприяти формуванню власних цінностей і поведінкових реакцій. Вважаємо, що використання навчальних тренінгів, як одного з методів інтерактивної взаємодії, може сприяти формуванню ціннісних орієнтацій.

Динамічність розвитку сучасного світу зумовлює прогресивні зміни в галузі освіти, відображаючи творчий пошук найбільш ефективних форм організації і технології навчання. Останні дослідження окреслюють стратегію практичних побудов, залучаючи систему освіти до розвитку ціннісно-сміслової сфери особистості на педагогічних засадах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій вказує на те, що проблема формування ціннісних орієнтацій молоді особистості перебуває у центрі уваги багатьох учених та педагогів. Можемо зазначити, що термін «орієнтація» набув наукової значущості завдяки роботам Т. Парсонса – засновника теорії дії і системно-функціональної школи в соціології. Орієнтація походить з французького «orientation» і в буквальному значенні означає «спрямований на схід». Зокрема, Кондрашова Л. досліджувала у своїй роботі керування у студентів своїм особистісним самовдосконаленням, як інструментом для власного та професійного зростання молодого фахівця [1], А. Лазарук впроваджував наукове обґрунтування цінностей людини [2], Ж. Омельченко вивчала процес формування загальнолюдських цінностей людини [3], Г. П'ятаков та Н. Заячківська у своїх роботах займалися проблемою застосування інтерактивних методів навчання у вищій школі [4], а Л. Галіцина

запропонувала низку навчальних тренінгів для поліпшення результатів навчання [5].

Метою написання статті є розкриття можливостей використання тренінгів у навчально-виховному процесі вищої школи як умови формування ціннісно-смыслових норм у свідомості студентів з одного боку, а з іншого - формування ціннісних еталонів, які б забезпечували особистісний розвиток індивіда в соціокультурних умовах. Основним завданням нашої статті стало обґрунтування методик застосування тренінгу як інструменту формування ціннісних орієнтацій студентства.

Кожна молода людина усвідомлює умови власного існування, поставлену мету та засоби її здійснення, регулятивні соціальні рамки, форми контролю, власні намагання та міру їх реалізації. Особливістю, притаманною індивіду, є здатність надавати речам та явищам дійсності певних ціннісних рис, здійснювати їх певну оцінку. У такому разі цінності до певної міри керують людськими діями, визначають їх зміст, послідовність, утворюють сукупність ознак і явищ, якими керується індивід у своїй поведінці.

Ціннісні орієнтації знаходяться у тісній кореляції із життєвими цілями особистості, потребами, способом життя, психологічними установками, інтересами і є базовими в основі світогляду людини, її моральних, етичних, політичних і культурних уподобань та переконань. Вивчаючи термін «ціннісні орієнтації», дослідники зазначають складний соціально психологічний феномен, що визначає спрямування і зміст активності особистості, є ключовим фактором світосприйняття себе і світу в цілому. Уваги заслуговує аналіз класифікації ціннісних орієнтацій, наведений А. Лазоруком [3, с.175]. Він групує їх відповідно до наступних параметрів: за рівнем розвитку(вищі або нижчі); за об'єктом привласнення (матеріальні чи морально-духовні); за метою вживання егоїстичні чи альтруїстичні); за способом виявлення(ситуативні чи чіткі); за рівнем узагальнення (конкретні чи абстрактні); за роллю у діяльності людини (термінальні або інструментальні); за належністю (особистісні або індивідуальні, групові, колективні, суспільні, національні, загальнолюдські); за

протилежним значенням (позитивні-негативні, первинні-вторинні, реальні-потенційні, абсолютні-відносні). До змішаної групи він відносить умовні, ідеальні, інтелектуальні, перехідні, вічні, глобальні тощо.

Отже, підсумовуючи, можна зробити висновок, що ціннісні орієнтації мають значущу роль у самореалізації і становленні молодої особистості. Задача педагога полягає у тому, щоб правильно організувати навчальний процес, який сприяє формуванню самостійного мислення студента, підштовхнути його до набуття уміння власноруч розв'язувати різноманітні задачі, з якими він стикається під час здобування освіти. Саме за допомогою тренінгів як однієї з форм інтерактивної взаємодії можна організувати навчальний процес найбільш ефективно та у творчому ключі. У тренінговій групі студенти набувають певного соціального досвіду, пропонують зразки розв'язання штучно створених навчальних ситуацій, що можуть стати підґрунтям для розв'язання реальних життєвих ситуацій і формування більш чітких ціннісних орієнтацій. Регулярне використання інтерактивних тренінгів під час освітнього процесу дає змогу поглибити такі поведінкові реакції, як усвідомлення своїх власних мотивів, поглиблення відповідальності за самого себе, сприйняття себе таким, яким є на даний момент. Включаючи інтерактивний тренінг у навчальний процес педагог принципово змінює свою роль, він стає фасилітатором, помічником студента і супроводжує його на шляху особистісного зростання [1, с.14]. З метою виявлення ціннісних орієнтацій студента проводився інтерактивний тренінг «Аукціон життєвих цінностей». Кожному із студентів було запропоновано обрати декілька карток із ціннісними позиціями, найбільш близькими йому. Після зробленого вибору студента просили обґрунтувати його вибір. Моделюючи життєві ситуації, тренінгова інтерактивна взаємодія дає безцінний досвід і може навчити пишатися собою, своїм життям, своїм вибором. Вона дозволяє пережити труднощі, з якими можна зустрітися у реальному житті, допомагає відчути внутрішню силу, сформувані цілеспрямованість і прагнення до реалізації своїх особистих планів.

Із зростанням значення інтерактивних методик навчання збільшується кількість інтерактивних форм, методів навчання, різноманіття тренінгів. Методи кооперативного навчання, робота в малих групах, в парах, «акваріум», «синтез думок», «коло ідей», «карусель», ротаційні трійки, спрямовані на розвиток навичок спілкування в групі, уміння критично мислити, переконувати, вести дискусію, сприяють аналізу та обговоренню нового матеріалу [5, с.28]. До методів ситуативного моделювання можемо віднести рольову гру, інсценізацію, драматизацію. Усі ці форми інтерактивного навчання формують у студентів навички співробітництва, забезпечують максимальну свободу інтелектуальної діяльності [4, с.55].

Висновки: використання тренінгових технологій дає студентам можливість звільнитися від внутрішнього напруження. У штучно створених умовах інтерактивної взаємодії здійснюється переоцінка життєвих цінностей. У безпечній ігровій ситуації, яка дозволяє учасникам тренінгу пересвідчитись у власних переконаннях щодо вибору професії, визначитися у власних моральних принципах і матеріальних переконаннях, дає можливість змінити свої життєві позиції. Перспективи подальшого розвитку напрямку використання методів інтерактивної тренінгової взаємодії ми бачимо у аналізі проблеми «викладач-студент» та розробці інноваційних програм навчальних тренінгів; обґрунтованому встановленні порядку між різними об'єктами, що потрапляють у сферу ціннісних орієнтацій студентства.

Література

1. Кондрашова Л. Формуючий потенціал навчання в сучасній вищій педагогічній школі / Л. Кондрашова // Рідна школа. – 2005. – № 8. – С. 12–15.
2. Лазорук А. Цінності людини у науковому обґрунтуванні // Психологія і суспільство. – 2002. – № 3-4. – С. 170–186.
3. Омельченко Ж. Формування в учнів загальнолюдських цінностей // Рідна школа. – 1999. – №10. – С. 15–17
4. П'ятакова Г. Сучасні педагогічні технології та методика їх застосування у вищій школі: навч.- метод. посіб. для студентів та магістрантів вищої школи /

Г.П. П'ятакова, Н. Заячківська. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – 55 с.

5. Ігри дорослих. Інтерактивні методи навчання [упоряд. Л. Галіцина]. – К.: Редакція загальнопедагогічних газет, 2005. – 128 с.

ОСОБЛИВОСТІ УЯВЛЕНЬ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ПРО ШЛЮБ

Дейниченко Л.М., Качило А.Е.

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

Deynichenko@mail.ru

Саме в юнацькому віці виникає потреба в самореалізації, а тому відбувається перехід до певного ступеня відповідальності, самостійності, до конструктивного вирішення різних проблем, самовизначення, в якому значне місце займає і побудова майбутнього подружнього життя.

Проблема сімейних стосунків та ставлень завжди привертала увагу вчених. Психологічні проблеми сучасної сім'ї розглядали А.Н.Волкова, І.С.Голод, С.В.Ковальов, В.П.Кравець та ін. Вивченням формування установок і уявлень про шлюб в юнацькому віці займались дослідники Т.А.Демидова, З.Г.Кисарчук, М.М.Слюсаревський та ін. Проблема підготовки молоді до сімейного життя, знайшла своє відображення в роботах І.В.Гребеннікова, В.Є.Кагана, І.С.Кона, А.Б.Добровича, В.І. Макарова, О.І.Пенькова та ін.

На думку деяких вчених (Т.А.Демидової, В.П.Кравця, В.Г.Постового), у суспільній свідомості відбувається зміна розуміння сімейних стосунків та ставлення до сімейного життя. Сукупність уявлень про майбутніх чоловіків та дружину складається під впливом різних факторів, серед яких найбільш впливовим вважається сімейний досвід. Суб'єктивні образи батьків мають найбільший вплив на вступ до шлюбу, розподіл сімейних обов'язків, сприйняття себе та інших, на формування рис особистості та її смислових

орієнтацій. Важливим завданням соціального оточення юнаків та дівчат є формування у них адекватного ставлення до шлюбу, що надалі сприятиме утворенню теплої, дружньої родини, та покращуватиме демографічну ситуацію нашої країни.

З огляду на актуальність даної проблеми, метою дослідження є вивчення уявлення сучасної студентської молоді про «шлюб»; образи майбутнього чоловіка та дружини. Дослідження проводилось протягом 2015-2016 років серед студентів Донбаського державного педагогічного університету. В експерименті брали участь студенти 3-4 курсів спеціальності «Психологія» ВНЗ м. Слов'янська. З них 26 дівчат та 25 юнаків, віком від 19 до 25 років.

Особливості уявлень про шлюб у юнацькому віці ми досліджували за допомогою метода анкетування та психодіагностичних методик: «Ціннісні орієнтації особистості» М. Рокича, методика діагностики міжособистісних відносин Т.Лірі.

Аналіз анкетування студентів з метою вивчення їх ставлення до шлюбу та подружнього життя показує, що дівчата (83%) більш позитивно ставляться до шлюбу, ніж юнаки (25%). Тобто дівчата бажають створити власний шлюбний союз, стати берегинею домашнього вогнища та виховувати дітей. Щодо раннього шлюбу, тут юнаки не мають бажання до його створення, а дівчата (50%) ставляться до нього неоднозначно. Також було виявлено, що більшість дівчат, а саме 91% та юнаків 41,6% вважають, що чоловік повинен бути головою родини. Згідно до цього, дівчата більш схильні підкорюватися сильній статі, прислуховуватися у важливих питаннях до чоловічої думки. А юнаки, на відміну від дівчат, більш демократичні у цьому питанні. Тобто, вважають, що вагомим рішення можна приймати удвох. На відміну від дівчат, більшість юнаків вважають, що жінка повинна бути схожа на матір. Це свідчить про те, що завдяки механізму ідентифікації хлопців і дівчат, у них формуються еталони «чоловіка» та «дружини» на прикладі батьківської моделі.

У дослідженні було встановлено, що усі дівчата бажають вийти заміж, що означає їх значну зацікавленість у створенні сім'ї. І лише 33,3% юнаків

бажають одружуватися, це пов'язано з тим, що юнакам властиві переживання з цього приводу. Це і матеріальна неспроможність, страх перед відповідальністю, бажання свободи чи страх втратити вибір, розчарування в дівчині.

Аналіз результатів дослідження показує, що шлюбно-сімейні уявлення студентської молоді відрізняються недостатньою наповненістю, невисокою оцінкою себе як майбутнього подружжя. Особливо неповними є уявлення студентів про функції сім'ї та організації сімейного життя. Різниця виявляється у розумінні змісту сімейних ролей, уявлень про вагомість чоловіка та жінки у стосунках, про можливості проведення вільного часу та спільного дозвілля; про планування сімейного бюджету; про виховання дітей. Різниця між юнаками та дівчатами також проявляється у їх оцінці своїх можливостей у сімейному житті. В цілому, самооцінка юнаків у цій сфері є невисокою.

Вступаючи у світ різнобічних відносин, студенти засвоюють загальнолюдські цінності, виробляють своє ставлення до них, формують свої погляди та переконання, котрі стають базовими в сімейному житті. Відповідно наступним завданням дослідження було виявлення уявлень студентської молоді про ціннісні орієнтації власних майбутніх родин за допомогою методики «Ціннісні орієнтації» М. Рокича. Результати середніх показників рангів термінальних цінностей у юнаків та дівчат відрізняються. Отримані данні свідчать про те, що хлопці надають перевагу таким цінностям як активне діяльне життя. Друге рангове місце займає, продуктивне життя, а третє – свобода. Менш значимими цінностями у хлопців стали творчість, щасливе сімейне життя та щастя інших. Це пов'язано з тим, що чоловікам властиво піклуватися про власну сім'ю, але не про весь світ загалом.

Поряд з цим, у дівчат ситуація складається дещо інакше: більш значимими термінальними цінностями для них є здоров'я, на другому місці – любов, а на третьому – продуктивне життя. Тобто для дівчат важливим є здоров'я, так як без цієї цінності, на їх думку, не можливо все інше. Наявність в перевазі таких цінностей свідчить про те, що дівчина – це майбутня мати та дружина і вона ще з раннього віку є ніжною і чуйною. Саме тому для неї в пріоритеті є любов, а

розваги та суспільне покликання мають другорядне значення. Найменш значима термінальна цінність для дівчат – розваги, творчість та суспільне покликання. Аналіз середніх показників рангів інструментальних цінностей юнаків показує значні відмінності між дівчатами. Хлопці надають перевагу таким цінностям як відповідальність, терпимість та ефективність у справах. Це досить ясно характеризує їх серйозні наміри стосовно життя. Поряд з цим слід відмітити, що найменшу перевагу хлопці віддали таким цінностям як чуйність, чесність та непримиренність до недоліків у собі та інших.

Дівчата більш значимими відзначили цінності такі як тверда воля, життєрадісність та відповідальність. У цьому вони дещо схожі із чоловічими намірами щодо серйозних життєвих рішень та ситуацій. Без таких якостей як витримка та тверда воля дуже важко перенести всі життєві труднощі. Найменш значимими цінностями були обрані непримиренність до недоліків у собі та інших, високі запити та старанність.

Слід відмітити, що окрім багатозначних відмінностей серед термінальних цінностей у дівчатами та юнаками є подібності. Як для хлопців, так і дівчат більш значимі такі цінності як продуктивне життя; найменш значимі – непримиренність до недоліків у собі та інших.

Усвідомлення цінностей породжує ціннісні уявлення, а на основі ціннісних уявлень створюються ціннісні орієнтації, які, у свою чергу, і являють собою усвідомлювану частина системи особистісних смислів. Завдання підготовки молоді до сімейних відносин – допомогти їм усвідомити ці цінності, сформувані особистісну мотивацію сімейної поведінки [5].

Крім ціннісно-сміслових орієнтацій, сім'ї також притаманні певні соціально-психологічні процеси. Одним з таких процесів є спілкування, тому що саме в ньому розкриваються, реалізуються сімейні та міжособистісні відносини. Спілкування є реалізацією всієї системи внутрішньосімейних відносин людини.

Як ми бачимо, становлення готовності юнаків та дівчат до сімейного життя є однією зі складових процесу дорослішання і особистісного зростання, умовою

стабілізації майбутніх подружніх відносин і суспільства в цілому. Осмислюючи основу становлення готовності молоді до сімейного життя, можна визначити її як формування ціннісного змісту уявлення про сім'ю.

Таким чином, для подальшого розвитку сучасної сім'ї як ціннісного соціального інституту, її стабільності і благополуччя необхідно підвищувати рівень особистісної зрілості студентської молоді щодо подружнього життя. Тому важливо застосовувати навчально-розвивальну програму, зміст якої повинен складатися з розвитку знань, уявлень, переконань стосовно себе, майбутнього обранця, одруження, поведінки та взаємодії з протилежною статтю, особливостей міжособистісних стосунків; усвідомлення мотивів одруження, ціннісних орієнтацій щодо взаємостосунків у майбутній сім'ї.

Література

1. Демидова Т.А. Особенности формирования представлений о будущей семье у старшеклассников: Дис. канд. психол. наук, 19.00.07 / Национальный педагогический университет им. Драгоманова. – К. 2003. – 272 с.

2. Иовенко Е.Ю. Гендерные особенности ценностных ориентаций студентов / Е.Ю. Иовенко // Молодой ученый. – 2012. – №11. – С. 355-357.

3. Кисарчук З.Г. Особенности брачно-семейных представлений старшеклассников // Психология: Респ. науч.-метод. сб./ Под ред. Л.Н.Проколиенко. – К.: Рад. шк., 1990. – Вып. 34. – С. 65- 73.

4. Кравець В.П. Психологія сімейного життя / В.П. Кравець. – В 2 т. – Тернопіль, 1995. – Т.2. – 396 с.

5. Слюсаревський М. М. Деякі особливості сучасних уявлень молоді про шлюб / М. М. Слюсаревський // Практична психологія та соціальна робота. – 2004. – № 6.

6. Степаненко Л.В., Лучинська І. Сім'я як чинник формування уявлень про майбутнього супутника життя у студентської молоді // збірник наукових праць / За заг. ред. В.І. Сипченка. – Вип. LXXIII. – Слов'янськ: ДПУ, 2015. – С. 275-284.

ЦЕННОСТЬ ДОВЕРИЯ В СОВРЕМЕННОЙ ЭКОНОМИКЕ

Длугопольский А.В.¹, Длугопольская Т.И.²

Тернопольский национальный экономический университет, г. Тернополь,

Украина

¹dlugopolsky@mail.ru, ²dluhopolska@rambler.ru

Большинство современных экономистов убеждены в том, что целью экономической политики является поддержание экономического роста посредством развития рынков, которые представляют собой саморегулирующиеся и равновесные системы, оценивающие риск лучше любого правительственного учреждения и гарантирующие самое эффективное распределение ресурсов [1]. Однако очередной экономический кризис 2007 г. показал, что рынки не так уж хорошо оценивают риски, а ресурсы на них распределяются порой не слишком рационально. Более того, лишаясь контроля извне, они тяготеют к перманентно сменяющимся периодам взлетов и падений. В связи с этим, Дж.Акерлоф и Р.Шиллер упрекнули экономистов в пренебрежении ключевой значимостью фактора, который в работах Дж.М.Кейнса обозначается, как «animal spirits» – «животный азарт», «жизнерадостность», «нерациональное поведение» [2]. Как справедливо отмечено в исследованиях «Financial Times»: «Важнейшим выводом стало осознание того, что экономисты, равно как и рыночные агенты, должны уделять гораздо больше внимания человеческой психологии, а не сухим цифрам экономической статистики, столь любимым политконсультантами» [3].

Современная модель экономики, по словам Дж.Хоскинга, имеет четыре важнейших недостатка [4]: она игнорирует мораль; она переоценивает значение рациональности и личного интереса; люди рассматриваются в ней в качестве обособленных индивидов, взаимодействующих друг с другом только посредством торговли и потребления; она недооценивает фактор неопределенности.

Еще в «Теории нравственных чувств» А.Смита предложена модель общества, в котором люди мирно взаимодействуют друг с другом без принуждения со стороны. Так происходит потому, что у каждого человека имеется врожденное нравственное чувство, способность к симпатии, желание помочь тем, кто попал в беду. Кроме того, согласно А.Смиту, в любом человеке есть «беспристрастный наблюдатель», сдерживающий присущий нам от рождения эгоцентризм, делая нас чувствительными к тому, как реагируют на наше поведение окружающие и каково их мнение о нас [5]. Ни один человек не способен в одиночку произвести все, что необходимо для элементарного выживания, не говоря уже о комфортной жизни. Отсюда проистекают постоянно усложняющееся разделение труда и то, что А.Смит называл «...склонностью к мене, торговле, обмену одного предмета на другой» [6]. Ведь для того, чтобы вообще согласиться на сделку, необходимо хотя бы минимально доверять противоположной стороне. «Без доверия, испытываемого людьми друг к другу, общество распалось бы, поскольку лишь немногочисленные виды взаимоотношений основываются нами на абсолютно бесспорном знании о другом человеке. И немногие связи устояли бы, если бы доверие между людьми не было бы таким же сильным, или даже сильнее, чем рациональные выкладки или личные наблюдения» [7]. «Рыночная система работает во многом благодаря именно доверию. Инвесторы просто вынуждены вручать свои трудовые сбережения другим людям, и, решаясь на это, они ожидают, что не будут, как минимум, обмануты» [8]. И хотя Г.Зиммель и Дж.Стиглиц говорили о доверии в контексте денег, однако аналогичное сравнение относится и к институтам как субъектам экономики.

Идея, что доверие является ключевым элементом эффективно функционирующего государства и продуктивной экономики не нова. Еще Аристотель и Платон подчеркивали важность социализации и добродетели в создании основ эффективного общества. Эти идеи получили дальнейшее развитие в работах философов европейского Возрождения и Просвещения. Н.Макиавелли утверждал, что доверчивость и надежность являются

совместными добродетелями, необходимыми для политического, социально-экономического развития городов-государств [9]. Во втором Трактате о гражданском правлении [10] Дж.Локк утверждал, что доверие между гражданами и правительством является необходимым условием для установления открытого общества на основе верховенства закона. И хотя категории «доверие» и «социальный капитал» не являются составляющими неоклассической экономической парадигмы, однако они все чаще используются современными учеными для определения степени влияния институциональных переменных на показатели социально-экономического развития. Исследования, проведенные различными экономистами на основе «World Values Survey» и «Penn World Tables» [11; 12] доказывают, что наибольший уровень экономического развития и общественного благосостояния имеют именно те страны, в которых доверие между индивидами, как и доверие к различным институтам власти существенно выше, а уровень бюрократии, коррупции и имущественного неравенства – ниже среднестатистических мировых показателей (например, Скандинавские страны, США, Австралия).

Литература

1. Хоскинг, Дж. Экономика доверия: [пер. с англ.] // Неприкосновенный запас. – 2010. – №5(73). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/nz/2010/5/ho7.html>.
2. Akerlof, G.A., Shiller, R.J. Animal Spirits: How Human Psychology Drives the Economy and Why It Matters for Global Capitalism. – Princeton: Princeton University Press, 2009.
3. Financial Times. – 2010. – 10 April [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.ft.com/home/europe>.
4. Hosking, G. Trust: Money, Markets and Society [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.eurozine.com>.
5. Smith, A. An Enquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. – Vol.1. –Oxford: Clarendon Press, 1976.

6. Kennedy, G. Adam Smith: A Moral Philosopher and His Political Economy. – Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2008.
7. Inglehart, R. Codebook for World Values Surveys. – Ann Arbor: Institute for Social Research, 1994.
8. Stiglitz, J.E. The Roaring Nineties: Seeds of Destruction. – London: Allen Lane, 2003.
9. Machiavelli, N. The Prince. – Chicago: University of Chicago Press, 1998.
10. Locke, J. The Second Treatise of Civil Government. – London: Simon & Brown, 2012.
11. Papaioannou, E. Trust(ing) in Europe? How increased social capital can contribute to economic development [Electronic resource]. – Access mode: www.thinkingeurope.eu.
12. Alesina, A., Angeletos, G.-M. Fairness and Redistribution // American Economic Review. – 2005. – №95/4. – P.960–980.

ДЕПРЕСІЯ: ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА СУТНОСТІ ДЕПРЕСИВНИХ СТАНІВ

Зубцов Д. Е.

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

zubtsovdmitriy@gmail.com

Результати досліджень у всіх країнах світу показують – депресія стає найбільш розповсюдженою недугою. Депресивні стани у більшості людей скороминущі або незначні. Водночас багато людей страждають від депресії як розладу. Серед пацієнтів загальномедичної мережі частота депресій складає близько 30%. Актуальність проблеми обумовлена не лише значною поширеністю зазначеної патології. Депресія – серйозне захворювання, що різко знижує працездатність і приносить страждання як самому хворому, так і його

близьким. Депресія негативно впливає на психологічний і соматичний стан та може стати причиною суїциду. Однак пересічні громадяни України все ще досить мало інформовані про типові прояви і наслідки депресивних розладів. Тому багатьом допомога надається лише тоді, коли хвороба приймає затяжний і важкий характер, а іноді і зовсім не надається.

Проблема депресії та депресивних станів широко висвітлюється у наукових дослідженнях багатьох зарубіжних та вітчизняних дослідників (К. Абрахам, А. Бек, Е. Блейер, Д. Вольпе, К. Ізард, Р. Комер, Д. Левінсон, І. Лехман, Дж. Мак-Каллоу, Л. Нуллер, А. Раш, Е. Фромм, М. Япко А. Бек, А. Раш, В. Абабков, М. Бурко, Л. Куліков, А. Курпатов, І. Лехман, В. Панкратов, Р. Пекруп, В. Пішель, М. Полив'яна, В. Синицький, Т. Талієв, Е. Шнейдман, Є. Юр'єв та ін.).

Мета даної роботи – аналіз основних теоретичних підходів до термінологічного тлумачення поняття «депресія» та депресивних станів.

Захворювання емоційної сфери, головним проявом якого є стійке зниження та пригнічення настрою, що супроводжується спадом загального рівня активності, діагностують як депресію. У психологічних словниках депресія визначається як «афективний стан, що характеризується негативним емоційним фоном, зміною мотиваційної сфери, когнітивних уявлень і загальною пасивністю поведінки» [5, с. 127-128; 6, с. 88-89].

У іншому словнику визначення депресії дається більш складною науковою мовою (що не змінює суті визначення) та звучить таким чином: «Депресія – специфічно-афективний стан індивіда, що характеризується негативними емоціями, а також трансформаціями мотиваційних континуумів, когнітивних моделювань суб'єкта і загальною релаксативністю-пасивністю його поведінки» [7, с. 129-130].

«Депресія психічна – психічний стан різко вираженої пасивності, при якому відсутній інтерес до оточуючого і все уявляється похмурому вигляді. При стійкому і вираженому проявленні – симптом захворювання» [2, с. 44].

Певну характеристику та опис основних варіацій депресивних станів

можна знайти у «Великому тлумачному психологічному словнику» [1, с. 225].

1. Депресія ажитована, при якій домінуючим симптомом є психомоторне збудження індивіда (її симптоми – збудженість, дратівливість, невгамовність).

2. Депресія загальмована, основними симптомами якої є психомоторна загальмованість (апатичність, в'ялість тощо).

3. Депресія монополярна. Основний депресивний епізод. Визначення монополярний використовується для позначення випадків, при яких депресивні епізоди повторюються без появи маніакальної фази, що спостерігається в класичній формі біполярного розладу.

4. Депресія невротична – «звичайна» серйозна депресія – депресія, при якій не спостерігається ніякої втрати контакту з реальністю.

5. Депресія загальна – порушення настрою, що характеризується серйозним і довготривалим основним депресивним епізодом.

6. Депресія психотична. Серйозна депресія, при якій індивід втрачає контакт з дійсністю і страждає від ряду порушень нормального функціонування.

7. Депресія реактивна, виникаюча в результаті подій, які відбулися в житті людини. У цій назві термін депресія використовується у клінічному сенсі і розуміється, що емоційна реакція не відповідає даним подіям. Таким чином, це значення терміну відрізняється від поняття горя.

8. Депресія ендогенна, що виникає у результаті «внутрішніх» факторів (фізіологічних причин, психологічних порушень мислення, сприймання і т.п.).

Депресія визначається як пригнічений стан, що характеризується тугою, знесиленням, украй низькою самооцінкою, відчуттям провини або спорідненими симптомами, при якому життя здається похмурим, а його труднощі непереборними.

Депресію визначають і як психічний розлад, що характеризується депресивною тріадою: зниженням настрою, втратою здатності переживати радість (ангедонія), порушеннями мислення. Це психологічний розлад, хворобливе посилення емоції страждання, горя, печалі. Її симптоми охоплюють

п'ять функціональних областей: емоційну, мотиваційну, поведінкову, когнітивну і фізичну. Своєрідність депресії полягає в тому, що її зовнішні прояви можуть нагадувати ознаки практично будь-якого захворювання, а прояви депресії відрізняються великою різноманітністю.

На думку психотерапевта М. Покрасса, депресія – це прояв і необхідний інструмент усвідомленої чи неусвідомленої перебудови мотиваційної системи цінностей – інструмент вибору, механізм самотворення або саморуйнування. Депресія виникає кожного разу, коли людина стикається з відсутністю умови, без якої для неї неможливе задоволення її цінностей, збереження цілісності «Я» або самого життя, неможливо здійснення важливої для неї активності [3, с. 86].

В.А.Абабков визначає депресію як афективний стан, характерний негативним емоційним фоном, змінами мотиваційної сфери, когнітивних уявлень і загальною пасивністю поведінки.

Депресія, на думку американського психотерапевта Ш. Трікетт, часто є наслідком тривоги. У стані тривоги дії людини прискорюються, а при депресії – навпаки, уповільнюються. Депресія виступає вимушеним відпочинком організму після тривоги.

Депресія – пригнічений, сумний настрій, що супроводжується усвідомленням власної неповноцінності, песимізмом, зазначає В. Квінн.

«Взагалі депресія – це настрій, який характеризується відчуттям неадекватності, почуттям відчаю, зменшенням активності або реактивності, песимізмом, смутком і зв'язаними з цим симптомами. У цьому сенсі депресія абсолютно нормальне, відносно нетривале і (дуже) часте явище» [1, с. 225].

Н. Самоукіна [4, с. 34] вважає, що людина знаходиться в стані депресії різної глибини і тяжкості, якщо уранці їй не хочеться вставати з ліжка і йти на роботу; вона не відчуває голоду; вона відчуває постійну втому, пасивність і байдужість до життя і роботи; вона часто знаходиться в стані пригніченості, спустошеності і безвиході; їй все видається «в чорному світлі»; вона давно не відчувала станів підйому, радості і задоволення від життя; її переслідують страхи і невпевненість в собі. Зовні людина, що перебуває в депресії, виглядає

в'ялою і пасивною, у неї особливий вираз очей: порожнеча і відчуженість.

Отже, розрізняються функціональні стани депресії, які можливі у здорових людей в рамках нормального психічного функціонування, і патологічну депресію, що є одним з основних психіатричних синдромів. Використання в нашій роботі терміну «депресивний стан» спирається на психологічну складову цього поняття. Термін «депресивний стан» відноситься до класу психічних станів, маючи необхідні для цього психологічні характеристики. У цілому депресивні стани розглядаються як деякий континуум розладів так званого депресивного спектру, які починаються з різних причин, але мають схожий результат у вигляді хронічного зниження активності та настрою. Чим вища роль біологічних факторів в депресії, тим важливіше лікування медикаментами, чим вища роль психосоціальних факторів – тим важливіша роль психотерапії. Цей принцип був запропонований швейцарським психіатром П. Кількхольцем в 1970 році та лежить в основі етіопатогенетичної класифікації депресій за причинами та механізмами виникнення.

Слід відмітити, що при всіх депресіях наявне коло патологічного зворотного зв'язку – зміна настрою змінює особистість та стереотип сприймання та реагування; змінений стереотип провокує зростання конфліктів, зростання конфліктів призводить до зміни настрою – і все спочатку. Завдяки розумінню цієї схеми можна реалізувати основоположний принцип причинної (патогенетичної чи каузальної) психотерапії, спрямованої на усунення причин і механізмів депресії.

Від достатньо повного розуміння та тлумачення сутності терміну «депресія», бачення і правильного виділення основних та додаткових симптомів депресивних переживань та станів залежить своєчасність постановки об'єктивного діагнозу і надання психологічної та психотерапевтичної допомоги суб'єктам, які знаходяться в депресивному стані.

Література

1. Большой толковый психологический словарь / состав. А. Ребер. – Т. 1 (А-О). Пер. с англ. – М. : Вече, АСТ, 2000. – 560 с.

2. Бродовська В. Й. Тлумачний психологічний словник психологічних термінів в українській мові : Словник / В. Й. Бродовська, І. П. Патрик, В. Я. Яблонко. – 2-е видання. – К. : ВД «Професіонал», 2005. – 224 с.
3. Покрасс М. Л. Активная депрессия. Добрая сила тоски / М. Л. Покрасс. – Самара : Бахрах, 2001. – 320 с.
4. Самоукина Н. В. Экстремальная психология / Н. В. Самоукина. – М.: Ассоциация авторов и издателей «ТАНДЕМ». Издательство ЭКМОС. 2000. – 288 с.
5. Словарь практического психолога / сост. С. Ю. Головин. – Мн : Харвест, М. : ООО «Издательство АСТ», 2003. – 800 с.
6. Шакар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник / В. Б. Шакар. – Харків : Прапор, 2005. – 640 с.
7. Юрчук В. В. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів / В. В. Юрчук. – Мн. : Современное слово, 1998. – 768 с.

СВОЙСТВА ЛИЧНОСТИ КАК ФАКТОР, ВЛИЯЮЩИЙ НА СОЦИАЛЬНОЕ ЗДОРОВЬЕ И УСПЕШНОСТЬ АДАПТАЦИИ

Ильина Ю.Ю.

Национальный университет гражданской защиты Украины,

г. Харьков, Украина

Ilina@nicszi.edu.ua

Социальное здоровье и успешность адаптации можно рассматривать как маркеры качества жизни. Специфика категории качества жизни состоит в том, что позволяет зафиксировать объективные характеристики реального общества в особенностях повседневной жизни социальных субъектов.

Переход от психологического к социальному уровню достаточно условен. Психологические свойства личности, отмечает Б.Ф.Ломов, вне системы

общественных отношений, в которую эта личность включена, просто не существуют. Человек на этом уровне предстает как существо общественное, поэтому на первый план выводятся вопросы влияния социума на здоровье личности. На социальное здоровье влияют различные показатели: родственники, друзья, семья, одноклассники. Неблагоприятные условия окружающей среды становятся причиной снижения социального здоровья и надежности [цит. 2].

Студенческие годы являются важным этапом в жизни человека. Именно в это время осуществляется закладка фундамента личности профессионала, который будет владеть интеллектуальным и моральным потенциалом, профессиональной подготовкой и необходимыми личностными качествами, которые позволяют эффективно выполнять профессиональные функции.

При поступлении в ВУЗ осуществляются изменения социальной роли, перестройка ранее сформированных стереотипов поведения, что может повлечь за собой нервно-психическое напряжение. Последнее сопровождается эмоциональной перегрузкой, которая приведет к затяжному и сложному процессу адаптации. Умение быстро адаптироваться к новым условиям существования, к новой среде играет очень роль в жизни любого человека.

По мнению А.Ф.Лазурского, создавшего социально-психологическую типологию личности, основанием для которой стала идея приспособления к окружающей среде, уровень адаптации определяется как природным запасом физических и духовных сил, так и отношением человека к внешнему миру. Низший уровень адаптации свойственен приспособляемому типу, средний – приспособившемуся, а высший – приспособляющему среду.

Одним из наиболее важных критериев психического здоровья является гармоничность организации психики и ее адаптивные возможности. Здоровый человек – человек гармоничный. Аномалии в развитии личности проявляются в ее дисгармонии, утрате равновесия, т.е. в нарушении процессов социальной адаптации. Перечислим критерии здоровья среди свойств личности: уверенность в себе, самоуважение, независимость, уравновешенность,

оптимизм, доброжелательность, активность, чувство юмора, трудолюбие, воля, целеустремленность, самоконтроль, адекватная самооценка и уверенность притязаний, чувство долга. Среди критериев психического здоровья личности особое значение придается гармоничности, консолидированности, уравновешенности, адаптивности и составляющим направленности личности – ориентация на саморазвитие и самореализацию.

Адаптация – это тот социально-психологический процесс, который при благоприятном течении приводит личность к состоянию адаптированности [3]. Социально-психологическую адаптированность можно охарактеризовать как такое состояние взаимоотношений личности и группы, когда личность без длительных внешних и внутренних конфликтов продуктивно выполняет свою ведущую деятельность. Она удовлетворяет свои основные социальные потребности, в полной мере идет тем ролевым ожиданиям, которые предъявляет к ней референтная группа и переживает состояния самоутверждения и свободного выражения своих творческих потребностей. Но нельзя придерживаться той точки зрения, что адаптирован хорошо тот, кто добивается успеха. Успех в жизни и адаптированность – разные социально-психологические явления и итоги психической активности человека. Было бы неверно каждую неудачу считать признаком отсутствия адаптированности. Уровень соответствия адаптированности членов общества к уровню успешности их жизнедеятельности оказывает воздействие на основные социальные процессы, создает определенную общественную ситуацию.

Исходя из выше сказанного, мы посчитали, что необходимо проанализировать адаптацию курсантов и студентов первых курсов к учебной деятельности. Изучение индивидуальных особенностей испытуемых, на основе которых строится система включения их в новый вид деятельности, дает возможность избежать дезадаптационного синдрома.

Анализ психологической литературы свидетельствует о том, что ряд ученых (Андреева Д.А., Пейсахов Н.М. и др.) отмечают, что процесс адаптации связан с такими трудностями, как: поиск оптимального режима труда и отдыха

налаживания быта и самообслуживания; отсутствия навыков самостоятельной работы; неумение осуществлять психологическое саморегулирование деятельности и самоконтроль, отрицательные переживания; неопределенность мотивации [1, 3]. Эти трудности, с одной стороны, объективно неизбежны, с другой – носят субъективный характер. Понимание их и учет может предотвратить дезадаптацию личности.

Целью нашего исследования стало изучение личностных особенностей курсантов и студентов первокурсников, обуславливающих эффективность адаптации к учебной деятельности.

Экспериментальное исследование проводилось на базе Национального университета гражданской защиты Украины. (2015-2016 учебный год) Мы использовали следующие методы: анализ научной литературы по проблеме исследования, наблюдение, беседа, анкетирование и 16 факторный опросник Р.Кеттелла, который позволил выяснить особенности склонностей, интересов и характера личности. Известно, что это одна из наиболее известных многофакторных методик, созданная в рамках объективного экспериментального подхода к исследованию личности. Согласно теории личностных черт личность описывается как состоящая из стабильных, устойчивых, взаимосвязанных элементов – это свойства, черты, которые определяют ее внутреннюю сущность и поведение. Различия в поведении людей объясняются различиями в выраженности личностных черт.

Все полученные результаты количественно обработаны с последующим качественным анализом данных. Применен t-критерий Стьюдента и коэффициент корреляции по К.Пирсону.

Экспериментальное исследование проводилось в конце учебного года. Испытуемые (50 человек) были условно поделены на две группы. В первую включены те, кто успешно сдал сессию, во вторую – курсанты и студенты, имеющие задолженности по какому-то предмету.

На первом этапе мы использовали наблюдение, беседу, анкетирование. Разработанная нами анкета содержала основные вопросы, контрольные и

вопросы – фильтры. Она позволила нам предварительно раскрыть психофизиологический и социально-психологический аспект адаптации.

На следующем этапе была испытуемым предложена работа с опросником Кеттелла. Анализ полученных результатов позволил выделить ряд личностных свойств, которые присущи обеим группам исследованных курсантов и студентов. Все они по фактору А готовы к новым знакомствам, приветливы, уживчивы, внимательны к людям, естественны в обращении. В большинстве своем эмоционально уравновешены (С) и открыты (L). Выявлен у них средний уровень практичности (М), конформности и ориентации на социальное одобрение (Q2). Однако следует отметить и отличительные характеристики, выявленные в группах испытуемых. Так, в первой группе (условно адаптированные) курсанты и студенты имеют более выраженные интеллектуальные свойства (факторы В и Q). Они более добросовестны, ответственные, обязательны (G), нерешительны и менее склонны к риску (Н). Кроме того, они характеризуются повышенным уровнем тревоги (O) и мотивационного напряжения(Q4). Испытуемые хорошо контролируют свои эмоции и поведение (Q3). Хотя они и более склонны к зависимости от чужого мнения (E). Представители второй группы (условно «неадаптированные») более независимы (E), самоуверенные (O), склонны к риску (Н), у них наблюдается недостаточный самоконтроль поведения и склонность к нарушению социальных норм и правил (G).

Таким образом, полученные результаты позволяют сделать предположение о том, что личностные характеристики все же оказывают определенное влияние на адаптированность курсантов и студентов – первокурсников к учебной деятельности. Анализ структуры корреляционных плеяд, которая отражает наиболее существенные связи между личностными свойствами и показателями отношения к процессу и результатам обучения, свидетельствует о том, что ее центром является академическая успеваемость и интеллектуальный фактор (по методике Кеттелла).

Полученные результаты позволяют сделать вывод о том, что адаптацию курсантов и студентов – первокурсников к учебному процессу в вузе обуславливают в определенной мере их личностные свойства, которые относятся к различным сферам психики и сознания: интеллектуальной, эмоционально-волевой, поведенческой. Ведущим в адаптации является показатель интеллектуальности. Без знания личности человека, ее установок, представлений о мире, уровня зрелости, уровня развития ее защитных и незащитных адаптивных механизмов и их комплексов невозможно понять особенности ее адаптивных процессов.

Литература

1. Андреева Д.А. Влияние адаптации студентов на учебную активность. – В кн.: Проблемы активности студентов / Д.А.Андреева. – Ростов-Дон: Феникс, 1995. – С. 56 – 89.
2. Налчаджан А.А. Психологическая адаптация: механизмы и стратегии / А.А. Налчаджан. – М.: Эксмо, 2010. – 368 с
3. Пейсахов Н.М. Психологические и психофизиологические особенности студентов / Н.М.Пейсахов. – Казань, 1997. – С. 15-46.

АНАЛІЗ СКЛАДОВИХ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Кіян А. П., Горлач О. С.

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

kiiian1974@meil.ru

Проблема психологічної готовності до діяльності не нова. Незважаючи на різні підходи в дослідженні проблеми готовності, вчені єдині у переконанні, що готовність як феномен – це складне цілісне утворення психіки людини. Інтегруючи в собі ряд психологічних феноменів, які знаходяться в тісному

взаємозв'язку, вона має складну динамічну структуру, між компонентами якої існують функціональні зв'язки. Разом з цим, в ній є ще питання, які потребують узагальнення низки літературних джерел і проведення експериментальних досліджень з метою більш глибокого вивчення структурних компонентів психологічної готовності до діяльності.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Має місце неоднозначне розуміння структурної моделі даного феномена. Вчені по-різному підходять до визначення структурних компонентів готовності до діяльності. Своєрідність компонентної структури, що описується у тому, чи іншому дослідженні, залежить від мети дослідження, та характеру конкретної діяльності, готовність до якої при цьому вивчається.

М.І.Дьяченко і Л.А.Кандилович вивчаючи структурні компоненти готовності майбутнього спеціаліста до складаних видів діяльності, виділяють наступні компоненти: мотиваційний, орієнтаційний, операційний, вольовий, оцінний.

М.В.Левченко досліджуючи готовність абітурієнтів до навчання в педагогічному вузі, визначив такі компоненти готовності:

1. Наявність глибоких знань, високий бал в атестаті зрілості і на вступних екзаменах, факт зарахування на 1 курс.
2. Вміння самостійно працювати, правильно організувати своє навчання і дозвілля.
3. Високий розумовий розвиток.
4. Наявність наполегливості.
5. Наявність схильності і інтересу до обраної професії.
6. Ідейно-політична і моральна спрямованість на навчання у вузі.
7. Наявність спеціальної педагогічної освіти і трудового стажу [1].

Характеризуючи психологічну готовність як компонент професійної готовності педагога О.Г.Мороз, включає в неї потребу в педагогічній діяльності, у спеціальних знаннях; внутрішнє сприйняття вимог цієї діяльності, тощо.

В.А.Сластьонін виділяючи психологічну готовність як окремий компонент готовності до педагогічної діяльності, передбачає сформовану, яскраво виражену спрямованість на учительську діяльність, установку на роботу у школі, наявність інтересу до дитини і до предмету, який викладає, потребу у самоосвіті у цій сфері професійних знань [5].

Аналізуючи структуру готовності М.І.Кондрашова вважає, що така структура готовності не розкриває всіх змістовних сторін цього феномена, оскільки здатність людини до професійно-педагогічних суджень не може розглядатись ізольовано від діяльного ставлення особистості до обраної професії. Вона доповнює вищенаведений перелік компонентів емоційним, що характеризується як вплив емоцій та почуттів на забезпечення успішного перебігу і результативності діяльності педагога і психофізіологічним компонентами [2].

Досліджуючи психологічну готовність до творчої праці В.О.Моляко, зазначає, що: психологічна готовність до праці складається з багатьох компонентів, базується на певних індивідуальних задатках і вміннях, що їх особа набуває в результаті тривалого і спеціального навчання та виховання. Система психологічної готовності до трудової діяльності включає такі основні підсистеми: знання, навички, вміння, переконання, мотиви і цілі діяльності людини, винахідливість, емоційну стійкість у подоланні труднощів [4].

Г.В.Сорокоумова вказує, що феномен готовності включає не тільки мотиви, переконання, потребу в певній діяльності, але і сформованість системи знань, умінь, навичок та адекватну самооцінку професійних та особистісних якостей, а також певний емоційний настрій. Готовність до вибору професії є складним системним утворенням, яке складається з: мотиваційного, операційно-дійового, емоційно-вольового, мобілізаційно-настроювального компонентів [6].

Досліджуючи формування готовності шкільних психологів до створення психологічного клімату у педагогічному колективі О.І.Мешко, визначив таку структуру готовності:

підготовленість – система професійно-важливих якостей, що включає в себе наступні компоненти: мотиваційно-ціннісний – професійні мотиви, інтереси, цінності, цілі; теоретично-орієнтаційний – загально-професійні та спеціальні знання; операційний – система професійно-важливих якостей і умінь, технологічна культура;

та психологічна готовність, яка включає в себе: функціональні, емоційні, вольові, операційні, мотиваційні стани.

Визначаючи основні критерії готовності вчителів до педагогічної діяльності, А.Ф.Ліненко вказує на вибірккову спрямованість у педагогічній діяльності, що виникає на ґрунті позитивного ставлення і скеровується відповідними потребами та мотивами до даної діяльності. Як ознаки професійної готовності вчителя розглядаються розвинутість емоційного ставлення, вміння адаптувати свою поведінку відповідно до ситуацій, що виникають, вміння будувати процес спілкування, сформованість педагогічних здібностей, комунікативних умінь, професійно-значущих властивостей: емоційної стабільності, самоконтролю, щирості, доброти, совісності, ініціативності, наполегливості тощо [3].

На основі аналізу всіх вищезазначені підходів авторів щодо структурних компонентів готовності до педагогічної діяльності ми вважаємо, що питання психологічної готовності вчителів до протидії маніпулятивному впливу у педагогічній діяльності залишається недостатньо дослідженим.

Література

1. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А., Пономаренко В.А. Готовность к деятельности в напряжённых ситуациях. – Мн.: БГУ, 1985. – 206 с.
2. Кондрашова Л.В. Морально-психологічна готовність студента до вчительської діяльності. – К.: Вища школа, 1987. – 54 с.
3. Ліненко А.Ф. Готовність майбутніх вчителів до педагогічної діяльності //Педагогіка і психологія. – К., 1995. – №1. – С.125-132.
4. Моляко В.О. Психологічна готовність до творчої праці. – К.: Знання. 1989. – 48 с.

5. Слостёнин В.А. Програмно-целевой подход к формированию социально-активной личности учителя // Теория и практика высшего педагогического образования: Межвуз. сборн. научн. трудов. – М.:МГПИ, 1984. – С.5-6.

6. Сорокоумова Г.В. Мотивационный компонент психологической готовности к выбору профессии в раннем юношеском возрасте.: Дисс... канд. психол. наук. – М., 1990. – 215 с.

ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ ЧЕРЕЗ СКЛАДОВІ НЕФОРМАЛЬНОЇ ТА ІНФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Колган Т.В.

Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти,

м. Слов'янськ, Україна

taKolgan@ippo.dn.ua

Модернізація системи освіти в Україні відбувається сьогодні в контексті європейського розвитку нашої держави. Особливо значні трансформації спостерігаються у безперервній (професійній) освіті дорослих, оскільки процеси глобалізації, інтеграції, інформатизації суспільства не можуть не позначитися на вимогах до професійної підготовки педагогів.

Актуальність розвитку цієї освітньої сфери – безперечна, і підтвердженням цього є факт, що освіта дорослих названа ключем до прогресу в XXI столітті в ході V Міжнародної конференції в Гамбурзі.

В європейській практиці «навчання протягом життя» це: ступені і дипломи у вільний час; професійні курси, також з метою підвищення кваліфікації; освіта для дорослих; друга вища освіта та ін.

Варто зазначити, що «безперервна освіта» і «післядипломна освіта», наприклад, у французькій мові вживаються як синоніми: в системі освіти Франції ці поняття також не диференціюються. Післядипломна освіта – це

система навчання та розвитку фахівців з вищою освітою, що спрямована на приведення їхнього професійного рівня у відповідність до світових стандартів, вимог часу, індивідуально-особистісних та виробничих потреб; удосконалення наукового та загальнокультурного потенціалу особистості [2, 14 – 15].

Нині в освітній системі України також всебічно розробляється та апробується ідея безперервної освіти (формальної, неформальної, інформальної). Значна увага приділяється підвищенню професійної майстерності педагогічних працівників у системі післядипломної освіти, яка перебуває у стані реформування та має комплексний характер.

Вагомий внесок у вивчення цих питань зробили В. Андрущенко, А. Гуржій, В. Зайчук, М. Згуровський, Ю. Зінковський, І. Зязюн, В. Кремень, Л. Лук'янова, В. Мадзігон, Н. Ничкало, М. Степко, О. Сухомлинська, П. Таланчук та ін. [3]. Проблема освіти дорослих взагалі й неформальної та інформальної зокрема присвячено роботи таких науковців як В. Давидова, С. Коваленко, О. Огієнко.

Шляхи удосконалення роботи системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів розкривають у своїх дослідженнях Н. Білик, Л. Даниленко, Г. Єльнікова, Л. Набока, В. Олійник, Н. Протасова, М. Скрипник, Н. Чепурна та ін. Вчені зазначають, що фундаментальні зміни відбуваються в усіх її структурних складових: підвищенні кваліфікації (курсний та міжкурсний періоди), перепідготовці, спеціалізації, стажуванні.

Розроблені Асамблеєю Ради Європи рекомендації визначили такі ознаки неформальної освіти: добровільна; доступна кожному; набувається в різних місцях і ситуаціях; процес навчання пов'язаний з педагогічними цілями; доповнює інші складові частини навчання впродовж усього життя, зокрема формального навчання; дає перевагу компетенціям, які придбані активною участю в діяльності, повсякденному житті; спирається на ідею і прагне до задоволення потреб учасників [4].

Отже, створення системи неформальної освіти може забезпечити умови для самореалізації кожної особистості, морального і професійного

вдосконалення за рахунок надання широких можливостей у виборі напрямку й форм освітньої діяльності в різних сферах [6].

Поняття неформальної освіти дорослих частково збігається з такими поняттями як «додаткова», «продовжена» освіта і переходить за межі стандартного освітнього середовища у площину інформальної освіти, маючи на меті індивідуальну пізнавальну діяльність, що супроводжує повсякденне життя, реалізується за рахунок власної активності особистості в культурно-освітньому середовищі, що оточує, спілкування, читання, відвідування установ культури, подорожі тощо. При цьому людина перетворює освітні потенціали суспільства в дієві чинники свого розвитку, стає справжнім професіоналом.

За таких умов післядипломна педагогічна освіта стає більш персоніфікованою, надаючи кожному педагогу широкі можливості для оновлення, удосконалення, поглиблення своєї професійної підготовки в прийнятний для нього спосіб. Це і самоосвіта, його атестація, курсова перепідготовка, участь у методичних заходах міжатестаційного періоду, робота над науково-методичною проблемою, післякурсівим завданням тощо. Методична допомога педагогам надається на основі результатів діагностування та під час проведення запланованих методичних заходів у кожному секторі відповідно до структури навчального закладу. Основна ідея такого підходу полягає в тому, що безперервна освіта педагога перестає бути лише одним з аспектів освіти; вона стає найважливішим принципом освітньої системи й участі в ній людини впродовж всього безперервного процесу її навчання.

Отже, посилення інтеграційних процесів тягне за собою необхідність перебудови свідомості педагога, зміну його орієнтирів з наявних знань до таких, які можна отримати різними способами: від академічних занять до самостійно організованої навчальної діяльності із застосуванням ІКТ, що відповідатиме індивідуальній освітній траєкторії педагога. Саме тому, задача системи післядипломної освіти та методичних служб, на наш погляд, полягає в забезпеченні можливості вибору, в створенні багатоваріантних та доступних джерел освіти і підвищення професійного росту кожного педагога.

Література

1. Даниленко Л. Інноваційний освітній менеджмент: Навч. посібник. К.: Главник, 2006. – 144 с.
2. Козловська Г.В. Безперервна освіта в Європі та Україні: соціологічний аналіз / Г.В. Козловська // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова – Серія 11. – С. 13-20.
3. Міщенко В. Зарубіжний досвід та вітчизняні актуалітети організації неперервної освіти / В. Міщенко // Рідна школа. – 2010. – № 11 – С. 9-16.
4. Рекомендації Асамблеї Ради Європи 1437 (2000) Про неформальну освіту [Електронний ресурс]: <http://coe.kiev.ua/bul/bul9/text30htm>
5. Сорочан Т. Безперервна освіта педагогів: управлінський аспект/Т. Сорочан//Післядипломна освіта в Україні.-2010. - № 2. – 73 с.
6. Терьохіна Н. Неформальна освіта як важлива складова системи освіти дорослих. [Електронний ресурс]: http://library.udpu.org.ua/library_files/poriv_ped_stydii/2014/2014_6/15.pdf

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ І ПОЛІПШЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ В СУСПІЛЬСТВІ

Куліков В.В.¹, Абизова Л.В.²

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

¹vladess111@yandex.ua, ²abyzovalarisa@rambler.ru

Сьогодні ми живемо в часи швидких змін. Звісно ж змінюються і взаємовідносини між чоловіками та жінками в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Як зазначає Ю.О.Бурцева, «в теперішній час вітчизняне суспільство настільки сильно динамізоване ідеями емансипації, сексуальної революції, нетрадиційної орієнтації, що існуючі раніше устої статево-рольового статусу по суті нівельовані» [1, с.114]. Утвердження гендерної

рівності - важливий напрямок в Україні за останні роки. Це питання проходить крізь всі проблеми сьогодення і є актуальним в житті кожного з нас. Під гендерною політикою в Україні розуміється «...комплексна, цілеспрямована діяльність держави, міжнародних та недержавних організацій, яка ...спрямована на інтегрування гендерного підходу в усі сфери політики як засобу ліквідації дискримінації за ознакою статі та досягнення рівного розподілу економічних, соціальних і політичних ресурсів між жінками і чоловіками»[3, с.4].

Проблема гендерних стереотипів актуалізувалася в останнє десятиріччя і окреслена в роботах як закордонних дослідників, а саме: Ш. Берн (дослідження законів чоловічої та жіночої поведінки), Д. Баррі, А. Іглі, (вивчення впливу соціальних норм на гендерні розбіжності), С. Мартіна (дослідження норм, що накладаються на чоловічі та жіночі ролі), тощо, а також у вітчизняних дослідженнях гендерних стереотипів в колі студентської молоді і дорослого населення (М.Гуза, О.Іванової, І.Головнєвої, Д.Логвінової та ін.).

Гендерні дослідження і пов'язана із ними термінологія лише починають встановлюватися в українському науковому та університетському дискурсах. До прикладу, в сучасній науковій літературі існує декілька концепцій гендера, що обумовлено складністю самого феномену і, з іншого боку, «молодістю» проблеми гендерного аналізу. Тут наголосимо, що стать - це термін, що означає анатоμο-біологічні особливості людей і його слід застосовувати лише відносно характеристик і особливостей поведінки, які безпосередньо впливають з біологічно помітних відмінностей між чоловіком та жінкою. Гендер – це складний соціокультурний конструкт, що відображає відмінності між чоловічим і жіночим у поведінці, ментальних та емоційних характеристиках. В рамках цього підходу під гендером розуміють організаційну модель соціальних відносин між чоловіками і жінками, яка не тільки характеризує їх спілкування та взаємодію між ними, але й визначає соціальні взаємини в основних суспільних інститутах. За твердженням Д. Майерса, термін «гендер» у соціальній психології використовується для того, щоб позначити різницю між

біологічним (як сукупністю морфологічних та фізіологічних особливостей) і соціальним у розвитку індивіда. При цьому зазначений термін дає розуміння того, що на додаток до біологічної основи існують соціально детерміновані уявлення про «чоловіче» та «жіноче», які потужно впливають на культурний контекст розвитку хлопчика і дівчинки, чоловіка і жінки.

Відтак, «гендер» і «стать» є різними поняттями і розуміння цієї відмінності є вкрай важливим аналітичним інструментом сприйняття суспільно-політичних процесів. Всі суспільства і культури використовують біологічну належність до певної статі як один з критеріїв опису гендеру, водночас між різними культурами існують суттєві розбіжності в поглядах і оцінках гендерних ролей. На суспільному рівні декларовані права та можливості особистості, незалежно від статі, реально не дотримуються, упереджене ставлення й гендерна дискримінація продовжують відтворюватися, жінки та чоловіки як соціальні спільноти загалом мають неоднаковий доступ до соціальних статусів, ресурсів, привілеїв, престижу, влади. Все це зумовлює актуальність проблеми та необхідність її вирішення як на теоретичному, так і практичному рівнях.

Сучасному суспільству властиве стереотипне мислення при сприйнятті гендерних відмінностей. При першому враженні безліч людей приписують співрозмовнику не ті якості, якими він володіє, а ті, якими в його уявленні повинен володіти представник даної статі. Таке явище визначається терміном гендерний стереотип. Гендерний стереотип – це стандартизоване уявлення про моделі поведінки та риси характеру, які відповідають поняттям «чоловіче» і «жіноче».

Надзвичайно важливо звертати увагу на стереотипи, щоб не піддаватися їхньому впливу на власне сприйняття дійсності. Ці стереотипи стосуються як особистісних рис чоловіків і жінок, так і особливостей їх поведінки. Дж. Мак-Кі та А. Шеріффс прийшли до висновку, що типово чоловічий образ – це набір рис, пов'язаний з соціально обмежуємося стилем поведінки, компетенцією і раціональними здібностями, активністю і ефективністю. Типово жіночий образ,

навпаки, включає соціальні та комунікативні вміння, теплоту й емоційну підтримку. У цілому чоловікам приписується більше позитивних якостей, ніж жінкам. При цьому автори вважають, що надмірна акцентуація як типово маскулінних (чоловічих), так і типово фемінінних (жіночих) рис набуває негативного оцінкового забарвлення: типово негативними якостями чоловіків признаються грубість, власність, надмірний раціоналізм і т. п., жінок – формалізм, пасивність, зайва емоційність і т. п.

В останні роки уявлення про чоловічі і жіночі статеві ролі піддаються критиці з боку ряду авторів. Представники нової точки зору вважають, що традиційні статеві ролі обмежують і стримують розвиток не тільки жінок, але й чоловіків. Вони служать джерелом психічної напруженості чоловіків і непридатні для виховання хлопчиків. Більше того, вони шкідливі, тому що чоловіки не приймають їх, піддаються громадському осуду; ті ж, хто намагається їм наслідувати, роблять над собою насильство. Треба визнати, що існуючі в суспільстві гендерні стереотипи дійсно можуть відігравати негативну роль, багато в чому спотворюючи істинну картину.

Перший негативний ефект полягає в тому, що існуючі стереотипи образів чоловіків і жінок гіперболізують розходження між чоловіками й жінками, надмірно акцентуючи їх. Другий негативний ефект статевих стереотипів - це різна інтерпретація й оцінка однієї і тієї ж події залежно від того, до якої статі належить учасник цієї події. Третій негативний ефект гендерних стереотипів полягає в гальмуванні розвитку тих якостей, які не відповідають даному статоворольовому стереотипу.

Ми оточені культурним середовищем, яка проголошує, що чоловіки і жінки не схожі один на одного і повинні виконувати різні соціальні ролі. Ми звикли до думки, що чоловіки і жінки — це дві протилежності, і задовольняємося нею. Подібні ідеї настільки поширені в нашому суспільстві, що вони вважаються істиною в останній інстанції і перешкоджають яким би то не було змін. Логіка і дослідження, однак, показують, що багато уявлень, які стосуються гендеру, помилкові.

Основними джерелами гендерних відмінностей є соціальні норми і стереотипи, прищеплені нам суспільством. Ці норми і стереотипи вкорінені в нашій культурному середовищі, і їх можна легко виявити в літературних творах, фільмах, телепередачах, анекдотах і в різних видах діяльності. Через бажання бути соціально коректними і подобатися оточуючим люди приймають гендерні норми майже автоматично.

Гендерне виховання особи здійснюється під впливом родини, освіти, засобів масової інформації, релігії, мистецтва, мови, а також державної політики. Застосування гендерного підходу у формуванні гармонійно розвиненої особистості пропонує новий спосіб пізнання дійсності, в якому відсутня нерівність та ієрархія «чоловічого» й «жіночого». Однією з визначальних є категорія гендерної освіти. Через гендерну освіту здійснюється процес формування егалітарної свідомості особистості в системі соціокультурних взаємозв'язків на паритетних засадах. «Однією із суттєвих ознак сучасної європейської демократії є її гендерна паритетність. Невід'ємною складовою цивілізованої країни, її модерним напрямком стала гендерна політика та гендерний розвиток суспільства як умова його ефективності. Фактично, гендерна складова західного світу стала одним із його маркерів» [2, с. 135]. Питання гендерної рівності і гендерної культури вийшло сьогодні на рівень найважливіших державних завдань, набуло офіційного статусу і суттєво впливає на виховні та освітні завдання національної системи освіти. Як наслідок, відбувається активне переосмислення і пошук шляхів інтеграції нового гендерного компонента в зміст вітчизняної освіти. Заслугує на увагу ідея підготовка студентів як майбутніх учителів до проведення навчально-виховної роботи з гендерної соціалізації дітей. Важливо донести до широкого студентського загалу, що гендерна проблематика стосується не лише захисту прав жінок, але й захищає чоловіків від певних стереотипів, дає можливість побачити і зрозуміти гендерні проблеми протилежної статі, а також захищає від можливої радикальної фемінізації чи маскулінізації у баченні процесів суспільного розвитку.

Література

1. Бурцева Ю.О. Принципи формування статевої поведінки старших дошкільників. // Проблеми трудової і професійної підготовки: Наук.-метод.зб. / Кол. авт. / Укл: В.В.Стешенко. – Словянськ: СДПУ, 2005. – Вип. 10. – с. 114-119.
2. Грабовська І. Гендерна складова європеїзації українського суспільства: реалії сьогодення, проблеми, перспективи // Українознавчий альманах. Випуск 11. –К., 2013. – с. 135 – 137.
3. Левченко К.Б., Мартиненко О.А. Жінки в органах внутрішніх справ України / К.Б.Левченко, О.А.Мартиненко. – К.: Вид-во «Телесик», 2008. – 56 с.

РОЛЬ АКАДЕМІЧНОЇ ГРУПИ У СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПЕРШОКУРСНИКІВ

Ляхор Т. В.

Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

tanyalyahor@ua.fm

Проблема соціально-психологічної адаптації стала предметом наукового дослідження перш за все, внаслідок об'єктивних та практичних потреб суспільства у вихованні творчої, ідейної особистості. Термін «адаптація» входить в понятійний апарат багатьох наук: філософії, психології, соціології, біології, фізіології, медицини і займає значне місце в сучасних умовах для комплексного вивчення людини.

Адаптація студентів як компонент навчання у вузі розглядається в ряді вітчизняних і зарубіжних вчених. Так, теоретичні питання адаптації розроблені Г. Андрєвою, В. Петровським, А. Мудриком [3].

Успіх у навчанні багато в чому залежить від умов життя і побуту студента, ставлення до нього вузівського колективу, тієї ролі, яку він у ньому відіграє.

Цей аспект процесу становлення студента прийнято називати соціально-психологічною адаптацією [2].

Під даним терміном потрібно розуміти активне входження першокурсника в специфічне соціальне молодіжне середовище, оволодіння ним роллю студента, пристосування і звикання його до нових умов життя, зокрема в гуртожитку, набуття ним життєвого досвіду, самостійності, певної соціальної зрілості, розвиток ініціативи [4]. Специфіка адаптації першокурсника визначається тим, що його життєві орієнтації та інтереси зосереджуються в основному на навчанні у вузі або залишаються тісно з ним пов'язаними. Рушійним моментом соціально-психологічної адаптації є певна розбіжність між особистими планами, звичками, здібностями студента і тим становищем, яке він займає в групі, на курсі, вузі, тими вимогами, що ставляться до нього як студента. Звідси бере початок прагнення, характерне для більшості першокурсників, - зміцнити своє становище самовідданою навчальною працею, завоювати авторитет активною участю в громадському житті курсу і факультету, науковій роботі й т. ін. Можна назвати два головних критерії соціально-психологічної адаптації, по-перше, - це успішність, почуття задоволеності результатами навчальної роботи, по-друге, - це так званий соціальний успіх, який полягає як в освоєнні нових умов життя, так і в завоюванні авторитету в студентському колективі й у викладачів вузу [1].

Важливу роль у процесі соціально-психологічної адаптації відіграє студентська академічна група. Взагалі група є одним з найбільш вирішальних мікросоціальних факторів формування особистості, а також одним з найбільш дієвих засобів виховання. Тут відбувається трудове, ідейне і моральне виховання, формуються колективістські риси особистості студента. Великий вплив справляє група на формування етичної культури, почуття відповідальності за доручену справу, причетності до діяльності і традицій вузівського колективу. Те, як складатимуться відносини першокурсника з групою, значною мірою впливатиме на швидкість та ефективність його адаптації в вузі. Труднощі в цьому аспекті адаптації викликані тим, що існують

значні відмінності між соціальною ситуацією, яку покинув першокурсник, і ситуацією, до якої йому доведеться адаптуватися. Різноманітність відносин, які виникають між людьми в процесі тривалого взаємного спілкування, складає дві основних системи: систему ділових відносин і систему особистісних відносин. І якщо у школярів основою формування мікрогруп більшою мірою виступають міжособистісні відносини, то серед студентів, у яких, як правило, вже сформувалося коло друзів поза університетом, більш актуальними є ділові стосунки. До того ж, оцінка міжособистісних відносин в групах знижується зі збільшенням віку студентів [3].

Характерною особливістю первинного вузівського колективу є те, що коли учні стають студентами, вони потрапляють у середовище, де ніхто нічого не знає один про одного і де навіть студенти, які в класі були "ізгоями", можуть проявити свої здібності та зайняти певний статус у групі.

Отже, середовище студентського колективу на перших порах є більш сприятливим для саморозкриття і самореалізації, оскільки його новизна знімає деякі емоційні бар'єри, дещо нейтралізує складні установки, стереотипи поведінки, стимулює переоцінку цінностей.

В процесі становлення колективу велике значення має самоствердження особистості в новому колективі, тобто її прагнення зайняти та утримувати в системі психологічних відносин в колективі певну позицію, яка б забезпечувала даній особистості повагу, визнання, довіру, підтримку з боку інших членів колективу. Прагнення до самоствердження у новоствореній групі студентів може призвести до боротьби між її членами за лідерство. В такому випадку психологічно скрутно доводиться тому першокурснику, який звик бути лідером у школі, а в студентському колективі не виграв цієї боротьби. Такий студент може почувати себе відторгнутим, обмеженим в життєдіяльності колективу. Причиною виникнення такої проблеми є те, що людина не може одразу отримати той статус у групі, який був у шкільному класі, її прагнення отримати бажаний статус не співпадає з бажанням групи.

На ефективність адаптації першокурсника до нових умов навчання впливає також і колективний настрій, тобто спільне переживання, тривалий емоційний стан, що впливає на прояв особистості, якість загальної та індивідуальної роботи [4]. В колективних настроях на перший план виступає емоційна реакція на оточуючі події. Тому, якщо в студентській групі будуть переважати позитивні, доброзичливі настрої, то адаптація студента в ньому відбуватиметься більш швидко та ефективно.

Значну допомогу студентам у подоланні труднощів, багатьох з яких можна уникнути, має надавати педагог-куратор. Головне його завдання - створення згуртованого колективу студентів академічної групи, формування студента як майбутнього спеціаліста. Студентська молодь, особливо на перших курсах, не має ще необхідного життєвого досвіду, не навчилась самостійно здійснювати головні функції колективу - навчальну і виховну. Куратор повинен враховувати, що вчорашній школяр за роки навчання звик до того, що в суспільних та навчальних справах первинного колективу він постійно отримував допомогу з боку класного керівника. Тому роль куратора на першому курсі полягає перш за все в згуртуванні колективу, подоланні роз'єднаності та відчуженості у взаємовідносинах між студентами. Іноді стверджують, що на першому курсі ще немає колективу, що тут він тільки починає формуватися.

Для сприяння психологічної адаптації першокурсників до умов навчання у ВНЗ шляхом підвищення компетентності в спілкуванні з однокурсниками, корекції та розвитку системи міжособистісних стосунків особистості через виявлення особистих установок, уточнення уявлень про себе як індивідуальності, розуміння та прийняття себе та інших ми пропонуємо тренінг командної взаємодії. Тренінг складається з серії спеціально підготовлених психофізичних вправ для невеликих груп. На прикладі захоплюючих і водночас достатньо складних вправ, група навчається розв'язувати загальні завдання, виробляти тактику та стратегію їх вирішення. Участь у тренінгу дозволяє студентам долати бар'єри у спілкуванні, пізнавати ближче один одного, завдяки

цьому відбувається швидке згуртування групи. Аналіз результатів після кожної вправи дозволяє студентам зрозуміти, як було виконано завдання, прийнято рішення, хто посів активну позицію в розробці стратегії виконання завдання, як це вплинуло на результат, чому не прислухалися до пропозицій деяких членів команди.

Студент-першокурсник, по суті, вперше включається в групу собі рівних, які іноді не проявляють тієї терпимості, яка властива дорослим по відношенню до дітей. За таких умов важко знайти душевний спокій та рівновагу, такі необхідні для напруженого навчання у вузі. Поки що студенти освоюватимуться, відсутність стабільності у міжособистісних взаємовідносинах заважає їм діяти з ритмічністю і зосередженням, що є необхідним для виконання навчального навантаження.

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що всі сторони процесу адаптації є дуже важливими для нормальної діяльності студента у вузі. Тому з перших днів навчання у вузі студентам повинна надаватися допомога, спрямована на подолання труднощів, що виникають в усіх аспектах їхньої адаптації.

Література

1. Войтович Н. Відмінності шкільного та студентського колективів як аспект проблеми адаптації першокурсників до умов ВЗО / Н.Войтович // Психологічна адаптація студентів першого курсу до умов навчання у ВЗО : наук. ст. держ. ун-т ім. Лесі Українки – Луцьк, 1999. – С. 57-65
2. Краткий психологический словарь / [Под ред. Петровского А. В., Ярошевского М. Г.]. – М. : Политиздат, 1984. – 431 с.
3. Мудрик А. В. Общение школьников / А. В. Мудрик. – М. : Знание, 1987. – 80 с.
4. Панькович О. Проблеми адаптації у вищому закладі освіти: методики індивідуально-психологічного консультування / О.Панькович // Психологічна адаптація студентів першого курсу до умов навчання у вищому закладі освіти: наук. статті держ. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк, 1999. – С.70-71.

ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ СТУДЕНТІВ ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ НА ЯКІСТЬ ЇХ ЖИТТЯ

Малихіна Т.П.

Бердянський державний педагогічний університет, м.Бердянськ, Україна

t.p.malihina@gmail.com

Актуальність теми. Збереження психологічного здоров'я підростаючого покоління є надзвичайно актуальним завданням сучасного суспільства. В житті людини завжди наявна велика кількість стресогенних факторів, що негативно впливають не тільки на її фізичне здоров'я, а і, в першу чергу, на психологічне. На цьому тлі високе розумове і психоемоційне навантаження, вимушені часті порушення режиму праці, відпочинку та харчування, гіподинамія, криза цінностей, невпевненість у своєму майбутньому, недостатня підтримка з боку викладачів, неможливість впливати на прийняття рішень, монотонність навчання, брак інтересів поза навчанням і багато інших чинників вимагають від студентів мобілізації сил для адаптації до нових умов проживання, навчання та подолання складних життєвих ситуацій. Не менш важливим фактором є невизначеність працевлаштування за фахом. Зазначене може викликати у студентів емоційний дискомфорт, накопичення якого призводить до виникнення синдрому емоційного вигорання, що виявляється в наростаючій байдужості до своїх обов'язків і того, що відбувається навколо, дегуманізацією в формі негативізму по відношенню до оточуючих, відчуттям власної неспроможності, незадоволеності навчанням, а в кінцевому підсумку в різкому погіршенні якості життя.

У даний час якість життя, як задоволеність людиною власним життям, соціальними відносинами і навколишнім середовищем розглядається як критерій психологічного здоров'я [3]. Під якістю життя Всесвітня організація охорони здоров'я розуміє сприйняття індивідами їх положення в контексті культури і систем цінностей, в яких вони живуть, і у відповідності до їх

власних цілей, очікувань, стандартів і турбот [5].

Питання якості життя в контексті збереження психологічного здоров'я підростаючого покоління є особливо актуальним в період професійного навчання. Різні аспекти якості життя особистості вивчалися як вітчизняними так і закордонними вченими: С. Айвазян, Д. Давидов, Г. Головіна, В. Мандибур, Н. Рімашевська Т. Савченко, Ю. Швалб, М. Argyle, А. Campbell, Е. Diener, А. Toffler та ін. Вивченню проблеми синдрому емоційного вигорання присвячена значна кількість робіт вітчизняних та закордонних науковців: В. Бойко, Н. Водопьянова, Е. Ганеєва, Т. Зайчикова, Л. Карамушка, Е. Aronson, М. Cole, S. Jakson, М. Leiter, С. Maslach, А. Pines, S. Walker, та ін.

Метою роботи є теоретичне та емпіричне дослідження рівня емоційного вигорання у студентів як фактору, що впливає на якість їх життя

Методика дослідження. Студентський вік створює умови не тільки для особливого становища молодій людині у навчанні, а й для оволодіння іншими можливостями, ролями та цілями. У студентському віці змінюються риси внутрішнього світу і самосвідомості, еволюціонують і перебудовуються психічні процеси і властивості особистості, змінюється емоційно-вольовий склад життя. З огляду на це студентство є більш вразливим до стрес-факторів, що можуть призвести до емоційного вигорання.

Емоційне вигорання – це реакція фізіологічної та психологічної сфер людини, що виникає внаслідок тривалого впливу стресів середньої інтенсивності, що обумовлені її провідною діяльністю. Емоційне вигорання – це психічний стан, який характеризується виникненням відчуття емоційної спустошеності та втоми, викликаний провідною діяльністю людини, і поєднує в собі емоційну спустошеність, деперсоналізацію і редукцію професійних досягнень. Синдром емоційного вигорання (англ. – burnout), як особливий психічний стан здорових людей, що знаходяться в інтенсивному спілкуванні з клієнтами, пацієнтами, в емоційно навантаженій атмосфері при наданні професійної допомоги був охарактеризований Н. Freudenberger [4]. Важливо відзначити, що автори досліджень з емоційного вигорання, не мають

одноставної думки. В одному випадку його розглядають як професійну деформацію, яка негативно позначається на діяльності загалом, а в іншому – як механізм психологічного захисту, який дозволяє регулювати психіку і захищати її від негативних емоційних впливів. [2].

У результаті аналізу літератури виявлено, що існує багато підходів до визначення структури синдрому «емоційного вигорання». Ми будемо користуватися тримірною моделлю синдрому, запропонованою В. Бойко [1].

1. Напруження – утворюється внаслідок хронічної психоемоційної атмосфери, нестабільних, загострених обставин, підвищеної відповідальності й ускладнень у взаємодії з оточенням; напруга служить передвісником і «запускаючим» механізмом у формуванні емоційного вигорання, має динамічний характер, що обумовлюється вимотуючою постійністю або посиленням психотравмуючих чинників.

2. Резистенція – людина намагається певною мірою відгородити себе від неприємних вражень, зовнішніх впливів; опір наростаючому стресу починається з моменту появи тривожної напруги, це природно: людина усвідомлено або несвідомо прагне до психологічного комфорту, понизити тиск зовнішніх обставин за допомогою наявних в його розпорядженні засобів.

3. Виснаження – втрата всіх психічних ресурсів, зниження емоційного тону, що настають унаслідок того, що виявлений опір був неефективним; характеризується більш менш вираженим падінням загального енергетичного тону і ослабленням нервової системи, емоційний захист у формі «вигорання» стає невід'ємним атрибутом особи.

У дослідженні брали участь студенти першого та четвертого курсів Бердянського державного педагогічного університету. Нас цікавили різні аспекти синдрому емоційного вигорання, для визначення якого була використана методика В. Бойко.

Результати дослідження. Аналізуючи результати емпіричного дослідження рівня емоційного вигорання у студентів (рис.1), ми виявили, що низький рівень сформованості першої фази емоційного вигорання

«напруження» мають 37% студентів першого курсу та 48% четвертого, відповідно середній рівень – 50% та 36%, високий, тобто сформовану фазу – 13% та 16%. Низькі показники по сформованості другої фази емоційного вигорання «резистенція» відсутні на першому курсі, а на четвертому – 8%, середній рівень відповідно мають 50% та 48% досліджуваних, сформована друга фаза спостерігається у 50% та 44% відповідно. Низькі показники третьої фази емоційного вигорання «виснаження» має 24% та 28% на стадії формування синдрому знаходяться 63% та 45% досліджуваних, сформований синдром емоційного вигорання спостерігається у 13% першокурсників та 24% студентів четвертого курсу.

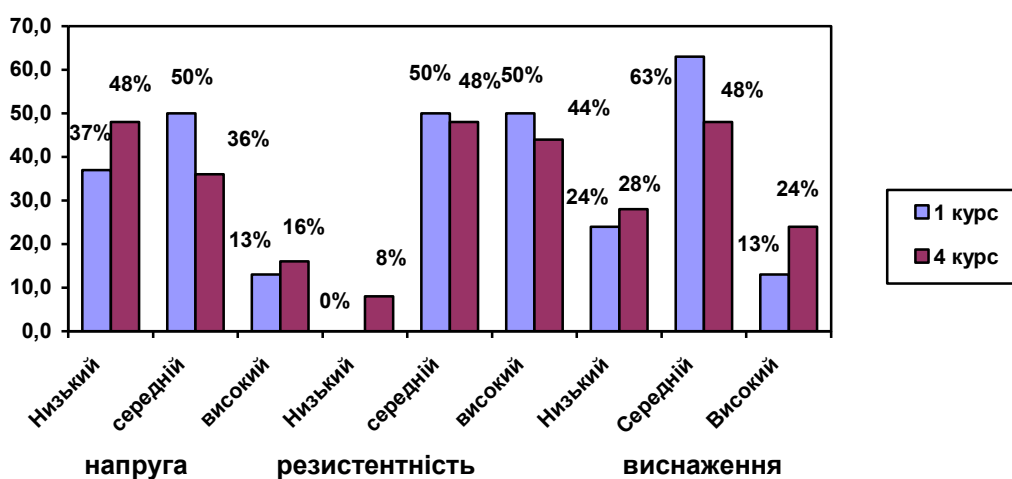

Рис.1. Рівень емоційного вигорання у студентів.

Порівнюючи результати дослідження першокурсників та випускників-бакалаврів можна сказати, що більшість старшокурсників знаходяться у фазі виснаження. Це, на наш погляд, пояснюється втому від навчання, можливо одноманітністю організації навчального процесу, неоптимістичними перспективами працевлаштування.

Висновки. Підсумовуючи результати роботи можна зауважити, що більш ніж половина студентів, незважаючи на курс навчання, мають ту, чи іншу ступінь емоційного вигорання. Різницю складають фази емоційного вигорання, в яких знаходяться студенти. Першокурсники переважно знаходять у фазах

напруги та резистентності, а студенти четвертого курсу – у фазах резистентності та виснаження. У зв'язку з цим постає актуальним питання роботи над профілактикою емоційного вигорання студентів, як фактором підвищення їх якості життя, що буде передбачати створення сприятливих умов для навчання, праці, побуту, які сприяють збереженню і підтримці психологічного здоров'я.

Література

1. Бойко В.В. Синдром «емоціонального вигорання» в професіональному общении / В. В. Бойко. – СПб. : Питер, 1999. – 105 с.
2. Орел В.Е. Исследование феномена психического вигорания в отечественной и зарубежной психологии / В.Е. Орел // Проблемы общей и организационной психологии. – Ярославль, 1999. – С. 76-97.
3. Ушаков И. Б. Качество жизни и здоровье человека / И.Б. Ушаков. – М. – Воронеж : Истоки, 2005. – 130 с.
4. Freudenberger H. J. Staff burn-out / H.J. Freudenberger // Journal of Social Issues. – 1974. – vol. 30. – P. 159-165.
5. WHOQOL: Study protocol. Division of mental health. – Geneva, 1993. – P.250.

ОСОБЛИВОСТІ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ ДО ОЗДОРОВЛЕННЯ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ

Мусхаріна Ю.Ю.¹, Мусхарін Є.І.², Пономарьова А.Н.³

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

¹musharina_u@ukr.net, ²musharin_e@ukr.net, ³ponomaralina@mail.ru

Пріоритетним завданням системи освіти є виховання людини в дусі відповідального відношення до власного здоров'я й здоров'я оточуючих як до вищої соціальної цінності, формування високого рівня здоров'я дітей і

учнівської молоді. Отже, основним завданням сучасної системи освіти є формування у школярів високого рівня культури здоров'я. У першу чергу це обумовлено стійкими негативними тенденціями стану здоров'я дітей та підлітків [4].

Модель фізичної культури займає дуже важливе місце, а в деяких періодах життя і певних станах здоров'я – навіть першочергове. Все це свідчить про надзвичайну значимість в ХХІ ст. культури взагалі і її специфічного виду – культури здоров'я зокрема – як найбільш ефективного засобу в боротьбі з небезпечним поширенням шкідливих для здоров'я тенденцій серед окремих груп населення, особливо серед підлітків [3].

В наш час відбувається зміщення акцентів діяльності вищої школи згідно нової освітньої парадигми, пріоритетами якої є інтереси людини, а звідси, нові вимоги суспільства до освітнього рівня та професійної спрямованості фахівця. Розроблена нова концепція державної політики у сфері фізичної культури і спорту, суть якої полягає у переході від формальної гонитви за масовістю фізкультурно-спортивного руху до рекреаційно-оздоровчого і профілактичного ефекту, до утвердження здорового способу життя.

Тож, масштабна криза здоров'я в освіті, з одного боку, і об'єктивна потреба в педагогах, здатних реалізувати здоров'язберігаючу функцію освіти засобами фізичної культури – з іншої, визначили *проблему нашого дослідження* – розвиток культури здоров'я вчителя фізичної культури як умова підвищення ефективності оздоровлення підростаючого покоління.

В останні роки обґрунтовані необхідність і доцільність культурологічної переорієнтації фізичного виховання на формування особистої фізичної культури [5]. Такий «культурологічний» підхід передбачає виховання широкого комплексу взаємозалежних якостей і здатностей особистості, які формують її мотивацію на оздоровчу діяльність, забезпечують готовність до її виконання [2]. Культурологічна переорієнтація фізичного виховання має на увазі рішення проблеми збереження й зміцнення здоров'я школярів через виховання в них культури здоров'я [1].

«Культура здоров'я школяра – це інтегроване утворення особистості, що виявляється в її мотиваційній, теоретичній і практичній підготовці до формування, збереження та зміцнення свого здоров'я у всіх його аспектах (духовному, фізичному, психічному) та розумінні здоров'я як цінності» [2]. Саме несформованість у більшості школярів культури здоров'я можна пояснити відсутністю у них бажання вести здоровий спосіб життя, піклуватись про власне здоров'я. Цей факт пояснюється, насамперед, невмінням або небажанням батьків прищеплювати дітям любов до фізичної культури. Фізичну активність людини слід вважати одним з найважливіших природних організаторів здорового способу його життя, ефективним засобом виховання здорового духу і, поряд з тим, нетерпимості до антикультурних і антисуспільних явищ, що надзвичайно важливо у «кризовий» підлітковий вік. Неможна не підкреслити, що фізична активність може бути універсальним чинником управління способом життя людини [3].

З багатьох навчальних дисциплін фізична культура вирізняється широким спектром впливу на людину, що спроможна водночас формувати не тільки біологічну структуру людини, але і її психологічну і моральну цінність: стимулювання фізичної працездатності супроводжується, як правило, оздоровчими ефектами [2; 5]; використання різноманітних фізичних вправ та процедур дозволяє здійснювати психологічне розвантаження учнів [5]; систематичні заняття фізичними вправами зміцнюють здоров'я, підвищують нервово-психічну стійкість до емоційних стресів, підтримують фізичну і розумову працездатність, сприяють підвищенню успішності тих, хто навчається [4]. Особлива роль у формуванні культури здоров'я школярів визначена вчителів. Вчитель фізичної культури має широкі можливості й умови для виховного впливу на учнів. До них ставляться розмаїтість форм організаційно-оздоровчої діяльності, висока емоційність і привабливість занять, природна потреба дитини в рухах, зовнішній вигляд самого вчителя – стрункість, підтягнутість; його велика майстерність у виконанні рухів, високі вольові якості щодо дотримання здорового способу життя і т.д.

Отже, культуру здоров'я вчителя ми розглядаємо як цілісну особистісну й професійну освіту, важливий педагогічний аспект, де вчитель являється носієм базових знань про здоров'я, здоровий спосіб життя, формування у підростаючого покоління потреб в оздоровленні, а також суб'єктом освітньо-виховного процесу, що здійснює власну здоров'язберігаючу діяльність.

Сучасна школа потребує вчителя з творчим науково-педагогічним мисленням, з високою професійною мобільністю, здатного працювати не лише на уроці фізкультури, а й поза межами класу, школи – під час проведення фізкультурно-масової, оздоровчої, спортивної роботи, готового до самостійного інноваційного пошуку. Вважаємо, що які б інновації, реформи чи модернізації не проводились у сфері народної освіти, які б науково-обґрунтовані шляхи перебудови не намічались, всі вони сходяться на особистості вчителя. Тому, що не існує чудодійних систем. Існує вчитель, озброєний прогресивною системою, сформований як творча, соціально активна особистість, яка вміє творчо міркувати, професійно діяти, створювати суспільні цінності. Школа – жива клітина суспільного організму, а вчитель – її ядро. Звичайно, що для виконання цієї важливої освітньо-виховної місії «майбутній вчитель фізичної культури має бути високоосвіченою, всебічно розвиненою, здоровою людиною, яка неухильно дотримується й реалізує здоровий спосіб життя, а свої фахові знання, вміння та навички передає молоді на високому професійному рівні» [3].

Акцентуючи увагу на тому, що саме освіта та освітні заклади у першу чергу повинні просувати ідеї формування здорового способу життя та принципи оздоровлення дітей, ми вважаємо доречним проаналізувати мотиваційний та когнітивний компоненти культури здоров'я майбутніх вчителів фізичної культури. В процесі педагогічного дослідження було проведене анкетування 127 здобувачів вищої освіти факультету фізичного виховання. Було з'ясовано, що більшість респондентів (98, 4%) вважають за необхідне вести здоровий спосіб життя для збереження та зміцнення здоров'я. Однак регулярно дотримуються режиму праці та відпочинку лише 21,3% майбутніх вчителів фізичної культури, режиму харчування дотримуються

взагалі 23,6% студентів, 4,4% досліджуваних курять, не байдужими до алкогольних напоїв виявилось 15%. Методи загартування використовують лише 38,6% студентів. Крім того, лише 24,4% респондентів володіють методикою саморегуляції та психофізичного тренування. В ієрархії загальнолюдських цінностей вчителів – здоров'я, кохання, освіта, родина, робота, культура – перше місце займає здоров'я (94,5%). Це говорить про високу оцінку значущості здоров'я. А культурі – 45,7% та 30,7% студентів відвели відповідно п'яте і шосте місця. Тобто культура не розглядається студентами як поняття, що пов'язане з освітою, вихованням. Така життєва позиція майбутніх вчителів фізичної культури йде всупереч сучасній концепції здоров'язбереження та культури здоров'я взагалі. Отримані дані спонукають до виправлення положення на даному та подальших етапах підготовки майбутнього фахівця.

Успіх вирішення цього завдання цілком залежить від рівня професійної майстерності викладачів вищої школи, від їх уміння донести кожному студенту значущість здорового способу життя та культури здоров'я як складової частини всебічного розвитку особистості. «Нормою життя студента повинно стати зміцнення й збереження його здоров'я, загартування, свідоме дотримання правил режиму дня, харчування, турбота та відповідальність про себе й своїх близьких за допомогою набутих в університеті знань, умінь» [3]. Вважаємо, що саме так повинна відбуватись підготовка майбутнього вчителя до процесу виховання та оздоровлення дітей, до усвідомлення значущості здоров'я та формування культури здоров'я.

Висновки. Для ефективного оздоровлення та формування особистої культури здоров'я учнів необхідна поява в загальноосвітньому навчальному закладі вчителя фізичної культури нового типу – дослідника, персоніфікованого еталону здорового способу життя, ідеолога становлення культури здоров'я дітей та підлітків. Тому зміст професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури на сучасному етапі повинен бути зорієнтований на озброєння студентів знаннями, уміннями й навичками щодо формування,

збереження й зміцнення здоров'я у всіх його аспектах (духовному, психічному й фізичному), формування культури здоров'я школярів.

Література

1. Апанасенко Г. Л. Рівень здоров'я і фізіологічні резерви організму / Г.Л.Апанасенко, Л. П. Долженко // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2007. – №1. – С. 17 – 21.

2. Бабич В.М. Підготовка майбутніх учителів фізичного виховання до формування культури здоров'я школярів. Дис. ...канд. пед. наук: 13.00.04 / В.М. Бабич. – Луганськ, 2006. – 321 с.

3. Крутогорська Н.Ю. Підготовка майбутнього вчителя фізичної культури до виховної роботи в школі з формування здорового способу життя. / Н.Ю.Крутогорська // Гуманізація навчально-виховного процесу. – Вип. І. – Слов`янськ, 2010. – С. 40-51.

4. Мурза В.П. Фізичні вправи і здоров'я / В.П.Мурза. – К.: Здоров'я, 1991. – 256 с.

5. Страшко С. В. Медико-біологічна і валеологічна підготовка майбутніх учителів (концептуальні засади) / С.В.Страшко, Л.А. Животська // Всеукраїнська наук.-практ. конф. „Науково-методичні підходи до викладання природничих дисциплін в освітніх закладах ХХІ століття”. – Полтава, 2001. – С. 7–16.

НОВА ОСВІТНЯ ПАРАДИГМА ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО

Прокопенко О.В.

Луганський Національний Університет, м. Харків, Україна

prokopenko.aleksei@mail.ru

XX – ХХІ століття – ера становлення і розвитку інформаційної цивілізації. Поняття інформаційне суспільство, яке було сформульоване Ю. Хаяші наприкінці 60-х – на початку 70-х років минулого століття, відразу набуло

значення символічного визначення такого типу суспільного устрою, в якому більшість працівників зайнято виробництвом, впорядкуванням, збереженням, переробкою і реалізації інформації. Здобування інформації, її трансляція, створення умов її доступності – основна функція суспільства інформаційного типу.

Серцевина інформаційного продукту – наукові знання, надійні і плідні. Симптоматично, що терміни інформаційне суспільство і суспільство знання нерідко використовуються як синоніми, хоча за своїм змістом вони далеко не тотожні. Характерно також і те, що концепція інформаційного суспільства виникла в Японії, країні, де вища освіта як суспільний інститут залучення людей до справжнього знання, є загальнодоступною. Розвиток інститутів вищої освіти і становлення суспільства, в якому інформаційно-комунікативні системи істотно змінюють характер людської діяльності в усіх її сферах, позбавляють працівників рутинної роботи – два паралельних взаємодіючих процеси утворення сучасного інформаційного світу, ноосфери.

При цьому, на наше переконання, виробництво знання, яке відбувається в усіх ланках вищої освіти (і науки) – домінуюче начало цієї взаємодії. Адже знання – це квінтесенція результатів пізнавального процесу, істинні і перевірені практикою відомості щодо дійсності. Як зазначалося на Всесвітній конференції ЮНЕСКО «Вища освіта в XXI столітті : підходи і практичні заходи» (Париж, жовтень 1999 р.), пріоритетними в розумінні сутності і призначення освіти є гуманістичні завдання, розробка і реалізація програм людського розвитку. Відповідно до цієї парадигми фахову освіту, в тому числі й туристську, можна вважати сучасною, якщо вона передбачає і забезпечує процес нелінійної взаємодії людини з інтелектуальним інформаційним середовищем, яке особистість сприймає для збагачення власного внутрішнього світу і завдяки якому вона визріває для примноження потенціалу самого середовища.

Але чи не означає це девальвацію елемента знання в освіті ? На думку Ф.Т. Михайлова, предмет освітньо-педагогічної діяльності є не тріада знання, уміння і навички, а культурні потреби і творчі здібності вчителів, учнів, батьків,

управління і всіх, хто так чи інакше включається в простір освітньої діяльності [3,116]. Ця думка далеко не безперечна. Насправді, в світі, переповненому інформаційними даними, фізично неможливо опанувати ними. Часи репродуктивної педагогіки минули безповоротно. Парадигма підготовки вузького спеціаліста, який стандартно мислить і шаблонно діє, поступаються місцем орієнтації на особистість, яка ініціативно діє, здатна до творчого використання наявної інформації. Інформаційне суспільство потребує інноваційної культури, інноватика стає її паролем.

Як відомо, інновація – нововведення, новизна, зміна, запровадження чогось нового. Щодо педагогічного процесу, як зазначає Н.Є. Мойсеюк, інновація означає введення нового, як мета збагачення змісту та методики навчання та виховання; як організація спільної діяльності викладача і студента або учня.

Педагогічний досвід – це система педагогічних знань, умінь і навичок, способів здійснення творчої педагогічної діяльності, емоційно-ціннісних складових, здобутих у процесі практичної навчально з виховної роботи.

Педагогічний досвід як основа інноваційного процесу є конкретним різновидом досвіду як такого : сукупності знань, умінь, навичок, узагальнених, апробованих та санкціонованих суспільною практикою. Існують різні форми і прояви досвіду : передовий (позитивний, авангардний) та застарілий (негативний), масовий (колективний) чи індивідуальний, експериментальний чи практичний. Передовий педагогічний досвід – це досвід, що забезпечує стійку ефективність навчально-виховного процесу за рахунок використання оригінальних форм, методів, прийомів, засобів навчання та виховання. Передовий педагогічний досвід народжується, проростає з досвіду позитивного, вирізняється з-поміж масової освітньої практики своєю нестандартністю, новизною. Якщо новизна досвіду наближається до наукового відкриття, такий досвід називають новаторським. Досвід викладача-новатора набуває експериментального статусу.

Хоча у педагогіці такий досвід – явище досить рідкісне, проте певна кількість наукових новацій починалась саме з передового досвіду (А.С. Макаренко, В.О. Сухомлинський). Експериментальними пошуками відзначається досвід відомих вітчизняних вчителів-новаторів – М.П. Гузика, Є.М. Ільїна, С.М. Лисенкової, В.Ф. Шаталова та ін. Обов'язковим елементом використання інноваційних педагогічних інформаційно-дидактичних наробок є адекватні педагогічні технології, а також персональна майстерність їх використання.

Повертаючись до думки Ф.Т. Михайлова щодо необов'язковості у сучасному інформаційному суспільстві знань, умінь, навичок зазначимо, що вона має враховувати сучасне розуміння знання, а також засобів його реалізації. Значно переконливіший вигляд має позиція В.В. Кизими. Він також переконаний, що класичні принципи освіти, які базувалися на необхідності озброїти учня системою знань, що „панує як над викладачем, так і над учнем” [1], і яка через це має репродуктивний характер, розглядає учня як пасивний об'єкт, свідомість якого слід наповнити різними повідомленнями, в умовах інформаційної цивілізації дедалі більше виявляють свою застарілість, неефективність.

Вони поступаються місцем неklasичним освітнім моделям (розвивальна педагогіка). „На відміну від класичної освіти з її опорою на систему знань і систему викладання як на непорушну основу, в неklasичній особливу роль відіграє такий чинник, як суб'єктивність учня, особистість вчителя, індивідуальний підхід до учнів, творче ставлення до матеріалу, що вивчається, до його підбору і методів донесення до слухачів” [4]. Головною рисою такої освіти є виробництво власних знань.

Відправною точкою концепції „особистісне орієнтованої освіти” [5] є ставлення до людини, яка навчається, як до особистості. Тобто як до індивіда, здатного до само актуалізації (Маслоу), самопізнання, саморефлексії, що разом з почуттям відповідальності спричиняє його плідну само творчість. Сприйняття учня саме як особистість – кредо гуманістичне орієнтованої педагогіки. Історія

освіти є історією перетворення людини на особистість. Ця теза наголошує на винятковій важливості врахування філософського контексту всього комплексу наукових дисциплін. Насамперед, соціо-гуманітарних.

Якщо спеціальні дисципліни роблять студента спеціалістом, то філософські дисципліни формують особистість – мислячого і відповідального творця власного життя, громадянина своєї країни.

Визначаючи сутність такого типу освіти, С. Подмазін наголошує, насамперед, на системному характері особистості як «особливої динамічної цілісності» [5]. Мета особистісною орієнтованою освіти є знаходження, підтримка, розвиток у людини механізмів самореалізації, саморозвитку, адаптації, саморегуляції, самозахисту, самовиховання та інших, необхідних для становлення особистісного образу й діалогічного та дискурсивного способу взаємодії з людьми, природою, культурною цивілізацією. Здійснення такого типу освітнього процесу забезпечується педагогами за допомогою трьох основних типів соціально-педагогічної взаємодії : особистісне-вільної, особистісне-цільової та особистісне-директивної.

Така модель освітньо-педагогічного процесу потребує і якісно нового типу педагога, і технологічних засобів реалізації особистісно орієнтованих освітніх програм, суб'єкт-суб'єктивної взаємодії, врахування таких педагогічних настанов, як діалогічність, проєктивність, ресурсна забезпеченість, проблемність, рефлексивність.

Але дотримуючись усіх зазначених вимог, використовуючи відповідні педагогічні технології, освітянин має прагнути реалізувати головну гуманістичну мету.

Гуманітарні науки орієнтуються на вивчення людини, висувають на перше місце гуманітарний розум (педагогіка практичного розуму), розвиток мислячої особистості і культури. Втілення цієї тенденції є концепція гуманітарної педагогіки, основою якої є філософсько-педагогічна антропологія [2], такі загальнотеоретичні конструкти сучасного педагогічного мислення, як персоналізм, екзистенціалізм.

Отже, інноваційна концепція знання та освіти в умовах інформаційного суспільства базується на принципі особистості як визначального суб'єкта освітньо-педагогічного процесу. При цьому новітня педагогіка долає традиційну дихотомію учасників освітнього процесу, її поділ на об'єкт освіти (студент) та суб'єкт освіти (викладач). Суб'єкт-суб'єктні відносини – педагогічна парадигма нашого часу, а гуманітаризація освіти – її кредо.

Література

1. Кизима В.В. Идея и принципы постнеклассического образования / В.В. Кизима. – К., 2005.
2. Култаева М.Д. Сучасна західна філософсько-педагогічна антропологія / М.Д.Култаева // Філософська думка. – 2001. – №3.
3. Михайлов Ф.Г. Философия образования : ее реальность и перспектива / Ф.Г. Михайлов // Вопросы философии. – 1999. – №8.
4. Никифоров А.Л. Философия в системе высшего образования / А.Л. Никифоров // Вопросы философии – 2007.– №6.
5. Подмазин С.И. Личностно-ориентированное образование / С.И. Подмазин. – Запорожье, 2000.

FORMATION OF THE CONCEPT “THE QUALITY OF PRESCHOOL EDUCATION” IN THE DIFFERENT HISTORIC PERIODS OF THE DEVELOPMENT OF THE SYSTEM OF PRESCHOOL EDUCATION

Reshetova I. A.¹, Shepilov I.M.²

Donbas State Pedagogical University, Slovyansk, Ukraine

¹ irina_sotskaya@ukr.net, ²ilya7240@gmail.com

The new phase of the socio-economic and socio-cultural development of Ukraine is characterized by the expansion of the spectrum of market reforms, by the seeking of more effective methods of achieving competitiveness in various fields of

the social activity. In this process the particular importance acquires the issue of quality.

The scientific approaches to the concept of “the quality of education” are of very ambiguous nature as to its interpretation. Summarizing the different views of the scientists on this concept it can be said that the “quality of education” means a series of qualities and characteristics of the educational system, manifested in the process of its functioning and development and related to their compliance with the modern requirements of educational theory and practice, with the satisfying of educational needs of a growing personality, his/her parents and society [5, p.19].

The essence of the concept “the quality of education” in the different historic periods has been transformed depending on the various factors. The main factors that determined the content of the quality of preschool education were primarily the order to the preschool educational services and the purpose of preschool institutions. Let us analyse in what way there have changed the approaches to the understanding of the above mentioned concept at the different stages of the development of preschool education.

It is necessary to underline that for a long period of time the definition of the essence of the category “quality” has been left without any definite attention by the scientists. First, it was relevant the problem of the creation of preschool institutions that gave the opportunity to solve the important social and pedagogical tasks of the society. Ukraine’s first asylums for poor children were set up in 1770 on the initiative of the private persons. The process of opening of these institutions was due to the need to attract women to the industrial production [1, p. 219].

The next stage in the development of preschool education (1849 - 1916) was the opening of nursery schools due to the initiative of the pedagogical communities and private persons. The educational process at that time was held in accordance with Froebel system with the elements of educational work of the national direction. However, in the absence of the standards of implementation of educational activities in children’s institutions the integrated system had not been determined yet. At the historic period, before the October Revolution in Russia, the aim of functioning of

preschool institutions was the propaganda of the idea of the society preschool education and the involvement of children into the public life. The events of the October of 1917 actually introduced the society preschool education into the state educational system which was caused by the introduction of extracurricular and pre-school education department to the General Secretariat of Public Education [1, p. 275]. During that period the All-Russian congresses of preschool education, which were intended to organize pre-school education at the state level acquired great importance. The period is characterized by social education and education of future communists [1; 3; 4].

The 20s of the 20th century take a particular place in the development of preschool education in Ukraine. The period of 1920s – 1930s is notable for the active search of new brave ideas. Rusova S., who was the head of the department of preschool and extracurricular education of the Ministry of Education of the Ukrainian national government, was developing the conception of the national preschool institutions in Ukraine with the purpose to open preschool institutions that educated the members of the socialistic society of a new type and allowed to save women from household chores for the welfare of the social work [5, p. 22].

The period of 1930s – 1940s is characterized by the great party pressure. In the preschool institutions the educational process was carried in the collective, by means of the collective and for the collective, the individuality of a child was not taken into account [1, p. 302]. The quality of work of the preschool institutions was understood as education in children the image of a new human, “a human as a screw of the great mechanism”.

The World War II made it necessary to open the nursery schools in Ukraine the purpose of which was the defence of children under the severe war conditions. The quality of work of the preschool institutions of the 1940s – 1950s was in providing the conditions of the physical development of children and education patriotism and internationalism in them [1, p. 321].

The new trend in the development of preschool education appeared in the 60s – 80s of the 20th century. This period was distinguished by the intensification of the

special scientific researches, by the creation and improvement of the Program of Teaching and Education in Nursery Schools. However, the content of the educational work was under the pressure of the ideological stratifications. The management of the preschool institutions was strictly subordinated by the general standards, regulations, instructions [2]. The aim of functioning of the preschool institutions was the systematic education and provision of the level of readiness of children to being taught at school.

The rapid political, social and economic changes at the end of the 80s – the beginning of the 90s of the 20th century caused the decentralization of the management in all the spheres of the society, the transference to the market relations, the implementation of the principle of democratization and the declaration of the common human values. There appeared the problem of seeking the resources to exist before the preschool institutions. In the system of preschool education the main and only customer of the educational services remained the state, the possibilities of the social and pedagogical environment for the development of preschool children were used insufficiently [5, p. 24].

At the end of the 90s of the 20th century there took place changes in the aims of preschool education. Preschool education was aimed to individually oriented education. That fact provided the enlargement of the preschool institutions of different form of property and the creation of the educational institutions of the type of “preschool educational institution – primary school”.

Thus, the analysis of the scientific literature allows to make the following conclusion that during the above mentioned historic periods there took place the formation of the concept of “the quality of preschool education” that had the essential differences as to the content of the concept and the aim of the functioning of the preschool institutions.

References

1. Artyemova L. V. Ystoriya pedahohiky Ukrayiny / L. V. Artemova. – K.: Lybyd', 2006. – 419 p.
2. Keryvnytstvo doshkyl'nym zakladom / sah. red. T. F. kuz'ko. – K.: Rad. shk.,

1977. – 11 p.

3. Pysots'ka L. S. Ystorychniy aspekt upravlynnya rozvytkom doshkyl'noyi osvity v Ukrayini (kynets XIX – poch. XX st.) / L. S. Pysots'ka // Doshk. osvita. – 2004. – № 3(5). – P. 14 – 23.

4. Pysots'ka L. S. Sotsial'na-pedhohichny umovy upravlynnya rozvytkom doshkyl'noyi osvity v rehiony: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.01 / Pysots'ka Leonida Stanyslavivna. – K., 2004. – 268 p.

5. Yanko O. V. Orhanizatsiyno-pedhohichny umovy upravlynnya yakistyu roboty suchasnoho doshkyl'noho navchal'noho zakladu: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.06 / Yanko Olena Viktorivna. – Luhans'k, 2009. – 259 p.

ПРОЦВІТАННЯ В ШКІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ – УМОВА ВИСОКОЇ ЯКОСТІ ЖИТТЯ

Смольська Л.М.

Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, м. Рівне,

Україна

l_Smolska@ukr.net

Напруження та ізольованість як психологічні тенденції сьогодення – умови задачі, яку маємо вирішувати комплексно. Експансія ринку головною чеснотою проголошує конкурентоспроможність; культурні цінності, які мала би впроваджувати освіта, занепадають під тиском царини грошей та принципу особистої вигоди – від цього ізольованість та напруження. Змагатися у якості життя за таким принципом – нонсенс, тому, що насправді якість вимірюється сенсом. Відкривати власний сенс життя – це шлях духовного визрівання, і ринок з грошима та статусами тут ні до чого. Не є секретом, що любов, довіра, пізнання, краса, гра, натхненна праця – приємні стани, заради яких можна

терпляче переносити складності. І діти в школі мають право на задоволення таких духовних потреб.

Якісне життя дітей моделюється дорослими – тому, нам, освітянам, потрібне прозріння серцем. Маємо практикувати *кордопедагогіку* з пріоритетами *психологічної безпеки* та *прикладного турботливого мислення*. Тоді творчість, новизна, пізнавальні та закріплюючі дії – все це в шкільному навчанні мало би сенс як виражена турбота про індивідуальний та груповий ресурс. Цей нарощений інтелектуально-вольовий ресурс у свою чергу спрямовує турботливу увагу на вирішення проблем світу в проектному форматі – тепер та на майбутнє. Турбота покращує ситуацію; вона відрізняється від безплідної обтяжливої стурбованості – душевною легкістю. Створюючи карту уявлень та мрій про школу нового типу, В. Громовий врахував іноземні спостережені ним шкільні системи та думки українського освітнього авангарду [1]. Ось основні пропозиції омріяного навчання:

- думай та роби по-новому;
- думай, вибирай і роби самостійно;
- вчись весело та граючись;
- підтримуй інших.

Узагальнено: пізнавай світ і радісно покращуй його. На думку С.Клепка, доктора філософських наук, проректора з наукової роботи ПОШПО, школа – відповідно до етимології слова, вже є дозвіллям, місцем для приємних і чудових занять [2]. Справді, латинська основа «school», що перекладається як «школа» містить корінь «cool», а це означає «свіжий», «чудовий». Але, на жаль, як зазначає С.Клепка, «це місце у нас псується». Ми не станемо перераховувати, як саме наша школа зіпсована – цього достатньо і в пресі, і в досвіді кожного, хто пройшов через «зіпсовану» школу.

Варто замість критики переходити до уточнення образу бажаного та практичних кроків його реалізації. Попри загальнолюдські ідеали, образ бажаного в кожного свій. В колективі такий образ стає інтегральним.

*Критерієм хорошої школи є те, наскільки вона відчувається як середовище процвітання, притому усіх, а не одних за рахунок чи на фоні інших. Настав час легалізації сили для процвітання як головної мети виховання та навчання. «Легалізація» означає виведення у суспільну та індивідуальну свідомість образу *благодаті*, а точніше, «*благо датної*» діяльності. Це також напрацювання широкого спектру методів індивідуального та групового творення блага. В.Громовий на основі практичного аналізу передового педагогічного досвіду пропонує *модель дитиноцентрованої школи*. В центрі уваги її не клас чи категорії учнів-вихованців, а дитина як ідеал. Це не означає, що ми підганяємо дітей під матрицю зручності для дорослих. Духовний ідеал дитячості: ширість, креативність, неупереджене пізнання, відкритість до найкращого в собі та світі, практичність та рухливість, сприймання позитивної перспективи майбутнього.*

Освіта у своїй сутності має бути тонким процесом одухотворення. Це *благоденствіє* («*благо дею*»), що не тотожне *благополуччю* («*благо получаю*»). Шкільне середовище як поле благоденствія – це особлива енергетична зона, де все є легкою сердечною турботою, що впорядковує хаос. В такій одухотвореній зоні люди процвітають, бо творять та відчують серцем – красу, любов, істину.

Процвітання починається із світлового променя, що пронизує собою шкільне навчання (освіта означає «освітлення»). Це промінь, який розкладається на сім кольорів веселки. Кожен колір має свою частоту вібрацій і відповідним чином впливає на психіку. Веселка є квінтесенцією гармонії. Тому в одухотвореному шкільному житті багато світла, багато перебування на свіжому повітрі, багато барв, контактів з живою природою. На цьому наполягав класик української педагогіки В.Сухомлинський.

В нас є сім енергетичних центрів, вертикально розміщених вздовж тіла людини, тому *тіло завжди є індикатором якості життя*.

Вже по осанках і рухах помітно енергетичні порушення в певних, а то й усіх енергоцентрах. Чи процвітає, чи є благодатною сутула людина? Згадаймо, як діти сидять – хто згорбився, хто розвалився на стільці, хто лежить на парті,

хто підпирає голову обома руками. В зоні куприка усі вигнуті або вперед або назад. Майже не побачиш прямої голови на рівних плечах: плечі або напружено підняті, або обвислі; голова чи запрокинута підборіддям вверху, чи опущена. Ноги або витягнуті вперед, або під стільцем – у багатьох схрещені.

Тіло вчителя та вихователя – теж часто не вірець гармонії і не предмет естетичної насолоди. В середовищі процвітання люди не приймають незручних поз, не бігають «заправлятися» кавою та цигаркою. Процвітаючого педагога видно по красі і здоров'ю тіла; по осанці і сяйву очей, по кольору обличчя. У нещасливої людини в тілі є блоки, що спотворюють циркуляцію енергії; їй хронічно зле, і вона збиткує соціальне середовища.

Не вдаючись до подробиць, бо *чакральна педагогічна психологія* – навіть не окрема тема, а цілий напрямок, – можна лише згадати, що кожна чакра функціональна, і всі вони в єдності слугують процвітання людини. Що маємо в сучасній шкільній системі? Стеретипи та категорії – інструменти тиску. Вимога дисципліни, що культивується, – це тиск, який порушує енергетичну гармонію дитини. В одних ламає волю і формує навчену безпорадність. В інших дисциплінарно-авторитарний тиск викликає накопичення і «затвердіння» енергії, що призводить до підвищеної агресивності. Інший шкільний акцент – раціональність. Її мотив – «правильність». Засоби раціональності – вилучення помилок через оціночне покарання за помилки. Предметом раціонального аналізу є критичний погляд з пошуком та передбаченням недоліків. Людина з акцентованим раціональним мисленням і вихолощеною емоційністю не здатна милуватися, радіти просто так; вона не може любити «недосконаlih».

Між гарячим пресом волі і холодом поміркованості розуму знаходиться наш головний, поки що мало задіяний центральний енергетичний ресурс – тепло серця. Християнська психологія апелює не так до релігії, як до постулатів та проявів сердечної християнської філософії. Основи її доречні в оновленій освіті. Наша сердечність не тотожна західному поняттю емоційного інтелекту. Адже основні функції інтелекту як цілісного утворення – пристосування до змін та ініціювання змін (творчі акти) засобами досвіду та знань. Любов не

вимірюється функціями. Душа не пристосовується, а радіє, співпереживає, милосердствує, пізнає істину, наповнює собою практичні дії.

Навіть відомий західний прагматик Браян Трейсі вказує на сім індикаторів високої якості життя, в яких помітний зсув від матеріальної вигоди володіння до духовного буттєвого ідеалу.

1. Мир у душі. Тільки живучи в гармонії з власними вищими цінностями і внутрішніми переконаннями, ви можете досягти миру в душі.

2. Здоров'я й енергія – нормальний фізичний стан людини. У тіла є природна схильність до здоров'я, і воно ним піклується навіть при відсутності фізичного й ментального втручання.

3. Ставлення з любов'ю до тих, хто поруч з вами, з людьми, які вас люблять і піклуються про вас.

4. Фінансова свобода. Більшість неприємностей пов'язана із занепокоєнням про гроші.

5. Високі цілі й ідеали, що складають зміст вашого життя.

6. Самопізнання та самосвідомість, що йдуть рука об руку з внутрішнім щастям і зовнішніми досягненнями.

7. Відчуття самореалізації або того, що ви стаєте тим, ким хочете стати [3, с. 18-26].

Нам запропонована концепція сталого розвитку. Та якщо цей розвиток - для «економіки» та «сучасних наукових технологій»; якщо й методи його відчужують людину від її природи, то така концепція – чергова ідейна профанація. Поняття сталого розвитку слід конкретизувати через ідею одухотворення, турботи, процвітання – зокрема, в освіті. А для цього усвідомлюймо свій вибір, досліджуймо можливості його практичної реалізації; експериментуймо на місцях у творчих колективах.

Література

1. Громовий В. Будьте реалістами, прагніть неможливого! Суспільний діалог із проблем розвитку сучасної освіти // Школа. Інформаційно-методичний журнал, №4 (64), квітень 2011. – С.84-87.

2. Клепко С. Ф. Інтегративна освіта і поліморфізм знання. – Київ-Полтава-Харків: ПОПОПІ, 1998. — С. 81–84.

3. Трейси Б. Достижение максимума. – «Поппури», 2004. – 368 с.

4. Смольська Л. Смак до життя: енергетичний аналіз// Школа. Інформаційно-методичний журнал, №7 (55), липень 2010.- с.18-22.

ЕМПАТІЯ ЯК ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВА ЗДІБНІСТЬ ПЕДАГОГА

Солодухова О.Г., Солодухов В.Л.

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

soloduhova_37@mail.ru

Ще в період становлення самостійної системи науково-психологічного знання вченими обговорюється проблема емпатії як уміння людини поставити себе на місце іншого, як здатність до довільного емоційного відгуку на переживання інших. Дослідження емпатії вперше були зроблені французькою школою психологів. Одним з перших дослідників емпатії був А. Бен. Він вважав, що емпатія (в його термінології – симпатія) формується на основі емоційного досвіду й емоційної пам'яті симпатизуючого. В певній ситуації людина повинна згадати й співвіднести власні емоції з поведінкою суб'єкта емпатії, який сприймається. За А. Беном, емпатія передбачає:

1) відтворення емоцій задоволення чи страждання, пережитих відповідно емпатуючим і 2) взаємообумовленість емоцій та їх зовнішніх проявів.

Для виникнення симпатії необхідно, вважає А. Бен: а) достатня концентрація уваги на об'єкті симпатії; б) попереднє знайомство з переживаннями, що сприймаються; в) інформативність вербальних і невербальних засобів комунікації; г) індивідуальні відмінності в емоційній сензитивності. Повне своє вираження симпатія одержує у поведінкових реакціях допомоги й сприяння іншому, – зауважує А. Бен.

Проблемі емпатії приділяли увагу Т. Рібо, А. Валлон, Л. Колберг та інші.

У вітчизняній психології емпатію визначають «як відгук людини на переживання інших» (Обозов М. М.). Відмітимо, що Обозов детально охарактеризував три основні форми емпатії, це 1) когнітивна (пізнавальна) емпатія. Як відомо, в процесі спілкування пізнається безпосередньо сприйнятий партнер. Процес когнітивно-емпатійного пізнання, як підкреслює Т. Шибутані має в основному неусвідомлений характер, але при цьому одержується адекватна інформація про партнера по спілкуванню. Пізнаються ті характерологічні особливості, які в даній соціальній ситуації й при заданому об'ємі інформації про нього недоступні свідомій мислительній діяльності (глибинні установки, наміри, ціннісні орієнтації і т. д.).

Когнітивну емпатію наближає до наукового інсайту те, що в першому і другому випадку усвідомлюється лише результат пізнання. Акту емпатійного пізнання передуює стан внутрішньої готовності чи установка до емпатійного ототожнення.

2) Афективна (емоційна) емпатія відзначається переважанням емоційного компоненту структури міжособистісної взаємодії, тобто, якщо в когнітивній емпатії мова йде про пізнання партнера, то в афективній формі домінуючим стає акт чуттєвості, емоційного втягнення та поділу переживань іншої особистості шляхом відтворення сприйнятих емоцій у психіці спілкуючого. Емоційна форма емпатії виникає під час безпосереднього сприйняття переживань іншого і в ситуації неблагополуччя іншого, та переживається як жаль, печаль, страждання.

3) Дійова емпатія. В сучасних дослідженнях альтруїстичної поведінки переважає нечітке розмежування понять дійової емпатії й альтруїзму. Альтруїзм – складний і різносторонній процес сприяння, кооперації, допомоги оточуючим без виразного для себе прагматичного значення. На відміну від альтруїзму, який включає більш ширше коло явищ, індивідуального й групового співробітництва, дійова емпатія припускає групу альтруїстичних актів, що базуються на емпатійних емоціях, співчуття, співпереживання. Аналіз

дійової емпатії дозволяє виконувати більш глибоке вивчення дійсних мотивів альтруїстичної дії і тим самим прогнозувати вірогідність появи реакцій істинної безкорислової допомоги й сприяння.

Відмітимо, що розвинута емпатія у людини – чинник успіху в тих видах діяльності, які потребують проникнення в світ партнера по спілкуванню, і серед них, перш за все, в педагогіці. Більше того, емпатія – професійно важлива якість педагога. В свій час В. О. Сухомлинський відмічав, що вчителю необхідно формувати вміння відчувати душевний стан іншої людини, ставити себе на її місце в різноманітних ситуаціях.

Так, вчитель повинен вміти мислено стати на позицію учня; пояснити причини його поведінки, мислено уявити собі можливі зміни в розвитку школяра в зв'язку зі змінами його життя й діяльності.

Отже, емпатійна здібність є необхідною умовою успішного здійснення навчально-виховного процесу. Самі педагоги надають виключно важливого значення умінню стати на позицію учня, оцінювати явища з його точки зору, передбачати його реакції на ті чи інші впливи.

Дослідження показують, що педагоги з низьким рівнем емпатії, як правило, дають учням стереотипні оцінки, частіше називають негативні якості, ніж позитивні. Так, Г. В. Кондратьєва відмічає, що педагоги-майстри виділяють до двадцяти типів невстигаючих учнів за різними особистісними якостями, а «середняки» – поділяють всіх на ледарів і тупих. Емпатійність учителя визначається кількістю способів впливу на учнів. Педагоги з розвинутою емпатією в роботі з учнями використовують до 48 різних прийомів виховного впливу, а останні – 17-19. Компонентами емпатійного спілкування вчителя є перш за все вміння чути (саме не слухати, а чути) учня, позитивна установка на нього і особливості таких психічних процесів учителя, як пам'ять, уява і увага.

Ні в якій іншій ситуації вчитель так не вдивляється в учня, як під час його вислуховування. Під час слухання розв'язуються два завдання: сприймається зміст інформації, що повідомляється, і вловлюються емоційні реакції.

Важлива роль в емпатійному спілкуванні належить уяві, бо вона дозволяє образно уявити ситуацію, прогнозувати поведінку партнера у відповідності з його чеканнями по відношенню до нас, його можливих позицій і ролей. Саме образне уявлення наступного спілкування дає можливість усунути бар'єри в педагогічному спілкуванні, заочно відрепетирувати варіанти діалогу, повернути до себе учня.

Необхідно відмітити, що роль емпатії вчителя в навчанні й вихованні дітей досліджував разом з послідовниками К. Роджерс. Він говорить про емпатію як важливу установку, властивість фасілітатора. Фасілітатором, т. т. сприяючим процес (особистісного зростання, вчення, спілкування) може бути вчитель, батько, чоловік). У дослідженні К. Роджерса виявилось, що в учнів учителів-фасілітаторів, які демонструють більш високий рівень емпатії, в порівнянні з дітьми, які навчалися у «традиційних» вчителів спостерігається:

- а) менше пропущених занять протягом року;
- б) більше особистісної автономності, менше фізичної і вербальної агресії;
- в) більш розвинута «Я-концепція», більш позитивна самоповага;
- г) більш високі академічні успіхи;
- д) менше актів вандалізму;
- е) менше дисциплінарних проблем;
- ж) зростання творчості протягом року;
- з) більша спонтанність, свобода виявлення, більш високий рівень мислення.

Розвиваючи уявлення про емпатію, К. Роджерс відмічав, що в емпатійному процесі зберігається власна позиція емпатуючого, психологічна дистанція між ним і тим, хто емпатується, тобто в емпатії відсутнє ототожнення між їхніми переживаннями. В емпатії обов'язково присутнє співпереживання (яким би за знаком не було переживання того, хто емпатується), а не просто емоційне позитивне відношення (симпатія) один до одного. Крім того, емпатія має динамічний (це процес, дія), а не статичний (стан, здатність) характер. Відмічаючи процесуальну природу емпатії, К. Роджерс пише: «Вона означає

входження в особистий світ іншого й ґрунтовне його обживання. Емпатія означає тимчасове проживання в житті іншої людини, обережне переміщення в ньому без того, щоб робити буд-які оцінки; емпатія означає відчуття смислів, які він чи вона навряд чи усвідомлюють, але без прагнення розкрити неусвідомлювані почуття, оскільки це могло бути надто загрозливим».

Досвід проведення психологічних тренінгів студентів, молодих учителів, шкільних психологів, одержаний багатьма психологами й автори, виявив цікавий психологічний феномен. Виявилось, що засвоєння чисто зовнішніх способів вираження емпатії є важливим пусковим механізмом глибоких особистісних перетворень учасників тренінгу. Тобто, освоєння емпатійної здібності приводить до її особистісного присвоєння.

Нерозвинутість педагогічної рефлексії, тобто невміння стати на позиції значущих інших (учнів, в першу чергу), поглянути на себе їхніми очима, є однією з причин неуспішності в навчально-виховній діяльності вчителя.

Нарешті, щоб виявити, як і хто повинен враховувати думку про молодих учителів було виявлено ступінь усвідомлення вчителями необхідності врахування думки про них представників референтних груп (учнів, колег, адміністрації школи); уявлення молодих учителів про те, які професійні й особистісні якості позитивно чи негативно оцінюють у них представники референтних груп (учнів, колег, адміністрації школи).

Проведене дослідження показало, що 28% молодих учителів вважають необхідним враховувати думки про них адміністрації школи; 23% – думку учнів; 24% – колег і 22% – наставників.

Дослідження також показало, що молоді вчителі в своїх уявленнях про розуміння їх учнями всі сторони своєї особистості пов'язують з комунікативними якостями, які виявляються перш за все в організації навчальної діяльності. Колеги, на думку молодих учителів, спершу оцінюють їх за вольові якості та відношення до праці.

Адміністрація бачить в основному їхні негативні якості (цей висновок узгоджується і з нашими дослідженнями).

Література

1. Бэн А. Психология. – М.: Изд-во М. Прокоповича. – 1906. – Т.21. – 104 с.
2. Кондратьева Г. В. Педагогические факторы и условия совершенствования адаптации молодого учителя к работе в сельской школе. Дисс. канд. пед наук. – М., 1986. – 230 с.
3. Обозов Н. Н. Вопросы практической психодиагностики и консультирования в ВУЗе. – Л., 1984. – 95 с.
4. Роджерс К. Консультирование и психотерапия. Новейшие похдходы в области практической работы (Монография). – М.:Эскмо Пресс: Апрель Пресс, 2000. – 463 с.
5. Солодухова О. Г. Психология педагогической эмпатии. Учебное пособие для студентов педвузов, практических психологов. – Донецк : РИП «Лебедь», 1994. – 56 с.

ЕМОЦІЙНА СТІЙКІСТЬ ЯК ЧИННИК ОСОБИСТІСНОГО РЕСУРСУ

Степаненко Л.В.¹, Луняка О.А.²

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

¹Lora_Step74@mail.ru, ²lynuaka.olga@yandex.ru

Трансформації соціально-економічних та політичних сфер життя, психологічне напруження у сфері міжособистісного спілкування зумовлюють виникнення у людей емоційної нестабільності. Найбільші труднощі процеси життєствердження викликають у молодого покоління.

Гармонізація емоційної сфери розглядається в аспекті самозмінювання світу особистості, через необхідність пошуку гармонії в процесі емоційного самопізнання. Дисгармонійні переживання, під час набуття життєвого досвіду, закріплюються у поведінці, а згодом перетворюються у відповідні риси особистості і викликають прояви особистісних дисгармоній. Тому особливо

гостро постає питання дослідження емоційної нестійкості, що призводить до виникнення гострих особистісних проблем.

Емоційну стійкість-нестійкість ми відносимо до категорії емоційних станів особистості. Ступінь вираження емоційних станів носить гармонійний або дисгармонійний характер. Так, емоційна нестабільність призводить до виникнення негативних емоційних станів, які притаманні кожній людині. Важливо підкреслити, що опис стану не може бути повним без вказівки на його емоційні характеристики. На думку Л.В.Кулікова, емоції і стани нерозривно пов'язані, їхня інтегративна функція забезпечує реагування людини як цілісності на поточну ситуацію, на всі дії, спрямовані на неї [1]. До складових стану включені емоційні характеристики, вони тісно взаємозв'язані й виразно виявляються в різних видах діяльності й у властивостях особистості. Емоційні стани – це ті, у яких емоція визначає всю структуру стану, всі його параметри. Це пов'язано з тим, що певна емоція може переживатися суб'єктом на тлі інших, які визначають характеристики стану.

У психології поняття «стани» пов'язують із суперечливістю психічного відображення – його сталістю і змінністю. Психічні явища реалізуються через стани, у яких виявляється ставлення особистості як суб'єкта взаємодій. Визначальним для стану є ставлення особистості, це суттєвий момент її формування. Через ставлення до дійсності та до себе як суб'єкта діяльності реалізується певний вияв психічного світу особистості. Стан виступає глибинним моментом психічного, відображенням ставлення особистості до власних психічних явищ.

В.М.Мясищев стверджує, що будь-яка психічна діяльність протікає з більшим або меншим ступенем активності або при більш чи менш активному стані. Поняття «активність» чи «пасивність» не пов'язані з психічним змістом відносно предмета, але має зв'язок зі ступенем активності; різні відтінки і ступені відношення співвідносяться з тим чи іншим об'єктом чи процесом. Протилежний стан «пасивність» пов'язаний з байдужим ставленням. Негативний емоційний стан, наприклад, сум, характеризує фон активності при

відсутності зацікавленого ставлення до навколишнього і, як наслідок, неприємного бездіяльнісного стану.

В.М.Мясищев показав, як стани змінюють відношення, як відношення регулюють стани і як порушення відношень спричиняє зміни станів. Крім того, вчений розглядає адекватні й неадекватні психічні стани [4].

В сучасній науці залишаються малорозробленими багато загальних та більш конкретних питань обумовленості станів свідомістю особистості – усвідомленням своїх відношень зі світом живої та неживої природи, усвідомленням стосунків зі світом людей, усвідомленням себе (сприйняттям, розумінням, оцінюванням і ухваленням себе). Зокрема, центральне місце в усвідомленні станів посідає ставлення до себе. На думку І.Д.Беха, процес довільного оволодіння емоціями полягає в здатності людини довільно, тобто усвідомлено викликати те або інше переживання, що також недостатньо опрацьовано у теоретичній та емпіричній площині. Усвідомлення емоції прирівнюється до поняття оволодіння нею. У межах завдань нашого дослідження з різних компонентів психічних станів ми виділяємо емоційний компонент, який присутній у всіх складових [2].

Провідне місце у вивченні станів належить переживанням, пов'язаними зі ставленням особистості до довкілля. Виділення переживання як системоутворюючого фактору особистості дає можливість розглядати саме стан як якісну характеристику психіки особистості. Як зазначав Л.В.Куліков, стани окремих сфер психіки не заперечують принцип цілісності психіки, оскільки організовані за ієрархічним принципом. Їх виділення можливо на тому рівні, на якому можливий поділ психіки на окремі сфери, структури. Так, стани можуть виступати і як форма саморегуляції психіки, і як механізм інтеграції людини як цілісності, тобто єдності духовної, психічної та тілесної організації, і як динаміка психічних процесів, і актуальних особливостей як окремих сфер особистості, так і в цілому. Тобто, будь-який стан людини є як переживанням, так і діяльністю, що має певне зовнішнє вираження.

Переживання може виступати як початкова одиниця аналізу поняття

психічного стану. Продукт роботи переживання – це завжди дещо внутрішнє і суб'єктивне: душевна рівновага, спокій, новий сеанс тощо. Процес переживання полягає не тільки в усвідомленні сенсу ситуації, а в пошуках, у творенні нових смислів. Специфіка діяльності смислоутворення полягає в усвідомленні неможливості жити, реалізувати себе так, як раніше, і в пошуку нових можливостей самореалізації, боротьба проти цієї неможливості за створення ситуації можливості реалізації життєвих потреб і є переживанням. Процес переживання – це процес, спрямований на забезпечення психологічної можливості реалізації задумів і задоволення потреб.

Психотравмуюче переживання – це стан, що сильно впливає на особистість через висловлення, тривалість або повторюваність (стан незадоволення, нудьги, пригнічення, тривоги, страху, неспокою, невпевненості, безпорадності, емоційної напруженості, емоційної нестабільності, а також складні сукупності станів, які виникають при наявності внутрішнього конфлікту, зіткнення індивіда з непомірними перешкодами і труднощами). Важливе місце при вивченні психічної травми посідає поняття патогенної ситуації – сукупності чинників, що безпосередньо зумовлюють психотравмуючі переживання. Б.Г.Ананьев підкреслював, що у процесі розвитку емоційної сфери людини можна виділити декілька етапів, які залежать від соціальних зв'язків особистості. Крім того, цей розвиток пов'язаний з гострими внутрішніми кризами, які дезорганізують індивідуальну поведінку. Слід зауважити, що психологічна травма, на відміну від її традиційної інтерпретації, може розглядатися не тільки у якості негативного, але й перехідного явища, що відбиває тенденцію особистості до самозбереження у формі нової ідентичності [3; 5].

Для характеристики прояву стійкості – нестійкості емоційних станів людей ми використали тест-опитувальник ЕРІ Г.Айзенка. У результаті кількісної обробки отриманих результатів були визначені рівні прояву нейротизму (емоційної нестійкості). Результати аналізу даних показали, що високий рівень прояву емоційної нестійкості та середній рівень емоційної стійкості належать

до показників норми. Середній рівень нейротизму отримали 32% досліджуваних людей та 35% людей отримали за шкалою емоційної нестійкості високий рівень. При таких рівнях емоційної стійкості – нестійкості досліджувані проявляють емоційну стабільність, характеризуються стійкістю емоційних проявів, відсутністю напруженості, неспокою, схильності до різкої зміни настрою. Низький рівень нейротизму отримали 19% людей. Такі показники емоційної стійкості свідчать про невміння особистості адекватно реагувати на емоціогенну ситуацію. Люди з низьким рівнем нейротизму частіше за інших фіксують увагу на своїх невдачах та образах.

Ті досліджувані, що отримали дуже високий рівень нейротизму (14%) характеризуються неадекватністю емоційних реакцій, емоційною нестійкістю, емоційною збудливістю, що може спричиняти різні прояви агресивності, високу імпульсивність у поведінці. Різкі перепади настрою, емоційна нестабільність має вираження у схильності сприймати все близько до серця, у неспокою, підозрливості, нерішучості, хвилюванні, сором'язливості, незадоволенні собою, замкненості. При дуже високих показниках емоційної нестійкості, особливо при несприятливих стресових умовах, може розвиватися невроз. Емоційна нестійкість вказує на нестабільність та схильність до частої зміни негативних емоційних станів.

Отже, особливості прояву емоційних станів людей визначаються емоційною нестабільністю – нейротизмом. Аналіз отриманих емпіричних даних показав, якщо у досліджуваних переважають показники нейротизму, їх емоційні стани характеризуються емоційною нестабільністю. Ця особливість є характерною для більшості досліджуваних та може бути пов'язана з наявністю таких емоційних станів як тривожність, фрустрація, агресивність, що у свою чергу пов'язані з неадекватністю самооцінки і рівня домагань, відсутністю рефлексії, низьким рівнем самоствалення, внутрішніми чинниками та іншими негативними психологічними особливостями особистості. Тому виникає необхідність у розробці колекційної програми та тренінгу емоційної гармонізації людини.

Література

1. Куликов Л.В. Психогигиена личности. Вопросы психологической устойчивости и психопрофилактики: Учебное пособие / Л.В.Куликов. – СПб.: Питер, 2004. – 464 с.
2. Лушин П.В. Психологія особистісного змінювання: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора психол.наук: спец. «Загальна психологія, історія психології» / П.В.Лушин. – К., 2003. – 30с.
3. Психологія особистості: словник-довідник / за ред. П. П. Горностая, Т. М. Титаренко. – К.: Рута, 2001. – 320 с.
4. Психология состояний. Хрестоматия / Составители Т.Н.Васильева, Г.Ш.Габдреева, А.О.Прохоров / Под ред. проф. А.О.Прохорова. – М.: ПЕР СЭ; СПб.: Речь, 2004. – 608 с.
5. Эйдемиллер Э.Г. Семейная психотерапия / Э.Г.Эйдемиллер, В.В.Юстицкий. – Л.: Медицина, 1989. – 192 с. – Библиогр.: с.183-188.

ПСИХОЛОГІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ ЯК СКЛАДОВА ГУМАНІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Твердохліб М.Ю.

*Слов'янський педагогічний ліцей Слов'янської міської ради Донецької області,
м. Слов'янськ, Україна
slavpedlicey@rambler.ru*

Ми живемо в епоху глобальних соціальних змін, пошуку нових цивілізаційних стандартів. Проблеми, породжені глобалізацією, впливають одночасно на все людство і кожну окрему людину, оскільки перетворюють найактуальніші сфери життя й діяльності особистості. Саме тому збереження психологічного здоров'я, формування психологічної компетентності молоді є важливими умовами підвищення її якості життя в майбутньому.

Сьогодні зусилля сучасної педагогічної науки спрямовані на створення школи, що забезпечує здорові (передусім у психічному плані) умови для дитини. Основними аспектами психічного здоров'я вчені визначають такі: позитивне ставлення до себе, оптимальний розвиток, самоактуалізація особистості, психічна інтеграція, особистісна автономія, реалістичне сприйняття оточення, вміння адекватно впливати на оточення.

Шкільний вік – час, коли закладається фундамент майбутнього життя в суспільстві. Від того, наскільки учні успішно навчаться вибудовувати стосунки з соціумом, залежить їх задоволеність майбутнім професійним, особистим життям. Але передусім школярам необхідно навчитися жити в мирі й злагоді із самим собою, володіти основними вміннями психологічного самоаналізу, навчитися бути впевненим у собі, безконфліктно відстоювати свої інтереси тощо. У цьому контексті як ніколи актуальним є запровадження в шкільну практику навчальних курсів та факультативів психологічного спрямування для учнів усіх ланок [4], інтеграція досягнень психологічної науки у викладання предметів навчального циклу, активне використання у навчально-виховному процесі інтерактивних технологій, орієнтованих на активізацію й розвиток особистості учнів, їхнього творчого мислення тощо.

Проблеми гуманізації шкільної освіти, запровадження психологічних знань до освітньої шкільної структури знайшли свого відображення в працях О. Бодальова, І.Зимньої, Л.Котлової, Г.Карпенчук [1], М. Попової [2] та інших. Учитель розглядається дослідниками як фахівець, що не тільки транслює знання, але й створює психолого-педагогічні умови, за яких учні могли б успішно здійснювати процес навчання; умови для самоактуалізації досвіду, розвитку творчого потенціалу, вибору власної траєкторії навчання тощо. Учитель психології, на думку вчених, це «інтегрована фігура, що об'єднує в одній особі гуманістичного психолога, учителя й дослідника. Це нова фігура для педагогіки, інша генерація вчителя, що виконує принципово інші функції і, відповідно, іншу роль» [2].

Зазначимо, що одним із найважливіших аспектів ефективного уроку дослідники вважають саме психологічний комфорт школярів, створення сприятливого психологічного клімату на уроці, що, зокрема, досягається завдяки активному використанню інтерактивних технологій [3]. Специфіка курсів «Психологія особистості», «Основи психології» дає змогу вчителю ефективно навчати учнів, використовуючи велику кількість «психологічних інтерактивів», що викликають у дітей інтерес до навчання, підвищують ефективність засвоєння знань, створюють психологічний комфорт і емоційне піднесення, розвивають творчі здібності, критичне мислення, допомагають розв'язувати поставлені завдання на основі аналізу обставин (інформації), дискусійного спілкування, урахування альтернативних думок та ухвалення продуманих рішень, опанування культури психологічних знань.

На уроках психології ефективними є методи групової роботи, експерименту, самоспостереження. Діти активно опановують технології зняття стресу через гру, вигадкування казок, розробку проектів, арт-терапію, театралізацію, драматизацію тощо, що є надзвичайно важливим елементом самопізнання й подолання стресових ситуацій.

Особливу увагу хотілося б звернути на інтегровані та бінарні уроки, що ґрунтуються на виявленні в різних навчальних предметах однотипних елементів (проблем, сюжетів, закономірностей) і поєднання їх у якісно нову цілісність з метою створення загального образу світу. Опанування знань засобами суміжних дисциплін значно розвиває творчий потенціал учнів. Наприклад, елементи теми «Темперамент» доцільно вивчати на уроках української, зарубіжної літератури, знайомлячись із художніми описами персонажів, їх діями, поведінкою, образами героїв, особливостями їхнього внутрішнього світу, що докладніше, яскравіше характеризує той чи інший тип темпераменту.

Ефективним з точки зору активної групової взаємодії учасників й досягнення значного ефекту в їхній комунікативній, поведінковій, інтелектуальній сферах особистості, активізації особистих ресурсів і процесів

саморозвитку учнів (підвищення самооцінки і рівня домагань, впевненості, зниження агресивності тощо) є *тренінг* чи його елементи (хоча він і вважається традиційною формою психокорекції та психотерапії в роботі психолога). Руханки, вправи-енергізатори «Гусінь», «Дракон», «Дзеркало», «Лось та дерево», «Равлик»; релаксаційні вправи (дихальні, на розслаблення м'язів) «Квітка – свічка», «Веселка», «Море», «Приємні спогади», «Снігова баба», «Лимон», «Ледача кішечка»; вправи на зняття стресу та тривожності «Рослина», «Лінія життя», «Стільці», «5капелюхів», «Стрибки», «Відпускаємо у небо», «Прості свята» розкривають потенціал учнів; знання, отримані під час тренінгу, стають продуктом активної діяльності його учасників.

Запропоновану вибірку ігрових вправ (як елементів іноді доволі суттєвих, більш великих технологій), можна використовувати як окремі елементи на різних уроках. Такі ігрові прийоми та ситуації можуть стати засобами відновлення, спонукання, стимулювання учнів до навчальної та інших видів діяльності. Найважливіше значення тренінгів полягає в заключному обговоренні, коли учні спільно аналізують хід і результати гри, співвідношення ігрової (імітаційної) моделі та реальності, а також хід навчально-ігрової взаємодії.

Тож психологія дає знання і засоби, необхідні кожному сучасному школяреві, щоб добре розв'язувати всі «поточні проблеми», тим самим вивільняючи можливості (енергію, час) для того, щоб займатися саморозкриттям, самореалізацією, що буде сприяти підвищенню якості життя окремої особистості. Запровадження психологічних знань до структури шкільної освіти є сьогодні необхідним кроком до розв'язання проблеми оптимізації освітнього процесу в загальноосвітньому навчальному закладі і підвищення якості життя суспільства в цілому.

Література

1. Карпенчук Г.С. Самовиховання особистості: науково-методичний посібник / Г. С. Карпенчук. – Київ: ІЗМН, 1998. – 216 с.

2. Попова М. Психология как учебный предмет в школе: учеб.-метод. Пособие / М.В.Попова. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2002. – 288 с.

3. Савчук О.В. Впровадження інтерактивних методик навчання як складова процесу трансформації освіти / О.В. Савчук // Вісник Черкаського університету імені Богдана Хмельницького. – Херсон, 2009. – Вип. 157. Серія педагогічні науки. – Херсон, 2009. – 186 с.

4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/59/1371027087/1371027458/>.

ПАРАМЕТРИ ТА ПОКАЗНИКИ ФЕНОМЕНУ ЯКОСТІ ЖИТТЯ В ПСИХОЛОГІЧНОМУ АСПЕКТІ

Тороній Л.І.

*Ужгородський торговельно-економічний інститут Київського національного
торговельно-економічного університету, м. Ужгород, Україна*

itl-sp@i.ua

Загострення системної кризи, наростання соціально-економічних протиріч в суспільстві, що виражаються головним чином у зниженні реальних доходів населення, зростання його захворюваності, поглибленні майнової диференціації, викликають підвищений інтерес до дослідження проблем якості життя. Під впливом економічної кризи, негативних соціальних факторів, гостро постало питання щодо здійснення діагностики якості життя та знаходження способів його покращення.

До загальних методологічних підходів в дослідженні якості життя можна віднести філософський, політичний, економічний, екологічний, психологічний, медичний. Найбільш розробленими серед них є економічний, екологічний та медичний.

В галузі економіки вивчається вплив об'єктивних факторів на якість життя, серед яких вирізняють, зокрема, матеріальну забезпеченість, задоволеність умовами житла; в соціології досліджуються конкретні умови проживання людей в суспільному оточенні, природному середовищі тощо; в медицині, передусім, увага дослідників спрямована на покращення якості життя хворих, їхню реабілітацію, адаптацію хворих до життєдіяльності у змінених умовах тощо; в психології якість життя розглядається з позиції самооцінки особистості власних об'єктивних та суб'єктивних аспектів свого існування, досліджуються сфери життя людини (фізична, психологічна, життя в суспільстві, навколишнє середовище, духовність та особисті переконання) та здійснюється їхній аналіз з точки зору вікових періодів, гендерних особливостей, соціального статусу, сімейного стану та інше.

Виходячи з такої багатогранності вивчення феномена якості життя особистості, доцільно провести теоретико-емпіричний аналіз проблеми в психологічній літературі, систематизація змісту якого дасть змогу конкретизувати параметри та показники її прояву та виокремити найоптимальніші шляхи її емпіричного вивчення.

Існуюча різноманітність підходів до визначення самого поняття «якість життя» підтверджує думку про багатогранність і інтегральність даного феномена, зміст якого залежить і від розглянутої сфери, і від соціального часу, і від методологічної позиції авторів, і від орієнтирів, які приймаються за основу, і від об'єктивності чи суб'єктивності його показників.

У багатьох роботах зарубіжних і вітчизняних дослідників якість життя представлено як феномен життєвого благополуччя, психологічний зміст якого визначається когнітивним змістом через оцінювання свого життя (наприклад, присутністю почуття задоволеності життям, окремими її аспектами) та емоційним змістом якості життя (наприклад, переважанням в стані людини позитивних емоцій – радості і щастя). Деякі вчені, зокрема, А. Алексінська, підкреслюють також відмінність понять «якість життя» і «відчуття якості життя». Дослідниця вважає неприпустимим підмінювання і паралельне

використання цих термінів і відносить якість життя до об'єктивного виміру, а відчуття якості життя — до суб'єктивного. Автор підкреслює, що питання якості життя обумовлене зовнішніми умовами й об'єктивною реальністю конкретної людини, які стають джерелом подразників і життєвого досвіду. Натомість, відчуття якості життя визначається на рівні суб'єктивного ставлення до навколишньої реальності як таке, що формується через емоції і відчуття [1].

Найбільш повно та точно розкриває суть якості життя визначення, сформульоване Всесвітньою організацією охорони здоров'я: «Якість життя – це сприйняття людиною своєї позиції у житті, у тому числі фізичного, психічного та соціального благополуччя, залежно від якості середовища, в якому вона живе, а також рівня задоволення життям та іншими складовими психологічного комфорту» [2].

Презентуючи теоретичні напрацювання, варто згадати наукову позицію Е.Десі та Р. Раян, які сформулювали та описали три фактори, що визначають міру відчуття включення людини в повноцінне, осмислене, творче та щасливе життя: відчуття компетентності, яке пов'язане з упевненістю в своїх здібностях та можливостях (це відчуття «я знаю, я можу»); відчуття самодетермінації – це усвідомлення тільки себе причиною своїх дій (це відчуття самостійності та впевненості в своїх силах); включення в систему значущих відносин, яке дає людині відчуття потрібності, власної значущості для інших людей, що може виявлятися в процесі спільної діяльності [3, 4]. Людина, яка повною мірою володіє всіма трьома компонентами, може назвати своє життя якісним і здатна пережити всю повноту буття. На уявлення про взаємозв'язок потреб людини та якості життя вплинула теорія ієрархічних потреб американського психолога А.Маслоу, в якій людина у своїх потребно-мотиваційних прагненнях «дійти до вершини» є сформованою особистістю, самоактуалізованою у житті, а відтак, задоволеною своїм життям [5]. Водночас людина здатна ототожнювати якість життя з перспективою існування, щастям, здоров'ям, віком тощо. Якість життя – це суб'єктивне відчуття, близьке до щастя й особистого благополуччя.

Психологічна сторона якості життя людини проявляється передусім у тому, як сама людина визначає межі свого благополуччя та пріоритети свого життя. При цьому почуття суб'єктивного благополуччя, внутрішнього задоволення своєю життєдіяльністю, відчуття життєвої перспективи є факторами, які супроводжують якісне життя особистості. Такі почуття залежать від характеристик фізичного комфорту, позитивного психологічного самопочуття, вираження рівня незалежності, задоволеності соціальною сферою, навколишнім середовищем, сформованістю особистих переконань. Дослідження А. Фернхема показали, що із суб'єктивним відчуттям благополуччя пов'язані певні особистісні фактори, як-от: позитивна самооцінка та внутрішній локус-контроль.

В свою чергу, негативний ефект пов'язаний зі сприйнятливістю до чужого впливу, схильністю відчувати почуття провини й напруженості. Люди з високим рівнем нейротизму, як правило, значно менше задоволені обсягом роботи, своїми колегами та зарплатнею.

Психодіагностичний напрям у дослідженні якості життя був присвячений нечисленним спробам багатомірної оцінки методів вивчення якості життя та особливостям їхнього застосування на практиці (D. L. Scott, T. Garrod, C.R. Joysе) [2]. Участь людини в оцінюванні якості свого життя є якнайважливішою складовою, оскільки власні оцінки якості життя є цінним і надійним показником її загального стану. Онтогенетичний напрям у дослідженні якості життя присвячений різним аспектам розвитку цієї дефініції під впливом батьківських вимог у дитинстві, стилів сімейного виховання тощо (В. П. Адаскевич, В. П. Дуброва, А. В. Пуртов та ін.). Виявлено, що низький рівень якості життя особистості є наслідком таких чинників у дитинстві, як: ці суб'єкти є молодшими або єдиними дітьми в сім'ї; лідерство в сім'ї безумовно приписується матері, яку суб'єкти описують, використовуючи визначення "вольова", "владна"; батьки цих родин керовані, підкоряються дружинам, вживають спиртне для зняття напруження (проте в інших соціальних сферах вони посідають відповідальні, "командні" посади); вимоги батьків до своїх

дітей вельми суперечливі: з одного боку «Ти нічого не можеш зробити сам», а з іншого: «Ти повинен бути відмінником», тобто «повинен, але не можеш» (так формується конфлікт необхідності); для суб'єктів має велике значення поняття «краса», причому саме зовнішня (навіювання батьків – «гарні хлопчики і дівчатка повинні бути чистими, красивими»); у компаніях однолітків вони не займали лідерських позицій, а підкорялися більшості, з багатьма людьми складаються приятельські стосунки, але близьких друзів немає [6].

У результаті дослідження автори відзначають, що суб'єкти з низьким рівнем якості життя виховувалися в ситуації емоційної депривації з боку матері, яка традиційно вважається джерелом емоційного комфорту в сім'ї. Крім того, відкритий вираз емоцій у їх сім'ях не заохочувався і навіть карався, що формувало алекситимію, тобто обмежену здатність до сприйняття власних відчуттів, їх адекватну вербалізацію та експресивну передачу.

Резюмуючи, можна сформулювати висновок, що якість життя виступає системним, комплексним, інтегральним показником людського життя, психологічними індикаторами якого є соціально значущі ціннісні орієнтації особистості, задоволеність і відчуття щастя, баланс позитивних і негативних емоцій, успішність особистості та ін.

При аналізі діалектики параметрів якості життя виявляється, що вони можуть не збігатися між собою як у часі, так і в просторі. Наприклад, наявність умов для життя зовсім не означає її високої якості, оскільки ці самі умови людина повинна осмислити і ефективно ними скористатися. Спілкування є універсальним субстратом, що забезпечує соціально-психологічну складову суб'єктивності якості життя. Комунікативні та рефлексивні практики задають суб'єктивні параметри якості життя соціального суб'єкта.

Соціально-психологічна компетентність як комплексна характеристика індивіда опосередковує його успішність в різних сферах життєдіяльності через забезпечення продуктивної взаємодії з іншими людьми та корелює з показниками професійного, соціального, фізичного, фінансового благополуччя і благополуччя в середовищі існування.

Література

1. Непомнящая В.А. Методологические проблемы психологии – иллюзии и реальность. Возможность использования понятия «качество жизни» в психологии / В.А.Непомнящая. – Томск, 2005. – С.593-597.
2. Чабан О.С. Якість життя пацієнта з позицій медичної психології / О.С.Чабан. – Мистецтво лікування. – 2008. – № 5 (51). – С. 40-43.
3. Аргайл М. Психология счастья / М. Аргайл. – [2-е изд.] – СПб.: Питер, 2003.– 271с: ил. – (Серия "Мастера психологии")
4. Куликов Л. В. Здоровье и субъективное благополучие личности // Психология здоровья / Ред. Г. С. Никифоров. – СПб.: Изд-во СПбГУ, 2000. С.405-442.
5. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. – СПб.: Евразия, 1999. – 370 с.
6. Литвинова Н. Ю. К вопросу о повышении качества жизни через посредство здоровьесберегающих психологических технологий / Н.Ю.Логинова // Вызовы эпохи в аспекте психологической и психотерапевтической науки и практики: [материалы IV Междун. научно-практ. конференции] / Казанский государственный университет. – Казань, 2009. – С. 454–457.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АКТИВІЗАЦІЇ ЗАХИСНИХ МЕХАНІЗМІВ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я

Чернякова О.В.¹, Козаченко Ю.²

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

¹kpn2010z@mail.ru, ²relbmar1777@rambler.ru

Сьогодні життя сучасної людини переповнене складними ситуаціями, пов'язаними з вирішенням життєвих труднощів, психологічних проблем,

врегулюванням можливих криз – від особистісних до економічних. Тому стає актуальною проблема психічного здоров'я особистості та виявлення захисних механізмів, які його обумовлюють.

Серед дослідників питання, пов'язані із різними аспектами психічного здоров'я, розглядали: О.Алексєєв (настрій і здоров'я); М.Боришевський (психологія самоактивності та суб'єктного розвитку особистості як саморегульованої соціально-психологічної системи); Б.Братусь (аномалії особистості); І.Дубровіна (психологічне здоров'я учасників освітнього процесу); Л.Дьоміна, І.Ральникова (психічне здоров'я та захисні механізми особистості); Г.Ложкін, М.Мушкевич, О.Наскова, І.Толкунова (психологія здоров'я людини); С.Максименко (генетична психологія); Г.Никифоров (психологія здоров'я); В.Панкратов (саморегуляція психічного здоров'я); Д.Федотов (збереження психічного здоров'я); О.Чебикін (проблема емоційної стійкості) тощо. Серед цілого ряду авторських позицій переважають наукові погляди, згідно з якими психічне здоров'я розуміється як здатність особистості до самореалізації, самоактуалізації, адекватного самоприйняття себе та світу. Такі погляди висвітлені у роботах В.Франкла, А.Маслоу (психологічне здоров'я як здатність особистості до самореалізації, самоактуалізації); А.Адлера, Е.Фромма (міжособистісні стосунки як важливий критерій психічного та психологічного здоров'я); С. Московича, К. Ерзміша (здоров'я розглядається в руслі теорії соціальних уявлень) тощо.

Як показує аналіз вивчення основних досліджень і публікацій, проблема психічного здоров'я людини, психічного його захисту, як найважливішого детермінанту збереження здоров'я, потребує й подальшого вивчення та удосконалення. Історичні та сучасні уявлення захисних функцій стрімко розвиваються і надають проблемі нових забарвлень, які залежать від змін у суспільстві. Людина становиться першою, хто відчуває на собі покращення чи погіршення умов життя, послаблення чи посилення рівня освіченості. Тому вкрай необхідним стає розвиток і вдосконалення психологічних захисних функцій організму. Від вправних дій людини залежить її психічне здоров'я, а

значить і психічний мікроклімат всього суспільства. Отже, вивчення і дослідження даної теми, перевтілення її історичного початку на сучасний рівень та аналіз психічних процесів захисних механізмів задля психологічного оздоровлення суспільства є актуальною та цікавою для дослідження.

Коли у людини є відчуття сильних, але прямо протилежних прагнень, то вона відчуває внутрішній конфлікт. Конфлікуючи з собою активізуються психологічні механізми захисту організму, які стабілізують загальний стан та зберігають уявлення про самих себе. Така активізація захисних механізмів особистості дає можливість оздоровити не тільки її психічний стан, а й ситуацію взагалі.

Захисні реакції і механізми особистості виникають при внутрішній напрузі і проявляються у трьох формах: зміни зовнішнього середовища для власних потреб; пошук іншого, кращого середовища; внутрішні зміни самої людини, які допомагають адаптуватися в середовищі. Таким чином, процес життєдіяльності, що забезпечує необхідну якість життя і достатню його тривалість, впливає на забезпечення психічного здоров'я людини.

Вміння контролювати захисні процеси та активізувати їх в необхідних ситуаціях допомагає реалізуватися особливостям психічно здорової людини: відкритись для внутрішнього і зовнішнього світу; формувати почуття товариськості, відкинути лицемірство, обман; довіряти сучасній науці, техніці і технологіям; прагнути до цілісного здорового життя; постійно самовдосконалюватися; надавати перевагу позитивним емоціям; контролювати свій організм тощо.

Психічно здоровою особистістю є так звана зріла особистість. Зрілість особистості виражається в дисципліні розуму, емоцій і вчинків. Така особистість має здатність приводити в повну рівновагу свої думки, почуття і дії, приймати рішення та розвивати захисні процеси організму.

Практично кожна людина стикається з ситуаціями, коли щось йде не так. І якщо сформовані захисні механізми та усвідомлюються всі грані впливу їх на психологічний стан, то людина відкрито признається собі в своїх недоліках і

приймає чужу точку зору, а її психічне здоров'я постійно покращується. Реакції, які викликають у людей зовнішні і внутрішні події, на перший погляд цілком природні і логічні, але часто несуть психологічну небезпеку. Тому для збереження власної психологічної рівноваги необхідно свідомо і несвідомо намагатися захиститися за допомогою механізмів психіки.

Отже, процес розвитку особистості і вдосконалення її якостей відбувається через ускладнення форм її психічної діяльності внаслідок невинної активної взаємодії з навколишнім світом. Цей процес є тривалим, складним. Поява нових психічних утворень відбувається шляхом подолання особистістю внутрішніх суперечностей, які постійно виникають. Зазначені стратегії захисту виникають у психіці та поведінці людей, коли з'являється перед ними нездоланна зовнішня небезпека і внутрішня тривога, або проблемна ситуація. Чим ефективніше діють захисні механізми, тим потворнішу картину наших потреб, страхів і бажань вони вимальовують.

Психологічний захист спрацьовує автоматично, знижуючи напруженість і поліпшуючи самопочуття, але не допомагає вирішувати проблеми, що стоять перед особистістю. Знання особливостей психологічного захисту «допомагає оптимально організувати свій досвід, усвідомлено створювати нові стратегії та модифікувати старі, тобто робити свою поведінку гнучкою і вільною» [5, с.419].

Впевнений розвиток внутрішніх механізмів психологічного захисту надасть особистості можливість покращити своє психічне здоров'я та визначить її достойне місце у суспільстві.

Література

1. Копець, Л. В. Психологія особистості / Л.В. Копець. – Київ : Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2007. – 458 с. 2-ге вид. Київ : Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2008. – 458 с.
2. Фромм Э. Здоровое общество. Догмат о Христе: [пер. с нем.] / Э. Фромм. — М.: АСТ: Транзиткнига, 2005. – 571. [5] с.

3. Маслоу Абрахам Гарольд. Дальние пределы человеческой психики / Перев. с англ. А. М. Татлыбаевой. Научи, ред., вступ. статья и коммент. Н.Н.Акулиной. – СПб.: Евразия, 1999. – 432с.

4. Никольская И.М. Психологическая защита у детей [Текст] : монография / И. М. Никольская, Р. М. Грановская. – СПб : Речь, 2000. – 507 с.

5. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К.Роджерс. – М.: Б. и., 1994. – 419 с.

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЯК АСПЕКТ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ СУЧАСНОГО ЖИТТЄВОГО ПРОСТОРУ

Шайда О.Г.

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

sandro876111@mail.ru

Якісне життя залежить від багатьох чинників і аспектів. Одним із них є підготовка фахівця – майбутнього вчителя з високим рівнем професійного мислення як складної внутрішньої психічної діяльності, що повинна забезпечити як пізнання ним своєї професійної дійсності і себе самого, так і можливість свого професійного розвитку у процесі вирішення протиріч між соціально-професійними вимогами і можливостями особистості.

В умовах нестабільності, постійних соціально-економічних змін, девальвації багатьох усталених в минулому культурних та моральних цінностей особливі вимоги висуваються до підготовки вчителів гуманітарного профілю, які покликані всебічно сприяти формуванню особистості учнів, розширенню їх кругозору, розкриттю творчого потенціалу. Саме це зумовлює актуальність досліджень, спрямованих на визначення особливостей становлення

професійного мислення сучасних студентів педагогічних вищих навчальних закладів гуманітарного профілю.

Досліджуючи зазначену проблему, ми ставили перед собою загальні і часткові завдання, серед яких виокремлюється визначення психологічних особливостей і шляхів розвитку професійного мислення майбутнього учителя гуманітарного профілю в системі фахової підготовки у вищому навчальному педагогічному закладі. Для розв'язання поставлених завдань у роботі було застосовано комплекс методів, до яких увійшли: теоретичні методи (аналіз, систематизація та узагальнення наукових даних з проблеми становлення професійного мислення вчителів); психолого-педагогічний експеримент у формі констатувального, формувального та контрольного дослідження; методи математичної статистики (кореляційний аналіз, кластерний аналіз, факторний аналіз, t-критерій Стьюдента).

Дослідження проводилося на базі ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

За результатами проведеного теоретичного аналізу літературних джерел з проблеми дослідження було визначено, що професійне мислення є окремим різновидом процесу мислення, залученого до різних видів практичної діяльності, розв'язання специфічних завдань за конкретних умов цієї діяльності. Особливості професійного мислення вчителя формуються під впливом вимог, зумовлених змістом і характером педагогічної праці. Детальніше – це постійна спрямованість розумового процесу на вирішення педагогічних завдань, безперервний зв'язок із конкретною сукупністю компонентів діяльності, актуалізацію однакових комплексів знань, активізацію специфічних для праці вчителя стратегій і тактики поведінки надають мисленню вчителя своєрідного характеру. Разом із тим, професійне мислення вчителя обумовлене не тільки об'єктивною логікою педагогічного процесу, а й логікою тієї науки, яка є засобом досягнення остаточної мети навчання та виховання, а також її специфічними особливостями, які певним чином орієнтують мислення вчителя.

Розвиток професійного мислення відбувається не лише під час практичної діяльності фахівця, а і в умовах вузівської підготовки, у період студентства.

Виходячи з означених завдань, було забезпечено вибірку опитаних, до якої увійшли 240 студентів ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» першого, третього і п'ятого курсів навчання, серед яких в однаковій кількості були представлені студенти філологічного і фізико-математичного факультетів (по 80 студентів кожного курсу, з яких по 40 – з кожного фаху). Діагностика мислення студентів здійснювалася із використанням таких методик: тест структури інтелекту Р. Амтхауера в адаптації В.П. Намазова і О.М. Жмирікова; «Порівняння понять» і «Виключення зайвого» (оцінка понятійного мислення); «Словесний лабіринт» та «Інтелектуальна лабільність» (визначення лабільності-ригідності мисленнєвих процесів), «Відгадування загадок» (діагностика художньо-метафоричного мислення, здатності формувати нове знання на основі співставлення відомих об'єктів та явищ), «Глумачення прислів'їв» (визначення рівня цілеспрямованості мислення, уміння розуміти й оперувати переносним значенням тексту, диференційованості та цілеспрямованості суджень, рівня розвитку мовленнєвих процесів), «Методика дослідження швидкості мислення», «Діагностика рівня сформованості рефлексивності мислення» (за Т.І. Пашуковим, А.І. Допирою, Г.В. Дьяконовим), методика «Діагностика вербальної креативності» С. Медника в інтерпретації А. М. Вороніна.

Аналіз результатів дослідження дозволив встановити ряд особливостей професійного мислення студентів гуманітарного профілю та його специфіку на різних етапах професійного навчання. Зокрема, було встановлено, що рівень інтелекту має тенденцію до підвищення від першого до п'ятого курсу; незалежно від курсу навчання найбільш успішні студенти у вербальних субтестах, а найменш успішні у математичних. Також визначено, що від першого до п'ятого курсу зростає здатність відгадувати загадки, яка базується на здатності встановлювати асоціативні зв'язки та метафоричності мислення, а також підвищується швидкість мислення, показником якої у дослідженні

виступали час і точність відновлення слів з пропущеними літерами. Разом із тим, спостерігається зниження показників здатності переключатися з одного способу рішення завдання на інший від першого до п'ятого курсу (за результатами методики «Словесний лабіринт»). У студентів п'ятого курсу порівняно зі студентами першого та третього курсів визначено більш високі показники вербальної креативності, аналітико-синтетичної діяльності, цілеспрямованості мислення, вміння розуміти переносне значення прислів'їв, вищий рівень розвитку мовних процесів. За допомогою кореляційного аналізу зв'язків характеристик мислення студентів гуманітарного профілю навчання було визначено для кожного курсу найбільш тісно пов'язані між собою групи показників. Виявилось, що структура професійного мислення студентів першого курсу представлена трьома групами зв'язків, які переважно пов'язують загальні інтелектуальні здібності.

Наступним кроком нашого дослідження було визначення загальної факторної структури професійного мислення майбутніх педагогів незалежно від профілю навчання. За результатами факторного аналізу визначено чотирифакторну структуру професійного мислення студентів-педагогів.

Першим фактором, який отримав назву «Кмітливість» стали: бал з відгадування загадок, швидкість мислення, загальний показник рівня інтелектуального розвитку, вербальна креативність, інтелектуальна лабільність як здатність переключення з однієї діяльності на іншу. Другим – під назвою «Чуття мови» – такі показники як розуміння прислів'їв і понятійне мислення. Третій фактор утворила тільки одна шкала з негативним результатом. Виходячи з того, що дана шкала відображає здатності правильно виділяти суттєві ознаки, відокремлюючи їх від менш суттєвих, що можна також розглядати як прояв чіткості або структурованості мислення, третій фактор отримав назву «Дифузність мислення». Четвертий фактор також утворила одна шкала, а саме «Рефлексивність мислення», відповідно до якої і було названо даний фактор.

Для підвищення рівня професіоналізму майбутніх учителів гуманітарного профілю, у якому значну роль відіграє розвинуте професійне мислення, нами

було розроблено та апробовано відповідну розвивальну програму. Загальна структура розвивальної програми представлена чотирма блоками: мотиваційним, інформаційним, інструментальним і рефлексивним. Метою мотиваційного блоку було формування позитивної мотивації до участі у розвивальній програмі; інформаційного – формування обізнаності щодо особливостей текстових вмінь майбутніх вчителів гуманітарного профілю для сприяння розвитку їх професійного мислення; інструментального – формування текстових вмінь і вербальної креативності; рефлексивного – підвищення рівня рефлексивності у майбутніх вчителів-гуманітаріїв. Тривалість застосування розвивальної програми склала 12 тижнів (по 2 заняття на тиждень).

По закінченні реалізації розвивальної програми було проведено контрольне дослідження. Оцінка ефективності розвивальної програми здійснювалася із використанням методик, що були застосовані на констатувальному етапі дослідження, а також до них додалися такі методики: опитувальник металінгвістичної обізнаності Т.Б. Хомуленко у модифікації Н.С. Моргунової і методика «Потреба у досягненнях» Ю.М. Орлова, В.І. Шкуркіна та Л.П. Орлова.

За результатами контрольного дослідження було визначено, що застосування програми зі сприяння розвитку професійного мислення майбутніх педагогів гуманітарного профілю спричиняє:

- зростання показників рефлексивності мислення, вербальної креативності, металінгвістичної обізнаності;
- підвищення показників по всіх чотирьом вербальним субтестам і субтесту пам'яті тесту структури інтелекту Р. Амтхауера);
- підвищення рівня художньо-метафоричного мислення, здатності формувати нове знання на основі співставлення відомих об'єктів та явищ;
- зростання показника потреби у досягненнях як особистісної складової розвитку професійного мислення майбутніх вчителів-гуманітаріїв.

Суттєвих змін у показниках професійного мислення студентів контрольної групи за період часу між констатувальним та контрольним вимірювання не

визначено. Отже підтвердилась ефективність розробленої у межах дослідження розвивальної програми.

Вважаємо, що виокремлення напрямку підготовки фахівця з якісним професійним мисленням стане поштовхом до вирішення проблеми поліпшення якості життя в глобалізованому світі.

Література

1. Пов'якель Н.І. Саморегуляція професійного мислення фахової підготовки практичних психологів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Н.І.Пов'якель. – К., 2004. – 28 с.

SECTION 2

**FEATURES OF THE FINANCIAL AND ECONOMIC
INSTRUMENTS' USING TO IMPROVE THE QUALITY OF LIFE**

**УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ
З ПОЗИЦІЙ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ**

Бабенко О.А.

*Слов'янський педагогічний ліцей Слов'янської міської ради Донецької області,
м. Слов'янськ, Україна
babenko2002@yandex.ru*

Сучасна розбудова освітньої системи України потребує від учителя переосмислення підходів до навчання й виховання учнів, найвищого прояву особистісних і фахових здібностей, позитивного світосприйняття. Зросла кількість вимог до вчителя як з боку батьків, так і з боку керівників освітою, що супроводжується значним психоемоційним впливом на особистість педагога.

Системні дослідження лабораторії гігієни навчальної діяльності дітей Інституту гігієни та медичної екології ім. О.М.Марзеева АМН України [6] свідчать про занепокоєність суспільства проблемою збереження здоров'я і формування здорового способу життя школярів; у багатьох навчальних закладах упроваджуються проекти «школа сприяння здоров'ю» [4], однак, слід визнати, що зміни в освітньому процесі в основному спрямовані на дітей; недостатню увагу приділено проблемі створення умов для формування особистості здорового вчителя – людини, що безпосередньо має виховати здорового учня.

На думку С. Омельченко, роботу з формування здорового способу життя школярів досконало може здійснювати тільки той учитель, який сам веде здоровий спосіб життя, має здоровий вигляд, емоційно врівноважений, приємний зовнішньо, життєрадісний, фізично досконалий [3, с. 144-151.]. Неблагополуччя психічного здоров'я, деформації особистості педагога, прояви синдрому професійного вигорання, кризових станів безпосередньо впливають на здоров'я учнів. Тому проблема збереження і зміцнення здоров'я вчителя має стати одним з пріоритетних завдань сучасної вітчизняної освіти.

Дослідники І. Андрусевич, С. Бондаренко, Н. Гісенко, Т. Зайчикова, Л. Карамушка, Г. Мелешко, Л. Мітіна, Е. Носенко та інші зазначають, що педагогічна діяльність учителя вирізняється високим стресогенним характером, підвищеними вимогами до емоційно-вольової та пізнавальної сфер особистості, високою вірогідністю зривів, криз і дистресів, які негативно позначаються на професійному здоров'ї педагога.

Т. Дзюба, спираючись на дослідження Е. Казіна, Н. Блінової, Н. Литвинової, В. Ольшанського, зауважує, що професійна діяльність учителя містить низку чинників (ненормований робочий час, надмірні психоемоційні навантаження та соціальна відповідальність, гіподинамія, порушення режиму дня, голосові напруження тощо), які суттєво впливають на стан здоров'я фахівця. Дані досліджень фіксують вкрай низькі показники професійного здоров'я вчителя: зокрема, 60% учителів постійно відчують психологічний дискомфорт під час виконання професійної діяльності; 85% знаходяться в стані хронічного професійного стресу; для 85% жінок-педагогів їхня діяльність стає фактором, що негативно впливає на сімейні стосунки; 62,8% учителів мають навантаження понад норму. Учитель виконує понад 300 видів діяльності, і лише 14,8% педагогів задоволені станом своєї нервової системи. Т. Дзюбою було визначено основні фактори впливу на професійне здоров'я вчителя: організація професійного середовища; інформація та комунікації в структурі професійної організації;

професійна самоактуалізація [2]. Зауважимо, що переважна їх більшість безпосередньо зумовлена управлінською діяльністю директора загальноосвітнього навчального закладу й професійною взаємодією всередині колективу. Тож необхідним є запровадження в колективі системи роботи, складовими якої, на думку дослідників [5], є підвищення обізнаності вчителів з питань збереження і зміцнення їхнього власного здоров'я; попередження професійних деформацій, допомога у їх усуненні; допомога у формуванні психологічного захисту від стресу й за потреби – у подоланні наслідків стресових ситуацій, усуненні синдрому емоційного вигорання; профілактика педагогічних криз і допомога в усуненні їх наслідків; допомога в усуненні невротичних і психосоматичних розладів особистості педагога, гармонізації його особистості; робота зі створення сприятливого психологічного клімату в педагогічному колективі; співпраця з адміністрацією школи з метою створення безпечного освітнього середовища у загальноосвітньому навчальному закладі.

Значно впливає на стан психологічного й соматичного здоров'я вчителя проведення адміністрацією в навчальному закладі контрольно-аналітичних процедур. Сучасна система внутрішньошкільного контролю недосконала, викликає в усіх суб'єктів освітнього процесу явно негативні емоції, бо з ним пов'язана процедура виявлення лише недоліків, прорахунків. Контрольні дії, спрямовані на пошук відхилень у діяльності вчителів, викликають у педагогів почуття страху і, як наслідок, – пригнічення особистості, зниження працездатності або протест проти органів контролю та проведення контрольно-оцінювальних процедур. Такий підхід породжує в персоналу негативні емоції або звикання до покарання, що суттєво знижує його дію й загальний рівень роботи підлеглих.

Крім того, важливу роль у створенні сприятливого психологічного клімату в колективі відіграють відносини в системі «керівник-учитель», надзвичайно актуальною є проблема комфортизації спілкування, оскільки директори шкіл, як правило, не досліджують свої фахові й особистісні вади, надаючи перевагу

«номенклатурним» відносинам у колективі. За визначенням учителів, позитивний, чуйний, відкритий у спілкуванні керівник – запорука сприятливого психологічного клімату в педагогічному колективі, але тільки 19,4% керівників шкіл переконані, що мають володіти технологією попередження й подолання конфліктів у колективі.

Тож управління персоналом загальноосвітнього навчального закладу з позицій здорового способу життя є надзвичайно актуальною проблемою сучасної української освіти.

Аналіз сучасного стану означеного питання в Слов'янському педагогічному ліцеї спонукав нас до якнайшвидшого розв'язання проблеми *формування життєтворчості суб'єктів педагогічного процесу на позиціях здорового способу життя в умовах педагогічного ліцею*, що являє собою систему роботи зі збереження й відновлення здоров'я учнів і педагогів навчального закладу. З цією метою було, зокрема, ґрунтовно досліджено психолого-педагогічну, медичну літературу з означеної проблеми; розроблено принцип комплексного підходу до зміцнення духовного, фізичного, психічного здоров'я учасників освітнього простору ліцею; визначено основні напрями формування здорового способу життя педагогічного колективу ліцею тощо.

У контексті реалізації проблеми в середовищі педагогічного колективу практичним психологом ліцею впроваджено систему роботи з діагностики психічних кризових станів учителів, психологічного клімату всередині колективу, у системі відносин «директор-учитель»; відбувається запровадження системи психологічних тренінгів і консультацій для педагогів; триває розвиток корпоративної культури колективу, формування його традицій; створено клуб педагогів «Здоров'я», куточок фітотерапії; здійснюється перехід від системи внутрішньошкільного контролю до системи оцінювальної та самооцінювальної педагогічної діяльності [1]; проведено серію заходів (педрад, семінарів) з моніторингу та демократизації відносин у системі «директор-учитель»; у практику

управлінської діяльності впроваджено технології управління ліцеєм, що ґрунтуються на засадах партнерства, демократичності, колегіальності прийняття рішень, творчого підходу до розв'язання освітянських проблем. Провідним стилем управління в ліцеї став партисипативний стиль, заснований на участі працівників у прийнятті рішень.

Перші результати роботи в руслі проблеми засвідчили покращення психологічної атмосфери всередині колективу, вчасну корекцію емоційних станів учителів. Серія педагогічних рад та психолого-педагогічних консилиумів «Психологічний портрет педагогічного колективу ліцею», «Портрет директора ліцею як складова іміджу навчального закладу», «Формування позитивного іміджу Слов'янського педагогічного ліцею», «Культура здоров'я людини: психологічний самозахист» дали змогу визначити проблемні зони й спрямувати зусилля всіх учасників освітнього процесу на їх подолання.

Сьогодні вчителі визначають психологічний клімат в колективі як сприятливий, що підтверджується, зокрема, високими показниками педагогічної діяльності персоналу навчального закладу, активною життєвою позицією педагогів і є запорукою подальшої роботи з формування здорового способу життя колективу ліцею.

Література

1. Бабенко О. Атестація й самооцінювання як складові успішного управління навчальним закладом / О.А.Бабенко, О.Г.Набока // Педагогічний пошук: науково-методичний вісник. – Луцьк: Видавництво Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти – № 2 (86). – 2015. – С. 40-43.

2. Дзюба Т. Ризики професійного здоров'я вчителя [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/5244/1/Dzuba_T_Riski_prof_zdorov_teacher.pdf.

3. Омельченко С.О. Зміст і методи роботи класного керівника щодо формування здорового способу життя школярів / С. О. Омельченко // Гуманізація навчально-виховного процесу: Збірник наукових праць. Випуск XXVII. / За загальною редакцією В.І.Сипченка. – Слов'янськ: Видавничий центр СДПУ, 2005. – 185 с., С. 144-151.

4. Сучасний навчальний заклад – Школа сприяння здоров'ю: Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару / ред. група: Л.Д. Покроєва, С.Є.Вольянська, І.В.Волкова, В.І.Олійник. – Харків : ХОНМІБО, 2006. – 148 с.

5. Федорчук Л. Здоров'язберігаючі технології як один з аспектів управлінської діяльності керівника НЗ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/17496/1/Федорчук.pdf>.

6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=26401.

СПОЖИВЧІ ТРЕНДИ В РОЗДРІБНІЙ ТОРГІВЛІ ТА ЯКІСТЬ ЖИТТЯ В КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ ПОКОЛІНЬ

Дубовик Т.В.¹, Бучацька І.О.²

Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна

¹tatiana_dubovik@i.ua, ²ira_buchatska@ukr.net

Демографічні, економічні, політичні, військові зміни в Україні за останні роки, мають значний вплив на якість життя населення в найближчі роки. Ці зміни диктують основні тенденції і створюють нові виклики та можливості для споживачів. Основним спрямуванням діяльності підприємств роздрібною торгівлі є забезпечення потреб населення у споживчих товарах, послугах, де великого значення набувають споживчий досвід, переваги у виборі з великої кількості

запропонованих товарів, послуг, можливості і зручності у їх придбанні, цінності від користування або споживання товарів, послуг.

За результатами дослідження авторів, український споживач в найближчі роки буде старший за віком, самотнім і біднішим, більш міським, і в той же час соціально і екологічно стурбованим і більш освіченим, який постійно знаходиться на зв'язку. Тому, саме у сфері роздрібної торгівлі України повинні відбуватись активні технологічні оновлення роздрібних торговельних об'єктів і впроваджуватись нові інноваційні підходи до здійснення господарської діяльності роздрібними підприємствами торгівлі, які вже зараз не можуть ігнорувати світові тенденції щодо зміни споживчих настроїв, а саме: очікування цінності, зручності, благополуччя, соціальної етичності, прозорості і чесності в процесі вибору і купівлі товарів народного споживання.

Тому торгівля має розвиватись і враховувати споживчі тренди: формування пропозиції товарів, послуг, забезпечення їх якості для задоволення різних груп споживачів, післяпродажного сервісу, запровадження різних форм оплати за товари послуги та забезпечення безпеки цього процесу, розвиток різних видів і форм торгівлі при активному використанні інформаційно-комунікаційних технологій, тощо.

У літературних джерелах існує багато теорій, що пояснюють поведінку споживачів. Але останнім часом відчутний інтерес до теорії поколінь. Глибинні цінності поколінь можуть стати важливим орієнтиром для підприємств роздрібної торгівлі. Зрозуміти і виявити ці цінності допоможе теорія поколінь.

Авторами запропоновано підприємствам торгівлі враховувати поведінкові характеристики поколінь (табл.1), які дадуть змогу розробляти довгострокові стратегічні взаємодії зі споживачами, виділяти сегменти, обґрунтовувати субсегменти та забезпечувати ефективну взаємодію з ними.

Поведінкові характеристики поколінь [авторська розробка; 1]

Пок олін ня	Поведінкові характеристики поколінь щодо			
	Місця купівлі товарів	Виборі товару	Ознак продуктів споживання	Упаковки
«X»	Супермаркети та гіпермаркети – місце здійснення покупки на самоті або родиною. Мета відвідування магазину - це купівля заздалегідь визначених товарів першої необхідності і бажано поблизу дому або роботи, та товарів, без натиску і нав'язування з боку, які підкреслюють унікальність споживача. Готові витратити більше коштів за зручність, можливість купити різні доброякісні товари хорошої в одному місці, зробити це дуже швидко і заощадити час.	При виборі продуктів та послуг орієнтуються на ідентифікацію унікальності споживачів	Ознака благополуччя - новий цікавий і смачний продукт: готові пробувати, щоб зрозуміти наскільки їм підходить той чи інший продукт. Прислухаються до думки близьких, друзів, рекламних звернень, але дуже важливо спробувати самим	Вивчаючи упаковку, звертають увагу на склад продукту
«Y»	Мегамаркети та торгові центри - місце розваг в компанії друзів. Сприймають нові торгові об'єкти як такі, які в майбутньому можуть стати навчальними центрами	Важливо спробувати продукт, приймають рішення про покупку легко, граючись і розважаючись	Надають перевагу тому, щоб продукти споживання були смачними і корисними, з визначенням показника калорійності продукту. Консюмеризм відчуттів	Вивчаючи упаковку, звертають увагу на відсоток жирності, вміст вітамінів і мінералів, енергетичну цінність продукту
«Z»	Покупки в Інтернеті, шоу-румах, порівняння цін за допомогою інтернет-технологій, використання інтернет-речей. На прийняття рішення щодо покупки впливають лідери думок, відгуки інших споживачів, друзів в соціальних мережах	Персоналізація продуктів та послуг. Покупка технічних новинок. Діляться враженнями від покупки товарів з друзями за допомогою гаджетів	Звертають увагу на думку радників, на участь брендів в соціальних та екологічних проектах	Для аналізування складу продуктів користуються інтернет-додатками

Авторами визначено детермінанти розвитку роздрібної торгівлі в Україні з урахуванням впливу змін споживчих тенденцій, які в подальшому вплинуть на якість життя населення:

Тенденція 1: Збільшення частки населення старшого за віком і зниженням рівня народжуваності в Україні.

Тенденція 2: Удосконалення підприємствами торгівлі технології процесу продажу та покупки товарів, послуг споживачами, покупцями.

Тенденція 3: Збільшення кількості сімей зі зменшенням її розміру передбачає:

1. тісна співпраця з виробниками продукції і гнучке реагування на вимоги споживачів щодо розробки нових продуктів, зменшення розмірів одиниць упаковки товарів, оптимізація ланцюгів поставок товарів, утилізації відходів;

2. удосконалити систему доставки товарів через інтернет-магазини, продумати про зручність здійснення споживачами покупки з дому (розумний будинок), або створити мережу місць видачі товарів;

3. впроваджувати концепцію напрацювання позитивного досвіду здійснення покупок споживачами товарів, послуг, враховуючи інтереси покупців, їх, захоплення, тощо, через різні канали зв'язку зі споживачем, в тому числі і через мережу Інтернет;

4. орієнтація асортиментного переліку товарів на готові рішення: готовий для приготування або вживання;

5. впровадження концепції самообслуговування покупців «без черги»: один в черзі; самостійне сканування; самостійна реєстрація; самостійне використання автоматичних платіжних систем; втілення моделі магазину комплектування товарів: «під'їхав/нажав/забрав»;

6. застосування соціальних мереж для об'єднання споживачів, щоб створити дружню атмосферу.

Тенденція 4: Врахування підприємствами роздрібної торгівлі зниження наявних доходів споживачів може призвести до:

1. розвитку виробництва під власною торговою маркою, або виробництва товарів на замовлення під торговою маркою роздрібного підприємства, що збільшить цінність підприємства для споживачів;

2. роздрібне підприємство буде використовувати інновацій за різними напрямами діяльності, що відповідно вплине на рівень якості життя споживача;

3. керівництво підприємств зможе здійснювати контроль витрат через мобільні додатки та технології;

4. споживачі будуть впливати на запровадження, використання та розвиток мобільних технологій підприємствами торгівлі, щоб порівняти параметри товарів, цін, тощо.

Тенденція 5: Збільшення частки соціально та екологічно стурбованих споживачів може призвести до:

1. повної прозорості діяльності підприємств торгівлі для підтримки соціальних цінностей з етики, корпоративної соціальної відповідальності;

2. врахування подальшої інтеграції з місцевим співтовариством, у тому числі для участі в соціальних заходах та за участю благодійних організацій та підтримки соціально відповідальної діяльності;

3. створення для споживачів системи знижок по скороченню харчових відходів.

Тенденція 6: Вплив рівня освіти може призвести до: акцентування на нові канали зв'язку, які є єдиним середовищем для залучення майбутніх покупців і представлення найбільш повної інформації про товар; роздрібні підприємства в майбутньому будуть конкурувати не за цінами на аналогічні товари, а за цінністю пропозиції; запровадження 3D інтернет-торгівлі; розвиток концепції інтернет-речей – концепція комунікаційної мережі фізичних або віртуальних об'єктів («речей»), які мають технології для взаємодії між собою та з навколишнім середовищем, а також можуть виконувати певні дії без втручання людини [2].

Таким чином, основним спрямуванням діяльності підприємств роздрібно торгівлі є забезпечення потреб населення у споживчих товарах, де великого

значення набувають споживчий досвід, переваги, можливості, цінності. Тому при всій, на перший погляд, простоті торговельного процесу, який сприймається як обмін товару на гроші за певну ціну, насправді торгівля має розвиватись і враховувати споживчі тренди. Різні види, форми торгівлі, які відрізняються пропозицією товарів, групами споживачів, обсягами продажів, формами оплати за товари, післяпродажним сервісом тощо, викликають необхідність розробки концепції її розвитку з урахуванням лише потреб споживачів та їх задоволенням.

Література

1. Жданов Б. Как теория поколений влияет на бизнес. Режим доступа: <http://www.topobzor.com/kak-teoriya-pokolenij-vliyaet-na-biznes/.html>
2. Интернет речей [Електронний ресурс]. - Режим доступа: https://uk.wikipedia.org/wiki/Интернет_речей

УПРАВЛІННЯ ТУРИСТИЧНИМ ІМІДЖЕМ КУРОРТНОЇ ТЕРИТОРІЇ

Казачковська Г.В.¹, Черемісіна Т.В.²

Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

¹ kaz-galina@ukt.net, ² kkotic@mail.ru

У ХХІ ст. в розвинених країнах світу одним із найважливіших засобів стимулювання економічного і соціального розвитку територій вважається розвиток туризму та рекреації. Україна посідає одне з провідних місць в Європі за рівнем забезпеченості природними та історико-культурними ресурсами. Однак, за даними Світового економічного форуму, Україна наразі використовує менш ніж третину від наявного туристичного та рекреаційного потенціалу [1, с. 26]. Причина цього перш за все полягає в тому, що до останнього часу розвиток туризму на регіональному рівні розглядався в Україні як другорядний,

а дії влади щодо його організаційно-економічної підтримки були безсистемними.

До числа територій, що належать до зони пріоритетного розвитку рекреації і туризму в Україні, можна віднести м. Бердянськ Запорізької області. Одним з ефективних пріоритетних стратегічних інструментів, спрямованих на посилення конкурентних переваг Бердянська серед інших курортних територій України, є формування та зміцнення його позитивного іміджу. Створення та просування позитивного іміджу міста - актуальне і перспективне завдання, ефективне рішення якого забезпечує підвищення інвестиційної привабливості, розвиток міської туристичної інфраструктури, громадську консолідацію, регіональну і державну інтеграцію [2, с. 26]. А. Люлько вважає, що імідж міста – це образ, що формується у свідомості людей та впливає на перспективу його розвитку [3, с. 73].

На думку авторів імідж курортного міста має особливу сутність, яку можна визначити як планомірно створюваний образ, спрямований на позиціонування та забезпечення його сталої присутності в інформаційно-комунікативному просторі, який формується на основі наявності унікальних туристичних ресурсів, гостинності місцевих жителів, сприятливих і безпечних умов для відпочинку і туризму та значущих соціокультурних подій, які відбуваються в даному місті. Імідж курортного міста одночасно фіксує вже сформоване в масовій свідомості уявлення про курортну територію і одночасно є інструментом для формування цього подання з позиції цільових груп інтересів. Тому імідж доцільно представити як сукупність двох основних блоків - зовнішній імідж міста-курорту і внутрішній імідж для його мешканців. Можна виділити дві основні цільові аудиторії, на які необхідно орієнтуватися при управлінні іміджем курортного міста.

По-перше, це органи державної влади та фінансова еліта країни. Їх ключові стратегічні інтереси в контексті розглянутої проблеми можна висловити двома аспектами: 1) справедливість, під якою мається на увазі просторова організація економічної діяльності, при якій жителі усіх міст країни мають більш-менш

рівні можливості досягти бажаного добробуту; 2) ефективність, трактується як раціональне використання виробничого потенціалу кожного курортного міста в цілях загальнонаціонального добробуту.

В якості основних методів впливу на ці цільові аудиторії можуть розглядатися такі інструменти формування та управління іміджем курортного міста як: виявлення формальної і реальної лояльності державної влади; забезпечення і підтримка ідентичності іміджу курортного міста як лідера регіону; використання таких факторів унікальності та впізнаваності курортного міста за його межами, як: туристичний бренд у вигляді туристичного продукту, що характеризує курортне місто; історичні події, що відбувалися на території міста; видатні люди, які народилися, чи проживали (проживають) в місті; унікальні кліматичні та природні умови, що визначають образ курортного міста та ін.

По-друге, власне населення курортного міста. Ключовим пріоритетом даної цільової аудиторії є комфортність проживання на території міста, яку можна інтерпретувати як власне фінансове, соціальне, культурне, релігійне благополуччя.

Основними іміджевими заходами, які впливають на дану групу, повинні стати реальні дії, спрямовані на: підвищення рівня життя населення регіону; збільшення «людського капіталу»; формування середнього класу; проведення ефективної територіальної політики, метою якої є розвиток туристичної інфраструктури курортного міста [4, с. 142].

Головна мета формування внутрішнього іміджу курортного міста - створення позитивного образу для можливих споживачів, при активній взаємодії всіх елементів системи: населення, органів місцевої влади, бізнес-структур, громадських організацій, що має бути визначено поряд з іншими цілями стратегічного розвитку міста.

Звертаючись до світового досвіду з формування сприятливого зовнішнього іміджу міста, для закріплення в суспільній свідомості образу

курорту Бердянськ можна рекомендувати наступний набір інструментів (за пріоритетністю).

1. Урахування соціально-економічного становища міста, що спирається на місцеву ідентичність. В якості основи іміджу міста-курорту Бердянськ може бути використано його соціально-економічне становище.

По-перше, Бердянськ входить до складу пріоритетних курортних територій України. Переконливим підтвердженням визнання державної значущості унікальних природних ресурсів лікувально-оздоровчої території Бердянська є прийняття в 2005 р. Закону України «Про оголошення лікувально-оздоровчої території м. Бердянськ Запорізької області курортом державного значення».

По-друге, Бердянськ є найближчим сусідом офіційних «регіональних столиць» - Запоріжжя і Дніпра, що дає додаткові можливості для розвитку туристичної інфраструктури курортного міста.

По-третє, Бердянськ має значний рекреаційно-курортний і туристичний потенціал. З дев'яти курортно-рекреаційних зон Запорізької області Бердянська курортна зона має самий різноманітний спектр природних лікувальних ресурсів. Основою курортної справи в Бердянську є: Азовське море (його вода містить більше 100 хімічних елементів; лікувальні грязі (слабо-сульфідні високо-мінералізовані, слабо-сульфідні низько-мінералізовані), бальнеологічні ресурси (хлоридно-натрієві води з великою місткістю бромідів) і привабливі кліматичні особливості.

2. Використання природно-кліматичних особливостей міста курорту Бердянськ, які необхідно підсилювати і транслювати. На наш погляд, в даний час рекреаційний потенціал курортної території використовується односторонньо. Бердянськ позиціонується як курортно-оздоровчий центр, в той час як у міста існують широкі можливості для створення центрів водного, сільського зеленого туризму; проведення риболовних турів та інших форм активного і ініціативного відпочинку. Це дозволить розширити і збільшити потенційні цільові сегменти споживачів.

3. Наявність унікальних історико-культурних, природних пам'яток. Історико-культурний потенціал Бердянщини багатий і різноманітний. Зокрема: неподалік від села Новопетрівка знайдені залишки Петровської фортеці Дніпровської укріпленої лінії, побудованої в 1770 році; унікальна пам'ятка природи – Висока скеля – місце, яке по праву називають малою Швейцарією; село Калайтанівка відоме розташованим поблизу історико-ботанічним заповідником «Захаріївська фортеця» (XVIII ст.), де збереглися земляні вали і багатство флори давніх часів; унікальний пам'ятник природи - скеля «Ослині вуха».

Це далеко не повний перелік унікальних туристичних ресурсів, розташованих на прилеглих від Бердянська рекреаційних територіях. Вони можуть бути основою в проектуванні нових туристичних послуг, натхненням для розвитку туризму в регіоні.

4. Персоніфікація міста Бердянськ через знакові фігури. Чимало людей, що народилися у Бердянську, стали потім відомими в різних сферах життя: Ісаак Бродський, художник, заслужений діяч мистецтв СРСР; П.П. Шмідт один з керівників Севастопольського повстання 1905 року, відомий також, як лейтенант Шмідт; В.А. Хавкін – всесвітньо відомий лікар-бактеріолог, винахідник вакцин проти холери та чуми; Тетяна Назарова, народна артистка України, прима Київського театру російської драми ім. Л. Українки; Ольга Куриленко, актриса, яка зіграла роль дівчини Джеймса Бонда в «Квант милосердя» та багато інших. У рамках даної компоненти іміджу представляється доцільним та ефективним використання популярності людей, які народилися, проживають та пов'язують своє життя з Бердянськом, для посилення позитивного іміджу міста.

В ході дослідження проблеми щодо управління туристичним іміжем курортної території: визначено роль іміджу як важливої складової стратегії розвитку туризму міста-курорту; розкрито сутність поняття «імідж курортного міста»; визначено основні цільові аудиторії, на які необхідно орієнтуватися при управлінні іміжем курортного міста як складової стратегії розвитку туризму;

розроблено основні напрями формування іміджу курортного міста; визначено, що процес розвитку іміджу курортного міста - це не просто пошук і реалізація деякої сукупності заходів із здійснення тих чи інших змін, а творча стратегія влади і громади. Формування іміджу курортного міста - актуальне завдання, яке необхідно вирішувати в умовах зростаючої конкуренції в боротьбі за всі види ресурсів.

Література

1. Економіка регіонів у 2015 році: нові реалії і можливості в умовах започаткованих реформ. – К.: НІСД, 2015. – 92 с.
2. Мещеряков Т.В. Имидж города как стратегический фактор эффективного маркетинга территории / Т.В. Мещеряков // «Проблемы современной экономики». – 2009. – № 2(30). – С. 26-33.
3. Люлько А. Имидж города и факторы, влияющие на его формирование / А.Люлько // «Власть». – 2011. – № 8. – С. 71-73.
4. Панкрухин А.П. Маркетинг территорий. / А.П. Панкрухин. – СПб.: Питер, 2006. – С. 141-145.

КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Карпенко А.В.¹, Мирошниченко В.Г.²

Запорізький національний технічний університет, м. Запоріжжя, Україна

¹a.v.karpenko@meta.ua, ²vika.miroshnichenko.94@mail.ru

Проблема удосконалення механізму комерціалізації інтелектуальної власності відноситься до найбільш важливих теоретичних і практичних аспектів економічного розвитку держави на інноваційній основі, оскільки її потенціал та можливості реалізації залежать від обсягу наявного

інтелектуального капіталу, стану науки та техніки, рівня використання їх результатів.

Комерціалізація інтелектуальної власності характеризується як процес залучення об'єктів інтелектуальної власності в економічний обіг з метою їх використання у господарській діяльності підприємств [1]. Даний процес включає дії різних суб'єктів з придбання та відчуження прав на інтелектуальну власність, що формує ринок нематеріальних активів в частині передачі даних прав від власника до споживача чи посередника на платній основі, з метою отримання прибутку або іншої вигоди. Крім того, комерціалізація інтелектуальної власності забезпечує власників можливістю використання таких прав в якості активів як внесок у статутний капітал або для застави.

Комерціалізація в світовій практиці започатковується переважно в межах науково-технічної та дослідницької діяльності університетів, або суб'єктами інноваційної інфраструктури (бізнес-інкубаторах, технопарках, технополісах тощо), де відбувається створення інтелектуальної власності. Саме вона є особливою формою власності, як ідеальне творіння засноване на матеріальних носіях, що створюється творчою, інтелектуальною працею та відображає індивідуальні особливості людини, її здібності й талант [2, с. 311].

Комерціалізація починається з моменту виявлення перспектив комерційного використання нової розробки й закінчується реалізацією розробки (технології, отриманого з її допомогою товару або послуги) на ринку й одержанням комерційного ефекту. Тобто в даному процесі задіяними є багато суб'єктів, серед яких: автори, підприємства-виробники, споживачі, інвестори, консультанти, сервісні компанії, посередники, органи державної чи місцевої влади. Крім того, в процесі комерціалізації на ринку з'являються конкуренти та компанії «пірати». Всі зазначені учасники та рівень їх безпосередньої взаємодії, а також наявний потенційний попит на інновації й є основою для формування та розвитку процесів комерціалізації інтелектуальної власності.

В Україні передумовами комерціалізації інтелектуальної власності є формування відповідного фонду заявок на винаходи, корисні моделі та

промислові зразки. За останні 5 років у вітчизняній економіці спостерігається тенденція зменшення зареєстрованих патентів та ліцензій, зокрема у 2015 р. порівняно з 2011 р. інтелектуальна активність щодо поданих заявок (на винаходи і корисні моделі) зменшилася понад 15%, а на промислові зразки – зросла на 18%. Кількість виданих патентів на винаходи зменшилась понад 25%, а на корисні моделі і промислові зразки зросла відповідно в 7,9 і 1,9 рази (табл. 1) [3, с. 229-248]. Проте тенденція за 2013-2015 рр. свідчить про постійне зменшення всіх зазначених показників, окрім зареєстрованих патентів на промислові зразки. Кількість заявок на знаки для товарів і послуг за національною процедурою зросла майже на 17%, а їх зареєстрована кількість скоротилася понад 25%.

Таблиця 1

Розподіл заявок та патентів за структурою інтелектуальної власності, од.

Показники	2011	2012	2013	2014	2015
Надійшло заявок на винаходи	5247	4944	5418	4813	4497
Видано патентів на винаходи	4061	3405	3635	3319	3014
Надійшло заявок на корисні моделі	10437	10229	10175	9384	8618
Видано патентів на корисні моделі	1029	9951	10137	9196	8153
Надійшло заявок на промислові зразки	1761	1851	3778	2664	2080
Зареєстровано патентів на промислові зразки	1337	1541	2010	2464	2521
Надійшло заявок на знаки для товарів і послуг за національною процедурою	21094	22781	24471	18796	24652
Зареєстровано знаків для товарів і послуг за національною процедурою	16677	15459	14981	14698	12388

За даними Державного підприємства «Український інститут інтелектуальної власності» як уповноваженого закладу для проведення експертизи заявок на об'єкти промислової власності видно, що зростання чинних об'єктів інтелектуальної власності в Україні є незначним. Зокрема за 2011-2015 рр. кількість чинних патентів на винаходи зросла на 963 од. (3,9%), патентів на промислові зразки – на 2587 од. (27,4%) і свідоцтв на знаки для

товарів і послуг – на 33755 од. (25,3%), а кількість патентів на корисні моделі зменшилась на 809 од (2,1%) (табл. 2) [4, с. 12-18].

Таблиця 2

Розподіл чинних патентів та свідоцтв за структурою інтелектуальної власності на кінець року, од.

Показники	2011	2012	2013	2014	2015
Патентів на винаходи	24773	25276	26033	26183	25736
Патентів на корисні моделі	38225	40168	41124	40268	37416
Патентів на промислові зразки	9454	8084	10051	11095	12041
Свідоцтв на знаки для товарів і послуг за національною процедурою	133411	144481	153548	161592	167166

За 2011-2015 рр. зросла кількість реєстрацій промислових зразків та знаків для товарів і послуг, а винаходів та корисних моделей навпаки – зменшилась (табл. 3) [3, с. 250; 4].

Таблиця 3

Розподіл зареєстрованих договорів щодо розпорядження майновими правами на об'єкти промислової власності, од.

Вид договору	Кількість реєстрацій							
	Винаходи		Корисні моделі		Промислові зразки		Знаки для товарів і послуг	
	2011	2015	2011	2015	2011	2015	2011	2015
Усього	223	179	197	121	70	107	1395	1679
Невиключні ліцензії	5	1	13	2	4	3	133	74
Виключні ліцензії	4	-	6	3	1	1	54	30
Передача права	75	103	55	51	65	103	1205	1575
«Відкриті ліцензії»	139	75	123	65	-	-	-	-

Погоджуючись з висновками представленими у працях [5; 6; 7], ми вважаємо, що основними перешкодами в зростанні обсягів комерціалізації інтелектуальної власності є: суперечність нормативно-законодавчої бази і

практики її виконання в аспектах права власності, оподаткування та бухгалтерського обліку; відсутність висококваліфікованого кадрового забезпечення відносин з інтелектуальної власності; недостатнє державне і приватне фінансування процесів інтелектуалізації; відсутність потенційного попиту на інтелектуальну продукцію; недосконалість конкурентного середовища, правової охорони та захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності; низьке інформаційне забезпечення діяльності в сфері інтелектуальної власності тощо.

Забезпечити активізацію процесів комерціалізації в Україні здатні комплексні дії уряду, різних рівнів влади та громади щодо: встановлення тісної та плідної кооперації вузівської науки і бізнесу, інтеграції освіти і академічної, університетської та галузевої науки; вдосконалення суперечливої нормативно-правової бази з регулювання інноваційної та трансфертної діяльності; створення інформаційно-консультативних центрів; розробки та впровадження механізмів залучення й використання результатів науково-технічної діяльності в господарський обіг; підвищення мотивації науковців і наукових колективів до науково-дослідної діяльності та суб'єктів господарювання до інвестування в наукові дослідження; розробки та використання критеріїв оцінки ринкової вартості науково-технічної продукції тощо [7, с. 73]. Всі зазначені заходи мають бути впорядковані в єдиний комплексний проект – стратегію щодо їх послідовності, взаємозв'язку, центрів відповідальності тощо.

Розробка і реалізація стратегії комерціалізації інновацій в економіці України передбачає перетворення теоретичних установок в набір конкретних заходів з виконання економічних, управлінських, маркетингових, правових, техніко-технологічних і культурно-ментальних задач, пов'язаних з розробкою, виробництвом і реалізацією інновацій на декількох рівнях: державному (національному), макрорегіональному (при його виділенні), регіональному, локальному (територіальному, що входить в регіональний) та мікрорівні (підприємства) [8, с. 57].

Отже, реалізація стратегії комерціалізації забезпечить впровадження

законодавчих, кадрових, організаційних та фінансових заходів, які сприятимуть формуванню нового рівня економічних відносин і активному використанню інтелектуального потенціалу держави, переходу до «кооперативної моделі» управління інноваційним циклом в національній економіці, прискоренню інноваційного розвитку.

Література

1. Дергачова В.В. Інтелектуальна власність: навчальний посібник / В.В. Дергачова, С.О. Пермінова; за ред. О.А. Гавриша. – К. : НТУУ «КПІ», 2014. – 423 с.
2. Чухно А.А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України: монографія / А.А. Чухно. – К. : Логос, 2003. – 632 с.
3. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Статистичний збірник. – К. : ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України». – 2016. – 257 с.
4. Річний звіт Державної служби інтелектуальної власності України за 2015 рік. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sips.gov.ua/i_upload/file/zvit_2015_ua.pdf
5. Шпак Н. Проблеми комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності у вищих навчальних закладах / Н. Шпак, М. Гнатюк // Економічний аналіз. – 2012. – Вип. 10. – Ч. 2. – С. 150-155.
6. Базилевич В.Д. Інтелектуальна власність: креативи метафізичного пошуку: монографія / В.Д. Базилевич, В.В. Ільїн. – К. : Знання, 2008. – 687 с.
7. Карпенко А.В. Комерціалізація інновацій в умовах національної економіки / А.В. Карпенко // Інтеграція економічних та технічних процесів: сучасний стан і перспективи розвитку: колективна монографія / за заг. ред. Савчук Л.М. – Х. : Вид-во «Діса плюс». – 2015. – С. 61-75.
8. Карпенко А.В. Стратегия коммерциализации инноваций в Украине / А.В. Карпенко // Scientific letters of Academic Society of Michal Baludansky. – Košice, Slovakia. – 2016. – № 6. – P. 55-58.

АНАЛІЗ МІНЛИВОСТІ ГРОШОВИХ ПОТОКІВ ПІДПРИЄМСТВ

Піскунова Н.О.

Дніпропетровський національний університет ім. О. Гончара,

м. Дніпропетровськ, Україна

nina-kovalenko85@rambler.ru

Умовам здійснення підприємницької діяльності наразі притаманна достатня невизначеність та нестабільність, що пов'язано із становленням ринкових відносин, адаптацією законодавчої сфери, світовим та локальними кризовими явищами, впливом внутрішніх процесів господарюючих суб'єктів тощо. Все це визначає змінність грошових потоків. Проведення аналізу грошових потоків у таких умовах є складним. В цьому випадку може використовуватися імовірнісний підхід до кількісного аналізу. Характеристики показників розглядають як випадкові величини, розподілені за певним законом розподілу ймовірностей. Такий підхід дозволяє аналізувати фінансові показники за допомогою характеристик випадкових величин, при цьому використовується теорія ймовірностей та математична статистика.

Проблематика аналізу грошових потоків досить широко розглянута в економічній літературі. Дослідженню питання аналізу грошових потоків, його методологічного забезпечення, етапів та методів проведення аналізу присвятили свої роботи як вітчизняні, так і зарубіжні науковці, зокрема, Бланк І.О., Калетнік Г.М., Ціхановська В.М., Тянь Р.Б., Атамас П., Базілінська О.Я., Цал-Цалко Ю.С, Грабовецький Б.Є., Етрилл П., Боронос В.М. тощо.

Брак досвіду функціонування підприємств України в ринкових умовах, недостатнє вирішення проблеми управління їх грошовими потоками як в методологічному, так і в прикладному аспектах призводять до того, що у вітчизняній практиці аналіз руху коштів практично не береться до уваги. Це зумовлює ігнорування найбільш важливої – динамічної частини бізнесу і

породжує низку серйозних проблем, пов'язаних з необґрунтованістю та хаотичністю управління і загостренням загальної проблеми неплатежів [1, с.89].

За своєю природою, грошові потоки підприємства мають важко передбачуваний, змінний характер [2, с. 23].

Найбільш широкоживаними показниками, що характеризують змінність економічних процесів, є коефіцієнт варіації та коефіцієнт семіваріації.

Як відомо, коефіцієнт варіації – це відносна величина, що служить для характеристики коливання (мінливості) ознаки та являє собою відношення середнього квадратичного відхилення τ до середнього арифметичного \bar{X} , виражається у відсотках. Для оцінки мінливості використовують також показник коефіцієнту семіваріації.

Поряд із зазначеними коефіцієнтами існує величезна сукупність фінансових коефіцієнтів, які використовуються при аналізі грошових потоків. У практичній площині при проведенні аналізу необхідно конкретизувати як проблеми, що виникають при управлінні грошовими потоками, так і коло осіб, що буде користуватися проведеними розрахунками. При аналізі можна заглибитись у розрахунки і втратити первинні зв'язки з відправною точкою, із сутністю того, що шукає запитувач інформації і з якою метою. При дослідженні розглянуто підхід П. Етрилла до ключових стадій аналізу фінансових коефіцієнтів. П. Етрилл виділяє три узагальнені стадії, що зазначені на наступному рис. 1 [3, с. 83].

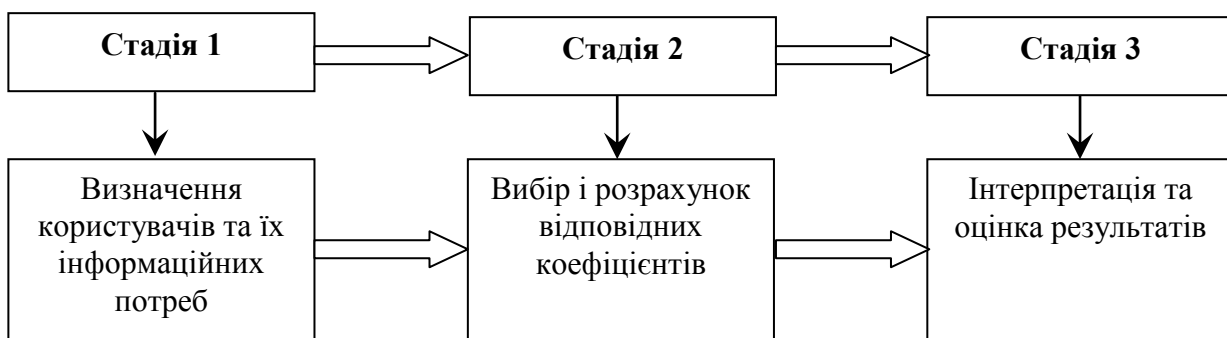

Рис 1.– Ключові стадії аналізу фінансових коефіцієнтів

Виходячи з даних рис. 1, можна констатувати, що, по-перше, слід визначити суб'єкта – того, кому і з якою метою потрібен аналіз та інтерпретація, по-друге, вибір відповідних коефіцієнтів та їх розрахунок, і, по-третє, формування оцінки отриманої інформації.

З метою підвищення якості аналізу грошових потоків слід проводити комплексний аналіз, що базується не лише на фінансовій звітності, а й на використанні податкової звітності, планів рахунків, історії розвитку підприємства, первинних документів, бухгалтерських звітів, оборотно-сальдових відомостей тощо.

Література

1. Литвинчук Т.В. Грошові потоки в системі управління підприємством [Текст] / Т. В. Литвинчук // Вісник Хмельницького національного університету. – 2014. – № 6. – С.86–90.

2. Єрешко Ю.О. Сутність і структура механізму управління грошовими потоками підприємства / Ю.О. Єрешко // Економічний вісник НТУУ «КПІ» : збірник наукових праць. – 2011. – № 8. – С. 20-25

3. Этрилл П. Финансовый менеджмент для неспециалистов . 3-е изд. / Пер. с англ. Под ред. Е. Н. Бондаревской. – СПб.: Питер, 2006. – 608 с.

MARKETING SPORTOWY NA PRZYKŁADZIE DRUŻYNY SIATKARSKIEJ ZAKSA KĘDZIERZYN – KOŹLE

Pokusa T.¹, Pokusa F.²

Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu, Polska

¹t.pokusa@poczta.wszia.opole.pl, ²fpokusa@interia.pl

Marketing w sporcie związany jest z prowadzeniem działalności, która polega na wytwarzaniu oraz sprzedaży produktów i usług sportowych. Odnosi się on do organizacji sportowych, stwarzających warunki do uprawiania sportu i oferujących

produkty na rynku sportowym Natomiast *marketing przez sport*, który często określany jest jako *sponsoring sportowy*, polega na wykorzystaniu „przez dowolne przedsiębiorstwo wizerunku zawodnika, symbolu olimpijskiego itp. w strategii komunikowania się z własnymi klientami. [...] obejmuje jeszcze takie zagadnienia, jak: licencjonowanie marki (nazwa i logo) klubu sportowego lub sprzedaż praw do transmisji widowiska sportowego czy tzw. poparcie osobiste.”¹

Orientacja marketingowa w sporcie ewoluowała. W jej rozwoju – jak pokazuje Zygmunt Waśkowski – można wyróżnić cztery fazy: fazę administrowania sportem, fazę sponsoringu sportowego, fazę marketingu sportowego i fazę marketingu zarządzania sportem.² W fazie *administrowania sportem* sport finansowany był ze środków publicznych (z funduszy państwowych samorządowych), a zadaniem głównym zadaniem kierujących organizacjami sportowymi był nadzór nad powierzonym mieniem i prawidłową jego eksploatacją. W *fazie sponsoringu sportowego* sponsoring był kolejnym, poza dotacjami ze środków publicznych, źródłem finansowania działalności organizacji sportowych.

Trzecia faza rozwoju orientacji marketingowej, *faza marketingu sportowego* w sporcie pojawiła się w siódmej i ósmej dekadzie XX wieku. Wraz z rozwojem rynku sportowego (większe zainteresowanie kibiców, mediów i sponsorów widowiskiem sportowym), menadżerowie organizacji sportowych zainteresowali się marketingowym stylem zarządzania organizacją sportową, zaczęli dbać o dotarcie do nabywców produktu sportowego oraz ich satysfakcję.

Czwarta faza rozwoju orientacji marketingowej w sporcie, określana w literaturze przedmiotu jako *marketingowe zarządzanie sportem*, *marketing zindywidualizowany*, *marketing skierowany na klienta*, *marketing relacji* lub *marketing partnerski* (ang. *Customer Relationships Management*, CRM), pojawiła się w ostatniej dekadzie XX wieku, gdy organizacje sportowe upodobniły się do przedsiębiorstw komercyjnych, a rynek stał się kryterium efektywności ich

¹ J. Klisiński, *Marketing w biznesie sportowym*, Wyd. Wyższa Szkoła Ekonomii i Administracji w Bytomiu, Bytom 2008, s. 95-96, P. Halemba, M. Kucharski, M. Juchimiuk, *Marketing sportowy na przykładzie klubów profesjonalnej ligi piłki siatkowej*, Wydawnictwo Akademii Wychowania Fizycznego w Katowicach, Katowice 2013, s. 17.

² Z. Waśkowski, *Uwarunkowania i sposoby wdrażania orientacji marketingowej w klubach sportowych*, Wyd. Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, Poznań 2007, s. 15-16.

działania.³ Do oczekiwań klientów każda „kierująca się rachunkiem ekonomicznym organizacja sportowa – w następstwie zachodzących w otoczeniu zmian - na bieżąco zaczęła dostosowywać swoje kompetencje w zakresie zarządzania strategicznego, kultury organizacyjnej, zarządzania zasobami ludzkimi, procedur organizacyjnych, marketingu oraz struktury źródeł finansowania.”⁴

Marketing partnerski przeciwstawiany marketingowi transakcji. Ta pierwsza forma marketingu pozwala budować trwałą więź z klientem, gdyż koncentruje się na jakości wartości oraz jego obsłudze. Jest to koncepcja „polegająca na budowaniu, utrzymaniu i rozwoju długotrwałych relacji między organizacją sportową a klientami w celu zwiększenia stopnia zaspokojenia ich potrzeb, dzięki czemu możliwe będzie przekształcenie ich w klientów lojalnych, a przez to doprowadzenie do zwiększenia zysków w długim okresie.”⁵ W tabeli nr 1. przedstawiono zasadnicze różnice pomiędzy marketingiem transakcji i marketingu partnerskim w przestrzeni sportu.

Dawne formy marketingu partnerskiego opierały się na zasadach 4P (produkt, cena, promocja, dystrybucja). Z czasem powstały bardziej rozbudowane modele 4C (potrzeby i pragnienia klienta, koszt dla klienta, wygoda zakupu, dostarczanie informacji), aż w końcu powstał klasyczny model marketingu-mix, który opierał się na dwunastu elementach: produkt, cena, marka, kanały dystrybucji, sprzedaż bezpośrednia, reklama, promocja, opakowanie, prezentacja, obsługa, eksploatacja, ustalanie faktów i analiza. Obecnie wskazuje się, że tradycyjny marketing-mix powinien zostać rozszerzony o idee marketingu partnerskiego.

Stosowanie marketingu-mix w połączeniu z marketingiem partnerskim przynosi organizacji sportowej następujące korzyści: zmniejszenie kosztów kolejnych transakcji, mniejsze wydatki na badania rynku, większa konkurencyjność na rynku sportu, mniejsze ryzyko marketingowe, rekomendacja stałych klientów klientom

³ Zob. A. Sznajder, Marketing sportu, Polskie wydawnictwo Ekonomiczne S.A., Warszawa 2008, s. 42.

⁴ Z. Waśkowski, Uwarunkowania i sposoby wdrażania orientacji Marketingowej w klubach sportowych, op. cit., s. 55-56.

⁵ Ewa Piwoni-Krzeszowska, Marketing partnerski w przestrzeni sportu, [w:] Zarządzanie marketingiem w organizacji sportowej, red. K. Perechuda, Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, Wrocław 2003, s. 142.

przyszłościowym, utrzymanie stałych, lojalnych klientów, zadowoleni klienci potencjalnie zapłacą więcej za produkt sportowy.⁶

Tabela 1. Cechy marketingu transakcji i marketingu partnerskiego w przestrzeni sportu

Cechy	Marketing transakcji	Marketing partnerski
Horyzont czasowy nastawienia do działalności	Krótkookresowe nastawienia do działalności	Długookresowe nastawienia do działalności
Przedmiot koncentracji	Koncentracja na pojedynczej transakcji	Koncentracja na budowaniu trwałych związków z klientem
Najważniejszy obiekt	Najważniejsze są atrybuty świadczonych usług	Najważniejsze są korzyści, jakie uzyskuje klient w wyniku korzystania z usługi
Istotność obsługi klienta	Obsługa klienta jest mało istotna	Obsługa klienta jest bardzo istotna
Podejmowanie działań wiążących	Brak dążenia do przywiązania klienta do danej organizacji sportowej	Zdecydowane dążenie do przywiązania klienta do danej organizacji sportowej
Częstotliwość kontaktów	Sporadyczne kontakty z klientami będące przejawem ich inicjatywy	Stale kontakty z klientami będące przejawem inicjatywy klubu sportowego
Istotność jakości	O jakość dbają tylko osoby biorące bezpośredni udział w świadczeniu usługi sportowej przez daną instytucję sportową	O jakość dbają wszyscy pracownicy i sportowcy danej instytucji sportowej

(Źródło: E. Piwoni-Krzeszowska, Marketing partnerski w przestrzeni sportu, [w:] Zarządzanie marketingiem w organizacji sportowej, red. K. Perechuda, Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, Wrocław 2003, s. 144.)

⁶ Zob., J. Klisiński, Marketing w biznesie sportowym, op. cit., s. 96-98.

Podstawową zasadą marketingu sportowego jest rozpoznawanie potrzeb już istniejących i wyzwalanie nowych, celem przekształcenia ich w popyt. W całym tym procesie trzeba uwzględniać nie tylko potrzeby, które zwykle się uważać za racjonalne, lecz także marzenia, emocje i chęć naśladownictwa. Ponieważ nowe preferencje konsumpcyjne ścierają się stale z tradycyjnymi nawykami, wskazane jest umiejętne komponowanie takich ofert, które harmonijnie łączą sprawdzoną na rynku ofertę z elementami innowacji. Ważne jest, by *tworzenie oferty handlowej bezpośrednio nawiązywało do osoby, klubu czy wydarzenia sportowego*. W przypadku ZAKSA Kędzierzyn-Koźle może to być przykładowo akcentowanie osobowości Pawła Zatorskiego czy Beniamina Tioniuttiego lub też meczów w ramach siatkarskiej Ligi Mistrzów. Wzorem w tym zakresie są działania klubów występujących w koszykarskiej lidze NBA w Stanach Zjednoczonych. Tam bowiem *silne marki tworzą zintegrowaną społeczność wokół siebie*, wykorzystując wspomniane więzi emocjonalne. Jak wynika z badań, rozpoznawalność marki w skali kraju na poziomie 80%, jest marketingowo swoistą „kurą znoszącą złote jajka” a taka sytuacja w odniesieniu do ZAKSA K-K wynosi prawie⁷ Ponadto, przywiązanie do klubu powoduje, że *produkty konkurencji sponsora z reguły odpadają w odczuciu kibiców klubu*, już we wstępnej fazie poznawania oferty tegoż konkurenta. Rzec można, iż na starcie wiadomo zwykle o wejściu w relacje ze sponsorem klubu jego kibiców z jednej strony, a jednocześnie konsumentów z drugiej. Popyt konsumenta sportowego wykazuje jednak skłonność do ulegania znacznym wahaniom wynikającym głównie z sezonowością rozgrywek. Każda dyscyplina sportowa dąży mimo to do posiadania rocznego cyklu życia. Tam, gdzie to jest możliwe, dyscypliny uprawiane w plenerze przenoszą się po zakończeniu sezonu do hal i odwrotnie lub wydłuża się okres rywalizowania w tych dyscyplinach (np. siatkówka plażowa, futsal, lekkoatletyka w hali, streetball, skoki narciarskie na igielicie). Wiele organizacji sportowych współzawodniczy ze sobą w tym zakresie i jednocześnie współpracuje.

⁷ Por. Ł. Babik, *Wpływ działalności klubów sportowych na wizerunek miast powiatowych Opolszczyzny*, Praca dyplomowa pod kierunkiem T. Pokusy, WSZiA, Opole 2016 s.45-56,

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ

Полях М.В., Артеменко Л.П.

*Національний технічний університет України “Київський політехнічний
інститут ім. І. Сікорського”, м. Київ, Україна*

mariya.polyakh@gmail.com

Глобальний індекс конкурентоспроможності відображає стратегії та методи забезпечення конкурентоспроможності країн. При створенні індексу глобальної конкурентоспроможності до уваги береться складність економічних процесів і пропонується агреговане значення великої кількості компонентів, кожен з яких відбиває один з аспектів конкурентоспроможності.

За індексом глобальної конкурентоспроможності 2015-2016 рр. Україна займає 79 місце після Гватемали. У табл. 1 зображено порівняння ситуації в Україні (показники взяті найвищі та найнижчі), Таджикистані (як країна, яка входить з Україною в одну групу економічного розвитку) та Швейцарії (лідер списку). Базисом для обрання даних показників стала мета зобразити економічне та інноваційне становище в Україні. Перша частина зображує найвищі та найякісніші місця країни, друга – місця, де ми зайняли останні місця, третя – інноваційні показники по країнах.

Стадія 2 керованої ефективності (інвестиційна стадія) акцентується на ефективному використанні світових технологій у внутрішньому виробництві, ВВП на душу населення від 4-10 тис. дол. США. До цієї стадії економічного розвитку віднесли країни: Україна, Болгарія, Грузія, Китай, Румунія, Сербія, Йорданія, Чорногорія.

На стадії 3 інноваційного розвитку економіки ключем до конкурентоспроможності країн названі, а їх частка згідно концепції складає 30%. Частка базових чинників також рівна 30%. Завдяки активній інноваційній діяльності та високій конкурентоспроможності продукції і послуг на світових

ринках на цій стадії підтримуються високий рівень заробітної плати, високі стандарти життя населення, висока якість інституціонального середовища, чудова інфраструктура, ефективні ринки і високий рівень технологічних інновацій [1].

Таблиця 1. Порівняння країн за показниками конкурентоспроможності

№	Показники конкурентоспроможності	Україна	Таджикистан	Швейцарія
1	Населення, млн. осіб	42.8	8.3	8.1
2	ВВП, млн. дол.	130.7	9.2	712.1
3	Вища освіта і підготовка, місце	34	75	4
4	Розмір ринку, місце	45	120	39
5	Здоров'я і початкова освіта, місце	45	78	11
6	Ефективність ринку праці, місце	54	48	1
7	Ефективність правової бази в складних регулярах, місце	123	41	3
8	Надійність поліцейської служби, місце	133	84	5
9	Готовність делегувати повноваження, місце	123	50	8
10	Регулювання фондових бірж, місце	135	113	12
11	Поширеність іноземної власності, місце	126	112	24
12	Потенціал для інновацій	52	60	1
13	Якість науково - дослідницьких інститутів	43	75	1

Складено на основі [2]

В той же час для реалізації конкуренції в умовах інноваційної моделі розвитку економіки частка чинників ефективності збільшена до 40%. В умовах інноваційної моделі розвитку економіки країна (Швейцарія, Сінгапур, США, Фінляндія, Німеччина, Японія) виділяється значними витратами компаній на виконання досліджень і розробок, добре розвиненою інфраструктурою для наукових досліджень, високим рівнем захисту інтелектуальної власності, прозорою та стабільною роботою державних установ, характерна раціональна бюджетно-фінансова політика, що дозволяє інвестувати великі кошти в освіту,

інфраструктуру і зміст широкого ряду соціальних служб [3]. У цих країнах державні установи відносяться до найкращих у світі, відзначаються передові позиції за рівнем розвитку охорони здоров'я, у сфері вищої і початкової освіти

У 2013 році ринки, на стадії розвитку вирости майже в 4 рази аналогічно до розвиненої економіки (5 % проти 1,3%). Прогнозувалося, що в 2016 р. вони, за прогнозами, будуть рости менше, ніж в два рази швидше (4,2% проти 2,1%). Більшість розвинених і зростаючих економік багатьох країн давно сконцентрувалися на стимулюванні наукомістких галузей і виробництв, а також зробили ставку на інвестиції в розробки, дослідження і збереження людського капіталу. Підвищення конкурентоспроможності вимагає добре функціонуючих ринків, які забезпечують здатність до адаптації, наявність таланту, високою здатністю до новаторства. Ці основні вимоги стануть ще важливішими в майбутньому, тому що країни, які є конкурентоспроможними є більш стійкими до ризиків і краще оснащені, щоб адаптуватися до мінливого середовища. У той же час, поширення інформаційних і комунікаційних технологій, породжуючи нові бізнес-моделі несуть великі перспективи для майбутньої хвилі інновацій, які можуть призвести до довгострокового зростання.

Література

1. Артеменко Л. П. Вплив євроінтеграції на конкурентоспроможність та інноваційний розвиток країн // Збірник наукових праць Державного університету інформаційно-комунікаційних технологій «Економіка. Менеджмент. Бізнес». – №2 – 2015. - С.99 - 104.

2. Klaus Schwab, World Economic Forum // The Global Competitiveness Report 2015–2016 // Insight Report 2016. – [Електронний ресурс] – режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf

3. Артеменко Л.П. Інноваційне забезпечення конкурентоспроможності України // Науково-технічний розвиток: економіка, технології, управління // Матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 7-9 квітня 2015 року. – К.: НТУУ «КПІ», 2015. – С. 6-7.

ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА
З ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ
У МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ

Попова Г. В.

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

nikolayropov@mail.ru

Динамічні процеси соціально-економічних перетворень в Україні ускладнюються перманентними кризовими явищами в усіх галузях національної економіки. На противагу очікуванням європейської спільноти в країні все більш характерною є політична, економічна, фінансова нестабільність і, як наслідок, погіршення якості життя пересічних громадян. На тлі цих процесів українці здебільшого занепокоєні поліпшенням матеріальної складової життя, натомість цінності культури, освіти, духовності, гуманізму в суспільстві стрімко девальвують.

Подолання зазначених негативних тенденцій, перехід України на якісно новий рівень функціонування особливо залежить від молоді, формування якої є найважливішим покликанням системи освіти, зокрема вищої. Саме освітнє середовище є тим благодатним ґрунтом, де зростає гармонійна, всебічно розвинена особистість – гідна, культурна й освічена; молода людина, яка щиро вболіває за майбутнє своєї країни та прагне реалізувати власний потенціал для забезпечення її сталого розвитку.

Однією з потужних причин, що гальмують якісні перетворення національної економіки, як на державному рівні, так і на рівні окремого вітчизняного товаровиробника є неефективне управління, що не здатне забезпечити високу результативність трансформаційних процесів. Тож, система вищої менеджмент-освіти має бути зорієнтована на підготовку нового покоління управлінських кадрів – компетентної, культурної молоді, яка прагне до самовдосконалення, підвищення професійного рівня, має розвинене

інноваційне мислення, здатна прогнозувати, виважено підходити до прийняття управлінських рішень і брати відповідальність за їх наслідки. Вочевидь, країні потрібні менеджери з високим рівнем професійної культури, зокрема культури управління персоналом (КУП).

Дослідно-експериментальна робота з формування КУП майбутніх менеджерів, організована на факультеті економіки та управління Донбаського державного педагогічного університету проходила в чотири етапи. На розвідувальному етапі отримано додаткову інформацію про об'єкт, предмет наукового пошуку, уточнено завдання та гіпотезу дослідження. На констатувальному – розроблено критеріально-рівневу базу діагностики культури управління персоналом майбутніх менеджерів, а саме: визначено когнітивний, операційно-технологічний, особистісний критерії сформованості педагогічного явища та відповідні показники; обрано чотирирівневу шкалу оцінювання (високий, достатній, недостатній, низький рівні).

Під час педагогічного експерименту нами використано низку діагностичних методів: анкетування, тестування, експертні оцінки, самооцінка, спостереження, інтерв'ю, математичні, статистичні тощо. Також застосовувався різноманітний методичний інструментарій, як складений автором самостійно (комплекс тестових завдань, "банк ситуацій", індивідуальні навчально-дослідні завдання, опитувальник "Ціннісні орієнтації" та ін.), так і валідні психодіагностичні методики ("КОС", вербальний тест "Дослідження рівня креативності", методики вивчення навчальних і професійних мотивів, дослідження соціального інтелекту та ін. [1; 2]). Унаслідок педагогічної діагностики засвідчено здебільшого недостатній та низький рівні сформованості культури управління персоналом у майбутніх менеджерів майже за всіма показниками означених критеріїв.

На формувальному етапі дослідно-експериментальної роботи у навчально-виховний процес експериментальних груп було введено спеціально розроблені педагогічні умови, які відповідно до гіпотези дослідження повинні підвищити ефективність фахової підготовки з формування КУП майбутніх менеджерів; в

контрольних групах навчально-виховний процес організовувався без змін, за класичною схемою. Так, було запроваджено комплекс педагогічних умов: збагачення змісту навчання з управління персоналом додатковою культуро-зорієнтованою тематикою; урізноманітнення процесу фахової підготовки майбутніх менеджерів активними та інтерактивними формами й методами навчально-виховної діяльності; сприяння розвитку професіоналізму педагогічних кадрів із метою забезпечення ефективності процесу формування культури управління персоналом майбутніх менеджерів.

За першою педагогічною умовою в зміст дисциплін циклу професійної підготовки „Основи менеджменту”, „Управління персоналом”, „Менеджмент організацій” було введено змістовий модуль „Культура управління персоналом” – відносно самостійний, тематичний, завершений блок культуро-зорієнтованої навчальної інформації, що має визначене функціональне навантаження. Упровадження змістового модулю (з 2-го по 5-й курси підготовки майбутніх менеджерів), дозволило послідовно збагатити зміст навчання з управління персоналом культуро-зорієтованим контекстом, створивши таким чином достатнє змістово-пізнавальне, навчально-методичне підґрунтя процесу формування культури управління персоналом.

Уведення другої педагогічної умови передбачало активне запровадження в навчальний процес підготовки майбутніх менеджерів таких видів лекцій: проблемна, «зведений виклад», «ізуалізація», з використанням аналізу конкретних ситуацій, зокрема в аудіо- та відеоформаті. При організації практичних занять широкого вжитку набув метод «малих груп», що забезпечило більшу результативність активних та інтерактивних методів навчання. Як приклад наведемо такі: розробка моделі «Сучасний менеджер з високим рівнем культури управління персоналом» за допомогою метода «коллажу»; аналіз конкретних ситуацій («Конфлікт», «Психологічна пастка», «Відповідність посаді», «Критика керівника» тощо), імітаційні ігрові технології (дидактичні ігри «Брейн-ринг», «Досягни вершини»); управлінські рольові ігри («Приймаймо рішення», «Управління креативним колективом у процесі

розробки інноваційного проекту» тощо); тренінгові вправи («Розкриваємо управлінський потенціал», «Асертивна поведінка і конфлікт» тощо). Позааудиторну роботу врізноманітно такими формами: конкурси дослідницьких проектів на фахову культуру-зорієнтовану тематику; зустрічі з талановитими представниками управлінського фаху («Економісти долають стереотипи»); виїзні семінари на базі підприємств регіону; відкриті кураторські години на культуру-зорієнтовану тематику («Національна і традиційна українська символіка», «Мораль і моральність майбутнього менеджера»). Завдяки цій педагогічній умові максимально задіяний операційно-діяльнісний інструментарій фахової підготовки, що забезпечило глибше розуміння майбутніми менеджерами культуру-зорієнтованого фахового змісту навчання, оволодіння ними практично-предметним досвідом культуродоцільної інформаційної, дослідницької, комунікативної, інноваційної діяльності в галузі управління персоналом та вплинуло на розвиток професійно-значущих якостей особистості.

Третю педагогічну умову реалізовано у формі теоретико-практичного семінару «Засади самовдосконалення викладача вищого навчального закладу», організованого для педагогічних кадрів, що здійснюють підготовку майбутніх менеджерів. Семінаром охоплено такі тематичні аспекти: особистість викладача вищого навчального закладу; лекція у вищій школі: інноваційні підходи; семінар: новітні технології; педагогічна техніка викладача тощо. Тематичні заняття теоретико-практичного семінару організовано в таких видах: творчі семінари, майстер-класи, тренінги. Ця педагогічна умова забезпечила високопрофесійний супровід процесу формування культури управління персоналом майбутніх менеджерів, необхідну вмотивованість педагогічних кадрів на досягнення його високої результативності.

Під час контрольного етапу дослідно-експериментальної роботи встановлено, що комплексна реалізація в процесі фахової підготовки майбутніх менеджерів запропонованих педагогічних умов дозволила досягти суттєвої позитивної динаміки розвитку культури управління персоналом в

експериментальній групі, порівняно з контрольною, за всіма критеріями її сформованості, що підтверджує сформульовану гіпотезу. Ефективність упровадження педагогічних умов визначено за допомогою розрахунків *t*-критерію Стюдента, що довели статистичну значущість та достовірність результатів педагогічного експерименту.

Отже, збагачення змісту навчання з управління персоналом культуро-зорієнтованим контекстом у поєднанні з розмаїттям методів навчально-виховної діяльності та за безпосередньої участі високопрофесіональних педагогічних кадрів сприяли розширенню у студентів експериментальної групи когнітивного та практично-предметного досвіду культуродоцільної діяльності в галузі управління персоналом; суттєво вплинули на розвиток інтелектуальних, комунікативних, творчих, емоційно-вольових якостей, забезпечили посилення ваги внутрішніх і зовнішніх позитивних мотивів навчання та фаху, сформували усвідомлене ціннісне ставлення до професії.

Зазначені вище педагогічні умови ефективно реалізуються й дотепер у навчально-виховному процесі, тим самим забезпечуючи підвищення якості підготовки майбутніх менеджерів спеціальності "Менеджмент і адміністрування". Це фахівці нової формації, які в найближчій перспективі мають стати стрижнем національної генерації менеджерів, відданих управлінській справі, професійно вмотивованих, сенситивних до змін, що відбуваються в країні та здатних реалізувати власний особистісний та фаховий потенціал у справі забезпечення розквіту України.

Література

1. Истратова О. Н. Справочник психолога-консультанта организации / О. Н. Истратова, Т. В. Эксакусто. – Изд. 2-е. – Ростов н/Д : Феникс, 2007. – 638 с.
2. Практическая психодиагностика. Тесты и методики / авт.-сост. Надеждина В. – Минск : Харвест, 2011. – 640 с.

ДЕЯКІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ КЕРІВНИКІВ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Проскурін В.М.¹, Проскуріна У.В.²

¹Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

²Університет Фрідріха Шиллера, м. Йена, Німеччина

¹proskuninvm@ukr.net, ²uliana.proskunina@gmail.com

Робота освітнього закладу будь-якого типу, підпорядкованості та форми власності неможлива без чітко організованої, методично виваженої та детально продуманої управлінської діяльності з боку його керівника. Особливої актуальності це набуває для керівників-початківців які займаються складанням розкладу навчальних занять.

Пропоновані поради дозволять уникнути типових помилок, яких припускається більшість заступників директорів шкіл з навчально-методичної роботи, починаючи свою професійну діяльність.

1. Розклад уроків. Розклад навчальних занять регламентує роботу школи, його якість - ефективність навчально-виховного процесу, забезпечення високого рівня працездатності учителів й учнів. Для полегшення роботи зі складання розкладу занять заступникові директора необхідно знати нормативні вимоги.

Нижче пропонуємо алгоритм вимог та список документації, що необхідні для складання розкладу уроків.

Стандартний алгоритм вимог для складання навчального розкладу

1. Педагогічні вимоги врахування режиму роботи (дотримання режиму роботи школи; будь-які зміни мають бути винятком).

1. 1. Раціональний розподіл годин з предмету

Уроки з великою підготовкою – у різні дні з розривом 1-2 дні.

У понеділок – уроки з найбільшою підготовкою.

У понеділок і суботу (п'ятницю) не виставляти уроків, яких за навчальним

планом лише 1-2 год.

1.2. Рівномірний розподіл уроків упродовж тижня й робочого дня

Чергування видів діяльності.

Недоцільно 4-5 письмових робіт.

1.3. Переключення різних видів діяльності

Чергування уроків гуманітарного, природничо-математичного циклу тощо.

Не рекомендується поєднання фізкультури, ритміки, ДПЮ (за винятком інтегрованих уроків).

1.4. Спарені уроки

У 8-11 класах доцільно, але врахувати бажання учителів.

До 7-го класу недоцільно.

1.5. Паралельні уроки

Дотримуватись, особливо в природничо-математичному циклі.

Не допускати "ножиць" (не ставити уроки в паралельних класах у різні дні).

2. Психологічні вимоги

2.1. Послідовність уроків

- Найважчі уроки - 2-4, особливо природничо-математичного циклу.
- 1,5,6, уроки - найлегші.

2.2. Враховувати динаміку працездатності учня впродовж дня й тижня

Вівторок, середа, четвер – найпродуктивніші дні; по 6 уроків; контрольні роботи.

Середа – перепочинок, бажано зменшити навантаження, тоді ефективнішою буде п'ятниця.

П'ятниця – спад продуктивності.

2.3. Працездатність учителя

Якщо 5 уроків – обов'язково «вікно» після 2-3 уроку.

3-4 уроки – «вікно» недоцільне.

2.4. Чергування видів праці

Письмовий – усний, гуманітарний - математичний і под.

Уникати: поєднання літератур, мов (українська, іноземна та мови національних меншин) тощо.

3. Санітарно-гігієнічні вимоги (дотримання світлового режиму; дотримання температурного режиму; мінімальна міграція; чітке дотримання рекомендацій лікарів (робота спец. груп, медичних; урахування складності захворювання учня тощо)).

4. Організаційні вимоги (у паралельних класах однакова кількість уроків (спільні збори, виховні години); у вчителя початкових класів, який працює з 1-им класом, робота повинна закінчуватися разом із останнім уроком в названому класі, не допускати "ножиць", особливо в середніх класах).

4.1. Використання часового бюджету вчителя

Вільний день за навантаження 20 годин (5-ти денний робочий тиждень).

4.2. Уважне ставлення до вчителя

• Врахувати:

- стан здоров'я;
- наявність малих дітей; похилого віку батьків: (не ставити перших уроків, субота - вихідний день, не працюють дитячі садки).

4.3. Індивідуальні побажання, наприклад:

- учитель надає перевагу першим урокам;
- за сімейними обставинами (велика сім'я, доїжджає на 1-му уроці) бажаними є уроки починати з 2-го.

4.4. Зміни в розкладі

- Зміни у виняткових випадках.
- Зміни через об'єктивні обставини, про які повідомляють заздалегідь.

Література

1. Бабанский Ю.К. Оптимизация процесса обучения / Бабанский Ю.К. – М., 1977. – 256 с.

2. Нормативно-директивні документи МОЗ України – електронний ресурс:
<http://mozdocs.kiev.ua>

ПОРЯДОК ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ У ВИРОБНИЧИЙ ПРОЦЕС ЗАКЛАДУ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА

Сабадош Г.О.

Ужгородський торговельно-економічний інститут КНТЕУ, м. Ужгород,

Україна

aasaa30@ukr.net

Основними причинами вивчення та введення інновацій у підприємствах ресторанного господарства є: посилення конкурентної боротьби та максимізувати прибуток; зростання попиту споживачів. Вивчення наукових новинок та їх впровадження у виробничий процес закладу ресторанного господарства з метою поліпшення результатів діяльності підприємства завжди забезпечує престиж та зацікавленість рестораном. Проблема інновації є актуальною і своєчасною як для рівня підприємства, та і для рівня економіки держави.

Розглядаючи сучасні ресторани технології, визначимо інноваційні, які орієнтовані на організацію всього виробничо-технологічного процесу та дозволяють виконувати трудомісткі операції найбільш раціонально та з більшою продуктивністю. На рівні підприємства інновації – зброя конкуренції, ведуть до:

- зниження собівартості;
- зниження цін;
- росту прибутку;
- створюванню нових потреб;
- притоку коштів;
- підвищення іміджу виробника нової продукції.

Для успішного інноваційного розвитку ресторанного підприємства, перш за все, потрібно відслідковувати зміни, що відбуваються на вітчизняних і світових ринках ресторанного бізнесу, звертаючи при цьому особливу увагу на

основні тенденції розвитку науки і техніки. Для цього використовуються наступні методи:

- структурно-морфологічного аналізу - за допомогою якого можна виявити новітні розробки, для ресторанного бізнесу на основі яких формується інноваційна стратегія підприємства;

- визначення характеристик публікаційної активності – за допомогою якого, аналізуючи і відслідковуючи інформацію, можна визначити на якій стадії життєвого циклу знаходиться ресторанна інновація в різних країнах;

- патентів-аналогів – завдяки якому відстежуючи напрямки, в яких потужність патентів-аналогів зростає швидше, можна встановити розвиток виробничого потенціалу залежно від спрямованості інноваційної стратегії потужних ресторанних підприємств.

У виробництві ресторанних послуг в залежності від напрямку впровадження інновацій можна розділити на:

1. впровадження нових видів обладнання;
2. впровадження продукції з новими властивостями;
3. впровадження нових технологічних процесів;
4. впровадження нової сировини;
5. пошук нових ринків збуту.

Технічні інновації, які пов'язані з впровадженням надсучасних видів техніки, пристроїв, а також виробничих технологічних прийомів, дозволяють значно скоротити витрати виробництва за рахунок скорочення площ, зменшити втрати продукту, зменшують працезатрати персоналу.

Інноваційними видами устаткування на сьогоднішній день є гелевий біо-холодильник; «Кокон» для кухні майбутнього (готує «нові» попередньо розфасовані страви за допомогою нагрівання м'язових тканин), Стефан гриль, Сооквас, упаковка-сигналізатор несвіжої їжі (використовується для упаковки продуктів в «захисній атмосфері», де мало кисню і багато інертних газів, що заважають жити цвілі, мікробам і подовжують термін придатності їжі, при пошкодженні упаковки концентрація кисню всередині неї збільшується і це

призводить до зміни кольору, сигналізуючи про проблему); машини для приготування суші (компактна машина для масового виробництва суші, що вимагає одного оператора і замінює цілу бригаду кухарів, машини вміють робити основні грудочки для нігірі суші, рисові коржі для макі суші, рисові кульки і т.д.; «Пушка» для птиці (в пушку заливається вино, пиво, соус, потім на неї насаджується птиця і запікається, просочуючись рідиною закипає і випаровується), а також аромодистилятори, хербофільтри, сублімаційні сушарки.

Перелік інноваційного устаткування постійно оновлюється, так в місті Києві на конгресі FONTEGRO UKRAINE 2016 представленні кампанією «Новий проект» апарати, технологічні можливості яких руйнує гастрономічні стереотипи і відкривають широкі перспективи в кулінарії.

Расоjet – інноваційний апарат гомогенізатор заморожених продуктів. Суть технології полягає в змішуванні глибоко заморожених продуктів до однорідної консистенції, що дозволяє одержати заморожений гомогенізований мус із сильно виражені природнім смаком продуктів.

Унікальний термоміксер Hotmixpro Creative з найширшим температурним діапазоном може готувати з температурою до 190°C і охолоджувати до -24°C. Апарат поєднує в собі властивості такого устаткування як: куттер, міксер, професійна морозениця, машину для темперування шоколаду і пастеризатор. Завдяки своїй універсальності і можливості працювати із твердою фракцією термоміксери знайшли широке застосування в авангардній кухні в провідних ресторанах світу.

Настільний дегидратор Hotmixpro Dry розроблений для делікатного висушування і зневоднювання різних продуктів: м'ясо, риба, гриби, фрукти, городин, хлібці, зелень і ін. Дегидратор має точний температурний контроль. Також до дегидратору можна приєднати копильний апарат Hotmixpro Smoke для додання продуктам аромату копчення.

Водяна піч Hendi виявляє собою камеру для приготування блюд у водному середовищі при низьких температурах. З точністю до однієї хвилини можна

встановити час готування їжі. Кришка панелі керування запобігає zalivanню панелі водою. Що нагрівається елемент і термостати забезпечують рівномірне нагрівання води в повному обсязі апарата.

Плита шокового охолодження анти-гриль Decor-Freez має температуру поверхні -25°C , завдяки чому соуси, крему або шоколад миттєво загущуються на ній. Анти-Гриль дає широкі можливості як для кондитерів, так і для шеф-кухарів.

Інновації, як результат інноваційної діяльності, з одного боку, повинні бути орієнтовані на повніше задоволення запитів споживачів, а з іншого – на отримання конкретного економічного ефекту.

Впровадження продукції з новими властивостями в ресторанах крім оновлення меню, приваблюють і постійних клієнтів і залучають нові кола споживачів. Заслуговує уваги саморозігріваюча їжа (основна страва знаходиться в особливій упаковці, яку потрібно вставити в спеціальний пакет, де завдяки хімічній реакції між пакетом і упаковкою відбувається виділення тепла і їжа швидко розігрівається), регулятор температури гарячих напоїв (аксесуар у вигляді кавового зерна розміром з половину курячого яйця зроблений з нержавіючої сталі і заповнений особливим матеріалом, який плавиться, поглинаючи тепло, якщо температура більше 60°C , і знову застигає, вже віддаючи теплову енергію, якщо його температура опускається нижче 60°C ; для використання треба помістити один або кілька регуляторів а посуд з гарячим напоєм), пляшка для коктейлів (упаковка, яка зберігає компоненти роздільними до того, як знадобиться їх змішати), шоколадний і кавовий інгалятори (інгалятор шоколаду містить третій шоколад трьох різновидів: «чистий», з малиновим та м'ятним ароматизаторами; усередині кавового інгалятора – кавовий порошок, еквівалентний 100 мг кофеїну).

До інноваційних видів продукції з новими властивостями відносяться енергетичні чіпси (містять енергетичну суміш таурину, кофеїну та вітамінів гр. В), дизайнерська ковбаса (з малюнком на розрізі), Bilk (напій отриманий з'єднанням пива з молоком у пропорції 7:3, можливо з фруктовим присмаком),

рибне пиво (класичний дует), Fanta Furufuru Shaker (желеподібна Фанта), Unagi Nobori soda (енергетичний напій з екстрактом вугра), Okkikimare (напій з яблучним, персиковим та манговим смаками), Еко-горілка, смажене пиво (за зовнішнім виглядом продукт схожий на равіолі, тільки всередині замість фаршу пиво Guinness).

Впровадження нової сировини проявляється в розробці нових технологій. Не менш важливим у поширенні інновацій є пошук нових ринків збуту. Існуючі ринки збуту, сегменти та ніші рано чи пізно насичуються продуктами. Для подальшого розвитку необхідно знаходити і завойовувати нові ринки збуту.

Отже, розуміння суті інновацій і механізму інноваційної діяльності у сфері ресторанного господарства надають переваги як виробникам, так і споживачам. Це пояснюється тим, що між виробниками і споживачами існує тісний контакт: з одного боку, споживачі задовольняють у закладах ресторанного господарства свою фізіологічну потребу у харчуванні, а з іншого – обсяги виробництва та успіх закладів ресторанного господарства на ринку залежить від вподобань споживачів частоти та величини їх потоку до нього.

При постійній зміні зовнішнього і внутрішнього середовища основною ціллю ресторану є вміння оперативно перебудовуватися, переходити у відповідність з новими вимогами. І в цьому моменті, допомагає своєчасне впровадження в практику нових технологій. Тому знання та використання даного аспекту сучасними рестораторами дає їм в руки сильний інструмент для підвищення ефективності свого бізнесу, а значить – конкурентну перевагу.

Застосування підприємствами ресторанного господарства, прогресивних форм і методів обслуговування, проведення модернізації інтер'єру закладів, використання високотехнологічного обладнання тощо – приваблюють споживачів, а також загострюють конкуренцію в галузі, яка, в свою чергу, змушує підприємців постійно знаходитися в пошуку нових інноваційних переваг.

Тому, результатом інноваційного розвитку ресторанного підприємства будуть нові ідеї, нові і удосконалені ресторанный продукти і послуги, нові

технологічні процеси, нові форми організації і управління ресторанним бізнесом.

Література

1. Ляндау Ю.В., Пономарьов М.А. Процесне управління та інновації в ресторанному бізнесі // Менеджмент сьогодні. – 2011. – №3.

2. П'ятницька Г.Т., П'ятницька Н.О. Інноваційні ресторани технології: основи теорії: Навч. посіб. для вищ. навч. закл. / Г.Т.П'ятницька, Н.О.П'ятницька. – К.: Кондор-Видавництво, 2013. – 250 с. (с. 51).

3. Гастрономічні тренди – 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://prohotelia.com.ua/2014/01/food-trends-2014>.

SECTION 3

**THE ROLE AND PLACE OF PHYSICAL CULTURE AND SPORTS
IN THE FORMATION OF A HEALTHY LIFESTYLE
AS THE BASIS FOR IMPROVING ITS QUALITY**

**РОЛЬ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И СПОРТА В ФОРМИРОВАНИИ
ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ СТУДЕНТОВ**

Борщев С.Н., Савченко Н.М.

Донбасский государственный педагогический университет,

г. Славянск, Украина

natali-savchenko-97@mail.ru

Состояние здоровья молодежи является важнейшим слагаемым здорового потенциала нации, поэтому сохранение и развитие здоровья студентов и формирования у них здорового образа жизни сегодня имеет приоритетное значение. Особо важным является изучение этой проблемы в контексте повышения качества жизни населения. Здоровье же является основной человеческой ценностью, важнейшим условием самореализации человека во всех сферах деятельности, доминирующим критерием оценки качества жизни населения, а значит и уровня развития страны.

Актуальность этой проблемы обуславливается тем, что все стороны человеческой жизни, в конечном счете, определяются уровнем здоровья. Оно охватывает как материальную структуру (физическое здоровье), так и духовно-практическую сущность развертывания творческих дарований человека (психическое здоровье), его целостного всестороннего развития (социальный аспект здоровья) [4]. От уровня и качества здоровья человека зависят уровень и качество его жизни.

Физическая культура и спорт являются важным инструментом поддержания и восстановления здоровья населения. Однако судя по показателям здоровья и демографии современной Украины, проблема массовой физической культуры не решается и не может быть решена пока общество остается в состоянии духовного и социально-экономического кризиса. Факты деградации здоровья населения и депопуляции Украины за годы независимости подтверждают биологическую аксиому: состояние внутренней среды организма неразрывно связано с состоянием среды обитания, внешними условиями [1].

Значение физической культуры и спорта для здоровья, развития и общего состояния человека трудно преувеличить. С ранних лет родители, педагоги, средства массовой информации и т.д. внушают ребенку уникальную полезность физической активности и побуждают детей активно заниматься спортом. В этом возрасте занятия спортом проходят, как правило, под наблюдением опытных тренеров и специалистов, следящих за правильным и гармоничным развитием растущего организма. В школьном возрасте эту роль в основном выполняют учителя физической культуры в школе. К 16-ти годам самосознание человека достаточно сформировывается и именно с этого момента игровой характер занятия спортом превращается в серьезное и полное осознание индивида всей полезности и радости, которую приносят ему занятия физической культурой и спортом.

Положительным аспектом является и то, что спорт способствует развитию коммуникабельности, избавляет от комплексов и раскрепощает; физические нагрузки, активное движение очень благотворно сказываются на успехах в умственном труде, что отнюдь не лишнее для учащихся, студентов. Вместе с этим приходит и необходимость самостоятельной оценки своих физических возможностей и, в соответствии с этим, реально рассчитывать свои силы [3].

Занятия физической культурой – это действенный способ профилактики различных заболеваний. По данным Государственной службы статистики, каждый четвертый житель Украины не доживает до 60 лет, а каждый десятый –

до 35 лет. Продолжительность жизни украинцев в среднем на 10 лет ниже, чем в странах Европы, и на 18-19 лет, чем в Японии. Более 40% взрослого населения Украины в возрасте от 18 до 65 лет имеют как минимум одно хроническое заболевание или состояние. Хотя с этой проблемой сегодня сталкиваются все страны мира, однако у нас, по сравнению с Европой, гораздо чаще болеет молодежь [5].

Главные причины невысокой продолжительности жизни и высокого уровня заболеваемости и хронических болезней граждан Украины кроются преимущественно в нездоровом образе жизни – курении, злоупотреблении алкоголем, отсутствии физических нагрузок и плохом питании. Именно они зачастую провоцируют возникновение заболеваний системы кровообращения, которые являются основной причиной смерти украинцев и ежегодно уносят жизни около 400 тысяч человек. Общий коэффициент смертности в Украине почти в 1,87 раза выше, чем в странах Европейского Союза [5].

В процессе занятия физическими упражнениями можно проводить профилактику заболеваемости. Физкультура и массовый спорт повышают работоспособность человека. Об этом свидетельствует возрастающая способность человека выполнять большую работу за определенный промежуток времени. С нарастанием работоспособности в состоянии мышечного покоя уменьшается частота сердечных сокращений. Человек начинает больше работать, но при этом меньше устает. Отдых и, прежде всего сон используется организмом полностью.

Профессиональная деятельность наших студентов подразумевает физическую работу, а значит, такой человек должен обладать хорошей физической формой и отменным здоровьем. Добиться всего этого можно регулярно занимаясь спортом и физической культурой. Кроме того, занятия физической культурой и спортом дают человеку не только чувство физического совершенства, но и придают ему силы, формируют его дух, поднимают уровень моральных качеств молодежи, что так необходимо нынешнему обществу.

Колоссальное значение принимает физическая культура в процессе становления личности. Для того чтобы сознательно прийти к выводу о значимости физической культуры и спорта в индивидуальном персональном развитии каждого, человек должен понять ее роль в своей жизни. Поэтому важно, чтобы это было осознано в юные годы, для того, чтобы начать вести здоровый образ жизни. Спорт и физическая культура - это не только здоровый образ жизни, это вообще нормальная и здоровая жизнь, которая открывает все новые и новые возможности для реализации сил и талантов. Это путь, на который вступает здравомыслящий человек, для того чтобы прожитая им жизнь была плодотворной, приносила радость ему самому и окружающим. Прогрессивный ритм жизни требует все большей физической активности и подготовленности. Все увеличивающиеся нагрузки, которые ложатся на наши плечи на протяжении всей жизни требуют более высокого физического совершенства, которое должно достигаться с помощью занятий физической культурой.

Таким образом, здоровье – это первая и важнейшая потребность человека, определяющая способность его к труду и обеспечивающая гармоничное развитие личности, являющаяся важным критерием, определяющим уровень жизни. Человек, сам творец своего здоровья. С раннего возраста необходимо вести активный образ жизни, закаливаться, заниматься спортом, соблюдать правила личной гигиены, добиваться разумными путями подлинной гармонии здоровья. Также следует отметить, что способ достижения здорового образа жизни один – систематическое выполнение физических упражнений. Таким образом, регулярное занятие физкультурой, которые рационально входят в режим труда и отдыха, способствуют не только укреплению здоровья, но и существенно повышают эффективность учебной деятельности студентов.

Литература

1. Вернадский В. И. Размышления натуралиста. / В. И. Вернадский. – М., 1977. – Т.1. – С. 18.

2. Жолдак, В. И. Методы совершенствования физического воспитания в вузе Текст. / В. И. Жолдак. М., 1994. – 74 с.
3. Смагин Н. И. Физическая культура в жизни студента [Текст] // Инновационные педагогические технологии: материалы междунар. науч. конф. (г. Казань, октябрь 2014 г.). – Казань: Бук, 2014. – С. 280-281.
4. Чарлтон, Э. Основные принципы обучения здоровому образу жизни Текст. / Э. Чарлтон // Вопросы психологии. 1997. – № 2. – С. 3-14.
5. Что убивает Украину. Главные причины смертности украинцев. Режим доступа: <http://nbnews.com.ua/ru/tema/99063/>

ТРАНСДИСЦИПЛИНАРНА ІНТЕГРОВАНА МОДЕЛЬ МАТЕМАТИЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Брежневса О.Г.

Маріупольський державний університет, м. Маріуполь, Україна

elena_brezhneva@mail.ru

Актуальність проблеми. Глобалізація, як світове явище, є процесом відносно новим. Найперші дослідження цієї проблеми представлені у працях П. Бергера, В. Валеррстана, Дж. Макліна, С. Хантінгтона, Ф.Фукуями та інших. В освітній сфері проблема глобалізації набуває актуальності в аспекті інтеграції змісту освіти, забезпечення міжпредметних зв'язків, мета предметності змісту освіти тощо (М. Акуліч, В. Андрущенко, О. Воїнов, Д. Дзвінчук, А. Згуровський, В. Кремень, В. Кудін, Н. Ничкало А. Сбруєва та ін.). Сучасна людина, як типовий представник певного соціуму, є дзеркальним відображенням рівня розвитку, освіченості всього суспільства в цілому. Отже, у змісті освіти має зосереджуватися все те, що саме є важливим на даний момент, що може сприяти формуванню такого образу сучасної молоді людини, яка

найбільшою мірою буде здатна втілити в своєму індивідуальному бутті загальний зміст того соціокультурного простору, в якому вона цю освіту отримала.

Одним з головних елементів змісту освіти є математичний сегмент. В умовах глобалізованого освітнього простору актуалізується питання створення нової моделі математичної освіти, починаючи з дошкільного віку, орієнтованої на розвиток активної, мислячої особистості з розвиненим логічним мисленням, адаптованої до інформаційного суспільства. Здійснюване нами дослідження має на меті визначити теоретико-методологічні засади проблеми математичного розвитку дітей 3-6 років, спроектувати та експериментально перевірити трансдисциплінарну інтегративну модель математичного розвитку дітей дошкільного віку. Ідея створення такої моделі математичного розвитку дітей обумовлена рядом причин. Позначимо їх. Перша причина пов'язана із усвідомленням важливості математичного знання в сучасному світі, його ролі для нашої держави і суспільства в цілому. Математична грамотність, розвиненість є невід'ємним елементом освіченості, культури, соціальної, особистої та професійної компетентності. Друга причина продиктована реаліями практики навчання дітей. Математика викликає найбільші труднощі у дітей і відноситься до предметів, які діти найменш люблять. Перш за все, це пояснюється невідповідністю діючої методичної системи математичної підготовки запитам соціуму і виробництва. Наступна причина пов'язується із тенденцією до мінімізації вмісту математики у програмах загальноосвітньої школи. Навчання математики дошкільників і учнів початкової школи часто носить одноманітний характер за змістом, ритмом, темпом і методами навчання, що перевертає його на регламентований процес; переважають заняття фронтального характеру, що перешкоджає утвердженню педагогіки співпраці, отриманню зворотного зв'язку з дитиною; відзначається одноманітність застосування математичних ігор, їхня невисока ефективність; недостатня продуманість сюжетної лінії занять (уроків), слабе застосування сучасних

засобів, інформаційних технологій і активних методів навчання дітей; недостатня опора на чуттєві механізми сприйняття і переробки інформації. Наслідками такої трансляції математичного знання є недостатньо розвинуті здібності дітей до узагальнення, систематизації, аналізу, синтезу, класифікації, серіації тощо. Враховуючи все вищевикладене можна стверджувати, що основою нової філософії дошкільної математичної підготовки повинна стати ідея сходження від філософії інформування до філософії розуміння, за своїм змістом і технологічними характеристиками відповідна суспільно-економічним запитам держави.

Метою цієї статті є представлення науковій спільноті одного з варіантів моделювання математичного змісту дітям дошкільного віку на основі інтеграції і сполучення різних способів опанування математичним змістом і створення на цій основі образу дитини-дошкільника, яка відповідає запитам глобалізованого суспільства.

Аналіз досліджень. Численність науково-методичних підходів до математичної підготовки дітей свідчить про багатоаспектність досліджень у цій сфері як в Україні, так і за кордоном. Так, вченими з'ясовувався потенціал різних способів інтенсифікації та оптимізації навчання математики в різні вікові періоди, досліджувалися шляхи формування у дітей уявлень про множини, величину (Д. Альтхауз і Е. Дум [1], П. Гальперін [4], Р. Грін і В. Лаксон [5], А. Маркушевич, Ж. Папі [9], М. Фідлер [13] та ін.). Ідеї простішої передматематичної підготовки дошкільників реалізовані в працях А.Столяра [14]. Починаючи з 90-х років ХХ століття і дотепер, в Україні реалізуються дослідження особливостей математичного розвитку дітей дошкільного віку (Н. Баглаєва [2], Л. Гайдаржийська [3], Л. Зайцева [6], М. Машовець [7], Л. Плетеницька і К. Крутій [10], С. Татарінова [12], Т. Павлюк [8], Т. Степанова [11], О. Фунтікова [15] та інші). Проведений аналіз наукових підходів до забезпечення математичного розвитку дошкільників дозволив визначити дві моделі, які співіснують у сучасній практиці:

традиційна та інтегрована. Обидві моделі не повною мірою виконують головне завдання якісного математичного розвитку, не забезпечують двосторонніх зв'язків у осяганні дитиною математичного змісту. Проаналізуємо ці моделі. *Перша модель*, як елемент традиційної системи навчання, запозичена з радянських часів, спрямована на набуття дітьми знань, умінь, навичок лише предметного (математичного) рівня, слабо стимулює їхнє мислення. Вона орієнтована не стільки на перетворення свідомості, скільки на пристосування до наявних рівнів і тому малоефективна. Вихователь, як суб'єкт освітнього процесу, здійснює вплив на дитину шляхом прямого подання знань, показу зразків, способів дій, закріплення і відтворення їх дитиною. При цьому дитина виступає об'єктом впливу вихователя. Вихователь виконує функцію центрального транслятора математичного змісту, забезпечуючи односторонній зв'язок. В результаті такого інформативного навчання дитина засвоює знання в готовому вигляді, її самостійність, активність знижується. Переважання методів прямого навчання: пояснення, відтворення зразків вихователя, практикування за зразками і на цій основі засвоєння математичного знання. *Друга модель*, поширена сьогодні в практиці математичної підготовки дітей, заґрунтована на інтеграції, але насправді являє собою, скоріше, механічне, штучне поєднання у один навчальний комплекс завдань з різних розділів програми, тобто математичний зміст поєднується зі змістом інших розділів програми, природничим, культурознавчим, образотворчим тощо. Точніше таку модель слід назвати комбінованою. Процес трансляції відбувається за такою схемою: вплив – інформування – процес практикування – формування. За такою моделлю математичний зміст концентрується в певній частині заняття, як навчального комплексу. Кожний компонент цього комплексу існує відокремлено і поєднується в єдине ціле лише конструктивно, а не технологічно. Відсутні багатоканальні зв'язки між елементами математичних понять, об'єктів, в результаті чого розуміння математичного змісту неповнотою.

Виклад основного змісту. Альтернативу двом існуючим моделям ми бачимо у *трансдисциплінарній інтегрованій моделі* розвивального, особистісно-орієнтованого навчання дітей, спрямованій на саморозвиток дитини, як активного суб'єкту процесу навчання. Трансдисциплінарність застосовується нами як спосіб розширення світогляду дитини, який полягає в розгляді того чи іншого явища поза рамками якогось одного розділу програми (напрямку, освітньої лінії). За нашим переконанням, трансдисциплінарна інтеграція математичного змісту повинна забезпечуватись не механічним поєднанням різних видів діяльності: образотворчої, музичної, фізкультурної та інших, а проникненням математичного змісту у процес осмислення різноманітних по суті і структурі понять, віддзеркалювати їхні багатоканальні зв'язки, багатозначність цих зв'язків, багатоваріантність з опорою на багатоканальність сприйняття. На основі значення понять, знань про об'єкт, його функцію, властивості дитина вибудовує подальші логічні схеми, що забезпечують швидкий аналіз наявного об'єкту пізнання (геометричні форми, пізнавальні ситуації та ін.). Вибудовування за допомогою стратегії значущих зв'язків між об'єктами пізнання переходить у процес об'єднання зрозумілого у єдине ціле. На прикладі математичного поняття «круг» покажемо, як багатоваріантні зв'язки цього поняття за функціональним призначенням і змістовим характеристикам стають основою для його розуміння

Мають місце різноманітні варіанти смислів поняття: 1) геометрична фігура, яка не має кутів, котиться; 2) виконує роль колеса, штурвалу у механізмах; 3) схожість із природними світилами – Сонце, Місяць, тощо. На цій основі має конструюватись інтегрований дидактичний модуль, як збірний елемент математичного змісту.

Вищезазначені положення покладені в основу експериментальної технології математичного розвитку дошкільників – технології інтегрованих дидактичних модулів. Ця технологія забезпечує нарощування знань, уявлень дитини про математичну дійсність, за рахунок активації у неї механізмів

розуміння та інтелектуальної обробки інформації з опорою на різні структури мозку дитини: мозку-дій, мозку емоцій, думаючого мозку. Центральним структурним елементом технології є *Інтегрований дидактичний модуль* (ІДМ). Вся робота, організована в рамках ІДМ реалізує принципи особистісно-орієнтованого підходу. ІДМ представляє собою систему математичних понять, об'єднаних на основі їхніх смислових зв'язків, утворюючих цілісний фрейм. Поняття, відношення, операції зводяться у пари, кожна з яких вивчається як один інтегрований дидактичний модуль. *Мета:* забезпечення стійкого математичного розвитку дітей 3-6 років, шляхом включення механізмів розуміння математичного змісту та привласнення його через активне емоційно-чуттєве переживання сенсорно-пізнавальної практики дій. Математичний зміст втілюється в інтегрованих дидактичних модулях (ІДМ), які складаються з 5-ти основних компонентів з домінуванням одного навколо теми з використанням знакових предметів дитинства. У центрі системи математичної підготовки знаходиться дитина-дошкільник. Дитина з власною картиною світу є об'єктом впливу різних суб'єктів, а саме: дитячого співтовариства, як носія субкультури дитинства; управляючої системи (адміністративний ресурс – керівники ДНЗ, вихователі); інших дорослих (профільні спеціалісти, батьки, родичі); методичної системи математичної підготовки; розвивального середовища у взаємодії з сенсорно-пізнавальним простором. На рис.1 схематично відображуються зв'язки всіх суб'єктів впливу, як факторів забезпечення математичного розвитку дитини. В результаті взаємодії всіх суб'єктів впливу з дитиною, як об'єктом, утворюються багатовекторні зв'язки на рівні: дитина-дитина; дитина-дорослий; дитина-родина; дитина-дитина; дитина-вихователь; вихователь – дитина та інші. Така суб'єкт-об'єктна взаємодія всіх компонентів математичної підготовки спирається на психологічні механізми процесу розуміння математичного змісту дитиною.

Висновки. На сьогодні експериментальна модель впроваджена і проходить апробацію в дошкільних навчальних закладах України. У наступних

публікаціях буде представлено результати застосування трансдисциплінарної інтегрованої моделі математичного розвитку дітей дошкільного віку.

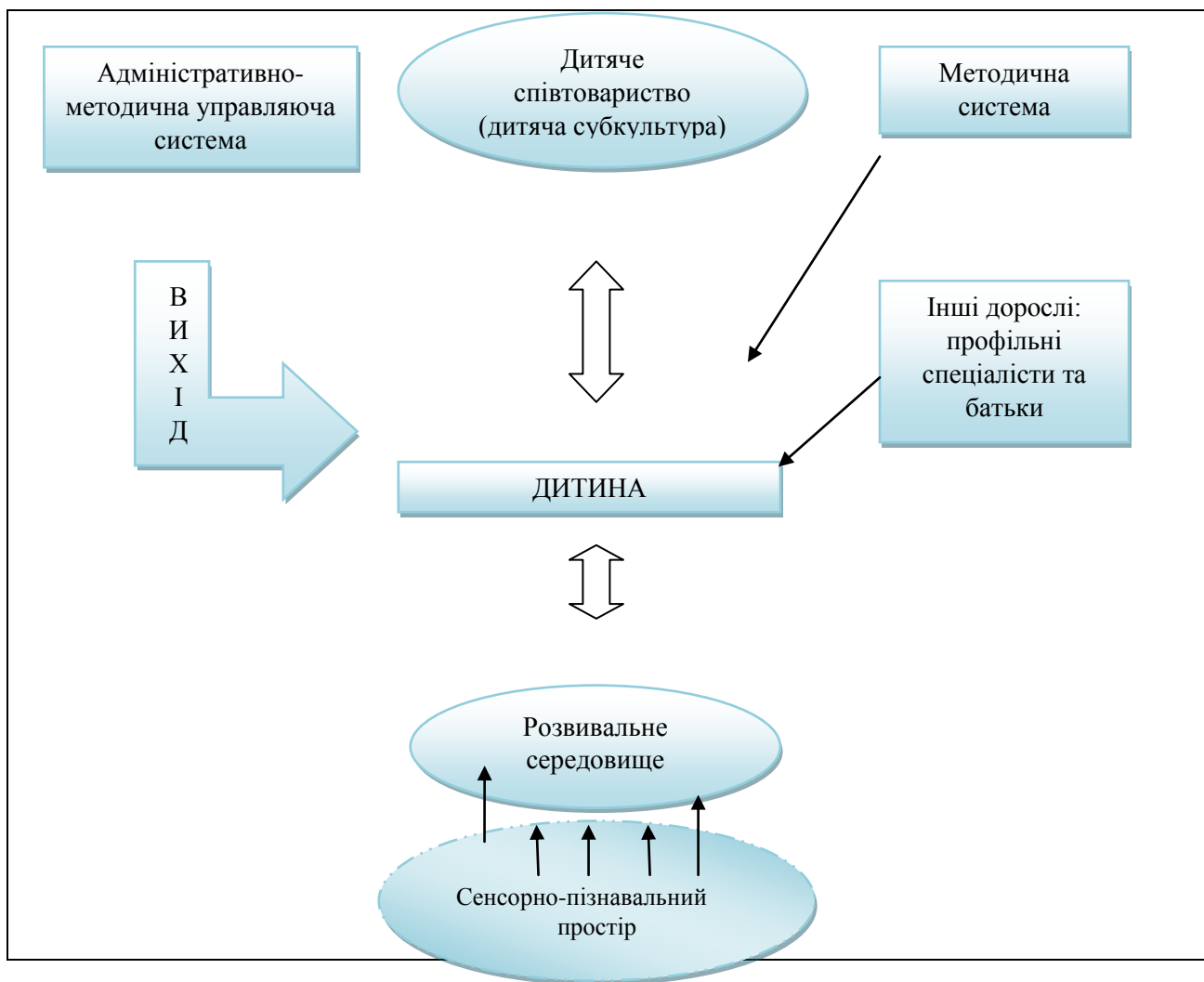

Рис. 1. Суб'єкт-об'єктна взаємодія компонентів процесу математичної підготовки

Література

1. Альтхауз Д. Цвет, форма, количество. Опыт работы по развитию познавательных способностей детей дошкольного возраста / Пер. с нем. под ред. В. В. Юртайкина / Д.Альтхауз, Е. Дум. – М. : Просвещение, 1984. – 64 с.

2. Баглаєва Н. І. Індивідуально-диференційований підхід до формування математичних уявлень у дітей шостого року життя : дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 / Н.І.Баглаєва. – Київ, 1997. – 174 с.

3. Гайдаржийская Л. П. Формирование элементов математических представлений у детей старшего дошкольного возраста : дис. ... канд. пед. наук:

спец. 13.00.01 / Л.П.Гайдаржійская. – Киев, Інститут педагогіки АПН України, 1996. – 173 с.

4. Гальперин П. Я. Формирование начальных математических понятий / П. Я. Гальперин, Л. С. Георгиева // Теория и методика развития математических представлений у дошкольников: хрестоматія в 6 частях. – М. : СПб, 1994. – Ч. 3. – 312 с.

5. Грин Р. Введение в мир числа / Р. Грин, В. Лаксон. – М., 1982. – 193 с.

6. Зайцева Л. І. Формування елементарної математичної компетентності в дітей старшого дошкільного віку : дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.08 / Л.І.Зайцева. – Київ, Інститут проблем виховання НАПН України, 2005. – 203 с.

7. Машовець М. А. Навіщо дошколярику математика / М. А. Машовець, І.Б. Стеценко. – К.: Шкільний світ, 2009. – 125 с.

8. Павлюк Т. О. Навчання дітей старшого дошкільного віку лічби з використанням комп'ютера : автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.08 / Т.О. Павлюк. – Київ, Інститут проблем виховання НАПН України, 2012. – 19 с.

9. Папи Ф. Дети и графы / Ф. Папи, Ж. Папи. – М. : Педагогика, 1984. – 223 с.

10. Плетеницька Л. С. Логіко-математичний розвиток дошкільників / Л.С.Плетеницька, К.Л. Крутій. – Запоріжжя : ТОВ Ліпс. Лтд, 2002. – 156 с.

11. Степанова Т. М. Індивідуалізація і диференціація навчання математики дітей старшого дошкільного віку : монографія / Т. М. Степанова. – Київ : Видавничий дім «Слово», 2006. – 208 с.

12. Татаринова С. О. Формування логіко-математичних понять у старших дошкільників у процесі пізнавальної діяльності : дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.08 / С. О.Татаринова. – Одеса, Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, 2008. – 205 с.

13. Фидлер М. Математика уже в детском саду / М.Фидлер. – М., 1981. – 184 с.

14. Формирование элементарных математических представлений у

дошкольников [Электронный ресурс] / Под ред. А. А. Столяра. – М. : Просвещение, 1988. – 303 с. – С.7. Режим доступа: http://ignom.ru/books/formirovaniye_math_pred.html

15. Фунтикова О. А. Использование моделей в формировании знаний о времени у дошкольников 5-7 лет : дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 / О.А.Фунтікова. – Киев, Институт педагогики АПН Украины, 1992. – 205 с.

ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ПОДГОТОВКА ФУТБОЛИСТОВ КАК ФАКТОР УЛУЧШЕНИЯ КАЧЕСТВА ИХ ЖИЗНИ

Венков Д.Ю., Шелудешева М.В.

Донбасский государственный педагогический университет,

г. Славянск, Украина

venkov97@mail.ua

В двадцать первом веке, психологическая подготовка является неотъемлемой частью тренировочного процесса в спорте и в частности, в футболе. Высокие требования к соревновательной деятельности спортсменов, долговременный и творческий процесс их подготовки, все нарастающий накал спортивной борьбы и экстремальность ее условий порождают новые задачи и связанные с ними трудности психологической подготовки. Правильная психологическая подготовка, может помочь футболисту не только добиться профессиональных успехов, но и значительно улучшить свое качество жизни в целом. Даже если молодой футболист не пойдет по пути профессионального спорта, то те качества, которые он может приобрести на тренировках, помогут ему в дальнейшей жизни. Большое значение психологической подготовке придавали такие заслуженные тренеры как Лобановский В.В, Севидов А.А., Кучеревский Е.М., Прокопенко В.Е., Малафеев Э.В. и др., а также ученые:

Деминский О.Ц., Железняк Ю.Д., Портнов Ю.М., Платонов В.Н., Семикоп А.Ф., Смоленцева В.Н., Черникова О.А. и др.

В настоящее время психологическая подготовка спортсмена рассматривается как сложное понятие, включающее в себя общую психологическую подготовку и психологическую подготовку к предстоящему соревнованию. Деление психологической подготовки на два вида в известной степени условно, так как оба они взаимосвязаны и пронизаны различными взаимовлияниями. Действительно, трудно говорить о психологической подготовке к предстоящему состязанию, если эта подготовка не имеет под собой фундамента общей психологической направленности. Не приходится говорить и об эффективности мероприятий, решающих вопросы одной только общей психологической подготовки, без подготовки специальной. И, тем не менее, каждый вид психологической подготовки решает свои специфические, строго определенные задачи [2].

Общая психологическая подготовка включает в себя систему мероприятий, направленных на повышение потенциальных возможностей данного спортсмена или данной спортивной группы в сфере психики для обеспечения эффективной спортивной деятельности. Она связанная с воспитательной работой со спортсменами. Это относится к воспитанию качеств личности. То есть, главной задачей общей психологической подготовки является помощь спортсмену в адаптации к условиям окружающей среды, улучшение его коммуникативных и интеллектуальных способностей. Этот всесторонний подход естественным образом выводит качество жизни спортсмена на более высокий уровень, и дает ему большие шансы на успех.

К числу задач общей психологической подготовки относятся:

- формирование профессионально важных качеств у спортсменов;
- формирование интеллектуальных способностей (улучшение качества восприятия, мышления, памяти и т.д.);

- развитие эмоциональной стойкости к неблагоприятным воздействиям, повышение адаптации к ним;

- воспитание волевых качеств (настойчивости, самообладания, самостоятельности, смелости, целеустремленности).

Специальная психологическая подготовка спортсменов и тренеров – это управление состоянием и поведением спортсмена (а иногда – и тренера) в тренировочном процессе и в ходе соревнований.

Задачи специальной психологической подготовки:

- диагностика уровня собственной подготовленности;

- анализ психического состояния самого спортсмена (выявление недостатков);

- специальная тренировка по преодолению неожиданных ситуаций;

- моделирование условий для использования приемов саморегуляции.

- ритуал предсоревновательного поведения.

Как считают Железняк Ю.Д. и Портнов Ю.М, чаще всего, из всего многообразия психологических задач, тренеру приходится решать задачи регуляции эмоций спортсменов в соревновательный период. [1] На данном этапе, тренеру важно поддерживать нужный уровень эмоционального возбуждения.

Для большинства спортсменов наиболее благоприятным, в плане влияния на соревновательный результат, является его уровень между средним и высоким, то есть – оптимальным эмоциональным возбуждением. При таком уровне эмоционального возбуждения может сформироваться состояние, высокой готовности которое характеризуется оптимальной уверенностью в своих возможностях, ощущением состояния активизации, высокой адаптированностью, высокой помехоустойчивостью, стремлением сохранить это состояние к моменту старта.

Низкий уровень эмоционального возбуждения может привести к предстартовому безразличию, а чрезмерно высокий – к неврастении.

В случаях предстартовой неврастения происходят следующие изменения в соревновательной деятельности:

- ее упрощение (неадекватный переход на только хорошо и давно заученные действия);
- переход на стереотипные действия;
- интенсификация;
- совмещение отдельных этапов отдельных действий, что ведет к нарушению техники;
- склонность делать грубые ошибки.

Таким образом, чаще всего приходится снижать уровень эмоционального возбуждения некоторых спортсменов, успокаивать их. Приведем некоторые приемы регуляции и саморегуляции психологических состояний в спорте.

А.А. Мартыненко и В.Н. Смоленцева настаивают на постоянном использовании приемов психологической саморегуляции в процессе тренировочной и соревновательной деятельности [2].

Саморегуляция – процесс управления человеком собственными психологическими и физиологическими состояниями, а также поступками.

Психорегуляция в спорте – это комплекс мероприятий, направленный на формирование у спортсмена психического состояния, способствующего наиболее полной реализации его потенциальных возможностей. Психофизиологической основой такого состояния служит оптимальное соотношение рабочей (эрготропной) и восстановительной (трофотропной) систем организма. Конкурирующую систему называют субдоминантой. Например, если спортсмен выполняет какое-то определенное задание на тренировке, то этот процесс обеспечивается доминированием эрготропной системы. Специальные методы психорегуляции помогают достигать в нужный момент наиболее эффективного и рационального состояния, способствующего реализации потенциальных возможностей спортсмена. В процессе осуществления психологической подготовки футболистов широко

используются методы гетерорегуляции, вербальные методы внушения, беседы, убеждения, приказ. В работе со спортсменами целесообразно использовать и методы ауторегуляции (медитации-визуализации, нервно-мышечную релаксацию, аутотренинг и т.д.). Эти приемы и техники способствуют расслаблению, снятию нервно-мышечного напряжения после тренировки или соревнования. Некоторые спортсмены часто используют и так называемые «наивные» методы саморегуляции, например, произносят про себя, как правило, одну и ту же фразу самонапутствия, носят талисманы и т.д.

Простейшие методы саморегуляции в отличие от «наивных» необходимо специально тренировать. Это вербальные и невербальные методы. К вербальным относятся методы самоубеждения, приемы психической защиты. Невербальные – дыхательные и мимические упражнения. Идеомоторная тренировка (мыслительное выполнение определенных двигательных действий).

Регуляция психических состояний может осуществляться двумя путями:

1. Профилактикой их возникновения;
2. Ликвидацией уже сформировавшихся состояний.

На выбор конкретных средств и методов существенное влияние оказывают факторы времени, места соревнования, социально-психологического климата в команде, индивидуальные особенности спортсмена. В повседневном тренировочном процессе психологическая подготовка включена в другие виды подготовки (физическая, техническая, тактическая) и практически не имеет своего места и времени, хотя имеет свои цели и задачи.

Таким образом, исходя из вышесказанного, можно сделать вывод, что психологическая подготовка в футболе, это целый комплекс методик и средств, направленных, прежде всего, на работу с сознанием спортсмена. Хотя эти методики и не имеют прямого отношения к физической подготовке, но именно они формируют в футболисте личность, способную к самоанализу, психологической саморегуляции, решению важных задач. Именно благодаря обретению подобных качеств, спортсмен может стать по настоящему

целестремною, волевою і успішною особою, котра спроможна якісно покращити всі аспекти своєї життя.

Література

1. Демінський О.Ц. Дидактичні основи оптимізації спортивного тренування / Монографія. – К.: Вища школа, 2001. – 238 с.
2. Железняк Ю.Д. Спортивні ігри / Ю.Д. Железняк, Ю.М. Портнов // Техніка, тактика, методика навчання. - М. – 2004. – 175с.
3. Овчинникова К.В. Психологічна підготовка футболістів / К.В.Овчинникова, А.А. Іонова // Успіхи сучасного естествознання. – 2013. – № 10. – С. 61–62.
4. Смоленцева В.Н. Розвиток навичок психорегуляції у спортсменів в процесі спортивного вдосконалення / В.Н. Смоленцева // Наука в олімпійському спорті. – 2005. – №2. – С. 53–59.
5. Черникова О.А. Активна саморегуляція в спорті / О.А. Черникова, О.В.Дашкевич. – М.: Фізкультура і спорт, 1971. – 47 с.
6. Прийоми регуляції і саморегуляції психічних станів в спорті. Режим доступу: <http://www.studfiles.ru/preview/5568492/#2>

ЗДОРОВ'Я ЯК СУСПІЛЬНА ТА ІНДИВІДУАЛЬНА ЦІННІСТЬ

Віцько С. М., Базака В. В.

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

witsko@mail.ru

Здоров'я людини як найвища людська цінність визначається гармонією чи дисгармонією та її стосунками з навколишнім середовищем, яке постійно змінюється і визначається природним, суспільним, техногенним видами середовища. Здоров'я тлумачиться як гармонійний стан фізіологічних і

психологічних процесів, стан життєдіяльності організму людини за якого не порушується рівновага психічної, духовної, фізичної складових індивідуального здоров'я, що сприяє покращенню соціального здоров'я за необхідних зовнішніх і внутрішніх чинників [1, 2].

Елементами системи здоров'я загалом є духовне, психічне, фізичне (індивідуальне) та соціальне здоров'я, елементами індивідуального – перших три. Їх можна назвати видами здоров'я, але на нашу думку, якщо здоров'я індивіда – це інтегративна цілісність, то духовне, психічне, фізичне здоров'я – це складові цього інтегративного утворення. Кожна з них може бути результатом відповідної діяльності індивіда. Кожен вид здоров'я володіє певною функціональною здатністю, яка і забезпечує оптимальні взаємовідносини людини та навколишнього середовища. Отже, оскільки здоров'я як цілісне утворення виявляє свою сутність у повсякденному житті, то елементами цієї системи є духовне, психічне, фізичне здоров'я і навколишнє середовище [3].

Духовне здоров'я – це усвідомлення індивідом самого себе, відчуття повної гармонії і миру із собою та навколишнім середовищем. Воно залежить від рівня валеологічної культури, розвитку і саморегуляції особистості, яка обирає для себе такий стиль життя, який сприяє її духовному розвитку (прояви доброзичливості, порядності, здатності до співпереживання, милосердя і т.д.).

Біологічне здоров'я – це стан, за якого кожна клітина і кожен орган функціонують повноцінно і знаходяться в ідеальній гармонії з усім тілом;

Фізичне здоров'я – це стан людини, який характеризується досконалістю саморегуляції функцій організму, гармонією фізіологічних процесів і максимальною адаптацією до різних чинників зовнішнього середовища;

Соматичне здоров'я – це такий стан органів і систем організму людини, основу якого складає біологічна програма індивідуального розвитку, опосередкована базовими потребами, що домінують на різних етапах онтогенетичного розвитку. Ці потреби є відправним механізмом розвитку

організму людини і забезпечують індивідуалізацію цього процесу. Соматичний розвиток – це тілесний розвиток. Він також відповідає за загальний стан працездатності людини;

Психічне здоров'я – це здатність людини адекватно реагувати на зовнішні та внутрішні подразники, вміння врівноважувати себе з оточуючим середовищем; індивід відчуває повне благополуччя та відчуває себе господарем в оточуючому середовищі; це душевне благополуччя, яке характеризується відсутністю хворобливих проявів і забезпечує людині адекватну дійсності регуляцію поведінки; це інтегральна характеристика повноцінності психологічного функціонування індивіда. Розуміння природи і механізмів підтримки, порушення і відновлення психічного здоров'я тісно пов'язане із загальним уявленням про особистість та механізми її розвитку [2].

Індивідуальне здоров'я або здоров'я індивіда – це стан динамічної рівноваги між організмом індивіда та його оточенням, який підтримує структурні й функціональні характеристики організму індивіда в межах норми, тобто це стан нормального існування тіла, розуму і духу конкретного індивіда. Цей стан характеризується всіма ознаками, якостями, які описані вище.

Індивідуальне здоров'я – спосіб життя. Під способом життя розуміють стійку типову форму життєдіяльності особистості і спільнот, міру їх входження в соціум, типові взаємодії індивіда з суспільством і групові стосунки з іншими людьми. Йдеться про звички, традиції, стереотипи поведінки, які визначають взаємозалежність між індивідом та його оточенням. Виокремлюють різні види способу життя, основою чого слугують певні системи суспільно-культурних цінностей, пріоритетів: наукова картина світу, розуміння норм, коло спілкування, інтереси, потреби і способи їх задоволення та ін. Наприклад, здоровий спосіб життя передбачає правильне (раціональне) харчування, дотримання правил і норм гігієни (розумової, психогігієни спортсмена, особистої, гігієни приміщення, власного одягу та ін.), наявність нешкідливих умов у школі й удома, заняття спортом для зміцнення здоров'я, прогулянки на

свіжому повітрі, чергування праці з відпочинком, ранкова зарядка, дотримання режиму дня та сну тощо. Профілактичні заходи щодо здоров'я є основою гігієни й полягають у забезпеченні науково обґрунтованих вимог, дотримання яких сприяє нормальному функціонуванню організму [2,5].

Функціями індивідуального здоров'я є керування, контроль гармонійного розвитку індивіда, оптимального функціонування його організму, процесу збереження й розвитку функцій людини (це рівень фізичного або соматичного здоров'я), допомога, підтримка у процесі саморозвитку певних якостей людини (рівень духовного здоров'я). Отже, до елементів індивідуального здоров'я належать: духовне, психічне (розумове, емоційне), фізичне (соматичне, біологічне) здоров'я. Здоров'я неможливо визначити і зрозуміти відокремлено від умов та можливостей діяльності людини, того конкретного середовища, в якому живе людина. Здоров'я є першою і найвищою потребою людини, що визначає її здатність до праці, до гармонійного розвитку як особистості [2].

Найважливішим є такий зв'язок: здоров'я індивіда – це суспільне здоров'я, адже здоров'я кожного індивіда значною мірою визначається і суспільним здоров'ям. Кожне суспільство продукує власні стандарти, зразки, ідеали здорової людини, а людина – невід'ємна частина суспільства.

Визначення суспільного здоров'я залежить від визначення здоров'я кожної конкретної людини. Людина є невід'ємною складовою суспільства, тому від здоров'я людей залежить здоров'я цілого суспільства.

Функціями суспільного здоров'я є: здоров'я є умовою підтримки стану рівноваги між індивідом і природним та соціальним оточенням (уміння володіти собою, контролювати себе у різних життєвих ситуаціях – це рівень психічного й духовного здоров'я); здоров'я є адекватною адаптацією організму до навколишнього середовища; здоров'я є способом досягнення найвищого потенціалу людини; здатність до адаптації. Зважаючи на те, що не можливо дати таке визначення здоров'я, яке б охоплювало всі його ознаки і якості, то необхідно вибрати «робоче» визначення, яке б дозволило проводити мисленеві

дії та операції з ним. Зупинимося на наступному.

Здоров'я – це стан динамічної рівноваги між організмом і його оточенням, який дає змогу підтримувати структурні й функціональні властивості організму в межах норми для забезпечення специфічної форми життя людства та специфічної фази життєвого циклу самого організму; це стан нормального існування тіла, розуму й духу людини.

Соціально здоровим індивідом вважається той, хто сприяє розвитку суспільства (О. Горелов, Т. Карсаєвська, О. Шаталов). Отже, зв'язок «суспільне здоров'я – індивідуальне здоров'я» має глибокий зміст, а саме: у здоровому суспільстві превалює мотивація кожного громадянина на зміцнення власного здоров'я. У здоровому соціумі суспільна свідомість створює сильний виховний вплив на вибір кожним членом суспільства ЗСЖ, на створення умов на рівні держави щодо збереження життя і зміцнення здоров'я кожного члена суспільства. У такому суспільстві особистість має безпосередню підтримку суспільства в цілому, соціальних інститутів, держави, влади. Тоді здоров'я буде непересічною цінністю не лише для самої особистості, але й для всього суспільства. З іншої сторони, хворе суспільство байдуже ставиться до здоров'я кожного його члена [2].

Здорове суспільство вимагає від усіх державних установ не лише масових, але й індивідуальних заходів щодо пропагування цінності здоров'я, особливо це стосується дитячих садків, шкіл, ВНЗ, медичних установ тощо. Підтвердженням цього є боротьба на державному рівні із проявом наркологізації населення (вживання алкоголю, нікотину та інших наркотиків).

Література

1. Бойченко Т. Є. Викладання курсу «Основи здоров'я» в загальноосвітніх навчальних закладах : експерим. навч.-метод. посібник / Т. Є. Бойченко, Н. М. Колотій. – К. : УІСД, 2004. – 244 с.
2. Ващенко Л. С. Основи здоров'я : книга для вчителя / Л. С. Ващенко, Т. Є. Бойченко. – К. : Генеза, 2005. – 240 с.

3. Малафіїк І. В. Системність – якість знань / І. В. Малафіїк. – Рівне : Вид-во Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту, 2008. – 383 с.

4. Фізична культура як неодмінна складова формування здорового способу життя молоді / О. О. Яременко, О. Д. Дубогай, Г. Я. Левін, Л. В. Буцька. – К. : Укр. ін-т соц. досліджень, 2005. – Кн. 6. – 124 с.

5. Шевчук О. А. Основи здоров'я : 7 кл. / О. А. Шевчук. – К. : Шкільний світ, 2007. – 112 с.

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНІ ЗНАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ ШКОЛЯРІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Віцько С.М., Кацюба В.В.

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

witsko@mail.ru

Висунення проблеми укріплення здоров'я в число пріоритетних завдань соціального та економічного розвитку нашої країни обумовлює актуальність теоретичної і практичної її розробки, необхідність розгортання відповідних наукових досліджень, методичних та організаційно-педагогічних підходів до збереження та укріплення здоров'я молодого покоління [2].

У вирішенні проблеми збереження та укріплення здоров'я особистості найважливіший акцент набуває проблема його формування як достатнього для успішної життєдіяльності рівня. Таким чином виникає завдання розвитку і формування здоров'язбережувальної її компетентності, відношення до свого здоров'я як вищої духовної, психічної та фізичної цінності в процесі реалізації науково обґрунтованих соціально-економічних, медико-біологічних, екологічних, психолого-педагогічних заходів, направлених на підвищення якості життя людини в умовах сучасного суспільства [1, 4, 5].

Сучасна школа, як соціально-педагогічне утворення, покликана забезпечити й допомогти учням сформувати ефективну систему здоров'язбережувальних знань, на принципах яких реалізується їхня здатність до творчої життєдіяльності шляхом самопізнання, самооцінки, самоактуалізації, саморегуляції, інтеграції в соціокультурний простір країни [1, 4].

У контексті нашого дослідження поняття «здоров'язбережувальні знання» ми розглядали на основі теоретичних, логіко-семантичних досягнень таких відомих учених як І. Бех, Ю. Бойчук, Ю. Васьков, М. Гончаренко, В. Григоренко, Т. Круцевич, які аргументовано довели, що теоретичні й емпіричні знання в сфері здоров'язберігаючої практики є результатом абстрагування властивостей, сутності, динаміки, структури факторів і процесів психосоматичного стану індивіда й адекватного відображення результатів життєвого досвіду, пізнавальної діяльності, виявлення й засвоєння інформації щодо властивостей, умов, закономірностей поведінки суб'єктів здоров'язберігаючої практики [3, 5, 6], впливу на її структуру соціальних інститутів суспільства [2, 4].

Сучасне суспільство вимагає від системи освіти ефективного формування стабільних, глибоких і системних знань, які забезпечують учням здатність до соціально-ціннісного самовизначення й індивідуально-суспільної самореалізації [2, 4], у процесі яких здоров'язбережувальні знання виконують функцію усвідомлення особистістю своїх реальних можливостей, конкурентоспроможності, мотивів досягнення успіху в різних сферах соціальної діяльності [2, 4].

Багатоаспектна структура здоров'язбережувальних знань у галузі фізичного виховання потребує аналізу з метою виявлення закономірностей їх ефективного формування в процесі навчання фізичної культури.

Аналіз сутності поняття "здоров'язбережувальні знання" дозволяє визначити ряд властивостей, які діагностуються, формуються, стимулюються в процесі навчання й корегування залежно від індивідуальних особливостей учнів: рівень системності, структурності, функціональності, ієрархічності

системи знань, емерджентної властивості системи знань [5]; глибини й повноти знань [5]; систематичності й інструментальності знань [5]; систематичності й розгорнутості знань [3, 5]; оперативності й конкретності знань [5]; гнучкості й узагальненості знань [3, 4, 5]; креативності й усвідомленості знань [5]; конвергентності й дивергентності рівня знань [5].

Із сутності викладеного поняття можна зробити висновок, що здоров'язбережувальним знанням властива системна ознака. У зв'язку з цим, на принципах системно-структурного підходу, наше теоретичне дослідження ми направляли на обґрунтування цілісної природи педагогічних явищ, процесів у галузі формування системи здоров'язбережувальних знань у процесі занять фізичною культурою учнів загальноосвітньої школи, виявлення в них різноманітних типів структурно-функціональних зв'язків, специфічність яких визначає педагогічні системи, в умовах яких реалізуються методи, методики, системи, педагогічні технології, які потребують реалізації здоров'язберігаючого компонента освіти [1, 3, 5, 6].

Теоретичні дослідження феномена знання дозволяють стверджувати, що системність, як основна їхня структурна ознака, допускає певну інваріантність того або іншого знання в процесі формування й практичної реалізації здоров'язберігаючої діяльності людини. На основі системності знань досягається взаємозв'язок з іншими її властивостями, єдність яких забезпечує повноцінність здоров'язбережувальних знань учнів у структурі фізичного виховання, здорового способу життя, формування культури здоров'я особистості [2, 4] і дозволяє оптимально орієнтуватися в різних конфліктних ситуаціях, духовно-етичного вибору, психосоматичного корегування стану здоров'я, здоров'язберігаючої рефлексії учнів [6].

Рухові дії, теоретичні здоров'язбережувальні знання, навички й уміння усіх форм фізичної культури (яку ми розглядаємо як навчально-виховну дисципліну формування особистості учнів загальноосвітньої школи), потрібно диференціювати як багатокomпонентну структуру [5] формування когнітивних,

аксіологічних, праксеологічних, суспільно-соціальних, мотиваційно-потребнісних, математично-інформаційних, філолофсько-культурологічних компонентів їх предметно-практичного, теоретичного, саногенного мислення, здоров'язбережувального світогляду [6].

Основними структурно-функціональними компонентами системної композиції здоров'язбережувальних знань, які індивідуалізовано формуються в процесі занять фізичною культурою є:

- когнітивний компонент, який включає знання щодо біологічної природи людського тіла, його будови, закономірностей психомоторного, духовно-соматичного розвитку, системної організації діяльності функціональних структур і органів на рівні моторно-вісцеральної й висцеро-моторної регуляції;

- аксіологічний компонент здоров'язбережувальних знань включає індивідуально-орієнтоване формування культури здоров'я людини, яке структурується шляхом розвитку здоров'ярозвиваючих, ціннісних, духовних, естетичних, морально-етичних, соціальних орієнтацій і установок;

- праксеологічний компонент охоплює знання про практичну цінність здоров'ярозвиваючих факторів, методик, педагогічних технологій, навчальних програм, соціально-педагогічних проєктів;

- суспільно-соціальний компонент охоплює знання щодо методів, засобів, форм, структури взаємодії, співробітництва, співтворчості, спілкування, взаємодопомоги, добродійності, культури життя людини в суспільстві;

- мотиваційно-потребнісний компонент включає знання щодо індивідуально-орієнтованого формування стійких і свідомих спонукань до системної здоров'язберігаючої діяльності (інтенсивність, спрямованість, реверсивність, інтерпретація, корегування, закріплення й спрямованість мотивів), яка формує її саногенне мислення, світогляд [3, 4, 5];

- математично-інформаційний компонент включає знання, які відображають кількісні і якісні параметри впливу фізичних навантажень, визначення адекватних факторів індивідуалізованого формування

психомоторного, адаптаційно-функціонального розвитку нервово-м'язової системи організму, моторно-вісцеральної й висцеро-моторної регуляції, на принципах яких розбудовується й реалізується її резистентність [1, 2];

- філолофсько-культурологічний компонент здоров'язбережувальних знань ґрунтується на знаннях про навколишній світ, розвиток людини, формуванні його світогляду, саногенного мислення, здатності до духовно-соматичної рефлексії [1, 2, 4] і спрямований на формування філолофсько-методологічних принципів, концепцій, теорій, парадигм освітньо-виховної й фізкультурно-оздоровчої практики суспільства.

Викладена структура й сутність аспектів здоров'язбережувальних знань, які формуються в процесі системних занять фізичною культурою учнів (різного віку й статі) дозволяє дійти висновку щодо того, що індивідуалізоване становлення вищевказаних знань здійснюється протягом усього періоду навчання й виховання у школі.

Таким чином, здоров'язбережувальні знання по своїй сутності й структурі є гносеологічним інструментом формування методологічної культури фізичного виховання, оздоровлення учнів загальноосвітньої школи, яка полягає в системному впливі на їхню психосоматичну сферу здоров'ярозвиваючих цінностей, знань, умінь, навичок, індивідуально-соціальних, соціально-культурологічних факторів продуктивно-інноваційного розвитку, збереження, удосконалення, коректування психосоматичного здоров'я особистості.

Литература

1. Бех, І.Д. Виховання особистості. – К. : Либідь, 2003. – Т. 2. – С. 215-225.
2. Бойчук, Ю. Д. Еколого-валеологічна культура майбутнього вчителя: теоретико-методичні аспекти : [монографія] /Ю. Д. Бойчук. – Суми : Університетська книга, 2008. – 357 с.
3. Васьков, Ю. В. Управління фізичним вихованням у загальноосвітньому навчальному закладі / Ю. В. Васьков, І. М. Пашков. – Х. : ТОРСІНГ ПЛЮС,

2006. – 192 с.

4. Гончаренко, М. С. Валеопедагогічні основи духовності : [навч. посіб.] / М. С. Гончаренко. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2008. – 332 с.

5. Григоренко, В.Г. Теория мотивированного воздействия дифференциально-интегральных оптимумов педагогических факторов в процессе духовно-соматического развития человека / В. Г. Григоренко. – М. : Фонд социальных изобретений России, 2000. – 226 с.

6. Круцевич, Т. Ю. Двигательная активность и здоровье детей, подростков //Теория и методика физического воспитания : учебник [для высших учебных заведений физического воспитания и спорта] / Т.Ю.Круцевич. – К. : Олимп. л-ра, 2003. – Т. 2. – С. 8-20.

ОСОБЛИВОСТІ ПОВЕДІНКИ ДЕВІАНТНИХ ПІДЛІТКІВ ТА ЇЇ КОРЕКЦІЯ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ

Єрмоленко К.В.¹, Пономарьова А.М.²

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

¹kat2007.80.80@mail.ru, ²ponomaralina@mail.ru

Протягом останніх років в сучасному українському суспільстві спостерігається негативна динаміка зростання кількості молодих людей з девіантною поведінкою, урізноманітнення форм девіації. Особливо це торкається підліткового віку. В наш час досить часто в шкільному середовищі зустрічаються такі явища як бездуховність, байдужість, моральна глухота, жорстокість, дефіцит доброти, милосердя, співчуття та ін. Крім того, серед підлітків досить поширеною є наркоманія, токсикоманія, алкоголізм, правопорушення, дитяча проституція тощо. [3, С.89] Загнані в глухий кут нуждою сім'ї, обділені батьківською турботою і любов'ю, елементарним

достатком, діти – одна з болючих проблем сьогодення. В зв'язку з цим проблема девіантної поведінки дітей та молоді є досить актуальною і в свою чергу тісно пов'язана зі значущими питаннями її профілактики та корекції.

Девіантна поведінка (лат. *deviatio* – відхилення) – система дій і вчинків людей, соціальних груп, що суперечать соціальним нормам або визнаним у суспільстві шаблонам і стандартам поведінки: 1) людина не дотримується вимог соціальної норми, вибирає відмінний від неї варіант поведінки в певній ситуації, що призводить до порушення міри взаємодії особистості та суспільства, групи та суспільства, особистості та групи; 2) основні детермінанти – конфлікт інтересів, цінностей, розбіжність потреб, деформація засобів їх задоволення, недоліки виховання, життєві невдачі та прорахунки [7]. Девіантна поведінка – відхилення від соціально-психологічних та моральних норм, подане або як помилковий антисуспільний зразок вирішення конфлікту, що проявляється в порушенні суспільно прийнятих норм, або в шкоді, завданій громадському благополуччю, оточуючим і собі [5]. Істотним показником девіантної поведінки є відхилення в той чи інший бік з різною інтенсивністю від поведінки, яка визначається нормальною.

Нормальна, або гармонічна, поведінка характеризується: 1) збалансованістю психічних процесів (на рівні властивостей темпераменту, типу вищої нервової діяльності; 2) адаптивністю та самоактуалізацією (на рівні характерологічних особливостей); 3) духовністю і самоактуалізацією (на особистому рівні). Подібно до того, як норма поведінки базується на цих трьох основних характеристиках, так і аномалія та девіації засновані на змінах, відхиленнях і порушеннях цих характеристик [4].

Проблему девіантної поведінки молоді, її профілактику та корекцію вивчали такі вчені як Н.Ю. Максимова, К.Л. Мілютина, С.О. Гарькавець, Н.П.Пихтіна, Р.Г. Новгородський, Ю.О. Клейберг, О.В. Змановська, Л.Б. Шнейдер, М.О. Ковальчук, І.Ю. Тарханова, В.Д. Менделевич, І.С. Кон та ін. Девіантна поведінка має складну природу, зумовлену найрізноманітнішими

чинниками, що перебувають у взаємодії та взаємовпливі [5]. До психологічних чинників детермінації девіантної поведінки молоді належать психопатології, порушення емоційно-вольової сфери, гальмування розвитку суб'єктних якостей, дисгармонія соціально-психологічного розвитку, нестійкість уваги, швидке виснаження, зміни настрою, відсутність рішучості, порушення душевної рівноваги [4].

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що основні причини виникнення і розвитку девіантності у підлітків зумовлені труднощами і специфікою психічного розвитку дітей цього вікового періоду, а також низкою інших різноманітних причин, таких як психічні порушення, хвороби, труднощі адаптації, підвищення вимог до підлітків, неправильне родинне виховання, педагогічна запущеність, загострення протиріч, характерних підлітковому періоду розвитку тощо.

На виникнення і розвиток девіантної поведінки впливають такі фактори як біологічні (генетичні, психофізіологічні, фізіологічні); психологічні, соціально-педагогічні, соціально-екологічні, морально-етичні та ін.

За ступенем соціальної небезпеки, а також залежно від вікових особливостей підлітків, девіантна поведінка розподіляється на такі рівні: непослух, витівки, пустунство, негативізм, впертість, примхливість, своєвільність, грубість, недисциплінованість, агресивність, правопорушення тощо. Особливим типом відхиленої поведінки вважають девіації, що обумовлені гіперздібностями людини (К.К. Платонов). Відхилення в бік обдарованості в одній галузі часто супроводжується девіаціями в повсякденному житті [5].

У сучасній літературі поняття корекція визначається як виправлення (часткове або повне) недоліків психічного чи фізичного розвитку в аномальних суб'єктів за допомогою спеціальної системи психолого- педагогічних прийомів і заходів. Причому, корекція розглядається як психолого-педагогічний вплив, який не зводиться до тренувальних вправ, спрямованих на виправлення (ліквідацію) окремого взятого дефекту, а має на увазі вплив на особистість в

цілому [1]. Головна мета корекційного процесу – зменшення частоти прояву форм девіантної поведінки. Корекція розглядається як шлях або спосіб подолання та ослаблення девіантних форм поведінки через формування відповідних життєво необхідних якостей [3].

Важливий шлях зниження порогу девіантності – система соціально-нормативних впливів. Власне, соціально-нормативний вплив розглядається, як такий різновид соціального впливу, через який відбувається передача соціальних норм, як інформації, від соціального середовища або інших людей – особистості, з метою забезпечення її поведінки дієвим алгоритмом впровадження, який відповідає соціально-нормативному континууму, в якому ця поведінка повинна здійснюватися та забезпечуються відповідні умови щодо задоволення особистісної потреби в безпеці, існуванні та розвитку [3]. Такий вплив може здійснюватися через залучення підлітків до фізкультурно-спортивної діяльності.

Особливе місце в корекції девіантної поведінки підлітків і молоді займає правильна організація дозвілля. Найважливішим компонентом, що впливає на коригування девіантної поведінки підлітків, є активні заняття спортом, які формують цілеспрямованість, колективізм, сприяють вихованню лідерських якостей дитини.

Засоби, методи і форми фізичної культури повинні формуватися в молоді свідомим ставленням до свого здоров'я як до особистісно-соціальної цінності, на основі якої формується взагалі культура здоров'я людини. Тому ми вважаємо за потрібне пропонувати ще на рівні освітніх закладів, починаючи з дитячих садочків, проводити роботу з розвитку таких особистісних якостей дитини, як високий рівень активності, інтелекту, соціабельності та комунікативності, почуття власної цінності, впевненість у спроможності до результативної дії, досвід власної успішності. Фізкультурно-спортивне виховання повинно формуватися на принципі послідовності, враховувати особливості соціального становлення особистості, відповідати комплексу вимог

її соціалізації та вимагати створення новітніх фізкультурно-оздоровчих технологій.

Отже, формування самостійної активної особистості й попередження або подолання пасивно-споживацьких настанов у структурі свідомості молоді є одним з ефективних шляхів пропагування цінностей активного дозвілля, профілактики девіантної поведінки. Тільки систематична і цілеспрямована політика суспільства щодо пропагування серед молоді активного дозвілля, яка охоплює всі фактори впливу на особистість на різних її структурах та рівнях, здатна сприяти ефективному становленню фізичного, психічного і морального здоров'я людини і суспільства.

Література

1. Афанасьєва В.В. Профілактика та корекція девіантної поведінки підлітків у навчальному процесі / В.В. Афанасьєва // Соціальна педагогіка: теорія та практика / за ред. С.Я. Харченко. – №1. – Луганськ: ЛНУ ім.Т.Г.Шевченка, 2009. – С. 47-52.
2. Гарькавець С.О. Передумови формування девіантної поведінки особистості в юнацькому віці / С.О. Гарькавець // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С.Д. Максименка. – Т. XIII, Ч. 5. – К., 2011. – С. 63-70.
3. Дем'янчук О.О. Програма корекції девіантної поведінки як напрямок соціально-психологічної допомоги підліткам / О.О. Дем'янчук // Соціальна працівник / за ред. О.П. Главник. – №2 (26). – К., 2007. – С. 2-4.
4. Кон И. С. Психология ранней юности / И.С. Кон. – М.: Просвещение, 1989. – 256 с.
5. Менделевич В.Д. Психология девиантного поведения. Учебное пособие / В.Д. Менделевич. – СПб.: Речь, 2005. – 445 с.
6. Онищенко Н. Здоров'язберігаючі технології в системі підготовки майбутніх вчителів до корекції девіантної поведінки молоді / Н. Онищенко // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний

педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: збірник наукових праць.
– Вип. 23. – Переяслав-Хмельницький, 2011. – С. 331-335.

7. Шнейдер Л.Б. Девиантное поведение детей и подростков / Л.Б.Шнейдер. – 2-е изд. – М.: Академический Проект; Гаудеамус, 2007. – 336 с.
– (Психологические технологии).

РЕАБІЛІТАЦІЯ ІНВАЛІДІВ ЯК СПОСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЇХНЬОГО ЖИТТЯ

Зинов'єв О. М., Мілевський В. А.

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

mrspsd@mail.ru

Різні причини ведуть до втрати значною частиною людства здоров'я і працездатності, що жорстко відбивається на їхньому матеріальному становищі і світовідчутті, породжує настрої знедоленості, ущербності і песимізму. Це приводить до різкого погіршення якості життя як самих інвалідів, так і людей, які їх оточують, близьких і рідних. Якщо ми дійсно хочемо реалізувати потенціал людяності, який є в нашій нації, і змінити цим ситуацію відстороненості від нагальних проблем людей з обмеженими фізичними можливостями та інвалідів, то маємо негайно звернути увагу на проблему всебічної допомоги тим, хто сьогодні вкрай цього потребує.

Практика фізичної і соціальної реабілітації засвідчує, що вона повинна стати підґрунтям формування в нашому суспільстві фізичної культури для інвалідів як соціально обумовленого явища з відповідним науковим, організаційним, програмним та фінансовим забезпеченням. Корекційна фізична культура повинна надати інвалідам можливість задовольняти достатньою мірою свої естетичні і етичні потреби, прагнення до фізичного вдосконалення і

реалізації себе як особистості в різних сферах людської діяльності (Бенков С., Бонев Я., Васін Ю., Вісковатова Т., Віцько С., Глоба О., Гозова А., В.Григоренко, Зембятий А., Іполитова М., Коган О., Лівшиц А., Лубовський В., Лянной Ю., Мастюкова Є., Начинова Є., Раку С., Сергієнко Л., Сермеєв Б., Синьов В., Слинчев П., Соколовський В., Шеремет Б., Штеренгерц О.). Натомість аналіз зарубіжних і вітчизняних літературних джерел дозволяє констатувати, що ефективне застосування засобів фізичної культури ускладнюється у зв'язку з недостатньою розробкою проблеми структури корекційного фізичного виховання, корекції і компенсації рухових дій, адаптації в соціально-суспільні відносини інвалідів з порушенням функцій спинного мозку в шийному відділі, розвитку в них дидактико-реабілітаційної мотивації.

Метою нашого дослідження є розробка оптимальної корекційної психолого-педагогічної системи фізичної культури, спрямованої на реабілітацію особистості учнів з порушеннями функцій спинного мозку, формування у них адекватних механізмів корекції і компенсації рухової сфери відповідно до структури дефекту.

Структурний аналіз рухової сфери інвалідів з порушенням функцій спинного мозку в шийному відділі дозволив установити, що:

- характер первинного дефекту визначає особливості вторинних порушень, які знаходять своє вираження у стані занепаду здоров'я, фізичного розвитку, нервово-м'язової працездатності, у порушенні параметрів рухової підготовленості механізмів моторно-вісцеральної регуляції рухової діяльності;

- порушення рухової сфери інвалідів означеної категорії обумовило низькі можливості їхньої інтеграції в побутові і соціальні структури, низький рівень дидактико-реабілітаційної мотивації, загострення психопатичних реакцій на умови життя і можливості реалізації себе як особистості, що різко погіршило їх якість життя;

- інформація про структуру дефекту порушення параметрів рухової сфери інвалідів цієї категорії дозволила діагностувати зони їхнього індивідуального розвитку; встановити рівень адаптаційних можливостей, на основі яких можна розробити ефективну поетапну методику корекційного навчання рухових дій, розвитку і компенсації рухових здібностей; вдосконалення моторно-вісцеральної регуляції, м'язової працездатності, соціальної адаптації інвалідів до умов навчальної, побутової, трудової, реабілітаційної діяльності.

Експериментальна комплексна програма передбачала реалізацію таких етапів: етап корекційної роботи з учнями з порушеннями функцій спинного мозку в шийному відділі хребта; проміжний відновлювальний етап корекційної роботи з учнями старшої вікової групи з порушеннями функцій спинного мозку в шийному відділі хребта; пізній етап корекційної роботи; фізична і соціальна реабілітація учнів - інвалідів старшої вікової групи; мотиваційно-підготовчий етап фізичної реабілітації в резидуальному періоді; мотиваційно-тренувальний етап фізичної реабілітації інвалідів з порушеннями функцій спинного мозку в резидуальному періоді; мотиваційно-прогресуючий етап фізичної реабілітації учнів – інвалідів у резидуальному періоді.

Поетапне навчання пояснюється тим, що процес опанування рухових дій, формування компенсаторних механізмів має певну тривалість, повторність, підкріплення, кожний момент яких характеризується певним рівнем якості володіння технікою і структурою моторно-вісцеральної регуляції рухових дій, що вивчаються, від загального уявлення про неї до високого рівня. Це дає можливість інваліду широко застосовувати її в умовах побуту, навчання, спортивної підготовки і змагань у доступних видах спорту тощо. У викладеному аспекті кожен етап передбачав корекційну (реабілітаційну) мету та суму специфічних ознак, до яких пропонувались ревалентні завдання і використовувались для їх вирішення адекватні засоби, методи, «дози» фізичних навантажень і форми фізичної і соціальної реабілітації. Зміст етапів корекційного фізичного виховання регламентувався індивідуальними

психофізіологічними особливостями інвалідів з орієнтацією на те, що етапи це тільки умовні поділи корекційно-виховного процесу і відображають педагогічні і психофізіологічні та біомеханічні закономірності оволодіння руховими діями розвитку фізичних якостей.

Поетапна організація реабілітації інвалідів дозволила ефективно застосовувати засоби, методи, фізичні навантаження і дидактичні форми вирішення поставлених завдань на шляху формування рухових вмінь і навичок. Ефективність корекційної системи інвалідів в умовах фізичної реабілітації перевірялась засобами систематичного оперативного, поетапного, лікувально-педагогічного контролю за результатами і якістю вирішення поставлених завдань, корекції і компенсації рухової сфери осіб з травматичним частковим ураженням функцій спинного мозку в шийному відділі хребта.

У процесі організації дослідження ми враховували, що розвиток фізичних якостей, навчання рухових дій і формування компенсаторних механізмів в інвалідів буде більш ефективним за умови, якщо вони пройдуть в етапній структурі реабілітаційної роботи спеціальні види підготовки, що виконують проєктивну функцію, а саме:

- рухова підготовка – з урахуванням індивідуальних психофізіологічних особливостей у них буде розвинений на кожному етапі достатньо високий рівень основних фізичних якостей, що визначають у процесі навчання зміст рухової дії;

- психологічна підготовка – достатньо високий рівень психічної стійкості, адекватний стану здоров'я, руховій сфері, нервово-м'язовій працездатності, необхідними в умовах розвитку фізичних якостей, формування нових рухових дій і компенсаторних механізмів, розвитку позитивної діагностико-реабілітаційної мотивації;

- координаційна підготовка – оптимальний рівень координаційних можливостей, адекватний координаційній структурі рухових дій, що вивчаються, з включенням оцінково-контрольних дій, зорово-рухової і

моторно-вісцеральної регуляції.

Методика формування знань в інвалідів будувалась з урахуванням принципу диференціально-інтегральних оптимумів педагогічних факторів у фізичній та соціальній реабілітації, реалізація яких забезпечила їхню позитивну орієнтацію діяльності в умовах корекційної роботи. Таке поєднання педагогічних і психологічних умов формувало в них позитивну орієнтацію на інтенсивний пошук інформації щодо ефективності різних форм фізичної реабілітації, результатів аутоекспериментів, підвищувало рівень свідомості і активності в умовах організованих і самостійних занять фізичними вправами, спортом. Зауважимо, що рівень фізичної освіти інвалідів ми розглядали як найважливішу умову підвищення ефективності реалізації поетапної структури фізичної і соціальної реабілітації інвалідів з ПФСМ. На кожному етапі фізичної та соціальної реабілітації інвалідів діяльність педагога була спрямована на інтенсивне, але оптимальне формування позитивної «Я – концепції» особистості. При цьому вирішувалась низка завдань: формування свідомого ставлення інвалідів до якості своїх психічних і фізичних стандартів і можливостей; систематичне орієнтування діяльності інвалідів в умовах корекційної та реабілітаційної практики на досягнення позитивних результатів; дезактуалізація хвилювань, психопатичних станів в інвалідів з приводу хвороби, напрацювання конкретних оптимальних сподівань на майбутнє; формування свідомого розуміння кожним учнем природи позитивних змін у сфері їхніх психофізичних можливостей, обдарувань, які були досягнуті у процесі фізичної та соціальної реабілітації і т. ін.

Отже, ефективність поетапної структури фізичної і соціальної реабілітації учнів з ураженням функцій спинного мозку в шийному відділі хребта забезпечувалась оптимальним поєднанням корекційних, психологічних, педагогічних та лікарняних факторів, що позитивно впливали на розвиток, корекцію і компенсацію розумової і фізичної діяльності інвалідів, що сприяло підвищенню якості їхнього життя.

Література

1. Григоренко В. Г. Теоретические и методические основы физической реабилитации инвалидов с нарушениями функций спинного мозга. – Учебное пособие. – Радянська Донеччина, 1991. – 179 с.

2. Зинов'єв О. М. Корекція та компенсація моторно-вісцеральної регуляції у школярів з порушеннями функцій опорно-рухового апарату в процесі їх фізичної та соціальної реабілітації / О. М. Зинов'єв // «Проблеми трудової і професійної підготовки». – Слов'янськ, 2002. – Вип.6. – С.27-31

3. Колесник Э. А. Лечение больных с поражением спинного мозга на курорте Славянска. – Киев: Здоровья, 1980. – 156 с.

4. Социальная реабилитация инвалидов. Режим доступа: http://aupam.narod.ru/pages/sozial/osnovih_reabilitacii_invalidov/page_01.htm

ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОЇ МОТИВАЦІЇ ДО ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОЇ ТА СПОРТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СТУДЕНТІВ ВУЗУ ЯК ФАКТОР ПОКРАЩЕННЯ ЯКОСТІ ЇХНЬОГО ЖИТТЯ

Іванченко Л.П.¹, Іванченко С.Г.², Бурцев С.В.³

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

^{1,2}ivanchenko_62@ukr.net, ³svet0621lana@ukr.net

Останнім часом проблемам підвищення якості життя населення приділяють багато уваги не лише політики, медики, економісти, а й науковці. Провідними вченими у цьому питанні є Д. П. Богиня, В. М. Геєць, М. О. Кизим, Я. В. Курко, Е. М. Лібанова, В. О. Мандибура, О. Ф. Новікова, В. С. Пономаренко, Ф. В. Узунов та ін. Науковцями вивчалися способи оцінювання якості життя людей, досліджувалися вплив соціально-економічних, науково-технічних, психологічних факторів на поліпшення якості життя, фінансові інструменти

підвищення якості життя тощо, однак проблемі вивчення мотивації до занять фізкультурно-оздоровчою та спортивною діяльністю студентів як фактору покращення якості їхнього життя спеціальних досліджень не було.

У контексті вивчення проблеми якості життя особистості, важливе місце відводиться зміцненню здоров'я молоді. Тому їх здоров'я значною мірою залежить від ефективності фізкультурно-оздоровчої роботи, яка проводиться, крім інших, і в закладах освіти.

Як зазначають педагоги, фізіологи, медики, гігієністи і психологи, останнім часом рухова активність дітей та молоді поступово знижується, а в зв'язку з інтенсифікацією процесу навчання підвищується рівень розумового навантаження на нервово-емоційну сферу учнів. Дослідження в галузі медицини й шкільної гігієни свідчать про зростання кількості захворювань серцево-судинної та нервової систем, порушення обмінних процесів. Ще за час навчання в школі кількість здорових дітей зменшується у 3-4 рази. А під час подальшого навчання у вузах значна частина студентів набувають хронічних хвороб, що погіршує якість їхнього життя. При цьому шкоди завдає не сама розумова праця, а її супутник – позбавлений рухів або значно обмежений у рухах спосіб життя.

Як свідчать роботи В.Г.Григоренка, В.С.Язловецького у вищих навчальних закладах навчаються 30-50% студентів з відхиленнями у фізичному і функціональному розвитку, з порушеннями функцій опорно-рухового апарату, із затримкою психічного розвитку, порушеннями зору тощо. Молодь з відхиленнями у фізичному і психічному розвитку мають особливу потребу в заняттях фізичною культурою і спортом.

Для підтримки високої працездатності організму необхідна м'язова робота, юнаки та дівчата повинні одержувати певну норму фізичного навантаження кожного дня. Тому важливо формувати у сучасної молоді усвідомлене ставлення до власного здоров'я, створювати позитивну мотивацію до занять фізичними вправами.

Сучасні дослідження свідчать, що у людей, які систематично займаються фізичною культурою і спортом, продуктивність праці вища, ніж у тих, хто спортом не займається [1]. Крім того, плинність кадрів серед активних спортсменів значно нижча, ніж в їхніх однолітків. Це ж стосується трудової дисципліни. Крім того відомо, що фізична культура і спорт позитивно впливають на здоров'я молоді, підвищують якість їхнього життя [2].

Метою нашого дослідження було вивчення психолого-педагогічних умов формування мотивації до занять фізичною культурою та спортом в процесі навчальної та познавчальної роботи з фізичного виховання у педагогічному вузі.

Теоретичний аналіз наукових джерел показав, що у процесі фізкультурної діяльності студентів спонукають різні мотиви: розуміння суспільної значущості фізичної культури, прагнення відстояти честь колективу, розуміння занять фізичною культурою та спортом як засобу гармонійного фізичного розвитку та зміцнення здоров'я, підготовки до професійної діяльності, захисту Батьківщини тощо.

Мотиви можуть бути спрямовані на процес діяльності і на результат. У першому випадку людина ставить перед собою цілі, пов'язані з функціональним змістом занять фізичною культурою. До них належать: а) задоволення потреби в руховій активності; б) отримання вражень, пов'язаних з заняттями фізичною культурою. Кожний з названих мотивів має для особистості більшу чи меншу дійовість у зв'язку з його ціннісними орієнтаціями. Але деякі мотиви – ведучі для більшості спортсменів. Серед них – задоволення від процесу заняття фізичною культурою та спортом, прагнення до здоров'я і фізичного розвитку, до спілкування, до самоактуалізації, до розвитку вольових якостей.

Вивчення практики роботи з формування у студентів педагогічного вузу мотивації до самостійних занять фізичною культурою проводилось шляхом аналізу публікацій про досвід такої роботи у вузах, програмно-методичних і

нормативних документів, вивчення і узагальнення передового педагогічного досвіду, спостережень на заняттях фізичної культури, бесід з викладачами й методистами, кураторами студентських навчальних груп, вивчення документації планування, звітів з питань фізичного виховання, анкетування, тестування фізичної підготовленості студентів.

Констатувальне дослідження було спрямоване на виявлення особливостей стану даної проблеми в практиці фізичного виховання у вузі і на цій основі визначення ефективних психолого-педагогічних умов формування у студентів позитивної мотивації до занять фізичною культурою та спортом.

У процесі проведення експериментальної роботи було доведено, що формуванню мотивації до систематичних занять фізичними вправами сприяє дотримання таких психолого-педагогічних умов:

- формування позитивного ставлення до занять фізичними вправами, результативність якого підвищується при засвоєнні не окремих розрізнених знань про значення фізичних вправ, а цілісної системи в тісній єдності з особисто значимими заняттями фізичною культурою і спортом;

- цілеспрямоване мотивування і стимулювання до активної фізкультурної діяльності;

- прищеплення інтересу до активних занять фізичними вправами;

- озброєння знаннями з фізичної культури та вмінням самостійно займатись фізичними вправами.

За результатами проведеної роботи були сформульовані методичні рекомендації. Основою методичних рекомендацій з формування мотивації студентів до систематичних занять фізичними вправами на основі вдосконалення фізкультурно-освітньої роботи у вузі є:

- формування у студентів вміння самостійно займатись фізичними вправами, яке найбільш успішно здійснюється в спеціально відведеній для цієї мети методичній частині заняття;

- оволодіння студентами теоретичними знаннями (загальноосвітніми,

валеологічними та біологічними), що здійснюється у спеціальній теоретичній частині заняття;

- планування навчальних занять з врахуванням різних рівнів фізичної підготовленості студентів та дотримання принципу особистих рекордів. Відповідно до цього принципу темпи приросту основних показників фізичної підготовленості студентів необхідно планувати тільки на основі врахування їх індивідуальних результатів;

- організація фізкультурних занять, спрямованих на формування у студентів наступних умінь: постановка мети, планування, тренування основних фізичних якостей, оцінювання рівня їх розвитку, контроль за функціональним станом організму під час фізкультурних занять та після них;

- використання спеціальних тренувальних засобів в процесі самостійних занять, важливою умовою яких є проведення регулярного комплексного контролю, з метою визначення позитивних зрушень, що сталися в організмі і наочної демонстрації їх студентам (зворотній зв'язок).

У формуванні позитивної мотивації студентів до фізичного вдосконалення визначальне місце має особистість викладача фізичного виховання. Багатство його особистості, професійної культури і педагогічної майстерності повинно забезпечувати такі прийоми й способи педагогічного впливу, які збагачують емоційний досвід студентів, розвивають уяву, інтерес, формують у них особистісне ставлення до практики фізичного виховання. Важливого значення набуває і психологічний мотиваційний тренінг, який доцільно проводити зі студентами з метою формування позитивної мотивації до занять фізкультурно-оздоровчою діяльністю та спортом, забезпечення душевного комфорту і сприятливої психологічної атмосфери під час занять тощо.

Таким чином, отримані результати дають підставу вважати, що теоретичне опрацювання і практичне втілення в життя основних положень даної роботи сприятиме удосконаленню фізичного виховання студентів вузу і формуванню у них культури здоров'я, що зумовлює покращення якості їхнього життя.

Література

1. Григоренко В.Г., Сермеев Б.В. Организация спортивно-массовой работы с лицами, имеющими нарушения функций спинного мозга. – Учебное пособие. – М.: Советский спорт, 1991. – 157 с.

2. Закирова К.С. Формирование мотивации к занятиям физической культурой и спортом у студентов / К. С. Закирова, И. В. Фокина // Материалы V Международной студенческой электронной научной конференции «Студенческий научный форум». – 2013. [Электронный ресурс] – Режим доступа. – URL: <http://www.scienceforum.ru/2013/257/4234> (дата обращения: 02.11.2016).

3. Матвеева Р.Ю. Мотивация студентов как основа построения учебного процесса по физическому воспитанию в ВУЗе // Материалы IV научно-практической интернет-конференции студентов, магистрантов, аспирантов, молодых ученых «Физкультурное образование: спорт и здоровье». – 2012. [Электронный ресурс] – Режим доступа. – URL: <http://lib.convdocs.org/docs/index-42264.html> (дата обращения: 09.11.2016).

РОЛЬ І МІСЦЕ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ В ПІДВИЩЕННІ ЯКОСТІ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ

Лисенко Л.Л.¹, Мартишина М. І.²

¹Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г.Шевченка,

²Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна²

martishina.k@gmail.com

Забезпечення гідної якості життя людей є найважливішою метою діяльності урядів усіх країн світу, в тому числі і важливим програмним

завданням соціальної політики нашої держави. Значущість проблеми забезпечення високої якості життя населення зростає з огляду на те, що людський ресурс в умовах сьогоденної кризи є найдефіцитнішим ресурсом. Падіння рівня життя може привести до втрати частини цього ресурсу. Тому перед науковцями та фахівцями стоїть завдання визначення пріоритетів збереження людських ресурсів на основі забезпечення постійного підвищення якості життя населення та забезпечення умов їх розвитку. Підвищення якості життя населення стає особливо актуальним в сучасних умовах і в Україні.

Якість життя людини характеризується ступенем задоволення її потреб, що визначається відповідно до існуючих норм, звичаїв, традицій, а також рівня власних домагань. Якість життя вміщує оцінку рівня життя, якісну характеристику його умов: якісну сторону харчування, помешкання, культурного рівня населення, освіти, умови праці, відпочинку, соціально-побутового середовища та ін. [1].

Однак основною цінністю і найважливішим показником якості життя є здоров'я населення, об'єктивним показником якого є довготривалість життя українців. Нажаль демографічна ситуація в Україні досить невтішна. Українські чоловіки живуть на одинадцять років менше, ніж жінки, констатують демографи. Це при тому, що в більшості розвинутих держав така різниця на користь «слабкої» статі становить 2-5 років. Середня тривалість життя жінок в Україні – 75 років, а чоловіків – 64. Кожен третій сорокарічний чоловік в Україні не доживає до 60 років, стверджують фахівці.[6]

Структурні і соціальні зміни останніх років привели не лише до фундаментальних економічних втрат, а й до катастрофічного зниження людського потенціалу. Коефіцієнт життєдіяльності населення, за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я ЮНЕСКО, складає в Україні 1,4 бали за 5-бальною шкалою (в Сомалі, Гаїті, Бірмі – 1,6).

Фізична культура і спорт, ведення здорового способу життя є важливими факторами, що зумовлюють здоров'язбереження та його укріплення. В

Концепції Загальнодержавної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на 2012-2016 рр. наголошується, що спосіб життя населення України та стан сфери фізичної культури і спорту потребують особливої уваги та є суттєвим викликом для Української держави на сучасному етапі її розвитку. Держава реалізує заходи, спрямовані на формування та вдосконалення сфери фізичної культури і спорту, на основі організаційно-управлінських, нормативно-правових засад її функціонування в нових соціально-економічних умовах з урахуванням позитивного світового досвіду.

Удосконаленню і розвитку національної системи фізичного виховання дітей, учнівської та студентської молоді присвятили свої дослідження В.Г.Ареф'єв, А.Д. Дубогай, М.Д. Зубалій, Т.Ю. Круцевич, А.С. Куц, Р.Т.Раєвський, С.М. Домбровська, С.М.Сінгаєвський, Б.М. Шиян та ін.

Як зауважує О.Захарчук, саме фізична культура є важливим чинником формування здорового способу життя молоді. Актуальність широкого застосування засобів фізичної культури в діяльності з формування здорового способу життя молоді в Україні зумовлена кількома міркуваннями. По-перше, фізична культура в широкому розумінні є неодмінною компонентою загальної культури людини та, відповідно, обов'язковим складником процесу виховання дітей і молоді. А робота щодо формування здорового способу життя молоді багато в чому пов'язана саме із виховним аспектом розвитку особистості – формуванням змалку світоглядного пріоритету цінностей індивідуального та громадського здоров'я. По-друге, фізична культура сама по собі є потужним засобом формування, збереження та зміцнення здоров'я людини, яким, зрозуміло, аж ніяк не можна нехтувати. По-третє, одна з п'яти основних сфер, визначених Оттавською хартією стосовно діяльності формування здорового способу життя, – це розвиток персональних навичок ведення здорового способу життя. Фізична культура виступає як незмінний складник й обов'язкова умова успішного виховання здорового покоління. Важливо й те, що прищепити відповідні навички тим легше, чим менший вік людини, і чим раніше вони

будуть сформовані, тим більший індивідуальний потенціал здоров'я може бути реалізований у подальшому житті. Отже, діти й молоді люди виявляються найбільш перспективними віковими категоріями населення стосовно виховання стійкої прихильності до фізичної культури і це ще один аргумент щодо невіддільності цієї роботи від діяльності з формування здорового способу життя загалом [4].

Загалом у науковій та науково-популярній літературі, у засобах масової інформації можна знайти безліч фактів і доказів щодо корисності рухової активності, з одного боку, а з іншого – щодо того, що звичайний спосіб життя пересічної сучасної дитини, молоді й дорослої людини ніякою мірою не забезпечує життєво необхідного рівня фізичних навантажень у процесі трудової діяльності, навчання, проведення дозвілля. Сьогодні головна теза стосовно будь-якої діяльності, спрямованої на поліпшення фізичного здоров'я молодого покоління громадян України, може бути сформульована так: жодна дитина, молода людина не має шансів зберегти, тим більше зміцнити здоров'я, якщо нехтувати засобами спеціально організованої рухової активності. [2]

Для продуктивного вирішення завдань формування здорового способу життя у певній місцевості доцільно створювати осередки для занять фізичною культурою й масовим спортом. Актуальність і своєчасність саме цієї справи наразі уявляється беззаперечною.

В Україні за останні роки досягнуто і певних успіхів у популяризації фізичної культури та спорту. Так, у державі успішно реалізується соціальний проект, який передбачає формування мережі центрів фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх» як бюджетних організацій або комунальних підприємств для залучення населення до рухової активності за місцем проживання та в місцях масового відпочинку населення.

Велике значення для виховання підростаючого покоління набуває спортивний туризм. Його особливістю є унікальна можливість комплексного

впливу на людину природних і культурних чинників, задоволення потреби самоствердження, перевірки своїх сил [5].

У країні повинна бути створена ефективна система моніторингу фізичної підготовленості та розвитку фізичного здоров'я різних категорій і груп населення, в першу чергу дітей і учнівської молоді. Саме ідея здорового способу життя може стати однією з привабливих і об'єднавчих ідей для молоді.

Таким чином, підвищення рівня та якості життя населення є головною метою будь якого прогресивного суспільства. Держава повинна створювати сприятливі умови для довгого, безпечного, здорового й благополучного життя людей, забезпечуючи економічне зростання й соціальну стабільність в суспільстві.

Для підвищення ролі фізичної культури і спорту у формуванні здорового способу життя необхідно застосувати комплекс структурних, правових, фінансових та науково-методичних заходів оскільки ця проблема є досить актуальною і потребує нагального вирішення. Здоровий спосіб життя багато в чому залежить від ціннісних орієнтацій людини, світогляду, соціального і морального досвіду тощо. Тому необхідно розглядати цю проблему комплексно, вирішувати програмними методами, культивуючи здоровий спосіб життя серед населення різного віку, залучаючи до занять фізичною культурою і масовим спортом.

У складних економічних умовах є доцільним перенесення центру ваги зусиль на програми первинної профілактики і поведінково орієнтовані програми, що підкріплюють розвиваючі позитивні тенденції, прагнення людей до здорового способу життя.

Литература

1. Богданова Т.І. Якість життя населення – як мета політики соціально орієнтованої держави. Режим доступу: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1886/1/Якість%20життя%20населення%20–%20як%20мета%20політики%20соціально-орєнтованої%20держави.pdf>.

2. Виленский М.Я. Физическая культура и здоровый образ жизни студента / М.Я. Виленский, А.Г. Горшаков. - М.: Гардарики, 2007.
3. Дутчак М.В. Спорт для всіх у світовому контексті / М.В. Дутчак. - К.: Олімпійська література, 2007.
4. Захарчук О.В. Фізична культура як важливий чинник формування здорового способу життя молоді / О.В. Захарчук // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: збірник наукових праць. – № 1, 2009. – С.43-46.
5. Круцевич Т.Ю. Рекреація у фізичній культурі різних груп населення: навч. посібник / Т.Ю. Круцевич, Г.В. Безверхня. – К.: Олімпійська література, 2010.
6. Демографічна ситуація в Україні. Режим доступу : <http://www.radiosvoboda.org/a/1905887.html> (Дата звертання 17.11.2016).

ВПЛИВ ДУХОВНИХ І ГУМАНІСТИЧНИХ АСПЕКТІВ АЙКІДО НА ЯКІСТЬ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ

Макогоненко І. М.¹, Остополець І. Ю.²

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

¹makogonenko@mail.ru, ²irinaostopolets@mail.ru

Одним з показників якості життя сучасної людини є рівень задоволення її своїх духовних потреб. До них можна віднести такі як гармонія людини з навколишнім світом і з самим собою, що виражається в стабільності нервово-психічних процесів, стійкості до стресу, відсутності міжособових конфліктів або здатності до їх залагоджування. Цьому може сприяти зайняття таким видом східних единоборств як айкідо. Люди у всьому світі використовують принципи айкідо для поліпшення якості свого життя.

Айкідо (Ай - Гармония, Кі -Дух, До - Шлях) це ефективна форма самозахисту, що народилася з японських Бу-дзюцу (Бойових Мистецтв), а також унікальна система психофізіологічного саморегулювання, що базується на глибокому і потужному фундаменті східної культури. Айкідо отримало у всьому світі таку ж популярність, як і в Японії, де воно цінувалося дуже високо. Його передісторія налічує більше 800 років, впродовж яких техніка використовувалася і розвивалася в реальних сутичках на полі бою. З роками техніка була модифікована і пристосована до сучасного стилю життя.

Особлива привабливість Айкідо, і його відмінність від інших видів бойових мистецтв полягає в тому, що для ефективного виконання техніки Айкідо не потрібно мати грубу фізичну силу, і тому цим видом єдиноборства можуть займатися діти, підлітки, чоловіки і жінки у будь-якому віці. У Айкідо використовується дія на чутливі точки, кидки і замки. Багато бойових мистецтв пішли від свого первинного призначення – самооборони, у світ спортивних змагань – але не Айкідо, яке будучи жорстким практичним стилем, може бути використане для відбиття будь-якої атаки без нанесення серйозних травм нападаючому. На тренуваннях айкідоки (ті, що займаються Айкідо) вчать захищатися, використовуючи динамічні прийоми, зливаючись з атакою нападаючого, перенаправляючи його енергію і кидаючи або контролюючи агресора. Теорія айкідо стверджує, що суперник є частиною навколишнього світу (Всесвіту) і, отже, підкоряється загальним законам природи.

Айкідо – це найгуманніша система самозахисту, що найбільш відповідає потребам людини 21-го століття, оскільки має виключно оборонний характер. Усі прийоми виконуються таким чином, що їх неможливо застосувати а агресивних цілях. Виключно агресія нападаючого викликає захисну протидію атакованого. Вона природним чином вписується в траєкторію атакуючої дії і використовує енергію і силу нападаючого проти нього самого.

Гуманізм айкідо проявляється в принципах поваги до цілісності тіла суперника і неспричинення йому травм.

Основні філософські ідеї викладені творцем айкідо о-сенсеєм Морихеєм Уесибой у своїй книзі «Мистецтво миру»:

1) АЙКІ – це не прийоми бою або завдання поразки ворогові. Це шлях, що веде до встановлення миру у всьому світі і об'єднанню усіх людей в одну сім'ю.

2) Секрет АЙКІ-ДО в тому, щоб досягти гармонії із Всесвітом і прийти до згоди з ним. Той, хто осягнув секрет АЙКІ-ДО, відкрив Всесвіт усередині себе, може з повним правом сказати: «Я і є Всесвіт».

3) АЙКІ-ДО – це не супротив. Оскільки воно не чинить опір, то завжди перемагає.

4) АЙКІ-ДО – це не виправлення інших, а виправлення своєї власної свідомості.

«Той, хто не розуміє цього, не може бути в гармонії зі Всесвітом» – вважає Морихей Уесіба.

Головний девіз айкідо і його прихильників: «Істинна перемога – це перемога над собою!». Це має на увазі щоденну роботу над своїм характером, звичками, постійне самоудосконалення у фізичному і духовному плані.

Методика тренувань в айкідо виводить духовний аспект на постійний, активний рівень. Усі дії і думки айкідоки мають бути єдині з душею – Всесвітом, що означає гранично високі моральні установки і спрямування. Техніка айкідо – це метод виховання духу і приведення розуму, тіла і духу в стан повної гармонії. Під час зайняття айкідо відбувається навчання засобам використання тієї сили, яка закладена в кожній людині природою.

Айкідо як динамічна форма медитації і оригінальна система психофізіологічної і біоенергетичної саморегуляції спрямована на вдосконалення людини як особистості, максимальну реалізацію потенційних можливостей її організму. Багато написано і сказано про необхідність тренування фізичних якостей, але таке тренування потрібне і нашим душевним силам. Немає сумніву, що тренування фізичної сили сприяє зміцненню

здоров'я, але окрім цього потрібне і тренування духовних і душевних сил. Будь-яка негативна реакція на зовнішній подразник – це ознака ментальної нестійкості, що приводить і до фізичної слабкості. Привітність, розуміння і доброта роблять людину і фізично здоровою і приємною в спілкуванні.

Айкідо вчить в кожній ситуації діяти без напруги, але і не безтурботно. Дух людини, що займається айкідо має бути урівноваженим і неупередженим. Це також припускає застосування особливої айкі-тактики, яка дозволяє запобігти або врегулювати більшість конфліктних ситуацій.

Сьогодні айкідо відоме в психологічних і ділових кругах як оригінальний метод тілесно-орієнтованої терапії і зразок стратегії вирішення конфліктів. У природі конфлікт є головною причиною для змін. Людина, що практикує заняття айкідо зустрічає супротивника весело, радісно, легко, без зайвої напруги, вона приймає його як чинник сам собою зрозумілий. Айкідо повністю змінює людину, вириваючи її із стереотипів, що склалися, ламаючи загальноприйняті погляди на систему взаємовідносин.

Принципи айкідо мають значно ширшого застосування, що виходить за рамки фізичних конфліктів. Вони актуальні для вирішення повсякденних конфліктів, які супроводжують нас усе життя. Необхідно сприймати конфлікт як основний стимул, що міняє наше життя, і використовувати його для вдосконалення нашої особистості та власних можливостей. Конфлікт - цей прояв енергій, що стикаються. Необхідно просто навчитися обходити енергію агресії. Чим більше людина займається айкідо, тим менше виникає конфліктних ситуацій навколо неї. Завдяки постійним тренуванням виробляється здатність до блискавичної реакції і виникає дія у відповідь, що відводить від прямого зіткнення. Згідно з етикою айкідо вирішення конфлікту – це повага і прийняття відмінностей іншої людини. Досягаючи гармонії між розумом і тілом, починаючи рухатися легко і вільно, айкідока навчається мислити гнучко і вільно, тим самим, обминаючи будь-які ситуації, стимулюючи конфлікт. Говорячи про відхід від конфлікту, необхідно зауважити, що айкідо вчить

людину бути щирою і чуйною, шанобливою до оточуючих. Простота, щирість і правдивість, відсутність несправжності в поведінці робить людину, що практикує айкідо привабливою і інтелігентною. Айкідо виховує сприйнятливність до інтелектуальних цінностей, любов до знань, естетичні почуття, вчить захоплюватися красою природи, розуміти характер і індивідуальність іншої людини, здатність співчуття та емпатії тощо. Інтелігентність визначає моральне здоров'я людини, і разом з цим зумовлює гарне психологічне самопочуття.

Практика айкідо виховує в людині бажання і уміння зважати на інше, адже для айкідоки власна ввічливість не лише звична і легка, але і приємна. В основі всіх хороших манер лежить турбота про свого партнера, здатність відчувати будь-які його рухи, не заважати йому, створювати ситуацію, в якій усім стає комфортно. Ті, що займаються айкідо вчать не заважати, а допомагати один одному в навчанні. Айкідо виховує не стільки манеру поведінки, скільки дбайливе ставлення до партнера, до світу в цілому, необхідність шанобливого відношення до інших.

На заняттях айкідо в кожній вправі партнери по черзі виконують роль нападаючого і того, хто захищається, переможця і переможеного. Таким чином замість прямого зіткнення відбувається співпраця у поєдинку.

Сучасну мислячу людину айкідо притягає як шлях гармонії фізичного з психічним, спосіб координації тіла і духу. На заняттях айкідо успішно реалізується мета всебічного розвитку особистості, оскільки активно і невимушено застосовуються методи виховання миролюбного відношення до оточення і звички позитивно мислити, усвідомлення своєї єдності з Природою, уміння повністю зосередитися на рішенні будь-яких складних життєвих завдань і запобігти або улагодити любую конфліктну ситуацію.

Література

1. Агафонов Г. Г., Воронин Б. Ф. Айкідо – искусство самозащиты. – К.: Здоровья, 1991.

2. Айкидо – искусство мира. – К.: София, 1998.
3. Вестбрук А., Ратти О. Айкидо и динамическая сфера. – К.: София, 1997.
4. Добсон Т., Миллер В. Айкидо в повседневной жизни. – К.: София, 2004.
5. Саотомэ М. Айкидо и гармония в природе. – К.: София, 2002.
6. Стивенс Д. Секреты айкидо. К.: София, 2001.
7. Уесиба К., Уесиба М. Лучшее айкидо. Основы. – М.: Астрель, 2009.

ХАРАКТЕРИСТИКА РІВНЯ ЗНАНЬ УЧНІВ СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОСНОВ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

Маркова О.В.

*Кіровоградський державний педагогічний університет
ім. Володимира Винниченка, м. Кропивницький, Україна
marbodia12@mail.ru*

Вивчення знань з основ здорового способу життя учнів середнього шкільного віку здійснювалось шляхом анкетування. Нами були розроблені анкети, відповідно до існуючих вимог та рекомендацій.

При аналізі відповідей анкети ми з'ясували, що старші підлітки недостатньо розуміють сутність поняття “здоров’я”. Якщо за найбільш адекватну визначенню поняття „здоров’я”, вважати відповідь „Фізичне, психічне і духовне благополуччя ” – лише 14,1% респондентів мають адекватне уявлення про здоров’я. Найбільш розповсюджена відповідь серед учнів (31,9%) була “Відсутність хвороб”, що вказує на вузьке та утрироване уявлення про сутність здоров’я.

При дослідженні знань школярів стосовно чинників, які впливають на здоров’я, ми отримали результати, що вказують на високий відсоток

респондентів з неповним розумінням і усвідомленням цих чинників. Так, чотири чинники, які впливають на здоров'я назвали 9,5% хлопців, відсоток дівчат був набагато вищий – 26,5%.

Характеризуючи конкретні чинники названі учнями середнього шкільного віку за частотою згадування кожного з них, можна зробити висновки, щодо неповного усвідомлення важливості такого чинника, як спосіб життя більшістю респондентів.

Найбільш згадуваним чинником старші підлітки назвали екологічне середовище (89% анкетованих). При обґрунтуванні відповіді найбільш розповсюдженими були такі: „Високий рівень радіації впливає на розвиток дитини”, „Забрудненість повітря і води погіршують стан здоров'я”, „Гербіциди і пестициди попадають у їжу і людина хворіє”, „Після Чорнобильської катастрофи здорових українців вже немає”. На другому місці за значимістю для здоров'я учні старшого підліткового віку поставили спосіб життя (24,5% досліджуваних), що і є правильною відповіддю. Зокрема, відповіді були такими: „Людина сама відповідає за власне здоров'я”, „Здоров'я залежить насамперед від рівня культури людини”, „Якщо людина веде здоровий спосіб життя, вона буде здорова”, „Наявність шкідливих звичок, неправильне харчування, недотримання режиму призводить до погіршення стану здоров'я”. Кількість правильних відповідей вказує, що тільки кожний четвертий учень старшого підліткового віку з ослабленим здоров'ям вважає головним чинником, що впливає на здоров'я – спосіб життя.

Сформованість знань щодо здорового способу життя визначалась запитанням: „Розкрийте зміст здорового способу життя”. Тільки 18,6% старших підлітків надали правильну відповідь (“комплекс заходів спрямованих на збереження і покращення здоров'я”), зміст відповіді: „ Використання певних засобів поліпшення здоров'я” розкрили 34,1% підлітків, а відповідь: “Спосіб життя, що зберігає здоров'я” вказали 22,7% опитуваних. Це вказує на досить вузьке розуміння старшими підлітками змісту здорового способу життя.

На запитання анкети: „ Назвіть основні складові здорового способу життя” більшість учнів назвала їх невелику кількість. Результати анкетування вказують, що правильна відповідь повинна була включати, як мінімум шість складових (або більше) здорового способу життя (оптимальний руховий режим, раціональне харчування, режим дня, загартування, відсутність шкідливих звичок, особиста і громадська гігієна, оптимальна тривалість сну). Але шість складових змогли назвати всього 2,3% учнів. Більше чверті респондентів назвали три складових здорового способу життя, що вказує на недостатній рівень знань опитуваних.

Звісно, що відповіді не завжди повністю відповідали визначеними нами складовими ЗСЖ, але були близькі за змістом. Наприклад, відповіді: „Займатися фізичною культурою”, „Регулярно тренуватися”, „Робити зарядку і ходити до спортивної секції” та ін., ми відносили до складової „Оптимальний руховий режим”. Результати анкетування вказують, що найбільш відомими учням складові ЗСЖ є „Відсутність шкідливих звичок” (83,1% анкетованих), „Раціональне харчування ” (73,2% респондентів), „Оптимальний руховий режим ” (72,7% учнів).

На питання анкети „Які засоби збереження і зміцнення здоров’я Вам відомі” відповіді були досить різноманітними, але ми їх згрупували за певним змістом. Результати анкетування вказують на невисокий рівень знань, щодо форм і методів збереження і покращення здоров’я. Повною відповіддю вважалася така, яка включала в себе не менше семи валеологічних форм і засобів. Найбільший відсоток учнів (41,2%) назвали три форми або засоби оздоровлення організму людини.

Відповіді на запитання анкети вказують, що найбільш часто учні старшого підліткового віку згадують як засіб – „різноманітні фізичні вправи”, або, як форму – „тренування, заняття у гуртках і секціях” (85,4% школярів). Це свідчить, що старші підлітки з ослабленим здоров’ям володіють певними знаннями про фізичні вправи, як засіб збереження і зміцнення здоров’я. На

другому місці за частотою згадування знаходиться група засобів або форм оздоровлення – „раціональне харчування”(79,2% учнів). Ця група включала такі відповіді: „Вживання натуральних продуктів харчування з великою кількістю вітамінів”, „Більше їсти свіжих овочів і фруктів і менше солодощів”, „Вживати достатню кількість білків, мінеральних речовин, вітамінів”, „При певних хворобах дотримуватися спеціальних дієт, слідкувати за вагою тіла” і т.п. Третю позицію за частотою згадування займає такий засіб оздоровлення, як „загартування”(71,1% дітей підліткового віку).

На запитання анкети: „Яким чином можна покращити статуру (корекція ваги тіла, сутулуватість, плоскостопість) та проводити профілактику простудних захворювань?” старші підлітки у переважній більшості не надали повної і чіткої відповіді.

Правильна відповідь визначалася не тільки за змістом відповіді, але і за кількістю названих форм, методів і засобів покращення статури і профілактики простудних захворювань. Результати анкетування свідчать, що загалом старші підлітки орієнтуються у поставленому питанні, але при дослідженні повноти і усвідомленості відповіді кількість респондентів з високим рівнем знань з цієї проблеми має досить низький відсоток. Тільки у 7,6% респондентів відповіді відповідали визначеним нами критеріям.

При поясненні старшими підлітками впливу регулярних занять фізичною культурою на рівень здоров'я відповіді розподілилися на чотири основні групи. Перша група відповідей звучала приблизно так: “зміцнюються внутрішні органи (серце, легені, печінка) і м'язи, покращується їх робота, людина не хворіє” – 47,6% опитуваних, друга група: “організм людини під дією фізичних навантажень пристосовується до несприятливих умов навколишнього середовища, що сприяє покращенню здоров'я” – 23,9% школярів, третя група: “Фізичні вправи гартують тіло і душу, а це сприяє зміцненню здоров'я” – 19,8% респондентів, четверта група: “Заняття фізичною культурою сприяють

покращенню роботи нервової системи, яка у свою чергу впливає на діяльність інших органів” – 7% учнів, троє анкетованих не змогли надати відповідь.

При аналізі відповідей можна зробити наступні висновки: учні у переважній більшості вказують на позитивний вплив фізичної культури на здоров'я людини, але повну і усвідомлену відповідь надали тільки 9,3% респондентів. На запитання анкети: “Чи цікавитеся Ви інформацією, щодо покращення здоров'я?”, тільки кожний п'ятий учень відповів, що цікавиться валеологічною інформацією регулярно. Джерела отримання інформації валеологічної спрямованості старшими підлітками з ослабленим здоров'ям розподілилися на п'ять основних груп. Найбільший відсоток респондентів отримує інформацію, щодо збереження і покращення здоров'я від вчителів і батьків (69,4% старших підлітків). Одержані результати вказують на низький рівень самостійності в отриманні знань, що зберігають і покращують здоров'я, тільки 14,4% досліджуваних підвищують свій рівень валеологічних знань читаючи відповідну літературу.

При дослідженні практичного застосування добутих знань учнями середнього шкільного віку ми з'ясували, що тільки 20,9% школярів дотримуються рекомендацій щодо ведення здорового способу життя і використовують валеологічну інформацію у власній життєдіяльності.

Комплексна оцінка відповідей щодо зацікавленості підвищення валологічних знань, способів їх отримання (активний пошук чи пасивне сприйняття) і регулярності використання отриманих знань вказує на те, що тільки 12,8% респондентів надали правильну, повну і усвідомлену відповідь.

Загальна характеристика відповідей вказує, що найнижчий відсоток правильної відповіді у старших підлітків зі знань складових здорового способу життя (3,5% респондентів) та впливу регулярних занять фізичною культурою на організм людини (7% учнів).

Отже, за аналізом проведеного анкетування серед учнів середнього шкільного віку можна зробити висновок, що тільки 10,4% учнів мають високий

рівень знань з основ здорового способу життя, тобто їх знання про здоров'я і здоровий спосіб життя є повними, правильними, усвідомленими. Учні вміють пояснити свої знання, відокремити головне від другорядного, їх знання є адекватними. Достатній рівень сформованості знань про здоров'я і здоровий спосіб життя мають 21,8% школярів. Це свідчить також про правильні і повні відповіді, але недостатню усвідомленість і розуміння значення здорового способу життя. Середній рівень сформованості знань має найбільша кількість респондентів (47,4% анкетованих). Учні надають правильну відповідь, але неповну і недостатньо усвідомлену. Відповіді старших підлітків не містять повного обсягу валеологічних знань, респонденти не до кінця і повністю розуміють сутність процесу, що зберігає і примножує здоров'я. Низький рівень сформованості рівня знань мають 20,5% хлопців і дівчат. Відповіді цієї групи школярів характеризуються, помилковістю, повною невідповідністю правильній відповіді, або її відсутністю.

АСПЕКТИ СПРЯМОВАНOSTІ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОЇ РОБОТИ З УРАХУВАННЯМ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Неворова О.В., Черній В.П., Неворова Л.В.

*Кіровоградський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький, Україна
nevelen@mail.ru*

Актуальність пошуку ефективних шляхів вдосконалення фізкультурно-оздоровчої роботи у загальноосвітній школі обумовлена тим, що саме під час навчання в школі важливо навчити дитину самій піклуватися про власне здоров'я, сформуванати в неї установку на його підтримку [1]. За даними медико-

педагогічних обстежень, по закінченні початкової школи у 18% занижені показники здоров'я, а «ураженість» сучасних школярів хронічними захворюваннями сягнула межі 90 %. Особливу тривогу викликає поширення серед учнів нервово-психічних дисфункцій. В практичній організації шкільного середовища, на жаль, не враховуються індивідуальні особливості психофізичного розвитку кожної дитини, що призводить до виникнення стресових станів [4].

Інноваційні підходи в системі фізичного виховання розглянуті у працях О. Л. Благій, М. М. Булатової, Л. В. Волкова, Г. В. Дзяк, Т. Ю. Круцевич, Б. М. Москаленко, В. Н. Платонова, Б. М. Шияна та ін., впровадження сучасних оздоровчих занять зі школярами у навчальний процес представлено В. Ф. Базарним, О. І. Бичуком, О. І. Булгаковим, О. М. Ващенко, В. В. Золочевським, І. О. Когут, В. Л. Маринич, О. Г. Шалепую, В. С. Язловецьким та ін. Сучасні фахівці у галузі фізичної культури і спорту наполягають на врахуванні психофізіологічних особливостей школярів, знання яких необхідно для організації фізкультурно-оздоровчої роботи в школі, а саме: особливості організації пізнавальних процесів, статевих особливостей, динаміка працездатності [2].

Цілком очевидно, що фахівці в галузі фізичного виховання повинні бути добре обізнані з індивідуальними анатомо-фізіологічними особливостями організму дітей, специфікою їх пристосувальних реакцій, впливом фізичних навантажень на їх організм. На жаль, під час підготовки вчителів з фізичної культури недостатньо приділяється уваги вивченню впливу індивідуальних особливостей основних нервових процесів – функціональної рухливості та сили – на формування реакцій адаптації організму до фізичного навантаження. Тому, вчителі фізичної культури, які вже працюють з дітьми, нерідко відчувають труднощі, пов'язані з виникненням у дітей стресових станів, внаслідок постійних невдач під час виконання фізичних нормативів, страху одержати

низьку оцінку, що проявляється у негативному ставленні дітей до уроків фізкультури, небажанні їх відвідувати.

Психофізіологічні особливості адаптації до фізичного навантаження молодших школярів обумовлені впливом нервової системи на регуляцію функцій систем організму, які забезпечують киснево-транспортну функцію. В роботах [3; 5] відзначено необхідність враховування рухливості нервових процесів при відборі дітей до спортивних шкіл та подальшого вивчення питання регуляції серцево-судинної системи у осіб, які мають різну силу нервових процесів, що дає можливість використовувати ці дані під час розробки режимів фізичних навантажень. Стресостійкість розглядають як самооцінку здатності та можливості людини сприймати ситуації, що пов'язані з фізіологічними резервами організму людини, які забезпечують життєдіяльність та специфічні форми поведінки, реагування, адаптації і впливає на успішність діяльності. Тісний взаємозв'язок між стійкістю до стресу, працездатністю та втомою обумовлений тим, що всі вони мають єдину генотипово обумовлену основу – силу нервової системи відносно збудження [3].

Завданням дослідження було охарактеризувати взаємозв'язок індивідуальних психофізіологічних особливостей організму з показниками стресостійкості у дітей молодшого шкільного віку та виокремити аспекти спрямованості фізкультурно-оздоровчої роботи з урахуванням індивідуальних психофізіологічних особливостей з метою попередження розвитку в них стресових станів. Проведений аналіз індивідуальних психофізіологічних особливостей у хлопчиків 10 років дозволив виявити різні поєднання рівнів кількісного та якісного показників працездатності. Так, виявилось, що 9% хлопчиків 10 років мають високий рівень кількісного і якісного показників працездатності, 29% – середній, 11% – низький. Однак, в інших хлопчиків виявились різні поєднання рівнів кількісного та якісного показників працездатності. Наприклад, 9% мали низький кількісний показник, але при цьому середній якісний; 11% – середній кількісний показник і низький якісний;

4% високий кількісний показник і середній якісний; 11% – середній кількісний показник і високий якісний; 5% – високий кількісний показник і низький якісний та 11% – низький кількісний і високий якісний показники.

Таким чином, одержані дані дозволяють зробити висновок про те, що в межах однієї вікової групи хлопчиків 10 років спостерігались різні поєднання функціональної рухливості і сили нервових процесів, що вказує на різну швидкість сприймання навчального матеріалу та його засвоєння. З огляду на це, можна зробити припущення, що у хлопчиків з різними поєднаннями кількісного і якісного показників працездатності буде відрізнятися і швидкість розвитку в томи. При випадковому відборі груп, без урахування властивостей нервових процесів, основну частину досліджуваних дітей можуть представляти діти з середніми рівнями властивостей нервових процесів.

В нашій групі досліджуваних дітей 29% складали діти з середніми рівнями властивостей нервових процесів, 11% – діти з низькими і 9% – з високими рівнями. Якщо проаналізувати склад окремих навчальних класів за індивідуальними показниками властивостей нервових процесів, то наведене вище співвідношення не спостерігається, оскільки в деяких класах кількість дітей з низькими або високими рівнями властивостей нервових процесів значно більша. Тому, якщо оцінити дані, що наводяться в літературі за величиною частоти серцевих скорочень, то можна сказати, що великий розкид показників всередині однієї вікової групи, відмічений в роботі [5], пов'язаний, можливо, з неоднорідністю досліджуваної групи за індивідуальними властивостями нервових процесів. Дослідження взаємозв'язку властивостей нервових процесів з показниками стресостійкості показало, що нижче за середній рівень стресостійкості спостерігався у 36% хлопчиків, серед яких: 9% мали низький кількісний і середній якісний показники розумової працездатності; 11% – низький кількісний і високий якісний показники працездатності; 11% – з середнім кількісним і низьким якісним показниками, 5% з високим кількісним і низьким якісним показниками розумової працездатності. Низький рівень

стресостійкості мали 11% молодших школярів, до яких увійшли хлопчики з низькими рівнями кількісного і якісного показників розумової працездатності. Саме вони становлять групу ризику, оскільки є більш вразливими до стресових чинників, які можуть створити серйозну загрозу для їх здоров'я.

На основі проведених нами досліджень та враховуючи досвід впровадження шляхів оздоровчої спрямованості й оптимізації фізичного виховання дітей молодшого шкільного віку рекомендуємо низку порад для вчителів фізичної культури, яких доцільно дотримуватись у фізичному вихованні дітей на уроках фізичної культури та в позаурочний час з метою запобігання розвитку стресових станів у дітей:

1. На думку багатьох фахівців у галузі освіти, рухливий, здоровий спосіб життя має бути ще більш актуальним [2]. Нормативи – не є покликанням фізичного виховання. Завдання уроків фізичної культури – допомагати усувати стреси, а учні мають йти на урок без страху одержати низьку оцінку. Урахування психофізіологічних особливостей адаптації молодших школярів до фізичного навантаження дозволить на уроці фізичної культури активно долати негативні емоційні стани, проводити корекцію стресових станів за допомогою фізичної активності, і тим самим, активно протидіяти їх розвитку [5].

2. Існує думка, що короткотривалий стрес позитивно впливає на збільшення кількості імунних клітин. А якщо стрес триває напружено і довго, то кількість цих клітин зменшується. Уроки фізичної культури в цьому випадку можуть виконати профілактичну, запобігальну і оздоровчу функції [2].

3. Під час проведення уроків фізкультури вчителю доцільно використовувати педагогічні прийоми заохочення, позитивного емоційного насичення, шляхом демонстрації учням позитивної динаміки у виконанні ними нормативів з метою підвищення самооцінки їх власних фізичних можливостей.

Література

1. Khudoleeva, O. V. (1993), "Innovative forms and methods of sanitation of schoolchildren", *Fizicheskaia kultura v shkole*, no. 6, pp. 15–19.

2. Krutsevich, T. Yu. (2003), *Teoriia i metodyka fizychnoho vihovannia* [Theory and methods of physical education], Olimpiiska literatura, Kyiv, Ukraine.

3. Makarenko, M. V. (2002), “The functional state of central nervous system at persons with different levels of mobility of nervous processes”, *Journal of physiology*, Vol. 48, no. 1, pp. 9–14.

4. Moskalenko, N. V. (2009), “Theoretical methodical principles of innovative technologies in physical education system of junior schoolchildren”, Thesis abstract for Dr.Sc. (Physical Education and Sport), 24.00.02, Ukrainian National University of Physical Culture and Sport, Kyiv, Ukraine.

5. Nyevorova, O.V. (2007), *Ozdorovcha spryamovanist i shlyahy optimizatzyu physychnogo vyhovannya ditey molodshogo shkilnogo viku* [Health-orientation and ways to optimize the physical education of children of primary school age], RVV KDPU imeny Volodimira Vinnychenka, Kirovograd, Ukraine.

КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНА СПРЯМОВАНІСТЬ СПОРТИВНОЇ СЕКЦІЇ З ГОЛБОЛУ В СИСТЕМІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ВАДАМИ ЗОРУ

Одинченко Л.К.¹, Одинченко І.В.²

¹*Донбаський державний педагогічний університет,*

²*Слов'янська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат І-ІІІ ст. №23,*

м. Слов'янськ, Україна

odinchenko-64@mail.ru

У сучасному суспільстві життя й здоров'я людини визначаються як найвищі людські цінності. Протягом останніх років Міністерством освіти і науки України видано низку важливих законів і наказів («Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Національна доктрина розвитку освіти України в

XXI ст.», «Про охорону дитинства» та ін.) щодо збереження і покращення фізичного, психічного, духовного і соціального здоров'я підростаючого покоління. Тому, не випадково в умовах модернізації освіти перед загальноосвітньою школою поставлено актуальне завдання – створення сприятливих умов розвитку школярів щодо забезпечення здорового способу життя засобами фізичного виховання, фізичної культури і спорту.

Проблема фізичного виховання набуває надзвичайно важливого значення для дітей із вадами зору. Повноцінна соціалізація й адаптація даної категорії учнів у навколишньому середовищі та суспільно-громадському житті безпосередньо пов'язані зі зміцненням їхнього здоров'я, підвищенням фізичної працездатності організму, формуванням рухових умінь і навичок.

У спеціальних психолого-педагогічних дослідженнях доведено, що відсутність здорового сприймання у дитини з вадами зору обмежує її можливості спостерігати рухи у зрячих, наслідувати їх і контролювати свої. Недостатність рухової діяльності призводить до квалості, ослаблює організм і стійкість його проти різних захворювань. Малорухливість негативно позначається на розумовому розвитку, знижує працездатність. Особливостями фізичного розвитку дітей із вадами зору є недостатньо розвинута просторова орієнтація, неправильна ходьба, біг, дотик, порушення осанки, координації, ритму та швидкості рухів (М.Земцова, Л. Касаткін, В. Кручинін, Л. Солнцева, Б. Сермеев та ін.).

Науковцями також відзначається, що порушення рухів, орієнтування в просторі, неповнота й фрагментарність сприйняття образів та уявлень є наслідком первинного дефекту, що утворює разом з цим низку вторинних відхилень, які істотно ускладнюють відношення особистості сліпої дитини до навколишнього середовища, до різного роду діяльності, до самостійного життя, обумовлюють значні утруднення в характері їх ділового й вільного спілкування (Л. Вавина, І. Гудим, В.Кобильченко, А. Литвак, Н. Малюхова, І. Моргулис, С. Покутнева, Є.П.Синьова, С. Федоренко та ін.).

Реалізація завдань фізичного виховання в умовах спеціальної школи-інтернату сприяє гармонійному розвитку функцій молодого організму, прищеплює навички здорового способу життя, виховує у школярів звичку систематично займатися фізичними вправами, дотримуватися гігієнічних вимог. Оздоровчо-спортивні заходи дають змогу вирішувати проблеми компенсації цих відхилень розвитку, які є наслідком зорових порушень. Однак реалізація комплексної програми з фізичного виховання учнів із вадами зору не може обмежуватися лише навчальною діяльністю, вона повинна продовжуватися у процесі позакласної роботи, яка є підсистемою педагогічного процесу освітнього закладу. Тому, в навчально-виховному процесі спеціальних закладів для дітей із зоровою патологією широко використовуються різноманітні позаурочні форми: фізкультурно-оздоровчі заняття у режимі дня, заняття у фізкультурних гуртках і спортивних секціях тощо.

У Слов'янській спеціальній загальноосвітній школі-інтернаті для сліпих та слабозорих дітей I-III ступеню залучення учнів до активних занять фізичною культурою і спортом розглядається як важлива ланка комплексу навчально-виховної роботи. Систему обов'язкових фізкультурних занять доповнюють спортивні секції з легкої атлетики, плавання, пауерліфтингу, футзалу, голболу.

Могутній засобом зміцнення здоров'я, підвищення працездатності і зростання спортивної майстерності учнів і молоді є спортивна гра – голбол. Щоб було зрозуміло всім – це футбол руками для сліпих, який заснований на тактильно-слуховому способі сприйняття. Гра ведеться м'ячом, який дзвонить (ролінгболом). Відомо, що специфічний розвиток сліпої дитини, обумовлений порушенням зорового аналізатора, відбувається на фоні активізації захисних засобів і мобілізації резервних ресурсів. Тому спеціальне навчання руховим діям учнів із глибокою зоровою патологією на заняттях із голболу надає широкі можливості перебороти страх простору й почуття непевності, усунути дефіцит рухової активності, виявити свої резервні можливості, одержати задоволення від гри. Під час тренувального процесу в учнів із вадами зору виробляються

складні різноманітні рухові навички; виникають і вдосконалюються умовно-рефлекторні зв'язки між корою головного мозку, руховим апаратом і внутрішніми органами; поліпшується координація й орієнтація у просторі, прискорюється реакція; підвищується загальний рівень фізичної підготовленості, технічної і тактичної майстерності школярів. Ця спортивна гра позитивно впливає на розвиток фізичних, емоційно-вольових і особистісних якостей дитини, а саме: швидкості, витривалості, гнучкості, рухливості, спритності, сміливості, рішучості, наполегливості, сили волі, почуття товаришкості, задоволення та ін.

План роботи спортивних секцій із голболу включає фізичну, технічну, тактичну і психологічну підготовку школярів.

Фізична підготовка складається із загальної та спеціальної фізичної підготовки учнів з вадами зору. Використовуються такі загальнорозвиваючі вправи: біг на коротких відрізках (10-30 м.) із різних вихідних положень і в різних напрямках, вправи з розвитку м'язів рук, вправи з розвитку м'язів черевного пресу, елементи акробатики, зустрічні та кругові естафети з подоланням перешкод, рухливі ігри з розвитку слухового аналізатора.

Технічна підготовка голболістів включає: кидки м'яча з різних положень, кидки м'яча з підкруткою, техніка бистрого маневрування, ефект зворотного м'яча, взаємодія з партнерами під час організації атаки (зміна положення з правого флангу на лівий та навпаки), відпрацювання штрафних кидків (кидок на точність, кидок від штанги до штанги), захисні дії при виконанні штрафних кидків. Тактична підготовка передбачає дії без м'яча, тактику нападу (індивідуальні дії, групові дії), тактику захисту (індивідуальні дії, групові дії).

Важливий компонент тренувального процесу – психологічна підготовка. Її особливості визначаються характером ігрової діяльності, правилами гри, напруженістю боротьби змагання. Психологічна підготовка спрямована на вирішення таких завдань, як: розвиток і формування стійкості психіки у складній обстановці; формування спеціалізованих сприйнять – почуття часу,

почуття м'яча, почуття простору й ін.; виховання вольових якостей юного спортсмена; розвиток спостережливості, вміння швидко і правильно орієнтуватися в мінливій ігровій ситуації; розвиток пам'яті й уяви, що виявляється в здатності запам'ятовувати особливості ігрових дій, в умінні детально уявити можливі ситуації майбутнього матчу; розвиток тактичного мислення, здатності швидко і правильно оцінювати ігровий епізод, приймати ефективні рішення і контролювати свої дії.

Навчально-тренувальна робота з дітьми зі зоровою патологією здійснюється з урахуванням особливостей їхнього фізичного розвитку і дотриманням певних вимог, а саме:

- індивідуалізації в дозуванні фізичних вправ у залежності від первинного дефекту та вторинних відхилень у розвитку;
- системності впливу із забезпеченням певного добору фізичних вправ (з урахуванням стану зору і можливості використання залишкового зору);
- послідовності у застосуванні фізичних вправ;
- обмеженості тривалості використання фізичних вправ;
- поступового наростання фізичного навантаження у процесі занять;
- помірності впливу фізичних вправ;
- дотримання циклічності.

Невід'ємною частиною навчально-тренувальної роботи є змагання. Вони мають величезне значення, оскільки стимулюють юних спортсменів до вдосконалення фізичної, технічної і тактичної підготовки. Крім того, сама специфіка змагань (урочистість, присутність глядачів, нагороди тощо) спонукає школярів повніше виявляти свої кращі особистісні якості.

Вважаємо, що фізична реабілітація дітей і молоді з вадами зору – це спільна справа різних ланок державної влади та громадських організацій. Саме зміцнення фізичного та психічного здоров'я кожної дитини відкриває широкі можливості для її більш гармонійного розвитку та самореалізації, повноцінної соціалізації та інтеграції в суспільство.

Література

1. Моргулис И.С. Организация коррекционно-воспитательного процесса в школе слепых / И. С. Моргулис. – К., 1991. – 73 с.
2. Ростомашвили Л.Н. Физические упражнения для детей с нарушениями зрения (методические рекомендации для учителей, воспитателей, родителей) /Л. Н. Ростомашвили. – М., 2002. – 102 с.
3. Сермеев Б.В. Физическое воспитание детей с нарушениями зрения /Б. В. Сермеев. – К.: Здоров'я, 1987. – 108 с.
4. Синьова Є.П., Тифлопедагогіка. Теорія виховання: навч. посібник / Є. П. Синьова. – К., 2009. – 210 с.
5. Синьова Є.П. Тифлопсихологія: підручник / Є. П. Синьова. – К.: Знання, 2008. – 365 с.

КАЛЛАНЕТИКА КАК ОЗДОРОВИТЕЛЬНАЯ СИСТЕМА СОВРЕМЕННОЙ ЗДОРОВЬЕСБЕРЕГАЮЩЕЙ ТЕХНОЛОГИИ

Орловская В.В.

Бердянський Педагогічний Університет, г. Бердянськ. Україна

orlovsk.viktoriya@yandex.ru

Сегодня существует ряд факторов, негативно влияющих на здоровье и физическое развитие личности. К сожалению, наибольший удельный вес среди них занимает низкая физическая активность, недостаточная физическая подготовленность, сидячий образ жизни различных возрастных групп населения. Для поддержания хорошей физической формы не затрачивая много времени, усилий и средств могут использоваться элементарные упражнения из калланетики. Этот вид гимнастики является новым и популярным среди различных возрастных групп населения, но основными потребителями

выступают все-таки женщины, хотя этот вид физической нагрузки хорошо подойдет и мужчинам в преклонном возрасте или как восстановительная гимнастика после некоторых болезней.

Благодаря этому эффективному виду спорта можно достичь поставленных целей (хорошей физической формы и подготовки) за короткий промежуток времени, набраться сил и положительной энергии от занятий этим видом двигательной активности. Большинство женщин желает эффективных изменений в своих формах тела за короткое время и поэтому выбирает именно калланетику, но рекомендаций по методике проведения занятий этим видом двигательной активности очень мало.

Цель работы – обосновать целесообразность и эффективность использования упражнений калланетики в процессе улучшения физической формы.

Организация и методы исследования: анализ педагогической и научно-методической литературы; беседы со специалистами.

Калланетика – это комплекс гимнастических упражнений, разработанный американкой Каллан Пинкней (в начале 60-х годов XX века). Это система комплексных статических упражнений, направленных на сокращение и растяжение мышц. Калланетика – это комплекс из 29 статических упражнений, в основе которых лежат йоговские асаны. Во время выполнения этих упражнений задействуются все мышцы одновременно, а при регулярных занятиях происходит ускорение обмена веществ, увеличиваются функциональные возможности опорно-двигательного аппарата.

Мышечная работа есть проявление деятельности всего организма в целом, перестройка происходит во всех органах и системах, и в первую очередь в центральной нервной системе.

Статические упражнения, являясь одной из форм произвольной мышечной деятельности, вызывают значительные изменения корковых процессов. При статических усилиях в коре головного мозга в области двигательного

анализатора возникает ограничительный очаг возбуждения, поддерживаемый, с одной стороны, формированием волевых импульсов, с другой – возбуждениями, приходящими от работающих мышц.

Наиболее характерным результатом статических упражнений является заторможенность целого ряда функций из-за возникновения в центральной нервной системе отрицательной индукции. Выраженность индукционных (то есть взаимных) отношений тем сильнее, чем выше волевое усилие. Причем это состояние более отчетливо проявляется при максимальном напряжении небольшой группы мышц, чем при среднем усилии большой группы мышц, хотя расход энергии в последнем случае может быть во много раз больше, чем в первом. После прекращения статического усилия все заторможенные прежде функции осуществляются на более высоком уровне [1, 3].

Во время статических упражнений усиливаются также некоторые функции организма. Так, резко увеличивается свертываемость крови, повышается количество лейкоцитов; происходят и другие изменения, свидетельствующие о повышенной мобилизации защитных свойств крови.

Происходит также нормализация всех функций организма. Так, повышенная или пониженная желудочная кислотность во время статической работы становится нормально; нормализуется также желудочная эвакуация, независимо от того, была она до работы ускоренной или замедленной.

Общим результатом занятий физическими упражнениями в процессе занятия калланеникой, особенно с включением статических видов, является замедление пульса. Увеличение времени диастолы (т.е. фактически отдыха сердечной мышцы) безусловно, положительный фактор для работы сердца и конечно же показатель применения этой системы, как оздоровительной для широких масс населения включая все возрастные категории и спецгруппы с различными патологиями, но безусловно только после консультации с врачом.

Таким образом, сочетание динамических и статических форм физических упражнений наиболее соответствует природе опорно-двигательного аппарата

человека и является наилучшим методом физической тренировки для выработки силы, выносливости и координации движений [1, 3, 4].

Статические в калланетике упражнения направлены также на микросокращения мышц. В калланетике нет рывков и прыжков, нет разности напряжения соседних групп мышц, а соответственно данная система оздоровления не создает дополнительной нагрузки на суставы, а задействуются все, в том числе мелкие мышцы. Основанные на стретчинге (растягивании) и статике упражнения вызывают активность глубоко расположенных мышечных групп, поэтому быстро начинают худеть глубокие участки залежалой жировой ткани.

Физиологический эффект основан на том, что при длительной статической нагрузке на мышцу возрастает уровень ее метаболизма (увеличивается скорость обмена веществ), что гораздо эффективнее, чем при циклической нагрузке, и гораздо важнее (за счет этого сжигается большее количество калорий). Конечно, надо обязательно учитывать степени физической подготовленности занимающихся, а также основные правила при проведении занятия.

Особенностью системы является определенная статическая нагрузка на мышцы тела. Принимая необходимую позу, нужно удерживать ее в течение 10-60 секунд, в зависимости от начального уровня вашей подготовки. Следует обратить внимание, что тем, кто никогда не занимался, не удастся удерживать позу более 10-15 секунд. Систематичность в занятиях позволит со временем мышцам привыкнуть к нагрузке, и продолжительность статического напряжения можно будет увеличивать до верхнего предела. Для начала нужно стараться удерживать позу 5-10 секунд, затем, передохнув, повторить упражнение. Если вы серьезно нацелены на результат, следует заниматься на начальном уровне физической подготовленности 2-3 раза в неделю по 1 часу. При выполнении упражнений важно соблюдать следующие правила тренировки.

Первое правило тренировки – постепенность наращивания интенсивности

и длительности нагрузок. При низкой исходной тренированности, на начальном этапе необходимо очень дозированно подходить к нагрузкам. Добавление нагрузок должно составлять 3-5% на каждой неделе тренировок по отношению к достигнутому уровню, а после достижения высоких результатов - меньше. Поскольку трудно определить функциональные возможности вашего организма, на начальном этапе не рекомендуется выполнять упражнения до максимума, так как можем прийти к прямопропорциональному результату. Не следует сразу стремиться к достижению конечных результатов и по другой причине. Дело не только в опасности передозировки нагрузки, но и в том, что посильные, то есть значительные, но не предельные физические нагрузки, гораздо эффективнее улучшают состояние всего организма.

Второе правило, которое необходимо учитывать, состоит в разнообразии упражнений. Для качественного разнообразия физических нагрузок достаточно от 9 до 14 упражнений, но зато существенно отличающихся друг от друга. Это позволит тренировать разные стороны функциональных способностей всего организма. Если включать только одно или два упражнения, да к тому же воздействующих только на небольшие группы мышц, то достигается узкоспециализированный эффект от тренировки. После выполнения упражнений со статическими напряжениями необходимо сделать, растяжку мышц, включённых в работу.

Третье правило, соблюдение которого обеспечивает активное противодействие прогрессированию заболеваний опорно-двигательного аппарата, состоит в первоочередной тренировке двигательной функции. Дозированные упражнения калланетики наиболее эффективны для оздоровления. Чем больше отвыкает организм от конкретного движения, тем ценнее оно в качестве средства тренировки. Если, конечно, не забывать о строгом дозировании и постепенности наращивания нагрузок.

Четвертым правилом является систематичность занятий. Только при регулярных занятиях возможно получить максимальный эффект, то есть не

только поддерживать оптимальное физическое состояние организма долгие годы, но и добиться восстановления утраченных функций организма в результате многих болезней или адинамии [2, 3].

Преимущества оздоровительной системы в виде калланетики, прежде всего достаточно медленная и спокойная гимнастика. Она высокоэффективна, когда дело касается формирования мышечного корсета, благотворно влияет на работу иммунной системы нашего организма, устраняет дисфункции и активизирует обменные процессы, а также благоприятна в применении при реабилитации после многих болезней.

Этот вид тренировок идеально подходит для людей отдающих предпочтение спокойным и вдумчивым занятием. Она может помочь создать гармонию между телом и нашим рассудком - обрести хорошую физическую форму, развить концентрацию и внимание. Статические упражнения к минимуму сводят риск получить серьезную физическую травму.

В наше время большой процент населения имеют нарушения здоровья. Наиболее часто встречаемые заболевания, на данный момент, считаются заболевания опорно-двигательного аппарата, такие как сколиоз, лордоз, кифоз, остеохондроз, а также различные патологии со стороны сердечно-сосудистой системы. Эти заболевания часто встречаются как у тех, кто длительно занимался спортом, получая излишние нагрузки, так и у тех, кто имел низкий физический уровень нагрузки. А занятия по системе калланетика как раз способствуют укреплению мышечного корсета, увеличивают подвижность суставов, укрепляют связки, а также благотворно влияют на работу сердечно-сосудистой системы и органов дыхания при условии соблюдения основных принципов занятия. Утверждается, что 10 часов занятий калланетикой омолаживают организм на 10 лет. Считается, что 1 час калланетики равен 7 часам занятий классической гимнастикой или 24 часам занятий аэробикой. Однако влияние оказывается не на мышцы, а стройность и гибкость. Калланетика успокаивает нервную систему, нормализует давление и помогает

при остеохондрозе; очень полезным считается этот вид гимнастики для женщин в послеродовой период; улучшается осанка, подтягивается живот, нормализуется состояние позвоночника.

При занятиях калланетикой тоже нужно соблюдать осторожность. Число движений при выполнении физических упражнений может колебаться от 30 до 100. Все они должны выполняться плавно и размеренно. Прекращать занятия нужно сразу, как только появляются болезненные ощущения в мышцах. Обычно первые результаты появляются через 2 недели [3, 5].

Однако все это строго индивидуально и этот вид гимнастики, как любой другой, требует постоянной и аккуратной работы над собой.

Литература

1. Гамидова С.К. Содержание и направленность физкультурно-оздоровительных занятий / Гамидова Светлана Константиновна; [Смол. гос. акад. физ. культуры, спорта и туризма]. – Смоленск, 2012. – 19 с.

2. Герасимова Т.В. Формирование навыков здорового способа жизни методами оздоровительной физической культуры // Педагогика, психология и медико-биол. проблемы физич. воспитания и спорта. – 2009. – №10. – С. 25-27.

3. Евдокимов В.И. Оздоровительная физическая культура – средство оптимизации профессионального здоровья и качества жизни / В.И. Евдокимов, О.А. Чурганов // Актуальные проблемы физической подготовки. – 2007. – №2. – С. 68-72.

4. Иванов И.В. Оздоровительная профессионально-прикладная физическая культура: учеб. пособие / И.В. Иванов, А.И. Чистотин; Федер. агентство по образованию Рос. Федерации, Новосиб. гос. архит.-строит. ун-т (Сибстрин). – Новосибирск: Новосиб. гос. архит.-строит. ун-т, 2006. – 56 с.

5. Малкина-Пых И.Г. Возможности формирования позитивного самоотношения личности методами ритмо-двигательной оздоровительной физической культуры // Вестн. Балтийского федер. ун-та им. И. Канта. – 2010. – №5. – С. 101-108.

ЗАЛУЧЕННЯ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ВУЗІВ ДО ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ЗАСОБАМИ ХОРЕОГРАФІЇ

Павленко Р.В.

Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

rvpbdpu@gmail.com

Студентські роки – це той час, коли людина остаточно формує свій світогляд і будує життєві плани на майбутнє. Не можна не відзначити, що в молодіжному середовищі є поширеним куріння, вживання алкоголю та наркотиків, низька рухова активність, недостатньо сформована культура харчування та багато інших факторів. Це обумовлене, з одного боку, значним спадом уваги з боку держави до проблем формування здорового способу життя, а з іншого – зниженням інтересу молоді до занять фізичної культури. Формування здорового способу життя кожного громадянина є предметом уваги у значній більшості країн світу: «здорова людина – здорова нація». Тому проблема здорового способу життя та оздоровлення молоді на сучасному етапі розвитку української держави є досить важливою.

Питання формування здорового способу життя досить ретельно висвітлюються в психолого-педагогічних дослідженнях (Г. Власюк, М. Гончаренко, О. Дубогай, С. Лапаєнко Л. Сущенко) та працях видатних медичних працівників (М. Амосов, Г. Апанасенко, І. Брехман). Формування здорового способу життя засобами фізичної культури розглядали в своїх працях М. Зубалій, І. Петренко, Н. Хоменко та інші вчені.

Особливої актуалізації ця проблематика набула у другій половині ХХ століття як у світі в цілому, так й в Україні. У науковій літературі здоровий спосіб життя визначається як комплекс оздоровчих заходів, що забезпечують гармонійний розвиток та зміцнення здоров'я. Поняття здоровий спосіб життя (ЗСЖ) ще у декларації Алма-Атинської Міжнародної конференції охорони

здоров'я 1978 р. було визначено як «...все в людській діяльності, що стосується збереження і зміцнення здоров'я, все, що сприяє виконанню людиною всіх своїх людських функцій через діяльність з оздоровлення умов життя – праці, відпочинку, побуту». На думку вчених-валеологів, «здоровий спосіб життя – це оптимальна для існуючих соціально-економічних та історичних умов організація життєдіяльності людини, яка сприяє формуванню, збереженню і успадкуванню здоров'я, в основі якої знаходиться валеологічний світогляд особистості».

Різні підходи до розуміння феномену «здорового способу життя» дозволяють зробити висновок про те, що він об'єднує все, що сприяє виконанню людиною професійних, громадських і побутових функцій в оптимальних для здоров'я умовах і виражає орієнтованість діяльності особистості в напрямку формування, збереження і зміцнення як індивідуального, так і суспільного здоров'я.

У зв'язку з цим, у психолого-педагогічній та спеціальній літературі ведеться досить активна дискусія про визначення й обґрунтування такого способу життя, який би дав можливість максимально підвищити рівень здоров'я у дітей, молоді та дорослих. Тому, здійснюється пошук різноманітних засобів формування здорового способу життя.

Одним з важливих засобів виховання здорової нації можна вважати хореографічне мистецтво, яке за своєю природою синтезує в собі фізичні цінності (задоволення рухової активності, формування правильної постави, корекція та профілактика незначних анатомо-фізіологічних відхилень, зміцнення здоров'я, покращення фізичного розвитку) та духовні (залучення до загальнолюдських культурних надбань, розвиток художнього смаку, естетичних почуттів та емоційних виявів).

Студенти, які навчаються в педагогічних вузах, мають не лише особисто вести здоровий спосіб життя, а й в подальшій професійній діяльності вміти

застосовувати різноманітні форми і методи виховання здорового підростаючого покоління.

Хореографічне мистецтво в сучасній Україні набуває дедалі більшої популярності та розвитку, забезпечуючи тим самим і змістовне дозвілля всіх вікових категорій населення, і сферу професійної діяльності.

На думку видатних теоретиків та практиків хореографічного мистецтва, танцювальні заняття сприяють зміцненню здоров'я і фізичному розвитку організму, а хореографічні рухи, що пройшли тривалий відбір часом, позитивно впливають на здоров'я людини за умови правильно організованого навчально-виховного процесу (А. Ваганова, Г. Гусев, Є. Зайцев, А. Луговська Т. Суворова, Н. Тарасов та інші).

Хореографи вважають, що танцювальні заняття сприяють удосконаленню нервової системи, а звуковий ритм, музична синхронізація впливають на ритм серцевих скорочень, глибину і частоту дихання, координацію моторних рефлексів. Рівномірне фізичне навантаження надає стимулюючу та нормалізуючу дію на показники імунітету.

Згідно з Концепцією формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у дітей та молоді, на кафедрі хореографії Бердянського державного педагогічного університету проводяться ряд заходів спрямованих на залучення студентів різних спеціальностей до здорового способу життя (презентація своєї спеціальності з позиції здорового способу життя, флешмоби на різні теми: «Українці – затанцюймо», «За здоровий спосіб життя», «В ритмах азовського вальсу» та інші).

Однією з масових форм, яку запровадили викладачі кафедри хореографії було проведення танцювальних флешмобів, які нараховували від трьохсот до п'ятисот студентів. Така форма роботи передбачала поетапну підготовку команд кураторами яких виступали студенти спеціальності «Хореографія». Майбутні вчителі загальноосвітніх шкіл набували навичок колективної праці,

системного фізичного навантаження, формування початкових хореографічних навичок тощо.

Однією з цікавих тем флешмобу була тема «За здоровий спосіб життя!», яка була організована викладачами кафедри хореографії та проведена в рамках інформаційно-профілактичної акції «Відповідальність починається з мене» під егідою управління молоді, фізичної культури і спорту Запорізької облдержадміністрації.

Протягом місяця студенти-хореографи готували шість конкурсних команд: Інститут психолого-педагогічної освіти та мистецтв – «Комп'ютерний вірус ХХІ століття»; факультет фізико-математичної та технологічної освіти разом з інститутом філології та соціальних комунікацій – «Фітоняшки»; Інститут соціально-педагогічної та корекційної освіти – «Подаруй життя»; факультет фізичного виховання – «Алкостоп»; факультет комп'ютерних та енергозберігаючих технологій, факультет економіки та управління – «Бережи довкілля»; соціально-гуманітарний факультет – «Мойдодир». Виходячи з вищезазначеної тематики, кожна команда розкривала одне з питань оздоровлення нації, що цілком визначало проблему залучення українців до здорового способу життя. За результатом конкурсу команда Інституту психолого-педагогічної освіти та мистецтв «Комп'ютерний вірус ХХІ століття» здобула перемогу і підтвердила її на II етапі, якій проводився серед вищих навчальних закладів Запорізької області в місті Запоріжжя.

Таким чином, хореографія має величезні можливості для повноцінного морального, соціального, духовного та фізичного розвитку молодого покоління. Використання різних форм та методів танцювальної діяльності можливе в різних напрямках виховної роботи та є запорукою якісної передумови майбутньої самореалізації сьогоденних студентів, вироблення фундаментальних життєвих стереотипів, формування своєї особистості, стилю поведінки тощо. Це є особливо важливо сьогодні, коли проблема формування здорового способу життя сучасної молоді України надзвичайно актуальна.

Література

1. Андрощук Н.В. Основи здоров'я і фізична культура (теоретичні відомості): навчальний посібник / Надія Володимирівна Андрощук, Микола Михайлович Андрощук. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2006. – 160 с.
2. Сущенко Л.П. Здоровий спосіб життя людини. Довідкові матеріали. (Рекомендовано науково-методичною Комісією з валеології НМР Міністерства освіти України до видання з грифом «Допущено Міністерством освіти України», протокол № 3 від 22.06.1999) / Людмила Петрівна Сущенко. – Запоріжжя: ЗДУ, 1999. – 324 с.
3. Сущенко Л.П. Історичний аспект становлення поняття «здоровий спосіб життя» людини: Методична розробка / Людмила Петрівна Сущенко. – Запоріжжя: ЗДУ, 1998. – 31 с.
4. Шипилина И.А. Хореография в спорте: учебник для студентов / Инесса Александровна Шипилина. – Краснодар: Неоглори, 2004. – 200 с.

ФОРМИРОВАНИЕ ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Смоляр Е.В., Дубова О.В.

Донбасский государственный педагогический университет», г. Славянск,

Украина

Smoliar60@mail.ru

Введение. Проведя анализ состояния здоровья дошкольников и младших школьников, медики признают, что здоровье детей в последнее время катастрофически ухудшилось.

Среди многообразных факторов, влияющих на состояние здоровья и работоспособность растущего организма, немаловажную роль играет

двигательная активность. Это естественная потребность в движении, удовлетворение которой является важнейшим условием всестороннего развития и воспитания ребёнка.

Формулирование целей работы. Цель исследования: теоретически обосновать и экспериментально проверить влияние физкультурных праздников и развлечений на формирование здорового образа жизни детей дошкольного возраста.

Результаты исследования. Для решения поставленной цели были использованы следующие методы исследований: теоретические, эмпирические, статистические.

Совершенствование физической активности и двигательной самостоятельности осуществляется путем организации различных форм работы по физическому воспитанию школьников, которые способствуют функциональному совершенствованию детского организма, повышению его работоспособности, делают его стойким и выносливым, обладающим высокими защитными способностями к неблагоприятным факторам внешней среды, т.е. создают условия для того, чтобы дети росли здоровыми. Этому способствуют физкультурные занятия, и подвижные игры, и физкультурные паузы, физкультурные развлечения и праздники. Каждая из этих форм выступает самостоятельно, и вместе с тем все они тесно связаны между собой, дополняют друг друга и составляют единую систему мероприятий, дающих возможность судить об усвоении детьми учебного материала и об умении его использовать.

Эти формы работы нацелены не на оттачивание техники выполнения тех или иных упражнений, а на воспитание положительных эмоций, высокую двигательную активность, свободное и непринужденное взаимопонимание и на гармоничное развитие детей.

Насыщенные динамикой двигательного содержания они являются радостным событием в детской жизни. У детей праздники пробуждают интерес к творчеству, воспитывают умение жить в коллективе, содействуют

накоплению опыта общественного поведения, проявлению инициативы и самостоятельности. Массовость, красочность, положительные эмоции, доступность восприятия всего происходящего детям нужны как витамины.

Воспитательное, познавательное, эстетическое воздействие такого рода мероприятий на ребенка очень велико, поэтому очень важно не допускать формализма и однообразия при их проведении. Необходимо продумывать художественные элементы праздника и тщательно отбирать музыкальный репертуар, стихи и, безусловно, игры. Без них ни один праздник не станет по-настоящему веселым, ярким, интересным.

В контрольной группе занятия по физической культуре проводились согласно программы, в экспериментальной группе проводилось больше физкультурных развлечений и тематический физкультурных праздников.

При подготовке физкультурных праздников и развлечений мы учитывали некоторые общие требования:

- у праздника всегда должно быть название, т.е. он должен быть посвящен какому-либо событию;
- при проведении праздников необходимо учитывать время года, условия и место проведения;
- необходимо продумывать музыкальное сопровождение;
- следует предусматривать рациональную одежду детей в зависимости от места проведения и сезона;
- при определении тематики и содержания мероприятия следует также учитывать национальные традиции;
- необходимо предусматривать такое чередование материала, которое позволяет обеспечить оптимальную физическую и эмоциональную нагрузку, адекватную возрастным возможностям и уровню подготовленности детей;
- также рекомендуется заранее продумать формы поощрения.

Физкультурные праздники отличаются от физкультурных развлечений:

- ❖ частотой проведения (3–4 раза в год);

- ❖ продолжительностью (от 40–50 мин. до 50–60 мин.);
- ❖ необходимостью специальной подготовки (разработка сценария, оформление места проведения);
- ❖ привлечением большого числа сотрудников дошкольного учреждения к их подготовке и проведению;
- ❖ наличием зрителей;
- ❖ возможно привлечение родителей в качестве участников, судей, зрителей.

Тематика праздников разнообразна и может быть как идентичной теме развлечений, так и отличаться от них, быть посвященной значимым событиям и знаменательным датам. Мы проводили спортивные праздники к Дню города Славянска «Славянск – спортивный», посвященные Олимпийским играм «Мы – будущие олимпийцы», дружной семье «Мама, папа, я – спортивная семья», спортивной истории «Древняя Спарта».

Спортивные праздники мы квалифицировали по следующим принципам:

- по доминирующей задаче;
- по двигательному содержанию;
- по методам проведения праздников;
- по месту проведения;
- по составу детей.

Физкультурное развлечение – одна из форм активного отдыха детей. Регулярное проведение физкультурных развлечений позволяет реализовать естественную потребность ребенка в движении, восполнить дефицит двигательной активности. Содержание развлечения – это знакомые детям физические упражнения, но проводимые в игровой форме, в виде веселых забав, аттракционов, что создает положительный эмоциональный фон, оказывающий благоприятное воздействие на организм ребенка. На физкультурных развлечениях закрепляются двигательные умения и навыки детей, развиваются их двигательные способности.

Физкультурное развлечение проводилось 1–2 раза в месяц. Мы проводили его в дни, когда нет физкультурных занятий, в каникулярное время. Физкультурные развлечения проводились как на воздухе, так и в помещении. Их продолжительность колеблется от 20 до 40 минут. Не следует затягивать развлечение, так как физическое и эмоциональное переутомление отрицательно сказываются на здоровье детей.

При проведении физкультурного развлечения необходимо развивать у детей умение творчески использовать свой двигательный опыт в условиях эмоционального общения со сверстниками, приучать проявлять инициативу в разнообразных видах деятельности. Важно чередовать в течение года разные виды физкультурных развлечений (сюжетное, интегрированное, игры-эстафеты, двигательный ералаш, выбор детьми заданий по интересам и т. д.).

Мы проводили спортивные праздники и развлечения, используя все методические приёмы, применяя все вышеперечисленные принципы.

В начале и в конце исследований мы определяли уровень форсированности представлений детей старшего дошкольного возраста о здоровом образе жизни и получили следующие результаты (табл. 1).

Таблица 1

Динамика уровня форсированности представлений детей старшего дошкольного возраста о здоровом образе жизни

Уровни представлений детей старшего дошкольного возраста	Контрольная группа				Экспериментальная группа			
	Начало исследования		Конец исследования		Начало исследования		Конец исследования	
	Абс. число	%	Абс. число	%	Абс. число	%	Абс. число	%
Высокий	3	13,04	11	47,82	4	15,38	14	53,84
Средний	12	52,17	8	34,78	15	57,69	10	38,46
Низкий	8	34,78	4	17,39	7	26,92	2	7,69

Мы видим, что как в контрольной, так и в экспериментальной группе уровень представлений детей старшего дошкольного возраста о здоровом образе жизни позитивный. Но в экспериментальной группе показатели явно выше. Перспективы дальнейших исследований будут направлены на выявление повышения двигательной активности посредством различных форм физической культуры.

Литература

1. Безруких М. М. Здоровьесберегающая среда и факторы, препятствующие ее созданию / Безруких М. М. // Дошкільна освіта. – 2013. – № 4 (38). – С. 70–79.
2. Базарний В. Володимир Базарний про здоров'язбережувальну педагогіку / Базарний В // Дошкільна освіта. – 2013. – № 3 (41). – С. 40–46.
3. Омельченко С.О. Здоров'язберігаючий освітній простір як умова покращення фізичного та психічного стану дітей та молоді // Інноваційний зміст фізичного виховання в умовах реформування вищих навчальних закладів України III-IV рівнів акредитації: Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. – Полтава, 2006. – 20-21 квіт. – С. 97-101.

ЗАСТОСУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Стасенко О.А.

*Кіровоградський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка м. Кропивницький, Україна*

Stasenkool@i.ua

Педагогічна технологія як система наукових знань покликана оптимізувати й забезпечити суб'єктивність виховного процесу, де виховання виступає як

спеціально спрямована діяльність, школа, вчителі не є єдиними вихователями. Не менш значущими при цьому є сім'я, суспільство, народ, релігія, мова й природа. Виховання в широкому розумінні – це об'єктивний процес, який здійснюється незалежно від бажання й волі вчителя, а у вузькому – це серйозний, спланований вплив на дитину з боку дорослих людей чи соціальних інститутів [4].

Розвиток дитини (учня) відбувається тоді, коли вона сама проявляє активність і взаємодіє з оточуючим світом. Характер цієї активності визначається суб'єктивно вільним ставленням особистості. Педагогічний вплив має орієнтувати виховання на певне ставлення до соціальних цінностей. Вплив педагога й весь процес взаємодії з дитиною має відбуватися на рівні сучасної культури відповідно до мети виховання. Чим різноманітніше й повніше людина сприймає оточуючий світ, тим більше інформації вона отримує, тим освіченішою вона стає.

Майбутньому вчителю потрібно знати, що процес відображення набутих знань відбувається невимушено, спонтанно, якщо учень стає співучасником будь-якої діяльності. Цей процес може відбуватися й більш позитивним шляхом, якщо і педагог, і батьки виступають як джерело знань.

Отже, педагогічний вплив – це особливий вид діяльності педагога, спрямований на розкриття потенціальних можливостей дитини. Він містить у своїй основі структурні елементи технології, зокрема:

- мету, яка виражає певний результат;
- мотивацію, що розкриває соціально-особистісні значущі причини суб'єкта, який здійснює діяльність;
- засоби як необхідний і достатній інструмент здійснення діяльності;
- безпосередні дії (операції);
- оцінку й відповідне коригування.

Завдання технологічного впливу полягає в активізації учнів, забезпечені їх засобами здійснення діяльності, стимулюванні в них індивідуального вибору,

де велику роль у розв'язанні зазначених завдань відіграють функції педагогічного впливу, зокрема ініціювання активності; забезпечення засобами діяльності та стимулювання індивідуального вибору.

Вищезазначене стверджує, що реалізація вказаних функцій педагогічного впливу забезпечується педагогічною технологією, яка науково обґрунтовує професійний вибір операційного впливу педагога на взаємодію учня зі світом, формує його ставлення до оточуючого, гармонійно поєднує свободу особистісного прояву й соціокультурну норму.

Педагогічна технологія – це не рецептура безперечного використання, яка гарантує результат, а закономірність у прикладному значенні, де значну роль відіграють характер діяльності вчителя (тренера) й особистісний компонент. Отже, процес розробки педагогічних технологій містить цілу систему складників, а саме: професійні вміння педагога, оволодіння та використання необхідних знань, уміння підходити до всіх справ творчо в будь-якій педагогічній ситуації.

Технологічний процес можна характеризувати як систему технологічних одиниць з орієнтуванням на конкретний педагогічний результат. У технологічно-виховному процесі велику роль відіграють методика творчих справ, методика організації колективу, система виховної роботи, система форм і засобів вивчення певних тем навчального курсу, організація практичних занять, виконання фізичних вправ на витривалість, швидкість тощо [3].

Значна роль у навчально-виховному процесі належить учителю (тренеру). Надзвичайно важливе значення має рівень його майстерності, від якого значною мірою залежать розвиток дитини та психологічний клімат у колективі.

Велике значення в діяльності вчителя належить використанню технологічного підходу в педагогічній оцінці як філософській категорії, що пояснює ставлення до соціальних явищ, людської діяльності тощо.

У практичній діяльності фахівці педагогічної галузі мають використовувати технологічні правила, зміст яких позитивно впливає на

елементи педагогічної технології взаємовідносин учителя й учнів, а саме:

- заохочення як оцінку домінанта;
- співпрацю педагога й учня, що сприяє вирішенню незрозумілих питань;
- установлення особистісного контакту, який досягається застосуванням

вербальних, візуальних і тактовних засобів (за допомогою слів-звернень: «будь ласка», «прошу Вас»; візуальний контакт – контакт очей, який передає свій настрій, симпатію, вимогу; тактовний контакт – як тонкий (інтимний) вид комунікації, доторкання до книжок, столу, до вчителя, що сприяє «відкриттю» дитини.

У педагогічній технології, особливо пов'язаній із фізичною культурою і спортом, використовують технологічні схеми, технологічні карти, що дає змогу спланувати роботу й постійно рухатися до визначеної мети.

До критеріїв оцінювання педагогічної технології на етапі проектування належать поділ процесу на етапи, дії, операції, алгоритмічність, технологічна послідовність реалізації етапів виконання дій, операцій, управління.

Критерії оцінювання педагогічної технології на етапі функціонування включають зміст та методи навчання, систему дидактичних засобів, організацію мовлення.

Критерії ефективності результатів застосування педагогічних технологій передбачають засвоєння знань (глибина, усвідомленість, системність, дієвість, міцність, самостійність), розвиток ціннісних орієнтацій, самореалізацію учня й учителя, зміну відносин у педагогічному процесі, специфічне мислення (проблемність, аналітичність).

Поняття «здоров'язберігаючі технології» об'єднує в собі всі напрями діяльності навчального закладу щодо валеологізації педагогічного процесу. Такі технології будуть ефективними, якщо зможуть охоплювати наступні аспекти:

- сприятливі умови навчання дитини в школі (відсутність стресових ситуацій, адекватність вимог, методик навчання та виховання);

- оптимізація навчального процесу (у відповідності до вікових, статевих, індивідуальних особливостей і гігієнічних норм);
- повноцінний та раціонально організований руховий режим.

Сутність здоров'язберігаючих та здоров'яформуючих технологій полягає у комплексній оцінці умов виховання й навчання; формування достатнього рівня здоров'я, навичок здорового способу життя; здійсненні моніторингу показників індивідуального розвитку, а також прогнозуванні динаміки здоров'я та реалізації відповідних психолого-педагогічних, коригувальних і реабілітаційних технологій з метою забезпечення успішності навчальної діяльності з її мінімальної фізіологічної «вартості», поліпшення якості життя суб'єктів освітнього середовища [1, 2].

Варто розрізняти такі типи здоров'язберігаючих технологій:

- *здоров'язберігаючі* – технології, що створюють безпечні умови для перебування, навчання та праці в школі та ті, що вирішують завдання раціональної організації виховного процесу (з урахуванням вікових, статевих, індивідуальних особливостей та гігієнічних норм), відповідність навчального та фізичного навантажень можливостям дитини;

- *оздоровчі* – технології, спрямовані на вирішення завдань зміцнення здоров'я учнів, підвищення потенціалу (ресурсів) здоров'я: фізична підготовка, фізіотерапія, аромотерапія, загартування, гімнастика, масаж, фітотерапія, музична терапія;

- *технології навчання здоров'ю* – гігієнічне навчання, формування життєвих навичок (керування емоціями, вирішення конфліктів тощо), профілактика травматизму та зловживання психоактивними речовинами, статеве виховання. Ці технології реалізуються завдяки включенню відповідних тем до предметів загально-навчального циклу, введення до варіативної частини навчального плану нових предметів, організації факультативного навчання та додаткової освіти;

- *виховання культури здоров'я* – виховання в учнів особистісних якостей, які сприяють збереженню та зміцненню здоров'я, формуванню уявлень про здоров'я як цінність, посиленню мотивації на ведення здорового способу життя, підвищенню відповідальності за особисте здоров'я, здоров'я родини.

Таким чином, сутність та особливості педагогічної технології мають гарантувати досягнення певного рівня навчання й виховання, збереження та зміцнення здоров'я, бути ефективними за результатами, оптимальними за витратою сил.

Література

1. Довга Т.Я. Формування здорового способу життя учнів засобами імідажевої та фізкультурно-оздоровчої діяльності: навч.-метод. посіб. / Т.Я.Довга, В.П. Черній. – Кіровоград: Видавець Лисенко В.Ф., 2016. – 184 с.

2. Ващенко О. Організація здоров'язберігаючої діяльності початкової школи / О. Ващенко, С. Свидиренко // Початкова освіта. – № 46 (334). – 2005. – С. 2–4.

3. Чепіль М.М. Педагогічні технології: навч. посіб. / М.М.Чепіль, Н.З.Дудник. – К.: Академвидав, 2012. – 224 с.

4. Язловецький В.С. Новітні технології у фізичному вихованні та спорті: навч. посіб. / В.С. Язловецький, О.В. Маркова, О.В. Язловецька. – Кіровоград: Поліграфічне підприємство «Ексклюзив-Систем», 2014. – 204 с.

ПОВЕДІНКА ОСОБИСТОСТІ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗДОРОВ'Я ТА ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

Сундукова І.В.

*Кіровоградський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький, Україна*

irina.sharonova.89@mail.ru

Вивчення механізмів, котрі визначають поведінку як систему взаємопов'язаних реакцій і дій живого організму у взаємодії з навколишнім природним та соціальним середовищем, перебуває в центрі уваги вчених багатьох спеціальностей. Проблеми співвідношення фізіологічного і психологічного, біологічного і соціального у природі людини лежать в основі філософських уявлень про світ та місце людини в ньому. На цьому, власне, й будується вся система виховання і навчання. Тому поведінка людини як система дій свідомої особистості становить важливу роль у формуванні здорового способу життя.

Суттєвий внесок у розробку біологічних основ та показників оцінки поведінки людини зробили як вітчизняні (П.К.Анохін, А.С.Батуєв, Л.Г.Воронін, В.Д.Небилицин, Б.Ф.Сергеев, П.В.Симонов, Г.М.Чайченко та ін.), так і зарубіжні вчені (Floyd E. Bloom, Arlyne Lazerson, Layra Hofstadter, E.R. Kandel, H. J. Schwartz, P. M. Groves, K. Schlesinger, M.R. Rosenzweig, A.L.Leiman та ін.).

У працях (С. Аптера, Л. Анісімова, А. Кочетова, Є. Куликової, М. Фіцули, R. C. Simons, H. Pardes та ін.), присвячених педагогічним аспектам поведінки людини в дитячому віці, розкриваються причини відхилень цієї поведінки, пропонуються заходи щодо їх запобігання та корекції. В словнику за редакцією Ю.О. Приходько та В.І. Юрченка, поведінка визначається як цілеспрямована система взаємопов'язаних вчинків, які особистість здійснює, щоб реалізувати

певні функції, зумовлені взаємодією з середовищем. У поведінці виявляється єдність психічних (спонукальних і регулювальних) та виконавчих зовнішніх дій. Поведінка особистості має соціально зумовлені характеристики які спрямовують особистість до досягнення здорового способу життя [2].

У наш час дослідження механізмів поведінки людини набуває особливого значення. Адже поведінка сучасної особистості визначає ефективність розв'язування не тільки соціальних та етичних проблем – збереження набутків культури, мистецтва, загальнолюдських духовних цінностей, додержання моральних норм співжиття, а й завдань зміцнення та збереження власного здоров'я. Тому поведінка особистості має спрямуватися на зміцнення фізичного, психічного та духовного здоров'я, що забезпечуються здоровим способом життя.

Суттєвий прогрес у науковому розумінні сутності поведінки відбувся в ХІХ ст. То був час, коли започаткувалася наука про біологічні основи психічної діяльності, взаємозв'язок ідеального і матеріального в людині, зумовленість психічної діяльності й поведінки людини фізіологічними процесами, що відбуваються в головному мозку. У цей час проводили досліди та спостереження за поведінкою тварин і людей такі вчені, як Ф.Гольц, В.М.Бехтерев, В. Я. Данилевський, І. М. Сеченов, І. П. Павлов та ін.

У своїх дослідженнях І. М. Сеченов дійшов висновку, що психічна діяльність і поведінка людини детерміновані умовами існування й виховання, впливом зовнішнього та внутрішнього середовища. Слід зазначити, що на той час накопичилося багато наукових та емпіричних даних, на основі яких було зроблено узагальнення, що з віком у людини відбувається ускладнення рефлексів: від уроджених, базових – до складних форм поведінки. Розвиваючи це положення, І. М.Сеченов довів, що матеріальні процеси мозкової діяльності є первинними, а психічні – вторинними, що наша свідомість – відображення реальної дійсності, а прогрес психіки зумовлений удосконаленням нервової організації мозку, його історичним та індивідуальним розвитком [3].

Із 70-х років ХХ ст. посилюються інтеграційні процеси в науці, з'явилися тенденції синтезу різних підходів до створення загальної теорії поведінки.

З *психологічної* точки зору поведінка людини розглядається як соціально зумовлена, опосередкована мовою й іншими знаково-смысловими системами, а також діяльністю, яка має біологічну основу. Отже, йдеться не про поведінку як науковий феномен, а про діяльність. Поведінка при цьому є зовнішнім компонентом предметної діяльності. Причому поняття діяльності охоплює психіку в поєднанні афективного (емотивного) й пізнавального аспектів, акцентує структурну стійкість, доцільну організацію системи психічних дій, тобто пізнавальний аспект, логіку задуму та його реалізацію, а також об'єктивно-соціальну детермінацію цієї системи дій. А поняття поведінки фіксує такі форми самовираження психіки, які менше пов'язані з інтелектом, а мають більшу залежність від емоційно-вольової сфери свідомості. Тому акти поведінки відіграють важливу роль у внутрішньому ставленні особистості до здоров'я. Ця відмінність поведінки ще чіткіше визначена в *соціології* й *педагогіці*. Оскільки діяльність є соціально-філософською категорією, то (поняття поведінки вживається в цих науках для характеристики не завжди усвідомлених форм і стереотипів самовираження індивіда у соціальному оточенні, що засвоюються ним у процесі навчання, виховання та соціалізації.

Загальновідомо, що в основі поведінки людини лежать мотивації, які зумовлюють цілеспрямовану діяльність організму. У кожен момент часу домінує якась одна мотивація. Домінуюча мотивація лежить в основі поведінкового акту. Виходячи з того, що поведінковий акт є елементарною одиницею поведінки, а сукупність їх, інтегрована в одне ціле, становить поведінкову модель, спробуємо сконструювати модель поведінки людини залежно від типу її ВНД у ситуації сприйняття, усвідомлення, осмислення різноманітної інформації про доцільність здорового способу життя.

Здоровий спосіб життя – визначальний чинник забезпечення тривалості активного життя, соціального, біологічного та психічного благополуччя громадян, що передбачає наявність адекватних форм поведінки [1].

Таким чином, адекватна поведінка особистості забезпечує збереження набутих культурних, загальнолюдських духовних цінностей, додержання моральних норм співжиття, спрямовує особистість на зміцнення фізичного здоров'я, що спрямовує людину до здорового способу життя.

Література

1. Кузьменко В.Ю. Становлення та розвиток поняття «здоровий спосіб життя» / В.Ю.Кузьменко // Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах: Зб. наук, праць. Книга 1. – К. – 2000. – С. 117-124.

2. Приходько Ю.О. Психологічний словник – довідник: Навч. посіб. / Ю.О.Приходько, В.І. Юрченко. – К : Каравела, 2012. – 328 с.

3. Сеченов И. М. Избранные произведения / Под ред. В. М. Каганова. – М., 1958. – 412 с.

ГАРМОНІЗАЦІЯ МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ У СПОРТИВНІЙ КОМАНДІ ЯК ФАКТОР ПОКРАЩЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ СПОРТСМЕНОК-ВОЛЕЙБОЛІСТОК

Чернобай С.О.¹, Черенок Є.О.²

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

¹ mpspd@mail.ru, ² cherenoc55@gmail.com

Підвищення якості життя населення є одним з пріоритетних напрямків соціальної політики в Україні. Під якістю життя розуміють систему життєвих цінностей, що характеризують людську діяльність, ступінь задоволення потреб і фізичний розвиток та здоров'я людини, задоволеність людей життям,

соціальними стосунками і навколишнім середовищем. Отже, якість життя – це складне і багатогранне поняття, яке є комбінацією впливу різних чинників і факторів, які його зумовлюють [3, 4].

Проте оцінка якості життя населення є складним і суперечливим процесом. Вона вимагає постійного уточнення впливових факторів та визначення їхнього характеру і значущості. Одним із таких факторів є міжособистісні стосунки, які складаються під час взаємодії людей в різноманітних соціальних групах. Однією із різновидів таких груп є спортивна команда.

У командних видах спорту, зокрема у волейболі, поряд з удосконаленням спортивних навичок, необхідно приділяти увагу й утворенню цілісності команди, гармонізації міжособистісних стосунків у команді, як динамічній системі. В своєму дослідженні ми виходили із гіпотези про те, що виникнення і розвиток конфліктності серед гравців жіночої волейбольної команди може ускладнити міжособистісні стосунки і привести до погіршення результативності спільної спортивної діяльності, а значить і зниження рівня задоволеності власним життям, соціальними контактами тощо.

В результаті аналізу науково-методичної літератури була визначена актуальність проблеми для сучасної організації та управління фізичною підготовкою і спортом. Було визначено, що ця проблема ще недостатньо досліджена і немає однозначної думки з приводу того, що саме визначально впливає на формування і розвиток міжособистісних стосунків у спортивній волейбольній команді, і як треба організувати процес управління даним явищем, зокрема в контексті вивчення якості життя людей.

В ході нашого дослідження теоретично були визначені загальні причини і фактори, що впливають на формування міжособистісних стосунків. Було проаналізовано, які саме детермінанти можуть зумовлювати позитивні відношення у жіночій волейбольній команді. Враховуючи те, що на рівень міжособистісних стосунків впливає багато чинників, ми вирішили зупинитися зокрема на значенні типів відношення до оточуючих, виборі домінуючих

стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях, а також на впливовості особистісних характеристик спортсменок для встановлення і розвитку стосунків усередині команди. Головними критеріями для оцінювання рівня міжособистісних стосунків ми обрали визначення згуртованості групи, соціального статусу членів групи і домінуючих стратегій поведінки у стосунках з іншими.

Для визначення рівня міжособистісних стосунків використовувались декілька методів, що дозволили нам скласти уявлення про їх характер та основні причини, що зумовлюють недостатній рівень доброзичливості і згуртованості в команді. Це були такі методи: 1) метод експертних оцінок, який проводився для того, щоб скласти психологічну характеристику членів жіночої волейбольної команди та визначити особливості міжособистісних стосунків у цій групі. В якості експертів виступали тренери, які працювали з командою і добре знали всі її гравців; 2) анкетування спортсменок-волейболісток проводилося з метою визначення головних причини виникнення напружених і конфліктних ситуацій у команді в процесі сумісної спортивної діяльності; 3) тестування допомогло зібрати фактичні дані визначення особистісних характеристик спортсменок у системі інтерперсональних відносин (тест Т. Лірі), домінуючих стратегій поведінки у конфлікті (тест Томаса), психологічної структури групи та соціального статусу кожного члена команди (соціометрія), типів відношення до партнерів по команді (референтометрія); 4) психолого-педагогічний експеримент в його констатуючій, формуючій та контрольній серіях; 5) методи спостережень проводилися для того, щоб отримати додаткову інформацію щодо характеристики рівня розвитку міжособистісних стосунків у команді, що досліджується; 6) бесіди зі спортсменками проводилися за для того, щоб визначити головні причини та фактори, що викликають напружені конфліктні ситуації; 7) методи математико – статистичної обробки отриманих даних.

В результаті емпіричного дослідження було встановлено, що у жіночій волейбольній команді домінуючими типами поведінки з оточуючими є владно-домінантний та незалежно-домінуючий типи; провідними стратегіями поведінки у конфліктних ситуаціях є протиборство та уникання. Результати соціометрії та референтометрії показали низький рівень згуртованості команди, наявність мікро-груп, які недостатньо контактують між собою, маргинальність деяких гравців команди. Ці данні дали нам всі підстави для розробки авторської програми гармонізації міжособистісних стосунків у жіночій спортивній волейбольній команді.

Наша програма психокорекційної роботи зі спортсменками включала як екстенсивні, так і інтенсивні форми психологічної допомоги. Серед особливо результативними видалися такі, як:

- інформування спортсменок з проблем гармонійного та дисгармонійного емоційного розвитку особистості;
- формування у волейболісток позитивної мотивації до самодослідження конфліктності та розширення засобів її подолання;
- розвиток у спортсменок психологічної компетентності в спілкуванні, вміння досліджувати та аналізувати напружені ситуації з метою адекватного вирішення.

Ця програма була апробована протягом 6 місяців роботи зі спортсменками. Коректувалися способи впливу, психотехнічні вправи та модифікувалися діагностичні методики, які застосовувалися в роботі. Заняття проводилися 2 рази на тиждень по 2 год. кожне. Після впровадження авторської програми були проведені контрольні заміри за вказаними вище методами і методиками, проаналізовані дані констатувального і контрольного експериментів.

Кінцеві результати показали, що спеціально розроблена програма по поліпшенню рівня міжособистісних стосунків у жіночій волейбольній команді дозволила отримати ряд позитивних змін: змінилось ставлення дівчат одна до одної, з'явилися ефективні форми самоконтролю негативних емоційних

реакцій, що супроводжують невдачі і непорозуміння на тренуваннях, підвищилися показники згуртованості, емоційного комфорту у спільній спортивно-ігровій діяльності і поза нею.

Результати роботи намічають декілька напрямків, в руслі яких вона може бути продовжена. Це зокрема можуть бути: дослідження внутрішніх факторів, що впливають на рівень і розвиток міжособистісних стосунків у жіночій волейбольній команді; вплив і значення вербального і невербального спілкування на розвиток міжособистісних стосунків; визначення психолого-педагогічних особливостей формування міжособистісних стосунків у чоловічій волейбольній команді і зробити порівняльний аналіз з результатами дослідження жіночої команди, тощо.

Література

1. Вачков И. В. Основы технологии группового тренинга. Психотехники: Учеб. пособие. 2-е изд., перераб. и доп. / И. В. Вачков. – М.: Ось – 89, 2000. – 224 с.
2. Коломейцев Ю. А. Роль социально-психологической совместимости в достижении спортивных результатов / Ю. А. Коломейцев // Вестник Черниговского национального педагогического университета. – Вып. 98. – Том 4. – Серия: Педагогические науки. Чернигов, 2012. – С. 15–18.
3. Ковынёва О. А. Управление качеством жизни населения: монография / О. А. Ковынев, Б. И. Герасимов. – Тамбов: ТГТУ, 2006. – 88 с.
4. Раевский Р.Т., Канишевский С.М. Социальный заказ на физическое воспитание студенческой молодежи в XXI веке // Теорія і практика фізичного виховання. – 2004. – № 2. – С. 37 – 42.
5. Цуканова Е. В. Психологические трудности межличностного общения Текст. / Е. В. Цуканова. – Киев.: Издательское объединение «Вища школа», 1985. – 160 с.
6. Яноушек Я. Проблемы общения в условиях совместной деятельности [Текст]. / Я. Яноушек // Вопросы психологии. – 1982. – № 6. – С. 57- 65.

ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНО-ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ СПОРТИВНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ

Шевченко О.В., Щербатюк Н.І.

*Кіровоградський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький, Україна
olga.sport64@mail.ru*

Фізична культура, як соціальне явище, відображає певний рівень свідомості людини (чіткість мислення, пам'ять, переконання, почуття). Встановлено, що в основі етапів формування фізичної культури особистості лежить комплекс взаємопов'язаних особливостей, серед яких спадковість, виховання, навчання, умови проживання, фізичний розвиток, рівень фізичної підготовленості, формування потреби в здоровому способі життя, знання та розуміння ролі фізичної культури для розвитку особистості, визнання фізичної культури як соціально-особистісної цінності. Фізичне виховання та спорт впливають на всебічний розвиток людини, як особистості, виховують у спортсменів низку якостей, які складають ціннісний життєвий потенціал.

Психологія спорту покликана розкрити механізми та закономірності вдосконалення спортивної майстерності, шляхи формування спеціальних знань, умінь і навичок, а також умови, що забезпечують успішність колективних дій спортсменів [1].

Види спорту різноманітні, але всі вони вимагають участь у спортивних змаганнях і систематичного тренування. Розробка ефективних методів спортивного тренування неможлива без вивчення, з одного боку, характерних особливостей і закономірностей спортивної діяльності, а з іншого - особистості спортсмена як суб'єкта цієї діяльності. Поряд з іншими науками, психологія спорту покликана дати аналіз найважливіших сторін спортивної діяльності і

тим допомогти раціональному рішенню багатьох, пов'язаних з нею, практичних питань [2].

Психологічна підготовка включає багато компонентів і нюансів, розвиток особистості та психічних процесів спортсменів. Цим напрямом психологічної підготовки передбачено розвивати мотиви, волю, почуття, здібності, характер, реалізувати якості темпераменту та інших психологічних особливостей, а також формувати спеціалізоване сприймання і динаміку передстартових станів, психічної стійкості, надійності спортсмена.

Згідно навчального плану підготовки студентів напряму підготовки 014.11 Середня освіта (Фізична культура) на дисципліну «Спортивно-педагогічне вдосконалення» виділяється 540 годин (18 кредитів). Під час вивчення даної дисципліни студенти опановують знаннями з основ спортивної і педагогічної майстерності. До спортивної майстерності відноситься: навчання і вдосконалення техніко-тактичної майстерності, спеціальних фізичних і психічних якостей в обраному виді спорту. До педагогічної, у свою чергу, відноситься вдосконалення знань, умінь і навичок у розповіді, показі і поясненні стройових і загально розвиваючих вправ, показі і поясненні при навчанні технічним прийомам в обраному виді спорту, у суддівстві змагань в обраному виді спорту, складанні конспектів і проведенні частин занять, формуванні технічної та тактичної підготовки. Але значне місце у формуванні особистості студентів на заняттях фізичною культурою і спортом займає психологічна підготовка.

У процесі навчання рухів, удосконалення фізичних здібностей студентів обов'язково виявляються і розвиваються вольові риси особистості. Вихованню вольових якостей сприяє систематичне додання постійно зростаючих труднощів. При цьому труднощі повинні відповідати анатомо-фізіологічним можливостям студентів [3].

Навчально-тренувальні заняття зі спортивно-педагогічного вдосконалення потребують виховання основних типів вольових зусиль:

а) вольові зусилля при концентрації уваги. Вони необхідні для подолання відволікаючих чинників (суперники, публіка тощо). Вольові зусилля потрібні і для збереження уваги при втомі;

б) вольові зусилля при інтенсивних м'язових напруженнях. М'язові напруження, які проявляються у процесі виконання фізичних вправ, як правило, перевищують рівень тих, що мають місце в побуті. Це особливо виражено в ігровій та змагальній діяльності;

в) вольові зусилля, пов'язані з необхідністю долати втому під час тренувань і, особливо, змагань. У цих випадках вольові зусилля спрямовані на подолання труднощів, обумовлених функціональними зрушеннями в організмі;

г) вольові зусилля, пов'язані з подоланням негативних емоцій, які виникають внаслідок психічних травм, падінь, зустрічі з «незручними» суперниками та ін. ;

д) вольові зусилля, пов'язані з дотриманням певного режиму життя, тренування і харчування.

Для студентів-спортсменів характерні своєрідні особистісні якості. Вони зазвичай мають досить високий інтелект, екстравертованість, емоційну стійкість, проявляють достатню твердість характеру. Особистісні показники важливі в практичній роботі тільки в тому випадку, якщо вони враховуються в контексті всієї програми підготовки.

З'ясовано, що у спортивній діяльності особливості особистості поєднуються з вибором стратегії їх реалізації: індивідуалізації та звільнення від недоліків. Стратегія індивідуалізації передбачає всебічне врахування індивідуальних особливостей особистості, формування індивідуального стилю діяльності.

Література

1. Акімова Л. М. Психологія спорту. Курс лекцій / Л. М. Акімова. – Одеса: Студія «Негоціант», 2004. – 127 с.

2. Гогун Є.М. Психологія фізичного виховання і спорту / Є. М. Гогун, Б. І. Мартьянов. – М.: Видавничий центр «Академія», 2000. – 288 с.

3. Шевченко О. В., Меркулова В. С. Вплив занять фізичним вихованням на формування особистості студентів // Зб. наук. праць XIII Всеукр. студентської науково-практ. конф. КДПУ ім. Володимира Винниченка “Актуальні проблеми фізичної культури, олімпійського і професійного спорту та реабілітації у навчальних закладах України”. – Кіровоград: Поліграфічне підприємство «Ексклюзив-Систем», 2015. – С. 8-12.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОФІЛАКТИКИ ВЖИВАННЯ АЛКОГОЛЬНИХ НАПОЇВ СТУДЕНТОК У ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ З МЕТОЮ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

Щелкунов Д.А., Вашурін С.А.

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

Cshelkunov@mail.ru

Зміст формувального педагогічного експерименту полягав у тому, що в процесі фізичного виховання дівчат експериментальної групи використовували розроблені рекомендації профілактики вживання алкогольних напоїв. Під час організації й розробки плану профілактичних заходів ми враховували досвід роботи й результати досліджень, що проводилися за цією проблемою.

У формувальному експерименті студенток залучено до занять різними формами фізичного виховання. В експериментальній групі на початку експерименту відвідували секцію з волейболу 4,6%, із – плавання 3,5%, настільний теніс – 5,8%, фітнес – 9,4%, інші секції – 4,6%. Участь у спортивно-масових заходах та змаганнях приймало 3,5% студенток, самотійно займалися

фізичними вправами 4,6% студенток основної групи, 64% дівчат не займались жодною з форм фізичного виховання.

У контрольній групі на початок експерименту отримано такі показники занять студенток різними формами фізичного виховання. Секцію з волейболу відвідувало 2,3%, із плавання – 4,5%, із тенісу настільного – 1,5%, із фітнесу – 4,5%, інші секції відвідували 6,8%. Самостійно займалися фізичними справами 5,7%, також 2,3% студенток брали участь у спортивно масових заходах та змаганнях, 72,4% студенток не були задіяні жодній з форм фізичного виховання.

В формувальному експерименті перед нами постало завдання залучити студенток до занять різними формами фізичного виховання. Ми вивчили думку студенток, які секції вони хотіли б відвідувати й із допомогою спортивного клубу створили умови відвідування цих секцій студентками експериментальної групи. Після завершення формуючого експерименту в експериментальній групі секції відвідували: із волейболу – 8,1%, що становить збільшення кількості відвідувачів, порівняно з початком експерименту на 3,5%, у секції з плавання займалося на 8,1% більше дівчат, із настільного тенісу показники залишилися без змін, секцію фітнес відвідувало 23,3%, що становить приріс відвідувачів цієї секції на 13,9%, в інших секціях, які відвідували студентки, приріст відвідувачів становив 7,0%.

Участь у спортивно масових заходах та змаганнях прийняло 30,3%, що на 26,8% більше, ніж на початку експерименту. Самостійно займалися фізичними вправами 9,3%, збільшилася кількість хто займається фізичними вправами на 4,7%.

У контрольній групі по завершенню експерименту суттєвих змін зі збільшення або зменшення відвідувачів секцій не відбулось. Кількість студенток, які були залучені до занять різними формами фізичного виховання, збільшилася й становить 12,7%, а в експериментальній групі – 64,0%.

Аналіз результатів, засвідчує, що показники фізичної підготовленості студенток експериментальної групи вірогідно вищі, ніж контрольної. Найбільша різниця спостерігається за такими тестами: біг 2000 м ($P < 0,05$), човниковий біг 4×9 м ($P < 0,05$), нахил тулуба вперед з положення сидячи ($P < 0,05$), стрибок в довжину з місця ($P < 0,05$), згинання і розгинання рук в упорі лежачи ($P < 0,001$), піднімання тулуба в сід з положення лежачи за 1 хв ($P < 0,01$). Відсутність вірогідності різниці між дівчатами контрольної та експериментальної групи з тестування біг 100 м ($P > 0,05$) пояснюється меншою увагою виховання цієї якості.

Провівши тестування фізичної підготовленості у студенток на початку експерименту, було отримано дані про погану та незадовільну фізичну підготовленість у 84,0% респондентів. В кінці експерименту в дівчат першого та другого курсу покращилася фізична підготовленість, зменшилась на 18,0% кількість студенток з поганою та незадовільною фізичною підготовленістю. На 12,0% збільшилось студенток з задовільною підготовленістю, на 6,0% – із доброю підготовленістю. Відміна фізична підготовленість не була визначена у жодної із студенток. У контрольній групі суттєвого покращення з фізичної підготовленості не відбулось.

В експериментальній групі зменшилась кількість студенток з низьким рівнем соматичного здоров'я на 13,6%, нижче від середнього рівня на – 4,9%; збільшилось респонденток з середнім рівнем на – 7,0% та з вище від середнього рівнем на – 11,5%, високий рівень не був виявлений. У контрольній групі суттєвих змін з покращення рівня соматичного здоров'я не було зафіксовано.

Результати початкового етапу експерименту показали, що в контрольній групі 56,3% студенток мають високий рівень знань, 42,5% – середній та 1,2% – низький. В експериментальній групі ці показники становлять 25,6% для студенток, які мають високий рівень знань, 72,1% – середній та 2,3% – низький рівень.

Після експерименту студенток з високим рівнем знань виявилось 74,4% серед опитаних в експериментальній групі дівчат. 25,6% мають середній рівень, із низьким рівнем знань у цій групі не було жодної студентки. Приріст із високим рівнем знань становить 48,8%. У контрольній групі ці показники несуттєво, але покращилися. Високий рівень показали 62,1%, що становить приріст рівня знань на 5,7%. Середній рівень знань – 36,7% студенток та на такому самому рівні, 1,2%, залишилися студентки з низьким рівнем знань про алкоголізм.

Отримані цікаві дані щодо рівня знань студенток про алкоголізм залежно від місця їх проживання (у гуртожитку, на квартирі, із батьками). Студентки першого курсу експериментальної групи, котрі проживають у гуртожитку: 7,3% – високий рівень знань; 17,1% – середній; низького рівня знань виявлено не було. Студентки, які проживають із батьками: 26,8% – високий рівень знань; 41,5% – середній; низького рівня знань виявлено не було. Дівчата, які винаймають квартиру: 2,4% – високий рівень знань; 4,9% – середній; низького рівня знань виявлено не було.

У студенток другого курсу ці показники мають такий вигляд: 6,7% – високий рівень знань; 17,8% – середній; низького рівня знань у студенток, які проживають у гуртожитку, не було виявлено. Високий рівень знань у 6,7% студенток, які проживають із батьками, 40% із середнім рівнем, низького рівня знань виявлено не було. Ті, що винаймають квартиру: 2,2% студенток мають високий рівень знань; 22,2% – середній; 4,4% – низький.

У кінцевій фазі формуючого експерименту в експериментальній групі в студенток I та II курсів відбулися суттєві покращення рівня знань про алкоголізм. У студенток I та II курсів, які проживають у гуртожитку, із високим рівнем знань – 22% і 17,8% студенток, відповідно. Це засвідчує покращення рівня знань студенток на 14,7% й 11,1%.

Студентки, які проживають із батьками, показали такий рівень знань: на першому курсі з високим рівнем знань було 58,5%, на другому – 31,1%.

Приріст покращення знань становить 31,7% на I курсі, та 24,4% – на II курсі. У студенток, які винаймають квартиру, ці показники рівня знань про алкоголь на I курсі становлять 7,3% із високим рівнем знань та 13,3% на II курсі, приріст становить 4,9% у студенток із високим рівнем на першому курсі й 11,1% на – II; студенток з низьким рівнем знань виявлено не було. У контрольній групі суттєвих змін не відбулося.

Отже, педагогічний експеримент показав високу ефективність запропонованих засобів і методів профілактики вживання студентками алкогольних напоїв, що є основою для її широкого впровадження в навчальний процес вищих навчальних закладів.

Література

1. Алесєєв О.І. Шкідливі звички серед учнівської молоді : навч. посіб. / О.І.Алєксєєв, І.Б. Чень. – Дрогобич : Коло, 2002. – 136 с.
2. Закревский В.П. Ваше здоровье – в ваших руках / Закревский В.П. – Донецк : Донеччина, 2001. – 66 с.
3. Конторських І. По чарочці! / І. Конторських // Експрес. – 29 січ. – лют. – 2009. – № 5. – 18 с.
4. Максимова Н. Ю. Алкоголь : вживання і зловживання / Н.Ю.Максимова // Безпека життєдіяльності. – 2004. – № 3. – С. 23–27.
5. Павлик Л. Час пити глінтвейн / Л. Павлик // Експрес. – 28 січ. – 4 лют. – 2010. – № 9. – 20 с.

ВПЛИВ СТРУКТУРИ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ВИКОРИСТАННЯМ ЗАСОБІВ ТУРИЗМУ НА ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ.

Щелкунов Д.А., Щелкунова А.С.

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

Cshelkunov@mail.ru

Як вже відмічалось, введення елементів туризму і краєзнавства у навчально-виховний процес в умовах дошкільної установи надасть педагогам можливість вирішити питання, від яких залежить гармонійний розвиток дитини. Нами була висунута гіпотеза про те, що застосування засобів туризму в основних формах організації фізичного виховання дошкільників буде сприяти: більш ефективному розвитку фізичних та інтелектуальних здібностей; засвоєнню знань у галузі фізичної культури і правил поведінки у природному середовищі; розширенню уявлень про живу і неживу природу, про відношення людини до природи; розвитку зв'язного монологічного мовлення; засвоєнню Змістовного блоку Базового компоненту дошкільної освіти.

Для ефективного вирішення цих завдань традиційний зміст навчального процесу з фізичного виховання, який представлений у комплексних програмах навчання і виховання дітей дошкільного віку “Дитина” [1] і “Малятко” [3] було доповнено розділами навчальної інформації сфер Базового компоненту (2003) “Природа”, “Культура”, “Люди” та “Я сам”.

Специфіка туристсько-краєзнавчої діяльності, як визначають фахівці [4, 5] охоплює одночасно три компоненти: оздоровчий, виховний, пізнавальний, тобто передбачає гармонійний розвиток особистості. Саме в пізнавальній діяльності відбувається формування початкової стадії інтегрованого прийняття навколишньої дійсності, осмислення причинно-наслідкових зв'язків і взаємозалежностей явищ природи і суспільства.

Туристсько-краєзнавча діяльність може організовуватись у всіх групах дошкільного закладу. Освоєння довкілля відбувається поступово від споглядально-ознайомлювальних форм сприйняття навколишнього до глибокого його пізнання старшими дошкільниками. Це комплексний вплив на дитину, який дозволяє розвивати її шляхом максимального використання природних факторів. Як вже відмічалось, засоби туристсько-краєзнавчої діяльності можуть використовуватись не тільки у фізкультурно-оздоровчій роботі та активному відпочинку дітей, але і у навчальній роботі з фізичного виховання дітей дошкільного віку.

У розробленій нами класифікації форм роботи з фізичного виховання у дошкільній освітній установі з пріоритетним використанням елементів туризму і краєзнавства було виділено три блоки:

- фізкультурні заняття, де будуть використовуватись елементи туристсько-краєзнавчої діяльності проводяться не менш, ніж один раз на тиждень (враховуючи, що програмами навчання і виховання дітей передбачені щоденні фізкультурні заняття). Вони проводяться на відкритому повітрі будь-яку пору року, як на території дитячого садка, так і за його межами (у природному середовищі), і включають в себе: переходи, прогулянки-походи, прогулянки-пошуки, заняття-тренування, ігрові заняття, колові тренування, сюжетно-рольові заняття; дидактичні ігри;

- до фізкультурно-оздоровчої роботи засоби туризму включаються в ранкові та вечірні прогулянки не менш двох разів на тиждень і представлені екскурсіями; цільовими прогулянками; топографічними прогулянками; рухливими іграми з включеннями пошукових ситуацій, які проводяться на прогулянках; ігровими комплексами у приміщенні, на участку дитячого садку з використанням природних і соціальних об'єктів;

- активний відпочинок дітей також урізноманітнюється за допомогою засобів туризму і організовується у формі походів вихідного дня за участю батьків і туристських свят, які проводяться у формі ігрових комплексів і

прогулянок-походів. Доцільно також „День здоров'я” проводити у формі туристського зльоту.

Навчальний рік (з вересня до травня) умовно поділяється на три сезонних цикли – осінній, зимовий і весняний. В одному циклі планується не менше 12 фізкультурних занять туристської спрямованості. Щомісячно підводяться підсумки у формі фізкультурних розваг, які включають в себе елементи туризму і краєзнавства. Сезонний цикл доцільно завершувати туристським святом.

Нами розроблені сценарії для різних форм туристсько-краєзнавчої діяльності.

Організація і методика проведення занять туристсько-краєзнавчої спрямованості з дошкільниками відбувається у відповідності з дотриманням збереження основних дидактичних закономірностей, правил і принципів, з урахуванням вікових особливостей нормування величини фізичних навантажень.

Література

1. “Дитина”: Програма виховання і навчання дітей від 3 до 7 років / Наук. кер. О.В. Проскура, Л.П. Кочина, В.У. Кузьменко. – К., 2003. – 327 с.
2. Головащенко О.В. Туризм як форма реалізації людиною свого потенціалу. // Проблеми розвитку спортивно-оздоровчого туризму і краєзнавства в закладах освіти: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – К.: Обрії, 2002. – С. 128-130.
3. “Малятко”: Програма виховання дітей дошкільного віку / Наук. кер. автор. кол. – З.П. Плохій – К., 1999. – 286 с.
4. Палатний А.Л. Значення туристської діяльності в екологічному вихованні дитини// Гуманітарний вісник державного вищого навчального закладу “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені

Григорія Сковороди”: Науково-теоретичний збірник. Спеціальний випуск: Педагогіка. – Тернопіль: Видавництво Астон, 2006. – С. 132-137.

5. Пангелова Н.Є., Попов М.Д. Зміст та організаційна структура туристсько-краєзнавчої діяльності в умовах дошкільної освітньої установи //Гуманітарний вісник державного вищого навчального закладу “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”: Науково-теоретичний збірник. Спеціальний випуск: Педагогіка. – Тернопіль: Видавництво Астон, 2006. – С. 137-142.

SECTION 4

**SPIRITUALITY AND HUMANISM AS THE FACTORS OF
STRENGTHENING OF PERSONAL RESOURCES
AND QUALITY OF LIFE**

**ОРГАНІЗАЦІЯ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ДИТИНИ
В ДОШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ НОВОГО ТИПУ
ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇЇ РОЗВИТКУ**

Березіна О.О.

Маріупольський державний університет, м. Маріуполь, Україна

olliaberezina@gmail.com

Життєдіяльність дитини у дошкільному навчальному закладі, зокрема у дошкільному навчальному закладі нового типу, розглядається нами як багатофакторна форма її активності, логічне поєднання різних видів діяльності. Дитина є суб'єктом пізнавальної, предметно-практичної та комунікативної діяльностей, завдяки чому задовольняє свої потреби у фізичному, психічному та соціальному зростанні. Як суб'єкт життєдіяльності вона активно орієнтується в довкіллі, пристосовується й впливає на нього, розвивається (І.Бех, О.Кононко, Є.Фромм, С.Якобсон та ін.). У нормативних документах звертається увага педагогів на уникнення участі дітей тільки в організованій навчальній діяльності та рекомендується наповнення їх життя різноманітним змістом упродовж всього дня. При цьому виокремлюється роль вільної, самостійної діяльності дошкільника, в якій він має право вибору – де, коли, скільки часу, з ким і як діяти. Наприклад, програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» проголошує важливість реалізації педагогом індивідуального підходу до розвитку, виховання та навчання дошкільників. [2]

Це розглядається нами як важливий принцип розбудови дошкілля – впровадження у практику особистісно орієнтованої моделі дошкільної освіти. Діяльність дошкільного навчального закладу нового типу перш за все спрямована на забезпечення якісної організації життя дитини, її гармонійного й всебічного розвитку, створення в умовах закладу розвивального простору для формування життєвих компетенцій вихованців. Специфіка діяльності дошкільних навчальних закладів нового типу полягає в тому, що робота педагога спрямована на створення та впровадження у життя і діяльність дошкільників принципів індивідуального та диференційованого виховання. Розгортаючи своє дослідження, з самого початку ми вивчили стан освітньої діяльності дошкільних навчальних закладів нового типу, проаналізували та обґрунтували необхідність впровадження певних організаційно-педагогічних умов. Для цього було створено факторно-критеріальну модель оцінки ефективності організації освітньої діяльності дошкільних навчальних закладів. Ця модель розроблялась нами на засадах кваліметричного підходу. [3]

Основними компонентами структури освітньої діяльності дошкільних навчальних закладів було виокремлено такі: організація життєдіяльності дитини, навчання, виховання та її розвиток. Критерії та показники сформованості компетенцій особистості дитини розроблялися відповідно до освітніх ліній, визначених у Базовому компоненті дошкільної освіти: «Особистість дитини», «Дитина в соціумі», «Дитина у природному довкіллі», «Дитина у світі культури», «Гра дитини», «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі», «Мовлення дитини».

Маємо на меті розглянути перший компонент нашої моделі – організацію життєдіяльності дитини в умовах дошкільного навчального закладу нового типу як фактор підвищення якості освіти та життя дошкільника. В межах цього фактору під час декомпозиції на критерії враховуючи державні вимоги у сфері дошкільної освіти, що визначені Законами України «Про освіту», «Про дошкільну освіту» та Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні, вважаємо за доцільне виокремити гуманістичну спрямованість освітньої діяльності, а саме особистісно зорієнтований підхід. Таким чином, організація життєдіяльності дитини в умовах

дошкільного навчального закладу нового типу визначається її відповідністю особистісно орієнтованому підходу в освітній галузі.

Під час розв'язання цього критерію (особистісно орієнтований підхід в освітній діяльності дошкільного навчального закладу) ми спиралися на його визначення як спеціальної методології дошкільної освіти, що визначає її сутність як соціально-педагогічного феномена і являє собою систему вихідних концептуальних уявлень гуманістичного спрямування (І.Бех, О. Кононко, С.Ладивір, Г.Назаренко, С. Подмазін та ін.). Системне перетворення традиційного підходу в дошкільній освіті на особистісно орієнтований передбачає сутнісні зміни методологічної основи, освітніх пріоритетів, цілей, змісту, методів, форм, освітніх результатів їхньої педагогічної діяльності. Тому під час аналізу організації життєдіяльності дитини в умовах дошкільного закладу нового типу ми враховували наступні параметри для порівняння традиційного та особистісно орієнтованого підходів: спрямованість освітньої діяльності, освітня програма, позиція вихователя та його стиль спілкування з дітьми, основні методи виховання та навчання, результат (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика традиційного та особистісно орієнтованого підходів в умовах ДНЗ нового типу

Параметри порівняння	Традиційний підхід	Особистісно орієнтований підхід
Спрямованість освітньої діяльності	Підготовка до школи, формування необхідних знань, вмінь та навичок	Всебічний розвиток дитини: особистісний, соціальний, фізичний, культурний, творчий тощо
Освітня програма	Однакова для всіх	Індивідуальна з урахуванням зони найближчого розвитку дитини
Позиція вихователя та стиль спілкування з дітьми	Позиція – понад дітьми; авторитарний, суб'єкт-об'єктний стиль, спрямований на виконання дітьми усіх вимог	Позиція – поряд з дітьми, поміж дітей; діалогічний, суб'єкт-суб'єктний стиль, спрямований на створення емоційного комфорту та умов для особистісного розвитку дитини
Основні методи виховання та навчання	Репродуктивні методи, монологічні	Практично-дослідні, пошукові методи, спостереження, співпраця з дорослими
Результат	Дисциплінованість, слухняність та відповідальна орієнтованість дітей на навчання у школі, готовність до навчання у школі	Активність, самостійність та відповідальність дитини, соціалізація дитини, розвиток її здібностей

Як бачимо, традиційний та особистісно орієнтований підходи в дошкільних навчальних закладах нового типу суттєво відрізняються за всіма без виключення параметрами – за метою, за змістом, за методикою та результатом.

На основі нашого аналізу якості освітньої діяльності в дошкільних навчальних закладах нового типу маємо констатувати деякі особливості організації життєдіяльності дитини.

По-перше, організація життєдіяльності дитини в дошкільному навчальному закладі проводиться з урахуванням її вікових та індивідуальних особливостей, побажань батьків та специфіки напрямку діяльності самого закладу.

По-друге, буття дитини в дошкільному навчальному закладі нового типу – це послідовний перебіг певних його складових, які нормують чергування активної діяльності та відпочинку. Основні з них: ранкові, денні, вечірні прогулянки, різноманітні гігієнічні процедури, харчування (сніданок, обід, підвечірок, вечеря), ігри (самостійні та організовані), спілкування (з дорослими та дітьми), заняття (колективні, підгрупові, індивідуальні, самостійні), відпочинок (релаксація), сон.

По-третє, організація життєдіяльності дитини в умовах дошкільного навчального закладу відбувається за режимними моментами та видами дитячої діяльності, які організуються як педагогом, так і самостійно за ініціативою дітей.

Наступна особливість полягає в організації розвивального середовища в дошкільному навчальному закладі нового типу. Оформлення інтер'єру приміщень, підбір меблів, іграшок, фізкультурного знаряддя відповідає «ергономіці дитинства» та підпорядковується задачам фізичного, психологічного та соціально-духовного здоров'я дошкільника. Альтернативою жорсткій функціональній закріпленості «зон» і «куточків» виступає динамічне пристосування різних частин приміщення до потреб та інтересів дітей.

Впровадження особистісно орієнтованої моделі освіти не означає вилучення з розкладу життя занять як організованої форми діяльності дітей

дошкільного віку, але якщо за традиційним підходом метою занять було *навчити, передати* знання й вміння, то тепер мета стає більш гуманістичною – *допомогти* дошкільнику опанувати складну науку життя, *набути компетентності* у різних його сферах тощо.

Отже, результатами нашого дослідження доведено доцільність визначення та впровадження таких організаційно-педагогічних умов забезпечення освітнього процесу у дошкільних навчальних закладах нового типу, які будуть спрямовані на розвиток кожної дитини.

Література

1. Кононко О. Внутрішній світ дошкільника та умови його актуалізації // Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя, 2015. – С.77-81.
2. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція). У 2 ч. Ч.ІІ. Від трьох до шести (семи) років / Аксьонова О.П., Аніщук А.М., Артемова Л.В. [та ін.]; наук .кер. О.Л. Кононко. – Київ: ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2014. – 452 с.
3. Рябова З. Кваліметричний підхід в управлінні навчальним закладом / З. Рябова, Р. Назарян // Палітра педагога. – 2003. – № 3. – С. 13–17.

ГУМАНІСТИЧНЕ ЯДРО ТВОРІВ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ В КОМУНІКАТИВНОМУ ПРОСТОРИ СУЧАСНОСТІ

Біличенко О. Л.

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

Olgabelichenko64@mail.ru

Основою парадигми суспільного розвитку в ХХІ ст. стали людина як найвища цінність і культура як умова самоорганізації і саморозвитку

особистості. В процесі реалізації творчого потенціалу індивіду і формування особистісної культури у відповідності з об'єктивними вимогами та реальними можливостями сучасного світу велику роль відіграють і твори художньої літератури. Духовний світ людини визначається творами літератури, які вона прочитала, оскільки найповніше культурні, морально-етичні та естетичні цінності суспільства знаходять своє відображення в літературі.

Сучасний світ володіє значним потенціалом культури, але внаслідок нерозвиненості соціальних механізмів включення людей в світ краси та формування вмінь і навичок жити за законами краси у значної їх частини, зокрема молоді, не вироблені відповідні ціннісні орієнтири і потреби наслідувати культурні традиції.

Життя сучасної людини проходить не тільки в соціумі, але й в культурі. На межі століть відбувся нечуваний розрив між традиціями, людьми, епохами, культурами, що привело до глобальної кризи культури. Дослідники, зокрема, М. М. Скатов, наголошують, що криза культури відбувається в художній творчості, яка віддзеркалює сучасне буття культури [1]. Одна із істотних ознак цього явища – гібридизація культури, тобто штучне поєднання несумісних культурних світів, що можна часто спостерігати в різних видах художньої творчості, орієнтованих в значній мірі на естетику постмодерну з його установкою на реконструкцію, колажність, “мозаїчність” сприйняття, оцінку соціокультурної дійсності.

Але саме в цей кризовий період складаються нові концепції, моделі і парадигми літератури, читання та формування “людини культури”. Основні зусилля необхідно спрямувати на те, щоб включити людину в минуле, сьогодення і майбутнє культури. “Людина культури” – це багатовимірна особистість, що формується і розвивається в просторі діалогу.

Гуманітарне мислення в наш час стало розглядатися як потужний діалог з основних, головних питань буття, як спілкування різних культур, різних смислів. Сама культура може розумітися як діалогічна, втілена в творах самосвідомість різних цивілізацій.

Визначальним в “людині культури” є усвідомлення особистістю історико-культурного типу свідомості, або художньої свідомості. Вона, з одного боку, розуміється як поліфункціональна дієва система, що формує і транслює універсальний і разом з тим унікальний духовний досвід людства. З іншого боку, розглядається як система, що регулює художньо-творчу діяльність і спрямовує її в процесі художнього освоєння соціуму та спілкування людей.

Треба зауважити, що в основі будь-якого типу культури лежить певний тип художньої свідомості, що відображає свідомість людини в єдності її інтелектуальних і чуттєвих сторін. Занурюючись в художні тексти і усвідомлюючи своєрідність художньої свідомості культурної епохи, реципієнт твору літератури розвиває свою художньо-естетичну сферу. Головним показником її розвитку є здатність розуміти художню світоконцепцію певного типу культури або окремих її явищ. Художня світоконцепція – це свого роду прообраз, крізь призму якого відтворюється письменником або реципієнтом твору культурний універсум.

Художня література, як відомо, відіграє значну роль в становленні особистості, сприяє збагаченню читацьким і життєвим досвідом, формує образне мислення, виховує художній та естетичний смак, впливає на утвердження моральних основ особистості.

Як вже зазначалось, духовний світ людини визначається творами літератури, які вона прочитала. Читання і обговорення цих творів повинно стати основою процесу формування гуманістичного світогляду. Серед ознак творів літератури, які необхідно враховувати, можна назвати такі, як:

1. Це твори, що прочитала найбільша кількість людей, у яких було більше читачів, ніж у інших творів.
2. Це твори, що мають найбільшу кількість альтернативних та незалежних інтерпретацій.

Перш за все ці твори повинні відрізнятися здатністю знов та знов ставати предметом дискусій.

Велике значення надається, в першу чергу, класичній літературі, в творах якої ставилися фундаментальні проблеми, в яких містяться великі ідеї та думки. Це ті ідеї, спираючись на які людина повинна розмірковувати і про своє власне життя, і про світ, в якому вона існує. Це ті найголовніші речі, про які необхідно говорити й які має сенс пізнавати, якщо людина хоче зрозуміти світ, суспільство і себе. Ми переконані, що ці вимоги щодо творів художньої літератури можуть виконуватися за умови наявності в творі літератури гуманістичного ядра.

Щоб здійснився процес взаємодії, необхідно враховувати внутрішні фактори, які визначають творчу активність читача твору. Вони виступають як розгортання суб'єктивного світу особистості, який проявляється в різноманітності культурного поля особистості, в значній мірі корегуючи творчий процес.

Особистісний світ культури спирається на систему пізнавальних, емоційно-комунікативних, ціннісно-орієнтуючих установок. Пізнавальні установки передбачають одержання нових знань. За рівнем опосередкування їх класифікують як ситуативно-орієнтуючі, внутрішні, теоретичні та методологічні.

Найбільш безпосередньо соціальна природа людини проявляється в її емоційно-комунікативних установках. Це прагнення до емоційного спілкування, намагання зняти емоційну напругу шляхом перенесення на інший об'єкт. На емоційному контакті заснована естетична насолода. Творами художньої літератури задовольняється прагнення до естетичних форм емоційного контакту. Ціннісно-орієнтуючі установки покликані гармонізувати внутрішній світ особистості, привести в систему потреби, норми, цінності.

Для вирішення проблеми гуманістичного ядра художніх літературних творів, необхідно розглянути діалогічну природу гуманітарного пізнання взагалі. Діалог як принцип, що розкриває внутрішню сутність розуміння, діалогічний характер інтерпретації текстів – це актуальні проблеми методології гуманітарних наук. Характерною особливістю гуманітарного пізнання є також

те, що в гуманітарних науках проблеми адекватності знання та його істинності розділені, їх критерії не співпадають. В гуманітарному пізнанні об'єктивно-істинне знання складає свого роду ядро й є основним стрижнем. Для того, щоб стати адекватним, йому ще потрібно “набути” знання про велику кількість супроводжувальних моментів, якими виступають культурно-історичний контекст, мовні характеристики, світоглядні, життєві установки автора тексту і його дослідника та інші умови.

Завданням гуманітарного пізнання є осягнення смислу текстів, їх розуміння, що здійснюється посередництвом побудови моделі, в яку можуть бути включені специфічні гуманітарні прийоми тлумачення текстів. Кожна модель має об'єктивно-істинне ядро, яке забезпечує відповідність смислу тексту смислу інтерпретації, а також знання про ядро, що створює адекватність гуманітарного знання. Концепція гуманістичного ядра, на нашу думку, глибоко діалектична, вона дає можливість показати, що всі чинники в творі не статичні, крім гуманістичного ядра. Вона доводить, що всі складові за своїм змістом багатозначні, рухомі і передбачають постійні зміни в загальній структурі твору. Вони можуть бути схильними до інновацій і характеризуються відносно меншою стабільністю, але ядро твору виступає як стабільна цілісність, забезпечує сталість. Як чинники літературного твору, так і ціннісна орієнтація особистості можуть змінюватися в залежності від ряду факторів. Зокрема це економічні умови, етичні норми, естетичні ідеали. Але наявність гуманістичного ядра дасть можливість виконати мету виховання в сучасних умовах, яка, полягає у вихованні вільної гуманістичної особистості, орієнтованої на сприймання загальнолюдських моральних цінностей.

Читання за таких умов виступає механізмом усвідомлення, коли гуманістичний зміст набуває характеру особисто значущого. Таким чином, здійснюється перехід важливих гуманістичних цінностей в індивідуальну свідомість, формується світогляд.

Гуманістичне ядро визначає науково-організаційні засади оптимального функціонування творів художньої літератури в сучасному соціокультурному

середовищі. Воно висвітлює перспективні напрямки пошуку інноваційних систем і технологій, і доводить, що всі складові частини, функціональні особливості існують не окремо, не паралельно одне до одного, а в нерозривному зв'язку та взаємозалежності. Вони переходять один в одного, кожний з них виступає своєрідним продовженням інших, набуває якісної певності з іншими і через них. Але, незважаючи на цей гармонійний зв'язок, окремо взяті, вони не втрачають своєї специфіки, відображаючи одну з якостей цілісного феномену літературного твору, складової комунікаційного простору. Пріоритет гуманістичного ядра твору необхідним чином пов'язаний з розвитком суб'єктивності людської діяльності, надаванням першочергової уваги розвитку внутрішнього світу особистості.

Творчість людини ніколи не буває результатом дії тільки внутрішніх або тільки зовнішніх культурних факторів. Це завжди взаємодія внутрішнього і особистісного світу культури та зовнішнього соціокультурного поля, коли відбувається трансформація зовнішніх соціокультурних факторів у внутрішні. Посередником у цьому процесі може бути і твір художньої літератури.

Література

1. Скатов Н. Н. Погружение во тьму / Н. Н. Скатов // Литературная газета. – 2003. – №7. – 19-25 февраля.

ЕТИЧНА КОНЦЕПЦІЯ КОХАННЯ, МОРАЛІ Й ДУХОВНОСТІ В ПОЕЗІЯХ В.СОСІЮРИ

Бондаренко Г.І., Бурлака А.Е.

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

bonikol2010@gmail.com

Останнім часом актуалізація гендерних проблем спричинилася до зростання кількості спеціальних наукових робіт філософського,

психологічного, культурологічного характеру. Усе більше визнання в науковців знаходить твердження, що гендерні стереотипи, пов'язані з уявленням про чоловічу й жіночу сутність, не є щось природне, а твориться суспільством і культурою.

Емоційна почуттєва сфера потребує завжди нового досягнення на нових рівнях життєвих сутностей, потребує освоєння психологічних глибин творчого «Я» засобами найсучаснішого поетичного інструментарію. О.Білецький зазначає, що унікальний світ інтимного переживання ліричного героя обдаровує нас незвичайним симбіозом мислительної і почуттєвої енергії, запрошуючи до співпереживання, до самовиявлення й самовдосконалення. Його притягальна сила, безперечно, живиться струмами закоханого серця [1. с.124].

До теми інтимної лірики зверталися як філософи й психологи, так і поети та критики, а саме: В.Гринько, І.Дузь, Л.Жадан, П.Орленко, П.Сердюк, М.Томенко, М.Ткачук та ін.

У художньому світі Володимира Сосюри виявлено такий живий, радісний і болісний, тривожний і неспокійний простір інтимних переживань нашої сучасності, що його енергія проміниться далеко за межі авторського «Я», явивши нам іпостась кохання як абсолют, як надію на духовне безсмертя.

Поет увійшов у життя з величезною любов'ю до Батьківщини, яка часто співзвучна з глибоким почуттям письменника до подруги. Митець з однаковою силою малює індустріальні пейзажі і безмежні лани золотої пшениці, передає співи пташок і симфонію заводських гудків, громадянські роздуми і задушевні інтимні переживання.

М.Томенко зазначає: «За умов відсутності сформульованих світоглядних основ сучасного українця, духовне життя набуває ключового значення. Тому на емоційному масовому рівні читається своєрідна «легендарність» та «унікальність» почуттєвого інтимного світу українця»[7, с.93]. Саме це стало основою авторської версії так званої концепції українського кохання. А головне слово спілкування в нашому інтимному світі, що однаково симпатично і

привабливо звучить різними мовами, усе-таки українською – кохання, найбільш мелодійно, пристрасно, загадково.

Метою нашого дослідження є виявлення впливу творчості Володимира Сосюри, спрямованого на формування духовного світу особистості людини.

Щирість, задушевність, яскрава, емоційно наснажена образність, звернення до найсокровенніших людських почуттів – основні риси поетичної спадщини В.Сосюри, якого справедливо називають одним із найтонших ліриків української літератури ХХ століття. Поет, філософськи осмислюючи життя, уміє через окрему влучну деталь, художній образ розкрити широку, узагальнюючу картину дійсності, висвітити найскладнішу проблему «інтимної лірики». По праву користується любов'ю читачів, зокрема, молоді, прекрасна, чиста, інтимна поезія співця кохання.

Йому вдалося передати ті найпотаємніші почуття, які живуть у серцях багатьох людей, але про які не кожен може сказати. Це стосується й інтимної лірики поета. Щастя побачення й сум розлуки, радість від розділеного почуття і туга за нездійсненою любов'ю – усе це знаходить свій вияв у ній. У пісні кохання автора помітна гармонійна єдність людської душі зі світом, яка виявляється і в розумінні любові як непереможного закону життя:

*Пройдуть мільйони років,
І навіть і тоді, у травах і квітках,
Сіятиме мій спів про тебе, яснооку,
Як промінь зір, що зник давно вже їхній прах...* [6, с.95].

Стилю В. Сосюри притаманні ніжність і задушевність, лаконізм, вагомість слова, невимушеність і природність.

Інтимна лірика Володимира Сосюри – не замкнена сфера, хоч і належить вона безроздільно двом закоханим серцям. Н.Пільгук зазначає, що в ній досить простору для почуттів громадянських. Любов до рідної землі, до Вітчизни, до коханої нероздільна і виростає з єдиного соціального кореня. Через тисячі літ прийшло до нього, вільного і щасливого, справжнє кохання. Чисто у своїх помислах, воно, однак, знає і ревності, і страждання, і розлуку [5, с.13].

Багато віршів В. Сосюра присвятив коханій дівчині Марії, це ім'я було символом великої любові і вірності, джерелом глибоких переживань і невичерпного натхнення. Це про неї й для неї написані вірші про кохання. Так, Марія Гаврилівна – це дружина поета, їй і присвячено багато віршів і кілька збірок. Поезія «Марії» цікава гіперболічністю образної мови, багатством риторичних засобів і, як завжди в Сосюрі, щирістю почуттів:

*Якби помножити любов усіх людей,
Ту, що була, що є й що буде,
То буде ніч. Моя ж любов як день,
Не знають ще чуття такого люди [6, с.94].*

Тут щиро й невимушено розповідається про вражаючий спектр любовного переживання сильного чоловіка, закоханого раз на все життя:

*Якби зібрать красунь усіх віків,
Повз мене хай ідуть вони без краю,
Марії я на них не промінюю,
Ні одній з них не вклониться мій спів [6, с.94].*

У цих рядках – філософське осердя твору, його суспільно значима ідея: усе, що хороше між людьми, не гине марно, не зникає безслідно, воно залишає на землі свій добрий скарб краси й любові, зазначають П.Лещенко та І.Мазур [4, с.132]. Отже, у звичайній ліричній мініатюрі, пройнятій медитативним настроєм і замрією, знову поєдналися, як сестри, любов до життя в усьому його повноцвітті, до коханої людини і Вітчизни.

Оспівуючи жіночу красу, поет славить нетлінність людської духовності. Зовнішній образ коханої окреслений скупом: золотисте волосся, голубі очі. Нерідко вона виступає метафоричним уособленням весни, цвітіння, жаданого щастя («Яка гроза в душі моїй гриміла!.. А ти прийшла – і серце розцвіло»).

Світлим смутком, печаллю розлуки віє від поезії «Догорає вечір, квітка пурпурова». Але домінуючим і тут виступає мотив життєдіяльності, мотив гармонійного єднання людини й природи:

У поезії, що відтепер прагне розкрити читачеві не тільки чуттєву картину

світу, а й принесене досвідом розуміння його моральних законів, посилюється дидактичний струмінь. У вершинних зразках ліричних поетів персонаж – це ілюстрація добра і щастя, а їх духовний перебіг – досконалість: «Я життя зеленолукеє, п'ю, немов зорі вино. Дощ іде і наче стукає срібним пальцем у вікно».

Нового тембру набувають і мотиви кохання. Почуття не згасли, але час невблаганний, кожний вік має свої особливості. Тож все частіше з'являються елегійні роздуми про життя, його невідворотні закони. Наймолодшою героїнею стає онука – зелений пагінець життя. Поглиблюється філософське підґрунтя інтимної лірики В. Сосюри. Не слабне її оптимізм, бо ж аргументи на його користь, як і раніше, залишаються невичерпними, зазначає Т.Бовсунівська [2, с.172].

Змальовувана дійсність для В.Сосюри – безумовно позитивна й прийнятна, тотожна таким поняттям, як юність, життя, вічність, любов тощо. Осердям цієї ідеї є апологетизація життя як такого в усіх його багатоліких виявах. І тому різновартісними тут є любов до жінки й до краю, замилювання природою й людським трудом: це різні вияви одухотвореності, що має самочинне й незалежне від ідеологічних установок значення. В універсальності сповідуваних В.Сосюрою духовних цінностей – сила поета, що звільнила його кращі твори від суспільно-історичної фальші й облуди.

Під пером В. Сосюри етична категорія «любов» набуває ознак природного, прекрасного, що пов'язана з людською долею, яка повертається різними гранями – щастям і нещастям. Життя, як відомо, не стоїть на місці, не застигає на одному рівні. Воно в безупинному русі, динаміці, у вічній змінюваності й оновлюваності, у народженні й зростанні зелених паростків нового, прийдешнього, завтрашнього. І кожна мить сьогодення, либонь, дарує нові паростки, які вповні розквітнуть десь потім, у ближньому чи подальшому майбутньому. У сучасних дослідженнях наголошується, що через дискурс любові проходять багато ідеологічних установок, культурні норми, владні заборони і соціальні утопії. Отже, інтимна лірика – одна, а бачення її різне.

Художня література – це універсальне зображення переживань і почуттів, які можуть викликати однаково як сміх, так і сльози, бо вона впливає не лише на свідоме / несвідоме, а й на формування характеру.

Література

1. Білецький О.І. Літературно-критичні статті. – К.: Дніпро, 1990. – 252с.
2. Бовсунівська Т. Феномен українського романтизму. – К.: Либідь, 1998. – 256 с.
3. Жадан Л.В. Без тебе немає мене... Інтимна лірика В.Сосюри // Все для вчителя. – 2004. – № 34-35. – С.27-35.
4. Лещенко П.Я., Мазур І.П. Вивчення творчості В.Сосюри в школі, К.: Радянський письменник, 1967. – 328с.
5. Пільгук Н. Без тебе немає мене // Радянська жінка. – 1988. – №12. – С.12-14.
6. Сосюра В.М. Весни дихання. – К.: Молодь, 1964. – 253 с.
7. Томенко М.В. Теорія українського кохання. – К.: Либідь, 2002. – 128 с.

SPIRITUAL RETREAT CENTERS AS A NEW TYPE OF RECREATIONAL STRUCTURE AND ITS INFLUENCE ON THE SPIRITUAL GROWTH OF THE NATION

Holubchak K.

*Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ivano-Frankivsk,
Ukraine*

golubchak.kateryna@gmail.com

The question of spiritual development and recreation of the society is of particular importance nowadays, in as much as the spiritual growth of the nation always leads to its prosperity. The harmonious growth of the individual sets the task of rational organization of the youth leisure, which shall at this stage promote the

development of creative abilities, talents, live communication and facilitate the psychological pressure and stress of modern life rhythm. One of the most effective methods of good Christian education is the spiritual retreats, which have been popular for a long time among the world experience of recreation and led to the emergence of a new kind of recreation structures – spiritual retreat centers.

The study aims to analyse the spiritual retreats as a process of communication impacts of multi-vector orientation on the individual of the young man and its worldview, and the determination of the spiritual retreats in the architectural space.

There is lack of scientific works dedicated to complex research of spiritual retreat centers architecture in Ukraine, and that causes a critical need for such studies. However, the researches related to the subject may be used. In particular, the spiritual formation of personality is researched by many Ukrainian scientists (L. Rudnytskyi Yu.Zeleniuk [1]).

Analysis of the origin and development of religious centers and their functional and space-planning organization are covered in the thesis researches by T. Bulychova [2] R. Stotsko [3], A.Zhovkva [4]

In the last few years, in addition to the increasing number of newly built churches and monasteries, there is observed a real growth of the spiritual and educational infrastructure. Wealth of spiritual and educational institutions, centers for retreats and parish centers have been created near churches, community centers and pilgrimage centers, which caused the intensive development of the parish life.

It is very important for contemporary young person to find some time for praying and spiritual renewal. The time of spiritual rest allows to look at the reality of a problem from the other side and to find a smart and rational solution of the problem. The most common form of the spiritual education is the spiritual retreats laid by St. Ignatius Loyola. During spiritual retreats it is provided the accommodation in the retreat house for a certain period of time (from several days to one month) for spiritual renewal and purification.

Spiritual exercises perform a number of important functions:

- renewal of human capacity for self-realization and mental improvement;

- knowledge and affirmation of life truth and justice;
- glorification of human values, beauty and kindness;
- formation of spiritual guidelines and life goals;
- renewal of personal cultural and spiritual qualities;
- obtaining the charge of spiritual energy.

Because of fast development of the modern world and changing of human interests, the modern retreats have not only ascetic and strict nature. The program of spiritual retreats, besides meditation and prayers includes also the elements of entertainment, games, Christian songs, mountain hiking, relaxation and healthy outdoor recreation. This form of retreats is especially attractive for the young generation, kids and teenagers who are attached to the spiritual sources of purification and Christian truths knowledge through healthy and cheerful Christian rest.

In Ukraine the practice of spiritual retreats hasn't been formed as a separate type of recreation and they are held mainly in parish churches or monasteries. The distinguishing of retreat centers as a separate kind, supplemented with other recreational opportunities, and coordination with the local needs of society should bring a new effect of the recreation [6]. Taking into account the specifics of the spiritual rest and the spiritual retreats in particular, the basic principles should be defined and a specific model of spiritual retreat centers should be developed.

According to L. Hnatiuk and H. Moiseiev the retreat center combines the features of the spiritual educational center, the monastery complex and the recreational center [6], and therefore performs three important functions: informatively-cognitive (creates the foundation for personal fulfilment), spiritual enlightenment (creates the basis for spiritual growth) and recreational that provides the possibility of the physical and spiritual healing and rest.

Having a wide range of spiritual and recreational functions, the spiritual retreat centers are intended to satisfy spiritual needs of the wide range of tourists, pilgrims, parishioners that requires a special approach to architectural solutions. Therefore, we need the careful design of principles of architectural and planning organization of the spiritual retreat centers including modern needs of the young generation.

The volume-spatial structure and the functional system of spiritual retreat center depends on several important factors. The determinative prerequisite for building of the retreat center is the availability of resource base for forming of institutions and infrastructure: historical, cultural or natural heritage, economic and social resources. These factors determine the potential of the spiritual retreat center. [6]The functional program of the center and the targeting on a specific age or social are no less important factors affecting the architectural solution of the spiritual retreat centers groups.

The analysis of contemporary world experience of architectural organization of religious institutions allows to define certain architectural features, including ambitious contemporary architectural solutions of facades, using new building materials and design technologies, flexible and functional open-plan space system that best meets the spiritual, aesthetic and physiological needs of the visitors. Besides the special attention should be paid to the architectural style, which in each certain case is unique and extraordinary – from the simple ascetic minimalism to the elegant classics. Also, the use of folk motifs and application of the principles of ecological architecture can be observed.

Summing up, it should be mentioned that the lack of the spiritual recreation facilities in our country makes the destructive impact on the cultural, spiritual and educational development of Ukraine and on the nation's prosperity.

The experience of functioning of these institutions in the whole world proves their popularity and relevance in the modern society. The spiritual retreat center, along with other institutions of sacred significance, such as monasteries and temple complexes is an important sector of the spiritual and cultural life of every nation, contributing to the strengthening of national faith, and bringing together young people around the spiritual centers. The spiritual retreat institutions play the primary role in the complete formation of personality and are called to meet the spiritual needs for leisure of the young man. The need for the formation of a network of the spiritual recreation establishments in the general system of spiritual, cultural and

recreational facilities is becoming more and more urgent, which certainly will lead to the expansion and improvement of the existing religious and tourist infrastructure.

References

1. Zelenyuk Y.O. (2013) Religious tourism communications as means of education of the individual // Scientific Notes [National University "Ostroh Academy"]. Psychology and Pedagogy. – Vol. 23. – pp. 88-95.

2. Bulychova T.V. (1994) Orthodox spiritual centers architecture in Ukraine (PhD Thesis) / Kyiv: Kyiv State Technical University of Building and Architecture.

3. Stotsko R.Z. (2008) Principles of architectural and typological theological educational institutions UGKC (PhD Thesis)/ Lviv: National University "Lviv Polytechnic".

4. Zhovkva O.I. (2008) Principles of architectural and planning decisions of orthodox theological educational institutions (PhD Thesis)/ Kyiv: KNUBA

5. Spiritual exercises of saint Ignatius Loyola. [online] available at: <http://www.s.oleh-sj.com/>. [accessed 22 October 2016].

6. Gnatyuk L.R., Moiseyev G.P. (2010) Peculiarities of the environmental design of Retreat Centers // Modern problems of architecture and city planning. – Kyiv: KNUBA. – Vol. 24. – pp. 23-31.

ДУХОВНОСТЬ КАК ПОКАЗАТЕЛЬ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО БЛАГОПОЛУЧИЯ СТАРШЕКЛАССНИКОВ

Егорова Е.Б.¹, Кизим А.С.², Сухомлин А.С.³

Донбасский государственный педагогический университет,

г. Славянск, Украина

¹elena.gritsenko@mail.ru, ²kizimania @yandex.ru, ³anna.suhomlyn@mail.ru

В условиях экономического, социального и политического кризиса в украинском обществе как никогда остро стоит проблема воспитания

подрастающего поколения, формирования его духовности.

Духовное, по мнению В. Франкла [8], отличает человека от животного, присуще лишь ему и только ему. В. Шадриков [9] утверждает, что центральным, главным источником духовности есть осознание себя и своих отношений с другими людьми.

В психологии окончательно утвердилась мысль, что духовная жизнь взрослого в значительной мере предопределена детским опытом, основой которого являются особенности отношений с матерью. Если ребенок был окружен настоящей любовью, то это является одним из фундаментальных позитивных формирующих влияний на психику, формируя открытость и доверие. Они, отмечает В. Москалец, необходимы для ощущения собственной неповторимости, ценности, достоинства, для зарождения способности любить и заботиться о других. Все это является психической подпочвой духовности [3].

Развитие духовности особенно актуально в период юности. Характеристику юношеского возраста как сенситивного периода развития духовности подтверждает ряд научных работ [2; 3]. Согласно исследованию А. Толстых [6], возрастные качественные изменения в самосознании юношей, с одной стороны, предопределяют изменение содержания и соотношение основных структурных компонентов их личностной направленности и отношения к действительности. С другой стороны – появляется необходимость самоопределения, саморазвития и самоусовершенствования. Развитие духовности юношей в контексте общего развития личности является ведущим фактором, определяющим последующее личностное становление.

Эмоциональное благополучие школьника, стабильность его поведения зависят от того места, которое он занимает в коллективе, и определяются отношениями со сверстниками, родителями, учителями. Нарушение отношений с окружающими может вызывать негативные эмоциональные состояния [1], что приобретает особую значимость в юношеском возрасте [5].

По определению О. Климишин, «духовность» является сложной динамической системой смысловых образований личности, представленной

этическим, эстетическим, интеллектуальным и экзистенциальным смыслами процессов отображения и конструирования действительности [2, с. 82].

Духовный потенциал Э.Помыткин определяет как интеграцию волевых качеств характера и духовной направленности личности, которые способствуют определению перспективных направлений последующего духовного развития личности [4, с. 124].

Таким образом, проведенный анализ современных психологических исследований проблемы духовности, духовного потенциала и эмоциональных состояний удостоверяет, что все еще отсутствует однозначное понимание указанных понятий. Проблемным остается также вопрос относительно проявления негативных эмоциональных состояний у старшеклассников с разными уровнями духовного потенциала [1 – 9].

Исследование проводилось на базе общеобразовательных школ г.Славянска и Славянского района Донецкой области. Экспериментальную выборку составили 50 выпускников, из которых 28 девушек и 22 парня. Средний возраст исследуемых 15-16 лет.

В ходе исследования решались задачи по определению духовного потенциала школьников; по изучению их ориентации на духовные ценности; выявлению негативных эмоциональных состояний старшеклассников в семье; установлению различий в проявлении духовного потенциала в ранней юности.

Для реализации поставленных задач был применен ряд психодиагностических методов и методик.

Так, согласно методике Э. Помыткина «*Духовный потенциал личности*», были выделены группы школьников. Менее всего у старшеклассников выражен высокий уровень духовного потенциала – это группа 1 (4% от всей выборки), в нее входят выпускники сельских школ. Это ученики с высоким уровнем гуманистических, эстетических, экологических ценностей; способности к самопознанию и самоусовершенствованию, самореализации и ответственности.

На втором месте группа 3 (18%) с представителями городских школ (!) с низким уровнем духовного потенциала. Это проявляется в их безразличии к

окружающим и природе, невыполнении общечеловеческих принципов и в безответственности. Абсолютное большинство составляет группа 2 (78%); в ней сельские и городские школьники со средним уровнем духовного потенциала, способные реализовывать себя в жизни, с хорошими отношениями с людьми, верные, справедливые и уважительные. Также методика «*Духовный потенциал личности*» показала различия в проявлении структуры личности в каждой группе отдельно. Так, в группе 3 преобладают показатели среднего уровня по шкале «общение» ($p < 0,05$); эти ученики избирают себе надежных друзей, умеют ценить гармонию, красоту и искусство.

А вот у старшеклассников группы 1 («высокодуховных») больше всего проявляется «характер» ($p < 0,05$) и «психофизиология» ($p < 0,001$) – оба показателя среднего уровня, указывают на попытку жить по принципам общечеловеческого сосуществования, стремления к самопознанию, к самостоятельному завершению начатых дел; на желание использовать естественные методы самооздоровления, учитывать особенности своего организма, темперамента, физически совершенствоваться, поддерживать гармонические отношения с родными в семьях, вести здоровый образ жизни.

Также у юношей с высоким уровнем духовности более развиты «самосознание» ($p < 0,001$), «направленность» ($p < 0,05$), «интеллект» (незначимо). Это указывает на тенденции к реализации своей духовности, к наблюдению за собой, к преодолению своих недостатков, на желание выполнить задание как можно лучше, на изучение жизни выдающихся людей, на поиск внутреннего смысла во многих событиях и явлениях, на осознанность в выборе будущей профессии.

Показатели по шкале «опыт» также преобладают у «высокодуховных» школьников ($p < 0,001$); это свидетельствует о том, что испытуемые в свободное время читают книги с целью самопознания, узнают о жизни выдающихся философов и мудрецов, достигших высокого уровня совершенства, получают удовольствие при оказании внимания и заботы другим людям. Изучались также ориентации выпускников на духовные ценности. Интересным для нас явился

тот факт, что среди исследуемых оказались лица, ответы которых можно оценить как отсутствие проявления определенного показателя.

Так, отсутствуют у незначительной части ребят эстетические и экологические ценности, ценности познания, самопознания и самореализации. У девушек отсутствуют ценности гуманистические, эстетические, экологические, ценности познания и самопознания. Эти оптанты составили группу 3. Ориентация на духовные ценности преобладает в группе 1 ($p < 0,05$).

Отдельно по каждой группе: у юношей группы 3 (все показатели низкого уровня), группы 2 (показатели в пределах среднего или низкого уровней) и группы 1 (показатели среднего и высокого уровней) преобладают ценности самореализации; для «высокодуховных» лиц показатель достигает высокого уровня (незначимо). То есть школьники проявляют попытку определить свою будущую профессию согласно наклонностям и способностям, применять свой потенциал в жизни, способны предвидеть некоторые события.

Также на повышенном уровне у учеников группы 1 проявляются гуманистические ценности и ценности самоусовершенствования ($p < 0,001$). «Высокодуховные» юноши стремятся сохранить природу ($p < 0,001$), в меру ответственны (незначимо), стремятся к познанию, самопознанию (незначимо) и к прекрасному (незначимо).

Для выявления сформированности духовной ценностной ориентации личности использовалась методика Э. Помыткина «Осуществления желаний». Ценности имеют небольшие различия у школьников. Так, социальные (незначимо) и индивидуальные (незначимо) ценности приоритетны у выпускников с низким уровнем духовности. Юноши с адекватным уровнем духовного потенциала на первое место поставили семейные ценности (незначимо), «высокодуховные» ученики - ценности семейные (незначимо) и духовные ($p < 0,10$). Для группы 1 важны семейное благосостояние, послушные дети в семье, верность, доброжелательность, возможность оказания помощи окружающим, гармония с природой.

Негативные эмоциональные характеристики школьников в ситуации

семейного общения изучались с помощью методики «*Кинетический рисунок семьи*» Р. Бернса и С. Кауфмана в модификации Р.Ф. Беляускайте. У старшеклассников группы 1 более благоприятная семейная ситуация (незначимо), но все же бывают негативные эмоциональные состояния в семье.

При сравнении других результатов следует заметить, что распределение показателей негативных эмоциональных состояний по группам имеет определенную закономерность – самые низкие показатели наблюдаются в группе 1 (с высоким уровнем духовного потенциала), наибольшие результаты характерные для представителей группы 3 (с низким уровнем духовного потенциала).

Так, у «высокодуховных» юношей в семейных ситуациях могут возникать тревожность (незначимо), конфликтность (незначимо), чувство неполноценности (незначимо) и враждебность (незначимо). При этом менее всего выражена тревожность, больше всего – враждебность в семье. Но все показатели в пределах нормы, и старшеклассники самостоятельно преодолевают свои негативные эмоции.

Школьники со средним уровнем духовного потенциала имеют все показатели более высокие (незначимо). Полученные данные распределились таким образом: менее всего в семье ученики переживают чувство неполноценности, в большей мере проявляется враждебность в семейной ситуации (незначимо). Негативные эмоциональные состояния этих исследуемых также можно оценить как адекватные, что происходит у большинства людей.

Для старшеклассников с низким уровнем духовного потенциала негативные эмоциональные состояния в семьях являются более типичными и наблюдаются чаще (незначимо). При этом в пределах группы 3 менее всего проявляется конфликтность (незначимо) и тревожность (незначимо), в большей мере – чувство неполноценности (незначимо) и враждебность в семейной ситуации (незначимо). Последние два показателя указывают на необходимость проведения коррекционно-профилактической работы с юношами этой группы.

Тот факт, что во всех группах преобладает враждебность, может быть связан с враждебной картиной мира у школьников и требует дополнительного исследования. Нами предложен психологический тренинг [2-7] для развития духовности у старшеклассников.

Таким образом, мы можем утверждать, что имеет место тенденция: чем больше проявляются негативные эмоциональные состояния у старшеклассников в семейных ситуациях (тревожность, конфликтность, чувство неполноценности и враждебность), тем ниже их уровень духовного потенциала и духовности, что дает возможность изменить акценты в учебно-воспитательной работе в будущем.

Литература

1. Ильин Е.П. Эмоциональное реагирование как психофизиологическое состояние / Е.П. Ильин // Эмоции и чувства. – СПб.: Питер, 2008. – С. 337 – 340.
2. Климишин О.І. Психологічні особливості розвитку духовності старшокласників у процесі навчання: дис. на здобуття наукового ступеня кандидата психол наук: 19.00.07. / Климишин Ольга Іванівна. – Івано-Франківськ, 2004. – 240 с.
3. Москалець В.П. Психологічні основи виховання духовності в українській національній школі: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня доктора психол. наук: 19.00.07. / Москалець Віктор Петрович. – К., 1996. – 49 с.
4. Помиткін Е.О. Духовний розвиток учнів у системі шкільної освіти: Науково-методичний посібник / Е.О. Помиткін. – К.: ІЗМН, 1996. - 164 с.
5. Ткачук О. Вплив сім'ї на виховання духовності молоді. / О. Ткачук, М. Оліяр // Єдність національного та загальнолюдського у формуванні морально-духовних цінностей: Збірник наукових праць. – Івано-Франківськ: Вид-во «Плай» Прикарпатського університету, 2002. – С. 143-146.
6. Толстых А.В. Возрасты жизни // А.В. Толстых. – М.: Мол. гвардия, 1988. – 223 с.
7. Тренинг развития жизненных целей / Под редакцией Е.Г. Трошихиной. – СПб.: Речь, 2001. – 216 с.

8. Франкл В. Духовность, свобода, ответственность / Виктор Франкл // Человек в поисках смысла: Сборник / Пер. с англ. и нем. – М.: Прогресс, 1990. – С. 93-129.

9. Шадриков В.Д. Истоки духовности. Духовность как выражение человечности / В.Д. Шадриков // Происхождение человечности: Учебное пособие для высших учебных заведений. – М.: Логос, 2001. – С. 84-125.

MODEL PROFILAKTYKI POZYTYWNEJ – KSZTAŁT I UZASADNIENIE ZMIAN

Kania Sławomir

*The Academy of Management and Administration in Opole, University of Opole,
Poland*

kania.slawomir@gmial.com

Profilaktyka pedagogiczna jest tą sferą działalności szkoły, która w sposób oczywisty, kojarzy się jednoznacznie z programem profilaktycznym. Doświadczenia w zakresie profilaktyki zachowań problemowych dzieci i młodzieży, zmieniły jednak obraz tej działalności na bardziej weryfikowalną i skuteczną, jednakże w wielu środowiskach jest ona nadal pojmowana zdroworozsądkowo. Profilaktyka, która określono jako zdroworozsądkowa jest działaniem, która kiedyś była zalecana przez środowiska akademickie lecz w bardzo krótkim czasie zarzucono promowanie tej formy jako mało lub wręcz nieskutecznej. Profilaktyka zdroworozsądkowa w obecnej literaturze przedmiotu definiowana jest pod pojęciem profilaktyki defensywnej¹. Z powodzeniem można określić ją jeszcze jako „czarną” bądź „antyprofilaktykę”, ponieważ niektóre z jej sposobów realizacji osiągnęło rezultat przeciwny do

¹ M. Dziewiecki, *Nowoczesna profilaktyka uzależnień*, Wydawnictwo Jedność, Kielce 2005, s. 121.

zamierzonego². Określenie zdroworozsądkowa oznacza oparcie się na wiedzy potocznej, czyli na założeniu że świadomość zagrożeń i niekorzystnych skutków przejawiania zachowań społecznych, będzie stanowiło o odporności psychicznej wobec tychże zachowań. Podejście to jest podejściem objawowym, czyli gotowością działania na pierwsze przejawy oraz utrwalone zachowania dewiacyjne. Profilaktyka defensywna jest więc działaniem uruchamianym dopiero wtedy kiedy nastąpi znaczący i zauważalny przejaw trudności przystosowawczych dzieci i młodzieży³. Często więc profilaktyka w tym rozumieniu będzie przedstawiana nie jako zabezpieczanie lecz przeciwdziałanie. Nie mniej, jednak wiele z metod i treści profilaktyki defensywnej, nadal spotyka się w szkolnych programach profilaktyki społecznej⁴.

Potwierdzenie nieskuteczności profilaktyki defensywnej oznaczało konieczność szukania nowych kierunków działań adekwatnych dla praktyki szkolnej. Profilaktyka profesjonalna, zwana też optymalną powstała właśnie na bazie tych poszukiwań i stanowi obowiązujący model skutecznej profilaktyki szkolnej. Najtrafniej sedno profilaktyki optymalnej oddają słowa Małgorzata Michel, która określa, że jest to „podjęcie działań uprzedzających, kształtujących spodziewany rozwój zjawisk, poprzez wzmacnianie czynników chroniących przed rozwojem problemów związanych np. z używaniem środków uzależniających (...) oraz osłabienie czynników ryzyka, sprzyjającego rozwojowi tego typu problemów (...)”⁵ W zgodzie z przytoczoną definicją jest to działanie oparte nie na objawach a na determinantach zachowania problemowego. Determinanty te określa się mianem czynników ryzyka, a ich układ w danej rzeczywistości wychowawczej kształtuje prawdopodobieństwo wystąpienia zachowań dewiacyjnych.⁶

² M. Michel, *Profilaktyka zachowań ryzykownych w działalności edukacyjnej szkoły. Aspekty teoretyczne i praktyczne – know how profilaktyki szkolnej*, w: *Profilaktyka zachowań dewiacyjnych dzieci i młodzieży*, red. A. Szecówka, B. Ogonowski, Wydawnictwo Atla 2, Wrocław 2013, s. 74.

³ S. Śliwa, *Profilaktyka pedagogiczna*, Wydawnictwo Instytut Śląski, Opole 2015, s. 14.

⁴ J. Bylica, *Harmonizując napięcie: Nowe spojrzenie w profilaktyce uzależnień*, Wydawnictwo Uniwersytet Jagielloński, Kraków 2010, s. 112.

⁵ M. Michel, *Profilaktyka zachowań ryzykownych w działalności edukacyjnej szkoły...* s. 64.

⁶ L. Albański, *Wybrane zagadnienia z patologii społecznej*, Wydawnictwo Kolegium Karkonoskie w Jeleniej Górze, Jelenia Góra 2010, s. 8.

W opozycji do profilaktyki negatywnej znajdują się profilaktyka pozytywna, zwana też kreatywną czy też ofensywną. Nurt ten coraz częściej przebija się do świadomości nauczycieli w szkoła powszechnych⁷ jednakże nadal trudno znaleźć program profilaktyczny wykorzystujący w czystej postaci tę ideę. Definitywnie profilaktyka pozytywna „Jest to (...) wspieranie zachowań pożądaných społecznie oraz zachowań uwzględniających reakcje otoczenia, które można uznać za zachowania chwalebne. Wspieranie czynników ryzyka w tej koncepcji ma jakby z automatu wygaszać czynniki szkodliwe (...).⁸ Profilaktyka pozytywna jest więc działalnością pedagogiczną mającą na celu wspieranie, pobudzanie i konserwowanie zachowań prospołecznych.

РОЛЬ УЧИТЕЛЯ В ПОБУДОВІ ДРУЖНІХ СТОСУНКІВ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ З ОДНОКЛАСНИКАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Кондратенко Л.О.¹, Манилова Л.М.²

Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України, м. Київ, Україна

¹lorusz@ukr.net, ²lidia.manylova@eandex.ua

Сучасний світ, на жаль, переповнений жорстокістю і не тільки жорстокістю війн, терористичних атак, техногенних і природних катастроф, а й, так би мовити, жорстокістю на побутовому рівні – в сім'ї, на вулиці, в школі. Особливо вражає жорстокість дітей, повідомленнями про яку рясніють сторінки преси. Характерною особливістю дитячої жорстокості є її спрямування на слабшого, беззахисного – гуртом побити однокласницю, пограбувати першокласника, познуватися з немічного безпритульного. Жертвами нічим не

⁷ S. Śliwa, *Szkolne programy profilaktyki a edukacja wczesnoszkolna*, Wydawnictwo Instytut Śląski, Opole 2015, s. 84-86.

⁸ S. Kania, *Teoretyczne podstawy profilaktyki pozytywnej*, w: *Nauczyciel-uczeń-edukacja*, red. W. Duczmal, J. Tey, Ł. Fiebich, Wydawnictwo Instytut Śląski, Opole 2016, s. 329.

спровокованої агресії стають не тільки люди а й "брати наші менші", особливо найменші з цих менших братів. Преса та соціальні мережі все частіше повідомляють про факти таких знущань: в Липецьку діти перебили кошеняті хребет, граючись ним у бейсбол [5], в Харкові студентка МЕДИЧНОГО коледжу нацькувала бультер'єра на кошеня, щоб записати вбивство безпомічної тваринки на телефон і викласти його в мережі [7], в Хабаровську двоє дівчат брали у людей маленьких цуценят і кошенят ніби для того, щоб віддати їх у "хороші руки", а потім вбивали із застосуванням жорстоких тортур [4]. І це повідомлення, які з'явилися лише протягом якихось двох тижнів. Звичайно, до такого спалаху дитячого насильства приводить багато факторів, аналізу яких можуть бути присвячені цілі томи досліджень. Тут же ми зупинимось лише на ролі учителя у пропедевтиці жорстокого ставлення однокласників до дитини з особливими потребами, яка в умовах інклюзивної освіти навчається в загальноосвітній школі.

Твердження, що дитина з особливими потребами є особливою дитиною на перший погляд звучить досить дивно, ніби знаменитий вислів "масло масляне". Однак насправді при запровадженні інклюзії саме цей аспект "особливості" часто залишається поза увагою педагогів, які забувають про той самоочевидний факт, що до класу прийде не просто дитина з певними обмеженнями (і тут не так і важливо чи ці обмеження стосуються фізичного чи інтелектуального розвитку), а дитина, яка розвивалась під значним впливом своєї інакшості. Її самовідчуття, рівень соціалізації, комунікативні навички багато в чому визначаються тим досвідом, який був отриманий у позашкільному та шкільному житті дитини. Для того, щоб учитель зумів хоч мінімально зрозуміти коло проблем, з якими стикається його "особливий вихованець", він повинен "вжитися" в життя дитини, глянути на світ її очима.

Допомогти у цьому можуть книги, написані тими, хто в дитинстві сам був "дитиною з особливими потребами", а пізніше зумів описати свої переживання [Див.: Скороходова О.І., Хуайнигг Ф.-Й., Карлов О., Борисов А. та багато інших]. У цих книгах показаний болючий досвід зустрічі зі світом, болючий

навіть тоді, коли поряд люблячі батьки, турботливі вчителі, добрі однолітки. Коли ж батьки соромляться власної дитини, однолітки дивляться як на чудовисько, а вчителі не розуміють найпростіших проблем – тоді життя дитини перетворюється на суцільне пекло. Проникливу розповідь про своє світовідчуття створив Нік Вуйчич, який народився без рук і ніг, але завдяки внутрішній силі, підтримці люблячих батьків, увазі з боку вчителів не тільки зумів успішно закінчити звичайну загальноосвітню школу, але й знайти своє місце в житті, стати потрібним іншим людям. У своїй книзі "Життя без кордонів: Шлях до вражаюче щасливого життя" він зумів показати ті прикрі моменти, які найбільше травмують дитину з особливими потребами і які повинен відслідковувати кожен учитель, у чиєму класі є така дитина [2]. Спробуємо їх хоча б побіжно назвати:

1. *Болюче переживання своєї неподібності до інших людей:* "Згадуючи власне дитинство я вражаюсь тим, який сильний біль викликала у мене моя відмінність від інших людей. Коли мене дражнили або мучили біль ставав нестерпним".

2. *Раптові напади відчаю, які ззовні здаються нічим не спровокованими:* "Коли я був підлітком... мене охоплював відчай. Здавалося, я ніколи не зможу стати "нормальним". А робити вигляд, що моє тіло таке саме як у моїх однолітків, неможливо".

3. *Відчуття самотності у безмежжі горя:* "Я бився головою об стінку. У мене боліло серце... Я був самотнім навіть у ті моменти, коли поряд знаходились мої рідні".

4. *Складності в налагодженні дружніх стосунків з іншими дітьми:* "Жорстокі діти називали мене потворою і не хотіли спілкуватися зі мною. Я ж відчував себе звичайним хлопчиком і хотів бути таким самим як усі. Але це було не у моїй владі. Я хотів, щоб зі мною дружили, але цього не відбувалось... Йшов до школи, а там мене не приймало оточення... Ті, хто у дитинстві приносили мені біль загалом не хотіли бути жорстокими. Це були звичайні діти, які багато чого не розуміли".

В своїй книзі Н.Вуйчич не тільки описав проблеми, але й дав підказку, як учитель може допомогти дитині стати повноцінним членом дитячого колективу. В основі непорозумінь найчастіше лежать глибоко укорінені упередження, переконаність у кардинальній відмінності, гіршості дитини з особливими потребами. Щоб перебороти ці уявлення у дитини з особливими потребами є тільки один шлях – сміливо йти до інших дітей, спілкуватися з ними, як би важко це не було: "Я хотів, щоб мої однокласники знали, що у глибині душі я такий же, як вони, але для цього мені доводилось виходити за межі зони комфорту. Я зробив зусилля і добився вражаючих результатів. Я розмовляв з однокласниками про те, як мені живеться в світі, пристосованому до людей, які мають руки і ноги... Чим частіше я спілкувався, тим краще вони розуміли, що я зовсім не чужак".

Ніку Вуйчичу вдалося піднятися над своїм нещастям, однак далеко не всім дітям з особливими потребами вдається справитись з тими проблемами, з якими вони зустрічаються у школі. Тому саме учитель покликаний стати тією основною ланкою, яка зв'яже такого учня з іншими дітьми в класі. А інклюзивна освіта дає можливість включати в систему освіти дітей з особливими потребами, що ставить на новий рівень соціальну підтримку цієї категорії громадян.

Доречно відмітити, що взаємодія з іншими дітьми сприяє не тільки когнітивному, фізичному, мовному, соціальному та емоційному розвитку дітей з особливими потребами. При цьому «здорові» діти демонструють відповідні моделі поведінки дітям з особливими потребами і мотивують їх до розвитку та цілеспрямованого використання нових знань та вмінь.

Взаємодія «здорових» дітей і дітей з особливими потребами в інклюзивних класах сприяє налагодженню між ними дружніх стосунків, розвитку емпатії, толерантності, формуванню реалістичного світогляду та суттєвому зниженню агресивності.

Література

1. Борисов А. Кандидат на выбраковку / Антон Борисов. – М.: Аст, 2014. – 336 с.
2. Вуйчич Ник . Жизнь без границ: Путь к потрясающе счастливой жизни / Ник Вуйчич. – М.: Эксмо, 2012. – Электронная версия книги подготовлена компанией ЛитРес (www.litres.ru) – Режим доступа: <https://www.litres.ru/nik-vuychich/zhizn-bez-granic-put-k-potryasausche-schastlivoj-zhizni/chitat-onlayn/>
3. Карлов А. Записки человека с ДЦП /Алексей Карлов/ [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://aupam.ru/pages/biblioteka/zap_chelov_dcp/oglavlenie.html
4. Морозова Ольга. Хабаровчанки истязали собак и кошек в здании заброшенной больницы / Ольга Морозова / Сайт: Комсомольская правда от 19.X.2016 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.kp.ru/daily/26597.4/3612218/>
5. Мурадьян Лия. В Липецке дети перебили позвоночник котенку, играя им в бейсбол /Лия Мурадьян/ Сайт: Комсомольская правда от 3.XI.2016 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.kp.ru/daily/26603/3618900/>
6. Скороходова О.И. Как я воспринимаю, представляю и понимаю окружающий мир/ О.И.Скороходова. – М.: Педагогика, 1972. – 447 с.
7. Харьковчанку, которая сняла видео, как питбуль загрыз котенка, отчислили из колледжа/ Сайт Kharkiv today[Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://2day.kh.ua/harkovchanku-kotoraya-snyala-video-kak-pitbul-zagryz-kotenka-otchislili-iz-kolledzha/>
8. Хуайнигт Ф.-Й. И черепахам нужны крылья/ Франц-Йозеф Хуайниг / [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://aupam.ru/pages/biblioteka/i_cherep_nuzh_kr/index.html.

НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИЙ ТЕКСТ УКРАЇНСЬКИХ ІНТЕРНЕТ- ВИДАНЬ: МОВНОСТИЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Кочукова Н.І.

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

natali.philologinya@gmail.com

Висвітлення діяльності українських науковців, доведення до відома нефахівців у певній галузі світової та вітчизняної науки її досягнень, а також зацікавлення широкої читацької аудиторії історією відкриттів, життям наукової думки – завдання науково-популярної літератури. Ця комунікативна мета з її чіткою прагматичною спрямованістю на масового адресата є для автора головним чинником під час вибору визначальних прийомів популярного впорядкування знань.

На сьогодні науково-популярні друковані видання або часописи з відповідними рубриками поступаються онлайн-ресурсам. На думку українських журналістів-блогерів, аудиторія інтернет-видань є відносно невеликою, але ще більше звужується вона для українськомовних друкованих журналів та статей. Серед основних причин: наявна можливість безкоштовно читати російськомовні та англійськомовні наукові тексти в інтернеті та мати доступ до лекцій TED, Coursera й переглядати науково-популярні фільми онлайн. Ціна примірника друкованого чи електронного журналу починається від 25-30 грн, тоді як більшість науково-популярних ресурсів в інтернеті не коштують нічого для читача (www.imena.ua). Лише деякі часописи зі світовим ім'ям готові були видавати свій продукт українською. Таким був, зокрема, «National Geographic – Україна», що вперше вийшов на український ринок у квітні 2013 року, але невдовзі припинив свій друк. Редакторська команда прагнула ідентифікувати журнал наявними в українській мові засобами, підлаштувати мову під українську культуру та українськомовного реципієнта. Тому науково-популярні тексти часопису відзначались надзвичайною легкістю сприймання, яскравістю,

експресивною насиченістю, виразністю. Наприклад: «І в конголезькій Кіншасі, і в Петриківці, незважаючи на життєві складнощі й брак комфортних умов, вирує дух вільної творчості та справжнього мистецтва» (National Geographic, № 6, вересень 2013 р.); «Колоністи боліт. Сірі чаплі не люблять змін. Їхні колонії можуть існувати віками, якщо на заводі не стає людина» (National Geographic, № 6, вересень 2013 р.); «Слово «орхідея» вже стало синонімом вишуканості та екзотики. Тропічними красунями захоплювалися ще перші європейські дослідники» (National Geographic, № 7, жовтень 2013 р.); «Фотографи використовують камери як засоби для досліджень, як інструменти, щоб ними змінювати світ, навіть як ключ до внутрішнього світу людини. Їхні знімки – це докази, що фотографія має вагу, і в наші дні більшу, ніж будь-коли» (National Geographic, № 7, жовтень 2013 р.). Зокрема, часто вживані риторичні питання характеризуються розмаїттям емоційно-експресивних відтінків, властивістю створювати особливе напруження вічуттів: «Планета нагрівається, рівень моря підвищується. Прибережні зони затоплюються. Що ми захищатимемо? Що здамо в битві з водою? Як ми переживемо те, що моря виходять з берегів?» (National Geographic, № 6, вересень 2013 р.).

Сьогодні на багатьох сучасних українських сайтах є окремі рубрики, присвячені сучасним галузям науки й новітнім технологіям. Але ґрунтовного дослідження наукових тем (а не просто новин) бракує не лише малим блогам, а й іншим більш великим проектам. Якщо ж мова заходить про пошук наукових досліджень та науково-популярних статей українською мовою на певну нішеву тематику – тут взагалі виникає «чорна діра» (www.imena.ua). Створення таких матеріалів потребує активного залучення або науковців із вмінням створювати цікаві та зрозумілі широкому загалу тексти; або журналістів із достатнім рівнем ерудиції та часу для дослідження складних наукових тем (www.imena.ua).

Серед сучасних українськомовних науково-популярних видань, зокрема з історичної тематики, виділяють такі, як «Історична правда» та «Historians.in.ua», проект «Україна Incognita» газети «День», покликані сприяти відновленню історичної пам'яті, формуванню національної самосвідомості

народу. Прагнучи бути оригінальними, автори звертаються до експресивно-виражальних засобів української мови. Зокрема, у наукових текстах метафора, перифрази знаходять своє постійне й послідовне використання: «*Війна правд. Що робити із польськими та українськими дурницями?*» (www.istpravda.com.ua); «*Мета була зрозумілою – щоб попередити поширення «вірусу демократії» на інші міста, треба було завчасно «викрити його джерело...»*» (www.istpravda.com.ua); «*Легенда про «місто нероб». Як філософ Піфагор із бобами воював»*» (www.istpravda.com.ua).

Зацікавленість реципієнтів науковим знанням стимулює не лише зміст викладеного матеріалу, а й мовне оформлення. Періодичні видання прагнуть гармонійно поєднувати високий рівень науковості та популярність, доступність викладу. Розгорнуті порівняння й аналогії, метафори, епітети, перифрази, традиційні й трансформовані фразеологічні одиниці, персоніфікація – це ті виражальні засоби, за допомогою яких журналісти досягають своєї експресивності науково-популярного тексту інтернет-видань. Наприклад: «*На поверхні Землі практично не залишилося **білих плям**. На географічних картах уже не зустрічаються написи Terra Incognita, що ваблять своєю таємничістю. Проте, за влучним висловом Дж. К. Райта, найбільші, найцікавіші та найменш досліджені Terrae Incognitae лежать в умах і серцях людей. Наукова географічна реальність – лише одна із можливих...»*» (www.geograf.com.ua/). Звернення до перифразів зумовлено прагненням надати мові невимушено-розмовного відтінку, авторської оцінки. Перифрази є своєрідним «комунікативним містком» між науковцями й пересічними читачами, яких цікавлять дослідження, але які не володіють галузевою термінологією, напр.: «*Керуючись цією ідеєю, вчені проаналізували спектри цих «**небесних каменів**» з Марса за допомогою інструментів марсохода, і порівняли їх з тими даними, які були отримані при аналізі метеоритів, що впали на Землю»*» (<http://dt.ua/technologies/>); «*Упорядкувавши геном чумних паличок, вчені прийшли до висновку, що шість найдавніших з них не були схожі на середньовічну бубонну чуму, звану «**чорною смертю**»*» (<http://dt.ua/TECHNOLOGIES/>); «*На території Туреччини*

італійські та турецькі археологи виявили «**ворота пекла**» – печеру, з якої виходить отруйний газ з великим вмістом вуглекислоти...» (www.geograf.com.ua/). Завдяки використанню прийому персоніфікації досліджувані об'єкти ніби набувають реальних людських ознак: «Засновник стартапу з Аризони Коді Фрізен розробив сонячну панель, яка втягує вологу з повітря, яким ми дихаємо, і конденсує його в питну воду. Спеціальний матеріал ніби «**висмоктує**» воду з повітря» (<http://nv.ua/ukr/techno/science/>).

Отже, високоякісні, експресивно насичені, стилістично виразні, достовірні науково-популярні тексти інтернет-видань неодмінно привернуть увагу не лише науковців, а й тих, хто ніколи не цікавився наукою. Адже такі матеріали є наслідком мовотворчого процесу й творами, які відображають авторську індивідуальність.

РОЛЬ БАТЬКА І МАТЕРІ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

Крутогорська Н.Ю.¹, Пархоменко Г.О.²

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

¹krutogorskayan@yandex.ru, ²anya.parkhomenko.9@mail.ru

Зміни, що відбуваються в країні докорінно змінили життя людей. Проблеми соціально-економічного, політичного становища українського суспільства, погіршення рівня життя більшості, його розмежування, знецінення традиційних моральних норм і цінностей, пропаганда жорстокості, бездуховності, насильства, невизначеність в оцінці подій історичного минулого українського народу негативно вплинули на моральні цінності молодого покоління, погляди та вчинки дорослих і дітей, батьків. Посилюється стурбованість населення щодо долі прийдешніх поколінь.

Саме у теперішній складний час велика відповідальність за виховання дітей належить сім'ї.

Багато педагогів-класиків, вчених минулого і радянських часів, сьогодення розглядають під різним кутом проблеми сімейного виховання.

У працях великого педагога минулого століття А. С.Макаренко розглянуто широкий спектр проблем, пов'язаних з вихованням підростаючого покоління, серед них – проблема виховання дітей у родині, роль батьківського авторитету, оскільки, «виховуючи дітей, нинішні батьки виховують майбутню історію нашої країни, а отже, й історію світу» [2,с.11].

А.С. Макаренко вважав, що «виховання дітей – найважливіша галузь нашого життя. Наші діти – це майбутні громадяни нашої країни й громадяни світу. Вони творитимуть історію. Наші діти – це майбутні батьки й матері, вони теж будуть вихователями своїх дітей. Наші діти повинні вирости прекрасними громадянами, хорошими батьками й матерями. Але й це – не все: наші діти – це наша старість. Правильне виховання – це наша щаслива старість, погане виховання – це наше майбутнє горе, це наші сльози, це наша провина перед іншими людьми» [3]. Починати виховувати дітей слід з раннього віку, з народження дитини.

Розповідають, що одного разу до А.С. Макаренка підійшла молода мати і запитала, з якого віку їй слід виховувати дитину. Антон Семенович запитав: «А скільки ж дитині, якого вона віку?» Мати відповіла, що два тижні. «Ви спізналися на стільки ж», – відповів великий педагог. Погляди вченого на сімейне виховання протягом його педагогічної діяльності зазнали еволюції, обумовленої соціально-економічними змінами в суспільстві. Але й сьогодні, в нових реаліях України, вони не втрачають своєї величезної значущості.

Проблеми родинного виховання все життя хвилювали і такого великого педагога, як В.О. Сухомлинський. Він вважав сім'ю тією найменшою соціальною клітинкою, де закладаються основи особистості, формується характер молодшої людини, моральні почуття, поведінка, де своєчасно розв'язуються проблеми батьківської педагогіки. В. Сухомлинський стверджував, що зміцнення сім'ї, вдосконалення родинного виховання – одна з

найважливіших соціальних проблем, від розв'язання якої залежатиме майбутнє нашого суспільства, моральне обличчя молоді [4 ; 5].

Сім'я займає провідну роль у формуванні особистості дитини тому що, саме на плечі батька й матері лягає відповідальність за життя своєї дитини, майбутнього громадянина держави.

З давніх-давен, з моменту виникнення людства, роль чоловіка – в захисті слабких, своєї сім'ї, жінок і дітей, своєї рідної землі, Вітчизни, а жінка це – продовжувач і берегиня роду але, все ж, успіх виховання в сім'ї буде залежати від обох батьків, спільної взаємодії і злагодженості вимог до своїх дітей.

На теперішній час в силу складних соціально-економічних умов, батько в родині частіше є джерелом фінансової підтримки сім'ї. У зв'язку з цим все більше й більше батьків передають свої виховні функції членам своєї сім'ї, а саме – дружині.

З самого народження дитина має дуже тісний зв'язок з матір'ю як фізичний так і емоційний. Проблемою нашого часу є розрив цього міцного зв'язку. Науковці вже давно виявили, що дитині передаються зміст і характер емоційних станів матері. Було з'ясовано, що з найбільшою імовірністю від матері дитині передаються такі емоційні стани як страх, агресія, плаксивість. Мама – це не тільки перше слово, але й перша та найдорожча людина у житті кожного, джерело невичерпної духовності й гуманізму у формуванні особистості дитини, ключовий фактор впливу на особистісне зростання й якість подальшого життя дитини. Роль матері у формуванні особистості дитини є дуже актуальною проблемою, рішенням якої займались не одне покоління і батьків, і науковців [1].

З точки зору філософа і психоаналітика Е. Фромма, батьківська любов у порівнянні з материнською – любов «вимоглива», умовна, яку дитина повинна заслужити. Батьківська любов не є вродженою, а формується протягом перших років життя дитини. Щоб заслужити батьківську любов дитина повинна відповідати певним соціальним вимогам і батьківським очікуванням щодо здібностей, досягнень, успішності.

Любов батька служить як би нагородою за успіхи і хорошу поведінку. У дитині для батька втілена можливість продовження роду, оскільки відповідно до традиційних норм чоловік повинен виховати спадкоємця як продовжувача роду, хранителя традицій і родової пам'яті. Таким чином, батько виконує функцію соціального контролю і є носієм вимог, дисципліни і санкцій. Роль батька у вихованні полягає в заохоченні активності, спрямованої на розвиток соціальної компетентності. Якщо мати надає дитині більш можливість відчувати інтимність людської любові, м'якість, ніжність, то батько торує дитині шлях до людського суспільства. Батько здебільшого для дітей є джерелом матеріального добробуту, прикладом людини-трудівника, який уособлює знання про світ, працю, сприяє формуванню соціально корисних цілей та ідеалів, спонукає до трудової і навчальної діяльності, професійно орієнтує свою дитину на подальший розвиток, закладеного природою, особистісного ресурсу.

На теперішній час, коли соціальні ролі чоловіка і жінки визначені не настільки жорстко як раніше, і у силу різних обставин добувачем в родині дуже часто стає саме жінка, то батько бере на себе усю турботу про малюка, оформляючи відпустку по догляду за дитиною. Тобто специфічна і відповідальна функція матері за розвитком і вихованням дитини переходить до батька, що підкреслює значущість і відповідальність обох батьків у сучасному сімейному вихованні.

Бути батьками – це величезна відповідальність не тільки перед собою, а й перед суспільством, країною, це є розуміння того, що все твоє життя, серце і твої думки будуть там, де твоя дитина, це бажання зробити світ добрішим і кращим, щоб твоїй дитині жилося краще і легше, ніж тобі, щоб якість життя дитини була значно краще, ніж твоє власне. Батьки повинні добре розуміти, що саме вони, їх родина є однією з головних структур з формування особистості дитини. Правил про те, як виховувати дитину, придатних на всі випадки життя, не існує. Усі діти різні. Кожна дитина унікальна, унікальні і наші з нею стосунки. Майбутні батьки, звичайно ж, замислюються про те, як найкраще виховати свою дитину, як правильно сформулювати для самих себе цілі, знайти

зміст і методи виховної роботи з власною дитиною. Відповідь так само проста, як і дуже складна за своєю сутністю: мета, мотиви, зміст виховання дитини – це щасливе, повноцінне, духовно багате, творче, корисне людям життя цієї дитини. На створення такого життя й повинне бути спрямоване сучасне сімейне виховання. Саме тому майбутнім батькам, які хотіли б виховувати свою дитину не стихійно, а педагогічно свідомо, необхідно почати аналіз виховання дитини з аналізу самих себе, з особливостей своєї власної особистості.

Література

1. Вітвицька С. С. Мати і дитина. – К.: Центр навч. літератури, 2003. – 316 с.
2. Макаренко А.С. Виступи з питань сімейного виховання / Твори: В 7 т. Т.4. – К.: Радянська школа, 1954.
3. Макаренко А.С. Лекції про виховання дітей // Пед.твори. – К., 1984. Т.4.
4. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка / В.О. Сухомлинський . – К.: Рад. школа, 1976. Т. 4. – С. 369-392.
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в 5-ти т. Т.2. – К.: "Рад. школа", 1976.

ТРАДИЦІЇ СТВОРЕННЯ НОМІНАЦІЙ У МОВІ ТА МОВЛЕННІ (ОНОМАСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ)

Куцак Г.М.

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

gannakutsak@gmail.com

Осмислення навколишнього світу, зокрема й позначення реалій, виокремлення одного поняття з низки інших, маркування певних асоціацій чи чуттєвого сприймання й под., для будь-якої людини відбувається через слово. Зростаючи в соціумі, вона набуває різного мовленнєвого досвіду: уміння

використовувати одиниці номінації з уже наявної в мові сукупності, добирати найудаліші з можливих назв чи створювати нові, зокрема й експресивні, номінативи.

Характер новостворюваної номінативної одиниці часто залежить від особистісних ознак номінатора: його мовної компетентності, соціально-культурних особливостей, віку, лінгвогеографічної специфіки тощо.

На процес утворення нової назви може впливати номінативна настанова, тобто мотив. Мотиви появи назви можуть бути різними: власне-найменування нової реалії дійсності; найбільш удача порівняно з наявною назва (напр., із національного погляду); стилістично, експресивно забарвлена назва певної реалії дійсності (оказіональне словотворення); незнання наявної в мові назви і як наслідок – нова назва за аналогією до іншої (дитяче словотворення).

Водночас процес номінації завжди підкріплений традицією. Дослідити цю традицію допомагає ономасіологічний аспект. Він дає змогу зафіксувати репрезентативну, ототожнювальну-об'єктну функції українського слова-назви.

Утворення назв відбувається на ґрунті поняттєвих чи ономасіологічних категорій: предметності, процесуальності, ознаковості [6, 55-56], тобто вибір форми найменування залежить передусім від вкладеної в неї поняттєвої категорії, яку виражає певний граматичний клас: іменник, дієслово, прикметник чи прислівник. Представниками ономасіологічних категорій є словотвірні ономасіологічні категорії, які за допомогою набору семантичних складників конкретизують загальнокатегорійні значення предметності ('особа / не-особа', 'істота / неістота', 'виконавець дії', 'носій певної ознаки') чи ознаковості ('оцінні', 'відносні', 'присвійні', 'інхоативні' тощо) [6, 58-64].

Кожному з граматичних класів відповідають певні моделі, структури слів. Традиційною для різних ономасіологічних категорій вважають ономасіологічну структуру, сформовану з ономасіологічної бази, що вказує на належність до певної поняттєвої категорії, та ономасіологічної ознаки, що уточнює ономасіологічну базу [1]. В ономасіологічній структурі складного слова до того ж виділяють ономасіологічну зв'язку (ономасіологічний предикат) – «тип

зв'язку, який з'єднує ознаку з реалією – належність, суміжність, уміщення тощо» [2, 17-18].

Ономасіологічну базу вербалізує переважно словотворчий суфікс. Саме він акумулює семантику поняттєвої (чи ономасіологічної) категорії. Твірна основа (чи корінь), маючи зв'язок із мотивувальною одиницею, слугує засобом вираження ономасіологічної ознаки, тобто уточнює ономасіологічну базу. Назва, утворена від іншої частини мови, часто ускладнена, місткіша, бо наділена деякими лексико-граматичними характеристиками мотивувальної основи. На думку О. Кубрякової, похідне слово як представник певної ономасіологічної категорії, зберігаючи в собі відбиток іншої ономасіологічної категорії, є «гібридним» [3, 197-198]. Напр., у назвах *читанка* ('*читати*' щодо предмета), *мудрець* ('*мудрий*' щодо особи) ономасіологічна ознака ускладнена певною «категорійною пам'яттю», тобто переходом поняттєвої категорії ознаки (процесуальної чи якісної) у поняттєву категорію субстанції (предметності).

«Гібридність» ономасіологічних категорій спричинена тісним зв'язком реалій об'єктивної дійсності. Використовуючи одну назву для створення іншої, мовець безпосередньо чи лише асоціативно, умовно об'єднує їх, тобто на перший план висуває передусім найзагальніший характер змістового відношення похідної та твірної одиниць. Як певний натяк на зв'язок однієї реалії дійсності з іншою в уяві мовця постає певна внутрішня форма назви, яку О. О. Потєбня витлумачив як «стосунок змісту думки до свідомості», те, що «показує, як уявляється людині її власна думка» [4, 83].

Саме в похідному слові внутрішня форма є експліцитною. Вона зумовлює мотивацію нової назви, є поштовхом для вибору ономасіологічної ознаки. Напр., найвиразнішою ознакою в назві хвороби *жовтуха* і, відповідно, поштовхом для вибору ономасіологічної ознаки став колір *жовтий*. Внутрішня форма може вказувати не лише на асоціативний зв'язок однієї реалії дійсності з іншою, а й своєрідно закріплювати в номінації специфіку епохи її створення. Напр., в основу найменування *білізна* вкладено внутрішню форму '*білого*

кольору', хоч група названих ним реалій часто є іншого кольору (спочатку ці вироби виготовляли лише з тканини білого кольору).

Досить часто нові назви як беззаперечні представники певної ономасіологічної категорії постають завдяки словотворенню за аналогією. При ньому словотвірна кореляція відходить на задній план, нова назва стає зрозумілою не так через матеріальне вираження мотивувальної одиниці, як через подібність до її структури. Інакше кажучи, «мотивувальною одиницею» тут виявляється не відповідне спільнокореневе утворення, а ті структури, за зразком яких створюють нову назву [5, 259-260]. Зокрема, такими є ономасіологічні структури номінативних одиниць у дитячому мовленні, okazіonalізмів у художніх текстах тощо, напр.: *негриця* (жін. до *негр*) (Дмитрик, 4 р.) утворено, очевидно, за аналогією до *цариця*, *самиця*, *тигриця* тощо, *маліти* (про шкарпетки) (Зоряна, 3,5 р.) – за аналогією до *товстіти*, *сивіти*, *зеленіти* та ін.; *перefeldорити*, *перемакарити* (Остап Вишня) утворені за зразком ономасіологічної структури дієслова *перехазяйнувати*, пор.: *Всі про них читають, всі про них знають, і всі чекають, хто ж кого перехазяйнує: чи Федір Іванович Дубковецький Макара Онисимовича Посмітного «перefeldорить», чи Макар Онисимович Федора Івановича «перемакарить».*

Породження деяких назв зумовлене потребою адаптувати іншомовну лексему до номінативних традицій національної мови. Не зовсім властиві українській мові іншомовні назви набувають ознак ономасіологічних структур відповідних ономасіологічних категорій. Напр., *акцентувати*, *реабілітувати*, *тотальний*, *рентабельний* перетворилися в органічніші для української мови номінативні одиниці ономасіологічної категорії ознаковості (процесуальної чи якісної).

Отже, створення номінацій в українській мові відбувається загалом за традиціями групування понять в ономасіологічні категорії з урахуванням об'єктивних чи й суб'єктивних чинників, відповідних ономасіологічних структур, зразків, національної самобутності мови тощо.

Література

1. Dokulil M. Tvoření slov v češtině / M. Dokulil // Teorie odvozování slov. – Praha : ČSAV, 1962. – 264 s.
2. Кубрякова Е. С. Словообразование как процесс номинации и его отличительные формальные и содержательные характеристики / Е. С. Кубрякова // Теоретические основы словообразования и вопросы создания сложных лексических единиц: Международный сб. науч. трудов. – Пятигорск : Пятигорский пединститут, 1988. – 157 с.
3. Кубрякова Е. С. Язык и знание : На пути получения знаний о языке : Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Рос. академия наук. Ин-т языкознания / Е. С. Кубрякова. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.
4. Потебня А. Мысль и языкъ / А. Потебня. – [3-е изд.]. – Харьков : Мирный трудъ, 1913. – 225 с.
5. Языковая номинация. Виды наименований / [под ред. Б. А. Серебренникова]. – М. : Наука, 1977. – 360 с.
6. Языковая номинация. Общие вопросы / [под ред. Б. А. Серебренникова]. – М. : Наука, 1977. – 359 с.

ХУДОЖНЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ОБРАЗУ РАДЯНСЬКОЇ ЖІНКИ В СУЧАСНОМУ РОМАНІ З АВТОБІОГРАФІЧНИМИ РИСАМИ

Лапушкіна Н.П., Тютюнник К.

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

lapushkina81@mail.ru

Прийнято вважати, що образ радянської жінки побудований на непорушних стереотипах, нав'язаних тодішнім ладом. Проте з появою нових творів у сучасній літературі, де представлено радянський період, деякі акценти

зміщуються, образ жінки в радянському суспільстві розкривається в новому ракурсі. Це посилюється завдяки автобіографічним рефлексіям, завдяки яким актуалізується процес осмислення жінкою свого реального місця в суспільстві, долається «патріархальна закритість». Розглянемо деякі аспекти розкриття жіночих образів на прикладі сучасного роману О. Слоньовської «Дівчинка на кулі» (2012).

Як стверджує М. Смольницька «радянська історіографія, що представляє проблематику жіночої історії, насамперед віддзеркалює офіційне замовлення держави і партії на формування ідеальної жінки у свідомості громадян» [2, 162]. Влада нав'язувала жінці певні «соціально схвальні рольові моделі, образ думок, ставлення до дійсності» [2, 163]. Так, у згаданому романі О. Слоньовської у спогадах головної героїні простежується загальна тенденція виховання молоді: «Дівчата червоніли при одному тільки слові «покритка» й уникали біля дошки його вимовляти, а хлопці ... помітно нітилися, коли розповідали про моральне падіння Шевченкових безталанних героїнь. Така була цнотлива доба, такі закомплексовані покоління» [1, 195].

Щодо образу жінки в родинному житті в період Радянської України, то дослідники відзначають «гендерну асиметрію». Адже статус чоловіка в родині залишався незмінним, а жінка переймала на себе частину маскулінних функцій, оскільки мала працювати, залишаючи за собою материнство. Тут більш зрозумілою стає поведінка жінок села, у тому числі матері головної героїні, для яких нова вагітність ставала катастрофою. Деякі наважувалися на переривання вагітності в домашніх умовах, що часто мало трагічні наслідки (історія селянки Оксани). «Зате моя мама, перелякана такими страшними й несподіваними наслідками утробного дітовбивства, народжувала нас стільки, скільки Бог давав. Правда, вже після того, як з'явився Андрій, щоразу в перші місяці маминої вагітності в хаті починалися такі сварки з татом, що він мало не тікав із дому» [1, 96]. Авторка зображує цілу низку найрізноманітніших трагічних історій жінок, які в реальності не в змозі були захистити себе за законами радянського суспільства (згвалтована сином міліціонера Лялька, яка закінчила

врешті-решт життя самогубством, «психічна» з села героїні, Маланка, Катруся та її матір, вчителька Світлана Яківна, одногрупниця Поліна).

Одночасно досить жорстко будувався «моральний образ» радянської жінки. «Радянське законодавство про сім'ю і шлюб рішуче виступає проти легковажного відношення до шлюбу, до сім'ї, до виховання дітей. Розпуста і невпорядкованість у взаємовідносинах статей несумісна з нормами комуністичної моралі» [3, 90]. Звісно ж жінці 60-х рр вже було відомо і про емансипацію, але це стосувалося лише жінок з міста, селянки ж змушені були проходити особисте становлення, виборювати свої права через освіту. Як згадує героїня можливість вирватися з села отримували лише ті, хто вступав до інституту. Проте вдавалося це далеко не всім.

Проте все ж гендерні стереотипи, пов'язані з материнством, сім'єю, шлюбом, взаєминами між членами родини, підлягають переосмисленню, набувають певних змін. Це посилюється ще й відсутністю якогось статевого виховання у школах, нехтуванням моральними законами, застосуванням насилля до дітей. Розмірковуючи над власною долею, авторка доходить висновку, що «в СРСР не було не тільки сексу, але й статей: була тільки «єдина спільність – радянський народ» [1, 94]. «Поклавши на жінок роль репродуктивної сили і трудового ресурсу, радянська влада фактично здійснила дееротизацію жінок, перетворивши їх на більш вигідний для себе прошарок населення. Радянські жінки не тільки були витривалішими і відповідальнішими за чоловіків, але ще й могли відтворювати нових членів суспільства, яких держава виховувала за своїми ідеологічними штампами» [5, 74]. Проте варто зауважити, що в реальності закони радянського суспільства, хоч і мали вагомий вплив на жінку, проте досить своєрідно спліталися з традиціями народу, закоріненими у свідомості людей, особливо жінок-селянок. Тому усі образи, представлені в романі, важко назвати типовими для того часу.

У творі О. Слоньовської «Дівчинка на кулі» цікавим видається образ головної героїні – нетиповий для свого часу образ сильної жінки, становлення якої від дитинства до юнацтва з елементами подальшої долі й представлено на

сторінках роману. Головна героїня є типом «нової жінки», адже шукає самореалізації (у тому числі творчої) за межами сім'ї, діє всупереч устоїв системи, перебуваючи в становищі безправної селянської дитини, ставить себе на рівень з іншими, вважає, що має право на вільний моральний вибір, на ставлення до неї відповідно до її знань та вмінь, а не соціального становища. Цей образ виділяється серед інших образів роману не лише тому, що є центральним. Героїня насправді ламає стереотипи свого часу, тому по праву може вважатися «ною жінкою». Духовна сила героїні розкривається через конфлікт характерів – протиставляються жіночі ролі в патріархальному світі – «бунтарська» і «традиційна». Цікавим є також наділення героїні жіночої прози незвичайною професією чи захопленням, показ її фахового становлення. Це дозволяє не тільки виявити нетиповість зображеної жіночої натури, а й її прагнення до самореалізації у творчій діяльності. Так, героїня О. Слоньовської проходить тернистий шлях, щоб стати вчителькою і письменницею. Розкривається читачу через свою творчість.

В образі Ольги переважають маскулітні характеристики над фемінними, що загалом не було типовим для того часу. Героїня з дитинства активна, цілеспрямована, наполеглива, прагматична, раціональна, часто сильніша морально за чоловіків, які її оточують. Героїня визнає це сама, пояснюючи, наприклад, вибір нею чоловіка. Фемінність проявляється в образі Ольги, мабуть, лише у ставленні до сім'ї, зокрема батька. В інтерв'ю письменниця підкреслювала, що читач повірив у її історію, у її «новий образ». Цьому значно сприяли автобіографічні риси роману, адже як влучно зазначала С. Філоненко, «автобіографічність жіночої прози пов'язана з таким важливим і усвідомленим самими письменницями принципом творення образу жінки як показ її «зсередини», переакцентування із зображення зовнішньої поведінки на зображення складного внутрішнього світу героїні» [4, 59].

Очевидно, що сучасний жіночий дискурс використовує постмодерністські стратегії, але водночас відбиває певну істину буття. Тож поряд із типовим «пасивним» образом жінки у сучасному романі вимальовується новий,

переосмислений на відстані часу образ, що значно розширює уявлення про нього, руйнує стереотипи..

Література

1. Слоньовська О. Дівчинка на кулі : роман / Ольга Слоньовська. – Харків : КСД, 2012. – 400 с.
2. Смольницька М. Гендерна політика в УРСР: правове закріплення та напрями реалізації (середина 1940-х – перша половина 1960-х рр.) / М. Смольницька // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика: Зб. ст. – К, 2012. – Вип. 17. – С. 85–94.
3. Смольницька М. Жінка в радянському суспільстві: офіційний образ і реальна практика / М. Смольницька // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика: Зб. ст. – К, 2011. – Вип. 16. – С. 162–174.
4. Філоненко С. Концепція особистості жінки в українській жіночій прозі 90-х років ХХ століття : монографія / С.О. Філоненко. – К., Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2006. – 156 с.
5. Фатхутдінова І. Роль української жінки в сім'ї та суспільстві / І.В. Фатхутдінова // Науковий вісник. Серія «Філософія». – Харків: ХНПУ, 2015. – Вип. 45 (частина I). – С. 62–84

ФУНКЦІОНУВАННЯ ТЕРМІНІВ-ЕПОНІМІВ У МЕДИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Т.О. Луковенко, Г.О. Артёмова

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

lukovenkotatyana@gmail.com

Актуальною проблемою сучасного термінознавства загалом й медичної термінології зокрема є творення та функціонування епонімічних термінів. Гостро дискусійним постає питання про статус термінів з епонімічними компонентами

та «проблема прийняття й подальшого поширення чи відхилення термінів-епонімів і заміни їх найменуваннями, представленими загальними назвами» [5, 201-202].

Функціонування епонімічних найменувань у різних галузевих терміносистемах все більше привертає увагу вітчизняних та закордонних дослідників, що зумовило появу низки студій Г. І. Беженар, Н. І. Бицко, М. М. Дзюби, О. Д. Кочерги, В. М. Лейчика, Б. П. Михайлишина, Н. В. Новинської та інших.

Епонімічні терміни (епонімічні найменування) – це терміни, складовими компонентами яких є епоніми. Епонім (з грец. ἐπώνυμος – той, що дає ім'я) – особа, від імені (прізвища) якої утворено назву місцевості, країни, народу; сама назва такого типу [7, 216].

На сьогодні активно обговорюваною є проблема щодо того, які саме власні назви можуть бути основою творення терміна-епоніма. Оскільки спеціальні найменування можуть походити від антропонімів, етнонімів, космонімів, міфонімів, теонімів, топонімів, підтримуємо думку М. М. Дзюби, яка вважає, що епонімом може бути будь-яка власна назва, на основі якої утворено нову номінацію [3, 55].

Значне місце серед медичних термінів, що позначають симптоми, синдроми, хвороби, інструменти, методи лікування тощо, посідають епонімічні терміни, серед яких переважають відантропонімні терміноодиниці. Епонімічними відантропонімними переважно є такі терміни медичної галузі, що номіновані прізвищами лікарів-винахідників, наприклад:

Арапова контрактура – за прізвищем радянського хірурга, генерал-лейтенанта медичної служби Дмитра Олексійовича Арапова (11897 – 1984);

Боаса симптом – за прізвищем німецького лікаря, одного із засновників гастроентерології Ісмара Боаса (1858 – 1938);

Глауберова сіль – за прізвищем німецького алхіміка, аптекаря й лікаря Йоганна Рудольфа Глаубера (1604 – 1670);

Дезо пов'язка – за прізвищем французького анатома й хірурга

Пьера Ж. Дезо, засновника клінічної хірургії (1738 – 1795);

Кушинга синдром – за прізвищем американського нейрохірурга Х.В. Кушинга (1869 – 1939);

метод Фолля – за прізвищем німецького лікаря Рейнхольда Фолля (1909 – 1989);

мікстура Бехтерева – за прізвищем російського психіатра, невропатолога, фізіолога, психолога, засновника рефлексології в Росії, академіка Володимира Михайловича Бехтерева (1857 – 1927)

Міхельсона-Терновського операція – за прізвищами радянських уролога А.Й. Міхельсона (1902 – 1973) та хірурга С.Д. Терновського (1896 – 1960);

принцип Ешбі – за прізвищем англійського психіатра Вільяма Росса Ешбі (1903 – 1972);

реактив Майєра – за прізвищем німецького лікаря та фізика Юліуса Роберта фон Майєра (1814 – 1878);

симптом Кохера – за прізвищем швейцарського хірурга Еміля Теодора Кохера (1841 – 1917);

синдром Рейно – за прізвищем французького лікаря Моріса Рейно (1834 – 1881);

фази Реккевега – за прізвищем німецького лікаря, доктора медичних наук, засновника гомотоксикології Ханса-Хайнриха Реккевега (1905 – 1985) тощо.

Більшість відономастичних назв медичної галузі побудовано за такими морфолого-синтаксичними моделями:

– «епонім у родовому відмінку + іменник у називному відмінку»: *Соколовського апарат, Тротера синдром, Реберга проба, Фюрта метод, Шардингера фермент* і под.;

– «іменник у називному відмінку + епонім у родовому відмінку»: *реактив Драгенфорда, реакція Легалья, колба К'ельдаля, метод Фолля, принцип Ешбі* й под.

Варіантами цієї структури є морфолого-синтаксичні моделі «іменник у називному відмінку + епонім у родовому відмінку - епонім у родовому

відмінку» (*ваги Мора-Вестфаля, реактив Бушарда-Вагнера, реакція Фонтана-Кандела* тощо) та «епонім у родовому відмінку - епонім у родовому відмінку + іменник у називному відмінку» (*Нейссера-Вексберга феномен, Полянцева-Шраєра розріз, Пламмера-Вінсона синдром* тощо).

Спостережено також терміни-епоніми, що побудовано за морфолого-синтаксичною моделлю «епонім у родовому відмінку + іменник у називному відмінку + іменник в орудному відмінку»: *Поспєлова проба зондом* і под.

Паралельно з епонімічними термінами на позначення того самого поняття функціують також кваліфікаційні терміни (*Ламблена синдром – синдром постгастректомічний* тощо), що призводить до появи небажаної синонімії. Також виявлено епонімічні назви, до складу яких уходять різні компоненти-загальні назви (*Михайлова проба – Милайлова реакція* й под.).

Отже, терміни-епоніми становлять доволі значний за обсягом пласт у системі сучасної медичної термінології. Використання власних імен як компонентів спеціальних назв вважаємо продуктивним способом творення термінів медичної галузі.

Перспективним убачаємо подальше дослідження функціювання термінів-епонімів у межах сучасної медичної термінології.

Література

1. Беженарь Г. И. Структурно-семантическая характеристика эпонимных терминов во французской медицинской терминологии / Г. И. Беженарь // Грамматические и лексические системы в романских и германских языках: межвуз. сб. науч. статей. – Кишинев: Штиинца, 1984. – С. 16-19.
2. Бицко Н. І. Власні назви у медичній термінології: інтерпретація за типологічними моделями [електронний ресурс] / Н. І. Бицко. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/36_PVMN_2013/Philologia/3_153660.doc.htm
3. Дзюба М. М. Епонімічні найменування в українській науковій термінології / М. М. Дзюба // Українська мова. – 2010. – № 3. – С. 55-62.

4. Лейчик В. М. Обсуждение проблем эпонимии в современной науке [электронный ресурс] / В. М. Лейчик. – Режим доступа: http://www.ling-expert.ru/conference/langlaw1/leitchik_eponyms.html.

5. Лейчик В. М. Терминоведение: предмет, методы, структура / В. М. Лейчик. – М.: Изд-во ЛКИ, 2007. – 256 с.

6. Новинская Н. В. Эпонимические названия в составе современной русской терминологии: автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.01 «Русский язык» / Н. В. Новинская. – М., 1989. – 20 с.

7. Яковлева А. М. Сучасний тлумачний словник української мови / А.М.Яковлева, Т. М. Афонська – Х.: ПП «ТОРСШГ плюс», 2007. – 672 с.

ВНУТРІШНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ САМОПОВАГИ В СТУДЕНТСЬКОМУ ВІЦІ

Малихіна О.А.

Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

moart1902@gmail.com

У юнацькому віці особистість перетворюється на розвиненого суб'єкта, що опановує суспільний досвід, робить його своїм надбанням. Відбувається активне засвоєння змісту та форм суспільної свідомості, що є основним моментом в формуванні духовності та моральності особистості, що знаходить своє втілення в активному формуванні в цьому віці такого психологічного утворення як самоповага.

Теоретичний аналіз проблеми самоповаги особистості вказує на наявність цілого ряду досліджень, в яких вона розглядається в контексті розвитку самоставлення особистості (Б. Ананьєв, Л. Виготський, С. Пантілеєв, С. Рубінштейн, Н. Сарджвеладзе, В. Столін, І. Чеснокова та ін.); її формування

в різні вікові періоди (Т. Архіреєва, О. Бацилева, А. Візгіна, О. Газізулін, А. Захарова, І. Чеснова та ін.); як складовий компонент самосвідомості особистості (Т. Ільїна, Т. Кириленко, М. Лукін, А. Рубченко та ін.); у зв'язку зі ставленням особистості до інших (Л. Гозман, Ю. Швалб та ін.) самоповага, як ціннісне ставлення особистості до себе (Р. Ануфрієва, Г. Балл, І. Бех, Є. Головаха, О. Донченко, О. Злобіна, І. Кон, Е. Помиткін, Л. Сохань, В. Татенко, Т. Титаренко).

Грунтуючись на дефініціях поняття самоповаги в науковій літературі та беручи до уваги думки різних дослідників, щодо структури цього утворення, ми зробили спробу розширити уявлення про процес виникнення самоповаги. Нами було детально розглянуто внутрішні чинники, що впливають на формування цього психологічного явища, до яких ми віднесли:

Потреба в самоповазі – це прагнення людини знати, що вона здатна справлятися з завданнями та вимогами, що встають перед нею, відчувати себе особистістю. Потреба в самоповазі залежить від віку людини: передбачається, що найсильніше вона виражена у молодих людей (які тільки-тільки сформувалися як особистість та ще перебувають у пошуках своєї професійної ніші, налагоджують сімейні відносини), а в зрілі роки стає менш інтенсивною. На нашу думку, для того, щоб виникла самоповага, необхідною умовою є наявність у особистості наступних потреб:

Потреба у сталості і стійкості «образу Я» – володіння певним «запасом міцності та надійності». І. Кон вважає, що хоч віковий період стабілізації уявлень про себе проблематичний, «образ Я» дорослої людини (починаючи з 25 років) відрізняється високою постійністю і мало змінюється аж до глибокої старості. При цьому самооцінка самої людини і оцінка близькими для неї людьми нерідко бувають схожими [5].

Потреба у схваленні – підтримка і схвалення зі сторони іншого, що не дає приводів для втрати впевненості у своїх силах. Все те, за що схвалюють людину, поступово стає її власним надбанням і сприймається нею як цінність, а усвідомлення себе володарем цих цінностей викликає у зростаючої особистості

позитивні переживання щодо свого «Я». На тлі визнання і схвалення, віри в те, що особистість виправиться і стане краще, розвиваються найкращі її якості.

Потреба у визнанні. За А. Маслоу – одна із найзначущіших людських потреб. Кожна людина, щоб добре себе почувати, потребує визнання, що проявляється в стійкій і, як правило, високій оцінці власних чеснот іншими. Задоволення потреби у визнанні призводить до підвищення емоційно-ціннісного ставлення людини до себе і до розвитку на цій основі самоповаги.

Потреба у самовираженні. Суб'єктивно ця потреба переживається особистістю не лише як прагнення досягти визнання, отримати високу оцінку своїх чеснот та досягнень з боку значущих оточуючих, а й реалізувати повною мірою свої можливості і пережити радість за себе, свою спроможність та самостійність. Головним критерієм прагнення людини до самовираження виступає її націленість на кількісно-якісні показники індивідуального продукту, що виражається у прагненні до успіху, бажанні самостійно впоратися із виготовленням продукту, виявленій старанності, наполегливості, здатності бути вимогливою в оцінці продукту зусиль.

Мотив самоповаги. На думку Г. Каплан [7] – це особисте прагнення людини зробити максимальним переживання позитивних і мінімальним – негативних установок по відношенню до себе. Задоволення мотиву самоповаги породжує у особистості почуття впевненості, гідності і усвідомлення того, що вона є «корисною і необхідною» [6].

Досягнення успіху. Мотив досягнення успіху – це стійка диспозиція особистості переживати гордість і задоволення при досягненні успіху. Під впливом мотиву досягнення успіху людина прагне до вирішення важких завдань, до максимальної самостійності, до відповідності високим стандартам, до суперництва з іншими і підвищенню самоповаги за допомогою реалізації свого потенціалу. Р. Зверева [4] акцентує увагу на тому, що детермінантою розвитку самоповаги є мотивація у досягненні успіху.

Одна з найпоширеніших і найважливіших потреб цього рівня – *потреба в досягненнях*. Сильно розвинена потреба в досягненнях вважається одним з

ключових факторів життєвого успіху. Оскільки потреба в досягненні відноситься до рівня самоповаги і поваги іншими людьми, основним мотивом тут є не стільки практичний результат діяльності (наприклад, матеріальна винагорода), скільки отримання схвалення з боку оточуючих.

Мотив впевненості в собі – це спонука людини діяти відповідно до власних поглядів і принципів, узгодженість суджень без остраху можливості помилки; стан буття без сумніву.

Упевненість у собі є необхідною умовою існування особистості як суб'єкта активності здатного до самостійного вибору цілей. Самоповага неможлива без відчуття впевненості у собі, як повноцінного оволодіння собою, як здатності самостійно ставити цілі та діяти відповідно до них, зберігаючи адекватну критичну позицію стосовно самого себе, як здатності передбачати результати дій стосовно їх виконання, самостійно будувати стратегію досягнення цілей відповідно до внутрішніх особистісних змістів.

Тобто вміння співвідносити потреби, що виникають з власними можливостями та з прийнятними для даної людини способами реалізації.

Незалежність і свобода у прийнятті рішень. Цей мотив в ієрархії потреб був виділений А. Маслоу. На думку І. Кона [5] незалежність і свобода у прийнятті рішень – це стійкість до зовнішнього примусу і контролю, право і можливість самому приймати рішення, керуватися в житті своїми власними стимулами. Самостійна людина усвідомлює і вміє ієрархізувати свої цілі, здатна успішно контролювати не тільки власні пориви, але і зовнішні обставини.

Відчуття власної компетентності (самоефективність). Л. Уелс і Л. Марвел [8] виділяли в структурі самоповаги компетентність що породжує відчуття впевненості. А. Бандура відводить провідне місце «очікуваній само ефективності», автор визначає її як тенденцію індивіда сприймати результат виконання завдання наслідком власної здатності. На думку А. Бандури [2], очікувана самоефективність виступає в якості основного механізму, що формує і підтримує певний (високий чи низький) рівень самоповаги. У студентів, як

зазначає М. Гайдар [3] самоефективність починає формуватися лише по мірі виконання навчально-професійної діяльності, за умови поступового накопичення власного професійного досвіду, в першу чергу шляхом включення в систему практичної діяльності.

Рефлексія. Рефлексія як механізм самоповаги, що забезпечує ефективність процесів самопізнання у вигляді роздумів над власними переживаннями, відчуттями і думками обумовлює критичну самооцінку, та вироблення ціннісного ставлення до себе [1].

Оцінка. Самоповага як емоційно-цінісне явище залежить від суб'єктивної позитивної оцінки результатів власних дій і оцінки, яка слідує з боку значущих людей. Позитивні оцінки наявності певних якостей і ефективності власних навичок і здібностей визначають сміливість у постановці нових цілей і визначенні завдань, а також ініціативу, з якою людина береться за їх виконання.

Розглянуті внутрішні чинники не вичерпують усіх аспектів складного механізму становлення самоповаги особистості. Подальший теоретичний аналіз проблеми буде спрямований на поглиблене розкриття взаємозв'язку зовнішніх та внутрішніх чинників, що детермінують становлення самоповаги.

Література

1. Астахова В.І. Студент XXI століття: соціальний проект на тлі суспільних трансформацій / за ред. В.І. Астахова. Монографія . – Харків : НУА, 2010. – 408 с.

2. Бандура А. Теория социального научения / А.Бандура. Перевод с английского под редакцией Чубарь Н. Н. – Спб. : Евразия, 2000 – 320 с.

3. Гайдар М.И. Развитие личностной самоэффективности студентов-психологов на этапе вузовского обучения : дис. канд. психол. наук : 19.00.07 / Марк Игоревич Гайдар. – Воронеж, 2008. – 260 с.

4. Зверева Р.Г. Психологические детерминанты развития мотивации достижения успеха у студентов: дис. канд. психол. наук: 19.00.07 / Р.Г.Зверева. – Пятигорск. 2010. – 200 с.

5. Кон И.С. Открытие Я. / И.С. Кон. – М. : Политиздат, 1978. – 367 с.
6. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы / А. Маслоу / Пер. с англ. – М.: Смысл. – 1999. – 425 с.
7. Kaplan H. Deviant behaviour in defence of self / H. Kaplan. – N.Y., 1980.
8. Wells L. Self-esteem. Its conceptualization and measurement. Sage publications. / Wells L., Marwell G. – New York, 1976. – P. 56-70

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК НЕВРОТИЧНИХ ПОТРЕБ ТА НАРЦИСИЗМУ У ЖІНОК

Мелоян А.Е., Шпортюк І.С.

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

di-9@mail.ru

В наш час спостерігається тенденція до значного зростання кількості нервових та психічних розладів. Високі темпи життя, постійні інформаційні перевантаження, дефіцит часу, зростання вимог суспільства до особистості призводять до того, що нервова система людини перебуває в стані постійної напруги.

Серед причин виникнення неврозів розглядають: конфлікт між свідомими і несвідомими потребами і потягами особистості (З. Фрейд, К.Г. Юнг, К. Хорні, Е. Фромм), неможливість самоактуалізації, відчуження людини від самої себе і від світу (А. Маслоу, К. Роджерс, В. Франкл), проблеми та помилки у вихованні, несприятливе соціально-побутове середовище та, як слідство, порушення відносин особистості з навколишнім світом (Б.Д. Карвасарський, М.М.Кабанов, В.В. Ковальов, А.Е. Личко, Н.І. Феминська).

До формування неврозу у дорослих, з точки зору К. Хорні, веде виражена базальна тривога. Щоб впоратися з почуттями недостатньої безпеки, безпорадності і ворожості, властивими базальній тривозі, людина часто

змушена вдаватися до різних захисних стратегій. К. Хорні описала десять таких стратегій, що одержали назву невротичні потреби. Вона пояснює, що невротик, на відміну від адаптивної людини користується ними не гнучко і намагається перетворити їх задоволення в спосіб життя. Виражена базальна тривога у дитини веде до формування неврозу у дорослого.

На сьогоднішній день накопичена досить велика кількість наукових досліджень, які розкривають ті чи інші психологічні аспекти виникнення невротичних розладів. Але не так багато наукових досліджень, які розглядають невротичні потреби особистості у взаємозв'язку з проявом нарцисизму у жінок.

Останнім часом в науці активно дискутується проблема психологічної природи і суті нарцисизму (А. М. Купер, С. М. Джонсон Е. П. Моррісон, Дж.П.Тенгні). Поняття «нарцисизм» до сьогоднішнього дня не має загальноприйнятого визначення. Найчастіше його розглядають як комплекс особливостей психіки, серед яких домінують патологічне самолюбство, самовдоволення.

Прояв нарцисизму (Е. Фромм, А. М. Купер) негативно впливає на якість життя людини, на характер його діяльності. Нарцисичні особистості болісно і часом агресивно реагують на критику, що обумовлено проблемами в області самосприйняття, особливостями сприйняття власного життя та оточуючих.

Нарцисам притаманна також розмита ідентичність, яка переживається у вигляді відсутності власних бажань та інтересів. Вони їх підміняють штучним еталоном досконалості, а також відповідністю прийнятим стандартам і очікуванням оточуючих.

У процесі дослідження ми використовували наступні методики: «Ступінь вираження невротичних схильностей особистості» (М.А.Кузнєцов); «Тест оцінки нарцисизму» (F.-W.Deneke и В.Nilgenstock, адаптація Н.М.Залуцької, А.Я. Вукс під керівництвом В.Д.Віда); «Багатомірна шкала перфекціонізму» (П.Л. Х'юїтта (P.L. Hewitt) та Г.Л. Флетта (G.L. Flett). У дослідженні брали участь 50 респондентів – мешканок міста Слов'янськ, жінки віком від 30 до 40 років.

У результаті дослідження невротичних потреб жінок нами були виявлені наступні домінуючі невротичні потреби: потреба в досягненні самодостатності і незалежності (56%), потреба у владі через інтелект і волю (50%), потреба в особистих досягненнях (42%), а також потреби в досягненні досконалості і невразливості (36%).

Дана категорія жінок для подолання базальної тривоги та недовіри до оточуючого світу негнучко користуються цими потребами, їх задоволення стає стилем життя, який не завжди є конструктивним та адекватним ситуації.

При дослідженні нарцисичних тенденцій у жінок нашої вибірки нами були виявлені наступні домінуючі показники:

- прагнення до «ідеального Self-об'єкту» (66%), завищені показники якої детермінують пошук ідеального об'єкту, ідентифікація з яким компенсує нарцисичний дефіцит;

- «грандіозне Self» (50%), де нарцисизм проявляється в перебільшених фантазіях про свою особливу обдарованість, перевагу над оточуючими;

- «нарцисична лють», яка в своєму прояві може трансформуватись у деструктивну агресію у жінок (46%);

- «ідеал цінностей», який свідчить, що жінки визнають себе морально досконалими, гіперболізують свої моральні цінності і проявляють високий рівень перфекціонізму (34%);

- нарцисичний дефіцит за шкалою «Ідеал самодостатності», який вказує на прагнення у жінок до перфекціонізму і трудоголізму (33%).

У проявах перфекціонізму, у жінок нашої вибірки було встановлено, що вони висувають надмірно перевищені вимоги як до себе (44%), так і до оточуючих (36%).

При встановленні взаємозв'язку між досліджуваними параметрами, нами було виявлено, що при вираженому проявленні невротичних потреб у жінок також посилюються нарцисичні тенденції, перфекціонізм, як орієнтований на себе, так і на інших.

Література

1. Аспер К. Психология нарциссической личности. Внутренний ребенок и самооценка / К. Аспер. М.: Добросвет, 2008. – 365 с.
2. Кравченко А.С. Нарцисс и его отражения / А.С. Кравченко // Московский психотерапевтический журнал. 2001. – №2. – С.96-113.
3. Рассказова Н. Невроз и невротическая личность. Что это означает? / Н. Рассказова, А. Гридасов // Психическое здоровье, 2015. / [Электронный ресурс]. <https://psy-practice.com/publications/psikhicheskoe-zdorove/nevroz-i-nevroticheskaya-lichnost-chnost-chno-eto-oznachaet/> psy-practice.com
4. Хорни К. Невротическая личность нашего времени / К. Хорни; [пер. с англ. А. Боковинова, В. Старовойтова] // Самоанализ. – М.: ЭКСМО–Пресс, 2001. – С. 237-446.

ЛІТЕРАТУРНА ТРАВМА ЯК ХУДОЖНІЙ МОТИВ

Нестелєєв М.А.

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

westalker@ukr.net

Національна художня творчість від часів постання новітньої української літератури формувалася в складних соціокультурних і геополітичних умовах. Маючи на меті утвердити факт унікальності української ідентичності, відмінної від польської та російської, вона постійно існувала в дискурсі травматичного, а подеколи й автотравматичного, утворюючи своєрідний дискурс літературної травми. Сучасна дослідниця Мішель Балаєв стверджує, що „центральна теза сучасної літературної теорії травми – це те, що травма створює невимовний переляк, що розділяє або руйнує індивідуума, а ідентичність особистості формується передаванням травми від покоління до покоління” [4, 150]. У такий спосіб поняття травми та ідентичності можна вважати взаєзалежними.

Так, приміром, негативна суспільна ситуація в Україні другої половини XIX – початку XX століть була доволі складним часом для самовираження. Писання літератури українською для більшості авторів свідомо чи несвідомо було передусім політично-психологічним актом непокори, оскільки написання художніх текстів рідною мовою вимагало громадської сміливості долати царські заборони, та разом із тим викликало питання щодо духовного та душевного стану письменника, який відтак свідомо наражався на подеколи смертельну небезпеку. Крім того, будь-які прояви песимізму та безвідрадної українська освічена спільнота трактувала як згубну декадентщину, занепад шкідливий індивідуально й колективно, що призводило до психологічної травми. Маргінальна тематика декадентства, виражаючи типові настрої зламу століть, швидко стає частиною масової культури, „наймоднішим напрямком” (Сергій Єфремов). Це своєрідне „переступання межі” українська інтелігенція сприйняла неоднозначно, адже квазіестетична мета занепадницької творчості йшла в розріз із народницькою традицією, яка була перейнята ідеями національно-культурної інтеграції. Тому українська рецепція цього явища була фрагментарною, спостерігалася виразна тенденція всі негативні західноєвропейські літературні звершення визначати як декаданс чи модернізм, не розрізняючи цих понять, але засуджуючи їх.

Поняття „літературна травма“ останнім часом викликає велику увагу та породжує все більше досліджень. Науковець Кеті Карут стверджує: „Бути травмованим – значить бути одержимим зображенням або подією” [5, 4]. Враховуючи численні моделі травми та травматичної пам’яті попередніх поколінь, наявні в актуальному досвіді, звертає на себе увагу роль конкретного топосу, до функцій якого входить зображення наслідків травми завдяки метафоричним засобам літератури. Травма може бути психічна, фізична та психосоматична. У кожному різновиді вона є емоційною реакцією людини на непереборну подію, що трансформує попередні думки щодо смислу власного „Я” і ті стандарти, за якими кожен оцінює суспільство. Джульєт Мітчелл зазначає, що „травма робить пролом, який випорожнює людину; вочевидь, саме

після задухи порожнечі з'являється лють чи ненависть – ідентифікація з насильством шоку” [6, 129]. У такий спосіб ідентифікація з травмою призводить до вивільнення прихованих деструктивних проявів, які можуть бути також і автодеструктивні, що виразно помітно в текстах письменників, які пережили травму тіла чи ідентичності.

Травматичний текст – це такий літературний твір, який передає глибоку втрату або сильний страх на індивідуальному чи колективному рівнях. Приміром, така травматична подія як війна в історії цивілізацій завжди провокувала психологічні зміни в соціумі. Російський дослідник М. Магомед-Емінов, досліджуючи „синдром фронтовика”, виділив два типи досвіду: звичайний та аномальний, війна ж як типова екстремальна ситуація змушує особистість трансформуватися й реінтегруватися, що призводить до утворення посттравматичного стресового розладу – „особливої форми аномального розвитку особистості” [2, 28].

У першій половині ХХ століття переживання травматичного досвіду Першої світової війни сформувало мистецький феномен прози „втраченого покоління”. Так, приміром, письменник І. Дніпровський у „пам'ятці для мемуарів” „Літературні стрічі” (1933) зв'язався: „З війни я привіз одну травму – *підступну думку про смерть* (курсив автора. – М. Н.)” [1, 13]. Тобто не тільки смерть, але навіть думка про неї можуть травмувати особистість. Друга світова війна безпосередньо вплинула на зародження постмодерних течій у літературі, а тому сучасний стан неоголошеної війни (нового витку „холодної війни”) так само може стати потужним каталізатором для художньої літератури, що й потребує прискіпливої уваги літературознавців.

Культуролог Крістіан Л. Харт Ніббріг, досліджуючи зображення смерті в мистецтві, засвідчує той факт, що повсякчас імпульси до вбивства на війні наснажувались патріотичною риторикою, „яка сліпо позбавляє солдатське тіло будь-яких життєвих сил і переносить їх на абстрактне колективне тіло” [3, 179]. Індивід у мілітарній ситуації десоматизується, вступаючи натомість у процес символічної полісоматизації, наслідком якого є втрата індивідуалізму та

приєднання до колективного тіла держави, через що державні травми підсвідомо накладаються на особисті. В українській ситуації бездержавності подібний процес загалом відбувався ще травматичніше, адже неможливість індивідуальної ідентичності ускладнювалась неможливістю ідентичності геополітичної. Державна ідеологія, стимулюючи агресивну поведінку, викликає жадобу помсти, однак варто враховувати і те, у якій мірі деструктивність відповідає психічній структурі особистості, яка сформувалась задовго до війни. Адже недостатня міра деструктивності породжує внутрішньопсихологічний конфлікт.

Поширена теорія травми відштовхується від поняття абреакції, яке використовується з метою пояснити те, як травматичний досвід утворює „тимчасове забуття” або розмиття власного „Я”. Ця фрейдівська концепція травми та пам’яті наголошує на важливості відтворити чи відреагувати (абреактувати) досвід через пригадування та вимовлення. Мішель Балаєв зазначає, що „теорія літературної травми, висвітлена Калі Таль, або критиками (наприклад, Кеті Керут), вважає реакцію на травматичний досвід, у тому числі когнітивний хаос і можливе роздвоєння свідомості, за невід’ємну характеристику травматичного досвіду та пам’яті” [4, 158].

Визначальною рисою травматичного тексту є перетворення власного „Я” під впливом зовнішнього, часто страхітливого досвіду, який окреслює процес примирення з динамікою пам’яті, що містить нові уявлення про себе і світ. Проективна функція творчості, незалежно від того чи є вона свідомо чи ні, передбачає можливість „виговорення” травми, свідоме чи несвідоме виповідання травматичного завдяки створенню контрольованого автором художнього світу. У такий спосіб письменник у бездержавну добу України міг віднайти свою ідентичність у тексті, написаним українською, а травмоване тіло митця могло позбутися фантомного болю завдяки його детальному прозовому чи ліричному описові. Література має великі терапевтичні можливості, якщо і не в лікуванні травм, то принаймні у тому, щоб, як сформулював філософ Славој Жижек, спромогтися „покохати свій симптом”.

Література

1. Дніпровський І. Літературні стрічі (Пам'ятка для мемуарів) // Слово і час. – 1995. – № 3. – С. 13–17.
2. Магомед-Эминов М. Личность и экстремальная жизненная ситуация // Вестник МГУ. Серия 14. Психология. – 1996. – № 4. – С. 26–35.
3. Харт Ниббриг Кристиаан Л. Эстетика смерти. – СПб.: Изд-во Ивана Лимбаха, 2005. – 424 с.
4. Balaev M. Trends in Literary Trauma Theory // Mosaic (Winnipeg). – Vol. 41. – № 2. – June 2008. – P. 149–166.
5. Caruth C. Trauma: Explorations in Memory. – Maryland: John Hopkins University Press, 1995. – 288 p.
6. Mitchell J. Trauma, Recognition, and the Place of Language // Diacritics. – Vol. 28. – № 4. – Trauma and Psychoanalysis (Winter, 1998). – P. 121–133.

ВИЯВИ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ КАТЕГОРІЇ *SACRUM* У ПРОЗІ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕННИКА АНАТОЛІЯ ФЕДЯ

Падалка Р.М., Прядко А.

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

ruslana-padalka@i.ua

Попри величезні масштаб і цінність накопиченого наукою матеріалу, що закладає основу нової картини світу, не з'ясовано фундаментальні характеристики духовної діяльності людини, які в певний спосіб концентрують у собі феномен сакрального. Міждисциплінарний характер сакрального передбачає необхідність інтеграції досягнень різних наукових галузей у її розв'язання. У контексті розбудови національної держави подібний крок є вкрай необхідним, бо він безпосередньо пов'язаний із розумінням витоків нашого буття та ментальності.

Витоком і носієм сакрального є людина, яку не можна вирвати з загального контексту культури і яка не може існувати поза ним. Тому ми мали на меті вивчити вияви та функціонування категорії *sacrum* у прозі сучасного українського письменника Анатолія Федя.

Художня література завжди була та є своєрідним засобом освоєння, пізнання людиною світу, в якому вона живе, його упорядкування, а, водночас, й окресленням, представленням свого буття у світі.

До останнього часу в українській літературі увагу приділено проблемі функціонування біблійних тем, мотивів, образів, алюзій у письменстві (Г.Квітка-Основ'яненко «Маруся», Т.Г.Шевченко «Ісаїя, глава 35», І.Франко «Тіні забутих предків», О.Кобилянська «Земля» тощо).

У сучасній українській літературі цей термін набув нового значення. *Сакральне* – (від лат. *sacrum* – священне) – усе те, що освячене, святе, заповітне; те, що визнано святинею, підлягає безумовному і трепетному шануванню і охороняється з особливою ретельністю.

Для українців – це родина, рідна земля, її традиції та історія: «Батьківщина – це не тільки певний відрізок території землі, це ще й час, що має свої чіткі кордони і своїх дійових осіб. Батьківщина – це люди, яких не випадково посіяно під одним небом, і наділено розумінням оточуючого світу, у тому числі й тебе...» [3, 96]. За М.Бахтіним, для повноти характеристики впливу Біблії на зародження, збереження літератури у просторі «великого часу», формування на основі цього сучасної української літератури, було введено новий термін – *біблійний глокалізм*, під яким розуміємо трансформацію художніх творів, створених на основі Біблії, що має літературний вплив на письменство не тому, що розглядається як художня література, а розглядається такою тому, що вважається переказом слова Божого.

У повісті Анатолія Федя «Над рідною хатою гойдався шуліка» перед нами постає архетипічне для українців Святе сімейство – дід Леонтій, мати Натка і син Антон, схоже на біблійну Трійцю [2]. Кожен з них – Людина з великої літери. Дід Леонтій – довічний український козак-філософ, Божий чоловік,

носій історичної пам'яті народу і віри в істинність Божественного одкровення. Його служіння людям, молитва до Бога і пошана до минулого – то корінь, що тримає народ на землі. У його внутрішній духовній красі дихає вічність, але саме тому він приречений на муки.

Образ діда Леонтія сильний, цілісний і водночас простий, як хліб на столі. Натка – дуже глибокий і трагічний образ матері. Народжена для прекрасного, сповненого доброї сили і любові життя, вона змушена ховати Душу й тіло княгині в трудоднях колгоспниці, аж поки це тіло не розчавлює шалений бугай, а душу не виморожує загибель сина. І сама вона знає, у чому була її провина, і знає, що може її воскресити.

У хаті під солом'яною стріхою, із чорнобривцями в палісаднику і хлібом у печі, – саме тут народжується син Антон. Його виховують людиною, тим самим водночас спокутуючи свій гріх перед батьківщиною і прирікаючи хлопця на загибель, але даючи надію майбутньому. Загибель Антона, так само, як і діда, і Натки, є результатом їхнього власного вибору, і завдяки цьому вибору, люди мають надію на Воскресіння. Так саме Ісус рятує людство від загибелі ціною власного життя.

Біблійні стилізації – один із важливих виявів природи *sacrum*'у. У романі Анатолія Федя «Переддень доби Водолієвої» продемонстровано, як біблійні стилізації можуть реалізовуватися в сучасній українській прозі.

Початок роману є відлунням біблійної легенди про створення світу: «Весною зачарований краєвид поступово переінакшив Землі вид. Небо просило залишити їй весну. Огонь просив Небо подовжити весну. Вода просила Небо не рушити весну. Крізь розсунуті хмари сяйнуло сяйво огняних стожар: Хай буде літо! І – запалало літо!» [3, 15]. На тлі цього дивовижною постає історія голубки, починаючи із її опису: «Це була темно-сіра із синюватим блиском голубка. Сизокрила птаха лячно оглядалася на всі боки, ніби на Землі ніколи не була, ніби породжена сіро-голубим Небом з його свободою і смиренною байдужістю» [3, 180 – 181].

Поетика такого світобачення й світовідображення подібна до поетики світу ікони, у якій фокусна точка спостерігача знаходиться не в «зовнішньому» земному світі, а у внутрішньому просторі ікони.

У сакральному просторі (із погляду художньої прози) «вектор перевтілення» пронизує людську істоту, даючи їй можливість пізнати свій внутрішній світ. Залишивши тіло земної людини, душа повертається до буття в сакральній, ангельській субстанції.

Отже, біблійний глокалізм є своєрідним «другим відлунням», яке посилює повторний відгомін Біблії, дозволяє побачити глибинний зміст і справжню сутність Святого Письма в художній прозі Анатолія Федя.

Література

1. Набитович І. Біблійні стилізації як стилетворчий засіб в українській прозі ХХ віку / Ігор Набитович // *Sacrum і Біблія в українській літературі* / за ред. І. Набитовича. – Lublin : Ingvarr, 2008. – С. 637–660.

2. Федь А. Над рідною хатою гойдався шуліка: Повість / Анатолій Федь. – Слов'янськ: Видавець Моторін Б. І., 2010. – 152 с.

3. Федь А. Переддень Доби Водолієвої / Анатолій Федь. – Канів: «Склянка часу»*Zeitglas verlag, 2013. – 470 с.

КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ ЯК ЗАГАЛЬНИЙ ПОКАЗНИК РІВНЯ ОСВІЧЕНОСТІ КОМУНІКАНТА

Полякова Т.В., Лобовік Н.

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

tetyanapolyakova@mail.ru

Кожен із нас хоча б раз в житті замислювався над тим, що таке спілкування, а саме, ділове спілкування. Як правильно спілкуватись із людьми, чи існують певні норми етикету в щоденному та професійному спілкуванні? Як

доречно звертатися до людини і що саме варто говорити в тій чи іншій ситуації? Культура мовлення як показника загального рівня освіченості комуніканта вказує на мистецтво живого діалогу. Культура спілкування є невід'ємною частиною загальної культури людини. Нею можна оволодіти, виховувати її і вдосконалювати. Від культури спілкування певним чином залежить результативність стосунків між індивідами. Знання і дотримання основних положень необхідні для кваліфікованого проведення будь-яких форм спілкування. У цьому і полягає *актуальність* дослідження.

Культура ділового спілкування є цілісною системою елементів, яка охоплює зовнішню культуру, культуру мовлення, культуру почуттів, культуру поведінки, мовленнєвий етикет. Тому *метою* наукової розвідки є визначення та опис основних чинників, що є складовими елементами культури мовлення комуніканта. Культура спілкування сучасної людини є досить актуальною, а особисто для нас – ще й достатньо цікавою та пізнавальною темою для дослідження. Адже більшість із комунікантів не замислюється над тим, що для спілкування обов'язковим є не лише правильно підібрана фраза з увічливих слів, а й певний одяг, правильна вимова та багато інших вагомих факторів. Проаналізуймо деякі з них.

Культура мовлення.

На ефективність ділового спілкування значною мірою впливає вміння його учасників використовувати лексичне багатство, виражальні можливості мови. Уміння правильно обрати інтонацію, слово, репліку є важливим аспектом культури мовлення особистості.

Культура мовлення – володіння учасниками усного і писемного літературного мовлення, уміння використовувати зображувальні засоби мовного коду в різних умовах і сферах спілкування відповідно до мети і змісту комунікації. Виявляється культура мовлення в умінні говорити і писати так, щоб комунікант правильно сприйняв інформацію і здійснив дії, яких очікує від нього автор висловлення чи тексту.

Мова завжди співвідноситься з людиною, тобто є засобом передавання думок, ідей, почуттів і для відправника, і для одержувача інформації. Особа, яка говорить або пише, обирає, розміщує, комбінує і трансформує слова та інші мовні одиниці, виходячи із сутності предмета спілкування та ситуації, в якій відбувається процес спілкування. Мова пов'язана з мисленням. Для того, щоб усно чи письмово висловитись, необхідно зважати на такі якості мови, як точність (значення слів співвіднесені зі змістом та обсягом висловлюваних понять), логічність (зв'язок значень, властивих словам, словосполученням і реченням у структурі мовлення, не повинен суперечити законам логіки і мислення). Мова виражає і передає не лише думки, а й почуття, волю, стани свідомості, естетичні потенції особистості, умови спілкування (місце, час, коло співрозмовників, тощо).

Кожна мова, в тому числі й українська, у процесі свого розвитку послуговується категоріями й поняттями, пов'язаним з новими суспільними релігіями. Звичайними стали такі терміни, запозичені з англійської мови у зв'язку з трансформацією соціально-економічних відносин в Україні : «менеджмент», «маклер», «дилер»...

Культура мовлення освіченої людини вимагає відмови від жаргону, уникнення слів, зміст яких невідомий або не зовсім зрозумілий для користувача, уміння зрозуміло висловлюватись.

Культура почуттів.

У процесі спілкування людина виявляє певні почуття. Вміння керувати ними, дбаючи про те, щоб вони узгоджувались з контекстом розмови, відповідали особистим інтересам та інтересам справи, не посягали на особистісну сферу співрозмовника, тобто, культура почуттів є особливо важливою передумовою продуктивності ділового спілкування.

Культура почуттів – рівень розвитку, уміння особистості керувати своїми психічними станами, емоційними ставленнями до навколишньої дійсності.

У діловому спілкуванні культура почуттів виявляється в адекватності емоційних реакцій комунікативній ситуації, умінні точно обирати інтонації,

експресивно забарвлену лексику і відповідно реагувати на неї, виявляти вмотивований емоційний резонанс, співпереживання.

Почуття є продуктом життєвого, суспільного досвіду особистості, її спілкування і виховання. Культура почуттів формується у процесі спілкування з природою, з творами мистецтва, у праці, під час міжособистісних контактів. Це дещо більше, ніж просте дотримання прийнятих у суспільстві правил поведінки – етикету. Мірилом, критерієм культурності, вихованості є співвідношення вчинку як вияву морального почуття з інтересами іншої людини.

Головним у культурі почуттів є змістове їх наповнення, тобто доброзичливе ставлення до оточення, зацікавлене і відверте співпереживання. Навіть найблагородніші спонукання, виявлені у грубій формі, не будуть сприйняті.

Людські почуття і переживання демонструють взаємозв'язок етичної та естетичної поведінки індивіда. Наприклад, привітним, сердечним, доброзичливим поглядом можна підтримати, спонукати людину до натхненних дій. І навпаки, іронічний, нахмурений пихатий погляд образить і відштовхне.

Отже, щирі зацікавленість, співпереживання, розуміння й порозуміння між людьми у процесі спілкування є важливими передумовами їх ефективної ділової взаємодії.

Культура поведінки.

Якщо морально-етичні норми визначають зміст вчинків, то культура поведінки відображає конкретну реалізацію вимог моралі, рівень органічності й невимушеності злиття цих норм зі стилем життя людини.

Культура поведінки – сукупність форм поведінки людини у процесі спілкування, в яких виявляються певні моральні й етичні норми.

У процесі спілкування культура поведінки характеризує духовний і морально-естетичний образ людини, свідчить, наскільки глибоко й органічно вона засвоїла культурні надбання людства. Наприклад, повага до співрозмовника виявляється у ввічливості, делікатності, тактовності, в умінні цінувати чужий час.

Обов'язковість з точки зору культури поведінки у спілкуванні означає своєчасність і точність у виконанні домовленостей, обіцянок, повернення позиченого тощо. Чесність за формою вияву збігається з відвертістю. Естетичну складову культури поведінки відображає вміння одягатися відповідно до обставин, а також міміка, манери, жести, які можуть приваблювати чи відштовхувати інших учасників спілкування.

Етикет.

Спілкування людей підпорядковується не лише логіці проблеми, яку вони обговорюють, законам мови, вимогам щодо вияву культури почуттів. На нього також впливають різноманітні правила, які залежать від етнічних особливостей, ситуацій, а також від віку, статі, професійної належності. Ці аспекти спілкування регулюються як формальними правилами, так і неписаними нормами, тобто етикетом. Етикет – сукупність правил, які регламентують зовнішні вияви людської поведінки.

Існують загальні і специфічні правила етикету у ділових відносинах : правила звернень і привітань, правила проведення бесід і переговорів, правила прощання з відвідувачами. Менеджери використовують їх у процесі виконання службових обов'язків.

Отже, потреби сучасного суспільства, його духовних і матеріальних сфер зумовлюють особливу актуальність проблем спілкування. Без належного розвитку форм спілкування неможливе функціонування таких галузей, як виховання, освіта, охорона здоров'я, наука, мистецтво, політика, підприємництво тощо.

Спілкуючись, людина набуває власного стилю спілкування – найкомфортнішого, зрозумілого й усвідомленого. Стиль спілкування значною мірою характеризується культурою спілкування – цілісною системою елементів, яка охоплює зовнішню культуру, культуру мовлення, культуру почуттів, культуру поведінки, етикет. Знання і дотримання їх основних положень необхідні для кваліфікованого спілкування. Тому культура мовлення є показником загального рівня освіченості комуніканта.

Література

1. Хміль Ф.І. Ділове спілкування. / Ф. Хміль // К.: Академвидав, 2004.
2. Злотницька І.М. Ділова українська мова. / І Злотницька // К.: Центр навчальної літератури, 2006.
3. Мозковий В.І. Українська мова у професійному спілкуванні. / В. Мозковий // К.: Центр навчальної літератури, 2006.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АДАПТАЦІЙНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ ОСОБИСТОСТІ

Резнікова О.А.

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

ereznikova.63@mail.ru

Орієнтир для пояснення адаптаційних процесів міститься в особистості людини. Розгляд особистості як еволюційної системи, що є активним «елементом» інших систем, які еволюціонують, передбачає виділення принципів, що описують системні аспекти еволюції людини в природі та суспільстві. О.Г. Асмолов виділяє три такі принципи. По-перше, еволюція будь-яких систем, які розвиваються, передбачає взаємодію двох тенденцій, що протиборствують, – тенденції до збереження і тенденції до зміни даних систем. По-друге, у будь-якій еволюційній системі функціонують надмірні неадаптивні елементи, відносно незалежні від регулюючого впливу різноманітних форм контролю, що забезпечують саморозвиток системи при непередбачених змінах умов її існування. По-третє, необхідною умовою розвитку різного роду систем є наявність протиріччя (конфлікту або гармонійної взаємодії) між адаптивними формами активності цих систем, направленими на реалізацію родової програми, та проявом активності елементів цих систем, що несуть індивідуальну змінюваність [1].

Згідно з даними принципами, розвиток особистості як відкритої системи є «елементом» цілого ряду інших відкритих систем, що пов'язано з функціонуванням двох тенденцій, які протистоять одна одній: тенденції до збереження (гомеостаз) і тенденції до зміни (гетеростаз).

Під гомеостазом (від гр. *homoios* – подібний і *stasis* – стан) розуміється рухомий рівноважний стан будь-якої системи, що зберігається завдяки її протидії зовнішнім і внутрішнім факторам, які порушують цю рівновагу [2]. Психологічний захист особистості в тому його розумінні, яке ми знаходимо у З.Фрейда і в його послідовників, за своєю сутністю є сукупністю способів відновлення психічного гомеостазу, порушеного конфліктом, і, таким чином, є необхідною (але не достатньою) умовою підтримки її життєдіяльності.

Адаптація включає і такі аспекти, як інтеграція, саморозвиток і самореалізація [3]. Стає очевидним, що в гомеостатично спрямованих механізмів психологічного захисту повинна існувати певна альтернатива, яка існує нарівні з ними й виконує гетеростатичні функції. Вважаємо, що такою антитезою гомеостатичних, неусвідомлених, «огороджуючих», «пасивних» захисних механізмів є гетеростатичний, усвідомлений, активний захист, який не просто відгороджує «Я» від почуття тривоги, пов'язаного з усвідомленням конфлікту, але й може бути направлений на розв'язання цього конфлікту. В якості такої антитези можуть розглядатись активні поведінкові стратегії особистості.

Гомеостатичні тенденції, що сприяють підтримці внутрішньої постійності будь-якої живої системи, і гетеростатичні тенденції, які забезпечують можливість її еволюції та розвитку, являють собою певну діалектичну єдність і не можуть існувати одна без одної.

Усе це дозволяє уявити процес адаптації як життєздійснення особистості, як результат безперервної реалізації її гомеостатичних та гетеростатичних тенденцій, порушення гармонії між якими приводять її до дезадаптації, дестабілізації, порушення особистісного здоров'я.

Виходячи з наведених вище міркувань, ми розглядаємо психологічний захист у широкому смислі слова, визначаючи його як поведінку (усвідомлену й

неусвідомлену), актуалізація якої в адаптаційній ситуації підвищує резистентність особистості до деструктивних факторів її життєздійснення. Таке розуміння психологічного захисту дозволяє уявити його як регулятивну систему, що діє в ситуації внутрішнього або зовнішнього конфлікту і включає дві підсистеми.

Перша з них – система стабілізації особистості. Виконуючи гомеостатичні функції, вона включає в себе неусвідомлені механізми психологічного захисту і направлена на ліквідацію або зведення до мінімуму почуття тривоги, пов'язаного з усвідомленням конфлікту, через відокремлення сфери свідомості від переживань, які травмують особистість.

Друга підсистема – подолання – розглядається як активність особистості, направлена на усунення або зменшення впливу джерела тривоги (стресора).

Система стабілізації у своєму змістовному плані співпадає з системою адаптивних реакцій особистості, спрямованих на захисну зміну значущості дезадаптивних компонентів відношень – когнітивних, емоційних, поведінкових – з метою послаблення їхнього психотравмуючого впливу на Я-концепцію, або, інакше кажучи, із системою захисних механізмів у їхньому традиційному розумінні. Як теоретичну основу для вивчення системи стабілізації ми пропонуємо використати структурну теорію Р. Плутчика. Система подолання розглядається в нашому дослідженні як комплекс виявлень особистісної активності, спрямованої на оволодіння ситуацією. У змістовному плані вона співпадає з копінг-поведінкою особистості.

Функціонування психологічного захисту особистості, що включає систему стабілізації та систему подолання, відображає взаємодію і взаємодоповнення гомеостатичних і гетеростатичних тенденцій особистості. Їх об'єднує спільна спрямованість на ліквідацію психологічного дискомфорту, пов'язаного з впливом деструктивного фактору самоздійснення. Незважаючи на це, вони суттєво розрізняються за цілим рядом параметрів, серед яких дослідники виділяють такі: активність, характер переходу, функції, ступінь усвідомленості й довільності, відношення до реальності, диференційованість, наслідки й результати (Ф.Ю. Василюк, Б.Д. Карвасарський, В.А. Ташликов та ін.).

Побудова моделі психологічного захисту ґрунтується на припущенні про те, що вибір тієї чи іншої стратегії психологічного захисту особистості здійснюється завдяки притаманній особистості регуляторній здібності. Уявлення про особистісну регуляцію ґрунтується на теоретичних концепціях психічного регулювання, розроблених у вітчизняній психології.

Фундаментальні дослідження, перш за все І.М. Сеченова, М.А. Бернштейна і П.К. Анохіна, дали психологам найбільш узагальнену теоретичну схему психічної регуляції цілеспрямованої поведінки, цілком придатну для розв'язання проблем адаптації.

Орієнтація на регуляторну активність особистості дозволяє визнати, що людина не просто відчуває вплив зовнішнього середовища й реагує на нього певним чином, прагнучи відповідати пред'явленим вимогам, а взаємодіє з усією оточуючою реальністю, довільно змінюючи ступінь свободи й діапазон реалізації власного адаптаційного потенціалу.

Моделювання психологічного захисту здійснюється в контексті ідеї адаптаційної трансформації психологічної організації особистості у процесі взаємодії зі змінним середовищем. Трансформаційно-композиційний підхід до вивчення психічної організації людини (В.Н. Панферов), що використовується в даному дослідженні, передбачає вивчення якісних та кількісних змін у структурній організації психічного захисту особистості, що адаптується. Ці зміни, як ми припускаємо, являють собою процес побудови стратегій адаптаційної поведінки.

Стратегії поведінки являють собою інтегральні форми особистісної адаптації. Стратегія характеризує не лише вектор дій і вчинків, але й залученість особистості до переживання, що повсякчас відбувається і надає поведінці своєрідних відтінків. Особистість виступає в ролі основного регулятора реалізації стратегії, забезпечуючи її якісну своєрідність та визначаючи її динамічні особливості. Це структурує загальний адаптаційний ефект, виділяє з безладних поведінкових виявів ті, які необхідні особистості, що залучається до перетворення середовища. Завдяки особистісній регуляції, з одного боку, збільшується кількість варіантів поведінки на

рівні групи й суспільства, з іншого – зростають диференціація та вибірковість адаптаційної поведінки на рівні індивідуальності [4].

У межах нашого дослідження цікавою є ідея об'єднання стратегій адаптації у два великі класи: стратегії самозбереження особистості та стратегії саморозкриття особистості. У загальному вигляді сутність стратегії самозбереження полягає у використанні такого способу взаємодії зі змінною оточуючою реальністю, що забезпечує особистості перш за все збереження себе як біологічної одиниці. Ця стратегія дає можливість дотримання в незмінному вигляді раніше ефективних стереотипів відносин із суспільними й господарськими інститутами, з оточуючими людьми і з собою.

Стратегія саморозкриття – це стратегія перетворення себе, умов, попереднього стилю життя. Її ядро складають здійснювані самою особистістю внутрішні й зовнішні трансформації, подолання труднощів. Спрямованість стратегії саморозкриття задається сукупністю стійких мотивів, що орієнтують діяльність особистості. Стратегія реалізується переважно на високому рівні нервово-психічної стійкості. Проектуючи свою активність, особистість співвідносить значущість здійснюваної дії для себе та її суспільну корисність.

Отже, психологічний захист і розвиток особистості тісно взаємопов'язані. З одного боку, психологічний захист є умовою розвитку особистості, оскільки забезпечує її адаптацію через реалізацію гомеостатичних тенденцій. З іншого боку, розвиток особистості є умовою активного психологічного захисту, оскільки забезпечує процес трансформації особистості та її буття, без якого неможлива конструктивна взаємодія зі світом.

Література

1. Асмолов А. Г. Культурно-историческая психология и конструирование миров / А. Г. Асмолов. – М. : Институт практической психологии; Воронеж : МОДЭК, 1996. – 768 с.

2. Психологія особистості: словник-довідник / за ред. П. П. Горностая, Т. М. Титаренко. – К.: Рута, 2001. – 320 с.

3. Реан А. А. Психология адаптации личности / А. А. Реан, А. Р. Кудашев, А. А. Баранов. – СПб.: Прайм-Еврознак, 2006. – 479 с.

4. Ямницький В. М. Соціально-психологічна адаптація особистості: сучасні підходи / В. М. Ямницький // Наука і освіта. – 2001. – № 6. – С.82–86.

ДО ПИТАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОЦЕСУ МОТИВАЦІЇ БІБЛІЙНИХ СИМВОЛЕМ З АНТРОПОНІМНИМ КОМПОНЕНТОМ

Решетняк О.О., Крюкова Д.

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

reshetnyak.alena@ukr.net

Сакральний дискурс є складником суспільної життєдіяльності, усієї історії людства. Це величезний і складний пласт особливих реалій буття – релігійних почуттів, думок, предметів, бажань, учинків, взаємин людей і соціальних інституцій. Не випадково у вимірах індивіда й соціуму неабияке місце посідають такі ознаки, як мова, етнічність і конфесійна належність. Ці виміри є основними чинниками, що формують своєрідність культури й ментальності. У сучасному узусі надзвичайно актуальною постає проблема взаємозв'язків світського й релігійного як компонентів екзистенції, свідченням чого є посилення уваги до сакрального, збільшення кількості наукових розвідок, присвячених біблійним текстам. Зокрема в українській лінгвокультурології викликають зацікавлення особливості процесу мотивації біблійних символем з антропонімним компонентом.

Не всі імена біблійного походження засвоєно національною мовною практикою. Натомість, статусу символу набули ті з них, що посіли чільне місце в концептуальній картині світу українського етносу. Наприклад, *Діва Марія* – символ чистоти, честі, непорочності, любові. В українців культ матері особливий, оскільки не лише пропагує пошану до біологічної матері, а й

спрямований на ширше коло об'єктів – це й Божа Мати, і Церква, яка об'єднує християн, а також рідна земля – Матір-Україна. Етимологія лексеми Богородиця прозора: це та, яка породила Бога. Проте її місія не завершилася з народженням Христа у Вифлеємі (івр. בית לחם *Бет-лехем* „будинок хліба”), вона символічно покликана „народити Сина Божого” в кожній душі, є своєрідним містком між Богом і людиною. *Богородиця* – одвічний символ безмежної материнської любові, самопожертви, непорочності, відданого служіння Богові й людям. За християнською традицією, вона – найкраща з-поміж жінок, тому її вважають прообразом символів, вишуканих, довершених, сповнених краси, кожен із яких по-різному уособлює постать Богоматері, абсолютизує її божественне призначення, репрезентує її духовні чесноти: *біла лілея* є символом непорочності Діви Марії у східній християнській традиції; *біла голубка* символізує цноту; *Мати Життя* – бо Марія призвела на світ Христа – Дателя життя вічного тощо. Українськомовна вербалізація світу вияскравлює семіотичний концепт *Божя Мати*, оприявлюючи прообраз матері-українки, якій нерідко доводилося споглядати й переживати смерть своїх синів.

Аби з'ясувати особливість символічного значення онімів, а також роль компонентів-символом у структурі фразеологічної одиниці, потрібно зважати на відмінність понять символізм мови і мовлення. Для правильного усвідомлення символ треба інтерпретувати в його значущій функції, а не лише сприймати як чуттєве враження, оскільки він, вочевидь, не має мотивованого зв'язку з об'єктом символізації. За загальносеміотичним аспектом поняття символу, символічним у мові є будь-яке закріплене за номеном первинне немотивоване значення, здатність створювати певні уявлення з його допомогою. Мовець, характеризує певні реалії, оперує засобами прямої номінації, проте досить часто до мовленнєвого акту залучають прецедентні феномени, оскільки така презентація думки створює запрограмований ефект експресивності. Висловлення, що містять не раціональне, а емоційне забарвлення, слугують не так для вираження об'єктивних властивостей того чи того явища, як для ілюстрації суб'єктивного ставлення індивіда до таких

властивостей. Оцінювання за допомогою прецедентного феномену має опертя не на норму, а на еталон, що, насамперед, допомагає зорієнтуватися в складних та абстрактних поняттях, які, звичайно, маркують конкретні образи. Біблійний тест є зразком, критерієм оцінювання, стимулює власні етичні вчинки, сприяє формуванню певного способу мислення, допомагає окреслити моральні позиції особистості, посилює її ціннісні орієнтації.

Біблійні одиниці, що номінують характеристики, зауваження, які не мають особливого значення для всього сюжету, можуть чимось привернути увагу носіїв мови, обізнаних із біблійним текстом. У біблійній символемі у *костюмі Адама* поняття мотивованості набуває особливої складності. Сама лексема *Адам* у „Словнику української мови” не трапляється, а функціонує у сполучі „*Від Адама* [починати] – від самого початку, з давніх-давен, дуже здалека” [2, 19]. Лексему *костюм* зааспорижено з такими значеннями: „1. Комплект верхнього одягу, що складається з піджака, штанів, а іноді й камізельки (у чоловіків) або жакета й спідниці (у жінок); 2. рідко. Те саме, що одяг. 1) Театральний або маскарадний одяг; 2) Різний одяг спеціального призначення. Лижний костюм; Купальний костюм; Водолазний костюм” [3, 308–309]. Якщо зіставити такі потрактування складників фразеологізму із семантикою власне фразеологічної одиниці – „голий”, то, вочевидь, жодне із вільних значень слова „костюм” в одиниці не фіксуємо. У фраземі у *костюмі Адама* мотивацією формування фразеологічного значення стала одна із ознак персонажу, несуттєва для більш загального висновку, тобто власне незначуща для змісту самої Біблії, наприклад, те, що Адам був голим: „*І були вони нагі обоє, Адам та жінка його, і вони не соромились*” (1 М. 2: 25), тобто сам прецедентний сюжет, що мотивував фразеологічну одиницю, не був значущим для всієї біблійної оповіді. Тут зосереджено увагу на посиленні певної ознаки Адама, яка привернула увагу носіїв мови своєю образністю. Отже, формування подібних біблійних символем мотивується не так сюжетом, як якимось із його фрагментів, несуттєвих для загальної ідеї.

1. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту / переклад проф. Івана Огієнка. – К. : Українське Біблійне Товариство, 2002. – 1375 с.
2. Словник української мови : в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970. – Т. I. – 799 с.
3. Словник української мови : в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1975. – Т. VI. – 832 с.

ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ЕТНІЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Свіденська Г.М., Циплакова Я.Д.

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

svidenska-galina@mail.ru

На сьогоднішній день етнічні стереотипи, як складові етнічної самосвідомості та етнічної само-ідентифікації, виконують важливу роль і функції у регуляції безпосередньої взаємодії між представниками різних рас, етносів, етнічних меншин тощо. Цей феномен в силу його практичної гостроти і актуальності протягом тривалого часу приваблює увагу широкого кола спеціалістів. Велика кількість досліджень була присвячена тим чи іншим аспектам соціальних стереотипів (Адорно, Олпорт, Кон, Шибутані, Дейкер, Фрейда, Кцосва, Шорохова, Левкович, Агєєв, Старовойтова, Файзуллін, Заріпов, Грошев, Паригін та ін.).

Ресурс етнічності почав відігравати важливішу роль у соціально-політичних відносинах, в організації та мобілізації суспільних сил. Організаційно сформувалися й набули значного впливу національні рухи, які прагнуть переглянути політичні, соціально-економічні і культурно-мовні аспекти життя.

Не секрет, що кожна держава починається з національної мови, яка є основою культури, національної моралі, само-ідентифікації. Мовна свідомість

народу – це ознака його зрілості, національно-державницької самовизначеності.

Мова є основним середовищем визначення, збереження й передачі соціального досвіду та інструментом об'єктивації суб'єктивних значень. Вона перетворює психологічні феномени на соціальні факти, надає індивідуальним переживанням інтерсуб'єктивне значення. Подібна функція мови лежить в основі конструювання етнічної ідентичності. За мовною ознакою людина шукає насамперед собі подібних, або, як кажемо, ідентифікує себе. Мова, окрім того, що виконує роль основного інструмента формування ідентичності, своїх комунікативних функцій, слугує ще й певним символом.

Згідно з поглядами американського вченого Л. Фоллерса, найсерйозніші проблеми націй і національних держав найчастіше пов'язані не з економікою, політикою чи обороною, а з нематеріальними, невідчутними символами. Ці символи конкретизують почуття власної гідності і самоповаги. Будь-яка нація і будь-яка національна держава повинні визначити для себе (усвідомлено чи не усвідомлено), за допомогою яких символів вони хотіли б виразити свої уявлення про себе як таких на індивідуальному і колективному рівнях. Особливо багато труднощів з виробленням і реалізацією національної ідентичності виникає тоді, коли певна нація включає в себе кілька етнолінгвістичних груп.

Донедавна етнічний конфлікт, як правило, скоріше трактувався з точки зору політичної боротьби за територію, аніж з культурно-психологічної точки зору на те, що відбувається з внутрішнім світом людини, коли обставини змушують її приймати нову віру або навіть оволодівати новою мовою, щоб брати участь у житті етнічно чужого їй, але політично домінуючого суспільства.

«Мовні конфлікти», які час від часу штучно продукуються в Україні, сприяють етнічній мобілізації як українського етносу, так і не-титульних етносів (насамперед російського). Щоправда, вони стають на перешкоді формування позитивної національної ідентичності у значної кількості

громадян. Адже в цих умовах вирішального значення набуває примордіальна солідарність, яка базується на основі локальних традицій. На думку О. Потебні, традиції народу зберігаються переважно у мові. Тому як тільки дитина оволодіває мовою, вона до них прилучається. В результаті засвоєння рідної мови дитина з віком набуває національних рис навколишнього середовища.

Відомо, що етнічна самосвідомість, як і свідомість та самосвідомість взагалі, не є вродженими, хоча деякі передумови для їх виникнення існують уже в немовляти. Згідно з концепцією Ж. Піаже, етнічна ідентичність є результатом дії низки чинників, під впливом яких людина перебуває у перші 10–15 років життя. Ці чинники можуть бути класифіковані так: пов'язані з місцем народження та проживання, сімейні, соціального оточення, політико-економічні, пов'язані з навчально-виховними закладами, правові, особистісні. Деталізація їх дає нам повнішу картину процесу етноідентифікації, де можна побудувати певну ієрархію інтенсивності їх впливу.

В умовах сучасного українського суспільства перебудова відобразила сплеск етнічної самосвідомості, її відродження у народу України.

На сьогоднішній день у теорії етносу немає чіткого визначення структури етнічної самосвідомості. Виділені компоненти детерміновані тлумаченням її змістовних характеристик. Ю. В. Бромлей [1] виділяє такі елементи в її структурі як:

- 1) національна ідентифікація;
- 2) уявлення про типові риси своєї спільноти, її властивості як цілого – авто-стереотипи;
- 3) уявлення про спільність історичного минулого народу; про територіальну спільність («рідна земля»);
- 4) про державну спільність за певних конкретно-історичних умов;
- 5) самостійним елементом є усвідомлене відношення до матеріальних та духовних цінностей нації, її досягненням, що орієнтовані на них.

А. Х. Гаджиєв, розкриваючи сутність етнічної самосвідомості, показує її конкретний вираз в різноманітних формах: *пізнавальній, емоційній і вольовій*.

Пізнавальна сторона етнічної самосвідомості включає в себе, *по-перше*, усвідомлення людиною етнічної приналежності; *по-друге*, усвідомлення нею свого соціального стану; *по-третє*, усвідомлення своїх життєвих інтересів і нагальних потреб. *Емоційна сторона* включає відчуття національної гордості, відчуття власної гідності за вклад у примноження багатства своєї країни. До *основної функції* самосвідомості А. Х. Гаджиєв відносить *регулятивну*, оскільки вона має вольову форму прояву.

Г. В. Старовойтова виділяє такі емпіричні індикатори етнічної самосвідомості як:

- 1) етнічна само-ідентифікація;
- 2) уявлення про етноконсолідуючі і етнодиференційні ознаки;
- 3) уявлення про так званий «національний характер»;
- 4) про спільність рис зовнішнього вигляду етнофорів.

До *непрямих емпіричних індикаторів* етнічної самосвідомості Г.В.Старовойтова відносить деякі елементи традиційної культури (національні свята, звичаї, обряди, мова, орієнтації у міжетнічному спілкуванні).

В результаті узагальнення розглянутих уявлень етнічної самосвідомості можна запропонувати таке її визначення.

Етнічна самосвідомість – це відносно стійка система усвідомлених уявлень і оцінок реально існуючих етнодиференційних та етноінтегруючих ознак життєдіяльності етносу.

Отже, етнічної самосвідомості є цілісним уявленням у свідомості людини елементів етнічної реальності. В результаті формування даної системи людина усвідомлює себе в якості представника певної етнічної спільноти.

Що стосується ідентифікації, то вона проявляється в уподібненні себе значимому іншому, тобто самооцінці індивіда з точки зору того, як інші, на його думку, оцінюють його в порівнянні із собою і в рамках значимої для них типології [2]. Коли мова заходить про етнічне визначення ідентифікації, а точніше само-ідентифікації, то говорять про ототожнення індивідом себе з

якоюсь етнічною спільнотою (етносом), про відчуття належності до цієї спільноти за параметром певних етнічних ознак.

Етнічна самосвідомість є результатом широкої ідентифікації, котра включає в себе етнічну та інші форми актуальної ідентифікації (територіальну, культурну, мовну, релігійну, обрядову, расову, антропологічну та ін.), які відповідають існуючим об'єктам поліморфного соціокультурного середовища, яке містить у собі власне етнічне значення. Людина при цьому не тільки відчуває причетність до свого роду, але й усвідомлює суб'єктивну, соціально-психологічну прихильність до об'єктивно існуючих компонентів етнічної реальності, визначає своє місце в етнічному світі. В силу цього людина формує «образ Я – етнічного суб'єкту», представника певної етнічної спільноти. Тим самим етнічна само-ідентифікація є фактором уявлення про себе як про етнічного суб'єкта, одним із рівнів становлення етнічної самосвідомості.

Таким чином можна зробити висновки що:

1. В основі розвитку національної самосвідомості особистості лежить формування образу «Я», як представника певної групи. Образ «Я» складається на основі ідентифікації себе з певною групою, засвоєнням певних цінностей і ролей формування мотивації поведінки й проявом її у конкретній діяльності.

2. Етнічна самосвідомість є результатом широкої ідентифікації, котра включає в себе різні форми (національність, культуру, мову, релігію, територію). Зовнішня ідентифікація є основою для формування внутрішньої національної само-ідентифікації.

Література

1. Бромлей Ю.В. Очерки теории этноса. – М.: Наука, 1983. – С. 176.
2. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / Пер. с англ. – М.: Наука, 1996. – С. 31-32.

РОЗВИТОК ОСОБИСТІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАЛЕКТОЛОГІЇ

Тищенко Л. М.

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

larisamt@ukr.net

Вивчення української діалектології є обов'язковим на всіх філологічних факультетах вишів України. Це один із профільних курсів, який, безперечно, дає здобувачам вищої освіти ґрунтовні знання про фонетичні, морфологічні, лексичні, синтаксичні риси українських діалектів, що, як відомо, є основою нової української літературної мови. Тож для бездоганного знання безпосереднього предмету викладання – української мови – майбутні філологи мають добре засвоїти її історичну основу й територіальні особливості. Важливо також, що під час докладного вивчення курсу української діалектології слухачі мають змогу краще усвідомити специфіку літературних норм української мови, а також найпоширеніших типів відхилень від них, помилок, які нерідко зумовлені саме впливом місцевого діалектного мовлення. Добре знаючи особливості діалектної мови на різних рівнях, здобувачі навчаються швидше й ефективніше розрізняти риси літературні та говіркові у власному мовленні, як писемному, так і усному.

Проте всі зазначені вище аспекти зовсім не вичерпують перелік знань і навичок, які одержують здобувачі внаслідок вивчення курсу української діалектології. Адже цей предмет відкриває необмежені горизонти для розвитку особистісного потенціалу здобувача вищої освіти. І пов'язано це не лише із засвоєнням нових і необхідних слухачеві знань. Під час вивчення діалектології здобувачі вишу мають унікальну можливість долучитися до процесу дослідження діалектної системи, починаючи від найпершої сходинок – етапу польових досліджень, тобто запису говіркових матеріалів.

Готуючи здобувачів до цієї роботи, керівники діалектологічної практики, викладачі вишу пояснюють виняткову важливість усього процесу записування й дослідження матеріалу. Після вивчення курсу української діалектології, проведення настановчої конференції перед виконанням завдань діалектологічної практики молоді науковці мають усвідомити, що саме вони можуть зробити для науки, для людства те, чого не може зробити жоден професор чи доктор наук сам по собі, перебуваючи, наприклад, у Києві, чи якомусь іншому науковому центрі, – записати говірковий матеріал (доки це ще можна зробити від людей, переважно, старшого віку) у своєму населеному пункті, чи будь-якому іншому. Технічні засоби, які сьогодні має у своєму розпорядженні практично кожний (диктофони, телефони, комп'ютери), значно спрощують виконання цього завдання. Важливо донести виконавцям діалектологічної практики, що здійснена ними робота – це не лише матеріал для діалектологічних досліджень, а й своєрідна пам'ятка, що зберігає структуру нашої мови для наступних поколінь.

Усвідомивши значущість виконуваних завдань, виявивши неабияку серйозність і наполегливість у роботі, здобувачі нерідко розкриваються як талановиті записувачі, дослідники. Причому важливо, що ці нові свої риси вони відкривають не лише для оточення, а й для самих себе, що, безперечно, надає їм упевненості в собі, у власних силах. Це зовсім не означає, що кожен здобувач, який опанував курс української діалектології, пов'яже подальше життя із наукою, захистить дисертацію з української діалектології. Проте записані ними, а отже збережені для подальших досліджень, матеріали, як маленькі пазли, складені в один великий малюнок, допоможуть відкривати й зберігати все нові й нові риси нашої мови. Усвідомлення цього просто не може не впливати позитивно на розвиток особистісного потенціалу здобувача вищої освіти. Працюючи вже не один десяток років зі студентськими колективами, маємо змогу в цьому переконатися безпосередньо.

Наведемо лише один приклад. Після вивчення курсу української діалектології здобувач вищої освіти філологічного факультету ДВНЗ

«Донбаський державний педагогічний університет» Абдуллаєва Тетяна Атаджанівна сумлінно виконала завдання діалектологічної практики, здійснивши аудіозаписи говіркового мовлення в селі Маломихайлівка Покровського району Дніпропетровської області. Зібрана нею джерельна база містила аудіозаписи із загальною тривалістю звучання 4 години 30 хвилин, а також розшифровані фонетичною транскрипцією діалектні тексти обсягом 50 сторінок. Після виконання завдань діалектологічної практики здобувач продовжила дослідницьку роботу. Насамперед, було укладено словник говірки села Маломихайлівка Покровського району Дніпропетровської області, що містить 834 лексичні одиниці. На підставі здійсненої роботи було виконане й успішно захищене магістерське дослідження «Лексика говірки села Маломихайлівка на Дніпропетровщині в загальноукраїнському контексті». Окрім того, здобувач Т. А. Абдуллаєва взяла участь у Всеукраїнській науково-практичній конференції викладачів і студентів Донбаського державного педагогічного університету, учителів та учнів загальноосвітніх закладів «Перспективні напрямки сучасної науки та освіти», що відбувалася в місті Слов'янську 19-20 травня 2016 року. Її виступ відзначено як один із кращих, було видано й відповідну друковану працю [1].

Виконане дослідження дозволило здобувачці вперше подати опис досліджуваної говірки на різних мовних рівнях. Так, докладний аналіз лексичного рівня говірки села Маломихайлівка виявив у її складі такі основні групи:

1) номінації, властиві сучасній українській літературній мові, зокрема *в'ішка*, *ди'виц':а*, *дога'дац':а*, *же'ниц':а*, *іш'ч'е* та ін.; загалом така лексика склала близько 60-ти відсотків від загального словникового складу говірки;

2) назви, що відомі в українській лексикографії з маркуванням *розмовне*: *виход'ній*, *виш'нина*, *за'раза*, *корон'ч'ук*, *куп'л'ати*, *о'кур'уват'*, *п'разник* тощо (близько 100 одиниць);

3) діалектні назви, до яких у системі досліджуваної говірки належать лексеми: *вика'бел'увац':а*, *ўпраў'л'ац':а*, *лоўко*, *мла'д'ен'ч'еске*,

ре^нш^так, ^лрожа, сала^лфан, с^туло, хвор^р'ати, ше^рена, о^с'о, у^редний, ^д'еца та ін.;

4) лексеми, підтримувані впливом російських говірок: *абр^і'коса, ап^рел', ^б'еднос^т', ^в'ежл^іво, ^д'евоч^{ка} тощо;*

5) локальні назви (зафіксовані в досліджуваній говірці й не виявлені в розглянутих лексикографічних джерелах): *бо^ч'оноч^{ки} – різновид слив, в^іу^с'а – овес, в^ід' – сполучник бо, тому що, з^іл^уце – букет квітів, які тримає молода, гли^йіс^тий – рудого кольору, д^ж'ірко^т'іти – цвірінькати, ^лжилавий – твердий, тягучий (про бублик), жоу^т'ак – різновид риби, за^р'ад – певна кількість стави, яку можна зварити за один раз: *с абр^і'кос нап^риклад ос' позау^ч'ора три за^р'ади ва^рила; ік^р'анка – самка риби, маку^шатник – різновид корму для риби; мартов^и'ч^{ок} – невелика головата морська риба, бичок (походить від іншої діалектної назви мартов^и'ч^{ок} – бичок, що народився в березні); на^лупат' – начистити абрикоси на половинки, без кісточок; оц^і'воч^{ки} – оце, понаку^шуб^л'ан^и'ий – настобурчений, із розставленим, піднятим догори пір'ям (про птахів); поп^ідб^і'ловуват' – побілити дерева та ін. (усього 24 одиниці).**

Діалектні тексти говірки села Маломихайлівка виявили й низку фонетичних рис цього територіального утворення, зокрема: 1) збереження голосних *о, е* в закритому складі, напр., *виход^ний, куш^ч'оу^{ка}, медо^гонка, ^йатер, по^б'елка, ^лпогреб, с'емди^с'атий* тощо; водночас маємо і свідчення переходу голосного *е* в *і* в закритому складі у невластивих випадках: *в^ід'* – сполучник *тому що, бо, адже, ^лміжду* – від *между, між*; 2) перехід голосного *і* в *о*, напр., *вос'ім^{нац}':ат', вос'меди^с'атий, д^рож':і*, 3) перехід голосного *о* в *а*, так зване «акання», напр., *ви^раи^ч'увати, кат^л'ета, нас^тайуват', ^лпаганок* тощо; 4) перехід голосного *а* в *і*, напр., *дв^і'нац':ат', ко^лод'із', с'іл^уце* (зменш.-пестл. до *^лсало*), *с'іл^ч'ана маз'* – засіб, виготовлений на основі сала, що використовують для лікування корости; 5) функціонування *ж* на місці *дж*, *з* на місці *дз*, напр., *ви^сижуват', зер^кальний ^лкороп, ^лзеркало, нар^а'жат'* тощо; б) збереження *с* на місці *ш* (відсутність чергування), напр., *зак^лвас'уват',*

за'м'іс'ува'т', п'і'т:рус'ува'т', поперет'рус'ува'т', хоч наявні і зразки з відповідним чергуванням *с/ш*, напр., *прок'вашува'т'*.

На рівні морфології найбільш показовою рисою, що виявила система лексики досліджуваної говірки, стало вживання інфінітивних форм із суфіксом *т'*, іменникових форм із суфіксами *-к-*, *-ух-* тощо.

Загалом дослідження лексики говірки села Маломихайлівка на Дніпропетровщині в загальноукраїнському контексті дозволило виявити, що більшістю номінативних одиниць це мовно-територіально утворення споріднене з рештою українських говорів.

Було також виокремлено низку лексем, які попередньо можна вважати локальними утвореннями і які, можливо, будуть уведені до українських лексикографічних джерел уперше.

Отже, курс української діалектології, як бачимо, є не лише обов'язковою академічною дисципліною в програмі підготовки майбутніх філологів. Викладання української діалектології, виконання здобувачами завдань діалектологічної практики мають неабиякі перспективи для формування практичних умінь слухачів вищої школи, усвідомлення значущості здійснюваної ними роботи, розвитку їхнього особистісного потенціалу.

Література

1. Тищенко Л.М., Абдуллаєва Т.А. Лексична система говірки села Маломихайлівка на Дніпропетровщині // Перспективні напрямки сучасної науки та освіти : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції викладачів і студентів Донбаського державного педагогічного університету, учителів та учнів загальноосвітніх закладів (м. Слов'янськ : ДДПУ, 2016. – Вип. 8. Ч. 1. – С. 329-333.

**ОСМИСЛЕННЯ МІФОЦЕНТРИЗМУ
В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ
(НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ ЕММИ АНДІЄВСЬКОЇ)**

Тищенко О.О., Калмикова А.С.

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

tishenko-1981@mail.ru

Однією з визначних особливостей поетикального світу Емми Андієвської є своєрідний характер художньої умовності. Літературний твір як продукт мистецької уяви вже сам по собі виступає художньою умовністю. Водночас можна виділити два види художньої умовності – життєподібну і нежиттєподібну. Перша – художній еквівалент реальних героїв, конкретних життєвих ситуацій та обставин, вона слугує віддзеркаленою подобою дійсності. Друга пов'язана з елементами фантастичного, нереального, неправдоподібного на рівні різних компонентів твору (образо- і характеротворення, сюжету, жанру, хронотопу тощо). Із розвитком літературного процесу співвідношення життєподібної і нежиттєподібної (фантастичної) художньої умовності в літературних творах змінювалося. Специфіку нежиттєподібної художньої умовності в поезії Андієвської вирізняє наявність у ній міфологізму. Проблему нежиттєподібної художньої умовності в українському літературознавстві розкрито здебільшого на явищах «химерності» (А. Кравченко, А. Погрібний, М. Ільницький, В. Брюховецький, Л. Новиченко).

На проблемах поезики міфології акцентує увагу Є. Мелетинський. Важливим є його спостереження над тим, що міф як нарація поступається місцем міфу як світоглядній категорії. У зв'язку з цим, на думку Мелетинського, виникає проблема «метафоричного» міфологізму, або квазіміфологізму [2, 112].

По-різному адаптується міф у системі різночасових суспільних критеріїв оцінювання і розуміння життя, залежно від цього кожна епоха відчуває меншу

чи більшу потребу в експлуатації міфу. Особливе звернення до міфологізму спостерігається наприкінці ХІХ ст. і впродовж усього ХХ ст. Нашого часу розмитість визначень постає ще очевиднішою, оскільки до цілого шерегу дефініцій додається промовистий суспільно-політичний коментар.

У літературі воєнного та повоєнного часів, попри закономірність правдивого відображення реальності (назвемо його умовно явищем чистого мімезису), на повну силу проглядаються первні міфологічної свідомості письменників, особливо еміграційних (Є. Маланюк, Е. Андієвська, В. Вовк, Ю. Тарнавський та ін.). Цей аспект оприявлення міфу в художній літературі має стосунок до аналітичної психології (психоаналітичної теорії міфу) З. Фрейда й, особливо, його наступника К.-Г. Юнга, який вважав, що міфологія і психологія становлять єдність, а свідомість як така має міфічно-поетичний характер. Саме під цим кутом зору найдоречніше аналізувати особливості міфосвіту Емми Андієвської. Осідання елементів міфу в тому чи тому художньому творі, зокрібно ХХ ст., засвідчує причиново-наслідковий зв'язок між психічним життям літературного героя і виявами «колективного позасвідомого» (К.-Г. Юнг), що, власне, виступає матрицею його життєвого досвіду.

Порушуючи питання про функціонування міфу у творчості Андієвської, М. Кіяновська доводить, що письменниця трансформує «побутову» орієнтацію реальності в українській літературі на «міфологічну» [1, 620] й, окрім того, пропонує читачеві міфоісторію України.

Про постмодерністські віяння у творчості Емми Андієвської веде мову й А.Лазар. Серед основних прикмет постмодернізму Е. Андієвської польська дослідниця виділяє такі: інтертекстуальний зв'язок з міфами, зокрема античними, пародійність; альтернативність форм життя і мислення, розмитість героя і слабку позицію в нього власного «я» тощо. Комплексний огляд творчості Емми Андієвської (прозової та поетичної) зробив П. Сорока. Його монографія «Емма Андієвська. Літературний портрет» є спробою цілісно розкрити особливості художнього світу письменниці. Автор звертає

найпильнішу увагу на своєрідність стилю і проблему жанру в Андіївської, вказуючи на ознаки у неї модифікованого сучасного модернізму [4, 173].

Національний міф Емми Андіївської раціонально зіставити чи то навіть «прочитати» в інтертекстуальному зв'язку з поезією Шевченка. Свого часу Шевченко витворив універсальний міф України, натомість в інтертекстуальному просторі Андіївської вже крилатими словами обумовлено проблему національної ідентичності українців майже через століття після Шевченка. Національний міф Андіївської розбудовано на звичних для неї опозиційних відношеннях національного і великодержавницького, котре, звісно, зазнає саркастичної авторської критики. Ця опозиційність найбільше уподібнює індивідуальний міф Андіївської і до Шевченкового міфу, і до міфу, що його витворили «пражани». Подібною рисою між індивідуальними міфами Шевченка й Андіївської є також ідея міленаризму, яка, щоправда, в останньої не простежується концептуально, а лише частково. Подібно до Шевченка, який «шукає ідеалу і раю на землі» [3, 176], Емма Андіївська так само очікує на земний рай. Показовими в цьому плані виступають більшість її героїв: винахідники Безручко, Копиленко, харизматичні шукачі добра баба Грициха, Дмитрик та ін.

На відміну від, скажімо, Маланюкового міфу України, прозорого, послідовно витриманого, побудованого на органічно поєднаних авторській любові та іронії, а радше самоіронії, національний міф Андіївської прозирає із заповзятої ідеалізації своєї держави, яка подеколи видається настільки стихійною, що переростає у справжній міф неспростовної гуманності на землі, зокрема української. З певністю можна сказати, що Андіївська досягла свою мету.

Сучасна наукова думка виростає на синтезі перелічених міркувань і вбирає в себе гостроту актуальних проблем суспільства загалом і кожної соціальної істоти зокрема. Ба більше, у царині українського літературознавства складно віднайти хоча б одного дослідника, який би послідовно дотримувався якоїсь

одної міфологічної концепції. Проекція міфоцентричного світогляду автора на художній твір загалом виявляється в таких рисах:

- переважання особливої, «нетверезої», або імагінативнології (Я. Голосовкер) у подачі реальних фактів, зображенні героїв і компонуванні сюжетного матеріалу;
- абсолютизація «ніби буття»
- вливання міфологічних (фольклорних) мотивів і образів (топосів) у поетичний підтекст твору;
- актуалізація позасвідомих конструктів психіки з архетипним кодом (марево, сон тощо) і їхнє художнє дешифрування;
- конструювання автором художньої моделі часу і простору (синхронність часу як перманентність, симуляція часу, стискання і розширення простору);
- розгортання художньої умовності як синтетичної форм и різних елементів міфу.

Загалом міфологічна топика у Емми Андіївської визначає нежиттєподібний характер художньої умовності з найприкметнішими для неї ознаками – химерністю, двоплановістю зображення, наявністю героя-шукача істини тощо.

Поетика Андіївської засвідчує розрив авторки з традиційним реалістичним світом, виявляє модерні риси. Йдеться насамперед про духове і світоглядне заперечення соцреалізму в українській літературі, що дає підстави читачеві зрозуміти і виправдати художній ексцентризм і експерименталізм Андіївської.

Так виглядає загальна картина оприсутнення міфу в літературі, в основі якої лежить процес авторської міфологізації / деміфологізації дійсності (найцікавіший аспект його активізації – міфотворчість).

Явища міфологізації, деміфологізації і міфотворчості вкладаються в логіку органічної тріади, в якій кожен із елементів не існує один без одного. Вони ідуть невіддільно і становлять собою одну процесуальну дію. Щоправда, сам по собі феномен міфотворчості у нашому розумінні (художня, авторська

міфотворчість) виглядає суто креативним, а тому складнішим, аніж феномен міфологізації. Поняття міфотворчості вимагає витворення авторського міфу чи міфологічної картини світу, в яких першорядну роль відіграє мистецька свідомість, доведена до крайньої межі індивідуалізації.

Натомість міфологізація дійсності у художньому тексті часто відбувається за рахунок авторського декоративного вплітання у твір тієї чи тієї міфеми (алюзії, міфологічної метафори), алюзійна паралельність яких не завжди несе багатий фігуративний зміст.

У процесі міфотворчості найдієвішими слугують сталі міфологеми як окремі мотиви, ідейні кістяки для розбудови нових художніх світів у різних письменників різних часів.

Для позначення художніх творів, що в них домінують міфологічні мотиви й образи, послуговуватимемося поняттям міфоцентричний твір або, ширше, міфоцентрична література. Загалом же елементами структурного плану міфоцентричних творів виступають архетипні відношення між певними поняттями, реаліями, образами, рисами.

Література

1. Кіяновська М. До питання про функцію міфу в творчості Емми Андієвської // Українська міфологія: Школи, постаті, проблеми / М. Кіяновська. – Львів. 1999. – 628 с.

2. Мелетинский Е. Поэтика мифа / Е. Мелетинский. – М., 1976. – С. 87–159.

3. Нахлік Є. Доля – Los– Судьба: Шевченко і польські та російські романтики / Є. Нахлік. – Львів: Львівське відділення Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України, 2003. – С. 166 – 222.

4. Сорока П. Емма Андієвська: Літературний портрет / П. Сорока. – Тернопіль: Джура, 1998. – 240 с.

ВИХОВАННЯ ХУДОЖНЬОГО ІНТЕРЕСУ ЯК ЕЛЕМЕНТУ ДУХОВНОСТІ І ГУМАНІЗМУ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА

Тупченко В.В.

Луганський національний аграрний університет, м. Харків, Україна

tupchenkovaleriya@mail.ru

Гуманізація вищої освіти на сучасному етапі ставить нові вимоги до спеціаліста в аспекті формування загальної гуманістичної культури студентів. Це означає формування світогляду, який базується на принципах, які визначають загальнолюдські цінності, а також передбачає процес розвитку духовно багатой, високоморальної особистості майбутнього спеціаліста, який здатен розв'язувати творчі завдання. Вища освіта перестає бути тільки професійною, вона стає елементом загальної культури людини.

Духовний, естетичний, художній розвиток особистості неможливий без розвинених духовних, естетичних та художніх інтересів. Основу художнього інтересу складають емоційні процеси, які дають людині естетично неповторну та індивідуальну насолоду. Будучи за своєю природою вселюдським утворенням, художній інтерес має яскраво виражений інтелектуальний, емоційний і вольовий компоненти.

Проблемі виховання художнього інтересу у студентської молоді присвячено багато наукових досліджень, але найбільш ґрунтовними є роботи російських вчених Є.В. Квятковського, Ю.У. Фохта-Бабушкіна, Є.А. Крупника, Л.А. Нікольського, українських вчених О.Н. Дем'янчука, О.Н. Семашка, Л.С. Єнтіс. Дуже важливою є робота О.Н. Дем'янчука, у якій він виокремлює педагогічні умови, за яких можливе виховання художнього інтересу [1]. Рівні підходів до художньо-естетичного виховання описано у роботі В. Орлова [2]. Є.В. Квятковський і Ю.У. Фохт-Бабушкін виділяють художній інтерес у загальній структури інтересів студентської молоді, вони також досліджують характер, інтенсивність та широту цих інтересів [3].

Художній інтерес виступає одним з компонентів художньої свідомості, яка з ядром особистісної культури людини. Склад художньої свідомості містить ряд компонентів, які включають образні і оцінювально-логічні уявлення, емоційно-чуттєві стани (почуття, переживання), складні якості особистості – смаки, ідеали, змістовні „продукти” ціннісної свідомості: оцінки, судження, різноманітні відношення.

Художній інтерес перш за все залежить від загальної структури інтересів студентів, які виявляються в навчанні, на дозвіллі, у професійних планах. У свою чергу, сама структура інтересів (у тому числі і художнього) визначається індивідуальними властивостями особистості.

Студентський вік вважається найбільш сприятливим для художнього розвитку. Чітка професійна орієнтація діяльності студентів супроводжується високим рівнем творчості, яка лежить в основі будь-якої професійної діяльності. ВНЗ повинен об'єктивно розвинути все, що було закладено для розвитку художнього ставлення до оточуючої дійсності сім'єю, школою. Але дуже часто ВНЗ повинен виконувати компенсаторні функції по відношенню до сімейного і шкільного художнього виховання, тобто починати все з самого початку.

Для того, щоб проаналізувати взаємозв'язок навчальних інтересів та інтересів у сфері дозвілля, загальним критерієм класифікації було обрано спрямованість інтересу студентів на певну сферу знань: нахили студентів до точних і технічних наук, до природничих наук, до гуманітарних знань, потреба у мистецтві. Отже, у 65% респондентів переважають інтереси до технічних, точних наук, перевагу природничим наукам віддають 16% студентів. Мають інтерес до гуманітарних наук 12%. Художні інтереси переважають у 7% студентів.

Студентам було запропоновано назвати той вид мистецтва, який є особливо цікавим для них. Перевага віддається музиці (35%) і кіно (41%). Відношення до театру у всіх респондентів приблизно однакове (23%). Також

спостерігається інтерес до літератури (12%) і до образотворчого мистецтва (10%).

Для того, щоб визначити якість художніх інтересів, студентам було запропоновано назвати ті твори літератури, музики, театру, кіно, образотворчого мистецтва, які їм сподобалися. Тільки 20% респондентів змогли назвати твори, які їм сподобалися, усіх п'яти видів мистецтва. Взагалі не відповіли 5% респондентів. Решта студентів відповідали вибірково, називаючи твори тільки деяких видів мистецтва.

Для практичної реалізації означеної мети було розроблено художній цикл „Знамениті музеї Європи”, в якому було розроблено програму екскурсій у Національну галерею (Лондон), у галерею Тейт (Лондон), у Британський музей (Лондон). У програму екскурсій входили детальні розповіді про самі музеї як твори архітектури, про експонати, які в них представлені, про майстрів, творчість яких збереглася в музейних колекціях. Глядачам пропонувалося здійснити подорож по всесвітньо відомим музеям, які принесли славу Європі як центру світової культури. Під час екскурсій відвідувачі музею мали можливість побачити шедеври цих храмів мистецтва, від старовинних до сучасних творів, відвідати виставки, на яких панує дух історизму і художньої величі.

Таким чином, можливо зробити висновок про домінуючі інтереси студентів аграрного університету і на цій основі необхідно організувати навчальну і виховну роботу таким чином, щоб підтримувати існуючі інтереси, а також використовувати такі педагогічні технології, щоб, наряду з формуванням стійкого пізнавального інтересу, виховувати стійкий художній інтерес у студентів, стимулювати розумову і творчу активність, спонукати до роздумів, оцінок, суджень.

Література

1. Демьянчук А.Н. Формирование музыкально-эстетических интересов старшеклассников: дис ... канд. пед. наук: 13.00.01 / А.Н. Демьянчук. – К., 1989. – 184 с.

2. Орлов В. Мистецтво і педагогічні технології / В. Орлов // Мистецтво та освіта. – № 1, 2001. – С. 8–12.

3. Фохт-Бабушкин Ю.У. Художественная культура: проблемы изучения и управления / Ю.У. Фохт-Бабушкин. – М., 1986. – 238 с.

ТВОРЧІ РОБОТИ РІЗНИХ ЖАНРІВ І ФОРМ НА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ ІЗ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН

Щербатюк В.С.¹, Гарна С.Ю.²

¹*ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,*

²*Донецький інститут післядипломної педагогічної освіти*

м. Слов'янськ, Україна

¹viktoriya080871@ukr.net, ²garnasveta@ukr.net

Кожна цивілізована країна дбає про творчий потенціал суспільства взагалі й кожної людини зокрема. Усе це разом пов'язане з рівнем загальної освіти, увагою до розвитку творчих можливостей особистості, створення умов для її пошукової, дослідницької реалізації. У нинішньому швидкісному світі молодь повинна вміти надавати відповідний контекст новим ідеям і знанням, оцінювати сучасні знахідки та відкидати знецінену інформацію. В умовах гуманізації й демократизації навчального процесу як ніколи актуальні дидактичні заповіді В. Сухомлинського. У книзі «Сто порад учителю» він писав: «Немає абстрактного учня... Мистецтво й майстерність навчання і виховання полягає в тому, щоб, розкривши сили й можливості кожної дитини, дати їй радість успіху в розумовій праці». Тому важливо допомогти здобувачеві вищої освіти пробудити чи розвинути те творче зернятко, яке є в кожному, бо закладене там природою. Творчість дозволяє людині реалізовувати свій фізичний та духовний потенціал, швидко та адекватно адаптуватися в навколишньому середовищі та змінювати його разом з перетворенням власної

особистості. Крім того, сучасний філолог – це майбутній учитель, готовий іти працювати до школи з дітьми, здатними мислити, відчувати прекрасне, і давати не лише теоретичні знання, але й навчати творчо використовувати їх у житті.

Одним із кроків формування компетентностей продуктивної творчої діяльності учнів на уроках мови та літератури є виконання творчих завдань. Тому перед викладачем вишу стоїть важливе завдання: підготувати здобувачів до школи, навчити їх написанню творчих робіт різних жанрів і форм, щоб потім вони легко впроваджували набуті знання у свою педагогічну практику.

Практичні заняття з літературознавчих дисциплін, мабуть, як ніякі інші, відкривають можливості для розвитку креативних здібностей здобувачів вищої освіти.

У різних типах і видах письмових робіт є більш чи менш виражений елемент творчості, бо в них так чи так виявляється особистість, обдарування, смаки, уподобання, рівень підготовки. Але творчою роботою треба вважати таку, яка є наслідком цілком самостійної діяльності в процесі осмислення певної теми, питання.

Творчість не є якийсь поодинокий акт, не просто якесь осяяння. Творчість – це складний діалектичний процес, що має відповідні етапи і свій механізм.

До творчості здобувачів необхідно готувати, по-перше, постійно і всесторонньо розвиваючи їх відтворюючу уяву, по-друге, планомірно формувати літературно-творчі вміння, зокрема, уміння створювати нові образи й сюжети на основі навчального літературного матеріалу.

Велике значення має і відношення викладача до творчих спроб здобувачів. Дуже важливо, щоб молоді автори відчули інтерес до їх творів з боку освіченого педагога, який допомагатиме їм розвивати здібності та управлятиме процесом їх розвитку. Бо як говорив Монтень: «Прихований талант рівнозначний бездарності».

Серед творчих робіт, що практикуємо на практичних заняттях з літературознавчих дисциплін, виокремлюємо *поетичні експромти, акровірші,*

буриме, есе, нариси, етюди, твори-перевтілення, каліграми, кластери, сенкани, синквейни, даймонди тощо.

Продуктивними творчими роботами при опрацюванні деяких тем з навчальної дисципліни «Вступ до літературознавства» є ті, що сприяють розвитку творчих здібностей здобувачів, наприклад, *вправи з монофонами* (коротке навчальне оповідання, усі слова якого починаються на одну й ту ж букву (звук), *«вірш за метафорою»* (складається з шести характеристик, розміщених у певній послідовності: колір, смак, запах, зовнішність, звук, якість переживань; кожен рядок – назва вірша), *«Буриме»* (дається готова рима, написати вірш у стилі В. Шекспіра, П. Тичини, В. Маяковського).

Наведемо приклади «віршів за метафорою», що написали здобувачі вищої освіти після опанування теми «Мова художнього твору»:

І. Данилейченко

Осінь

Осінь – це яскраві спогади з минулого.
Осінь – це завжди смак спілих ягід.
Осінь – це запах прілого листя.
Осінь – це усмішка стомленого сонця.
Осінь – це пісня журавлів, що відлітають.
Осінь – це «безсмертний дотик до душі».

М. Базелюк

Літо

Літо – це кольорові думки і мрії.
Літо – це солодкі спогади душі.
Літо – це аромат свіжих троянд.
Літо – це краса Лісової Мавки.
Літо – це звуки галасу дітей.
Літо – це радість життя.

Для розвитку творчої уяви корисним є прийом «*Біном фантазії*», коли беремо два довільних слова й по-різному їх поєднуємо за допомогою применників, знаходимо усвідомлений сюжетний зв'язок, утворюємо вірш чи казку.

Цікавим прийомом роботи на практичних заняттях є написання віршів за алгоритмом. Найдоцільніше їх використовувати на підсумковому етапі. Відомі три алгоритми написання таких віршів: *синквейн, сенкан, даймонд*. Їх складання сприяє розвитку образної думки, учить узагальнювати інформацію, давати їй самостійну оцінку.

Так, наприклад, на етапі узагальнення матеріалу за повістю Е. Хемінгуея «Старий і море» пропонуємо здобувачам написання сенканів за темами «Старий», «Море», «Риба», «Самотність». Ось деякі з них:

Старий

Досвідчений, самотній

Рибалить, бореться, перемагає

Людину можна знищити, але не можна перемогти

ЛЮДИНА

Море

Безмежне, мінливе

Годує, дає, відбирає

Рибалка подумки називав море в жіночому роді

la mar

Для активізації асоціативного мислення доречними є такі завдання: «назвіть асоціацію зі словом..., складіть асоціативний ряд (від 7 до 9 слів) зі словом..., підберіть епітети до слова..., утворіть порівняння до слова...» тощо.

На заняттях з історії зарубіжної літератури практикуємо таку творчу роботу, як написання твору-перевтілення (метаморфози). Так, на підсумковому етапі вивчення повісті-притчі американського письменника Річарда Баха «Чайка на ім'я Джонатан Лівінгстон» здобувачам пропонуємо перевтілитись у

чайку й описати свої відчуття, мрії, сподівання, прагнення. Для посилення емоційного настрою використовуємо відеоматеріал «Море і чайки» (<https://www.youtube.com/watch?v=D5anNTxjwS0>). Як зразок, подаємо роботу Салахутдінової Каміли.

Я – чайка

Я – чайка! Чайка без імені. Ви розумієте, як це бути без імені? Зараз ви почнете співчувати мені. Та просто не розумієте цього. Я – чайка без імені. Я можу бачити підніжжя Вавелю, літати над вами. Я подобаюсь вам? Я не подобаюсь вам?.. Ви можете годувати мене, фотографувати... Але якщо я цього хочу.

Я – чайка без імені. Ви вже не бачите мене, а я вас бачу. Я не квітка чи рослина. Я – чайка. Ви не зірвете мене, не спіймаєте. Ви для мене теж без імені. Без обличчя. Ви не можете бачити те, що бачу я. Я бачу висоту, небесне безмежжя. Уночі я бачу, як заспокоюється Вісла, на її прохолодних хвилях медитують лебеді. Усю ніч, навіть у Вельканоц Вавельський Смок відригує вогонь. Він бридкий, хоч і має ім'я. Уночі люди кудись поспішають, чогось метушаться. Але байдуже. Усе байдуже. Я відчуваю прохолодне повітря. У мене є нагорода – я можу міркувати, а може, і ні. Ви так не можете. Мені байдуже. Я можу змінювати свій вибір. Я можу літати. Я можу... Я – чайка. А ви хто? Ви? Я без імені. Мені байдуже...

Ураховуючи те, що сьогоденній здобувач вищої освіти – це представник так званого «мультимедійного покоління», пропонуємо звернути увагу на креалізований текст, у якому поєднуються вербальні (тобто словесні) та невербальні (що належать до інших знакових систем) елементи. Створення таких текстів – це також творчість + орієнтація в сучасному інформаційному просторі. На практичних заняттях з «Методики навчання зарубіжної літератури» здобувачі створюють постери, буктрейлери, реклами, скапбукінги, кардмейкінги, фотоколажі, буклети тощо. Вони допомагають досягти більшого ефекту у сприйнятті та розумінні художнього твору.

Отже, робота викладача має бути спрямована на те, щоб здобувачі вищої освіти відчули, що в кожній людині природою закладений певний творчий потенціал. Тому надзвичайно важливо навчити майбутніх учителів бачити прекрасне, відчувати кожне написане слово, тонко сприймати навколишній світ, правильно й образно висловлювати думки. Робота ця копітка, об'ємна, потребує певних зусиль і вмінь, бо, як зазначав Томас Едісон: «Геній – один відсоток натхнення і дев'яносто дев'ять відсотків поту».

SECTION 5

**THE INTERDISCIPLINARY APPROACH TO SOLVING
THE PROBLEM OF INCREASING THE QUALITY OF LIFE
IN THE MODERN WORLD**

FEATURES OF NASAL BREATHING TESTING IN THE FORCED MODE

Avrunin O.G.¹, Shushlyapina N.O.², Nosova Y.V.¹

^{1,3}*Kharkiv National University of Radio Electronics, Kharkiv, Ukraine*

²*Kharkiv National Medical University, Kharkiv, Ukraine*

¹*gavrun@list.ru, ²shusha75@mail.ru, ³nyav007@gmail.com*

External human breathing system, providing gas exchange in the lungs, is composed of many departments that are closely connected with each other, and any violation of its activity affects the health [1]. Nasal breathing for the person is a natural and physiological process. Moreover, the inhaled air is filtered, heated and humidified due to special anatomy of the nasal cavity. Olfactory function also plays a significant role, olfactory receptors are located in the upper nasal passage [1, 2].

Absence of nasal breathing leads to negative consequences for the organism as a whole. This is due to the fact that when there is a constant mouth breathing chronic pulmonary hyperventilation and thus increased excretion of carbon dioxide from the body, that resulting in constricted blood vessels and a decrease of cerebral blood flow.

The necessity to provide nose breath, forcing the patient to use the medication decongestants, which facilitate the passage of air in the upper airways, but contribute to generalized of vessels spasm, as the nasal cavity is expressly reflexogenic zone [1-4].

A person's ability to perform physical activity determined by internalized the amount of oxygen from the air and oxygen delivered to the tissues and cells from pulmonary capillary blood. Functional diagnostics of the upper respiratory tract is a complex process, in spite of the large number of developed methods for the testing of nasal breathing. The patient feels a violation of nasal breathing only in the forced mode in the majority of pathological conditions during exercise. For athletes this is particularly important when it is impossible for one nose breath capture the necessary amount of oxygen. At the same time the person starts to breathe through the mouth. At present the main method of diagnosis of nasal breathing is Rhinomanometry. This method allows determining the pressure drop and the corresponding flow of air through the nasal cavity [3, 4]. Considering that the difficulty of nasal breathing in most nasal abnormalities occur with an increase in respiration rate, it is advisable for functional diagnostics of the upper respiratory tract to use the method of the back active rhinomanometry in the forced mode [5].

Researches were conducted in the clinic of the Department of Otorhinolaryngology of the Kharkiv National Medical University. Results of the back active rhinomanometry, during forced breathing, allowed to establish the following:

- both in normal and in violation of nasal breathing, relation of the pressure drop of the air flow have 2 areas: linear – at low air flow rates, and non-linear (quadratic) – at high flows;
- air flow at nasal breathing irregularities significantly (up to 3 times or more) less than normal;
- pressure drops in disorders of nasal breathing may be up to 2 or more times higher than normal.

Thus, in the initial phase of the inspiratory cycle, there is a directly proportional relationship between the pressure drop and air flow, this is typical for laminar flow and then there is a transition to a quadratic dependence, which is typical of the self-field of the turbulent flow mode.

Therefore, in terms of view of physiology it is of interest to further study the mode of air flow in the nasal cavity in dynamics during a forced breath, providing

maximum oxygen delivery to the lungs and is necessary to define the boundary of the transition as well. This limit is reached at the highest air flow, and thus achieves greater air flow with the nose breathing.

Rapid transition to a quadratic dependence of the pressure drop of the air flow in patients with obstruction of nasal breathing leads to the slow growth of values that passed air flow. Even when it is approaching the performance standards, due to the strong tension of the respiratory muscles, causing excessive fatigue and as a result, the transition to non-physiological mouth breathing.

References

1. Farouk H. An attempt of the Determination of Aerodynamic Characteristics of Nasal Airways/ H. Farouk, O. Avrunin, A. Khaleel //Advances in Intelligent and Soft Computing: Image Processing and Communications Challenges 3.- Springer, 2011. – Vol. 102. – P.311-322.
2. Avrunin O.G. Methods and tools for functional diagnostics of external breathing: a monograph / O.G. Avrunin, R.C. Tomashevsky, H.I. Faruk – Харьков, ХНАДУ. – 2015. – 208 с.
3. Nasal airway volume and resistance to airflow / G. Zhang, P. Solomon, R.Rival et al. // Am. J. Rhinol. – 2008. – № 22(4). – P. 371-375.
4. Cole P. Contemporary rhinomanometry / P. Cole, R. Fenton // J Otolaryngol. – 2006. – № 35(2). – P. 83-87.
5. Farouk, H. Comparison Discriminate Characteristics Between Modern TNDA-PRH Rhinomanometer And Previously Methodology / H. Farouk, O. Avrunin // International Journal of General Engineering and Technology (IJGET) ISSN 2278-9928. – 2013 – Vol. 2, Is. 2, P. 39-50.

ЖИТТЄЗДАТНА АРХІТЕКТУРА ЯК ІДЕЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ МІСТ, АБО ЕКОЛОГІЧНОГО ПРОЕКТУВАННЯ

Апатенко Т.М.¹, Жидкова Т.В.²

Харківський Національний Університет, м. Харків, Україна

¹apatenko.tanya@mail.ru, ²tavlz@bk.ru

Наприкінці минулого століття прогресивне суспільство усвідомило, що з усіх створених людиною моделей міста лише історична, що склалася шляхом багатовікового природного відбору є найбільш придатною для життя. Зміна культурної парадигми з модерністської на постмодерністську, відмова від сакралізації машинної естетики призвели до розвороту від принципів Афіїнської хартії і переходу до традиційного планування міст і будівництва, відповідному за масштабом людини [1]. Американський журналіст "Architectural Forum" Джейн Джекобс, внаслідок аналізу (кінець 50-х років 20 століття), великих американських будівельних проєктів, виявила причину реалізації багатьох з цих аналогів-проєктів, яка викликає не до підвищення, а пониження міської активності і, врешті-решт, до занепаду і деградації подібних житлових територій. Результатом її праць стала книга "Смерть і життя великих американських міст" [2], випущена в США в 1961 році, де Дж. Джекобс розкриває, що побудовані житлові масиви багатопверхових будинків того часу стали "розсадниками злочинності, вандалізму і загальної соціальної безнадійності", перетворившись на трущоби, тоді як в районах з переважанням щільної квартальної малоповерхової забудови "рівні злочинності, захворюваності і дитячій смертності одні з найнижчих в місті" [2]. Більш того, дослідження доводять, що навколишня забудова впливає на формування менталітету людини, на розвиток його культури і сприйняття навколишнього світу [3 - 6]. А саме чим різноманітнішою і щільнішою буде забудова, тим комфортнішим буде міське середовище, фасади будівель мальовничіше, а

вулиці безпечніше для пішоходів і велосипедистів, тим сприятливішим і якіснішим для життя людини буде місто а архітектура стане життєздатною [7].

Використання відкритих просторів і ділянок старої забудови засобом інтенсифікації використання територіальних ресурсів для нового будівництва шляхом зносу останньої є ефективною умовою рішення не лише функціонально-утилітарних, але і екологічних, архітектурно-художніх, санітарно-гігієнічних завдань. Більше 17%% території відкритих просторів дворів, що примикають безпосередньо до вулиці, представляють ділянки старих будівель гаражів (цегляних або металевих) і приватних сараїв, власники деяких частенько вже не мешкають на цієї території [8].

Комплексний підхід припускає гармонійне поєднання щільності забудови, зон відпочинку, дитячих і спортивних майданчиків, соціальних об'єктів, внутрішніх квартальних проїздів, паркінгів. Що дозволяє поліпшити якість життя населення і, звичайно, дуже позитивно сприймається мешканцями.

Для нормального функціонування в сучасних умовах будівель, що є особливо цінними історичними архітектурними об'єктами та використовуються для культурних і освітніх функцій, доводиться розширювати або здійснювати прибудову нового об'єму, якщо, звичайно, дозволяє містобудівна ситуація [9]. Прибудованими частинами забудови мають бути найефективніші приклади сучасної життєздатної архітектури. Життєздатна архітектура повинна відповідати естетичним, комфортабельним та економічно доцільним якостям містобудівного середовища, розробку об'єктів архітектури, насамперед житлового призначення, можливо вирішувати засобами екологічного проектування.

Екологічне проектування націлено на делікатне використання території під забудову, втілення зеленого будівництва, використання сучасних будівельних та опоряджувальних матеріалів, розроблених на основі енергозберігаючих технологій.

Впровадження енергозберігаючих технологій стало актуальною проблемою світу, багаточисленні дослідження в сфері енергоресурсів довели,

що фактичні тепловтрати в житлових будинках на 20-30% перевищують проектні значення внаслідок низької якості будівництва і експлуатації.

Використання екологічних, економічних та енергозберігаючих технологій (сонячні батареї, спеціальні утеплювачі, ємності для збору дощової води) при будівництві приватних і громадських будівель допомагає істотно скорочувати загальне споживання води, тепла та електрики. Так, наприклад, у Німеччині дуже розвинене будівництво нового типу будівель - «пасивних будинків», які практично не вимагають опалення завдяки застосуванню спеціалізованої технології утеплення та герметизації оболонки будівлі (рис.1, 2) [10 с. 5].

Рис.1 «Пасивний будинок»

*Рис. 2. Німецький квартал Vauban
во Фрайбурге*

Саме німці придумали стандарт Passivhaus («Пасивний будинок»): у 1996 року інженер Вольфанг Файст створив цілий Інститут пасивних будинків (всього їх у Німеччині і Австрії вже більше 20 тисяч). Принцип проекту: будинок -«термос», який може опалюватися сонцем завдяки величезним вікнам й від енергії, яку виробляють люди та електроприлади. Фрайбург – один з чемпіонів світового енергоруху, де працюють два відомих центри освіти, наукових досліджень та інновацій в галузі альтернативної енергетики: Institute for Solar Energy Systems (ISE) и SolarInfo Center (SIC). Найцікавіша частина еко-кварталу для – «Сонячне поселення»: 59 енергетично активних будинків, які

опалюються тільки з використанням енергії вітру і сонця й ще віддають надлишкову енергію місту. Архітектор Рольф Диш збудував деревинні будинки, утепив їх й встановив на кожному даху величезні сонячні батареї. В результаті кожній з будинків виробляє енергії у повтори рази більше, ніж використовує [10 с. 3].

Яскравими прикладами стабільних міст в Швеції є м. Гетеборг і особливо м. Ельвстранден (центральне місто на річці Гета-Ельвія), що створюють невеликий вплив на навколишнє середовище, побудовані пасивні будинки, хороша система утилізації відходів тощо.

Приведені приклади дозволяють певно твердити що розвинені країни активно сприяють просуванню технологій з впровадженню інновації в галузі екології, спрямовані на захист здоров'я громадян, та збереження екологічно чистого природного середовища. Влада підтримує «еко-ініціативи» громадян, влаштовує різні конкурси, присвоює гранти на розвиток технологій, що використовують відновлювальні джерела енергії (сонце, вітер).

Підраховано, що близько 50% населення планети живе в містах і міських поселеннях. Ці великі спільноти створюють як проблеми, так і великі можливості для екологічних цілеспрямованих ідей щодо створення життєздатної архітектури засобам екологічного проектування. Для сталого розвитку міст проектування та експлуатація будівель, а також спосіб життя і свідомість мешканців повинні бути повернені у бік стабільного мислення, спираючись на життєздатну архітектуру, створену засобами екологічного проектування.

Література

1. Повзун А.О, Зимин С.С., Овсянникова А.В. Среднеэтажное квартальное домостроение как альтернатива многоэтажной микрорайонной застройке в городской среде // Строительство уникальных зданий и сооружений. ISSN 2304-6295. 3 (42). 2016. – С.7-16.

2. Джекобс Д. Смерть и жизнь больших американских городов. Пер. с англ. – М.: Новое издательство, 2011. – 460 с.
3. Глазычев В.Л., Егоров М.М., Ильина Т.В. и др. Городская среда. Технология развития: Настольная книга. – М.: Ладыя, 1995. – 241 с.
4. Глазычев В.Л. Социально-экологическая интерпретация городской среды. – М.: Наука, 1984. – 180 с.
5. Глазычев В.Л., Гольц Г.А., Сайко Э.В. и др. Город как социокультурное явление исторического процесса. – М.: Наука, 1995. – 351 с.
6. Канаткин А.С. «Психология восприятия архитектуры жилой среды»// «Архитектон: известия вузов», №30. – Приложение, 2010.
7. Гейл Я. Города для людей. – М.: Концерн «КРОСТ», 2012. – 76 с.
8. Апатенко Т.Н., Антоненко Ю.Ю., Ардашева Ю.С., Фанаскова Н.В. Открытые пространства исторической застройки центральной части города как ее территориальный и композиционный ресурс в условиях реконструкции.// Студ конф. «Градостроительные аспекты устойчивого развития крупных городов». – ХНУМГ, 2009. – С. 69.
9. Апатенко Т.Н. Способы размещения современных объектов градостроительства в исторической среде. – ХНУМГ: Коммунальное хозяйство городов, 2009. – С. 90.
10. Табунщиков Ю.А. Принципы формирования энергоэффективных жилых районов / Международный электронный научно-образовательный журнал «АМІТ» [Электронный ресурс] Режим доступа: http://www.marhi.ru/AMIT/2012/special_12/tabunchikov/tabunchikov.pdf (дата звернення 18.11.2016).

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ЛЮДИНИ ІНСТРУМЕНТАМИ СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА

Артюхіна М.В., Ченська К.Е.

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

artyhina@mail.ru

Одним з параметрів якості життя людини є її місце у суспільстві: повсякденна активність, соціальні зв'язки, дружні зв'язки, суспільна значущість, професіоналізм. Всі ці параметри, у цілому, визначають соціальний капітал людини, який є складовою людського капіталу.

У концепції людського капіталу цільовими продуктами економічної діяльності виступають ресурси людини, що визначають можливості її виробничої діяльності та самозабезпечення споживацькими благами. Не зважаючи на різноманітність поглядів щодо структури людського капіталу, всі його відокремлені складові є невіддільними від людини, або персоніфікованими ресурсами, а саме:

- 1) фізіологічні можливості (здоров'я, вік, фізичний розвиток, стать, зовнішні дані тощо);
- 2) психологічні особливості (пам'ять, мислення, інтелект, знання, освіта, досвід, компетенції);
- 3) соціальні можливості (ділові та професійні зв'язки, імідж, відносини та настанови соціально-економічних суб'єктів щодо даної людини) [1; 2; 3].

Т. Нестик зробив огляд поглядів зарубіжних вчених на поняття соціального капіталу людини [4, с. 3]. Дж. Коулмен під соціальним капіталом розуміє потенціал взаємної довіри та взаємодопомоги, який формується у міжособистісних відносинах, обов'язки та очікування, інформаційні канали і соціальні норми [7]. М. Палден соціальний капітал визначає як соціальний клей, який дозволяє мобілізувати додаткові ресурси відносин на основі довіри людей один до одного [8]. А. Портес дає таке визначення соціального капіталу:

це здібність індивідів розпоряджатися обмеженими ресурсами на основі свого членства у визначеній соціальній мережі чи більш широкій соціальній структурі [9; 10]. Він зазначає також, що здібність до накопичення соціального капіталу не є індивідуальною характеристикою особистості, вона є особливістю тієї мережі відносин, яку будує індивід. Тобто, соціальний капітал – продукт включення людини до соціальної структури [4].

Витоки такого розуміння соціального капіталу людини ми бачимо у працях П. Бурд'є (70-ті роки ХХ ст.). Він пише: "позиція ... агента у соціальному просторі може визначатися за його позиціями у різних полях, тобто у розподілі влади, активованій у кожному окремому полі. Це головним чином, економічний капітал у різних його видах, культурний капітал і соціальний капітал, а також символічний капітал, який часто називають престижем, репутацією, ім'ям і т.д." [6]. Бурд'є говорить про збільшення благ через їх символічне (соціальне) існування поряд з їх економічним існуванням.

В своїх працях Бурд'є спочатку визначає соціальний простір як структуру об'єктивних відносин, які визначають інтеракції і визначення індивідів і груп. У подальшому він розглядає соціальні позиції як стратегічні у боротьбі класів і груп (організацій на ринку) за представництво відповідної соціальної позиції. Він наполягає, що в цьому процесі значну роль відіграють не тільки об'єктивні умови, але й уявлення, які створилися у соціальних суб'єктів друг про друга [5, с. 621-622]. При цьому він зазначає, що дія об'єктів (у тому числі й організацій) залежить від індивідуального досвіду і колективної приналежності і відбувається вона за визначеними схемами. Для характеристики такої дії об'єктів він вводить поняття "габітус". Габітус, за його думкою, є більш надійним напрямом дії людини, ніж всі існуючі правила і норми.

Останнім часом на формування соціального капіталу людини значний вплив мають соціальні медіа. Вплив соціальних мереж обумовлений багатьма факторами: кількість користувачів соціальних мереж стрімко збільшується, все більше часу (від 1 до 5 годин у середньому) користувачі проводять у соціальних мережах, люди стали більше довіряти відгукам онлайн-друзів

ніж оффлайнових, більше половина людей молодше 30 років зареєстрована у соціальних мережах тощо. Популярність соціальних мереж обумовлена високим ступенем довіри до висловлювань її учасників. Довіра один до одного стає підґрунтям для об'єднання індивідуумів у групи. Соціальні мережі стали альтернативним джерелом інформації, платформами для індивідуального спілкування.

За допомогою соціальних мереж людина створює навколо себе стабільну соціальну структуру. Соціальний капітал, що є наслідком такої структури у визначені моменти може перетворюватися в економічний. О. Онищенко, В. Горовий та ін. стверджують: "Формування стабільних соціальних структур і найбільш ефективних способів капіталізації ресурсів обумовлено можливостями мережевих взаємодій: соціальний капітал визначається не так обсягом наявних ресурсів, як можливостями їх мобілізації в мережі і є особливим ресурсом, що впливає на динамічність і широту мережі, служить джерелом її розвитку та одночасно виробляється в ній" [11, с. 5].

Соціальні структури навколо людини створюються, як правило, на основі соціальних спільностей. Л. Юрженко зазначає: "Соціальна спільність - це сукупність людей, яку характеризують умови їх життєдіяльності (економічна, соціально-статусна, рівень професійної підготовки і освіти, інтереси і потреби), загальні для даної групи взаємодіючих індивідів (нації, класу, соціально-професійних груп, трудового колективу), приналежність до історично сформованих територіальних утворень (місто, село, регіон), приналежність групи взаємодіючих індивідів до тих або інших соціальних інститутів (сім'я, освіта, наука, політика, релігія)" [12, с. 49].

Використання соціальних мереж для збільшення соціального потенціалу неможливе без застосування інструментів SMM-маркетингу. Як і в кожній системі, в соціальній мережі з часом може спостерігатися зростання ентропії (ступеня невизначеності), яке призводить до розпаду мережі. Розпад мережі може також бути обумовлений впливом зовнішніх дій на мережу та розвитком дисфункцій. Зовнішній вплив приводить до порушень у соціальній мережі тоді,

коли його сила (потужність) стає вищою за силу (потужність) внутрішніх зв'язків у даній мережі. Ріст ентропії відбувається за рахунок дезорганізуючих зовнішніх впливів та переродження соціальних зв'язків. Крім того, треба зазначити, що потужність зв'язків в онлайн-соціальних мережах значно нижча за потужність офлайн-зв'язків в структурі соціального потенціалу організації. Ріст ентропії в онлайн-соціальній мережі відбувається швидше, ніж в офлайн-мережі.

Тому для збільшення та збереження потужностей зв'язків всередині соціальної мережі між її елементами (індивідуумами) необхідно використовувати всі наявні інструменти SMM-маркетингу, у першу чергу, це – якісний контент (ефективність якого визначається багатьма факторами: ступенем візуалізації, актуальністю ліду, привабливістю назви, оригінальністю, регулярністю і кількістю публікацій, наявністю розважального контенту, хештегами), елементи Інтернет-мерчандайзингу (загальний дизайн сторінок, використання фірмового стилю, візуальних ефектів) та урахування специфіки пошукових систем, яка постійно змінюється.

Література

1. Грішнова О.А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки / О.А. Грішнова. – К.: Знання, КОО, 2001. – 254 с.
2. Комарова О.А. Освітній потенціал: теоретико-методологічні та практичні аспекти формування: монографія / О.А. Комарова. – Кіровоград: ДЛАУ, 2009. – 336 с.
3. Прошак Г.В. Людський капітал в умовах формування національної економіки України: Дис... канд.. наук: 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки. – Львівський національний університет ім. І.Франка. – Львів, 2008.
4. Нестик Т. Труд, капитал, энергия. Культурный, социальный и символический капиталы (обзорный материал) [Електронний ресурс] /

Т. Нестик // Альманах «Восток» – 2004. – Вып. №2(14). – С. 1-7. – Режим доступу до журн.: http://www.situation.ru/app/j_art_325.htm.

5. Волков Ю.Г. Социология: история и современность / Ю.Г. Волков, В.Н.Нечипуренко, С.И. Самыгин. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1999. – 672 с.

6. Bourdieu P. The forms of capital / P. Bourdieu // Handbook of theory and research for sociology of Education. Ed. By J.Richardson. – New York: Greenwood Press, 1986. – 21 p.

7. Coleman J.S. Social capital in the creation of human capital / J.S. Coleman // American Journal of Sociology, 1988. – N. 94. – P. 95-120.

8. Paldam Martin. Social Capital: One or Many? Definition and Measurement / Martin Paldam // Journal of Economic Surveys, 2000. – Vol. 14, Issue 5. – P. 629-654.

9. Portes Alejandro. Economic Sociology and the Sociology of Immigration: A Conceptual Overview/ Alejandro Portes // The Economic Sociology of Immigration: Essays on Networks, Ethnicity, and Entrepreneurship. Ed. by Alejandro Portes. – New York: Russell Sage Foundation, 1995. – P. 1-43.

10. Portes Alejandro. The Downside of Social Capital / Alejandro Portes; Patricia Landolt // The American Prospect, 1996. – 26, May-June. – P. 18-21.

11. Онищенко О.С. Соціальні мережі як чинник розвитку громадянського суспільства: монографія / Онищенко О.С., В.М. Горовий, В.І. Попик та ін. – К.: НАН України, Нац. б-ка України ім.В.І.Вернадського, 2013. – 220 с.

12. Юрженко Л.В. Соціальна структура суспільства: навч. посіб. для студ. гумані. ф-тів вищ. навч. закл. / Л.В. Юрженко / Акад. праці і соц. відносин, каф. профспілок України. – К.: Акад. праці і соц. відносин, 2005. – С. 49.

ФАСИЛІТАЦІЯ ВЧИТЕЛЯ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ УЧНІВ

Артюхов А.О.¹, Холодний О.І.²

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

¹ art.box.777@mail.ru, ² holodnijalexandr@mail.ru

Головним завданням модернізації сучасної освіти є підвищення його якості. Оскільки педагог є ключовою фігурою освітнього процесу, значить, одним з напрямків підвищення якості освіти виступає формування і розвиток педагогічної майстерності вчителя, яка визначається не тільки знанням предмета, методології і дидактичних принципів, але й рівнем розвитку професійних компетенцій, важливим складовим компонентом яких є готовність до фасилітації. На сучасному етапі розвитку освітньої системи спостерігається необхідність в якісно новій підготовці професійно-компетентнісного педагога, готового здійснювати фасилітативний процес навчання, в ході якого він формує у школярів навчально-пізнавальну мотивацію, вміння вчитися, а також сприяє їх всебічному особистісному розвитку.

Феномен фасилітації в педагогічній діяльності та психологічній практиці розглядали такі вчені: О.Г. Врублевська (фасилітативне спілкування), С.О.Борисюк, О.І. Димова (взаємодія), Е.Ф. Зеєр, І.В. Жижина (феномен педагогічної фасилітації), П.В. Лушин (екофасилітація в психологічному консультуванні), О.А. Маслова (спрямованість), О.Н. Шахматова (якості вчителя-фасилітатора) тощо.

Центром навчально-виховного процесу завжди є учень, активно буде свій освітній процес, вибираючи певну траєкторію розвитку в освітньому середовищі. Важлива функція викладача – підтримати учня в його діяльності: сприяти його успішному просуванню в потоці навчальної інформації, полегшити вирішення виникаючих проблем, допомогти освоїти великі обсяги різноманітної інформації, усвідомити свої здібності, власні особистісні якості,

забезпечити підтримку потреби учня в саморозвитку і самовдосконаленні. У світовому освітньому співтоваристві у зв'язку з цим став використовуватися новий термін, що підкреслює велике значення цієї функції викладачів.

Термін «фасилітатор» походить від англ. *fasilitation, facilitate* – допомагати, полегшувати сприяти і прийшов з медицини, де фасилітатор – це той, хто допомагає при народженні дитини. Різними авторами цей термін використовується в різних інтерпретаціях, модифікаціях (фасилітація, фасілітація, фацілітація, фасиліативність тощо). Фасилітація – це організація процесу колективного розв'язання проблем у групі, який керується фасилітатором (ведучим). Це одночасно процес та сукупність навичок, які дозволяють ефективно організовувати обговорення складної проблеми без втрат часу та за короткий термін; виконати усі заплановані дії із максимальним залученням учасників процесу.

Фасилітація відрізняється від простого управління тим, що вона не має директивного характеру. Якщо при традиційних формах управління суб'єкт змушує учасників групи виконувати власні інструкції та розпорядження, то у випадку з фасилітацією її суб'єкт має поєднувати у собі ознаки керівника, лідера та учасника процесу [1].

Значний внесок в розуміння поняття фасилітація вніс представник гуманістичної психології К. Роджерс, який розумів під фасилітацією в першу чергу сприяння процесу особистісного зростання, становлення внутрішньої свободи і протиставляв фасилітацію лідерству, керівництву і управлінню групою.

Як зазначає Маркова А.К., фасилітатор це вчитель, який створює сприятливі умови для самостійного і усвідомленого навчання учнів, активізує і стимулює їх допитливість, розвиває пізнавальні мотиви, організує їх групову навчальну роботу таким чином, щоб підтримати прояви в ній кооперативних тенденцій тощо [5]. Характеризуючи таку якість як фасилітація, авторка визначає особистісні установки і принципи роботи учителя фасилітатора. Першу з цих установок вона описує термінами «істинність», «відкритість». Ця

установка передбачає відкритість учителя своїм власним думкам, почуттям, переживанням, а також здатність прямо їх проявляти в міжособистісному спілкуванні з учнями. Друга установка вчителя-фасилітатора – «стимулювання», «ухвалення», «довіра» – є вираженням внутрішньої впевненості вчителя в можливостях і здібностях кожного учня. Ця установка співпадає з тим, що в вітчизняній психолого-педагогічній науці прийнято називати «педагогічним оптимізмом», «опорою на позитивні якості вихованця». Третя установка – «емпатійне розуміння» – це бачення учителем поведінки учня, його різноманітних реакцій, дій і вчинків з точки зору самого учня, його очима [5].

К. Роджерс з цього приводу писав, що вчитель-фасилітатор, спілкуючись зі своїми учнями, вміє, образно говорячи, «постояти в чужих черевиках», подивитись на все навколо себе, і на себе в тому числі, очима дітей. Ця установка є альтернативою типовому для традиційного вчителя розумінню через оцінку, шляхом приписування учням фіксованих оцінкових кліше чи ярликів («тупий», «розумник», «дебошир» та інші). Отже, якщо вчитель розуміє і приймає внутрішній світ своїх учнів в безоцінковій манері, якщо поводить себе природно і в відповідності зі своїми внутрішніми переживаннями, якщо, на кінець, він доброзичливо ставиться до учнів, то тим самим він створює необхідні умови для фасилітації їх усвідомленого навчання і особистісного розвитку в цілому. Якщо ж учитель не розуміє і не приймає внутрішнього світу своїх учнів, якщо веде себе не щиро, демонструє неповагу чи прохолоду по відношенню до учнів, формально виконує свої професійні обов'язки, то такий вчитель надає згубний вплив на їх особистісний розвиток. Масові дослідження діяльності вчителів в різних країнах показують, що кількість учителів-фасилітаторів складає лише 10 % від загальної кількості досліджених [3].

Таким чином, в основі фасилітативності (педагогічної фасилітації) лежить глибока духовна основа, яка передбачає турботу про учнів і їх успішний розвиток, прийняття школярів без засудження, вміння прощати і бути вдячним, любити своїх вихованців, позитивно сприймати все, що навколо відбувається,

нести власну відповідальність за свої думки, дії і вчинки.

Терміном «фасиліативність» ми, вслід за М.Й. Казанжи, позначаємо психологічну якість людини, яка є проявом її фасиліативного потенціалу. Ця якість відрізняється від риси, властивості особистості, меншою стійкістю, так як актуалізується в період усвідомленої, цілеспрямованої фасиліативної діяльності. Ця якість може «згортатись», ставати латентною – переходити в потенціал в ті періоди, коли немає запиту на допомогу в розвитку іншому [4]. Саме розвиток фасиліативного потенціалу студентів, майбутніх вчителів, формування готовності до фасиліації є актуальною проблемою підвищення якості підготовки фахівців, адже педагог, що володіє готовністю до фасилітації, здатний створювати на заняттях атмосферу, оптимальну для вирішення освітніх завдань, що полегшує, сприяє, стимулює особистісне зростання учнів.

Література

1. Артюхов А.С., Остополець І.Ю. Розвиток фасиліативності у студентів педагогічного вузу, майбутніх вчителів фізичної культури /Актуальні проблеми фізичної культури, олімпійського і професійного спорту та реабілітації у навчальних закладах України. – Кіровоград: «Ексклюзив-Систем», 2016. – С.12-17.
2. Борисюк С.О. Розвиток здатності до фасилітативної взаємодії у майбутніх соціальних педагогів засобами соціально-педагогічного тренінгу / С.О. Борисюк // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2011. – №5. – С.180-182.
3. Врублевская Е.Г. Развитие способности педагогов к фасилитирующему общению: Учебное пособие / Е.Г. Врублевская. – Хабаровск : Изд-во «Научный мир», 2001. – 182 с.
4. Казанжи М.Й. Психологічні особливості осіб з різним типом фасиліативності : дис. ... канд. псих. наук : 19.00.01 / Казанжи Марія Йосипівна. – Одеса, 2007. – 190 с.
5. Маркова А. К. Формирование мотивации учения : книга для учителя / А.К. Маркова. – М. : Просвещение, 1990. – 192 с.

НЕУДОВЛЕТВОРЕННОСТЬ КАЧЕСТВОМ ЖИЗНИ КАК ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ ЗАВИСИМОСТИ ОТ СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЕЙ

Богдан М.С.

Бердянский государственный педагогический университет,

г. Бердянск, Украина

margandga92@mail.ru

В условиях глобальной компьютеризации реальное общение все больше заменяется виртуальным. Для большинства современного населения использование социальных сетей стало неотъемлемым компонентом повседневной жизни. Широкого распространения приобрели виртуальные способы знакомства, обмена информацией и собственными мыслями, регулярное обновление фотографий и статусов, комментирование записей и т.д. Такой способ взаимодействия создает иллюзию популярности и ценности конкретного индивида в обществе, экономии времени и финансов (не нужно никуда ходить или ездить, чтобы встретиться и пообщаться). Современные исследователи отмечают важнейшую роль социальных сетей как базового элемента системы социальных коммуникаций, изменяющих общественное сознание. Считается, что сетевая коммуникация воспринимается как единственная реальная связь, которая может соединять, удерживать в целостности современное общество.

Вместе с тем, предпочтение виртуального общения реальному взаимодействию негативно влияет на развитие личности. Исследователи выделяют несколько видов таких патологических реакций: пользователь начинает осознавать себя лишь через отзывы и комментарии других, с большим нетерпением и восторгом добавляя новое фото (отсутствие реакции окружающих становится травмой для него), пользователь накапливает количество виртуальных друзей, забывая, что такой вид общения уничтожает

навыки построения реальных отношений; жизнь вне сети кажется сложной и безрадостной.

Определяют различные причины такого поведения: психологические комплексы, трудности в общении, низкая самооценка, неуверенность в себе, одиночество, недостаток любви со стороны родных, неудовлетворенность жизнью вообще и внешним видом в частности. Размещая на страницах информацию, не всегда соответствующую действительности, украшая реальное положение вещей, индивид пытается создать идеальный образ в глазах других пользователей. Кроме субъективных проблем можно выделить и внешний фактор, способствующий развитию данной аддикции – социальная среда, окружающая человека. Неприятие со стороны социума заставляет личность чувствовать себя одинокой, брошенной, ненужной, а поскольку человек – существо социальное, он начинает искать альтернативные виды социализации.

Анализ современных эмпирических исследований среди молодежи свидетельствует о том, что патологическое пользование Интернет и социальными сетями обуславливает наличие у нее трудностей в установлении реальных межличностных связей и общения, высокого уровня личностной тревожности, депрессивных признаков, агрессивности и враждебности к реальному миру. При этом наблюдается низкий уровень развития силы воли, самооценки, стрессоустойчивости, субъективного благополучия [1].

С целью профилактики и предупреждения возникновения подобного психического расстройства, важно изучить факторы, влияющие на формирование зависимости от социальных сетей. В психологической литературе данный вопрос изучен недостаточно, поскольку широкое распространения виртуальное общение приобрело сравнительно недавно. Но уже на этом этапе развития общества можно констатировать факт, что патологическое предпочтение социальных сетей реальной жизни обусловлено желанием самоутвердиться в обществе, не прилагая кардинальных усилий; избежать решения реальных жизненных трудностей; создать счастливую жизнь

и начать все заново (не смотря на то, что такая форма активности является иллюзией).

Таким образом, проанализировав работы современных исследователей (М. Дрепа, В. Шилу, Н. Цой, Л. Юрьева, Т. Наумова, В. Лоскутова, А. Жичкина, Г. Чучкова, Н. Матрехина, И. Штейнберг), можно выдвинуть гипотезу, что на формирование зависимости от социальных сетей влияет неудовлетворенность реальной жизнью, ее условиями и качеством.

Качество жизни, при этом, рассматривается как совокупность социальных, психологических и экономических компонентов жизни личности. Степень удовлетворенности собственной жизнью обуславливает социальную активность человека, его психологическое и физиологическое здоровье.

Не смотря на продолжительные исследования категории «качество жизни», в психологической науке нет единого определения ее составляющих компонентов. Так, понятие «качество жизни» изучается с позиции объективных показателей (Дж. Форрестер, Д. Белл), субъективных показателей (А. Мишелл, Дж. Логотетти, Р. Кантор) или в их совокупности (К. Терюн, С. Маккол, Ф. Копверс, А. Кэмбелл, В. Роджерс, В. Янтарев, С. Попов). Исследователи Г. Зараковский, О. Балуев, Б. Давыдов, В. Кулайкин, В. Паномаренко, П. Ушаков определяют качество жизни как совокупность жизненных ценностей, характеризующих созидательную деятельность, удовлетворение потребностей и развитие человека, удовлетворенность людей жизнью, социальными отношениями и окружающей средой [2].

Анализ последних исследований категории «качество жизни» свидетельствует о том, что его высокий уровень обуславливается в большей степени не объективными условиями жизни, а субъективной удовлетворенностью человека собственной жизнью, ее наполненностью, реализацией потребностей, самоэффективностью и т.д. Исходя из этого, удовлетворенность качеством жизни человека обуславливается не только физиологическим и экономическим благополучием, но и такими параметрами как социальная поддержка, самореализация и социальная активность.

Многие исследования качества жизни демонстрируют низкий уровень удовлетворения перечисленных явлений. Такое явление может объясняться тем, что под влиянием объективных факторов (финансовые трудности, проблемы со здоровьем, экономические и политические проблемы в стране) угнетается психологическое состояние человека, снижается количество времени и возможностей для собственной самореализации. Таким образом, неудовлетворенность собственным положением в обществе приводит к снижению субъективного благополучия и удовлетворенности качеством жизни.

В этом случае социальные сети открывают безграничные возможности для самопрезентации, реализации творческих идей, поиска единомышленников и опосредованного общения. Используя социальные сети как источник социальной поддержки, признания и взаимопонимания, человек повышает уровень собственного субъективного благополучия и удовлетворяет свою потребность в самореализации. Таким образом, пользователи социальных сетей пытаются повысить уровень удовлетворенности собственной жизнью и ее качеством, создавая ее виртуальный идеал.

Изучая вопрос влияния социальных сетей на качество жизни, итальянские исследователи Ф. Сабатини и Ф. Сарацино провели опрос 50 тысяч человек, касающийся их социальной активности, виртуальной активности и степени удовлетворенности реальной жизнью. Результаты исследования показали, что чем чаще человек пользуется социальной сетью, тем меньше степень его удовлетворенности. Анализ полученных данных показал, что личное общение и доверие к людям напрямую влияют на состояние благополучия людей. У зависимых от соцсетей наблюдалось сокращение времени личного общения, а также снижение степени доверия к людям. Как следствие – констатируется факт снижения удовлетворённости качеством реальной жизни и бегство в социальные сети.

Итак, можно сделать вывод, что за возникновением зависимости от социальных сетей стоит неудовлетворенность собственной жизнью, желание «спрятаться» от трудностей, болезненного жизненного опыта, взросления,

ответственности, поиска себя и своего собственного пути, они способствуют абстрагированию от реальной жизни, созданию иллюзии счастья и благополучия без проблем и хлопот.

Таким образом, неудовлетворенность качеством собственной жизни влияет на формирование зависимости от социальных сетей. При этом, пребывая длительное время онлайн, человек становится дезадаптированным в реальной жизни, аддикция разрушает его коммуникативные навыки, делает его несчастным, страдающим от неумения взаимодействовать с другими, строить гармоничные отношения, получать удовольствие от реальной жизни и истинного общения. Поэтому личности очень важно быть занятой, реализованной и востребованной в обществе.

Отсюда исходит подтверждение гипотезы, что субъективная неудовлетворенность собственной жизнью и ее качеством является одним из фактором формирования зависимости от социальных сетей. Преодолеть аддикцию в таком случае возможно только в процессе познания внутреннего мира, способностей, осознании наличия проблемы и нахождении пути реализации собственного потенциала.

Достигнуть такого результата и повысить уровень качества жизни можно с помощью прохождения тренингов, фестивалей, участия в культурно-массовых мероприятиях и занимаясь делом, которое делает человека счастливым.

Литература

1. Дрепа М.И. Психологическая профилактика Интернет-зависимости у студентов : дис...канд. психол. наук : 19.00.07 / Дрепа Мария Ивановна. – Ставрополь, 2010. – 254 с.
2. Кулайкин В.И. Социально-психологические параметры качества жизни в различных социальных группа : дис...канд. психол. наук : 19.00.05 / Кулайкин Владимир Ильич. – Кострома, 2006. – 298 с.

К ПРОБЛЕМЕ ИЗУЧЕНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНЫХ СТИЛЕЙ В СОВРЕМЕННОМ ЯЗЫКОЗНАНИИ

Гохберг О.С.¹, Стрилец М.В.²

Донбасский государственный педагогический университет,

г. Славянск, Украина

¹olga.gohberg@mail.ru, ²strilec.marina@mail.ru

Изучение функциональных стилей – важная задача современного языкознания, решение которой будет способствовать полному функциональному описанию русского языка. Академик В. В. Виноградов указывал на необходимость лингвистического исследования языковых средств с точки зрения их функциональной значимости. Уже сейчас значительны успехи в изучении научного и художественно-беллетристического стилей, которые в первую очередь привлекают к себе внимание исследователей, однако проблема изучения указанных и других стилей остается актуальной.

Формирование функциональных стилей обусловлено неязыковыми факторами. Языковые средства, используемые в каждом стиле, не принадлежат ему одному, не имеют строгого прикрепления, так как все стили формируются на базе единого литературного языка, постоянно взаимодействуют и взаимопроникают. Отличительные признаки, составляющие специфику стиля, проявляются в особенностях отбора, использования, организации, преломления определенных языковых средств в каждом стиле.

В существующей системе функциональных стилей является обоснованным и необходимым выделение и всестороннее изучение стиля научно-популярной литературы, который вначале выступал как особая жанровая, «стилевая разновидность» в системе стиля научной литературы, а в настоящее время оформился в самостоятельный, имеющий свои особенности, стиль, обслуживающий сферу популяризации науки и выполняющий функции сообщения и воздействия (в соответствии с выделяемыми В. В. Виноградовым

функциями языка в различных стилях). Хотя в настоящее время существование нескольких функциональных стилей в русском языке – неоспоримо и общепризнанно, до сих пор нет полного единства в их выделении. Стиль научно-популярной литературы выделяют лишь некоторые языковеды (А. Н. Гвоздев, М. К. Милых, О. Н. Лимаренко, А. В. Степанов, В. Н. Пестунова, Н. Я. Сердобинцев, Е. В. Мусницкая). Многие рассматривают его не как самостоятельный функциональный стиль, а как жанровую разновидность в системе научного стиля, однако отмечают существенные различия между ними (например, А. И. Ефимов, И. Р. Гальперин, Э. Д. Ризель, Н. В. Черемисина и др.).

Стиль научно-популярной литературы возник и сформировался в результате межстилевой контаминации – органического слияния нескольких функциональных стилей: вследствие объединения различных языковых средств, принадлежащих научному, художественно-беллетристическому, публицистическому и разговорному стилям, что обусловлено экстралингвистическими факторами, особыми задачами и целями, назначением, содержанием научно-популярной литературы, спецификой сферы ее распространения. Органическое слияние разностилевых элементов языка, выступающих уже в новом качестве, и составляет основу функционирования, проявления научно-популярного стиля, призванного увлекательно, образно, в доступной форме знакомить широкий круг читателей с достоверным материалом науки, с ее развитием, не только сообщая при этом определенный объем научных сведений, но и воздействуя на читателя, формируя у него определенные взгляды и убеждения, определенное отношение и интерес к сообщаемому. Очевидно, что научно-популярный стиль в значительной степени противостоит стилю научному, который обслуживает рассчитанную на специалистов научную литературу, а также другим функциональным стилям.

Для языковедов, занимающихся изучением научно-популярного стиля, представляет значительный интерес вопрос о литературе научно-популярной и научно-художественной, как сфере проявления этого стиля и источнике его

исследования. В настоящее время существуют две точки зрения по данному вопросу. Ряд исследователей, популяризаторов считают, что противопоставление понятий «научно-популярная» или «научно-художественная» до некоторой степени искусственно, и даже категорически утверждают, что никаких существенных различий в указанной литературе нет (Э. Лазаревич, В. Иваницкий, С. Блинкин). Другие склонны выделять литературу научно-художественную и научно-популярную, отмечая при этом, что, выполняя одну задачу, произведения научно-популярные и научно-художественные опираются на различные литературные методы (М. Ильин, Н. Михайлов, К. Андреев, О. Писаржевский, А. Ивич).

Различия во мнениях возникли именно в связи с объективным существованием и научно-художественных произведений (например, книги Б. Житкова, М. Ильина, Н. Михайлова, А. Ферсмана и др.), и научно-популярных (это в большинстве произведения, написанные учеными-популяризаторами). И те и другие произведения, заключая в себе научное содержание, неодинаково включают и используют принадлежащие художественному стилю элементы, в первую очередь, художественно-изобразительные средства. Любое научно-художественное произведение популярно, но не всякое научно-популярное произведение художественно. Научно-художественная литература – это своеобразная жанровая форма, разновидность в литературе научно-популярной. Научно-художественные произведения – это лучшие образцы литературы научно-популярной, в которых наиболее полно и органично соединились научный и художественный литературные методы, научный и художественный функциональные стили. Нужно говорить не о противопоставлении, а о сопоставлении понятий «научно-популярная» и «научно-художественная». Более широкое понятие «научно-популярная» включает в себя качественно своеобразное понятие «научно-художественная». Это качественное своеобразие создается в результате наиболее полного и эффективного использования художественных средств, что делает научно-художественные произведения самой действенной формой

популяризации (поэтому детская литература, посвященная науке, как правило, научно-художественная). Утверждение, что научно-популярная и научно-художественная литература используют различные литературные методы, как видно, очень категорично. Мы говорим о качественно новой развивающейся литературе в фазе ее становления и утверждения (поэтому о ней так много спорят). Она формируется на стыке литературы научной и художественной, действительно основанной на разных литературных методах, в основе которых лежат два различных способа познания действительности. В литературе научно-популярной и научно-художественной эти методы соединяются, что проявляется в слиянии различных языковых средств, приемов научного и художественного построения повествования. Но различны особенности отбора, полнота использования этих средств, их организация, что и приводит к качественным различиям таких произведений.

Это дает основание выделять один функциональный стиль, обслуживающий научно-популярную и научно-художественную литературу, – научно-популярный стиль. Научный стиль тоже один обслуживает своеобразные жанровые формы научной литературы: собственно научную литературу, литературу учебную, научно-техническую и т. д. Говоря о литературе научной, можно ставить вопрос о жанрах разных наук. Говоря о функциональных стилях, можно в них соответственно выделять стилевые разновидности, жанровые формы (например, научно-художественная форма в стиле научно-популярном), которые, тем не менее, сохраняют в системе одного стиля основные определяющие этот стиль признаки.

Лингвист, изучающий стиль научно-популярной литературы, должен в качестве источников исследования использовать научно-популярные произведения и научно-художественные, что позволит охватить всю сферу популяризации, в которой призван функционировать данный стиль.

Литературоведов, писателей, ученых-популяризаторов, работающих в области научно-популярной литературы, интересуют в основном принципы и

методы популяризации, вопрос о месте и задачах этой литературы на современном этапе развития науки.

Лингвисты проявляют наибольший интерес к языковым особенностям стиля научно-популярной литературы, а также к истории его формирования, к факторам, обуславливающим его функционирование. Уже есть результаты в исследовании данных вопросов (А. Н. Гвоздев, М. К. Милых, О. Н. Лимаренко, А. В. Степанов, В. Н. Пестунова, Н. Я. Сердобинцев, Е. В. Мусницкая).

В задачи изучения и описания функционального стиля научно-популярной литературы входит: 1) определение экстралингвистических факторов, обуславливающих функционирование стиля научно-популярной литературы и его выделение в системе функциональных стилей; 2) выяснение в процессе соотнесения и противопоставления стилей: а) какие разностилевые средства языка соединяются в стиле научно-популярном в результате межстилевой контаминации и каковы способы, приемы их слияния; б) в чем заключается новое качество, специфика разностилевых элементов языка в научно-популярном стиле, в результате чего они выступают как его отличительные, определяющие признаки. Комплексный подход к изучению научно-популярного стиля позволит дать наиболее полное его описание.

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ АРТ-ТЕРАПІЇ

Дронова О.О.

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

dronova-olgaolegovna@mail.ru

Наш час характеризується суперечливими тенденціями, нестабільністю, змінами світоглядних позицій, переорієнтацією цінностей та пріоритетів. На часі проблеми окультурення життя, створення людського суспільства,

формування позитивного мислення, душевної рівноваги, конструктивної поведінки, свідомості і відповідальності.

Стабільність емоційної сфери людини, її врівноваженість і виражена поведінка є однією з важливих умов активної життєтворчості, успішності і щастя. Позитивні емоції (задоволення, радість, захоплення та ін.) прикрашають і продовжують життя людини. Негативні (страх, образа, туга, сум, смуток, пригніченість, збентеженість, схвильованість та ін.) обумовлюють стресові, депресивні стани, які впливають на якість її життя.

Сучасна культура активно втручається у емоційний світ дитини дошкільного віку і актуалізує проблему виховання у дітей здатності до вивчення і контролювання власного емоційного стану. Позитивна налаштованість дитини на світ та активна самореалізація її у соціумі визначають головну мету дошкільної освіти.

Дошкільне дитинство – відповідальний період у життєвому циклі людини. В ньому закладається фундамент особистості, психічне здоров'я, складається емоційна сфера, яка забезпечує якість, рівень, ступінь світосприймання та життєтворчості.

Емоційна сфера дошкільників інтегрує наступні елементи: експресивність (виразність емоцій, їх трансформація в дії, здатність передавати свій настрій оточуючим); саморегуляція (здатність керувати своїми емоціями, стримувати небажані в даний момент і викликати бажані, регулювати тим самим свою поведінку і поведінку інших людей); емпатія (здатність розуміти емоційний стан оточуючих що викликає довіру з їх боку); багатство емоцій (знання різних емоцій, уміння їх диференціювати). Розвинута емоційна сфера у певній мірі визначає якість життя дитини у соціумі.

Результати педагогічних, соціологічних та психологічних досліджень останніх років (В. Абраменкова, В. Кудрявцев, Л.Обухова, А.Орлов, Д.Фельдштейн та ін.) констатують загальне несприятливе становище дітей у суспільстві, яке все більше віддаляється від умов, сприятливих для повноцінного психічного розвитку дитини дошкільного віку. Близько 40% дітей

Донбасу сьогодні мають ознаки раннього розладу емоційної сфери, що симптоматично виявляється у депресивних проявах, тривожності, емоційній нестабільності, роздратованості, невпевненості у собі, страхах, нерішучості тощо.

У пошуках засобів педагогічної корекції та розвитку емоційної сфери дошкільників ми звернулися до концепції естетотерапії, яка базується на терапевтичній та коригувальній дії художньої форми, естетичних почуттів, що найяскравіше виявляються в процесі естетичної діяльності і зокрема, естетичного сприймання (М. Бетенські, Л.Брусилівський, Ж.Маценко, Дж.Морено, А. Москальова, Т. Репнова, К. Роджерс та ін.). Головним методом естетотерапії є арт-терапія, як технологія розвитку емоційної сфери дітей засобами мистецтва та творчого самовираження.

Мистецтво є джерелом художнього настрою, естетичної емоції. Головне призначення мистецтва полягає у формуванні культури почуттів, емоцій, ціннісних орієнтацій, естетичної, моральної культури, яка обумовлює творчу активність дитини.

Наша гіпотеза полягала у припущенні, що арт-терапія містить потенціал для діагностики і розвитку емоційної сфери дошкільників як цілісної системи становлення позитивного та оптимістичного налаштування дитини до світу та успішності в ньому. Динаміку розвитку емоційної сфери визначає збагачення дитини естетичними (розумними) емоціями. Серед них «подив», «здивування», «радість», «захват», «піднесення» та ін. Саме ці емоції підвищують якість життя дитини в період дошкілья.

Діти дошкільного віку активно розкривають особливості власної емоційної сфери у просторі музичної, ігрової, драматичної, фольклорної, танцювальної арт-терапії. Ефективними для корекції емоційних розладів виявляються казкотерапія, бібліотерапія, лялько-терапія та інші.

Для нашого дослідження було розроблено програму та педагогічну технологію розвитку емоційної сфери старших дошкільників засобами творів мистецтва та творчого самовираження.

Арт-терапевтичний процес розгортався у трьох головних формах: «ПОДИВ» (розвиток емоційної сфери при спогляданні краси у різних формах її існування). Синестезія виступила головним способом занурення дитини у красу, релаксацію та концентрацію в ній. «ЗДИВУВАННЯ» (споглядання творів живопису). Педагогічною домінантою було пробудження емпатії – почуття, яке збагачує емоційну сферу дитини. «РАДІСТЬ», де домінантою стала образотворчість. Розвиток емоційної сфери дитини відбувався через її творче самовираження в різних видах художньої практики (малювання, ліплення, будівництва, майстрування, декорування тощо; музичні, танцювально-рухові, словесні, просторові імпровізації та ін.).

Експериментальна педагогічна технологія, розроблена за принципами арт-терапії, інтегрувала такі її види: ізотерапію; візуальну терапію (емоції творів живопису); медитативне малювання (визволення емоцій: «страх», «краса», «задоволення»); мультимедійну (інтегративну), яка сприяла розвитку емоційної сфери дитини через комплекс її відчуттів (синестезія).

Очікувані результати у емоційній сфері дитини: експресивність, саморегуляція, емпатія, багатство емоційного життя, оптимізм, позитивне світоналаштування, образотворчість як елементи культури емоцій.

У дослідженні було зроблено наступні висновки. Ціннісну орієнтацію емоційних проявів важливо розпочинати в період дошкілля. Естетичні емоції за своєю природою, позитивно налаштовані, тому вони виступають необхідною складовою психічного здоров'я дітей, а їхня відсутність може розглядатися як знак емоційного негаразду.

Емоційне життя дошкільника 5–6 років обумовлене індивідуально-типологічними особливостями, темпераментом (генетична програма), соціальним оточенням (культура сім'ї, тип виховання), ступенем емоціогенності розвивального середовища (педагогічною програмою).

Психічна стабільність та емоційний розвиток дитини залежать від розуміння педагогом функцій мистецтва і уміння реалізувати їх у освітньому процесі. Реалізація гедоністичної, компенсаторної, сугестивної, активізуючої

функцій мистецтва у педагогічній роботі забезпечує дитині потрібний їй емоційний комфорт.

Споглядання творів мистецтва, спілкування з ним, творче самовираження в різних видах художньої практики допомагають дитині налагодити власний настрій, збагатитися емоціями.

Сучасне трактування і розуміння арт-терапії передбачає:

по-перше, використання мови зображальної експресії;

по-друге, безпосередню участь дитини у образотворчості.

Кожна дитина може стати учасником арт-терапевтичної сесії, адже вона не потребує будь-яких особливих здібностей та зображальних навичок. Перевага надається невербальним формам спілкування; вільне самовираження і самопізнання; інсайт-орієнтований характер; довіра, терпимість і увага до внутрішнього світу людини (дитини); викликає переважно позитивні емоції чим допомагає подолати апатію, відсутність ініціативи і сформувати активну життєву позицію.

Успішність процесу розвитку емоційної сфери обумовлена наступними педагогічними умовами: визначення арт-терапії як педагогічного засобу; збагачення педагогічної технології розвитку емоційної сфери дітей 5–6 років елементами естетотерапії, техніками арт-терапії; створення адекватного особистісно-розвивального емоціогенного середовища шляхом збагачення його творами мистецтва; компетентність педагога у галузі образотворчого мистецтва та арт-терапії; збагачення емоційної культури сім'ї.

Концепція, зміст та принципи арт-терапії забезпечили активний зв'язок між дитиною та естетично значущим довкіллям і більшість дітей змогли виявити, пробудити, гармонізувати свою емоційну сферу, художні дані. Внаслідок такої самореалізації підвищився життєвий тонус, покращувався настрій, формувалася впевненість у своїх силах, самооцінка.

У дослідженні виявлено закономірність: чим вищий рівень розвитку естетичного сприймання, тим менше невротичних розладів у дитини. Це означає, що позитивно-емоційна спрямованість дитини на естетичні об'єкти

оточуючого середовища покращує загальний емоційний фон її життєдіяльності, оптимізує соціально-адаптивні механізми.

Література

1. Алябьева Е.А. Коррекционно-развивающие занятия для детей старшего дошкольного возраста: Методическое пособие в помощь воспитателям и психологам дошкольных учреждений. /Е.А. Алябьева. – М.: ТЦ Сфера, 2004. – 96 с.
2. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: Монографія / А.М. Богущ, Л.О. Варяниця, Н.В.Гавриш, С.М. Курінна, І.П. Печенько; Наук. ред. А.М. Богущ; За аг. ред. Н.В. Гавриш. – Луганськ: Альма-матер, 2006. – 368 с.
3. Захаров А.И. Как предупредить страхи у детей? / А.И. Захаров. – М: Просвещение, 1986. – 112 с.
4. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві): Навч. посіб. для вищ. навч. закладів. / О.Л. Кононко. – К.: Освіта, 1998. – 255 с.
5. Кривоніс Т.Г. Теорія та практика особистісної психотерапії. Монографія. / Т.Г. Кривоніс. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2012. – 280 с.
6. Кряжева Н.Л. Развитие эмоционального мира детей. / Н.Л. Кряжева. – Екатеринбург: У-Фактория, 2004. – 192 с.
7. Назарова Л.Д. Фольклорная арт-терапия. /Л.Д. Назарова. – СПб.: Речь, 2002. – 240 с.
8. Практикум по арт-терапии / Под ред. А.И. Копытина. – СПб: Изд-во «Питер», 2000. – 448 с.

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА УЧИТЕЛЯ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ В УКРАИНЕ

Дьяченко И.Д.¹, Холодный А.И.²

Донбасский государственный педагогический университет,

г. Славянск, Украина

¹ira.diachenko2016@yandex.ru, ²holodnijalexandr@mail.ru

Направленность государственно-образовательной политики на формирование здорового, гармонично развитого молодого поколения, но вместе с тем и существенное ухудшение состояния здоровья, снижение в общем масштабе уровня развития физической культуры населения Украины актуализирует проблему повышения качества профессиональной подготовки специалистов в области физического воспитания, учителей физической культуры. Именно от уровня профессиональной компетентности специалистов этого профиля зависит эффективность приобщения детей и молодежи к физической культуре, здоровому образу жизни, активным формам отдыха, формирование в них определенных моральных и волевых качеств, мотивации к сохранению здоровья и т.п., а тем самым и укрепление их физического и психического здоровья, что значительно повышает их качество жизни.

На сегодняшний день профессиональная подготовка специалистов отрасли «Физическая культура и спорт» осуществляется высшими учебными заведениями, подчиненными Министерству образования и науки Украины и Государственному комитету по вопросам физической культуры и спорта.

Физическая культура определяется как «деятельность субъектов сферы физической культуры и спорта, направленная на обеспечение двигательной активности людей с целью их гармонического, прежде всего физического, развития и ведения здорового образа жизни» [3]. Физическую культуру подразделяют на такие направления: физическое воспитание разных групп населения, массовый спорт, физкультурно-спортивная реабилитация.

Научно-методическое обеспечение научной отрасли «Физическая культура» в Украине осуществляют: Государственный научно-исследовательский институт физической культуры и спорта (Киев), Национальный университет физического воспитания и спорта, академии, институты физической культуры, кафедры физического воспитания высших учебных заведений, а также научно-исследовательские и учебные заведения сопредельных областей науки (медицины, педагогики, психологии и т.п.). Мониторинг состояния физической культуры и разработку государственных программ ее развития в Украине осуществляют согласно утвержденным Центральным органом исполнительной власти в сфере физической культуры и спорта показателям, к которым относят показатели уровня: физического здоровья разных групп населения; привлечения граждан к занятиям массовым спортом; привлечения инвалидов к занятиям физкультурно-спортивной реабилитацией; привлечения детей и молодежи, в том числе и с инвалидностью, к занятиям в детско-юношеских спортивных школах; обеспеченности кадрами сферы физической культуры и спорта; финансового и материально-технического обеспечения сферы физической культуры и спорта; создания условий для доступа инвалидов к спортивным сооружениям и др. [2].

Европейские ориентиры развития высшего образования выдвигают сегодня высокие требования к будущим учителям физического воспитания, среди которых уже не только традиционное владение знаниями, умениями и навыками по специальности, а и готовность к постоянному самообразованию, профессиональному росту и даже переквалификации в случае необходимости, предприимчивость, инициативность, умение найти для себя работу, достойно пройти конкурс на должность, если есть несколько претендентов на вакантное место, выдержать испытательный срок работы. Кроме того, чтобы иметь возможность найти свое место в жизни, будущий специалист любого профиля, в том числе и учитель физического воспитания, должен: гибко адаптироваться в непостоянных жизненных ситуациях; самостоятельно и критически мыслить; уметь видеть и формировать проблему (в личном и профессиональном плане),

находить пути рационального ее решения; осознавать, где и каким образом добытые знания могут быть использованы в окружающей его действительности; быть способным генерировать новые идеи, творчески мыслить; грамотно работать с информацией (уметь собирать нужные факты, анализировать их, выдвигать гипотезы решения проблем, делать необходимые обобщения, сопоставление с аналогичными или альтернативными вариантами решения, устанавливать статистические закономерности, аргументировать выводы, использовать их для решения новых проблем); быть коммуникабельным, контактным в разных социальных группах, уметь работать в коллективе, в разных областях, разных ситуациях, легко предотвращать и уметь выходить из любых конфликтных ситуаций; уметь самостоятельно работать над развитием личной нравственности, интеллекта, культурного уровня и др. [3, с. 7].

В связи с вышесказанным принципиально важное значение имеют работы, в которых рассматриваются вопросы профессиональной подготовки будущих педагогов по физической культуре (Б.А. Ашмарин, Л.Е. Варфоломеева, В.П. Каргополов, С.С. Коровин, Н.М. Костюхина, Л.И. Лубышева, Л.П. Матвеев и др.), этнопедагогического воспитания будущих специалистов физической культуры (Р.Г. Бикимбетов); непрерывной педагогической практики студентов вуза физической культуры (Е.Г. Горбачев, Л.М. Куликова.); правовой образованности студентов вуза физической культуры (М.А. Сибатрова); развития педагогического мастерства специалиста физической культуры (Л.Е. Варфоломеева, М.Я. Виленский, А.А. Деркач, А.А. Исаев, Н.М. Костюхина, Г.Н. Хозяинов и др.)

Положительными тенденциями развития системы профессиональной подготовки специалистов в области физического воспитания и спорта в первое десятилетие XXI столетия являются: внедрение многоуровневой системы подготовки специалистов физического воспитания и спорта; предоставление ученым советам ВУЗов возможности самостоятельного выбора учебных дисциплин и принятия учебных планов и учебных программ (с учетом

рекомендаций нормативных документов); открытие в ВУЗах с учетом и сегодняшних, и перспективных нужд рынка работы новых специальностей (например, физическая реабилитация); внедрение компетентного подхода, кредитно-модульной системы организации учебного процесса; расширение содержания профессиональной подготовки учителей физического воспитания такими видами спорта, как аэробика, фитнес, спортивные танцы и т.п.; рост научно-методического уровня преподавателей; улучшение материально-технического обеспечения учебного процесса. Формируется дальнейшая нормативная, теоретическая, учебно-практическая база, затрагивающая весь огромный пласт жизнедеятельности под названием «физическая культура».

В связи с этим, как свидетельствуют результаты анализа научной литературы, отечественные исследователи продолжают активно искать пути повышения качества профессиональной подготовки специалистов физического воспитания и спорта. Актуальными вопросами научного поиска в этой области есть: формирование теоретико-методических принципов оптимизации профессиональной подготовки учителей физической культуры в высших учебных заведениях; усовершенствование концептуальных подходов относительно подготовки специалистов области физического воспитания в условиях евро-интеграции; оптимизация преподавания профессионально-ориентированных дисциплин в высшем учебном заведении; подготовка будущих учителей физического воспитания к формированию культуры здоровья школьников, внедрение технологий спортивного менеджмента культуры, изучение и внедрение лучших достижений зарубежного опыта в физкультурно-педагогической сфере и др.

Таким образом становится понятно, что развитие физической культуры и спорта в Украине на совершенно новом качественном уровне, качественная профессиональная подготовка специалистов в этой отрасли является одной из наиболее актуальных проблем жизни современного общества, решение которой будет способствовать гармоническому развитию всех его представителей.

Литература

1. Андрущенко В.П. Педагогічна освіта України в стратегії Болонського процесу // Освіта України. – 2004. – № 13. – С. 4.
2. Горашук В.П. Кваліфікаційна характеристика викладача інтегрованого курсу освітньої галузі “Фізична культура і здоров’я” // Гуманізація навчально-виховного процесу: Зб. наук. пр. – Слов’янськ: ВЦ СДПІ, 2008. – Вип. 9. – С.39-44.
3. Державні вимоги до системи фізичного виховання дітей, учнівської і студентської молоді // Фізичне виховання в школі. – 2009. – №3. – С. 29-32.
4. Завацький В.І. Концепція підготовки спеціалістів фізичної культури та спорту в Україні // Підготовка спеціалістів фізичної культури та спорту в Україні: Матеріали Першої республіканської конференції. – Луцьк: Надстир’я. – 2014. – С. 8-16.
5. Іванова Л.І., Сущенко Л.П. Підготовка майбутніх учителів з позицій здоров’язберігаючої освіти // Реалізація здорового способу життя – сучасні підходи / За заг. ред. М.Лук’янченка, Ю.Шкретія, Е.Боляха, А.Матвєєва. – Дрогобич: КОЛО, 2005. – С. 489-493.
6. Карпюк Р.П. Загальний стан підготовленості майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Зб. наук. пр. – Харків, 2013. – Вип. 13. – С. 33-41.
7. Ложкін Г.В. Психологічні резерви професійної підготовки вчителя фізичної культури // Концепція підготовки спеціалістів фізичної культури та спорту в Україні: Матеріали першої республіканської конференції. – Київ-Луцьк, 1994. – С. 29-31.
8. Освіта України. Нормативно-правові документи. – К.: Міленіум, 2011. – 472 с.
9. Сущенко Л.П. Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту (теоретико-методологічний аспект): Монографія. – Запоріжжя: Запорізький державний університет, 2003. – 442 с.

ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ СТУПЕНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ БАКАЛАВРА ЯК УМОВА ПІДГОТОВКИ ДО ВСТУПУ У МАГІСТРАТУРУ

Єщенко М.Г.¹, Сипченко О.М.²

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

¹marinsv@rambler.ru, ²sypchenko_o@mail.ru

Зростаючі інтелектуальні можливості сучасної людини, потреба суспільства і особистості в освіті, створена в Україні система безперервної освіти висувають на перший план питання перебудови і оновлення існуючих методичних систем. У зв'язку з цим актуальною проблемою сучасної педагогіки є активізація пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти, яка сприяє випереджальному розвитку особистості, удосконаленню різних педагогічних систем, формує пізнавальну активність слухачів підготовчих курсів до вступу у магістратуру. Проблема розвитку пізнавальної активності учнівської молоді, успішне вирішення якої дозволяє досягти суттєвого підвищення ефективності, результативності та якості навчально-виховного процесу, постійно знаходиться в центрі уваги як дослідників, так і особливо педагогів-практиків. Безпосередньо питанням пізнавальної активності здобувачів вищої освіти присвячено праці Т. Алексеєнко, А. Алексюка, Ю. Бабанського, В. Безпалька, В. Гаєвської, В. Галузинського, Д. Ніколенко, А. Остапенко тощо. Зокрема, проблема активізації пізнавальної діяльності в процесі навчання окремих дисциплін досліджена Л. Арестовою, Н. Дідусь, К. Сапащевою, О. Саричевою, М. Сухомліною та ін.

Аналіз психолого-педагогічних праць дозволяє констатувати, що процес формування пізнавальної активності здобувачів вищої освіти є ефективною умовою підготовки бакалаврів до навчання у магістратурі, а її сформованість – показник їх готовності. У ході дослідження встановлено, що одним із основних недоліків підготовки бакалаврів до навчання у магістратурі є низький рівень

ініціативи, самостійності, повноти і гнучкості знань, тобто саме тих якостей, які як, стверджують Т. Алексеєнко, А. Остапенко, є складовими пізнавальної активності [2, с.11].

Теоретичний аналіз категорії «активність» засвідчив, що вона є загальнонауковою та включає широке коло явищ. Активність людини – поняття, що охоплює будь-яку її діяльність і визначається як спосіб існування органічної матерії взагалі і як існування людини зокрема. Активність особистості розглядається як самостійна категорія, як соціальне явище, що має специфічні особливості. Різні підходи до дослідження самої особистості зумовили відповідно два підходи до розробки проблеми активності, а саме: діяльнісний та особистісний. Діалектична єдність двох підходів дозволяє узагальнити вищезазначені складові до поняття «активність особистості у пізнавальній діяльності». Це дає можливість розглядати активність як мету діяльності, і як засіб її досягнення, і як результат. У зв'язку з цим інтегративні якості пізнавальної активності в кожній системі освіти можуть мати свої рівні сформованості і свої ознаки прояву.

Так, для системи вищої освіти, на думку Т. Алексеєнко, «інтегративні якості пізнавальної активності (структурні компоненти) налічують чотири рівні сформованості і визначаються на основі якісно-кількісної оцінки прояву певних ознак: пізнавальна ініціативність – за вираженням бажанням здобувача вищої освіти виконувати нові завдання без примусу з боку викладача, свідомим бажанням особистості до самоосвіти, збільшення обсягу знань, використанням додаткової літератури у процесі підготовки до занять; пізнавальна самостійність – за ступенем прояву вміння розпізнавати, визначати і вирішувати суперечності, що виникають у процесі пізнавальної діяльності; повнота і мобільність знань, умінь і навичок – наявністю або відсутністю прогалин у знанні програмного матеріалу, здатністю переносити алгоритм вирішення одного завдання на інше, ступенем оволодіння знаннями» [2, с.12].

Вивчення проблеми формування пізнавальної активності дозволяє стверджувати, що ядром пізнавальної активності, основою його формування є

пізнавальний інтерес. Так за даними досліджень С. Кашина [4], Н. Морозової, Р. Олійник [6], Г. Щукіної [9] під пізнавальним інтересом слід розуміти ставлення слухачів підготовчих курсів до навчального предмету. Ученими було виділено групи прояву інтересу, які є етапами його становлення:

- епізодичне переживання як безпосередньо мотивоване, емоційно-пізнавальне ставлення до предмету та діяльності;

- стійкий пізнавальний інтерес, при якому переживання узагальнюється і стає емоційно-пізнавальним до предмету або діяльності;

- інтерес-ставлення, що стає спрямованістю особистості, оскільки у здобувачів вищої освіти формується стійкий особистісний інтерес – «емоційно пізнавальна безпосередньо-мотивована спрямованість особистості на певну галузь знання або діяльність» [6, с.11]. Останній етап розвитку пізнавального процесу у розумінні автора співпадає за змістом з пізнавальною потребою.

На основі проведеного дослідження нами було визначено рівні сформованості пізнавальної активності здобувачів вищої освіти, які характеризують ступінь їх готовності до навчального процесу у магістратурі.

Початкова пізнавальна активність проявляється в разі відсутності ініціативності, самостійності, наявності суттєвих прогалин у знаннях, несформованості вмінь переносити побудований алгоритм вирішення задачі на аналогічну задачу.

Репродуктивна пізнавальна активність виявляється через стимулювально-продуктивний рівень пізнавальної ініціативності, копіювальну самостійність, знання програмового матеріалу в межах підручника, лекції, недостатню сформованість вмінь переносити один раз побудований алгоритм рішення на аналогічну задачу.

Пошукова (бакалаврська) пізнавальна активність характерна для бакалаврів, які виявляють евристичний рівень пізнавальної ініціативності, трансформувальну самостійність, міцне знання програмового матеріалу, здатність знаходити нову інформацію у ході самостійної роботи.

Творча (магістерська) пізнавальна активність передбачає креативний рівень сформованості пізнавального інтересу, творчу самостійність, міцне знання програмового матеріалу, на творчому рівні володіння елементами знань і навичок поза програмою, здатність самостійно конструювати об'єктивно нову орієнтовну основу діяльності, у процесі вивчення вибраних дисциплін.

Опираючись на результати аналізу якостей пізнавальної активності, урахувавши вимоги навчального процесу магістратури до здобувачів вищої освіти, можна припустити, що готовність бакалавра до навчання у магістратурі може вимірюватися рівнем сформованості пошукової і творчої пізнавальної активності. Отже, на формування вищих рівнів пізнавальної активності слухачів підготовчих курсів в процесі підготовки до вступу в магістратуру і повинна бути спрямована підготовча робота. Сьогодні потрібно одночасно з традиційними формами роботи впроваджувати нові змістовні, які повинні допомогти кожному бакалавру розкрити свої здібності.

Характерною особливістю вищої школи, а особливо на етапі її перебудови, є перенесення центру рівноваги на самостійну діяльність бакалавра, в основі якої лежать оволодіння інтелектуальними навчальними вміннями. При цьому самостійну роботу слід розуміти не тільки як домашню, внутрішньо-аудиторну. Мова йде про новий підхід до самостійної організаційно-методичної діяльності, яка виводить навчальний процес на вищі рівні інтелектуальних труднощів, дозволяє самостійно формувати вищий, творчий рівень пізнавальної активності здобувачів вищої освіти. Маємо на увазі самостійну навчальну діяльність тих, хто навчається, що охоплює широкий спектр його інтелектуальних дій включаючи: уміння слухати лекцію; уміння самостійно, раціонально фіксувати її; роботу над конспектом після лекції; роботу з науковою книгою, кресленнями, довідковими матеріалами; самостійну роботу з приладами, апаратурою, машинами, станками, матеріалами; складання наукових доповідей, рефератів, звітів, описів та ін.

Дослідження також показують, що треба значно підвищити роль ВНЗ, і в першу чергу, університетів у підготовці бакалаврів до вступу у магістратуру,

активізувати в цьому напрямку пошук нових форм роботи. Випускник бакалавр повинен, по-перше, володіти основними знаннями, по-друге, уміти постійно поповнювати знання, удосконалюватися як творча особистість.

Існують інші шляхи вирішення даної проблеми, але всі вони залишилися мало дослідженими, їх ефективність не визначена, а тому обґрунтованим назвати той чи інший підхід, ту чи іншу систему підготовки здобувачів вищої освіти, які створювали б сприятливі умови для формування пізнавальної активності без спеціальних досліджень не можна.

Література

1. Абульханова-Славская К.А. Деятельность и психология личности. – М.: Наука, 1980. – 335 с.
2. Алексеенко Т. А. Формування пізнавальної активності студентів в умовах блокової організації навчання: Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.01 / Інст.педагогіки і психології проф.освіти АПН України. – К., 1995. – 25 с.
3. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1968. – 339 с.
4. Кашин С.А., Кондратюк И.И., Цалюк И.М. Совместная учебная работа. – эффективный способ обучения слушателей подготовительного отделения // Проблемы высш. шк. К., 1989. – Вып. 68. – С. 68-73.
5. Киричук О.В. Концепція організації навчально-виховного процесу у школі розвитку // Рідна школа, 1994. – № 6.
6. Олейник Р.В. Развитие познавательной самостоятельности студентов: Автореф. дис... канд. пед. наук. – Харьков, 1991. – 19 с.
7. Садова Т. А. Професійна компетентність та готовність до педагогічної діяльності : сутність і взаємозв'язок. / Т. А. Садова // Збірник наукових праць Бердянського державного пед. універ-ту. – Бердянськ, 2010. – № 1. – С. 186-192.
8. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. – М.:Педагогика,1976. – 416 с.
9. Щукина Г.И. Активизация познавательной деятельности учащихся в учебном процессе. – М: Просвещение, 1979. – 160 с.

КОМУНІКАТИВНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ЯКОСТІ ЖИТТЯ ОСОБИСТОСТІ

Каранетрова О.В.

Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

karapetrova.e@mail.ru

Проблема якості життя активно досліджується у багатьох наукових дисциплінах. В психології якість життя розглядається з позиції самооцінки особистості власних об'єктивних та суб'єктивних аспектів свого існування, досліджуються сфери життя людини.

Поняття якісного життя передусім пов'язане з виміром благополуччя людини, але його також можна визначити як ступінь комфортності людини як у своєму внутрішньому світі, так і в рамках суспільства. «Якість життя» – поняття багатофакторне, і дослідників цікавлять не загальний показник якості життя як такий, а його компоненти: задоволеність людини ступенем фізичного, психологічного, соціального, духовного благополуччя [2].

Високий рівень якості життя є безумовним критерієм гармонійного функціонування особистості та її психологічного здоров'я.

Всесвітня організація охорони здоров'я пропонує оцінювати якість життя за такими параметрами: фізичні – самопочуття, енергійність, втома, працездатність, сон і відпочинок; психологічні – самооцінка, пізнавальні процеси, концентрація, позитивні емоції, негативні переживання, мислення, саморегуляція; ступінь незалежності – повсякденна активність, працездатність, залежність від ліків і лікування; життя в суспільстві – повсякденна активність, соціальні зв'язки, дружні зв'язки, суспільна значущість, професіоналізм; навколишнє середовище – житло та побут, безпека, дозвілля, доступність інформації, екологія; духовність і особисті переконання [4].

У цьому контексті розглядаючи психологічні параметри оцінки якості життя ми не можемо не торкнутися питання толерантності яка в певній мірі дає

можливість досягти високого рівня розвитку якості життя особистості. Таким чином толерантність можна віднести до психологічних компонентів якості життя.

Зростаючий інтерес до проблеми толерантності викликаний, перш за все, потребами соціальної практики й новими підходами до дослідження питань, пов'язаних зі спілкуванням, міжособистісною взаємодією які входять до психологічних параметрів якості життя.

Комунікативна толерантність як особистісна якість проявляється у вмінні знаходити спільну мову з різними людьми в різноманітних ситуаціях, у здатності знаходити індивідуальний підхід до людей, стримувати себе у взаємовідносинах з людьми, у терпимості й природності в спілкуванні.

Формуванню комунікативної толерантності присвячені праці В.М. Гришук, Е.В Рибак., О.Б. Скрябіна, С.М. Толстіковй В.В. Бойко.

Механізм виникнення й прояву комунікативної толерантності В.В. Бойко пов'язує з психологією емоційного відображення особистісних відмінностей, а основними механізмами формування комунікативної толерантності вважає ідентифікацію та рефлексію [1].

Комунікативна толерантність розглядається також як одна з найголовніших і надзвичайно інформативних рис особистості. Саме від цієї характеристики особистості залежить її становище в найближчому оточенні, у колі однолітків, на роботі, просування по кар'єрним сходам і виконання професійних обов'язків. Комунікативна толерантність визначає життєвий шлях і діяльність особистості, тому є її центральною характеристикою. Саме її особливості свідчать про психічне здоров'я людини, її внутрішню гармонію чи дисбаланс, про здібність до самоконтролю й самокорекції [5].

На сьогодні представлено цілий ряд робіт, присвячених дослідженню формування толерантності в ранньому юнацькому віці (В.Д. Зінов'єва, В.С. Кукушин, А.В. Коржуєв, В.А. Попков, О.В. Скрябіна та інші).

Нас цікавить проблема розвитку комунікативної толерантності в ранньому юнацькому віці в умовах навчання у ЗОШ.

Значна кількість навчальних закладів у своїй роботі із учнями спирається на ідеї гуманізації, їхні зусилля спрямовано на формування нової гуманітарної культури й гуманітарного середовища.

Певний рівень сформованості комунікативної толерантності в учнів характеризується зв'язками і залежностями, які знаходять відображення у особистісних якостях та проявляються в різних сферах спілкування.

Нами було проведено емпіричне дослідження з метою визначення розвитку комунікативної толерантності у ранньому юнацькому віці. Дослідження включало виявлення загального рівня толерантності у старшокласників і проводилось на базі ЗОШ №4, м. Бердянськ. Респондентами виступили учні 10 та 11 класів.

У дослідженні були використані наступні методики: опитувальник для виявлення загального осмислення поняття толерантності (В.С. Магун, М.С. Жамкочьян, М.М. Магура), методика діагностики комунікативної толерантності (В.В. Бойко), методика діагностики комунікативної емпатії (І.М. Юсупов)

Аналізуючи результати опитування щодо загального рівня осмисленості поняття «толерантність», слід відмітити, що для свідомості старшокласників поняття «толерантність» незвичне, їм ближче слово «терпимість». Більшість старшокласників усвідомлює, що толерантність людей є найважливішою умовою миру і злагоди в сім'ї, колективі та суспільстві.

Понад 60% старшокласників згодні з висловлюванням, що здатність вести себе толерантно може стати особистісною рисою і зможе забезпечити успіх у спілкуванні. Також позитивно відповідали старшокласники (47%) на твердження, про те що толерантні люди більше знають про свої недоліки та переваги. Вони критичні до себе і не прагнуть у всіх бідах звинувачувати інших. Толерантна людина не ділить світ на дві частини – чорне та біле; не робить акцент на розбіжностях між «своїм» та «чужим», тому готова вислухати та зрозуміти інші точки зору. Людина може обійтись без багатьох речей, але не без іншої людини. Результати отримані за методикою осмислення поняття

толерантність (В.С. Магун, М.С. Жамкочьян, М.М. Магура) дали можливість стверджувати що загальний рівень осмисленості поняття «толерантність» розподілився таким чином: 17% респондентів мають високий рівень розуміння поняття толерантність, 61% – середній рівень, 22% мають низький рівень розуміння толерантності.

Прояв низького рівню толерантності більш за все проявився за критерієм: помірність та критичність у сприйнятті суспільного життя.

Отже аналіз даних показує, що не всі старшокласники виявляють повагу і терпимість стосовно прав іншої людини, не всі здатні «тримати себе в руках», контролювати власні емоції, активно втручатися у вирішення проблемних ситуацій, не орієнтовані на компроміс і співпрацю, завдяки чому не завжди досягають високих результатів у спільній діяльності.

Аналізуючи показники отримані за методикою діагностики комунікативної толерантності (В.В. Бойко), можна констатувати, що найменшу комунікативну толерантність виявлено за блоками: неприйняття або нерозуміння індивідуальності людини, прагнення переробити, перевиховати партнерів, невміння пристосовуватися до партнерів. Найбільшу комунікативну толерантність виявлено за шкалою 3 – категоричність або консерватизм у оцінюванні інших людей.

Для діагностики рівня емпатії у спілкуванні використали методику діагностики рівня комунікативної емпатії І.М. Юсупова, в яку входить 6 діагностичних шкал емпатії. За даними шкалами виявили ставлення до знайомих та незнайомих людей. На основі отриманих оцінок було виявлено: високий – 30%, середній – 47%, низький – 23% рівні емпатії у спілкуванні.

Отже результати дослідження розвитку комунікативної толерантності у ранньому юнацькому віці показали, що найбільш поширеним є середній рівень толерантності. Він виступає провідним для 49% респондентів, тобто у них є мотивація для прояву толерантності, у відносинах присутня ситуативно-емоційна оцінка, конструктивність діалогу проявляється в результативності роботи. Фактором, що стимулює толерантність, є усвідомленість толерантності,

бачення успіху у спільній діяльності; фактором, що стримує розвиток толерантності, є відсутність позитивного результату взаємодії.

Другим за частотою є високий рівень толерантності (30%), який характеризується терпимістю до іншого світогляду, способу життя, поведінки і національності, емоційно стійким ставленням до членів інших груп, високим ступенем рефлексії, прийняттям правочинності існування інших точок зору.

Менш поширеним є низький рівень толерантності, який переважає серед 21% респондентів. Вони визнають толерантне ставлення, але проявляють його не завжди, безпосередня емоційна оцінка членів своєї групи проявляється вкрай рідко, конструктивність у діалозі не спостерігається, ступінь рефлексії низька.

Перспективи подальших розробок полягають у створенні і впровадженні програми «Соціально-психологічного розвитку комунікативної толерантності в юнацькому колективі».

Література

1. Бойко В.В. Энергия эмоций в общении: взгляд на себя и других / В.В. Бойко. – М.: Филин, 1996. – 472 с.
2. Бестужев-Лада И.В. О качестве жизни / И.В. Бестужев-Лада, Г.С. Батыгин // США – экономика, политика, идеология. – 1978. – № 1. – С. 23–35.
3. Гришук В.М. Формирование коммуникативной толерантности у студентов гуманитарных специальностей в вузе: автореф. дисс. на соискание научной степени канд. педагог. наук: спец.: 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / В.М. Гришук. – Киров, 2005. – 20 с.
4. Пономаренко В.С. Рівень і якість життя населення України: монографія / В.С. Пономаренко, М.О. Кизим, Ф.В. Узунов. – Х.: ІНЖЕК, 2003. – 226 с.
5. Психодиагностика толерантности личности / [под ред. Г.У. Солдатовой, Л.А. Шайгеровой]. – М.: Смысл, 2008. – 172 с.

WYKORZYSTANIE CZASU WOLNEGO, JAKO ISTOTNY CZYNNIK POLEPSZANIA JAKOŚCI ŻYCIA

Kaczmarek J.

Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu, Opole, Polska

jozefkaczmarek@gmail.com

Do szeroko rozumianych warunków jakości życia brane są pod uwagę m.in. takie obszary materialne warunki życia, zdrowie, edukacja, aktywność ekonomiczna, czas wolny i relacje społeczne, osobiste bezpieczeństwo, jakość państwa i podstawowe prawa, a także jakość środowiska naturalnego w miejscu zamieszkania.

W 2015 roku aż 61% Polaków uznało że czas wolny jest źródłem ich satysfakcji.¹ To jeden z najbardziej kluczowych czynników wpływających na jakość życia oraz satysfakcję społeczeństwa. Czas wolny ma niezwykle istotną rolę o ile nie jedną z kluczowych na kształtowanie się dzisiejszego społeczeństwa. Sposób jego spędzania przyczynia się do podtrzymywania tradycji kreowania kultury, zwyczajów, obyczajowości, wzorców naśladowania, wywiera wpływ na wybór przyjaciół i partnerów² pogłębiania się procesu socjalizacji. W czasie wolnym formować się mogą ludzkie postawy prospołeczne, konsumenckie, gusta kulturalne i estetyczne. Rodzą się inicjatywy obywatelskie. Dochodzi do podjęcia wielu działań, jak organizowanie stowarzyszeń, akcji, kwest.³ To właśnie w czasie wolnym rozwijamy nasze pozazawodowe talenty, nawiązujemy relacje towarzyskie, które mogą mieć początki podczas np. nieprzymusowego doksztalcania się, podczas realizacji hobby, wypraw turystycznych, uprawiania sportu, spotkań przyjacielskich, czy nawet podczas imprez masowych.

W społeczeństwach pierwotnych nie dostrzegano jaskrawej różnicy między czasem wolnym a pozostałym czasem. W czasach starożytnych jak i czasach społeczeństwa feudalnego ludzie dzielili się na warstwy społeczne, i tak niższym,

¹ Jakość życia w Polsce 2015 Główny Urząd Statystyczny

² www.lider.baler.pl/down/Denek.doc. K. Denek 23.01.2008

³ M. Bombol, A. Dąbrowska *Czas Wolny Konsument, Rynek, Marketing* K.E. Liber Warszawa 1992 str.30-32

podległym innym ludziom czas wolny w zasadzie nie przysługiwał. Ich jedynym przywilejem był czas na regenerację sił po to by móc dalej i wydajniej służyć swoim możnowładcą. Natomiast warstwy wyższe posiadały go dość sporo, a czas ten w dużej części poświęcały na rozrywkę. Dopiero z nadejściem epoki industrialnej zaznaczyły się wyraźne granice między tymi pojęciami.⁴ Czas stał się wtedy jednym z najcenniejszych dóbr, a w wielu zakładach produkcyjnych wprowadzono pracę zmianową. Czas ten z początku był tą częścią doby, w której pracownicy mieli regenerować siły, aby nie zmniejszać wydajności pracy. Dopiero na początku poprzedniego stulecia zaczęło się stopniowe obniżanie czasu pracy. Dzieje się tak z przynajmniej dwóch powodów. Jednym z nich jest coraz większa wydajność pracy, a co za tym idzie podnoszące się dochody oraz stopa życiowa gospodarstw domowych. To prowadzi do większego zapotrzebowania na dobra konsumpcyjne oraz na czas, który będzie potrzebny do ich skonsumowania. Drugim bardzo istotnym czynnikiem jest presja społeczna oraz wciąż coraz bardziej upowszechniane prawa i swobody obywatelskie.⁵ Presja ta przejawia się za pośrednictwem związków zawodowych, organizacji społecznych takich jak Międzynarodowa Organizacja Pracy (International Workingman's Association), Międzynarodowa Organizacja Zdrowia (World Health Organization) czy Komisja Europejska. I tak dla przykładu w roku 2006 średni czas pracy w UE wynosił 41,9 godzin tygodniowo, w 1970 w EWG było to około 45 godzin, szacuje się że w 1900 roku w Wielkiej Brytanii było to średnio 55 godzin, we Francji 60 a w Niemczech 65 godzin tygodniowo⁶ Wniosek jest bardzo czytelny; między początkiem XX wieku a początkiem XXI wieku znacznie zmniejszyła się średnia liczba godzin pracy społeczeństw rozwiniętych.

Według E. Wnuka-Lipińskiego czas wolny to ta część czasu, która pozostaje nam po wykonaniu obowiązków zawodowych, szkolnych, domowych czy związanych z działalnością społeczną. To czas, który możemy przeznaczyć na wypoczynek, rekreację, rozrywkę czy rozwój osobisty. Można przyjąć, że wyróżnia się trzy rodzaje czasu wolnego

⁴ Małgorzata Bombol, Anna Dąbrowska „Czas Wolny Konsument, Rynek, Marketing” str. 23

⁵ E. Wnuk-Lipiński *Czas wolny współczesność i perspektywy* CRZZ Warszawa 1975 str.23

⁶ www.money.pl/17.01.2008

1) krótki czas wolny – pojawiający się w budżecie czasu dnia roboczego
2) średni czas wolny – występujący w ramach weekendu bądź innych dni wolnych podczas tygodnia pracującego

3) długi czas wolny – wykorzystywany w trakcie urlopów wypoczynkowych⁷

Z kolei K. Rogoziński wyszczególnia czas wolny jako czas który wypełniają czynności, sytuacje lub stany wybrane przez nas samych i realizowane dla własnej satysfakcji. Autor zauważa ścieżkę dojścia do czasu wolnego i dzieli ją na cztery zasadnicze etapy:⁸

Natomiast M. Bombol i A. Dąbrowska traktują czas wolny jako nie tylko czas wyodrębniony od czasu pracy, czynności dookoła pracowniczych oraz zaspokajania potrzeb bytowych. Czas wolny jest też czasem uwolnionym od obciążeń natury ludzkiej, która jest konsekwencją rozwoju cywilizacyjnego oraz technologicznego. Taki wzrost czasu wolnego jest skutkiem zastosowania dobrodziejstw cywilizacji XX i XXI wieku. Takie „czasooszczędzacz” to np. urządzenia gospodarstwa domowego jak pralka, zmywarka do naczyń, mikrofalówka etc. Autorzy stawiają tu również wielki nacisk na nieodzowność spędzania wolnego czasu z nieustanną konsumpcją, która staje się immanentną częścią naszego życia.⁹

Najogólniejszym wnioskiem, czym tak naprawdę jest czas wolny może być stwierdzenie, że to czas którym dysponuje jednostka po zakończeniu pracy, obowiązków szkolnych, obowiązków domowych, wychowawczych, społecznych, po zaspokojeniu podstawowych potrzeb fizjologicznych, psychicznych. A przede wszystkim jest to czas o którym decyduje dobrowolnie, autonomicznie i bez form zewnętrznego nacisku lub przymusu.

Podsumowując powyższe należy zauważyć, że czas wolny jest niezwykle istotnym elementem jakości życia. To właśnie w czasie wolnym budowanie są często ludzkie postawy, zachowania, preferencje i zainteresowania. Swoje życiowe decyzje, te błahe jak i najważniejsze podejmujemy w czasie wolnym od aktywności zawodowej. Dlatego tak istotne jest aby działania mające na celu propagowanie

⁷ E. Wnuk-Lipiński *Czas wolny współczesność i perspektywy* CRZZ Warszawa 1975 str.34

⁸ M. Bombol, A. Dąbrowska *Czas Wolny Konsument, Rynek, Marketing* K.E. Liber Warszawa 1992 str.5

⁹ M. Bombol, A. Dąbrowska *Czas Wolny Konsument, Rynek, Marketing* K.E. Liber Warszawa 1992 str. 6-7

zrównoważonego rozwoju przełożyć na czas wolny. Wtedy to właśnie podejmujemy decyzje indywidualne m. in. decyzje zakupowe, wybory związane z edukacją, kulturą, wyjazdem na weekend czy wakacje jak również wydawałoby się prozaiczne jak segregacja i selekcja wyprodukowanych śmieci.

Są to również postawy prospołeczne jak zakładanie stowarzyszeń, fundacji, inicjatyw społecznych czy proekologicznych.

Bibliografia

1. *Jakość życia w Polsce 2015* Główny Urząd Statystyczny
2. Bombol M., Dąbrowska A. *Czas Wolny Konsument, Rynek, Marketing* K.E. Liber Warszawa 1992
3. Wnuk-Lipiński E. *Czas wolny współczesność i perspektywy* CRZZ Warszawa 1975
4. Cieloch G., Kuczyński J., Rogoziński K. *Czas wolny - czasem konsumpcji?* PWE Warszawa 1992
5. Jung B.O *czasie wolnym – kultura i rekreacja w procesach rozwoju społeczno-ekonomicznego* SGPiS Warszawa
6. Pięta J. *Pedagogika czasu wolnego* Wyższa Szkoła Ekonomiczna Warszawa 2004
7. Łobożewicz G., Bieńczyk *Podstawy turystyki* Wydawnictwo WSE. Warszawa 2001
8. Zaręba D. *Ekoturystyka* Wydawnictwa PWN. Warszawa 2008

Źródła internetowe

1. www.lider.baler.pl
2. www.money.pl
3. www.pracuj.pl
4. www.cbos.pl
5. www.wirtualnemedial.pl
6. www.wzz.org.pl
7. www.poland.gov.pl
8. www.gazetaprac.pl

ВИЗНАЧЕННЯ СОЦІОМЕТРИЧНОГО СТАТУСУ УЧНЯ ЯК ІНДИКАТОРА ЙОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я

Кашкарьова Л.Р.

Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Kamila56@ukr.net

Розглядаючи якість життя як міждисциплінарну проблему в контексті сучасних наукових досліджень у галузі медицини, психології й педагогіки, звернімо увагу на такий її аспект, як необхідність збереження психологічного здоров'я підростаючого покоління.

Для забезпечення гармонійного становлення особистості підлітка і юнака дуже важливою є їх оцінка з боку оточуючих. Так, самооцінка підлітків безпосередньо залежить від оцінки їх з боку референтних однолітків, яка рефлексивно сприймається ними й переноситься на власну особистість. Самооцінка юнаків формується більш самостійно, проте негативно забарвлене ставлення оточуючих (як однолітків, так і дорослих) сприймається ними дуже болісно. Таким чином, психологічне благополуччя підлітка/юнака прямо залежить від його самооцінки, яка, в свою чергу, залежить від внутрішньогрупових ставлень, переваг і, відповідно, патернів поведінки, що складаються й стереотипно відтворюються в учнівських колективах.

Саме тому важливим є відстеження паралельних процесів формування самооцінки підлітків/юнаків й оцінки їх з боку однолітків. Позитивне забарвлення цих взаємообумовлених процесів сприяє збереженню психологічного здоров'я й, відповідно, забезпечує психологічну компоненту якості життя молоді.

Соціометричний метод Джекоба-Леві Морено належить до інструментарію соціально-психологічного дослідження емоційно безпосередніх стосунків усередині малої групи. Серед видів соціометричного методу визначають: шкалу прийнятності (Н. Бахарева), аутосоціометричну методика (К. Данилін,

Я. Коломінський), референтометрію (Є. Щедрина), комунікометрію (Я. Коломінський).

Беручи до уваги вищезазначені методики, ми розробили авторську методику соціометричного дослідження, яка спрямована на визначення взаємного прийняття учнів у групі, індивідуального становища кожного учня по груповій шкалі прийнятності, адекватності індивідуальної самооцінки учнем свого становища в групі однолітків. Методика рекомендована для учнів підліткового та юнацького віку. Вона апробувалася на учнях СПТУ-54 м. Приморськ Запорізької області та була рекомендована до запровадження в практику роботи практичних психологів Запорізьким обласним інститутом удосконалення вчителів.

Дослідження виконується наступним чином.

Учні отримують інструкцію: «Зараз кожний з Вас отримає бланк, який має заповнити самостійно, нікому не показуючи й не розголошуючи даних. Якщо Ви зробите це максимально відверто й чесно, то матимете змогу краще усвідомити, як до Вас ставляться товариші. Після обробки даних кожний буде мати можливість отримати дані тільки відносно себе, але ніхто не буде знати, хто кому поставив які знаки».

Учням видаються бланки, які мають такий вигляд: по центру надрукований список учнів, справа від списку графа «Ми обираємо», зліва від списку графа «Нас обирають» (рис. 1).

Нас обирають	Прізвище, ім'я	Ми обираємо
-	<u>Асєєв К.</u>	-
	Білай В.	
	Васіна Т.	
	Гірич Л.	
	Дейко С.	
	Євсєєв Б.	
	Жарко Р.	

Рис. 1. Бланк соціометричного дослідження

Інструкція учням:

1 крок. Підкресліть своє прізвище і проставте прочерки справа і зліва від нього в графах «Нас обирають» і «Ми обираємо».

2 крок. Справа у графі «Ми обираємо» проставте навпроти прізвища кожного з членів вашої групи знак, який виражає ваше індивідуальне ставлення до нього, як особистості: « + », якщо ставлення позитивне; « 0 », якщо байдуже, « - », якщо негативне.

3 крок. Загніть праву сторону бланка так, щоб проставлені знаки не було видно.

4 крок. Зліва у графі «Нас обирають» проставте навпроти прізвища кожного з членів Вашої групи знак, який, на Вашу думку, виражає індивідуальне ставлення учня під цим прізвищем до Вас, як особистості: « + », якщо ставлення позитивне; « 0 », якщо байдуже, « - », якщо негативне.

5 крок. Загніть ліву сторону бланка так, щоб проставлені знаки не було видно.

6 крок. Здайте заповнені бланки.

На підставі заповнених бланків психолог складає матрицю (рис. 2). Зліва вміщуються прізвища учнів. Потім у матрицю по вертикалі під номером відповідно прізвищу учня переносяться знаки, проставлені ним у графі «Ми обираємо» кожному з членів групи. Таким чином, по горизонталі навпроти прізвища кожного учня ми побачимо всі знаки, які він отримав від членів групи.

Визначення взаємного прийняття учнів у групі. Психолог підраховує загальну кількість знаків « + », « 0 », « - » в матриці, виставлених всіма учнями. Переважаюча кількість « + » (більш як 70%) свідчить про добрі, дружні стосунки в групі. Відносно велика кількість « - » (більш як 30%) свідчить про можливі антагоністичні стосунки в групі. Велика кількість « 0 » (більш як 50%) свідчить або про недостатнє знання учнями один одного, або про відсутність колективістичної спрямованості, або про переважаючу кількість учнів-інтровертів.

Становище учня в групі відповідно груповій оцінці. Психолог підраховує кількість знаків « + », « 0 », « - » по горизонталі навпроти прізвища кожного учня і проставляє їх у матриці. Ці показники дають можливість зробити висновки про ставлення до учня інших членів групи.

Індивідуальне становище кожного учня по груповій шкалі прийнятності. Аналіз і узагальнення даних стосовно становища учня в групі відповідно груповій оцінці дозволяє психологу визначити його відносно індивідуальне становище за груповою шкалою прийнятності. Перші місця належатимуть учням, які мають найбільше позитивних знаків («соціометричні зірки»), а останні – учням, що мають найбільше негативних знаків («ізолювані»).

Самооцінка учнем свого становища в групі. Психолог підраховує кількість знаків « + », « 0 », « - » у бланках кожного учня, які він проставив у графі «Нас обирають» навпроти прізвища кожного з членів групи, що, на його думку, виражає індивідуальне ставлення учня під цим прізвищем до нього, як особистості. Кількісні показники заносяться в матрицю.

Адекватність індивідуальної самооцінки учнем свого становища в групі однолітків. Визначається шляхом порівняння даних з бланка учня в графі «Нас обирають» з даними в матриці по горизонталі навпроти прізвища цього учня. Якщо знаки збігаються, їх помічають іншим кольором або обводять. Помічений знак показує, що учень вірно відчуває ставлення до себе однокласника, який позначений номером по вертикалі. Чим більша кількість збігів (позначених знаків), тим більш адекватна самооцінка учнем свого становища в групі. Про адекватність самооцінки свідчить також відносний збіг кількості очікуваних знаків « + », « 0 », « - » з кількістю фактично отриманих.

Відповідність самооцінки учнем свого становища груповій оцінці можна позначити терміном «адекватна»; очікувана самооцінка, яка була вища за отриману групову оцінку, можна позначити терміном «завищена»; очікувана самооцінка, яка була нижча за отриману групову оцінку, можна позначити терміном «занижена» (рис. 2).

№	Прізвище, ім'я	Відповідний № учня за списком							Становище учня в групі відповідно груповій оцінці			Шкала прийнятності	Самооцінка учнем свого становища в групі			Відповідність/ невідповідність самооцінки учнем свого становища груповій оцінці
		1	2	3	4	5	6	7	+	0	-		+	0	-	
1	Асєєв К.	■	+	0	0	0	+	+	3	3	0	4	2	2	2	занижена
2	Білай В.	+	■	+	+	+	+	+	6	0	0	1	3	3	0	занижена
3	Васіна Т.	-	0	■	+	-	-	0	1	2	3	6	4	2	0	завищена
4	Гірич Л.	+	+	0	■	-	+	+	4	1	1	3	4	2	0	адекватна
5	Дейко С.	+	+	+	0	■	+	+	5	1	0	2	3	3	0	занижена
6	Євсєєв Б.	-	-	-	0	+	■	-	1	1	4	7	4	1	1	завищена
7	Жарко Р.	0	+	-	-	+	+	■	3	1	2	5	3	2	1	адекватна

Рис. 2. Матриця соціометричного дослідження

Запропонована методика дає змогу глибше розібратися у групових взаєминах та вжити практичні заходи щодо поліпшення становища окремих учнів, підвищення їх статусу та досягнення адекватності самооцінки свого становища в групі. Ці заходи сприятимуть збереженню ними психологічного здоров'я та забезпечать певний рівень якості їхнього життя.

Література

1. Кашкарьова Л.Р. Методика соціометричного дослідження адекватності самосприйняття учнів груповій оцінці / Л.Р. Кашкарьова // Збірник тез наукових повідомлень «Шляхи піднесення ефективності морального виховання учнів». – Бердянськ : БДП, 1993. – С. 7–8.

2. Кашкарьова Л.Р. Методика соціометричного дослідження статусу учня та адекватності його самосприйняття груповій оцінці / Л.Р. Кашкарьова // Актуальні прикладні та практичні проблеми психолого-педагогічної науки : Збірник наукових робіт Міжнародної науково-практичної конференції. – Бердянськ: ГО «Південно-східна українська асоціація практичних психологів та арт-терапевтів», 2016. – С. 15–19.

ЩОДО ДЕРИВАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ГІРНИЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ (НУЛЬСУФІКСАЛЬНИЙ ТА ПОСТФІКСАЛЬНИЙ СПОСОБИ)

Колган О.В., Артьомова Г.О.

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

kolgan_olena@mail.ru

За останнє десятиліття виникла низка фундаментальних досліджень, присвячених вивченню окремих термінологій (Н. Овчаренко, Д. Шапран, Н. Яценко та ін.). Українська гірнича термінологія, яка є невід'ємною складовою лексичної системи мови, пройшла довгий і досить складний шлях свого становлення. Її основа, на якій ґрунтується, вдосконалюється терміносистема, збагачується номінативний потенціал словникового складу, поглиблюються механізми, за допомогою яких досліджують лінгвістичні явища, закладалася здавна. Сучасні вчені порушують й активно досліджують найрізноманітніші питання термінології. Особливе зацікавлення викликають словотвірні особливості термінів різних галузей.

Так, словотвір окремих терміносистем в українському термінознавстві досліджували Л. Козак, Г. Онуфрієнко, Г. Ракшанова, Н. Руколянська та ін.

На жаль, словотвірний аспект української гірничої термінології сучасні лінгвісти досліджують рідше.

Нульсуфіксальний спосіб творення гірничих термінів

Нульсуфіксальним називають такий спосіб, при якому похідні слова утворюють за допомогою нульової морфеми, що приєднується до усіченої твірної основи. У гірничій термінології цей спосіб творення продуктивний. Проведений нами аналіз термінів гірничої справи показав, що серед 10 000 терміноодиниць 152 терміни утворено афіксальним способом.

Ним утворено терміни-іменники переважно від дієслів зі значенням:

1) опредметненої дії: *вибух* – 0 ← *вибухати*; *відбір* – 0 ← *відбирати*; *добір* – 0 ← *добирати*; *нагрів* – 0 ← *нагрівати*; *причип* – 0 ← *причепити*; *пуск* –

0 ← пускати; ремонт – 0 ← ремонтувати; розчин – 0 ← розчиняти; спад – 0 ← спадати і под.;

2) місця дії: виріб – 0 ← виробити; виступ – 0 ← виступати; вихід – 0 ← виходити; відвал – 0 ← відвалити; забій – 0 ← забити; насип – 0 ← насипати; схил – 0 ← схилити та ін.;

3) абстрактних понять: відзив – 0 ← відзивати; запал – 0 ← запалити; облік – 0 ← облікувати; приріст – 0 ← прирости; розгін – 0 ← розганяти; розподіл – 0 ← розподілити тощо.

І.І. Ковалик свого часу зазначив, що „доказом того, що такі іменники мають віддієслівне походження, є те, що в їх морфемному складі є суто дієслівні префікси” [3, с. 116].

Постфіксальний спосіб термінотворення

Під час постфіксального способу словотворення формантом є постфікс. В.О. Горпинич в українській мові виділив п'ять постфіксів (-ся, -сь, -небудь, -будь (нерегулярний), -то (нерегулярний)) [1, с. 118-119]. У українській гірничій термінології використовують лише постфікс -ся (27) для утворення термінів-дієслів. К.Г. Городенська зазначила, що дієслова, утворені за допомогою постфікса -ся „відрізняє структурна однотипність і семантична багатоплановість” [4, с. 242].

У досліджуваній термінології маємо терміни-дієслова запалити-ся ← запалити; відшаровувати-ся ← відшаровувати; обвалити-ся ← обвалити; окиснювати-ся ← окиснювати; розгалужувати-ся ← розгалужувати; рухати-ся ← рухати та ін.

На думку Т.А. Журавльової, „постфікси під час словотворення виконують мутаційну функцію і цим зближаються з суфіксами. Але відрізняються від них тим, що, на відміну від суфіксів, вони, змінюючи лексичне значення похідного слова, не змінюють його частиномовну належність” [2, с. 119]. Напр.: дістати (дієслово) – дістатися (дієслово); проектувати (дієслово) – проектуватися (дієслово); сушити (дієслово) – сушитися (дієслово); хилити (дієслово) – хилитися (дієслово) і под.

В аналізованій термінології постфіксальний спосіб є малопродуктивним.

Отже, терміни української гірничої термінології утворені за допомогою тих же словотворчих засобів, що й слова загальноживаної лексики.

Література

1. Горпинич В.О. Українська словотвірна дериватологія: навч. посібник (текст лекцій) / В.О. Горпинич. – Дніпропетровськ: ДДУ, 1998. – 189 с.

2. Журавлєва Т.А. Особенности терминологической номинации: монография / Журавлєва Т.А. – Донецк: АООТ Торговый дом „Донбасс”, 1998. – 253 с.

3. Ковалик І. Вчення про словотвір. Вибрані праці / Іван Ковалик; [упорядник та автор передмови Василь Грещук]. – Івано-Франківськ; Львів: Місто НВ, 2007. – 404 с.

4. Теоретична морфологія української мови: Академ. граматика укр. мови / І. Вихованець, К. Городенська; за ред. І. Вихованця. – К.: Унів. вид-во „Пульсари”, 2004. – 400 с.

ВИХОВНА СИСТЕМА «ШКОЛА-РОДИНА» ЯК ЗАСІБ ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ (НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ СЛОВ'ЯНСЬКОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ЛІЦЕЮ)

Матюшина Л.В.

Слов'янський педагогічний ліцей Слов'янської міської ради Донецької області,

м. Слов'янськ, Україна

slavpedlicey@ukr.net

Складні соціально-економічні зміни, що відбуваються в Україні, негативно позначилися на рівні духовної культури української нації. Відродження духовності – нагальна потреба нашого сьогодення, оскільки її вимірами є гармонія розуму, свобода особистості, діалектичний взаємозв'язок істини,

добра і краси [1, с. 290], що, на нашу думку, визначає і якість життя людини в суспільстві.

Сучасна школа вимагає переосмислення усієї системи виховання, оновлення змісту, форм і методів духовного становлення особистості на основі гуманізації життєдіяльності учня, створення умов для його самореалізації. Головною метою виховання особистості є підготовка учнів до повноцінного суспільного життя, що передбачає виконання ролей громадянина, патріота, трудівника, громадського діяча, сім'янина, товариша, здатного генерувати оригінальні для суспільства ідеї, незалежно мислити та діяти згідно з принципами добра і справедливості.

Але, на жаль, реаліями сучасної школи стали прояви насильства в середовищі учнів, байдуже ставлення до літніх, соціально незахищених людей, громадянська інертність молоді.

Розвитку духовно розвиненої особистості, вихованню морально й психічно здорового, компетентного учня-громадянина України сприяє виховання за родинно-шкільним типом освіти. Такий підхід на початку ХХІ ст. знайшов свого відображення у Концепції П.Кононенка «Система національної освіти», Концепції НДІ українознавства Міністерства освіти і науки України «Школа нової генерації – українська національна школа-родина», де трансформаційні процеси демократизації й гуманізації розглянуто з позицій і установок цінностей особи, етносу, нації, що дає можливість сучасному шкільництву поєднати інноваційні процеси з тисячолітнім досвідом родинно-родової етнопедагогічної системи, досвідом європейського шкільництва та інформаційно-технологічними нововведеннями західної освіти [3].

Виховна система «Ліцей-родина», запроваджена в Слов'янському педагогічному ліцеї, засвідчує позитивні перспективи освіти родинно-шкільного типу та її основи – школи-домівки – навчального закладу, що забезпечує емоційно-психологічну захищеність та душевний комфорт ліцейств, формує особистість, здатну творити себе і своє життя, здійснювати самостійний вибір і приймати відповідальні рішення у різноманітних життєвих ситуаціях. В

основу діяльності ліцею-родини покладено ідеї В.О.Сухомлинського [2], етнопедагогічні й національні традиції. Взаємодія сім'ї й ліцею, тісна співпраця батьків і педагогів відіграє важливу роль у процесі навчання й розвитку учнів, подолання дезадаптації підлітків; виховує ставлення до навчального закладу як до рідної домівки, в якій діти завжди в центрі уваги, а батьки, учителі є справжніми піклувальниками й наставниками.

Процес формування ліцею-родини відбувався за умов широкого залучення батьківської громадськості, науковців кафедри педагогіки Донбаського державного педагогічного університету (ДДПУ), що знайшло свого відображення в розроблених для учнів правилах (заповідях ліцеїстів), пам'ятках для батьків і вчителів (меморандумах від учнів), що лягли в основу ліцейського життя; систематичному проведенні батьківських конференцій, семінарів учителів спільно з провідними науковцями кафедр педагогіки, психології ДДПУ, повноправними учасниками яких стали не тільки батьки, учителі, але й діти. Це обумовило корекційний характер педагогічного впливу на учнів, процес створення розумних і доброзичливих педагогічних вимог, розробку ефективної розгалуженої системи психолого-педагогічної підтримки ліцеїстів, забезпечення ефективної роботи всіх напрямів виховання, орієнтації кожного учня на досягнення успіху.

На засадах ліцею-родини побудована й система учнівського самоврядування «Ліцейське братство», що працює за принципом «старший друг – молодший друг», використовує основні підходи програми «рівний – рівному».

Важливим елементом процесу формування ліцею-родини стала оригінальна система ліцейських традицій і свят: «Посвята в ліцеїсти», «День народження ліцею», «День сім'ї», «День Землі», «День матері», щорічні конкурси «Зірки та зіроньки», «Чарівний екран», «Масляна», «Андріївські вечорниці» тощо.

Сьогодні в умовах ліцею-родини навчальний заклад успішно реалізує мету виховання всебічно розвиненої гармонійної особистості, здатної реалізувати

себе в професійному, громадянському й сімейному аспектах. Результат такої роботи – активна громадянська позиція старшокласників, якими розроблено, зокрема, молодіжні проекти «Духовність Донбасу», «Здоров'я нації – наше майбутнє», «Від екології природи – до екології душі», «Лицей сприяння здоров'ю», «Слов'янськ, Слов'янськ – моя родина»; участь ліцеїстів в акціях національно-патріотичного спрямування: «Схід і Захід разом» (2011 р.), «Схід-Захід: мости дружби» (2013 р.), волонтерська робота учнів у громадських молодіжних організаціях міста «Учнівське братство», «Студентське братство».

Виявляючи соціальну активність, ліцеїсти стали ініціаторами щорічної театралізованої вистави до Дня Св. Миколая для дітей-сиріт. Так з'явилася щорічна акція: «Подаруй часточку свого серця», що переросла в комплексну допомогу дітям-сиротам дитбудинку «Тополька» та учням Слов'янської школи-інтернату №1.

Яскравим виявом творчості й активної громадянської позиції ліцеїстів стала реалізація телепроекту «Подаруй мені життя», у рамках щорічного ліцейського фестивалю відеофільмів «Чарівний екран». У 2015 р. учні ліцею взяли участь у великому Всеукраїнському проекті «Відкривай Україну», де було представлено відеофільми «Дружба» та «Казка про загадкову країну». Неодмінними учасниками творчого процесу стали вчителі й батьки ліцеїстів.

У 2016 р. членами учнівського самоврядування було проведено *анкетування оцінки діяльності ліцею як школи, дружньої до дитини*, розроблене країнами Євросоюзу за 9 аспектами діяльності навчального закладу:

сприятлива атмосфера навчального закладу; відсутність насильства, недопущення знущання з учнів; розвиток особистості учнів; рівні можливості щодо прийняття рішень; узгодження впливів школи й сім'ї; якісна превентивна освіта, санітарно-гігієнічні умови навчання, матеріально-технічне забезпечення закладу тощо.

Аналіз анкет 194 опитаних учнів, 127 батьків, 26 учителів, представлений середньою кількістю балів, засвідчує високий рівень (в середньому 3,8 бали за 4-бальною шкалою) діяльності ліцею за показниками сприятливої атмосфери

навчального закладу, відсутності насильства, недопущення знущання з учнів, розвитку особистості учнів, рівних можливостей щодо прийняття рішень, узгодження впливів ліцею й сім'ї; якісної превентивної освіти.

Отже, виховна система «ліцей-родина» є ефективною, бо в педагогічному процесі навчального закладу за взаємодії з сім'єю сьогодні забезпечено можливості адекватної самореалізації дітей; процес спрямований на підвищення компетентності педагогів і батьків в галузі родинного виховання, що дає змогу зміцнити особистісні ресурси дитини і підвищити якість життя всіх членів ліцею-родини.

Література

1. Андрущенко В. Сучасна соціальна філософія: Курс лекцій. – 2-ге вид., випр. й доп. / В.П. Андрущенко, М.І. Михальченко. – К.: Генеза, 1996. – 368 с.
2. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка / В.О.Сухомлинський. – К., 1978. – 262 с.
3. Усатенко Т. Науково-дослідний проект «Українська національна школа-родина»: підсумки, перспективи [текст] / Т.Усатенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rius.kiev.ua/journal/3/usatenko>.

ПСИХОКОРЕКЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КАЗКОТЕРАПІЇ У ПІДВИЩЕННІ ЯКОСТІ ЖИТТЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Панасенко Е.А.¹, Савон В.В.²

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

¹ellinapanasenko@mail.ru, ²vika8438@ukr.net

Нині питання психокорекції особистісних властивостей, поведінки дітей дошкільного віку казкотерапевтичними прийомами є надзвичайно актуальним, адже будучи недирективним навіюванням, казка у своїх символах і колізіях містить зашифровані найважливіші психологічні характеристики, моделі

поведінки, соціально бажані переконання і тим самим сприяє становленню особистості дитини. Казкотерапія – метод, що використовує казкову форму для інтеграції особистості, розвитку творчих здібностей, розширення свідомості, профілактики неврозів, оптимізації взаємодії дитини з навколишнім світом.

Є чимало досліджень, спрямованих на вивчення діагностичних і корекційно-розвивальних можливостей фольклору, казок та інших літературних жанрів (В. Зінченко, О. Зосимовський, М. Кукарєв, Т. Лаврентьєва, І. Тихомирова та ін.).

У вітчизняній науковій літературі дослідження, спрямовані на вивчення впливу казкотерапії на внутрішній світ дошкільнят, представлено працями В. Беяніна, Я. Дейковського, О. Запорожця, Т. Зінкевич-Євстигнєєвої, Я. Коломинського, М. Рубакіна та ін. Казкотерапія розглядається як інструмент лікувальної педагогіки у наукових студіях В. Беяніна, Р. Кроулі, Дж. Мілка, О. Михайлова, В. Руднева, Д. Соколова та ін.

Казкотерапія – напрям практичної психології, який, використовуючи метафоричні ресурси казки, дозволяє розвинути самосвідомість, стати самими собою, і побудувати особливі довірливі, близькі стосунки з оточуючими [1]. По-перше, казка завжди слугувала засобом зустрічі її слухача чи читача із самим собою, тому що метафора, що лежить в основі казки виступала не тільки “чарівним дзеркалом” реального світу, але й його власного, прихованого, ще не усвідомленого внутрішнього світу. По-друге, націленість казкотерапії на розвиток самосвідомості дитини, обумовлена сутністю казок, забезпечує як контакт малюка із самим собою, так і контакт з іншими. Казкова метафора в силу притаманних їй особливих властивостей виявляється способом побудови взаєморозуміння між людьми. По-третє, в казці відсутні прямо виражені моралі або рекомендації, засвоєння необхідних моделей поведінки і реагування, нових знань про себе і в світі відбувається непомітно, поволі [2].

Казкотерапія для дітей – це психотерапевтичний вплив, що застосовується з метою корекції дитячих поведінкових реакцій і допомагає позбутися страхів, фобій, агресивних проявів, стресових станів, тривожності тощо. Казкотерапія

використовується як інструмент дослідження першопричин поведінкових реакцій і ресурсна практика в психотерапії. Цей метод психологічної роботи використовується з раннього віку малюків. Можливості казкотерапії величезні. Казкотерапія здатна виступити інструментом у з'ясуванні глибинних деформацій дитячої душі і допомогти встановити причини зовнішніх станів, що хвилюють дитину.

Казка виступає інструментом передачі досвіду, навичок, умінь, розуміння зла і добра, глибинного сенсу життя. Більшість казкових історій пронизано наскрізь алегоріями, а також життєвими лініями поведінки. Нині з'являються нові дослідження практикуючих психологів і психотерапевтів, які докладно вивчають і описують вплив фольклорних казок на підсвідомість і свідомість дитини [6].

Існує два різних підходи до казкотерапії, які відрізняються, з одного боку, за ступенем індивідуалізації використовуваних психотерапевтичних казок, а з іншого – ступенем директивності застосовуваного підходу.

Директивна (спрямована) і недирективна (неспрямована) форми психотерапії відрізняються функцією і роллю психолога (педагога) в роботі з дитиною. При директивному підході психолог (педагог) – головна особа, яка активно бере участь у процесі казкотерапії, задає тему заняття, уважно спостерігає за поведінкою дитини та інтерпретує її реакції, регулює подальшу поведінку на основі спостережень. Використовувані тут психотерапевтичні метафори підбираються і створюються індивідуально для кожної дитини відповідно з її проблемами і цілями роботи. Психологи, які працюють в рамках означеного напрямку, відзначають, що першим необхідним етапом створення метафори, казки є визначення бажаного результату, який повинен бути: 1) конкретним; 2) підконтрольним, залежним від самої дитини, а не від зовнішніх обставин та інших людей; 3) сформульованим у позитивній формі. При цьому сама структура казки повинна бути пов'язана з життям і проблемами дитини [2; 3].

Підбору персонажів для казки та встановленню відносин між ними надається особливе значення. У казку необхідно включати героїв відповідно з реальними учасниками конфліктів і встановлювати з ними символічні відносини, подібні з реальними. Наприклад, якщо в реальності основна проблема полягає в неузгодженості методів виховання між батьками, де тато висуває завищені вимоги до дитини, тоді як мама всіляко захищає і заступається за сина, то казковий сюжет може розгортатися між членами команди чарівного корабля, що складається з суворого капітана, доброго помічника капітана і молодого невмілого юнги.

Прихильники цього підходу відзначають, що для того, щоб казка була цікава дитині, зачепила її, необхідно в попередній бесіді з'ясувати її інтереси, причому, не стільки для прояснення проблеми, скільки для виявлення позитивних аспектів, на які можна спиратися в процесі створення історії. До того ж, використання теми, близької та зрозумілої для дитини, дозволить їй легше вжитися в образ казкового героя, співвіднести його зі своїми проблемами, побачити виходи з ситуацій, що склалися [4].

Друга форма казкотерапії – недирективна, оскільки вона виходить із уявлення про те, що кожна дитина є унікальною особистістю. Мета казкотерапії у руслі цього підходу – допомогти дитині виявити і усвідомити свої проблеми і показати деякі шляхи їх вирішення. Психолог (педагог) повинен створити особливу атмосферу емоційного сприйняття дитини, підтримувати все позитивне, добре, що у неї є; визнавати право дитини на будь-які почуття, пред'являти соціальні вимоги до прояву цих почуттів. Наприклад, вводиться правило: “Не битися, не кусатися, не обзиватися”. Виходячи з того, що дуже часто психокорекційна робота у межах означеного напрямку здійснюється з групою, то постає проблема добору дошкільників у ці групи. Деякі психологи вважають, що попередній відбір і діагностику проводити необов'язково, оскільки казки є універсальним засобом психокорекції та підходять для всіх дітей [2].

Розглянемо основні принципи роботи казкотерапевта: усвідомленість, множинність та зв'язок з реальністю. Перший принцип передбачає усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків у розвитку сюжету казки та розуміння дитиною ролі кожного персонажа у тих подіях, що розвиваються. Принцип множинності обумовлює розуміння того, що одна і та ж сама подія, ситуація можуть мати декілька значень і смислів. Принцип зв'язку з реальністю передбачає усвідомлення того, що кожна казкова ситуація розгортає перед дошкільниками певний життєвий урок.

Основними видами казок, що застосовують казкотерапевтами є такі:

1) *Медитативні* (використовуються для звільнення від психоемоційної напруги). Як правило, в сюжеті медитативних казок відсутні негативні герої і конфлікти.

2) *Дидактичні*. Такі казки виступають у формі навчальної задачі. Вони використовуються для передачі нових для дітей знань.

3) *Художні* (народні). У таких казках укладена мудрість народу, а простий, доступний сюжет сприяє моральному вихованню підростаючого покоління.

4) *Психотерапевтичні*. Характерна особливість цих казок – щасливий кінець. Діти малюють до них ілюстрації, роблять вистави, виготовляють іграшки з образів головних героїв.

5) *Психокорекційні*. Такі казки терапевт розповідає надзвичайно м'яко і ненав'язливо. Вони ефективно використовуються задля корекції поведінки дошкільників. Мораль психокорекційних казок не обговорюється, даючи дитині можливість подумати наодинці із самим собою.

Казкові історії здатні надавати різний вплив на особистість малюка. Вони володіють виховним і терапевтичним значенням. Сенс кожної казки малюк сприймає індивідуально, це залежить від особистого образу думок дитини дошкільного віку. Якщо казки, притчі, легенди підібрані вірно, то вони дозволять створити певну дистанцію, для того, щоб по-іншому подивитися на особисті конфлікти і знайти вирішення складних ситуацій, страхів, фобій тощо [5].

Казкотерапія, на думку багатьох дослідників, – це не тільки метод психотерапії, але й синтез досягнень в педагогіки, психології, психотерапії, філософії різних культур. Дослідники рекомендують структурувати казки відповідно до дитячих проблем, а саме: 1) казки для дітей, які відчувають страх темряви, страх перед лікарем тощо; 2) казки для гіперактивних дітей; 3) казки для дітей з агресією; 4) казки для дітей з розладом у поведінці та фізичними проявами (проблеми з сечовим міхуром, проблеми з їжею тощо); 5) казки для дітей, які відчувають проблеми в сімейних відносинах, наприклад, у випадку розлучення батьків, а також появи нового члена сім'ї; 6) казки для дітей при втраті улюблених тварин і значущих людей та ін.

Казкотерапія для дітей дошкільного віку використовує такі жанри: легенди, байки, притчі, билини, міфи, казки. Кожному малюку підбирається жанр за його інтересами. Засобом психологічного впливу виступає метафора, будучи основою будь-якої історії. Точно підібрана метафора визначає ефективність казкотерапевтичних прийомів. Життєва проблема в казкових історіях не завуальована, а конкретно сформульована [4].

Отже, казкотерапія відрізняється від інших психотерапевтичних методів тим, що психологічна дія відбувається на ціннісному рівні. Взаємодіючи з дитиною, психолог спирається на базові життєві цінності: співпрацю, любов, віру, красу, гідність, добро тощо. Казкові історії, легенди, міфи, притчі дають можливість розповісти малюкам про цінності у вигляді ненав'язливих, цікавих і захоплюючих сюжетів. Казки попереджають дітей про наслідки тих чи інших вчинків, але не нав'язують усталених життєвих програм.

Література

1. Деркач О. О. Педагогіка творчості : казкотерапія на допомогу вчителю, вихователю, практичному психологу : навч.-метод. посіб. / О. О. Деркач. – Вінниця : ВДПУ ім М. Коцюбинського, 2010. – 43 с.
2. Зинкевич-Евстигнеева Т.Д. Основы сказкотерапии / Т.Д. Зинкевич-Евстигнеева. – Спб. : Издательство : Речь, 2010. – 172 с.

3. Зинкевич-Евстигнеева Т.Д. Игры в сказкотерапии / Т.Д. Зинкевич-Евстигнеева, Т.М. Грабенко. – Спб. : Речь, 2006. – 208 с.

4.Калуська Л. В. Казковий дивосвіт. Формування життєвої компетентності та базових якостей дошкільника на основі казок Василя Сухомлинського : наук.-метод. практико-орієнтований посіб. на допомогу дошкільним працівникам / Л. В.Калуська. – Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2010. – 160 с.

5.Паламарчук В. Майстерня казкотерапії для педагогів і батьків : ігри і вправи в роботі з дорослими / В. Паламарчук // Психолог дошкілля. – 2014. – Вересень (№ 9). – С. 13–16.

6.Шалімова Л. Л. Казкотерапія як засіб розвитку дошкільнят / Л.Л. Шалімова. – Х. : Вид-во «Ранок», 2012. – 160 с.

МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД В ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З КАЛІГРАФІЇ В БУКВАРНИЙ ПЕРІОД НАВЧАННЯ ГРАМОТИ

Пашко Л.В.

*Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ,
Краматорський економіко-гуманітарний інститут, м. Краматорськ, Україна
pashkolv35@mail.ru*

Однією із актуальних проблем в організації самостійної роботи студентів на заняттях з каліграфії у вищій школі є міждисциплінарний підхід. Базуючись на знаннях з сучасної української мови, зокрема графіки та орфографії, третьокурсники набувають самостійності, власного бачення проблем засвоєння методики навчання каліграфії. Пропонується система завдань для самостійної роботи в букварний період навчання грамоти.

Сучасні освітні технології дають змогу по-новому організувати самостійну роботу студентів. Використовуючи рейтингову систему навчання, багатобальне оцінювання дає можливість більш об'єктивно підійти до розгляду індивідуальних здібностей, старань кожного студента. Державним стандартом початкової освіти, який розроблено вченими Київського НПУ імені М.П.Драгоманова, навчальними планами освітньо-кваліфікаційного рівня „Бакалавр” на факультеті підготовки вчителів початкових класів передбачена самостійна робота, яка в процентному відношенні складає 50% годин з кожної дисципліни.

Результати самостійної роботи студентів з каліграфії визначаються методами контролю: вхідного – на початку вивчення дисципліни, поточного – контроль знань студентів при засвоєнні теоретичного та практичного матеріалу на заняттях, проміжний – після закінчення модуля, самоконтроль – самооцінка знань при підготовці до контрольної роботи, підсумковий – у формі заліку, екзамену.

Вправи настановчо-мотиваційного міні-модуля спрямовані на усвідомлення студентами місця теми в курсі «Каліграфія» та на уроках письма в 1 класі, визначають її роль у набутті науково-виважених знань з фонетики, орфоєпії та спеціальних умінь і навичок у формуванні каліграфічного письма,. Змістово-пошуковий міні-модуль містить завдання, які передбачають пошук способів розв'язання системи вправ репродуктивно-перетворювального характеру і спрямовані безпосередньо на саморозвиток особистості. Завдання системно-узагальнюючого міні-модуля допомагають у виробленні правильного написання елементів, малих і великих букв, слів, речень, тобто у формуванні правописних і мовленнєвих умінь і навичок. Виконання таких вправ можливе за умови набуття студентами системних знань. Контрольно-смісловий міні-модуль залучає студентів до практичного усвідомлення орфоєпічних та орфографічних норм, використання теоретичних знань під час аналізу каліграфічного письма, дає можливість викладачеві перевірити ступінь сформованості умінь і навичок. Контрольно-рефлексивний міні-модуль містить

систему творчих робіт каліграфічного характеру з використанням самооцінки та взаємооцінки.

Букварний період навчання грамоти (п'ять міні-модулів)

Настановчо-мотиваційний міні-модуль	Змістово-пошуковий міні-модуль	Системно-узагальнюючий міні-модуль	Контрольно-смысловий міні-модуль	Контрольно-рефлексивний міні-модуль
Предмет та завдання вивчення букварного періоду навчання грамоти в підготовчих групах дошкільних закладів, у 1 класах загально-освітніх шкіл та вузах	Методи навчання каліграфії. Малі і великі букви українського алфавіту.	Письмо малих і великих букв українського алфавіту в зошитах у косу лінію.	Скласти фрагмент уроку письма букварного періоду навчання грамоти. Поповнення портфоліо проаналізованим додатковим матеріалом (зразки уроків письма з досвіду роботи вчителів, відеоуроки, скоромовки, вірші, абетки, ігри, ребуси і т.д)	Каліграфічне письмо малих і великих букв українського алфавіту.

I. Наставничо-мотиваційний міні-модуль.

I.1. У формі зв'язної розповіді подайте відповіді на основні запитання міні-модуля:

а) місце букварного періоду навчання грамоти у вузівському, шкільному курсах каліграфії та в підготовчих групах дошкільних закладів; його значення в формуванні орфоепічних та правописних(орфографічних) умінь і навичок (зміст, теми, який матеріал вивчається, в якому обсязі);

б) подайте порівняльний аналіз завдань, умінь та навичок букварного періоду навчання грамоти (письмо) з урахуванням наступності в навчанні;

в) викладіть свої думки щодо удосконалення роботи в букварний період навчання грамоти (дитячий садок – школа, школа – дитячий садок)

г) подайте огляд літератури з питання наступності в букварний період навчання грамоти.

I.2. З'ясуйте суть основних запитань, які подаються нижче. Підтверджуйте свою відповідь прикладами.

1. Історико-критичний огляд методів навчання каліграфії (лінійний, тактовий, копіювальний, аналітико-синтетичний, генетичний методи).

2. Система сучасного каліграфічного письма.

3. Методика навчання учнів писати букви, склади, слова з урахуванням орфоєпії та орфографії.

I.3. З'ясуйте відмінність між завданнями з каліграфії у вищих навчальних закладах, уроків письма в 1 класах загальноосвітніх шкіл та в підготовчих групах дошкільних закладів

1. Аналіз програми (букварний період навчання грамоти) з каліграфії у вищих навчальних закладах.

2. Аналіз програми уроків письма (букварний період навчання грамоти) в 1 класах.

3. Аналіз програми навчання грамоти (букварний період) у підготовчих групах дошкільних закладів.

II. Змістово-пошуковий міні-модуль

II.1. Виберіть рукописні букви, що мають елемент коротку пряму похилу лінію, виділіть його графічно. Назвіть контрольні моменти письма та напишіть по рядку даних букв.

Наприклад: а – малий овал пишу на робочому рядку паралельно допоміжній вертикальній лінії, коротку пряму похилу лінію із заокругленням унизу пишу від верхньої до нижньої лінії робочого рядка паралельно допоміжній вертикальній лінії, округлення плавне, закінчую пишу на середині робочого рядка.

Варіант 1. Абітурієнт

Варіант 6. Згадай

Варіант 2. Актуальність

Варіант 7. Змагайся

Варіант 3. Аналітичний

Варіант 8. Безсумнівна

Варіант 4. Опановуємо

Варіант 9. Важливий

Варіант 5. Здійснюю

Варіант 10. Навчався

III. Системно-узагальнюючий міні-модуль

III.1. Напишіть каліграфічно букви А, К, м, п, укажіть контрольні моменти їх написання.

IV. Контрольно-смысловий міні-модуль.

IV.1. Складіть фрагмент уроку на тему: «Письмо великої букви А». Доберіть додатковий матеріал до уроку.

V. Контрольно-рефлексивний міні-модуль.

Контрольна робота. Каліграфічне письмо малих і великих букв українського алфавіту.

Різноманітні завдання, які запропоновані для самостійного опрацювання, і бали оцінювання дають можливість студенту стежити за своїми успіхами. Завдання і вправи для самостійного виконання спрямовують їхню роботу на поглиблене вивчення спеціальної літератури, допомагають звернути увагу на важливі моменти навчального матеріалу з орфоєпії, орфографії, а також порівняти курс «Каліграфія» зі шкільною програмою добукварного періоду уроків письма, націлити студентів на письмо малих і великих елементів, використовувати знання на практиці.

Література

1. Каніщенко А.П. Уроки навчання грамоти за Букварем: Посібник для вчителя. – К.: Промінь, 2007. – 192с.

2. Кучинський М.В. Формування навичок письма – одна з основних проблем початкової школи // Початкова школа. – 2006. – № 5. – С. 10-13.

3. Прищепя О.Ю. Навчання письма/ Навчання і виховання учнів 1 класу: Метод. посіб. для вчителів/ Упорядник О.Я. Савченко. – К.: Початкова школа, 2002. – С.159-190.

4. Слабенюк Л., Семинюк Т. Уроки письма в період навчання грамоти// Початкова школа. – 2002. – № 11. – С.22-24.

5. Чабайовська М.І. Єдині зразки каліграфічного письма букв українського алфавіту та цифр: Навчально-методичний посібник. – Тернопіль: Мальва – ОСО, 2010. – 116 с.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

Саврасов М.В.¹, Фомічова Ю.Д.²

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

¹savnick85@mail.ru, ²ulia_zdebska@mail.ru

Сучасні економічні та соціальні зрушення у суспільному житті нашої держави вимагають від системи вищої освіти гнучкої реакції в плані якісної підготовки фахівців в різних професійних сферах, зокрема в сфері педагогічної освіти. Відповідно, розвиток творчих якостей особистості майбутнього педагога, що визначає гнучкість та нетривіальність прийняття ним суспільно важливих педагогічних рішень у ситуаціях невизначеності, стає об'єктом дослідження педагогів та психологів дедалі частіше.

У сучасній вітчизняній психологічній науці, креативність розуміють переважно в якості «...рівня творчої обдарованості, здібностей до творчості, які проявляються у мисленні, спілкуванні, окремих видах діяльності і становлять відносно стійку характеристику особистості» та «...незвідної до інтелекту функції цілісної особистості, яка залежить від комплексу її психологічних характеристик» [8, с. 181].

Слід відзначити, що з метою реалізацію методичного аспекту дослідження креативності, нами розроблена та вже використовувалася раніше авторська методика діагностики креативності особистості, що продемонструвала себе як надійний та валідний психологічний інструмент при його використанні у процесі навчальної діяльності [9].

О.Є. Антоною з'ясовано, що умовах сучасного педагогічного ВНЗ робота із обдарованими студентами будується переважно шляхом їх залучення до науково-дослідницької роботи, формами якої є різноманітні наукові гуртки, проблемні групи; а видами – розробка майбутніми педагогами наукових проєктів, участь у конкурсах наукових робіт, наукових конференціях,

олімпіадах та інших заходах подібного характеру. В якості методів навчання обдарованих студентів педагогічного ВНЗ вона виділяє: збагачення змісту навчального матеріалу, поглиблене вивчення предмету, диференціація та індивідуалізація навчання [1].

Г.І. Везенкова, узагальнюючи наукові дані з проблеми життєвих домагань особистості майбутніх вчителів, встановлює, що якості основних психологічних комплексів у сфері життєдіяльності майбутніх учителів виступають сімейно-родинні стосунки, професійна самореалізація, матеріальне благополуччя, спілкування, просоціальна життєдіяльність та творча самореалізація. Творча самореалізацією особистості майбутнього вчителя передбачає реалізацію фахівцем самого себе, своїх професійних здібностей та особистісних прагнень.

П.П. Горкуненко, аналізуючи процес підготовки студентів педагогічного коледжу до науково-дослідної роботи, зазначає, що до його структури входять зокрема: спрямованість на відповідну діяльність (мотиви, потреби, інтереси, ціннісні орієнтири), професійно-операційна підструктура (наявність спеціальних знань, умінь, навичок), самосвідомість (здатність до самоконтролю, самовдосконалення і самовизначення), комплекс індивідуально-типологічних особливостей і якостей, що забезпечують високу результативність діяльності (під якими, напевне, спираючись на класичне розуміння здібностей доречно буде розуміти саме їх, а насамперед креативність особистості майбутнього вчителя [3]).

Н.О. Єсіна за результатами власної експериментальної роботи виявляє наступні умови ефективності формування творчих умінь майбутнього вчителя в навчальному процесі педагогічних ВНЗ: соціально-педагогічні (суспільно-економічні умови освітнього процесу; наявність творчої атмосфери в аудиторії; наявність необхідних умов для самопідготовки як викладачів, так і студентів); організаційно-педагогічні умови (унікання неефективних форм та методів навчання; розвиток групових форм та методів навчання); професійно-педагогічні (творче особистісне переосмислення та прийняття викладачем педагогічних ідей і цінностей, інноваційних технологій; орієнтація на

особистісно-професійні особливості студентів; використання спільного творчого пошуку; інтенсифікація процесу формування творчих умінь); індивідуально-творчі (настанова на формування творчих умінь особистості в інтелектуальній діяльності, самостійний добір та систематизація матеріалу в ході формування творчих умінь студентів) [5].

Д.Ю. Грубіч зазначає, що використання у процесі загальноправової підготовки студентів інноваційних технологій, які засновані на розвиткові механізмів мислення, творчих та рефлексивних здібностей у поєднанні з постійним оновленням змістового компонента правової освіти відповідно до вимог сучасного суспільства та змінами чинного законодавства, забезпеченням зв'язку змісту загальноправової підготовки студентів із майбутньою професійною діяльністю, підвищує у свідомості студента рівень особистісної значущості демократичних прав та свобод громадянина, доповнює його соціально-правовий досвід [4].

На думку С.В. Корнієнко, до чинників розвитку творчої активності майбутнього педагога відноситься наявність в них прагнення до відчуття чогось нового, а також власні можливості викладача з реалізації особистісно орієнтованого підходу у розвитку схильності студентів до пошукової та інноваційної діяльності [6].

М.А. Костенко стверджує, що до складу авторської динамічної моделі професійно-творчого саморозвитку особистості майбутнього педагога входять наступні напрями, що характеризують якісні зміни в особистості з відповідними стадіями їх розгортання: саморозвиток (самопізнання, самоорганізація, самоосвіта, самореалізація); інтелект (раціонально-математичне мислення, значеннева пам'ять, вербальні здібності, логіка); творчість (творча уява, образна пам'ять, акторське мистецтво, інтуїція) [7].

Підводячи підсумки проведеного дослідження зазначимо, що в теоретичному аспекті до структури креативності майбутнього педагога найчастіше включають професійну самореалізацію, просоціальну життєдіяльність, особистісне переосмислення та прийняття майбутнім

педагогом педагогічних ідей і цінностей, орієнтацію на особистісно-професійні особливості учнів, використання спільного творчого пошуку, інтенсифікацію процесу формування творчих умінь та саморозвиток тощо.

Література

1. Антонова О.Є. Теоретико-методологічні засади навчання обдарованих студентів у педагогічних університетах: автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.01 / Антонова Олена Євгеніївна. – К., 2008. – 43 с.

2. Везенкова О.Є. Психологічні особливості життєвих домагань майбутніх учителів: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Везенкова Ганна Іванівна. – Одеса, 2011. – 23 с.

3. Єсіна Н.О. Формування творчих умінь майбутнього вчителя в інтелектуально-ігровій діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Єсіна Наталія Олександрівна. – Харків, 2009. – 24 с.

4. Горкуненко П.П. Підготовка студентів педагогічного коледжу до науково-дослідної роботи: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Горкуненко Петро Петрович. – Вінниця, 2007. – 22 с.

5. Грубіч Д.Ю. Інноваційні засади загальноправової підготовки майбутнього вчителя: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Грубіч Денис Юрійович. – Харків, 2008. – 21 с.

6. Корнієнко С.В. Розв'язування психологічних задач як засіб становлення творчої активності майбутнього учителя: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01 / Корнієнко Святослав Володимирович. – К., 2008. – 22 с.

7. Костенко М.А. Педагогічні умови професійно-творчого саморозвитку майбутнього вчителя: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Костенко Маріанна Артурівна. – Харків, 2004. – 17 с.

8. Психологічна енциклопедія / [авт.-упоряд. О.М. Степанов]. – К.: «Академвидав», 2006. – 424 с. (Енциклопедія ерудита).

9. Саврасов М. В. Емоційно-мотиваційні складові креативності особистості: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01 / Саврасов Микола Володимирович. – Харків, 2010. – 18 с.

АЛКОГОЛІЗМ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА СУСПІЛЬСТВА

Сергєєва І.В.¹, Бережна Л.А.²

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

¹inessa_nauka@mail.ru, ²liliya_solodovnik18@mail.ru

Сучасне українське суспільство переживає проблему алкогольної залежності. З кожним роком ситуація погіршується, зростає кількість залежних від алкоголю. Україна за підсумками 2015 року посіла п'яте місце в світі за середнім споживанням алкоголю на людину, а за даними маркетингових досліджень стала абсолютним лідером у списку найшвидше зростаючих ринків за обсягами продажу алкогольної продукції [1].

Відповідно до загальноприйнятих міжнародних норм, вимираючою вважається нація, яка вживає понад 9 л чистого спирту на душу населення на рік. Середньостатистичний українець споживає 12 л. Щороку в Україні гине від алкоголю та наркотиків майже 380 тисяч осіб, а понад 30 % чоловіків не доживають до пенсійного віку. Щороку в Україні ставлять на облік 100 тисяч алкоголіків. Але насправді їх більше удесятеро, і це набуває ознак національної епідемії [5]. Алкогольна залежність є однією із багатьох видів адикцій. Адиктивні розлади – це зловживання речовинами, що викликають стани зміненої свідомості, психічну і фізичну залежність від них, зокрема, алкоголізм, в основі якого лежить пристрасть до етилового спирту – є однією з найбільш поширених форм девіантної поведінки. Алкоголізм формується поступово на тлі тривалого (втім, не завжди) зловживання спиртними напоями, супроводжується соматичними і психічними змінами, несприятливими соціальними наслідками, що «пов'язано з психотропною дією алкоголю і станом сп'яніння» [6, с. 4]. Основними причинами поширення і вживання алкогольних, наркотичних та інших психоактивних токсичних речовин є сформовані соціально-економічні умови, доведення до вкрай низького стану

життєвого рівня переважної частини населення [3].

На виникнення і розвиток алкогольної залежності впливають також соціально-культурні традиції та стереотипи поведінки: тотальний ранній досвід переважно у колі друзів; легкодоступні й дешеві горілка, а останнім часом і пиво – традиційні атрибути застілля, проведення дозвілля та зняття стресу [4].

Алкогольні напої завдають великої шкоди не тільки тим, хто їх вживає, але й близьким, оточенню, суспільству в цілому. Алкоголізм є другим за вагомістю чинником ризику глобального тягара хвороб в державі. Масштаби алкоголізації загрожують здоров'ю населення, трудовому та демографічному потенціалу, оскільки призводять до розвитку соматичних і психічних захворювань і прямо чи опосередковано є однією з найважливіших причин смертності [2; 4; 7].

За даними ВООЗ, вживання алкоголю є причинним фактором більш ніж 200 порушень здоров'я, пов'язаних з хворобами і травмами. Вживання алкоголю пов'язане з ризиком розвитку таких проблем зі здоров'ям, як психічні та поведінкові порушення, включаючи алкогольну залежність, важкі неінфекційні захворювання, такі як цироз печінки, деякі види раку і серцево-судинні хвороби, а також травми в результаті насильства і дорожньо-транспортних аварій [2]. Проблеми алкоголізму виходять далеко за межі медичних. Вживання алкоголю підвищує ризик появи сімейних проблем, а також проблем на роботі та інших соціальних проблем, таких, як аварії, кримінальна поведінка, нещасні випадки через необережність, насильство, вбивство і самогубство, порушення правил дорожнього руху тощо [7].

Встановлено, що значна частка хворих на алкоголізм, очевидно внаслідок притаманної їм зниженої самокритики щодо залежності від алкоголю, не усвідомлює, що з ними відбувається, а відповідно довший час не вважає, що потребує фахової допомоги, і вчасно не звертається по неї [4].

Ми провели емпіричне дослідження із зазначеної проблеми. В ньому прийняли участь 50 чоловіків сільської місцевості віком від 25 до 60 років. Використовувались наступні методики: тест на алкоголізм (соціологічний опитувальник MAST); методика виявлення схильності до поведінки, що

відхиляється (А.Н.Орел); методика диференціальної діагностики депресивних станів Цунга.

За даними соціологічного опитувальника, 40% досліджуваних чоловіків – мешканців сільської місцевості є алкогольно-залежними, у 16% – підозра на алкоголізм та лише у 44% алкоголізм не виражений. Отримані дані за шкалою адиктивної поведінки виявили наступне: 41% чоловіків зловживають спиртним, 44% – не зловживають спиртним, 15% надали неправдиві результати.

Отже, результати, отримані за двома методиками, свідчать про наявність у 40–41% чоловіків – мешканців сільської місцевості ознак алкоголізму.

Подальше дослідження проводилось лише з цією частиною вибірки, тобто з алкогольно-залежними чоловіками.

Агресивна спрямованість особистості у взаємовідносинах з іншими людьми, схильність вирішувати проблеми за допомогою насильства характерні для 10% алкогольно-залежних чоловіків; 50% мають агресивні тенденції; лише 25% не агресивні; у 15% результати сумнівної достовірності.

Низька цінність власного життя, схильність до ризику, виражена потреба в гострих відчуттях, садо-мазохістські тенденції проявляються у 35% чоловіків з ознаками алкоголізму. 55% схильності до саморуйнівної поведінки не виявили. 10% надали неправдиві результати.

10% чоловіків з алкогольною залежністю перебувають у тяжкій депресії, це характеризується пригніченим настроєм, відчаєм, роздратованістю, повною втратою здатності переживати будь-які почуття, досліджувані прагнуть уникати контактів з іншими людьми. У 25% алкогольно-залежних чоловіків наявна помірна депресія, що проявляється у тривожному стані, зниженні або втраті здатності переживати задоволення від раніше приємних занять, а також у почутті внутрішньої напруги, очікуванні біди. Легка депресія у 40% чоловіків. Вони перебувають у роздратованому та дещо пригніченому стані. І лише 25% алкогольно-залежних чоловіків перебувають у стані без депресії, але при цьому скаржаться на зниження енергії, підвищену стомлюваність при звичайних фізичних та інтелектуальних навантаженнях та слабкість.

Отже, алкоголізм – захворювання, що є актуальною проблемою не тільки в медичному, але і в соціально-психологічному плані, його наслідки негативно впливають на багато сторін життя суспільства. Вагомою є профілактика цього явища в суспільстві, реабілітація та ресоціалізація алкогольно-залежних осіб.

Література

1. Алкоголізм в Україні. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.

2. ВОЗ: Алкоголь // Информационный бюллетень №349. – Январь 2015 г. [Електронний ресурс] // Режим доступу <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs349/ru/>

3. Гоголева А.В. Аддиктивное поведение и его профилактика. – 2-е изд., стер./ Гоголева А.В.–М.: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2003. – 240 с. (Серия «Библиотека психолога»).

4. Децик О.З. Вивчення моделей поведінки осіб, залежних від алкоголю, як передумови розробки заходів їх раннього виявлення та своєчасного лікування / Децик О.З., Карпінець І.М. // Матеріали XIII Української науково-практичної конференції з міжнародною участю «Довженківські читання: Реабілітація та ресоціалізація осіб зі станами залежності різного походження». – Харків: Видавництво «Плеяда», 2012 р. – С.43-52.

5. Кисілевський В. Пристрасть до алкоголю – вада суспільства / В.Кисілевський // Регіональний часопис «Яремчанський вісник» [Електронний ресурс] // Режим доступу: [http://west-info.if.ua/index.php?option=com_content & view=article&id=1855:2011-07-13-11-47-50&catid=51:2011-01-15-14-34-11&Itemid=71](http://west-info.if.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1855:2011-07-13-11-47-50&catid=51:2011-01-15-14-34-11&Itemid=71)).

6. Стрикалов А.В. Алкоголизм: Хитрости и тонкости / Стрикалов А.В. – М.: Бук-пресс, 2006. – 347 с.

7. Ціборовський О.М. Здоров'я населення і фактори ризику, що впливають на його стан, як об'єкт управління (огляд літератури) / Ціборовський О.М. // Україна. Здоров'я нації. – 2015. – № 2 (34) – С.13-19.

ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ У ВНЗ ВІДПОВІДНО ДО РЕАЛІЗАЦІЇ БОЛОНСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ В КОНТЕКСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Суровцева Р.Ф.

Краматорський економіко-гуманітарний інститут, м. Краматорськ, Україна

zantedeschia@i.ua

Нині проблема якості освіти передбачає широкий і різноманітний спектр освітніх послуг. Вони пов'язані із використанням різних сучасних технологій, які вимагають перебудови стереотипів традиційної освіти, формування нового мислення, зміни ментальності сучасного педагога і студента.

Вітчизняними вченими (Н.В. Абашкіним, А.М. Алексюком, Г.П. Васянович, М.Б. Євтухом, О.П. Ковязіною, А.С. Нісемчук, Н.Г. Ничкало та ін.) зроблено значний внесок у теорію та практику вищої професійної освіти. Професійна педагогічна освіта виступає як цілісний автономний соціокультурний дослідницький феномен (Н.В. Кузьміна, Л.П. Пуховська та ін.), який вміщує всі системні якості (цілі, функції, структуру, зміст).

Але аналіз наукових досліджень дає підстави стверджувати, що проблеми якості освіти у ВНЗ недостатньо висвітлені відповідно до вимог Болонської конвенції.

Отже, стає нагальною потреба виокремити вищезазначену проблему та розглянути її в контексті організації самостійної роботи студентів ВНЗ.

У сучасній освітній політиці основним поняттям є «якість освіти». Якісна освіта стає сьогодні головним геополітичним фактором світового розвитку, однією з необхідних умов спішного існування будь-якої країни. Проблемі якості освіти Україна, як і більшість держав, приділяє надзвичайно велику увагу. У Національній доктрині розвитку освіти наголошується на тому, що «якість освіти є національним пріоритетом, передумовою національної безпеки держави, додержанням міжнародних норм і вимов законодавства України щодо реалізації

права громадян на освіту». Це пояснюється тим, що «якість поєднує в собі не тільки соціально-економічні, але і культурно-особистісні аспекти освіти». Отже, якість освіти є національним надбанням, а також розширенням освітнього простору до загальноєвропейського та світового рівнів, посиленням міжнародної мобільності студентів та викладачів, бо інтернаціоналізація ринків праці потребує взаємної довіри до якості вищої освіти у конкретному ВНЗ. У зв'язку з вищеозначеним необхідно мати механізм оцінки який би враховував національні особливості і забезпечував загальноєвропейську гарантію.

Сьогодні в науковому середовищі та серед практичних працівників вищої школи також склалися різні трактування «якості освіти». Одні розглядають цю категорію як чисто управлінську, пов'язуючи її з механізмами і умовами нормального функціонування ВНЗ, другі пропонують зосередитись на якості підготовки спеціалістів, треті – на якості освітніх стандартів, навчальних програм і підручників, четверті – на проблемі організації навчального процесу і якості його науково-методичного, інформаційного, кадрового, матеріально-технічного забезпечення. Проблема якості педагогічної освіти, відповідно до Болонської конвенції, повинна бути тісно пов'язаною з розвитком здібностей і таланту студентської молоді і це є одним з найважливіших загально соціальних завдань ВНЗ. Створення умов для диференціації та розкриття творчих можливостей студентів передбачає використання форм навчальних занять і методів навчання, що активізує їх творчу навальність і підвищує якість освіти.

Поняття «якості освіти» охоплює всі основні функції і напрями діяльності вищої школи: якість викладання, підготовки та дослідження, що означає якість навчання як результат викладання.

Інтеграція системи вищої освіти України до загальноєвропейського освітнього простору обумовила збільшення кількості годин на самостійну роботу студентів, що вимагає нового підходу до управління нею, зокрема до її організації, забезпечення, контролю, ролі та діяльності учасників процесу навчання, тобто розробки комплексних систем управління. На сьогодні вже розроблені діяльнісні концепції ЄСРС, концептуальні умови управління

самостійною роботою студентів у вищих закладах освіти та запропоновано модель організації СРС на основі інтенсифікації навчання [3].

Виходячи із концептуальних положень та класифікаційних характеристик моделей керування СРС, виокремлюються три напрями менеджменту, пов'язані з розв'язанням проблем СРС та поетапною їх реалізацією в навчальному процесі.

I рівень – освітній менеджмент, притаманний першим чотирьом рівням управління СРС (ректорат – викладач), що забезпечує необхідні умови та заходи її організації; II рівень – навчальний менеджмент, притаманний мікро- та операціональному рівням управління СРС (дидактичні взаємини „викладач – студент”), від якого залежать результати навчально-пізнавальної діяльності і який відіграє вирішальну роль у процесі досягнення мети СРС; III рівень – самоменеджмент учіння, притаманний операціональному рівню управління СРС (самоуправління студента), на якому відбувається активізація пізнавальної діяльності студента, що реалізується як самостійне проходження всіх або основних етапів розв'язання поставленої викладачем навчальної проблеми за допомогою самонавчання і самоконтролю.

Детальніше розглянемо II рівень, що в умовах інтеграції системи вищої освіти України до загальноєвропейського освітнього простору, як на нашу думку, є надзвичайно важливим. II рівень реалізації СРС – це засіб залучення та управління самостійною діяльністю студента, об'єктом якої є різні типи навчальних і дослідницьких завдань, що виконуються в системі аудиторних та поза-аудиторних занять з метою набуття умінь, знань, навичок, досвіду творчої діяльності та формування самостійності. В основу класифікації самостійних робіт покладено: місце проведення; тип керівництва; види і характер навчальної діяльності; результати роботи; навчально-логічні ситуації; джерело знань та метод навчання; дидактичну мету. Роль викладача на II рівні – лектор, керівник, консультант або модератор. Управління СРС викладачем та його роль на II рівні реалізації управління залежать від: 1) місця виконання дій – в аудиторії чи поза нею; 2) рівня самостійності студента; 3) рівня підготовки студента з певної дисципліни; 4) етапу вивчення дисципліни; 5) складності матеріалу; 6) виду

завдань, мети їх подачі. Усі завдання в позааудиторний час підлягають систематизації. Система надходить до студента у вигляді структурно-логічної моделі та плану-графіка самостійної роботи. Усі завдання, що входять до зазначеної системи, враховуються при складанні часового бюджету студента. Вимоги до змісту завдань: професійна орієнтація (досягається методом аналогії з функціональними посадовими обов'язками фахівців; наскрізний зв'язок між завданнями з кількох тем однієї дисципліни або кількох дисциплін; диференційованість – завдання мають бути різних рівнів складності, засвоєння знань і самостійності мислення залежно від можливостей студента (репродуктивні, пізнавально-пошукові, пізнавально-практичні, творчі, дослідницькі); поліваріантність для кожного рівня складності. Щоб навчити студентів самостійно діяти, слід використовувати завдання на формування вміння вчитися. Будь-яке завдання підлягає контролю; оцінка і облік мають забирати мінімум часу викладача [1, с. 133]. Проаналізувавши проблеми підвищення якості педагогічної освіти викладання у ВНЗ відповідно до реалізації Болонської конвенції в контексті самостійної роботи ми прийшли до загального висновку: необхідно визнати, утвердити й розвивати освіту в Україні як провідну пріоритетну сферу суспільного буття, як базу творення не тільки фахівця-спеціаліста, а й громадянина; поліпшити умови навчальної, методичної, наукової та позанавчальної діяльності; вважати якість освіти як основну умову довіри, мобільності, сумісності і привабливості в Європейському просторі; необхідність модернізації не тільки змісту, але форм та методів педагогічної освіти; проведення практичних занять та самостійні роботи у навчальному і творчому процесі повинні бути організовані таким чином, щоб процес пізнання студентів наближався до дослідницької діяльності та формував би у них дослідницькі вміння.

Література

1. Дубняк А.В. Болонський процес. Погляд із викладацької // Інтеграція системи вищої освіти України до загальноєвропейського освітнього простору. – Ріне, 2006. – 328 с.

2. Євтух М., Волощук І. Реформування системи вищої освіти України: стратегічні орієнтири і тактичні завдання // Педагогічна газета, № 11 (148), листопад, 2006.

3. Назимов Р.А. Дидактические основы активизации учебной деятельности студентов. – Казань: изд-во Казанского университета, 1975. – 302 с.

4. Никандров Н.Д. Организационные формы и методы в высшей школе // Проблемы педагогики в высшей школе. – Л., 1992. – С. 59.

5. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу (документи і матеріали 2003-2004 рр.) / За ред. В.Г. Кременя. – Тернопіль: Вид-во ТДПУ. – 2004. – 147 с.

6. Сисоєва С.О. Технологізація освітньої діяльності в умовах неперервної професійної освіти //Неперервна професійна освіта/ За ред. І.А. Зязюна. – К.: АПН України, Інститут педагогіки і психології професійної освіти, 2000. – 273 с.

7. Слєпкань З.І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі. – К., 2000. – 210 с.

ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ І МЕТОДИ РОБОТИ ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕКТИВУ З БАТЬКАМИ УЧНІВ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДО ЦЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Чередник О.В.¹, Щербакова Л.В.², Лебедь О.В.³

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

¹21raduga-duga21@mail.ru, ^{2,3}lilija.shcherbakova@mail.ru

Організація повноцінної взаємодії педагогів і батьків сьогодні є одним із найважливіших завдань, що стоять перед колективами сучасних закладів освіти. Родинне виховання – найперша природна і постійно діюча ланка виховання. Без докорінного поліпшення родинного виховання школа не зможе домогтися значних змін у подальшому розвитку підростаючих поколінь. Саме у

сім'ї закладається духовна основа особистості, її моральність, самотність, глибокі людські почуття. Школа має все це зберегти і стати співником сім'ї у розв'язанні важливих завдань виховання особистості.

У цьому контексті особливо актуальними стають теоретичні розробки і практичний досвід видатного педагога В.О. Сухомлинського, який розглядав проблему єдності і співпраці в роботі школи і сім'ї та їх вплив на духовно-моральний, розумовий, громадсько-патріотичний, фізичний розвиток особистості. Педагог-гуманіст вважав, що проблема шкільно-сімейного виховання є однією з найактуальніших, над якою необхідно працювати вчителям і батькам у теоретичному та практичному плані. Правильно оцінюючи тенденції розвитку сучасної школи, він дійшов висновку, що «подальший розвиток суспільного виховання не може відбуватися без активної і безпосередньої участі сім'ї, батьків. Мова йде не про епізодичну допомогу школі з боку сім'ї, а про комплекс спільних цілеспрямованих впливів і взаємодій школи і сім'ї, спрямованих на особистість учнів, про те, щоб виховання дітей становило важливий громадський обов'язок сім'ї перед суспільством» [9, с. 41].

Проблемою педагогічної освіти батьків у другій половині ХХ ст. займалися багато науковців, а саме: М. Демидов, М. Копанєв, Б. Орлов, М. Абдрахманов, К. Мінін, Ю. Чабанський, І. Дубінець, А. Відченко, В. Шинкаренко, А. Говорун та інші. Роль школи у цьому процесі розглядали В. Маїшева, Р. Капралова, І. Черета, В. Просецький, О. Волкова, І. Гребенніков та ін. Однак проблема вивчення інноваційних форм і методів роботи з батьками учнів та підготовки до цієї діяльності студентів, майбутніх вчителів розроблена не досконало.

Пропаганда педагогічних знань з метою підвищення педагогічної освіти батьків, організація та проведення заходів, спрямованих на опанування батьками педагогічних знань, – це головні завдання сучасних закладів освіти у роботі з батьками. Сучасні освітні заклади стають відкритими для батьків, дітей

та громадськості. Вони все більше уваги приділяють освіті та вихованню батьків, вважаючи це одним із принципово важливих чинників успішного дітей.

Вплив закладів освіти на розвиток педагогічної культури батьків буде ефективним, якщо відповідатиме таким критеріям:

1. Спрямованість і адресність.
2. Оперативний зворотний зв'язок.
3. Індивідуалізація педагогічного впливу. [2, с. 424–426].

Організація роботи з батьками в освітньому закладі багатоаспектна і має значні педагогічні можливості. Успіх в організації роботи з батьками великою мірою залежить від особистості й авторитету педагога, його професійності, високих моральних, людських якостей, вміння спілкуватись з батьками, з колегами, з дітьми. Особливе місце в цьому процесі посідає класний керівник, який є першим, хто встановлює контакт із сім'єю учня і чия компетентність стає обличчям освітнього закладу [4].

Під час виховного процесу вчитель і батьки традиційно перебувають у різних ситуаціях, хоча відомо: для того, щоб допомогти учневі, необхідно забезпечити єдність дій школи і сім'ї. Адже сім'я, як єдиний організм з притаманним йому мікрокліматом, має винятково важливий вплив на дитину.

Сьогодні в Україні нажалі немає системи цілеспрямованої підготовки до усвідомленого батьківства. Батьківська освіта стає необхідною і набуває практики в нашому суспільстві, а це кардинально змінює вимоги до змісту, форм і методів сучасних закладів освіти. У роботі з сучасними батьками більшість традиційних форм педагогічної просвіти (лекції, доповіді, загальні консультації на батьківських зборах тощо) є малоефективними, тому важливим завданням є широке залучення батьків, усіх дорослих членів сім'ї до співпраці з педагогічним колективом, до активної участі в житті навчального закладу, класу. Основну роботу з батьками сучасний освітній заклад проводить через батьківські об'єднання, які мають різні назви – університети педагогічних знань, батьківські комітети, лекторії, конгреси, асоціації, асамблеї, президії, комісії, клуби, позакласний педагогічний всеобуч. Кожен з них має свій план,

положення, напрями діяльності. Існує велике розмаїття організаційних форм співпраці педагогічного колективу з батьками учнів у сучасних загальноосвітніх закладах. Доцільно виділити такі: лекції, конференції (з обміну досвідом родинного виховання, з обговорення педагогічної літератури з питань сімейного виховання), диспути, «круглі столи», дні взаємних претензій та відкритих дверей, кінолекторії, інформаційні стенди, виставки декоративно-прикладної творчості, родинних альбомів, колекцій, випуск тематичних газет, конкурси, зустрічі поколінь, дискусійні клуби, відкриті уроки, «проблемні мости» тощо [5].

На значну увагу заслуговує створення консультативних пунктів з питань виховання дітей та підлітків. Такі пункти доцільно організовувати при школах із залученням до роботи в них педагогічних кадрів вищої кваліфікації, шкільних психологів, працівників правоохоронних органів, соціальних педагогів, лікарів, дієтологів та інших спеціалістів, від яких батьки могли б отримати компетентні консультації з питань, що їх хвилюють [4].

Батьківські вечори – форма роботи, яка чудово згуртовує батьківський колектив. Такі вечори проводяться в класі один-два рази на рік у присутності дітей або без них. Це свято спілкування з батьками друзів дитини, свято спогадів власного дитинства, обмін досвідом виховання власних дітей та ін. Батьківський вечір – це нагода класному керівникові знайти однодумців і помічників у вихованні дітей і формуванні дитячого колективу [3, с. 66].

Батьківський тренінг – це активна форма роботи з батьками, які хочуть змінити своє ставлення до поведінки дитини, взаємодіяти з нею, зробити це спілкування більш відкритим і довірливим. Як правило тренінг проводиться з групою, що складається з 12–15 осіб психологом школи, що дає можливість батькам тимчасово відчувати себе дитиною, пережити емоційно ще раз дитячі враження. Батьківські тренінги будуть успішними, якщо всі батьки будуть активно брати в них участь і регулярно їх відвідувати. Щоб тренінг був результативним, він повинен включати в себе 5–8 занять з великим інтересом

батьки виконують такі тренінгові завдання, як «Аналіз ранніх дитячих спогадів», «Улюблена іграшка», «Мій казковий образ» та ін. [53, с. 68–70].

Особливого підходу потребує робота з багатодітними, неповними та неблагополучними сім'ями. Якщо в школі одночасно навчається троє і більше дітей однієї сім'ї, то батькам складно відвідувати і всі батьківські класні збори, і заняття позакласного педагогічного всеобучу. Тому досить результативними є такі форми роботи як телефонні консультації та листування з класним керівником, відвідування консультативних пунктів. Школа повинна стати багатодітним сім'ям надійною опорою та партнером, активно пропагувати весь позитивний досвід виховання в них.

Робота з батьками і сім'ями учнів – один із найважливіших напрямів діяльності сучасного вчителя. У зв'язку з цим значно зростає актуальність підготовки вчителів, класних керівників до проведення роботи з батьками, організації їх педагогічного всеобучу. В цьому плані досить продуктивним є досвід нашого Донбаського державного педагогічного університету.

Підготовка студентів до роботи з батьками учнів це своєрідний соціальний вплив, який повинні вміти здійснювати педагоги на переконання та поведінку батьків з метою покращення якості сімейного виховання. Таку підготовку майбутнього вчителя до роботи з батьками учнів ми розглядаємо як підсистему цілісної системи професійної підготовки вчителя. Плануючи зміст та основні форми і методи такої підготовки, ми орієнтуємося на специфіку організації роботи з батьками учнів у сучасній загальноосвітній школі, яка має здійснюватися за такими основними напрямками: вивчення сімей учнів, їх виховного потенціалу; включення батьків, усіх дорослих членів родини у навчально-виховний процес як рівноправних учасників, інтеграція зусиль і гармонізація взаємин педагогічного колективу і батьківської громадськості в створенні сприятливих умов для ефективної роботи освітнього закладу; формування педагогічної культури сучасної сім'ї та допомога батькам в їх психолого-педагогічній самоосвіті; корекція виховної діяльності родин з різним типом сімейного неблагополуччя та ін.

Система підготовки студентів нашого вишу до роботи з батьками учнів має на меті надати майбутнім учителям систематизовані знання про специфіку організації виховного соціально-педагогічного процесу, технології постановки та здійснення виховних цілей, засобів щодо соціально-педагогічної роботи з сім'ями різних типів для покращення сімейного виховання, якості співробітництва та взаєморозуміння з батьками учнів.

Зміст цієї роботи спрямований на те, щоб ознайомити студентів з особливостями сучасних українських сімей, їх виховним потенціалом; обґрунтувати наукові засади сімейного виховання; довести значення сім'ї, родини у вирішенні завдань формування гармонійно розвиненої особистості школяра; проаналізувати провідні напрями педагогічної діяльності, спрямованої на взаємодію з батьками учнів та створення оптимальних умов для успішної соціалізації особистості; озброєння студентів різноманітними методиками вивчення сімей учнів, сучасними доцільними формами та методами роботи з сім'ями вихованців; розвиток професійної компетентності у студентів, культури спілкування у процесі взаємодії з батьками учнів і ін.

Підготовка студентів до роботи з батьками в умовах педагогічного університету здійснюється впродовж усього періоду їх навчання і характеризується цілеспрямованістю, послідовністю, систематичністю, єдністю всіх навчально-виховних впливів. У вирішенні проблеми цілеспрямованої підготовки майбутнього вчителя до повноцінної роботи з батьками учнів прослідковується певна поетапність роботи викладачів. Кожен із етапів передбачає поглиблення, узагальнення і систематизацію професійних знань, поступове формування професійних умінь, розвиток та саморозвиток якостей особистості майбутнього куратора шкільного колективу, класовода.

На початковому етапі підготовки майбутнього вчителя до роботи з батьками при вивченні курсу «Вступ до спеціальності» викладачі знайомлять студентів зі специфікою вчительської професії, розкривають її суспільну значимість, спонукають до аналізу основних функцій педагога, змісту його діяльності. Студенти-першокурсники мають можливість доторкнутись до

педагогічних порад В.О. Сухомлинського, проникнути у чарівний світ його мудрих ідей. На II-III курсах студенти вивчають психолого-педагогічні дисципліни, метою яких є цілеспрямована професійна підготовка до майбутньої педагогічної діяльності. Студенти знайомляться і засвоюють цілий ряд теоретичних питань: сім'я як найголовніше соціально-педагогічне середовище виховання та розвитку дитини, провідна ланка її соціалізації; виховні функції сім'ї; соціальний захист та підтримка дітей в Україні; правові основи педагогічної діяльності вчителя з батьками учнів; особливості та структура сучасної сім'ї та вплив вказаної структури на сімейне виховання; особливості виховання дитини в різних типах сімей; наукові засади сімейного виховання; складові частини виховання дітей у сім'ї; типові помилки сімейного виховання; види батьківського авторитету; умови успішного виховання дитини в сім'ї; соціально-педагогічна допомога сім'ям учнів у роботі вчителя-класного керівника; форми роботи з батьками учнів; культура соціально-педагогічного спілкування вчителя з батьками учнів. На цьому етапі здійснюється фундаментальна теоретична підготовка студентів до роботи вчителя-вихователя з батьками учнів. Під час лекцій у студентів формуються теоретичні знання про сім'ю та зміст роботи вчителя з батьками.

Особливу увагу приділяємо формуванню у студентів умінь та навичок роботи з батьківським колективом в процесі вивчення педагогіки. Успішному включенню студентів у реальну взаємодію з батьками вихованців сприяють розв'язування педагогічних задач, аналіз виховуючих ситуацій, ігрові методи оптимізації взаємодії з батьками, рольові тренінги, практичні конференції.

З метою структурування та удосконалення здобутих знань, умінь та навичок щодо роботи майбутнього вчителя з батьками учнів пропонуємо створювати методичне портфоліо, в якому зібрані доробки студентів у вигляді зразків документів, анкет для батьків з вивчення різних питань, тематика та зміст лекцій, бесід, конференцій з батьками для різних вікових груп учнів, презентації тощо. Такий вид роботи є ефективним допоміжним засобом у самовихованні студентів та контролі за їх діяльністю.

Вагоме значення у підготовці студентів до роботи з батьками має педагогічна практика, в ході якої майбутні педагоги готують та проводять родинні свята («Свято родоводу», «Спортивна родина і ін.), беруть участь у проведенні батьківських зборів, виступаючи перед батьками з повідомленнями на різноманітну тематику: «Культура поведінки - складова частина морального виховання дітей»; «Доручення в сім'ї та їх роль у вихованні дитини» та ін.

Спілкування з вчителями-практиками під час проходження студентами педагогічної практики, обмін думками із студентами-старшокурсниками, педагогами-випускниками вузу, батьками дозволяють зробити висновки про те, що саме така робота зі студентами допомагає їм оволодіти знаннями та вміннями щодо взаємодії з батьками учнів, які відповідають сучасним потребам соціально-педагогічної діяльності в Україні, забезпечити їх успішну професійну підготовку в напрямку роботи з батьками учнів, формує у студентів відповідальне ставлення за даний напрямок роботи, сприяє подальшому розвитку професійної майстерності майбутнього вчителя-вихователя.

Таким чином, ми можемо зробити наступні висновки: 1) у роботі сучасного освітнього закладу з батьками істотне значення має спрямування педагогічної самоосвіти батьків, стимулювання прагнення і вміння поповнювати свої педагогічні знання тощо; 2) і традиційні, і нетрадиційні форми взаємодії сучасного освітнього закладу з батьками учнів ставлять одну загальну мету – зробити щасливою підростаючу особистість, яка входить у сучасне культурне життя; 3) педагогічний вуз сприяє вирішенню проблеми підготовки студентів, майбутніх вчителів до ефективної взаємодії і співпраці реалізуючи цю підготовку поетапно цілеспрямовано, закріплюючи вміння студентів під час проходження педагогічної практики.

Література

1. Підготовка вчителя в умовах Євроінтеграції : навч. посіб. / [В.І.Євдокимов, Г.Ф. Пономарьова, Л.Д. Покроєва, В.В. Луценко]. – Х. : ХОНМІБО, 2006. – 204 с.

2. Рибальченко І.М. Взаємодія з батьками / І.М. Рибальченко. – Х. : Основа, 2007. – 208 с.
3. Родинна педагогіка: Навчально-метод. посібник / А. А. Марушкевич, В.Г. Постовий, Т. Ф. Алексєєнко та ін. – К., 2002. – 216 с.
4. Сухомлинський В. Батьківська педагогіка. – К.: Радянська школа, 1979. – Т. 5. – С. 410-414.
5. Робота з батьками: форми і методи. Режим доступу: <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/pedagog/14429/> Дата звернення: 17.11.2016.

КОПІНГ-ПОВЕДІНКА ЯК СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ

Черезова І.О.

Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

gen_berd@ukr.net

В умовах сучасного розвитку соціальної історії в нашій країні збільшується кількість негативних впливів на людину, які вона не завжди спроможна опанувати, конструктивно на них відреагувати або адаптуватися до них. Такий вплив безпосередньо позначається на психічному стані особистості, а також призводить до зниження продуктивності кожного суб'єкта суспільства.

Дослідження проблеми адаптації особистості до складних життєвих подій є одним із центральних у кризовій психології. Використовуючи при цьому таку особливу категорію соціальної поведінки, як оволодіуючу, адаптивну або копінг-поведінку, особистість включається в сукупність причин і наслідків свого життя не тільки як залежна від зовнішніх обставин, але й як активно їх перетворююча, як та, що формує в певних межах стратегію свого існування.

Роботи, присвячені вивченню феномену копінг-поведінки та копінг-стратегій, з'явилися у зарубіжній та вітчизняній психології у другій половині

XX століття. Зазначеними проблемами займалися та займаються до сьогодні наступні дослідники: Анциферова Л., Бодров В., Відерман Н., Водоп'янова Н., Гранозька Р., Крюкова Т., Лазарус Р., Лібіна А., Моуз Р., Нікольська І., Нартова-Бочавер С., Олдвін К., Сирота М., Титаренко Т., Фолкман С., Хаан Н., Ялтонський В. та ін.

У сучасній психологічній літературі надаються різні пояснення поняття копінг-поведінки:

а) копінг розглядається як приналежність до прийняття рішень, при цьому з акцентом на когнітивні процеси, не виключаючи мотивації та емоцій. Копінг, як свого роду мета, що здійснюється певними стратегіями, – це ключове поняття для теорії та досліджень адаптації та психологічного здоров'я;

б) «coping», а саме подолання, оволодіння, є найбільш ефективною адаптацією людини до вимог важких та екстремальних ситуацій. Оволодіння стресом – це така сукупність дій, які послаблюють і стримують вплив різноманітних стресорів на організм та психіку, вибираючи більш адаптивний шлях реалізації;

в) копінг-поведінка пов'язана із системою цілеспрямованих дій, які вирішують тяжкі життєві ситуації, при цьому відбувається творчий пошук нових виходів із таких подій. Копінг-поведінка – життєтворче дарування особистості, конструктивні сили, що втілюють активність, спрямовану на навколишній світ та на самого себе як суб'єкта взаємодії;

г) «копінг» як психологічне подолання, оволодіння, комплекс засобів та прийомів опанування стресовими ситуаціями - це всі види взаємодії суб'єкта, що охоплюють завдання зовнішнього чи внутрішнього характеру та труднощі, які необхідно не тільки вирішувати та уникати, але й взяти під контроль або «пом'якшити»; це різноманітні форми активності людини;

д) копінг-поведінка є усвідомлюваною стратегією оволодіння зі стресом та іншими ситуаціями, що породжують тривогу особистості; це спеціально сформульована програма дій особистості;

є) копінг-поведінка є стратегією дій, що використовує людина для успішної адаптації в ситуаціях, що загрожують її фізичному, особистісному та соціальному благополуччю, охоплюючи когнітивні, емоційні та поведінкові сфери свого функціонування;

ж) копінг-поведінка (співвладаюча поведінка) – це постійно змінювані когнітивні та поведінкові зусилля, що докладаються людиною, задля того, щоб справитися зі специфічними зовнішніми та внутрішніми вимогами, які надмірно напружують чи перевищують її ресурси.

Співвладаюча поведінка реалізується за допомогою застосування копінг-стратегії на основі особистісних й довкільних копінг-ресурсів і є підсумком взаємодії блоків копінг-стратегій і копінг-ресурсів. Копінг-стратегії – це актуальні відповіді особистості на сприймаючу загрозу, як спосіб управління стресом. Відносно стабільні особистісні та соціальні характеристики людей, що забезпечують психологічну основу для подолання стресу, і сприяють розвитку копінг-стратегій, розглядаються в якості копінг-ресурсів (Н.А. Сирота, В.М. Ялтонський).

Оскільки інтерес до копінг-стратегій виник у психології порівняно недавно та через складність власне феномену співвладання з труднощами дослідниками ще не вироблено єдиної класифікації копінг-поведінки. Вчені виокремлюють три основні критерії, за якими будуються ці класифікації:

– емоційний-проблемний: емоційно-фокусований копінг, спрямований на врегулювання емоційного реагування та на подолання проблеми або зміну ситуації, що викликала стрес;

– когнітивний-поведінковий: латентний внутрішній копінг, що передбачає когнітивне вирішення проблеми, метою якого є зміна стресогенної ситуації; відкритий поведінковий копінг – копінг-стратегія, що проявляється в поведінкових патернах;

– успішний-неуспішний: успішний копінг використовує конструктивні стратегії, які сприяють у подоланні стресогенної ситуації; неуспішний – використовує неконструктивні стратегії, що перешкоджають подоланню

останньої.

Однією з найважливіших копінг-стратегій є розв'язання проблем, тобто комплекс навичок для ефективного управління буденними проблемними ситуаціями. Вирішення соціальних проблем розглядається як когнітивно-поведінковий процес, шляхом якого особистість виявляє ефективні стратегії подолання проблемних ситуацій.

Копінг-стратегія пошуку соціальної підтримки є одним із найпотужніших копінг-ресурсів. Соціальна підтримка, пом'якшуючи вплив стресорів на організм, зберігає здоров'я і благополуччя людини. Проте вона може мати й негативний ефект, пов'язаний із надмірним і недоречним наданням підтримки, що може призвести до втрати відчуття контролю й безпорадності (С. Вортман, Д. Леман).

Копінг-стратегія уникнення стає провідною у формуванні адиктивної поведінки і спрямована на співвладання зі стресом, сприяє його редукції, проте забезпечує функціонування і розвиток індивіда на нижчому функціональному рівні [6, с. 296].

Вченими (А. Бандурою, Л. Лазарусом, Г. Сельє, С. Фолкман) було виокремлено та вивчено внутрішні суб'єктивні умови, що впливають на стійкість людини до психічного стресу. Одним з таких внутрішніх факторів є життестійкість (Д. Кошаба, С. Мадді), що характеризує міру здатності особистості витримувати стресову ситуацію, зберігаючи внутрішню збалансованість і не знижуючи успішність діяльності.

За С. Мадді, життестійкість є системою настанов чи переконань про себе, світ, взаємини зі світом, що певною мірою піддаються формуванню, і містить три порівняно автономних компоненти:

1) включеність – характеристика щодо себе й довкілля і характеру взаємодії між ними, що дає сили й мотивує людину до реалізації, лідерства, здорового образу міркувань та поведінки і дає можливість почуватися значущим і достатньо цінним, щоб цілком включатися в розв'язання життєвих завдань, незважаючи на наявність стресогенних факторів і змін;

2) контроль – атитюд, що мотивує до пошуку шляхів впливу на результати стресогенних змін, на протидію впадання у стан безпорадності і пасивності. Це поняття схоже з поняттям «локус контролю» Дж. Роттера;

3) прийняття ризику – переконаність людини в тому, що все те, що з нею відбувається, сприяє її розвитку за рахунок знань, вилучених з досвіду (позитивного чи негативного). Людина готова діяти за відсутності надійних гарантій успіху, на свій страх і ризик.

Т.М. Титаренко вважає, що компонентами життестійкості є довіра життю і світу, вірність собі, розвинутий внутрішній контроль, уміння долати перешкоди, бажання випробувати власні сили [5, с. 212].

Життестійкість впливає не лише на оцінку ситуації (сприймається як менш травматична), але й на активність людини в подоланні останньої, тобто на вибір копінг-стратегій.

Проведений теоретичний аналіз копінг-поведінки дозволив визначити наступне: копінг-поведінка – це самостійна поведінка особистості, це стратегії дій щодо усунення, зменшення стресової події; це адаптивна та зріла поведінка суб'єкта, що виявляється в когнітивній, емоційній та поведінковій сферах та має власну динамічну структуру, реалізуючи поставлені цілі особистості. Вважаємо, що у подальшому є актуальними теоретичні розробки щодо розуміння та аналізу параметрів копінг-поведінки як чинника соціальної адаптації особистості, а також дослідження проблеми взаємозв'язку життестійкості з вибором копінг-стратегій, що на сьогодні є недостатньо вивченою.

Література

1. Дружинин В.Н. Варианты жизни / В.Н. Дружинин. – СПб. : Питер, 2010. – 156 с.
2. Життєві домагання особистості : колективна монографія / [Титаренко Т.М., Лебединська І.В., Алікіна Н.В. та ін.]. – К. : Педагогічна думка, 2007. – 453 с.

3. Малкина-Пых И.Г. Психосоматика : Справочник практического психолога / И. Г. Малкина-Пых. – М. : Эксмо, 2005. – 992 с.

4. Психотерапевтическая энциклопедия / [ред. Б. Д. Карвасарский]. – СПб.: Питер, 2002. – 1024 с.

5. Титаренко Т.М. Сучасна психологія особистості / Тетяна Михайлівна Титаренко. – К. : Марич, 2009. – 232 с.

6. Фетискин Н.П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М. – М. : Изд-во Института Психотерапии, 2005. – 490 с.

ОПТИМІЗАЦІЯ ВПЛИВУ КОМП'ЮТЕРНО-ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА НА ЯКІСТЬ ЖИТТЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Шиман О. І.

Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

aleksandra.shiman@gmail.com

Проблеми підвищення якості життя населення є найважливішими завданнями державних органів України. На сьогоднішній день у закордонній і вітчизняній науковій літературі відсутній єдиний підхід до трактування категорії «якість життя». Різноманіття в її визначенні обумовлено розходженнями предметів дисциплін, якими займалися дослідники (соціальної, економічної, екологічної, медичної, фізіологічної), а також їх світоглядно-філософською позицією.

Якість життя є кінцевим узагальнюючим критерієм оцінки особливостей розвитку умов життєдіяльності на всіх рівнях соціальності: для суспільства в цілому, для окремих соціальних груп та особистості. Якість життя є складним утворенням і на сьогодні є прийнятими декілька систем її оцінювання. Серед

них одне з провідних місць займають показники стану навколишнього середовища. В загальному плані до поняття «навколишнє середовище» слід включати характеристики стану базових умов життєдіяльності людини. З еколого-психологічної точки зору умови життєдіяльності утворюють систему соціокультурних середовищ, серед яких у сучасному суспільстві провідними є: природне, побутове, соціальне, освітнє та інформаційне середовища [3].

У Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття») серед пріоритетних напрямів реформування освіти заявлено «...забезпечення у кожному навчально-виховному закладі відповідних умов для навчання і виховання фізично та психічно здорової особи...» [2].

Система освіти є ефективною, якщо вона інформаційно відкрита. Освітній простір XXI століття – це інформаційно-освітній сикрезис, синкретичне соціокультурне й інформаційне середовище (школа, вуз, відео, телекомунікація, комп'ютери, електронна пошта, Інтернет), яке дозволяє учням нескінченно розвивати власні освітні інтереси й активізувати когнітивну діяльність на основі нових комунікативних стратегій.

Теорія й практика створення та впровадження комп'ютерно орієнтованого навчального середовища (КОСН) аналізувалася в роботах В.Ю. Бикова, М.І. Жалдака, Ю.О. Жука, А.С. Монако, Н.В. Сороко, Ю.В. Тріуса та ін. В.Ю. Биков дає визначення КОСН з точки зору моделей організаційних систем відкритої освіти: «Відкрите навчальне середовище – це таке навчальне середовище, будова якого передбачає цілеспрямоване використання в навчально-виховному процесі засобів, технологій та інформаційних ресурсів глобального освітнього простору, що утворюють освітньо-просторову компоненту навчального середовища» [1, 381]. Жук Ю.О. трактує КОСН як особистісно-орієнтоване навчальне середовище, у складі якого присутні апаратно-програмні засоби інформаційно-комунікаційних технологій [4].

Завдання формування готовності дитини до життя в інформаційному суспільстві, функціонування в комп'ютерно орієнтованому навчальному середовищі мають розв'язуватися вже починаючи з початкової школи. Власне

кажучи, нині початкова освіта стоїть перед важливим завданням: навчитися правильно, оптимально й без шкоди для здоров'я дітей застосовувати комп'ютер для їх навчання. Механізмом реалізації цих завдань є цілеспрямовано організований процес забезпечення початкової школи науково-педагогічними, навчально-методичними розробками з орієнтацією на реалізацію можливостей широкого спектру засобів ІКТ, які мають застосовуватися в психологічно комфортних і здоров'язберезувальних умовах.

Тож, на сучасному етапі широкого впровадження комп'ютерно орієнтованого навчання в початкову школу особливого значення набуває проблема вивчення впливу засобів ІКТ на результати навчально-виховного процесу, психофізіологічний розвиток молодших школярів, формування їх особистісних психічних та інтелектуальних якостей.

Психології комп'ютерного навчання присвячено дослідження В.М. Бондаровської, Г.П. Лаврентьєвої, Ю.І. Машбиця, Н.Ф. Тализіної та ін. Гігієнічне обґрунтування принципів і критеріїв безпечного застосування комп'ютерів у навчанні молодших школярів здійснила Н.С. Полька [5]. Результати її досліджень лягли в основу Державних санітарних правил і норм.

Аналіз численних публікацій з питань впливу засобів ІКТ на результати навчального процесу та особистісні якості дитини показує, що найбільш актуальними в умовах КОСН залишаються такі проблеми як: обґрунтування ефективних прийомів організації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів; запровадження раціонального, педагогічно виправданого ділового спілкування учнів із засобами ІКТ на всіх етапах подання, засвоєння і відтворення ними відповідної навчальної інформації; встановлення оптимальних пропорцій між комп'ютеризованим і традиційним навчанням; створення педагогічно доцільних програмних засобів для різних видів навчальної діяльності, їх відповідність до психофізіологічних та інтелектуальних особливостей молодших школярів; оптимальний режим взаємодії дітей з цифровою технікою в умовах ЗНЗ і вдома.

Необхідність формування комп'ютерно орієнтованого навчального середовища початкової школи спонукає не тільки окреслити коло проблем, що виникають при цьому, а й виробити загальні і конкретні рекомендації, якими на практиці могли б скористатися педагоги й адміністрація шкіл. Тож, комфортні відчуття і значимі результати при роботі молодших школярів за комп'ютерами будуть досягнуті за умови дотримання певних вимог, у першу чергу, це:

1) правильне оснащення робочого місця в плані урахування санітарних норм (мікроклімат, освітлення, магнітні поля, меблі тощо);

2) дотримання нормативів безперервної роботи з ПК для дітей різного віку, вимог до зорового навантаження;

3) раціональна організація занять з використанням фізкультхвилинок і психологічних пауз до, під час і після роботи з ПК;

4) запобігання неконтрольованого доступу дітей до мережі Інтернет;

5) використання електронних навчальних ресурсів, що відповідають не тільки стандартам, дидактичним принципам відбору змісту, а й ергономічним законам сприйняття інформації.

Доцільно використовувати спеціальні комп'ютерні програми, які відслідковують час роботи і стан користувача, його контент. Наприклад, програма Eyes Guard може бути налаштована так, щоб через кожні 20 хвилин робота комп'ютера блокувалася на п'ять хвилин. Можливості програми Break Time дозволяють вести постійне спостереження за стомлюваністю людини, що працює за комп'ютером, показувати час роботи (як з початку дня, так і тривалість останнього сеансу роботи), примусового здійснювати перерви в роботі шляхом блокування системи на нетривалий час. За допомогою Інтернет-фільтрів можна обмежити доступ до Інтернету, блокувати доступ до певних сайтів, а також визначити час, в який буде відкрито веб-серфінг: CyberPatrol, Internet Inspector, Інтернет Цензор.

З метою зняття зорової напруги ефективно використання заспокійливих заставок. Вони можуть бути нерухомими, анімаційними, мультиплікаційними тощо. Більшість сучасних заставок супроводжується звуковим оформленням.

Заспокійливі заставки рекомендується використовувати в кінці заняття, перед тим як вимкнути комп'ютер. Нетривалий перегляд заспокійливої заставки позитивно впливає на органи зору й нервову систему.

Необхідно дотримуватися декількох «золотих правил», які допоможуть дітям отримати максимум користі і задоволення від спілкування з ПК [6].

Правило перше: перед роботою за комп'ютером обов'язково необхідно зробити гімнастику. Гімнастика може бути загальною, музичною, танцювальною або для очей. Фізкультхвилинки для початкової школи якнайкраще підходять для загальної гімнастики.

У комп'ютера є один специфічний пристрій – клавіатура, тому доречним стане друге правило: пальці повинні бути легкими і розслабленими. Нервові закінчення подушечок пальців наче розбиваються від постійних ударів по клавішах, виникають оніміння, слабкість, бігають «мурашки». Дуже важливо не допустити перевантаження суглобів кистей рук. Це може привести до пошкодження суглобового і зв'язкового апарату кисті, а надалі захворювання кисті можуть стати хронічними. Для рук існують спеціальні вправи – пальчикові гімнастики.

Третє правило: піклування про зір! Гімнастика для очей не тільки забезпечує поліпшення кровопостачання тканин ока, підвищує еластичність і тонус очних м'язів і нервів, знімає перевтому зорового апарату, а й, удосконалюючи координацію рухів очей, підвищує здатність зорового сприйняття й оцінки об'єктів реального й віртуального середовища, коригує функціональні дефекти зору.

Четверте правило: закінчив роботу з ПК – зроби гімнастику! Мета її проведення – забезпечити відновлення школяра в кінці занять, коли значне навантаження мали органи зору, опорно-руховий апарат, м'язи тулуба, особливо спини, що знаходяться в статичному стані; м'язи кисті працюючої руки. Такий комплекс може налічувати 3-4 прості вправи для великих груп м'язів (ніг, рук, плечового пояса, тулуба), які активізують дихання і кровообіг. Виконуються вони протягом 1,5-2 хвилин. Загальнорозвиваючі, коригуючі й

дихальні вправи повинні бути школярам добре знайомі. Включення вправ із книгами або іншим дидактичним інвентарем підвищує інтерес до їх виконання, покращує якість виконання, сприяє формуванню правильної постави.

Таким чином, організація навчального процесу молодших школярів у комп'ютерно орієнтованому середовищі вимагає від педагога знання та строгого дотримання санітарно-гігієнічних норм та правил, врахування психолого-педагогічних та ергономічних вимог. Це зумовлено необхідністю зменшення до мінімуму негативного впливу комп'ютерної техніки на молодий організм, забезпечення оптимальних умов психофізіологічного розвитку молодших школярів та загального підвищення якості їх життя.

Література

1. Биков В.Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти: монографія / В.Ю. Биков. – К. : Атіка, 2008. – 684 с.
2. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://goodreferat.com/derzhavna-nacionalna-programa-quot-osvita-quot-quot-ukra%D1%97na-xxi-stolittya-quot/>
3. Еколого-психологічні чинники якості життя в умовах розвитку сучасного суспільства : Колективна монографія / за наук. ред. Ю.М. Швалба. – Кіровоград : «Імекс-ЛТД», 2013. – 208 с.
4. Жук Ю.О. Особистісний простір учня в комп'ютерно-орієнтованому навчальному середовищі [Електронний ресурс] / Ю.О. Жук // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2012. – № 3 (29). – <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/693/508>
5. Полька Н.С. Гігієнічне обґрунтування принципів і критеріїв безпечного застосування комп'ютерної техніки у навчанні молодших школярів: дис. ... доктора мед. наук : 14.02.01 / Полька Надія Степанівна. – К., 2001. – 265 с.
6. Шиман О. І. Методика навчання інформатики в початковій школі: навч.-метод. посіб. : у 2 ч. / О. І. Шиман. – Бердянськ : 2014. – Ч. 1: Загальні питання методики інформатики. – 120 с.

FEATURES AND THE CURRENT STATE OF THE NATIONAL INNOVATION SYSTEM OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Mukhiyayeva D.M.

Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

dinara_muhiyaeva@mail.ru

According to up-to-date understanding, national innovational system (NIS) is connection between system of social, private and national entities and mechanism between them. NIS involves conservation and creation of technologies and new knowledge. Its results are reflected in efficiency analysis of innovational activity and in practical use of economic knowledge. Innovation is defined differently in its different forms. Sphere of production and modernization of technologies are simple kinds of innovational system. Progress in innovational system is based on complex connection of its elements, different information types, management of their flows and satisfaction of the demands rising.

Interstate cooperation along with social-economic development influences and is influenced by modernization of processes, production of goods and services, exchange of information, population growth and improvement of social and economic relations, objectives of the defined system are described as independent developing sphere of economy. Kazakhstan has reached some achievements in innovational development and social progress, which can be seen by rise of population's wealth.

Following processes take place in the way of innovational development:

- improvement of legislative system and strategies connected to it;
- assessment of innovational potential, possibilities and threats of international integration;
- search for growth possibilities like “joint clusters”

New competition level and possibilities to reach higher integration are defined by firms' activity and system of corporations. International system is formed as following:

- forming of new business models; development of national innovational systems; distribution of information and knowledge.
- refreshment of legislative base.

Cooperation of different countries in the field of innovations and adjusting to positive changes defines development of the innovations.

Directions of innovational development are affected by following bodies and entities: state and executive bodies, innovational programs and projects and by businesses. Currently international relations and creation of clusters are one of the most important factors of development of the mentioned sphere.

Creation of international cluster on the grounds of integration and international relations of the countries is based on forming joint economic media or space.

Joint economic space is a tool, which allows each participating country to fulfill strategic objectives of economic policy using its advantages. International innovational clusters can be explained and structured as following:

MEDIA: basis for countries' integration, joint activity, formation of informational space and bridge;

SPACE: basis for development of governments, markets and business institutes; new technologies, platforms for innovational products of global markets, for scientific researches and practical construction works, for commercialization of ideas and other implementations;

TIME / EFFICIENCY: joint innovational space – development in the scope of joint economic development, commercialization of innovational space, mechanism to distribute innovations, news and knowledge.

Creation of such clusters have following objectives:

1. Efficient usage of investments and innovations, increase of global competitiveness of countries;

2. Maintenance of global stability and economic equality reached by increase of wealth and life quality on the basis of scope and synergy effect;

3. Increase in production of goods and services by means of innovation, technology, science, and ecology and power consumption.

4. Existence of free terms of intensive efficient trade of capital, labor and goods accumulation;

5. Strengthening and fortification of integrational relations of participant countries in the terms of joint economic space program [1, p.125].

Following tasks have been identified in the way of reaching goals:

First, in the context of unified innovational space there is a need to eliminate various legal and administrative restrictions, to assess relations between the countries, to broaden the regulative system of subject's activity and reconsider legislative system and rights of the participants.

Second, there is a need to create innovational space needed for the development of innovational projects, to reach maximal effectiveness in corresponding with national economic needs, consider norms of innovation institutes, to improve cooperation between countries in innovational sphere.

Third, to organize efficient environment matching interests of participant countries, to identify advantageous spheres of joint innovational projects, to identify motivate and mobilize the possibilities.

As can be seen from the figure, the main elements are government, science, business tools. Thus, providing closer analysis on the elements can be important in understanding the system as a whole.

However, regardless of the political decisions, some programs are based on practical measures to support the institutional improvements. Currently, the various components of the NIS related mechanism do not have the appropriate level of attention. At the beginning of 2012 new law on «state support of industrial and innovative services" was adopted. The law stimulates demand for innovation and serves to identify and create new opportunities in satisfying innovational demands. Lack of development of market infrastructure and innovative services market are

effective intervened by the state's restrictions and regulations.

In conclusion, based on the evaluation of the innovative activity, there are few suggestions for the development and improvement of NIS.

First, it is important to develop the form of non-technological innovation in the field. Such proposals should be complemented by addition to the culture of innovation. Small and medium enterprises need simplified forms of administrative burden and the ways of overcoming difficulties for new innovative enterprises. For example, the "Business Road Map 2020" [11] is a way of implementing the mentioned. It is also important to complement national policies and regional strategies within the framework of the integration of regional strategy at the national level. In addition, recommendations should be taken into account at the regional level.

Development of the strategy while generating the necessary measures for main participants of the innovation process determines the capacity and potential of the whole program. The Government should consider the possibility of the formation of such innovative measures. This innovative process supports the cooperation between the parties. Small and medium should cooperate with large companies as subcontractors based on the development initiatives as well as in the process of financing of international cooperation.

It is important to motivate students, scientists, and qualified personnel who are involved in the research of public and private companies.

One of the proposed measures is to organize standard courses in the field of innovation and technology, as there is a need to establish training programs on issues of public administration. This, in turn, will provide information to the personnel in innovative sphere.

In addition, the development of human capital and improvement of professional skills are necessary in meeting the needs of a diversified economy based on knowledge. It proposes the usage of means and methods of directly restricting political methods, and strengthening the links between science and industry, suggests the use of policy instruments.

Development of the strategy while generating the necessary measures for main participants of the innovation process determines the capacity and potential of the whole program. The Government should consider the possibility of the formation of such innovative measures. This innovative process supports the cooperation between the parties. Small and medium should cooperate with large companies as subcontractors based on the development initiatives as well as in the process of financing of international cooperation.

It is important to motivate students, scientists, and qualified personnel who are involved in the research of public and private companies.

One of the proposed measures is to organize standard courses in the field of innovation and technology, as there is a need to establish training programs on issues of public administration. This, in turn, will provide information to the personnel in innovative sphere.

In addition, the development of human capital and improvement of professional skills are necessary in meeting the needs of a diversified economy based on knowledge. It proposes the usage of means and methods of directly restricting political methods, and strengthening the links between science and industry, suggests the use of policy instruments.

Science and connecting the best opportunities based on knowledge of the market must be able to support the newly formed small companies. In the framework of increasing the innovative development of the country, there must be a personal need to increase the intellectual role. In general, the current impacts need to be conducted in terms and conditions of innovative long-term development plan.

Bibliography

1. Dynamics of industry and innovation: organizations, networks and systems. Copenhagen, Denmark, June 27-29, 2005, National Innovation Systems – Analytical Concept And Development Tool. Bengt-Åke Lundvall Aalborg University Fibigerstræde 4 DK-9220 Aalborg Ø and Tsinghua University, 29 November 2004.
2. Golichenko O. G. // National innovative system of Russia. M. Nauka, 2006.

3. Global transformation of innovative systems under the editorship of N. I. Ivanova // IMEMO, Russian Academy of Sciences. 2010.

4. "About some approaches to the analysis of development of innovative system and the globalizing world" //Atoyan V. R., "Innovative economy" No. 3 2007. Moscow.

5. Foreign experience of the state support of innovative small and medium enterprises. Kirov regional fund of support small and average entrepreneurship. <http://www.kfpp.ru/analytics/material/innovation.php>

6. Avdokushin E.F. National innovative system of Japan.//Questions of new economy, No. 4 (16) 2010.

7. Kenzheguzin M. B., Dnishev F.M., Alzhanova of F.G. Science and innovations in market economy: international experience and Kazakhstan. – Almaty. – 2005. – 256 p.

8. Science and innovative activity of Kazakhstan 2008-2012. Statistical collection. Agency of Statistics of the Republic of Kazakhstan. Astana, 2013. – 88 p.

